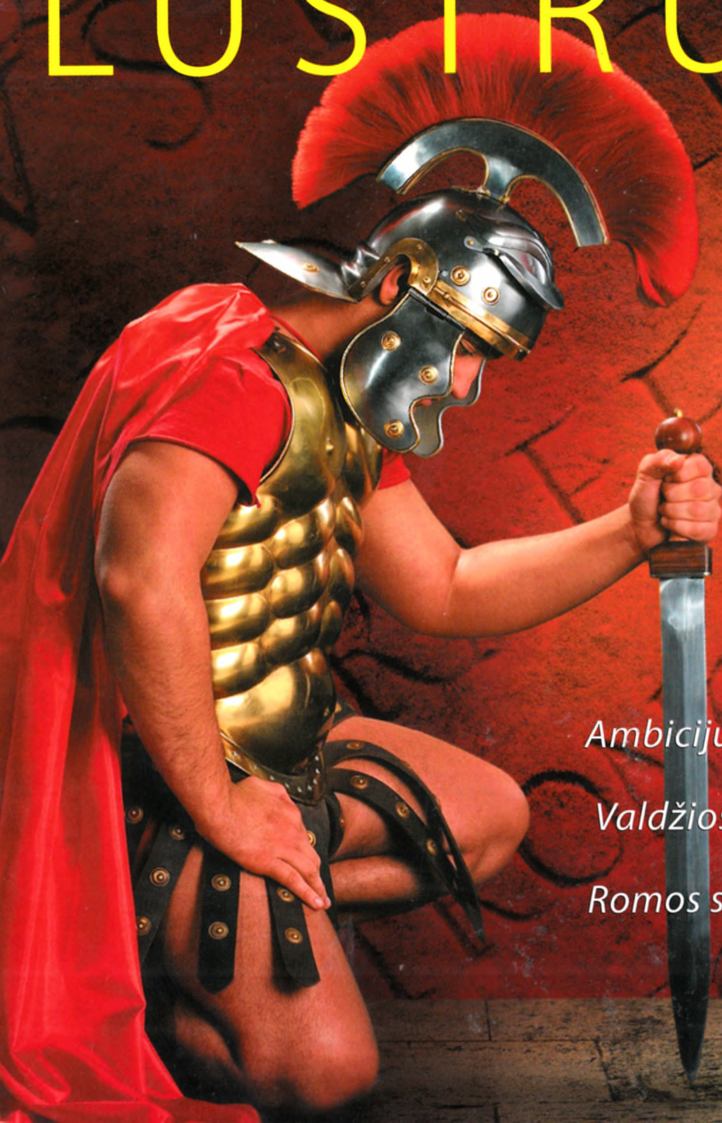
Robert

HARRIS

LUSTRUM

Ambicijų apakintas

Valdžios suviliotas

Romos sužlugdytas

Robert
HARRIS

LUSTRUM

Iš anglų kalbos vertė Arvydas Malinauskas

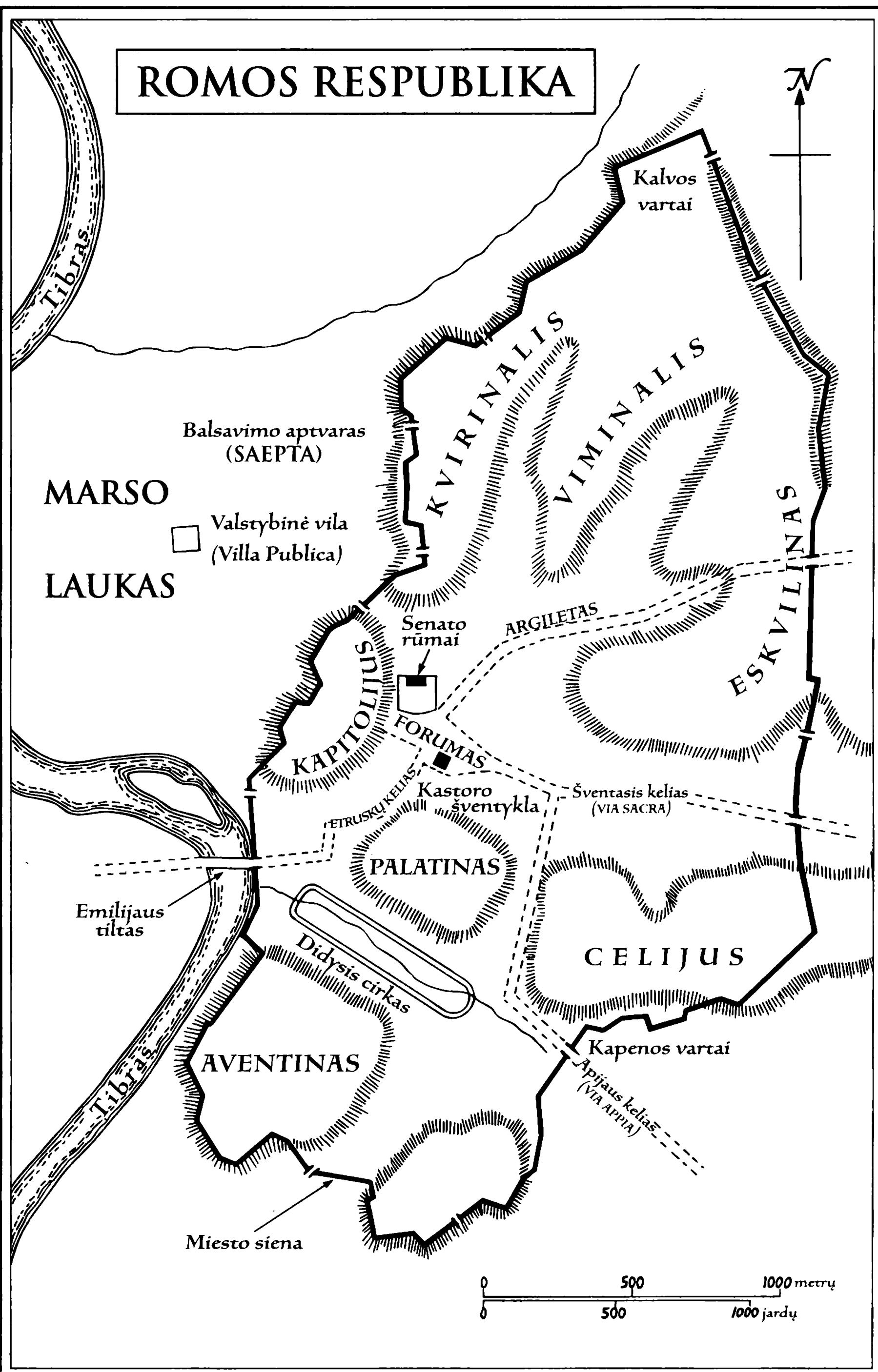
Jotema

UDK 821.111-31
Ha331

Robert Harris
LUSTRUM
London, Hutchinson, 2009

ISBN 978-9955-13-282-0

Skiriu Piteriui

ROMOS RESPUBLIKA
N
Kalvos vartai
KVIRINALIS
VIMINALIS
ESKVILINAS
Balsavimo aptvaras
(SAEPTA)
MARSO
LAUKAS
Valstybinė vila
(Villa Publica)
Senato rūmai
ARGILETAS
KAPITOLIJUS
FORUMAS
Kastoro šventykla
ETRUSKŲ KELIAS
Šventasis kelias
(VIA SACRA)
PALATINAS
Emilijaus tiltas
Tibras
Didysis cirkas
CELIJUS
AVENTINAS
Kapenos vartai
Apijaus kelias
(VIA APPIA)
Miesto siena
0 500 1000 metrų
0 500 1000 jardų

AUTORIAUS ŽODIS

Likus keleriems metams iki Kristaus gimimo, dienos šviesą išvydo Romos oratoriaus ir valstybės veikėjo Cicerono biografija, kurios autorius — buvęs jo metraštininkas Tironas.

Tai, kad Tironas iš tikrųjų gyveno ir parašė minėtąjį veikalą, patvirtina istoriniai šaltiniai. „Esi man suteikęs begalę paslaugų, — jam kadaise rašė Ciceronas, — namie ir svetur, Romoje ir provincijoje, sprendžiant asmeninius ir valstybinius reikalus, mano studijose ir literatūrinėje veikloje...". Jis buvo trejais metais jaunesnis už savo šeimininką, gimęs vergu, bet gyvenęs ilgiau už Ciceroną — pasak šventojo Jeronimo, sulaukęs šimto metų. Tironas pirmasis ėmė pažodžiui užrašinėti Senate sakomas kalbas, o jo išrasta stenografijos sistema, žinoma kaip *Notae Tironianae*, Bažnyčioje buvo naudojamasi dar šeštame šimtmetyje; iš tiesų kai kurie elementai (simbolis „&", santrumpos „etc", „NB", „i.e.", „e.g.") išlikę iki šių dienų. Šis žmogus yra parašęs keletą traktatų apie lotynų kalbos raidą. Pirmame amžiuje gyvenęs istorikas Askonijus Pedianas, komentuodamas Cicerono kalbas, rėmėsi Tirono kelių tomų veikalu apie Cicerono gyvenimą. Deja, ši knyga kartu su kitais jo kūriniais dingo kažkur tarp Romos imperijos griuvėsių.

Tyrinėtojai kartkartėmis vis dar pasvarsto, koks tai galėjo būti veikalas. 1985-aisiais Oksfordo *Fellow of Corpus Christi* koledžo profesorė Elizabeta Roson (Elizabeth Rawson) iškėlė hipotezę, kad Tirono knyga galėjo būti parašyta laikantis helenistinės biografijos tradicijų, tai yra atstovavo literatūros žanrui, kuriam būdingas „paprastas, ne-

įmantrus stilius; galimas dalykas, kad autorius citavo kitus dokumentus, mėgo vartoti apoftegmas, galbūt įterpdavo gandų ir neatsakingų teiginių... Jis žavėjo siužeto išskirtinumu... Tokia biografija buvo skirta ne valstybės veikėjams ir karvedžiams, bet tiems, kuriuos Romoje vadindavo *curiosi*"*.

Taigi su dideliu entuziazmu ėmiausi Tirono dingusio veikalo atkūrimo. Nors ankstesnėje savo knygoje *Imperium* aprašiau Cicerono kelią į valdžios aukštumas, manau, nėra būtina pirmiau perskaityti pirmąją ir tik paskui atsiversti šią knygą. Tai — romanas, o ne istorijos vadovėlis, todėl, kai tekdavo rinktis — literatūrinė išmonė ar faktai, pirmenybę nedvejodamas teikdavau išmonei. Vis dėlto kiek įmanoma stengiausi, kad ji neprasilenktų su istorine tiesa, o skaitytoją pasiektų autentiški Cicerono žodžiai, kurių, daugiausia Tirono dėka, išliko gana nemažai.

Norėčiau padėkoti ponui Fergusui Flemingui, pasiūliusiam pavadinimą *Lustrum*. Skaitytojai, norintys sužinoti vieno ar kito Romos respublikos laikų politinio termino reikšmę arba dirstelėti į romane sutinkamų istorinių asmenybių sąrašą, knygos pabaigoje ras specialių terminų žodyną ir veikiančių asmenų sąrašą, *Dramatis personae*.

R. H.

* Elizabeth Rawson, *Intellectual Life in the Late Roman Republic* (London, 1985), p. 229–230.

Į praėjusius amžius žvelgiame šiek tiek iš aukšto, tarytum jie būtų buvę tik įžanga į *mūsų* laikus... o ką, jei iš tiesų mes esame tik blėstanti *jų* spindesio žara?

J. G. Farrell, *The Siege of Krishnapur*

lustrum (1) dgs., *laukinių žvėrių guolis arba irštva;* (2) dgs., *viešnamiai arba ištvirkimas;* (3) tiesioginė reikšmė — *atperkamoji auka, kurią kas penkerius metus aukodavo cenzoriai; penkerių metų laikotarpis.*

PIRMA DALIS

KONSULAS

63 m. pr. Kr.

O condicionem miseram non modo administrandae verum etiam conservandae rei publicae!

Išsaugoti respubliką — ne mažiau nedėkinga pareiga nei ją valdyti!

Ciceronas. Kalba, pasakyta 63 m. pr. Kr. lapkričio mėn. 9 d.

I

Iki Marko Tulijaus Cicerono kaip Romos konsulo inauguracijos likus dviem dienoms, iš Tibro upės, ne per toliausiai nuo respublikos karo laivyno stoginės, buvo ištrauktas berniuko kūnas.

Toks radinys, nors ir kraupus, įprastomis sąlygomis nebūtų vertas išrinktojo konsulo dėmesio. Tačiau šis lavonas atrodė kažkoks groteskiškas ir keliąs pavojų miestiečių ramybei, todėl už tvarką mieste atsakingas magistratas K. Oktavijus informavo Ciceroną apie įvykį ir paprašė nedelsiant atvykti.

Ciceronas iš pradžių kratėsi kvietimo, apeliuodamas į didelį darbo krūvį. Jam, kaip laimėjusiam konsulų rinkimus, o ne jo kolegai, teko prievolė vadovauti pirmajai Senato sesijai, ir jis tuo metu rašė savo inauguracinę kalbą. Tačiau aš žinojau, kad tai tebuvo tik pretekstas. Mirčiai jis buvo pernelyg jautrus. Jį trikdė net gyvūnų žudymas žaidynėse, ir ši jo silpnybė — deja, minkšta širdis politikoje visada laikoma silpnybe — neliko nepastebėta. Ciceronas, paklusdamas instinktui, užuot nuvykęs pats, sumanė pasiųsti mane.

— Žinoma, aš nueičiau, — atsiliepiau atsargiai. — Bet...

Leidau sau nebaigti sakinio.

— Bet? — paklausė jis griežtu tonu. — Ką reiškia „bet"? Manai, nekaip atrodys?

Suvaldžiau liežuvį ir toliau perrašinėjau jo kalbą. Tyla užsitęsė.

— Tiek jau to, gerai, — atsiduso Ciceronas. — Oktavijus, tiesa, kvailys, bet ne koks vėjavaikis. Jis gi nekviestų manęs be svarbaus reikalo. Šiaip ar taip, man būtų ne pro šalį pravėdinti galvą.

Gruodis ėjo į pabaigą, iš tamsiai pilko dangaus pūtė toks smarkus

ir žvarbus vėjas, kad gniaužė kvapą. Gatvėje buvo susibūrę koks tuzinas prašytojų, kurie vylėsi pasikalbėti su išrinktuoju konsulu ir, vos tik išvydę jį tarpduryje, metėsi prie jo tiesiai per kelią.

— Ne dabar, — paaiškinau besibraunantiems, stumdamas juos atgal. — Ne šiandien.

Ciceronas persimetė mantijos kraštą per petį, nunarino galvą ir spėriai nužingsniavo kalvos šlaitu žemyn.

Kampu kirtę forumą ir palei vartus, vedančius prie upės, išėję iš miesto, sukorėme apie mylią. Sraunūs ir smarkiai pakilę Tibro vandenys kunkuliavo gelsvai rudais sūkuriais ir plūdo pavojingomis srovėmis. Pakėlę akis, priekyje, priešais Tibro salą, tarp Navalijos prieplaukų ir keliamųjų kranų išvydome šurmuliuojančią didelę minią. (Kaip seniai tai nutiko, — daugiau nei prieš pusę amžiaus, — galite suprasti iš to, kad sala dar nebuvo tiltais sujungta su krantais.) Mums prisiartinus, daugelis susirinkusiųjų atpažino Ciceroną, o jiems prasiskyrus mus praleisti, pastebėjau sąmyšį. Vietą saugojo legionierių iš laivyno barakų užkarda. Oktavijus jau laukė.

— Atsiprašau, kad tave trukdau, — tarė Oktavijus, spausdamas Ciceronui ranką. — Suprantu, kad dabar, kai čia pat inauguracija, esi labai užsiėmęs.

— Mano mielasis Oktavijau, susitikti su tavimi man visuomet malonu. Tikriausiai pažįsti mano metraštininką Tironą?

Oktavijus abejingai dirstelėjo mano pusėn. Nors šiandien žmonės jį prisimena tik kaip Augusto tėvą, tuo metu jis buvo plebėjų edilas ir daug žadantis visuomenės veikėjas. Galimas dalykas, jis ir pats būtų tapęs konsulu, jei po šio susitikimo praėjus ketveriems metams nebūtų miręs nuo karštinės. Jis nusivedė mus į užuovėją, į vieną iš didžiųjų karinių laivų stoginių, kurioje ant didelių medinių volų stovėjo remontui paruoštos liburnos griaučiai. Šalia jų ant aslos gulėjo kažkas susuktas į burės drobę. Oktavijus nedelsdamas, be jokių ceremonijų, nutraukė medžiagą, po kuria išvydome nuogą berniuko kūną.

Jam galėjo būti maždaug dvylika. Jo veidas atrodė dailus ir ra-

mus, bruožai švelnūs, moteriški, ant nosies ir skruostų blizgėjo auksinių dažų dryžiai, o drėgnose rudose garbanose buvo įrištas trumpas raudonas kaspinėlis. Išvydau perpjautą gerklę. Berniuko kūnas buvo perkirstas iki kirkšnių, vidaus organai išimti. Kraujo nelikę nė žymės, o ilga ertmė, dėl kurios jis buvo panašus į išskrostą žuvį, pilna upės dumblo. Nežinau, kaip Ciceronas pajėgė stebėti šį reginį ir išlikti šaltakraujiškas, tačiau jis tvardėsi ir nenuleido žvilgsnio. Galiausiai išparpusiu balsu pratarė:

— Koks žiaurumas...

— Tai dar ne viskas, — pareiškė Oktavijus.

Jis pritūpė, abiem rankom suėmė berniuko kaukolę ir pasuko ją kairėn. Sprande žiojinti žaizda pamėkliškai prasižiojo ir vėl susičiaupė, tarytum tai būtų buvusi antroji burna, bandžiusi mus pašnibždomis perspėti. Oktavijus atrodė visiškai abejingas tam, ką matė, tačiau jis juk buvo karys ir, be abejo, įpratęs prie panašių vaizdų. Paskui jis praskleidė berniuko plaukus, kad pamatytume gilų įspaudą tiesiai virš dešiniosios ausies, ir įbedė į jį savo nykštį.

— Matai? Atrodo, kad jis užpultas iš užpakalio. Manyčiau, apsvaigintas kūju.

— Veidas išdažytas. Plaukuose įrištas kaspinas. Užpultas iš užpakalio kūju, — pakartojo Ciceronas, iš lėto tardamas žodžius ir bandydamas suprasti, kur jį veda logika. — Tada perpjovė gerklę. O paskui... išdarinėjo vidurius.

— Būtent, — sutiko Oktavijus. — Jo žudikams reikėjo jo vidurių. Jis tapo žmogaus auka dievams.

Po šių šaltoje ir blausioje pašiūrėje nuskambėjusių žodžių pajutau, kaip ant sprando pasišiaušė plaukai — tai reiškė, kad visiškai čia pat buvo pats velnias, ne kažkokia abstrakti, o juntama, konkreti jėga, galinga lyg žaibas iš dangaus.

Ciceronas pasiteiravo:

— Ar neteko mūsų mieste ko nors girdėti apie kultus, kurių pasekėjai praktikuotų tokią šlykštybę?

— Ničnieko. Žinia, mūsuose visuomet gyvena galų, kurie, kaip kalbama, užsiima panašiais dalykais. Tačiau šiuo metu mieste jų nėra daug, o tie, kurie dabar gyvena, elgiasi padoriai.

— O kas toks nužudytasis? Ar niekas nepareiškė į jį teisių?

— Kaip tik dėl šios priežasties aš ir norėjau, kad ateitumei ir viską pamatytumei.

Oktavijus apvertė lavoną ant pilvo ir kalbėjo toliau:

— Truputį aukščiau jo sėdynės yra savininko tatuiruotė, ar matai? Tie, kas atsikratė šio berniuko, jos tikriausiai nepastebėjo. „K.Ant.M.f.K.n." Kajus Antonijus, Marko sūnus, Kajaus anūkas. Garsi giminė, kaip matai! Jis buvo tavo kolegos konsulo Antonijaus Hibridos vergas.

Jis atsistojo, nusišluostė rankas į drobę, paskui atsainiai užmetė ją atgal ant berniuko kūno.

— Kaip manai pasielgti?

Ciceronas lyg užhipnotizuotas negalėjo atitraukti žvilgsnio nuo sukrečiamo reginio.

— Ar apie tai kas nors žino?

— Niekas.

— Hibrida?

— Ne.

— O minia, kuri čia susirinkusi?

— Aplink sklando gandai, kad įvykdyta ritualinė žmogžudystė. Jūs ten, aukštai, apie minios nuotaikas gerai žinote. Jie dabar šneka, kad tai yra bloga lemiantis ženklas, siųstas tavo konsulato išvakarėse.

— Galbūt jie teisūs.

— Išgyvename negailestingą žiemą... Būtų ne pro šalį, kad jie nurimtų. Pamaniau, kad galėtume informuoti žynių kolegiją ir paprašyti jų atlikti kažką panašaus į apsivalymo apeigas...

— Ne, ne, — skubiai pertraukė Ciceronas, atitraukęs žvilgsnį nuo numirėlio. — Tik ne žyniai. Jie tik pablogintų padėtį.

— Tai ką mums daryti?

— Niekam nepasakoti. Kuo greičiau sudeginti palaikus. Tegul

niekas jų nemato. O tiems, kas matė, liepti nė žodžiu neprasitarti, priešingu atveju jiems gresia kalėjimas.

— O kaip minia?

— Pasirūpink palaikais. Aš pasirūpinsiu minia.

Oktavijus gūžtelėjo pečiais.

— Kaip pageidauji.

Jis atrodė visiškai abejingas. Jam buvo likusi vos viena diena eiti šias pareigas, ir aš puikiai supratau, kad Oktavijus tik nudžiugo galėsiąs atsikratyti rūpesčio.

Ciceronas priėjo prie durų ir keletą kartų giliai įkvėpė. Jo skruostus vėl nudažė raudonis. Tada aš vėl, kaip jau ne kartą anksčiau, išvydau savo šeimininką pasitempusį, o jo veide — savimi pasitikinčio žmogaus išraišką. Jis išėjo laukan ir užsiropštęs ant rąstų rietuvės kreipėsi į žmones:

— Romos gyventojai, pagaliau aš savo akimis įsitikinau, kad mieste niūrūs gandai yra melagingi! — Norėdamas, kad tokiame stipriame vėjyje jį išgirstų, Ciceronas turėjo šaukti visa gerkle. — Grįžkite namo, į savo šeimas, ir toliau džiaukitės švente.

— Betgi aš pats mačiau lavoną! — šūktelėjo vienas vyras iš minios. — Tai buvo žmogaus auka, paaukota tam, kad respublikai užtrauktų prakeikimą.

Paskui jį ėmė šaukti ir kiti:

— Miestas prakeiktas! Tavo konsulatas prakeiktas! Atveskite žynius!

Ciceronas iškėlė rankas.

— Tai tiesa, lavonas siaubingai sumaitotas. O ko gi jūs tikėjotės? Vargšas berniukas ilgą laiką mirko vandenyje. Žuvys juk piktos. Jos ėda viską, kas tik joms pakliūva. Jūs iš tikrųjų norite, kad atvesčiau žynį? Ką jis turėtų padaryti? *Prakeikti* žuvis?

Keletas vyrų nusijuokė.

— Nuo kada romėnai ėmė bijoti *žuvų?* Grįžkite namo. Nusiraminkite. Poryt prasideda naujieji metai, jūs turėsite naują konsulą — tokį, kuris, galite būti tikri, visada saugos jūsų gerovę!

Ši jo kalba nebuvo retorikos šedevras, palyginti su kitomis jo pasakytomis kalbomis, bet Ciceronas savo tikslą pasiekė. Pasigirdo net pavieniai pritarimo šūksniai. Jis nušoko nuo rietuvės. Legionieriai palaisvino mums kelią pro susirinkusius žmones, ir mes nuskubėjome atgal į miestą. Besiartinant prie vartų, dirstelėjau atgal. Ištroškę naujų pramogų minios kraštuose žmonės ėmė pamažu skirstytis. Atsigręžiau į Ciceroną, norėdamas pasveikinti sėkmingai pasakius kalbą, bet jis tuo metu, pasilenkęs virš šalikelės griovio, žiaukčiojo.

Tokia buvo Roma Cicerono konsulato išvakarėse — miestas, įsuktas į alkio, girdų ir nerimo sūkurį; miestas, kuriame ant kiekvieno kampo išmaldos kaulija luoši demobilizuotieji ir nusigyvenę ūkininkai; miestas, po kurį šlaistosi krautuvių savininkus terorizuojančios ir ramybę drumsčiančios girtų jaunikaičių gaujos; miestas, kuriame iš gerų šeimų kilusios moterys nesigėdydamos greta tavernų verčiasi prostitucija; miestas, išgyvenantis staigius sukrėtimus, visa niokojančias audras, skendintis nemėnesėtose naktyse, pilnas aplink zujančių šunų, klajojančių fanatikų, pranašautojų ir elgetų, kenčiantis nuo nesibaigiančių peštynių. Pompėjus su savo legionais kariavo toli Rytuose, o jam nesant Romos gatvėse tvyrojo slogi ir permaininga, virš upės kylantį rūką primenanti nuotaika, visus vertusi nerimauti. Žmonės jautė, kad turi atsitikti kažkas nepaprasta, tačiau niekas nežinojo kas. Buvo kalbama, kad naujieji tribūnai ranka rankon dirba su Cezariu ir Krasu, slapta planuodami atiduoti visuomenines žemes miesto varguomenei. Ciceronas bandė iššniukštinėti apie tai daugiau, bet nieko nepešė. Patricijai buvo pasiryžę tam, kad ir kažin kas būtų sumanyta, užkirsti kelią. Prekių trūko, maisto produktai buvo kaupiami juodai dienai, krautuvės tuščios. Netgi lupikautojai liovėsi daliję paskolas.

Cicerono kolega, antrasis išrinktasis konsulas Antonijus Hibrida — Antonijus Mišrūnas, Pusiau Žmogus, Pusiau Gyvulys — buvo kartu laukinis ir kvailas, kaip ir priderėjo kandidatui, dalyvavusiam rinkimuose bendrame sąraše su prisiekusiu Cicerono priešu Katilina.

Nepaisant to, turėdamas omenyje pavojus, su kuriais jiems teks susidurti, ir suvokdamas sąjungininkų svarbą, Ciceronas labai stengėsi su juo sutarti. Deja, jo pastangos nedavė reikiamų vaisių, ir aš tuojau paaiškinsiu jums kodėl. Abu išrinktieji konsulai tradiciškai spalio mėnesį mesdavo burtus, kuriam kuri provincija atiteks valdyti, baigus konsulo kadenciją. Hibrida tuo metu skendėjo skolose ir taikėsi į maištingas, tačiau pelningas Makedonijos žemes, kuriose jis tikėjosi susikrauti nemenkus turtus. Deja, dideliam jo nusivylimui, burtas lėmė taikingas Artimosios Galijos pievas, kuriose nebūtum išvydęs nė šmirinėjančios lauko pelės. Makedonija atiteko Ciceronui, ir tą akimirką, kai Senate buvo skelbiami rezultatai, Hibridos veidas įgavo tokią vaikiško apmaudo ir nuostabos išraišką, kad visi ten buvusieji ėmė net raičiotis iš juoko. Nuo tos dienos jiedu su Ciceronu nesikalbėjo.

Taigi nieko nuostabaus, kad Ciceronui buvo sunku kurti savo inauguracinę kalbą, o mums nuo upės sugrįžus namo ir jam pamėginus diktuoti toliau, jo balsas nuolat užsikirsdavo. Mano šeimininko išsiblaškęs žvilgsnis vis nuklysdavo kažkur į tolį, o jis pats nesiliovė garsiai svarstęs, kodėl šis berniukas buvo taip nužudytas ir ką galėjo reikšti tai, kad nužudytasis priklausė Hibridai. Ciceronas sutiko su Oktavijaus nuomone, kad kaltininkai greičiausiai buvo galai. Žmonių aukojimas tikrai buvo viena iš jų praktikuojamų kulto apeigų. Tada jis nusiuntė laišką savo draugui Kvintui Fabijui Sangai, didžiausiam galų patronui Senate, konfidencialiai teiraudamasis, ar šie galėjo įvykdyti tokį pasibaisėtiną nusikaltimą. Sanga, nepraėjus nė valandai, atsiuntė laišką (jį skaitant buvo juntamas rašiusiojo susierzinimas), kuriame tvirtino, kad tai neįmanoma, o galai labai įsižeistų, jei išrinktasis konsulas nesiliautų taip įžeidžiamai juos įtarinėjęs. Ciceronas atsiduso, numetė laišką į šalį ir pabandė surikiuoti savo mintis. Deja, kad ir kaip stengėsi, jam nepavyko susieti jų į visumą, o prieš pat saulėlydį išgirdau prašymą atnešti jam skraistę ir apavą.

Pamaniau, kad šeimininkas išsiruošė į ne per toliausiai nuo jo namų esantį viešąjį parką, po kurį jis dažnai vaikštinėdavo, kai reikėdavo sukurti kokią nors kalbą. Tačiau mums pasiekus kalvos kraštą, už-

uot pasukęs į dešinę, Ciceronas žingsniavo tolyn, Eskvilino vartų link, ir aš didžiai nustebau supratęs, kad jis nusiteikęs išeiti už šventosios sienos, ten, kur būdavo deginami mirusiųjų palaikai, į vietą, kurios jis paprastai kiek įmanoma vengdavo. Mes praėjome pro nešikus su rankiniais vežimėliais, netoli miesto vartų laukiančius darbo, ir žemą oficialią budelio rezidenciją, mat jam, kaip viešai žinomam egzekutoriui, buvo draudžiama gyventi miesto ribose. Galiausiai pasiekėme šventąją Libitinos giraitę, pilną kranksinčių varnų, o tada prisiartinome prie šventyklos. Tais laikais tai buvo savotiškas kremavimo paslaugų organizatorių gildijos centras — jame galėjai nusipirkti viską, kas tik galėjo praversti atsisveikinant su mirusiuoju — pradedant reikmenimis, naudojamais mirusiajam balzamuoti, ir baigiant gultu, ant kurio būdavo dedami ir sudeginami palaikai. Ciceronas paprašė manęs šiek tiek pinigų, žengė pirmyn ir ėmė kalbėtis su žyniu. Paskui ištiesė jam piniginę, o tada pasirodė pora oficialių raudotojų. Šeimininkas pamojo man pirštu.

— Suspėjome pačiu laiku, — paaiškino jis.

Keliaudami vorele ir kirsdami Eskvilino lauką, turėjome atrodyti labai keista draugija — priekyje, nešini indais su smilkalais, ėjo raudotojai, jiems iš paskos žingsniavo išrinktasis konsulas, o jam iš paskos sekiau aš. Vakaro prieblandoje mus supo šokančios laidotuvių laužų liepsnos, gedinčių artimųjų raudos ir šleikštus smilkalų kvapas — stiprus, bet nepakankamai, kad užgožtų degančių mirusiųjų tvaiką. Gedėtojai nuvedė mus prie *ustrinos*, kur į rankinius vežimėlius rietuvėmis sukrauti lavonai laukė, kada juos sumes į viską ryjančias liepsnas. Be drabužių ir apavo šie artimųjų nesulaukę nelaimingieji po mirties liko tokie pat beturčiai kaip ir gyvenime. Pridengtas buvo vienintelis nužudytasis berniukas — atpažinau jį iš burės, kurioje jis dabar buvo tvirtai užsiūtas. Prie jo priėję du patarnautojai be jokio vargo užmetė jį ant metalinių grotelių, Ciceronas linktelėjo galvą ir samdomi raudotojai pradėjo savo ypač garsią raudą, neabejotinai vildamiesi gauti neblogą atlygį. Liepsnos šniokšdamos plaikstėsi vėjyje, ir po akimirkos procesas buvo baigtas: berniuką ištiko mūsų visų laukianti lemtis.

Scenos, kurią tąsyk išvydau, niekada nepamiršau.

Iš tiesų, didžiausia Apvaizdos mums suteikta malonė yra ateities nežinojimas. Tik įsivaizduokite, kas būtų, jei žinotume, kuo baigsis mūsų viltys ir planai, arba matytume, kokia mirtis mūsų laukia! Mūsų gyvenimas virstų tikra kančia. Vis dėlto mes diena iš dienos gyvename nieko nesuprasdami ir laimingi tarsi gyvūnai. Tačiau anksčiau ar vėliau viskas turės virsti dulkėmis. Šiam įstatymui pavaldūs visi žmonės, visos sistemos, visi amžiai; visa, kas yra po žvaigždėmis, žus, subyrės net tvirčiausios uolos. Neliks nieko, išskyrus mūsų žodžius.

Taip nusiteikęs ir puoselėdamas viltį, kad suspėsiu užbaigti pradėtą darbą, nusprendžiau papasakoti jums nepaprastai įdomią istoriją apie vienus Cicerono, einančio Romos respublikos konsulo pareigas, metus, ir apie apie tai, kas jam nutiko vėliau, per ketverius metus, tai yra per tą laikotarpį, kurį mes, mirtingieji, vadiname *lustrum*, bet dievams jis tėra tik akimirksnis.

II

Kitą dieną, inauguracijos išvakarėse, snigo — sniegas dribo žemėn be paliovos, tokį vaizdą galima išvysti nebent tik kalnuose. Kapitolijaus šventyklas dengė minkštas baltas marmuras, o visą miestą gaubė žmogaus rankos storumo šydas. Per savo gyvenimą dar nebuvau matęs nieko panašaus, nieko panašaus neteko išvysti ir vėliau, nors nugyvenau tikrai netrumpą gyvenimą. Sniegas Romoje? Tai turėjo būti pranašingas ženklas. Tačiau ką jis pranašavo?

Ciceronas savo darbo kambaryje prie židinio toliau rašė savo inauguracinę kalbą. Į tokius ženklus jis nekreipė jokio dėmesio. Man įsiveržus į jo kambarį ir ėmus pasakoti apie sniegą, jis tik gūžtelėjo pečiais, tarytum klausdamas „Na ir kas?", o tada aš nedrąsiai priminiau, ką apie pranašingus ženklus ir būrimus byloja stoikai: jei dievai egzistuoja, jie turėtų rūpintis žmonėmis, o jei jie rūpinasi, tai turėtų siųsti mums ženklus, per kuriuos apreikštų savo valią. Bet Ciceronas pertraukė mane garsiai juokdamasis:

— Turint omenyje nežemiškas dievų galias, jie turėtų naudotis kur kas suprantamesnėmis ryšio priemonėmis negu snaigės. Kodėl gi jie negalėtų atsiųsti mums laiško?

Jis vėl nusisuko į savo stalą, kraipydamas galvą ir krizendamas iš mano patikimumo.

— Žinai ką, Tironai? Eik geriau prie savo darbų ir pasirūpink, kad niekas manęs netrukdytų.

Subartas išėjau iš šeimininko kambario, pasitikrinau inauguracijos eitynių planą, o paskui ėmiausi jo laiškų. Šešiolika metų buvau ištarnavęs jo metraštininku ir jo gyvenimą — tiek viešąjį, tiek asme-

ninį — pažinau kaip savo penkis pirštus. Tais laikais aš buvau įpratęs sėdėti prie sudedamojo stalo greta Cicerono darbo kambario, saugoti savo šeimininką nuo nekviestų lankytojų ir ausis ištempęs laukti jo nurodymų. Būtent iš čia tą rytą girdėjau namiškių keliamą triukšmą: į valgomąjį ir iš jo be perstojo marširavo Terencija, bambėdama tarnaitėms, kad žieminės gėlės ne per geriausiai dera prie jos vyro naujojo statuso, ir plūsdama virėją dėl nevykusio vakarienės valgiaraščio; paskui motiną dar netvirtais žingsneliais šleivojo mažasis Markas, pradėjęs antruosius savo gyvenimo metus, džiaugsmingai spygaudamas dėl sniego grožybės, o mylimoji Tulija, sulaukusi trylikos ir rudenį turėsianti tekėti, mokytojo buvo mokoma graikų hegzametro.

Taigi štai koks mano darbas. Apie vidurdienį aš vėl iškišau galvą laukan. Nors diena buvo tik įpusėjusi, gatvėje neišvydau nė gyvos dvasios. Miestas atrodė grėsmingai nuščiuvęs; galėjai pamanyti, kad jau pats vidurnaktis. Dangus buvo blyškus, snigti liovėsi, o žemę šaltis padengė žėruojančia balta pluta. Netgi šiandien — senatvėje neretai pasireiškia atminties keistenybės — pamenu tą jausmą, kurį patyriau, pradaužęs ją bato galiuku. Įkvėpiau paskutinį ledinio oro gurkšnį ir jau gręžiausi eiti atgal į šilumą, kai tylą perskrodė rimbo pliaukštelėjimas, vyrų verksmas ir dejonės. Po kelių akimirkų iš už kampo pasirodė nedideli linguojantys neštuvai, kuriuos nešė vienodai aprengti vergai. Greta jų sparčiai žingsniuojantis prievaizdas mostelėjo rimbu mano pusėn.

— Ei, tu! — šūktelėjo jis. — Ar čia gyvena Ciceronas?

Išgirdęs mano atsakymą, jis suriko sau per petį:

— Taip, ši gatvė!

Sulig tais žodžiais jis kirto arčiausiai jo buvusiam vergui taip stipriai, kad nelaimėlis vos nesuklupo. Brisdamas per gilias pusnis jis turėjo kelti kelius kone iki juosmens ir tik taip pamažu kepurnėjosi manęs link. Už jo pasirodė antri neštuvai, po jų — treti ir ketvirti. Jie visi sustojo prie namo, ir tą pačią akimirką, kai tik padėjo ant žemės savo nešulius, nešikai smigo į sniegą, susmukdami po ienomis lyg

išsekę irkluotojai prie savo irklų. Tačiau man šis vaizdas nei kiek nerūpėjo.

— Net jeigu tai ir Cicerono namai, lankytojų jis dabar nepriima, — užprotestavau aš.

— Mus jis priims! — iš pirmųjų neštuvų vidaus pasigirdo gerai pažįstamas balsas, kaulėta ranka atitraukė užuolaidą ir pasirodė patricijų frakcijos Senate vadovas K. Lutacijus Katulas. Jis iki pat savo smailaus smakro buvo įsisupęs į žvėrių kailius ir dėl to buvo panašus į didžiulę piktdžiugišką žebenkštį.

— Senatoriau, — kreipiausi į jį nusilenkdamas, — aš jam pranešiu apie tavo atvykimą.

— O aš ne vienas, — pridūrė Katulas.

Aš apžvelgiau gatvę. Koneveikdamas senus savo kareiviškus kaulus, iš artimiausių neštuvų energingai ropštėsi Olimpo užkariautojas ir Senato tėvas Vatija Izaurikas, o greta stovėjo Cicerono didysis varžovas teismuose, patricijų mėgstamiausias advokatas K. Hortenzijus, kuris tuo metu tiesė savo ranką ketvirtajam senatoriui, kurio raukšlėto, riešuto rudumo ir bedančio veido aš niekaip negalėjau prisiminti. Jis atrodė visiškai nusenęs. Spėjau, kad jis jau senų seniausiai liovėsi lankęs debatus.

— Garbingieji ponai, — prabilau saldžiausiu kokiu tik galėjau balsu, — prašyčiau sekti paskui mane, o aš tuojau pat informuosiu išrinktąjį senatorių.

Durininkui pašnibždėjau, kad nuvestų svečius į tablinumą, o pats nuskubėjau į Cicerono darbo kambarį. Priėjęs artyn, išgirdau jo pompastišką kalbą:

— Kreipiuosi į Romos gyventojus: gana!

Atidaręs savo šeimininko kambario duris, išvydau jį stovintį nugara į mane ir sakantį kalbą dviem mano pagalbininkams, jaunesniesiems metraštininkams Sositėjui ir Laurėjui. Vieną ranką jis laikė ištiestą, o nykštį ir didįjį pirštą buvo sujungęs į ratą.

— O tau, Tironai, — tęsė jis nė neatsisukdamas, — aš sakau:

daugiau nebedrįsk manęs trukdyti! Kokį dar ženklą dievai mums siunčia? Varlių liūtį?

Metraštininkai suprunkštė. Savo didžiausių ambicijų įgyvendinimo išvakarėse jis buvo pamiršęs vakarykštį slogutį ir atrodė linksmai nusiteikęs.

— Pas tave atvyko delegacija iš Senato.

— Pagaliau sulaukiau to, ką galėčiau vadinti pranašingu ženklu. Kas tokie?

— Katulas, Izaurikas, Hortenzijus, o ketvirtojo nepažįstu.

— Pats aristokratijos žiedas? Čia? — Jis nužvelgė mane skvarbiu žvilgsniu per savo petį. — Tokiu oru? Jie turbūt pirmąkart savo gyvenime įkėlė koją į tokį mažą namelį! O ko gi jie pageidauja?

— Nežinau.

— Ką gi, pasistenk viską kruopščiai užrašyti, — jis susisupo toga ir ryžtingai atkišo priekin smarką. — Kaip aš atrodau?

— Kaip tikras konsulas, — patikinau jį.

Jis peržengė išmėtytus savo kalbos juodraščius ir leidosi į tablinumą. Durininkas mūsų lankytojams pastatė krėslus, bet užimtas buvo tik vienas — į jį atsisėdo kretantis senasis senatorius, kurio aš nepažinojau. Kiti stovėjo krūvoje kartu su šalia stypsančiais savo patarnautojais. Senatoriai, atsidūrę šio žemakilmio „išsišokėlio“, kurį jie taip nenoriai rėmė, namuose, atrodė akivaizdžiai sutrikę. Hortenzijus netgi laikė prispaudęs prie nosies nosinaitę, tarytum Cicerono prasčiokiškumas būtų užkrečiamas.

— Katulas, — bičiuliškai ištarė Ciceronas, žengdamas į kambarį. — Izaurikas. Hortenzijus. Man didelė garbė.

Mano šeimininkas nusilenkė kiekvienam iš trijų buvusių konsulų, bet jam priėjus prie ketvirtojo senatoriaus pamačiau, kad jis suabejojo netgi savo stebuklinga atmintimi.

— Rabirijus, — po trumpo svarstymo nusprendė jis. — Gajus Rabirijus, tiesa?

Ciceronui ištiesus ranką, senukas nesureagavo, ir jam beliko tik plačiu mostu parodyti svečiams savo kambarį:

— Man labai malonu jus priimti.

— Deja, nieko malonaus čia nėra, — atsakė Katulas.

— Ištiko didelė bėda, — pridūrė Hortenzijus.

— Trumpai tariant, karas, — patvirtino Izaurikas.

— Iš tiesų man labai skaudu dėl to, ką dabar išgirdau, — maloniai prabilo Ciceronas. Jis ne viską, ką iš jų išgirsdavo, priimdavo už gryną pinigą. Kaip ir daugelis senyvo amžiaus turtuolių, jie buvo linkę menkiausią asmeninį nemalonumą laikyti pasaulio pabaigos pranašu.

Hortenzijus spragtelėjo pirštais, ir jo palydovas ištiesė Ciceronui teismo dokumentą, paženklintą sunkiu antspaudu.

— Vakar Tribūnų taryba išdavė Rabirijui štai šį šaukimą.

Išgirdęs minint jo vardą, Rabirijus pakėlė akis.

— Gal aš galėčiau grįžti namo? — gailiai pasiteiravo senukas.

— Vėliau, — valdingu balsu atsakė Hortenzijus, ir senasis senatorius tik klusniai nuleido galvą.

— Teismo šaukimas Rabirijui? — lyg nenugirdęs pasitikslino Ciceronas, suglumusiu žvilgsniu žiūrėdamas į pastarąjį. — Ir kokį nusikaltimą jis dar galėtų įvykdyti?

Išrinktasis konsulas balsu perskaitė dokumentą, kad aš galėčiau užrašyti jo tekstą.

— Jam pareikšti kaltinami nužudžius tribūną L. Saturniną ir neteisėtai įsibrovus į šventąją Senato rūmų teritoriją. — Ciceronas sumišęs pakėlė akis nuo dokumento. — Saturniną? Ką visa tai reiškia? Juk jis nužudytas prieš keturiasdešimt metų.

— Prieš trisdešimt šešerius, — pataisė Katulas.

— Atmintis Katulo neturėtų išduoti, — įsiterpė Izaurikas, — nes jis pats dalyvavo. Kaip, beje, ir aš.

— Saturninas! — Man pasirodė, kad Katulas išspjovė šį vardą lyg kokius nuodus. — Tikras niekšas! Ši žmogžudystė buvo ne nusikaltimas, o geradarystė visuomenės labui.

Jis pažvelgė į tolį, sakytumei tyrinėdamas istorinį įvykį vaizduojančią didingą freską, nutapytą šventyklos sienoje: „Saturnino nužudymas Senato rūmuose“.

— Matau jį taip pat aiškiai, kaip dabar matau tave, Ciceronai. Patį blogiausią, koks tik galėtų būti demagogą tribūną. Juk jis buvo nužudęs mūsų kandidatą į konsulus, todėl Senatas jį paskelbė visuomenės priešu. Po šio įvykio nuo jo nusigręžė net plebėjai. Tačiau, mums nespėjus su juo susidoroti, šis žmogus kartu su kai kuriais savo šutvės nariais užsibarikadavo Kapitolijuje. Mes užkimšome vandentiekį! Tai buvo tavo, Vatija, idėja.

— Taigi, — senojo karvedžio akys sublizgo. — Mokėjau organizuoti apgultį. Net tais laikais.

— Žinoma, po dviejų dienų jie pasidavė ir buvo atgabenti į Senato rūmus laukti teismo. Tačiau nebuvo garantijos, kad mūsų belaisviai ir vėl nepabėgs, todėl mes užsikorėme ant stogo, nuplėšėme čerpes ir užmėtėme juos. Jie neturėjo kur dėtis. Jie bėgiojo cypdami kaip žiurkės, patekusios į kanalą. Galiausiai Saturninas liovėsi krutėti. Iš to žmogaus visko galėjai tikėtis.

— Ir Rabirijus buvo su jumis ant stogo? — pasiteiravo Ciceronas.

Pakėlęs akis nuo savo užrašų į priešais sėdintį senuką abejinga veido išraiška ir šiek tiek kretančia galva, nebūčiau galėjęs įsivaizduoti jo tokiame vaidmenyje.

— Žinoma, jis dalyvavo, — patvirtino Izaurikas. — Mūsų galėjo būti apie trisdešimt. Geri buvo laikai. — Paskui jis sugniaužė masyvų kumštį ir pridūrė: — Oho, mes galėjome kalnus kilnoti!

— Svarbiausia, — pavargusio žmogaus balsu prabilo Hortenzijus, kuris buvo jaunesnis už savo kompanionus ir tikriausiai jau begalę kartų išklausęs tą pačią seną istoriją, — ne tai, ar Rabirijus dalyvavo, ar ne. Svarbiausia — nusikaltimas, kuriuo jis kaltinamas.

— Koks nusikaltimas? Žmogžudystė?

— *Perduellio.*

Turiu prisipažinti, niekada nebuvau to girdėjęs, todėl Ciceronui teko pakartoti.

— *Perduellio*, — paaiškino jis, — tai žodis, kuriuo protėviai vadino išdavystę.

Jis atsigręžė į Hortenzijų.

— Kodėl vartojamas toks senas teisinis terminas? Ar ne paprasčiau būtų apkaltinti jį išdavyste — aišku ir suprantama — ir padėti tašką?

— Todėl, kad išdavystė baudžiama tremtimi, o *perduellio* — mirtimi, ir, deja, ne pakariant, — Hortenzijus palinko į priekį, norėdamas pabrėžti savo žodžius. — Jeigu Rabirijus bus pripažintas kaltu, jį nukryžiuos.

— Kas čia per vieta? — griežtai paklausė paminėtasis, stodamasis iš savo vietos. — Kur aš?

Katulas švelniai pasodino jį atgal į krėslą.

— Nusiramink, Gajau. Mes tavo draugai.

— Ir jūs manote, kad kas nors iš prisiekusiųjų šį žmogų pripažins kaltu? — ramiai paprieštaravo Ciceronas. — Juk vargšeliui akivaizdžiai pasimaišęs protas.

— *Perduellio* byla nagrinėjama be prisiekusiųjų. Štai kur šuo pakastas. Ją nagrinėja du specialiai šiam reikalui paskirti teisėjai.

— Kieno paskirti?

— Naujojo mūsų miesto pretoriaus Lentulo Suros.

Cicerono veide išvydau grimasą. Sura anksčiau ėjo konsulo pareigas, jis buvo itin kvailas ir labai ambicingas — šios dvi savybės politikoje dažnai būna neatskiriamos.

— Ir ką tokius Senasis Miegalius paskyrė teisėjais? Gal yra žinoma?

— Vienas iš jų — Cezaris. Antrasis taip pat Cezaris.

— *Kaip tai?*

— Nagrinėti bylą bus pavesta Gajui Julijui Cezariui ir jo pusbroliui Lucijui.

— Ir visa tai sugalvojo Cezaris?

— Savaime suprantama, nuosprendis jau iš anksto priimtas.

— O kaip tada teisė į apeliaciją? — sunerimęs Ciceronas atkakliai laikėsi savo. — Romos pilietis negali būti nuteistas be teismo.

— Ak, taip, — pagiežingai atsakė Hortenzijus. — Jei Rabirijus bus pripažintas kaltu, jis, be abejo, turės teisę apskųsti nuosprendį.

Tačiau čia paspęsti spąstai. Jis galės kreiptis ne į teismą, o tik į tautą, susirinkusią Marso lauke.

— Tai bent bus spektaklis! — neištvėrė Katulas. — Ar galite įsivaizduoti? Romos senatoriaus gyvybės ir mirties klausimas atiduotas svarstyti miniai! Jie niekuomet nebalsuotų už jo išteisinimą — juk prarastų tokią pramogą.

— Ir tai reikš pilietinį karą, — kategoriškai pareiškė Izaurikas, — nes mes šito nepakęsime, Ciceronai. Ar girdi?

— Girdžiu, — atsakė jis, akimis skubiai tyrinėdamas dokumentą. — O kuris iš tribūnų pareiškė jam kaltinimą?

Lapo apačioje radęs vardą, Ciceronas tęsė toliau:

— Labienas? Jis yra vienas iš Pompėjui artimų žmonių. Nepasakyčiau, kad jis panašus į neramumų kurstytoją. Ko jis tuo siekia?

— Atrodo, kartu su Saturninu buvo nužudytas ir jo dėdė, — su balse girdima panieka atsakė Hortenzijus, — ir giminės garbė reikalauja keršto. Bet tai nesąmonė. Iš tikrųjų tai pretekstas Cezariui ir jo klikai pradėti puolimą prieš Senatą.

— Ką mums pasiūlytumei? — paklausė Katulas. — Prisimeni, mes balsavome už tave? Neklausėme sveiko proto balso.

— O ko jūs iš manęs norėtumėte?

— Kaip tau pačiam atrodo? Kautis už Rabirijaus gyvybę! Viešai demaskuoti šią piktadarybę, o paskui, kai galutinis sprendimas bus patikėtas liaudžiai, prisidėti prie Hortenzijaus ir ginti teisiamąjį.

— Ką gi, tai būtų didelis netikėtumas, — tarė Ciceronas, žvelgdamas į savo didįjį varžovą, — mudu abu — vienoje stovykloje.

— Tokia perspektyva mane žavi nei kiek ne labiau nei tave, — nedraugiškai atkirto Hortenzijus.

— Nagi, nagi, Hortenzijau, neįsižeisk. Man būtų didelė garbė teisme būti tavo sąjungininku. Tik nemanau, kad turėtume stačia galva pulti į jų paspęstus spąstus. Pamąstykime, ar negalėtume viską išspręsti be teismo.

— Argi įmanoma jo išvengti?

— Pasikalbėsiu su Cezariu. Išsiaiškinsiu, ko jis siekia. O paskui pagalvosiu, ar galėtume rasti kompromisą.

Vos išgirdę žodį „kompromisas“, visi trys ekskonsulai ėmė prieštarauti.

Ciceronas iškėlė rankas:

— Jis kažko nori. Kodėl mums neišsiaiškinus jo keliamų sąlygų? Juk blogiau nuo to nebus. Dėl respublikos. Dėl Rabirijaus.

— Aš noriu namo, — kategorišku tonu įsiterpė Rabirijus. — Prašau, leiskite man eiti namo.

Nepraėjo nė valanda, ir mudu su Ciceronu iškeliavome. Ėjome į miestą tuščiomis gatvėmis, po kojomis gurgždėjo mums neįprastas sniegas. Vėl ėjome vieni — prisimindamas šį pasivaikščiojimą, manau, kad tai buvo vienas iš paskutiniųjų atvejų, kai Ciceronas galėjo keliauti į Romą be apsaugos. Tačiau, nenorėdamas būti atpažintas, mano šeimininkas užsitraukė ant galvos apsiausto gobtuvą. Tą žiemą negalėjai jaustis saugus netgi dieną eidamas pačia judriausia gatve.

— Jiems teks eiti į kompromisą, — pareiškė jis. — Nors ir nepatiks, bet kito pasirinkimo jie neturės.

Staiga jis susikeikė ir iš nusivylimo spyrė į sniego gumulą.

— Argi toks turėtų būti mano konsulatas, Tironai? Nejaugi visus metus prabėgiosiu nuo patricijų prie populiarų, kad šie neperkąstų vieni kitiems gerklės?

Nesugalvojau, ką jam atsakyti, todėl toliau plumpinome tylėdami.

Tuo metu Cezario namas buvo šiek tiek žemiau nei Cicerono, Suburoje. Jis priklausė jo šeimai mažų mažiausiai jau šimtmetį ir tais laikais neabejotinai atrodė dailus. Deja, kai jame įsikūrė Cezaris, kaimynystė buvo nuskurdusi. Netgi skaistus sniegas, išmargintas baigusių degti laužų suodžiais ir žmonių išmatomis, išmestomis pro daugiabučių namų langus, tik dar labiau paryškino siaurų gatvelių skurdą. Elgetos maldaujamai tiesė į mus rankas, bet pinigų aš nebuvau pasiėmęs. Dar ir dabar prisimenu, kaip benamiai berniūkščiai apmėtė

sniego gniūžtėmis klykiančią jau pagyvenusią kekšę, o porąkart pastebėjome iš po apledėjusių kauburių kyšančius rankų pirštus ir pėdas, ženklinančius vietas, kur praėjusią naktį mirtinai sušalo pailsėti prigulę nelaimėliai.

Būtent čia, Suburoje, tarytum plėšrus ryklys, apsuptas savo dalies viltingai laukiančių smulkių žuvelių guotų, grobio tykojo Cezaris. Jo namas stovėjo pačiame gatvės, kurioje gyveno batsiuviai, gale, iš abiejų pusių apsuptas dviejų suklypusių daugiabučių, septynių, o gal aštuonių aukštų namų. Pamatęs tarp jų kabančius nuo šalčio sustirusius skalbinius, galėjai įsivaizduoti porą virš Cezario namo susikibusių girtuoklių perplyšusiomis rankovėmis. Tiesiai prie įėjimo aplink įkaitusį metalinį žarijų indą mindžikavo koks tuzinas žmogėkų gera nežadančiais veidais. Jaučiau, kaip jie, mums laukiant, kada būsime pakviesti į vidų, savo alkanais ir klastingais žvilgsniais dalijasi mano drabužius.

— Štai tie romėnai, kurie teis Rabirijų, — burbtelėjo Ciceronas. — Kvailelis neturi šansų išsigelbėti.

Prievaizdas paėmė mūsų apsiaustus ir palydėjo į atrijų. Paskui nuskubėjo pas savo šeimininką pranešti apie Cicerono atvykimą, palikęs mus apžiūrinėti Cezario protėvių pomirtines kaukes. Keista, bet tarp jo tiesioginių giminaičių tebuvo tik trys konsulai — varganas skaičius giminei, tvirtinusiai, kad ji siekia Romos pradžią ir buvo pradėta dar Veneros įsčiose. Pačiai deivei čia atstovavo maža bronzinė skulptūra. Ji buvo daili, bet apibraižyta ir neprižiūrima, kaip ir kilimai, freskos, nublukę apmušalai ir baldai: visa tai bylojo apie išdidžią giminę, išgyvenančią ne pačius geriausius laikus. Laikui bėgant, o Cezariui vis nesirodant, mes galėjome neskubėdami įvertinti jam atitekusį palikimą.

— Negalima nesižavėti šiuo žmogumi, — pratarė Ciceronas, apsukęs aplink kambarį trečią ar ketvirtą ratą. — Netrukus tapsiu pirmuoju asmeniu Romoje, o jis dar nėra nė pretorius, bet aš turiu jam pataikauti!

Kiek vėliau išvydau, kad mus iš už pravertų durų stebi maždaug dešimties metų mergaitė rimtu veidu, greičiausiai Cezario duktė Julija. Aš nusišypsojau jai, ir ji tuojau pat paspruko. Neilgai trukus iš to

paties kambario pasirodė Cezario motina Aurelija. Savo siauromis juodomis akimis ir budriu žvilgsniu, būdingais ir jos sūnui, ji atrodė panaši į plėšrų paukštį, bet kartu ji atrodė ir santūriai draugiška. Ciceronas ją pažinojo jau daugelį metų. Jos visi trys broliai, Kotai, buvo tapę konsulais, ir jei Aurelija būtų vyras, ji tikrai būtų išsikovojusi šį postą, nes lenkė juos visus tiek įžvalgumu, tiek drąsa. Šiaip ar taip, jai teko apsiriboti tuo, kad padėjo siekti karjeros savo sūnui; mirus vyriausiajam broliui, ji pasistengė, kad Cezaris taptų vienu iš penkiolikos žynių kolegijos narių — tai buvo reikšmingas žingsnis, ir apie jį aš netrukus papasakosiu daugiau.

— Atleisk jam, Ciceronai, už jo storžieviškumą, — kreipėsi Aurelija. — Aš priminiau jam, kad jo lauki, bet juk pats gerai žinai, kas jis per žmogus.

Pasigirdo žingsniai, ir mes atsigręžę išvydome moterį, sėlinančią durų link vedančiu vestibiuliu. Neliko jokios abejonės — ji tikėjosi prasmukti nepastebėta, bet tikriausiai nespėjo susivarstyti vieno batelio. Atsirėmusi į sieną, kad jį susitvarkytų, išsidraikiusiais kaštonų spalvos plaukais ji dirstelėjo mūsų pusėn prasikaltusio žmogaus akimis, ir aš tikrai nežinau, kas atrodė labiau sumišęs — Postumija — toks buvo šios moters vardas — ar Ciceronas, kuris labai gerai pažinojo ją kaip savo artimo draugo, teisininko ir senatoriaus, Servijaus Sulpicijaus žmoną. Tos pačios dienos vakare ji turėjo dalyvauti vakarienėje pas Ciceroną.

Jis tučtuojau nukreipė dėmesį į čia pat stovinčią bronzinę Veneros skulptūrą ir apsimetė labai susidomėjęs šiuo meno kūriniu.

— Puikus darbas. Turbūt Mirono?

Ciceronas atitraukė savo žvilgsnį tik tada, kai moteris jau buvo išėjusi.

— Labai taktiškas poelgis, — pritariamai linktelėjo Aurelija, bet netrukus jos veido išraiška pasikeitė ir ji pakraipė galvą. — Aš nebaru sūnaus už jo nesantuokinius meilės reikalus, — vyrai visuomet liks vyrais, — bet kai kurios šiuolaikinės moterys elgiasi labiau nei begėdiškai.

— Apie ką jūs čia liežuvaujate?

Tokiu savo triuku — netikėtai prieiti iš užpakalio — Cezaris naudojosi ir kare, ir taikiame gyvenime. Išgirdę jo ledinį balsą, mes visi trys akimoju atsigręžėme. Aš matau jį ir dabar, jo didelę, blausioje pavakario šviesoje lyg kaukolė boluojančią galvą. Žmonės manęs dažnai klausinėja: „Tu buvai sutikęs Cezarį? Kaip jis atrodė? Papasakok daugiau — koks buvo didysis dievas Cezaris!“ Ką gi, prisimenu jį kaip keistą tvirtumo ir švelnumo derinį — kario raumenis laisvai sujuostoje išlepusio puošeivos tunikoje; aštrų fizinių pratybų prakaitą, kurį permuša švelnūs krokų aliejaus kvepalai; su niekuo nesiskaitančias ambicijas, apgaubtas saldžiais kerais.

— Saugokis jos, Ciceronai, — kalbėjo jis toliau, išeidamas iš šešėlio. — Ji už mus dvigubai geresnė politikė, ar aš neteisus, mama?

Cezaris apkabino ją iš už nugaros per liemenį ir pabučiavo žemiau ausies.

— Gana, liaukis, — ištrūkusi iš sūnaus glėbio ir dėdamasi susierzinusi tarė motina. — Aš jau senų seniausiai vaidinu namų šeimininkę. Kur tavo žmona? Jai nepridera visą laiką vaikštinėti toliau nuo namų be palydos. Kai tik ji sugrįš, tuoj pat atsiųsk pas mane.

Ji maloniai palenkė galvą Cicerono pusėn ir tarė:

— Mano nuoširdžiausi sveikinimai tau rytdienos proga. Nepaprastas laimėjimas pirmuoju savo giminėje tapti konsulu.

Cezaris susižavėjęs stebėjo, kaip ji išeina.

— Kalbėsiu rimtai, Ciceronai, — prabilo jis. — Šiame mieste nugalėti moteris yra sunkiau nei vyrus, ir tavo žmona yra puikus pavyzdys.

Ar tik Cezaris šia užuomina neketino pasakyti, kad jis norėjęs suvedžioti ir Terenciją? Labai abejoju. Jau lengviau būtų buvę nukariauti pačią priešiškiausią galų gentį. Pastebėjau, kad mano šeimininkas tvardo savo emocijas.

— Atėjau čia pasikalbėti ne apie Romos moteris, — atsakė jam Ciceronas, — nors tu šiuo klausimu ir labai patyręs.

— Tai dėl ko atėjai?

Ciceronas, duodamas man ženklą, linktelėjo. Atvėriau savo dokumentų dėžutę ir ištiesiau jam teismo orderį.

— Nejau tikiesi mane papirkti? — šypsodamasis paklausė Cezaris, tą pačią akimirką grąžindamas man dokumentą. — Tai nediskutuojama tema. Aš būsiu teisėjas.

— Noriu, kad išteisintum Rabirijų.

Cezaris apsimestinai, kaip jam buvo būdinga, sukrizeno ir užsikišo už ausies plaukų sruogą.

— Nė neabejoju, kad nori.

— Nagi, Cezari, — tęsė Ciceronas, kurio balse išgirdau nekantravimą, — pasikalbėkime atvirai. Visiems yra žinoma, kad judu su Krasu nurodinėjate tribūnams kaip elgtis. Abejoju, kad Labienas galėjo bent žinoti šio nelaimingojo dėdės vardą anksčiau nei įkalei jam į galvą. O dėl Suros — žodis *perduellio* jam greičiausiai būtų siejęsis su žuvimi, jei kas nors nebūtų teikęsis paaiškinti. Tai yra eilinis tavo sumanymas.

— Aš iš tiesų negaliu kalbėti apie bylą, kurioje esu paskirtas teisėju.

— Pripažink: šios bylos tikslas — įbauginti Senatą.

— Savo klausimus turėtum užduoti Labienui.

— O aš užduodu tau.

— Labai gerai. Kadangi mane primygtinai spaudi, aš galėsiu priminti Senato nariams, kad jeigu jie paniekins tautos orumą žudydami jos atstovus, ji griebsis keršto, kad ir kiek ilgai jo reikėtų laukti.

— Ir tu tikrai viliesi sugrąžinti tautai orumą įbaugindamas seną žmogų? Aš atvykau tiesiai iš Rabirijaus. Jo nuovoka senatvėje visiškai nunykusi. Jis nesupranta, kas aplink jį dedasi.

— Argi įmanoma įbauginti žmogų, kuris nesupranta, kas dedasi?

Po ilgokos pauzės Ciceronas jau kitu tonu tarė:

— Paklausyk, mielasis Gajau. Mes jau daugelį metų esame geri draugai...

(Man tai nuskambėjo kiek keistai.)

— Ar galėčiau tau duoti vieną draugišką patarimą kaip vyresnysis brolis jaunesniajam? Tau prieš akis — viliojanti karjera. Esi jaunas...

— Ne toks jau ir jaunas! Aš jau trejais metais vyresnis už Aleksandrą Didįjį jo mirties dieną.

Ciceronas mandagiai nusijuokė — jis pamanė, kad Cezaris juokauja.

— Tu dar jaunas, — pakartojo jis. — Turi puikią reputaciją. Kodėl turėtum ja rizikuoti, provokuodamas tokią įtampą? Rabirijaus nužudymas ne tik nuteiktų tautą prieš Senatą, bet ir suteptų tavo garbę. Gali būti, kad prastuomenei šiandien tai patiktų, bet žmonės yra jautrūs ir ryt šis poelgis atsigręžtų prieš tave.

— Aš nebijau rizikuoti.

— Tikiuosi, supranti, kad aš kaip konsulas būsiu įpareigotas jį ginti?

— Ką gi, tai būtų lemtinga klaida, Markai... Ar galiu atsakyti tau taip pat draugiškai? Pamąstyk apie tai: jėgos būtų nelygios. Mūsų pusėje tauta, tribūnai, pusė pretorių, netgi Antonijus Hibrida, su kuriuo dalysitės konsulatu! O kas liks tavo pusėje? Patricijai? Juk jie tave niekina. Jie tavęs atsikratys tą pačią akimirką, kai supras, kad tu jiems nebenaudingas. Mano galva, tau liko viena išeitis.

— Kokia?

— Dėtis prie mūsų.

— O. — Ciceronas turėjo įprotį, svarstydamas rimtesnį klausimą, paremti smakrą delnu. Jis kurį laiką taip sėdėdamas svarstė Cezario pasiūlymą. — Ir kokios būtų mano funkcijos?

— Paremti mūsų įstatymo projektą.

— O kas man už tai?

— Manau, kad mudu su pusbroliu galėtume pasigailėti vargšelio Rabirijaus, atsižvelgdami į jo būklę, — Cezaris savo siauromis lūpomis šypsojosi, bet jo juodos akys buvo įsmeigtos į Ciceroną. — Ką manai?

Dar Ciceronui neatsakius, namo sugrįžo Cezario žmona, ir pokalbį teko trumpam nutraukti. Kai kurie žmonės teigia, kad Cezaris vedė šią moterį vardu Pompėja tik reikalaujant jo motinai, nes mer-

gina turėjo naudingų giminystės ryšių su kai kuriais Senato nariais. Tačiau remdamasis tuo, ką išvydau tą pavakarę, drįsčiau tvirtinti, kad lemiamas veiksnys vis dėlto galėjo būti jos patrauklumas. Ji buvo daug jaunesnė už savo vyrą, — vargu, ar turėjo dvidešimt, — šaltis, iš kurio Pompėja parėjo, jos kreminį kaklą ir skruostus buvo nudažęs dailiu raudoniu, o didelėse pilkose akyse spindėjo kibirkštėlės. Ji apsikabino savo vyrą, išsilenkdama prieš jį tartum katė, o paskui ėmė šokinėti ir apie Ciceroną, girdama jo iškalbą ir net vieną poezijos knygą, kurią ji esą perskaičiusi. Man pasirodė, kad ji girta. Cezaris žvelgė į ją su pasigėrėjimu.

— Mama norėtų, kad pas ją užsuktum. — Tai išgirdusi, ji patempė lūpą lyg maža mergytė. — Nagi, nueik, — įsakė jis, — tik nedemonstruok tokio surūgusio veido, juk gerai žinai, kokia ji.

Cezaris, duodamas žmonai ženklą eiti, pliaukštelėjo jai per sėdynę.

— Kiek daug turi moterų, Cezari, — santūriai pastebėjo Ciceronas. — Gal dar kas nors iš kur nors pasirodys?

Cezaris nusikvatojo:

— Bijau, kad išeisi iš mano namų susidaręs blogą įspūdį.

— Galiu tau garantuoti, kad mano įspūdis nė kiek nepasikeitė.

— Na, o kaip su mūsų sandėriu?

— Viskas priklauso nuo to, koks tas jūsų įstatymo projektas. Iki šiol žinome tik rinkiminius šūkius: „Žemės — bežemiams!“ ir „Maisto — alkaniems!“ Norėčiau išgirsti šiek tiek daugiau. Ne pro šalį būtų ir nuolaidos iš jūsų pusės.

Cezaris tylėjo. Nieko nesakė ir jo veido išraiška. Netrukus tyla ėmė trikdyti ir ją nutraukė pats Ciceronas, kažką suniurnėdamas ir apsigręždamas eiti.

— Tiek to, jau temsta, — kreipėsi jis į mane. — Mums jau metas.

— Taip greitai? Argi nenorėtumei pasistiprinti? Jei jau susiruošei, tai leisk tave palydėti.

Cezaris elgėsi pabrėžtinai mandagiai — jo manieros visuomet

būdavo nepriekaištingos net ir tada, kai jis pasmerkdavo žmogų mirti.

— Pagalvok apie tai, — tęsė jis, vesdamas mus aptriušusiu vestibiuliu. — Jei prisidėsi prie mūsų, tavo tarnyba bus be rūpesčių. Lygiai po metų konsulo kadencija baigsis. Išvyksi iš Romos. Gyvensi sau valdytojo rūmuose. Makedonijoje susikrausi tokius turtus, kad jų tau užteks visą likusį gyvenimą. Grįši namo. Nusipirksi namą Neapolio įlankoje. Studijuosi filosofiją. Rašysi atsiminimus. O jeigu...

Mus pasitiko durininkas, pasirengęs padėti Ciceronui apsivilkti apsiaustą, bet šis rankos mostu davė ženklą pasitraukti ir atsisuko į Cezarį.

— O jeigu... Kaip turėčiau suprasti šį „o jeigu"? O jeigu neprisidėsiu? Kas tuomet?

Cezario veide pasirodė skausminga nuostaba.

— Neturiu prieš tave nieko asmeniško. Tikiuosi, supratai mane. Mes nelinkime tau nieko bloga. Norėčiau, kad žinotumei: jei kada nors atsidurtumei pavojuje, visuomet gali pasikliauti mano apsauga.

— *Aš* galiu visuomet pasikliauti *tavo* apsauga?

Retai matydavau, kad Ciceronas pritrūktų žodžių. Tačiau aną žvarbią dieną, mums lankantis ankštuose, nuo laiko blunkančiuose ir nevalyvuose Cezario namuose, savo akimis regėjau, kaip mano šeimininkas desperatiškai bando rasti žodžius, kuriais galėtų adekvačiai išreikšti savo jausmus. Ir vis dėlto nepajėgė. Užsimetęs apsiaustą ant pečių, Ciceronas išėjo į sniegą ir, varstomas niūrių gatvėje besišlaistančių mušeikų žvilgsnių, atžariai atsisveikino su Cezariu.

— *Aš* visuomet galiu pasikliauti *jo* apsauga? — pakartojo Ciceronas, mums klampojant į kalvą. — Kas jis toks, kad drįsta su manimi šitaip kalbėti?

— Jis labai pasitiki savimi, — išdrįsau pareikšti savo nuomonę.

— Pasitiki savimi? Jis elgiasi su manimi kaip su savo globotiniu!

Žiemos diena ėjo vakarop, o su ja baigė tirpti ir metai. Namų,

pro kuriuos ėjome, languose gyventojai degė fakelus. Buvo girdėti, kaip mums virš galvų tarpusavyje šūkauja žmonės. Aplink tvyrojo tiršti dūmai, nosį kuteno ant ugnies gaminamo maisto kvapas. Gatvės kampuose dievobaimingi romėnai buvo pridėlioję meduolių — naujametinių aukų kaimynystėje gyvenantiems dievams, mat tais laikais mes garbinome ne didįjį dievą Augustą, o kryžkelių dvasias; šiuos skanėstus lesė alkani paukščiai, kurie, mums einant pro šalį, pakildavo ir imdavo neramiai plasnoti, o vos tik praėjome, sugrįžo prie savo grobio.

— Gal norėtum, kad pasiųsčiau žinią Katului ir kitiems? — pasisiūliau Ciceronui.

— O ką jam pasakytum? Kad Cezaris žadėjo pasigailėti Rabirijaus, jeigu aš juos išduosiu? Kad dabar ketinu apsvarstyti jo pasiūlymą?

Jis dideliais žingsniais žirgliojo pirmyn, sakytumei susierzinimas būtų pridėjęs jėgų. Suplukęs skubėjau jam iš paskos, stengdamasis neatsilikti.

— Pastebėjau, kad neužrašinėjai jo žodžių...

— Maniau, kad neverta.

— Užrašyti reikia viską. Nuo šiol nepraleisk nė vieno žodžio.

— Gerai, senatoriau.

— Mes neriame į pavojingus vandenis, Tironai. Pažymėtas turi būti kiekvienas rifas, kiekviena srovė.

— Gerai, senatoriau.

— Ar galėsi atkurti mūsų pokalbį?

— Manau, kad taip. Bent jau didesnę dalį.

— Gerai. Kai tik grįšime namo, nedelsdamas sėsk rašyti. Norėčiau turėti prie savęs visą pokalbio protokolą. Tik niekam nieko neprasitark, o ypač Postumijos akivaizdoje.

— Manai, kad ji vis dėlto atvyks į vakarienę?

— Žinoma, ji atvyks — jau vien dėl to, kad turėtų ką papasakoti savo meilužiui. Gėda jai visiškai svetima. Vargšas Servijus. Jis taip ja didžiuojasi.

Mums sugrįžus, Ciceronas tuojau pat užlipo į viršų persirengti, o

aš įlindau į savo mažąjį kambarėlį ir sėdau rašyti visko, ką tik galėjau prisiminti. Turiu šiuos užrašus ir dabar, rašydamas atsiminimus — Ciceronas išsaugojo juos kartu su kitais savo slaptais dokumentais. Kaip ir aš, jie per ilgą laiką pagelto, pasidarė trapūs ir gerokai nubluko. Tačiau, kaip ir mane, juos dar galima suprasti, — jei ir ne kiekvieną raidę, tai bent jau esmę, — todėl dabar, laikydamas juos sau prieš akis, girdžiu ausyse skambant šaižų Cezario balsą: „Tu visuomet gali pasikliauti mano apsauga..."

Kol viską užrašiau, užtrukau valandą, o gal kiek ilgiau, per tą laiką susirinko į vakarienę pakviesti Cicerono svečiai. Baigęs darbą, priguliau ant savo siauro gulto ir susimąsčiau apie tai, ką buvau matęs. Man visai negėda prisipažinti, kad jaučiausi pavargęs — Gamta manęs neapdovanojo šaltais nervais, kurie būtini visuomeniniam gyvenimui. Būčiau buvęs laimingas gyvendamas su šeima, juk visuomet svajojau įsigyti nedidelę sodybą, kurioje galėčiau įsikurti ir atsidėti rašymui. Tam reikalui turėjau susitaupęs pinigų ir puoselėjau viltį, kad tapęs konsulu Ciceronas suteiks man laisvę. Tačiau ėjo mėnesiai, o jis apie tai nė neužsimindavo, todėl sulaukęs keturiasdešimties ėmiau nerimauti, kad galiu ir numirti būdamas vergas. Paskutinis metų vakaras dažnai būna melancholiškas. Janas žvelgia ne tik į priekį, bet ir atgal, o kartkartėmis abi perspektyvos atrodo vienodai nemalonios. Tačiau tą vakarą aš ypač gailėjausi savęs.

Nesipainiojau Ciceronui po kojomis iki vėlumos, ir kai, mano galva, vakarienė turėjo jau eiti į pabaigą, nuėjau į valgomąjį ir atsistojau prie durų taip, kad Ciceronas mane pamatytų. Tai buvo nedidelis, bet dailus kambarys, visiškai neseniai papuoštas freskomis, kuriomis siekta sukurti įspūdį, kad sėdi Cicerono sode Tuskule. Aplink stalą išvydau devynis žmones, dar trys buvo ant sofos — tobulas skaičius. Ciceronas neklydo — Postumija taip pat dalyvavo. Ji vilkėjo palaidu apdaru ir atrodė labai romi, tarytum popiet nebūtų patyrusi jokių nemalonumų. Šalia jos atsilošęs sėdėjo jos vyras Servijus, vienas iš seniausių Cicerono draugų ir žymiausias teisininkas visoje Romoje, o tiek pasiekti mieste, kuriame šiuo amatu verčiasi daugybė žmonių,

sutikite, nėra paprasta. Tačiau teisininko praktika šiek tiek panaši į maudynes lediniame vandenyje: jei saikingai — gaivina, jei per daug — suriečia; nenuostabu, kad Servijus metams bėgant dar labiau susimetė į kuprą ir tapo dar atsargesnis, o Postumija išliko gražuolė. Tačiau jis turėjo nemažai šalininkų Senate, o jo ambicijos, kaip, beje, ir jos, vis stiprėjo. Jis planavo dalyvauti ateinančią vasarą įvyksiančiuose konsulų rinkimuose, o Ciceronas jam buvo pažadėjęs savo paramą.

Ilgiau nei su Servijumi Ciceronas draugavo su Atiku. Pastarasis buvo įsitaisęs šalia savo sesers, Pomponijos, ištekėjusios — deja, nelaimingai, — už Cicerono jaunesniojo brolio Kvinto. Vargšelis Kvintas — atrodė, kad jis vėl vyne rado prieglobstį nuo jos kandžių replikų. Paskutinis iš svečių, jaunasis Markas Celijus Rufas, Cicerono mokinys, neleido nuobodžiauti, be paliovos laidė sąmojus ir pasakojo nuotaikingas istorijas. Pats Ciceronas buvo įsitaisęs tarp Terencijos ir savo numylėtinės Tulijos. Matydamas, kaip nerūpestingai Ciceronas kvatoja klausydamasis Rufo plepalų, nebūtum nė įtaręs, kad šį žmogų kankina rūpesčiai. Geras politikas sugeba vienu metu galvoje sutalpinti daug minčių ir, reikalui esant, nukreipti visą savo dėmesį nuo vienos prie kitos, nes priešingu atveju jo gyvenimas taptų nepakeliamas. Po kurio laiko jis pasižiūrėjo į mane ir linktelėjo.

— Mano draugai, — pakankamai garsiai, kad būtų išgirstas visuotiniame erzelyje, jis kreipėsi į svečius, — jau vėlus metas, ir Tironas atėjo priminti, kad man rytą teks sakyti inauguracinę kalbą. Kai kada man atrodo, jog tai jis turėtų būti konsulas, o aš — jo raštininkas.

Nuskambėjo juokas, ir aš pajutau į mane įsmeigtus žvilgsnius.

— Ponios, — tęsė Ciceronas, — jei jūs neprieštarautumėte, norėčiau trumpam pakviesti vyrus į savo darbo kambarį.

Jis nusišluostė lūpų kampučius rankšluostėliu ir numetė jį ant stalo, paskui atsistojo ir paslaugiai ištiesė ranką Terencijai. Ji priėmė ją šypsodamasi, kas buvo labai stebėtina, nes taip nutikdavo retai. Mano šeimininko žmona priminė liauną žiemos augalėlį, staiga išskleidusį žiedą, sušildytą Cicerono sėkmės spindulių; numojusi ranka į savo šykštumą, kuriuo visą laiką garsėjo, ji ėmė ir pasipuošė kaip dera kon-

sulo ir būsimojo Makedonijos valdytojo pačiai. Terencijos naujutėlė tunika buvo padabinta perlais, žėrintys brangakmeniai, kuriuos ji buvo ne per seniausiai įsigijusi, puošė jos laibą kaklą ir plokščią krūtinę, jos riešus ir pirštus, buvo įpinti net į jos trumpas juodas garbanas.

Svečiai vorele išėjo iš valgomojo, moterys pasuko į tablinumą, o vyrai sugužėjo į šeimininko darbo kambarį. Ciceronas liepė man uždaryti duris. Gera nuotaika akimirksniu dingo nuo jo veido.

— Ką visa tai reiškia, brolau? — pasiteiravo Kvintas, rankoje tebelaikydamas vyno taurę. — Atrodai, lyg būtum prarijęs sugedusią austrę.

— Nenoriu gadinti šio malonaus vakaro, tačiau susidūriau su rimta problema, — Ciceronas niūria veido išraiška išsitraukė teismo šaukimą Rabirijui, papasakojo apie senatorių delegaciją ir mūsų vizitą pas Cezarį. — Perskaityk, Tironai, ką tas niekšas pasakė.

Įvykdžiau jo prašymą ir kai perėjau prie baigiamosios dalies — apsaugos pasiūlymo, — visi keturi reikšmingai susižvalgė.

— Vadinasi, — pirmasis prakalbo Atikas, — jei tu nusigręši nuo Katulo ir jo draugų nepaisydamas visų savo pažadų, kuriuos jiems davei prieš rinkimus, tau tikrai gali prisireikti Cezario apsaugos. Jie tau niekada neatleistų.

— Bet jei aš laikysiuosi jiems duoto žodžio ir pasipriešinsiu populiarų siūlomam įstatymo projektui, Cezaris pripažins Rabirijų kaltu ir aš būsiu priverstas ginti kaltinamąjį Marso lauke.

— Būtent to tu negali daryti, — pareiškė Kvintas. — Cezaris visiškai teisus. Pralaimėjimas neišvengiamas. Bet kokia kaina atsisakyk jį ginti, tegul tai daro Hortenzijus.

— Tačiau tai neįmanoma! Juk aš, kaip Senato vadovas, neturiu teisės likti neutralus, kai kryžiuojamas senatorius. Koks iš manęs būtų konsulas?

— Gyvas, o ne miręs, — tučtuojau atsakė Kvintas, — nes jeigu tu savo viltis dėsi į patricijus, tai, patikėk manimi, tau iškils didžiausia grėsmė. Prieš tave nusistatys kone visi. Net Senatas nebus vieningas — Hibrida tuo pasirūpins. Daugelis jo narių tik ir laukia progos su tavimi, Ciceronai, susidoroti, o labiausiai — Katilina.

— Turiu vieną idėją, — prabilo jaunasis Rufas. — Ar negalėtume slapčia imti ir išgabenti Rabirijų iš miesto ir paslėpti jį kur nors užmiestyje, kol visa tai nurims?

— O gal iš tikrųjų? — susimąstė Ciceronas, bet po kurio laiko papurtė galvą. — Ne. Stebiuosi tavo narsa, Rufai, bet iš to nieko gera neišeitų. Jei mes atimsime iš Cezario Rabirijų, jam nieko nereikš sufabrikuoti panašų kaltinimą Katului arba Izaurikui — kokios pasekmės lauktų *tuo* atveju?

Servijus paėmė teismo išduotą orderį ir ėmė įdėmiai skaityti. Regėjimu šis žmogus negalėjo pasigirti, todėl laikė dokumentą taip arti didžiulės žvakidės, kad aš išsigandau, jog jį gali grybštelėti liepsna.

— *Perduellio*, — sumurmėjo jis. — Keistas sutapimas. Aš dar šį mėnesį rengiausi pasiūlyti Senatui atšaukti *perduellio* įstatymą. Aš netgi pasidomėjau visais precedentais. Jie visi guli mano namuose ant mano darbo stalo.

— Tikriausiai Cezaris taip ir nusitvėrė šią idėją, — tarė Kvintas. — Ar buvai jam apie tai užsiminęs?

Servijus vis dar negalėjo atitraukti akių nuo dokumento.

— Žinoma, kad ne. Aš su juo niekad nesu kalbėjęs. Tas žmogus yra didžiausias nenaudėlis. — Pakėlęs galvą, jis išvydo atidžiu žvilgsniu jį tyrinėjantį Ciceroną. — Kas yra?

— Man atrodo, aš žinau, kaip Cezaris sužinojo apie *perduellio*.

— Ir kaipgi?

Ciceronas dvejojo.

— Šiandien po pietų nuvykę pas Cezarį, jo namuose matėme tavo žmoną.

— Absurdas. Kurių galų Postumijai lankytis pas Cezarį? Dar kažin ar ji bent kiek jį pažįsta. Ji visą dieną praleido pas savo seserį.

— Aš ją mačiau. Matė ir Tironas.

— Tiek to, gal ir matei, bet esu tikras, kad tai galima visiškai paprastai paaiškinti, — Servijus dėjosi toliau skaitąs. Po pauzės jis tęsė, tik jau kitokiu, žemu, apmaudo kupinu balsu: — O aš vis svarsčiau, kodėl, norėdamas pasikalbėti apie Cezario pasiūlymą, laukei, kol baig-

sis vaišės? Pagaliau supratau. Tu manei negalįs kalbėti atvirai, girdint mano žmonai, kad ji nubėgusi pas jį neatpasakotų tavo žodžių!

Visi pasijuto labai nejaukiai. Kvintas su Atiku stovėjo nudelbę akis į grindis, net Rufas laikė liežuvį už dantų.

— Servijau, Servijau, mano senas geras bičiuli, — tarė Ciceronas, suimdamas jį rankomis per pečius. — Tave aš labiausiai norėčiau matyti Romos konsulo poste, kai baigsis mano kadencija. Žinok, kad aš tavimi pasitikiu besąlygiškai. Nė neabejok tuo.

— Tačiau tu įžeidei mano žmonos garbę, o kartu ir mane. Kas man iš tavo pasitikėjimo?

Jis nustūmė nuo savęs Cicerono rankas ir išdidžiai išėjo iš kambario.

— Servijau! — šūktelėjo Atikas, negalėdavęs pakęsti nė menkiausio kivirčo.

Deja, nelaimingasis žmonos įtaisytais ragais jau buvo išėjęs, ir kai Atikas puolė jam iš paskos, Ciceronas ramiu balsu paprašė:

— Netrukdyk jam, Atikai. Jam dabar reikia pasikalbėti su žmona, o ne su mumis.

Stojo tyla, ir aš ištempęs ausis bandžiau išgirsti iš tablinumo sklindančius pakeltus balsus, bet išgirdau tik iš valgomojo išnešamų indų skambėjimą. Galiausiai Rufas ėmė ir nusikvatojo visa gerkle:

— Tai štai kodėl Cezaris visada būna greitesnis už savo priešus! Jo žvalgai — jūsų lovose!

— Prikąsk liežuvį, Rufai, — atkirto Kvintas.

— Prakeiktas Cezaris! — staiga sušuko Ciceronas. — Ambicijos nėra gėdingas dalykas. Juk ir aš pats ambicingas žmogus. Tačiau šio žmogaus godumas valdžiai — ne iš šio pasaulio. Kai žiūri jam į akis, atrodo, kad žiūrėtum į juodą jūrą prieš pat audrą!

Jis sudribo į krėslą ir kurį laiką sėdėjo, barbendamas pirštų galiukais į rankų atramas.

— Neįsivaizduoju, kaip pasielgti. Jei sutikčiau su jo sąlygomis, aš bent jau laimėčiau šiek tiek laiko. Jie prie savo nelemtos įstatymo pataisos jau praleido ne vieną ir ne du mėnesius.

— O kas čia bloga, jei šeimininkų neturintys ūkiai būtų išdalyti vargšams? — paklausė Rufas, kuris, kaip ir dauguma jaunų žmonių, simpatizavo populiarams. — Vaikščiodamas gatvėmis pats matei, kokia sunki ši žiema. Žmonės badauja.

— Sutinku, — atsakė Ciceronas. — Bet jiems reikia maisto, o ne žemės. Ūkininkavimas reikalauja patirties ir alinančio darbo. Norėčiau pamatyti dykūnus, kuriuos šiandien sutikome besišlaistančius palei Cezario namus, dirbančius laukuose nuo aušros iki sutemos! Jeigu būsime priversti laukti, kada jie mus aprūpins maisto produktais, jau po metų vaikščiosime tuščiu skilviu.

— Tačiau Cezaris jais bent jau rūpinasi...

— *Rūpinasi* jais? Cezariui nerūpi niekas, išskyrus jį patį. Nejaugi tu iš tikrųjų manai, kad Krasui, turtingiausiam Romoje žmogui, *rūpi* vargšai? Jie nori išdalyti valstybines žemes, — o juk jiems tai nieko nekainuotų, — tikėdamiesi suburti didžiulę šalininkų armiją, kuri leistų išlikti valdžioje visiems laikams. Krasas nusitaikęs į Egiptą. Vien tik dievai žino, ko siekia Cezaris, jam tikriausiai reikia viso pasaulio. *Rūpinasi!* Iš tikrųjų, Rufai, kartais kalbi kaip jaunikli ir dar kvailys. Nejaugi atvykęs į Romą neišmokai nieko kito, kaip tik lošti ir lakstyti paskui mergšes?

Nemanau, kad Ciceronas sąmoningai siekė, kad jo žodžiai nuskambėtų taip pašaipiai, bet esu tikras, jog Rufą jie užgavo kaip antausis. Todėl, kai pastarasis atsigręžė, jo akyse blizgėjo ašaros — ne tik patirto pažeminimo, bet ir pykčio, juk jis buvo jau nebe žavus dykaduonis paauglys, kurį Ciceronas priėmė pas save kaip mokinį, o jaunas, su kiekviena diena vis ambicingesnis vyrukas, tik jo mokytojas šios permainos dar nebuvo pastebėjęs. Nors diskusija dar kurį laiką tęsėsi, Rufas joje nebedalyvavo.

— Tironai, — kreipėsi Atikas, — tu irgi buvai pas Cezarį. Kaip, tavo manymu, turėtų pasielgti tavo šeimininkas?

Šio momento aš laukiau, nes panašiuose uždaruose pasitarimuose visuomet būdavau paskutinis, kurio nuomonės klausdavo, todėl atsakymą parengdavau jau iš anksto.

— Manau, kad priėmus Cezario pasiūlymą iš jų būtų galima tikėtis šiokių tokių nuolaidų, susijusių su įstatymo projektu. O tai būtų galima pateikti patricijams kaip pergalę.

— O tada, — paskendęs mintyse pratarė Ciceronas, — jeigu jie atsisakys, galės kaltinti patys save, ir aš būsiu laisvas nuo savo įsipareigojimų. Visai nebloga mintis.

— Puiku, Tironai! — pareiškė Kvintas. — Kaip visuomet esi išmintingiausias iš mūsų. — Jis demonstratyviai nusižiovavo. — O dabar, brolau, pirmyn!

Kvintas ištiesė rankas, trūktelėjo Ciceroną iš krėslo ir tarė:

— Jau gana vėlus metas, o ryt teks sakyti kalbą. Tau reikia nors truputį pamiegoti.

Mums einant prieangio link, visame name nesigirdėjo nė garso. Terencija su Tulija jau buvo atsigulusios. Servijus su savo žmona buvo išvykę namo. Pomponija, nepakenčianti politikos, nusprendė nelaukti, kada jos vyras baigs kalbėtis, ir, pasak durininko, išvyko kartu su jais. Prie namo lauke stovėjo Atiko vežimas. Mėnulio šviesoje sniegas spindėjo sidabru. Iš miesto, kalvos apačioje, nuaidėjo įprastas nakties sargybinio šūksmas, skelbiantis vidurnaktį.

— Naujieji metai, — tarė Kvintas.

— Ir naujas konsulas, — pridūrė Atikas. — Puiku, mano mielas Ciceronai! Didžiuojuosi, kad esu tavo draugas.

Jie visi paspaudė jam ranką, paplekšnojo per nugarą. Netrukus jų pavyzdžiu, tiesa, nenorom, — negalėjau to nepastebėti, — pasekė ir Rufas. Jų draugiški sveikinimo žodžiai tik mirktelėjo šaltą žiemos naktį ir pranyko. Po kiek laiko Ciceronas jau stovėjo gatvėje mojuodamas išvykstantiems, kol jų vežimas pasuko už kampo. Apsigręžęs eiti į vidų, jis nežymiai kluptelėjo, ir viena koja įbrido į pusnį, išdygusią prie namo slenksčio. Ištraukęs sniegu aplipusį batą, piktai jį pakratė ir nusikeikė. Nedaug trūko, ir būčiau leptelėjęs, kad tai — pranašingas ženklas, bet nutylėjau ir, manau, pasielgiau išmintingai.

III

Nežinau, kaip tokios ceremonijos vyksta šiais laikais, kai netgi aukščiausiuose postuose esantys magistratai tėra tik berniukai pasiuntiniai, tačiau Cicerono dienomis pas naująjį konsulą, išaušus dienai, kurią jis turėdavo duoti priesaiką, pirmasis atvykdavo ir į iškilmes pakviesdavo Augurų kolegijos narys. Todėl aną rytą, dar prieš pasirodant pirmiesiems saulės spinduliams, Ciceronas įsitaisė kartu su Terencija ir savo vaikais atrijuje laukti auguro pasirodymo. Žinojau, kad jis tą naktį miegojo prastai, mat girdėjau, kaip jis vaikštinėja viršutiniame aukšte esančiame savo kambaryje — taip jis visuomet elgdavosi apie ką nors įtemptai mąstydamas. Tačiau mano šeimininkas sugebėdavo tiesiog stebuklingai atgauti jėgas, todėl tą rytą jis atrodė puikiai nusiteikęs ir kupinas jėgų, tarytum olimpietis, visą savo gyvenimą treniravęsis, kad galėtų dalyvauti vieninteliame, tačiau svarbiausiame bėgime, kuriam jau netrukus bus duotas startas.

Kai viskas buvo parengta, daviau ženklą durininkui, ir šis atidarė masyvias medines duris šventųjų vištelių prižiūrėtojams, *pularijams*, pustuziniui liesų, mažų žmogelių, kurie ir patys atrodė truputį panašūs į savo vištas. Už jų šmėkštelėjo ir pats auguras, baksnojantis grindis savo lenkta lazda; tai buvo tikras milžinas, pasipuošęs aukšta kūgio formos kepure ir prašmatnia purpurine mantija. Mažasis Markas, išvydęs jį einantį vestibiuliu, suspigo ir pasislėpė už Terencijos padurko. Auguro pareigas tuo metu ėjo Kvintas Cecilijus Metelas Celeras, ir aš dabar norėčiau apie jį šiek tiek papasakoti, nes Cicerono istorijoje jis vaidins svarbų vaidmenį. Tai štai, šis žmogus visiškai neseniai grįžęs iš karo Rytuose — tikras karys ir netgi, galima sakyti, didvyris, mat su

gerokai mažesnėmis pajėgomis atmušė priešo kariuomenę, puolusią jų kareivines, kuriose jie buvo įsikūrę žiemai. Jis tarnavo prie karvedžio Pompėjaus Didžiojo, vedusio jo seserį, bet tai nereiškia, kad ši aplinkybė galėjo užkirsti jam kelią kopiant karjeros laiptais. Lygiai taip pat, kaip ir nebuvo lemiamas veiksnys. Jis buvo Metelas, o to visiškai pakako, kad po poros metų galėtų tapti konsulu. O tą dieną jis turėjo būti prisaikdintas kaip pretorius. Jo žmona buvo žinoma gražuolė Klodija iš Klaudijų giminės. Apskritai paėmus, nebūtum radęs žmogaus, kurio pažinčių ratas būtų buvęs platesnis už Metelo Celero, kuris, tiesa, kvailumu nenusileido savo išvaizdai.

— Labas rytas, išrinktasis konsule! — sušuko jis lyg duodamas kareiviams komandą keltis. — Pagaliau išaušo didi diena. Galvoju, ką gi ji mums žada?

— Juk tu esi auguras, Celerai. Tu ir galėtum atsakyti.

Svečias atlošė galvą ir nusikvatojo. Vėliau sužinojau, kad jis ateities numatymu tikėjo ne daugiau nei Ciceronas, o Augurų kolegijos nariu buvo tapęs tik politiniais sumetimais.

— Gerai. Viena aš galiu numatyti. Eidamas pro Saturno šventyklą mačiau prie jos susirinkusią minią. Atrodo, Cezaris su savo draugais per naktį bus iškabinę savo garsiąją įstatymo pataisą. Tikrų tikriausias niekšas!

Kadangi stovėjau Ciceronui už nugaros, nemačiau jo veido, bet iš sustingusių pečių supratau, kad naujiena, kurią naujasis konsulas ką tik išgirdo, sukėlė nerimą.

— Tiesa, — tęsė Celeras, staiga pasilenkdamas, kad neatsitrenktų į žemą siją, — kaip patekti ant tavo stogo?

Šeimininkas palydėjo augurą iki laiptų, o eidamas pro mane paskubomis sušnabždėjo:

— Eik ir kuo greičiau išsiaiškink, kas vyksta. Pasiimk vaikinus. Man reikia žinoti kiekvieną punktą.

Aš pasišaukiau Sositėjų su Laurėjumi ir netrukus, lydimi poros vergų su deglais, kalvos šlaitu leidomės žemyn. Tamsoje buvo sunku orientuotis, o kelionę apsunkino dar ir žemę padengęs sniegas. Tačiau

kai pasiekėme forumą, išvydau priekyje žybsinčias šviesas, tad nuskubėjome jų link. Celeras neklydo. Įprastoje vietoje, šalia Saturno šventyklos, buvo prikaltas įstatymo projektas. Nors dar buvo ankstyvas metas ir be galo šalta, susipažinti su tekstu nekantravo maždaug pora tuzinų susijaudinusių Romos piliečių. Projektas buvo labai ilgas, iš kelių tūkstančių žodžių, surašytų ant šešių didelių lentelių, o pateiktas tribūno Rulo vardu, nors visi žinojo, kad jo tikrieji autoriai — Cezaris ir Krasas. Sositėjui daviau užduotį nurašyti teksto pradžią, Laurėjui — pabaigą, o pats kibau į vidurinę dalį.

Darbavomės skubėdami, nekreipdami dėmesio į žmones, sustojusius mums už nugarų ir murmančius, kad mes jiems trukdome skaityti; kai atlikome užduotį, jau brėško pirmoji naujų metų diena. Netgi nesigilindamas į tai, kas buvo išdėstyta įstatymo projekte, supratau, kad jis Ciceronui sukels didelių rūpesčių. Respublikos valstybinės žemės Kampanijoje turėjo būti priverstinai konfiskuotos ir padalytos į penkis tūkstančius ūkių, kuriuos buvo numatyta išdalyti veltui. Kam kas atiteks, turėjo nuspręsti specialiai išrinkta dešimties vyrų komisija, kuriai turėjo būti suteikti dideli įgaliojimai didinti mokesčius užsienio teritorijose, įsigyti ir perparduoti kitas Italijos žemes, jeigu jiems tai atrodys reikalinga, apeinant Senatą. Žinoma, įstatymo projektas turėjo įsiutinti patricijus, o tai, kad buvo nuspręsta jį paviešinti likus vos kelioms valandoms iki Cicerono inauguracinės kalbos, akivaizdžiai bylojo, jog naujajam konsului norėta padaryti kiek įmanoma didesnį spaudimą.

Sugrįžę atgal, Ciceroną radome ant stogo, pirmą kartą atsisėdusį į dramblio kaulo kurulinį krėslą. Viršuje atrodė dar šalčiau, o čerpes ir parapetą dengė sniegas. Ciceronas kone iki smakro buvo įsisupęs į storą vilnonę antklodę, o jo galvą dengė neįprasta kiškio kailio kepurė su atvartais, dengiančiais jo ausis. Šalia stovėjo Celeras, o aplink jį buvo susispietę pularijai. Jis savo lazda dalijo dangaus skliautą, pavargusiu žvilgsniu ieškodamas, gal kur pastebės skrendant paukščius ar švystelint žaibą. Tačiau dangus buvo ramus ir giedras, taigi, augurui nesisekė. Vos tik mane išvydęs, Ciceronas ištiesė kumštinėmis pirštinėmis

apmautas rankas į vaškuotas lenteles ir, paėmęs jas, tą pačią akimirką įniko studijuoti. Klik klik klik, barškėjo atverčiami mediniai rėmeliai.

— Ar tai populiarų įstatymo projektas? — paklausė atsigręždamas Celeras, kuriam šeimininkas sudrumstė ramybę.

— Taigi, — atsiliepė Ciceronas, akimis bėgiodamas po tekstą. — Respublikos vienybei pavojingesnio įstatymo jie jau negalėjo sugalvoti.

— Ar jūs duosite jiems atsakymą savo inauguracinėje kalboje? — pasiteiravau aš.

— Žinoma. Kodėl gi jie paviešino šį projektą būtent dabar?

— Iš tiesų, jie pasirinko palankiausią momentą, — tarė Celeras. — Naujas konsulas. Pirmoji diena šiame poste. Žmogus be karinės patirties. Neturintis stiprios giminės savo užnugaryje. Jie nori išbandyti tavo narsą, Ciceronai.

Ausis pasiekė iš gatvės sklindantis triukšmas. Aš dirstelėjau per parapetą. Prie namo rinkosi minia žmonių, nusiteikusių lydėti naująjį konsulą į inauguracijos ceremoniją. Už slėnio rytiniame danguje ėmė ryškėti Kapitolijaus šventyklos.

— Ar ten buvo žaibas? — į arčiausiai stovintį šventųjų vištelių prižiūrėtoją kreipėsi Celeras. — Tikiuosi, Jupiteris manęs neapvils. Mano kiaušiai jau baigia suledėti.

— Jeigu, augure, regėjai žaibą, — atsiliepė vištelių prižiūrėtojas, — tai greičiausiai ir buvo žaibas.

— Tavo tiesa, tai — žaibas. Ir kairėje taip pat. Užrašyk, bernužėli. Sveikinu, Ciceronai, tau buvo siųstas palankus ženklas.

Atrodė, kad Ciceronas nieko negirdi. Jis sėdėjo savo krėsle kaip sėdėjęs, įsmeigęs žvilgsnį kažkur į priekį. Praeidamas pro šalį Celeras uždėjo jam ant peties ranką.

— Beje, labų dienų siunčia mano pusbrolis Kvintas Metelas, kuris prašė, reikalui esant, atsižvelgti į tai, kad jis vis dar už miesto ribų ir laukia, kada galės įžengti į Romą triumfo eisenoje, kaip esi jam pažadėjęs mainais už jo balsą. Taip pat ir Licinijus Lukulas. Nepamiršk, jie bet kada gali sušaukti keletą šimtų demobilizuotų karių. Jei iškiltų

pilietinio karo pavojus, — o tai visiškai tikėtina, — jie kaipmat galėtų prisistatyti ir įvesti tvarką.

— Ačiū tau, Celerai. Tik kariuomenės įvedimas į Romą gali apsaugoti nuo pilietinio karo.

Cicerono atsakymas buvo sarkastiškas, tačiau sarkazmas nuo tokių kaip Celeras atšoka kaip vaikiška strėlė nuo kario šarvų. Jis nusileido nuo stogo jausdamasis ne mažiau reikšmingas nei buvo prieš tai. Pasiteiravau Cicerono, gal galėčiau jam ką nors paruošti.

— Taip, — išgirdau niūrų šeimininko balsą. — Naują kalbą. O dabar palik mane kuriam laikui vieną.

Išpildžiau jo prašymą ir nulipau žemyn, stengdamasis negalvoti apie naują Cicerono galvos skausmą: ekspromtu pasakyti kalbą šešiems šimtams senatorių apie painų įstatymo projektą, kurį jis ką tik išvydo, suprantant, kad tai, ką jis pasakys, neišvengiamai papiktins vieną arba kitą frakciją. To pakako, kad man susuktų vidurius.

Namuose sparčiai daugėjo žmonių — ne tik Cicerono klientų, bet ir praeivių, norinčių palinkėti jam sėkmės. Ciceronas įsakė jokiu būdu netaupyti jo inauguracijos sąskaita, o Terencijai susirūpinus, kiek visa tai atsieis, jis visada atsakydavo šypsodamasis: „Makedonija sumokės." Todėl kiekvienas, kas tik užsukdavo, buvo vaišinamas figomis ir medumi. Atikas, tuo metu vadovavęs raitininkų luomui, atsivedė didelį pulką Ciceroną palaikančių raitininkų, kuriems, kaip ir artimiausiems jam Senato nariams, vedamiems Kvinto, tablinume buvo pasiūlyta karšto vyno. Servijaus tarp atvykusiųjų nesimatė. Man pavyko prasibrauti prie Atiko su Kvintu ir papasakoti jiems apie tai, kad populiarai surašė ir paviešino savo parengtą įstatymo pataisą, keliančią didelę grėsmę.

Be visų paminėtųjų, vaišėmis Cicerono namuose mėgavosi pasamdyti fleitininkai kartu su būgnininkais ir šokėjomis, miesto apylinkių ir tribų atstovais; be abejo, buvo atvykę ir valdininkai, savo kadenciją turėję pradėti kartu su naujuoju konsulu: raštininkai, kviesliai, perrašinėtojai ir iždinės tarnautojai, taip pat dvylika liktorių, Senato skirtų konsulo saugumui užtikrinti. Spektaklyje trūko pagrindinio

vaidmens atlikėjo, ir man kuo toliau, tuo sunkiau buvo paaiškinti, kodėl jo vis dar nėra, juolab kad tuo metu jau visi žinojo apie įstatymo projektą ir nekantravo išgirsti paties Cicerono nuomonę. Man neliko kitos išeities, kaip tik paaiškinti, kad jis vis dar laukia jam palankių ženklų, tačiau, netrukus pasirodysiąs. Naujais brangakmeniais pasipuošusi Terencija praeidama sušnypštė, kad būtų geriau, jei aš imčiausi kontroliuoti situaciją, kol svečiai dar nenusiaubė namų, ir aš griebiausi gudrybės — pasiunčiau du vergus į viršų, kad šie nukeltų kurulinį krėslą ir perduotų šeimininkui, jog konsulo valdžios simbolis reikalingas eisenos priekyje — tai buvo gera dingstis jau vien todėl, kad ne iš piršto laužta.

Triukas pavyko, ir netrukus Ciceronas nusileido žemyn — dideliam mano džiaugsmui, be kiškio kailio kepurės. Šeimininko pasirodymas sukėlė kurtinančias susirinkusiųjų, kurių daugelis buvo įkaušę nuo karšto vyno, ovacijas. Ciceronas padavė man vaškuotas lenteles su jose užrašytu įstatymo projektu.

— Pasiimk jas su savimi, — tyliai pasakė jis.

Paskui išrinktasis konsulas užsiropštė ant kėdės, nuoširdžiai pamojavo visiems atvykusiems ir paprašė, kad tie, kurie tvarko iždą, pakeltų rankas. Pakilo maždaug du tuzinai rankų; šiandien, išgirdus, kad tais laikais Romos imperijos reikalais iš paties jo centro rūpinosi tiek vyrų, belieka tik stebėtis.

— Gerbiamieji romėnai, — prabilo Ciceronas, nuleisdamas vieną ranką man ant peties, — šio žmogaus vardas — Tironas. Jis, dar prieš man tampant Senato nariu, buvo vyriausiasis mano asmeninis metraštininkas. Jo nurodymus vykdykite taip pat, kaip mano, ir visus reikalus, kuriuos norėtumėte aptarti su manimi, galite patikėti ir jam. Pirmenybę teikiu rašytiniams, o ne žodiniams pranešimams. Keliuosi anksti, dirbu iki vėlumos. Netoleruosiu kyšių, korupcijos bet kokia forma ir paskalų. Jei suklystumėte, nebijokite man pranešti, tik pasistenkite paskubėti. Atminkite tai, ir mus lydės sėkmė. O dabar — prie darbo!

Po šios trumpos kalbos, privertusios mane nurausti, liktoriams buvo įteiktos naujos lazdos, taip pat ir kapšai su pinigais kiekvienam

iš jų, galiausiai buvo nuo stogo nukeltas ir susirinkusiųjų miniai parodytas kurulinis krėslas. Pasigirdo aikčiojimai ir plojimai, mat jis buvo pagamintas iš Numidijos dramblio kaulo ir kainavo daugiau nei šimtą tūkstančių sestercijų („Makedonija sumokės!"). Tada visi vėl išgėrė vyno, — iš dramblio kaulo taurės truputį paragavo net mažasis Markas, — ir, užgrojus fleitininkams, išėjome į gatvę, kad pradėtume mūsų laukiančią ilgą kelionę per miestą.

Lauke mus pasitiko vis dar ledinis šaltis, bet virš stogų jau švysčiojo saulės spinduliai, o jais užlietas sniegas Romai žadėjo suteikti tiesiog dangišką spindesį, kokio man anksčiau nebuvo tekę regėti. Eisenos priekyje žengė liktoriai, iš kurių keturi nešė ant atvirų neštuvų išstatytą kurulinį krėslą. Ciceronas ėjo greta Terencijos. Jam iš paskos, lydima savo sužadėtinio Frugio, žengė Tulija. Kvintas ant pečių nešė Marką, o šalia konsulo šeimos iš abiejų pusių žygiavo raitininkai ir akinamai baltais drabužiais vilkintys senatoriai. Skambėjo fleitos, aidėjo būgnai, šoko šokėjos. Žmonės rikiavosi išilgai gatvės arba stebėjo eitynes pro langus. Jie lydėjo mus pritariančiais šūksniais ir plojimais, tačiau — reikia būti atviram — eidami per Argiletą link forumo, ypač vargingesniuose Suburos rajonuose, negalėjome negirdėti ir švilpimų. Ciceronas uoliai lankstėsi į abi puses, retsykiais pasisveikinimui kilstelėdamas dešinę ranką, tačiau iš labai rimtos jo veido išraiškos supratau, kad šeimininkas mąsto apie tai, kas jo laukia visiškai čia pat. Atsitiktinai pastebėjau, kaip Atikas su Kvintu norėjo pasikalbėti su juo, tačiau Ciceronas tik papurtė galvą, parodydamas, kad nori likti vienas su savo mintimis.

Forumas, kai jį priėjome, buvo sausakimšas žmonių. Praėjome rostrą, tuščią Senato pastatą ir ėmėme kopti į Kapitolijų. Virš šventyklų vinguriavo į dangų nuo aukuro kylantys dūmai. Užuodžiau deginamų krokų kvapą, girdėjau mykiant aukojimui skirtus jaučius. Mums artėjant prie Scipiono arkos, atsigręžiau atgal ir išvydau Romą — jos kalvas ir slėnius, bokštus ir šventyklas, portikus ir namus — apsigobusią baltu spindinčiu sniego šydu, tarytum nuotaką, laukiančią savojo sužadėtinio.

Kapitolijaus apylinkėje, išsirikiavę priešais Jupiterio šventyklą, mūsų laukė likusieji senatoriai. Kartu su Cicerono šeimos nariais ir namiškiais buvau palydėtas prie medinės pakylos žiūrovams. Pasigirdo trimitų garsai, kurie aidu atsimušė nuo sienų, ir senatoriai visi kaip vienas atsisuko į tuo metu pro jų gretas einantį Ciceroną; vyrai klastūnų veidais, nuraudonintais šalčio, niekada netapę konsulais ir žinantys, kad niekada jais netaps, ir tie, kurie troško, tačiau bijojo, kad nepasiseks, taip pat tie, kurie kažkada jau ėjo konsulų pareigas ir buvo įsitikinę, kad jos jiems priklausė teisėtai, godžiomis akimis tyrinėjo išrinktąjį konsulą. Hibrida, kartu su Ciceronu išrinktasis konsulas, jau laukė šventyklos laiptų papėdėje. Masyvus bronzinis stogas virš veiksmo vietos spindinčioje saulėkaitoje atrodė kaip išlydytas. Nekreipdami vienas į kitą dėmesio, abu išrinktieji konsulai neskubėdami užlipo prie aukuro, kur ant neštuvų gulėjo sunkiai sergantis ir atsistoti nepajėgiantis vyriausiasis žynys Metelas Pijus. Aplink jį stovėjo šešios vestalės ir dar keturiolika valstybinės religijos pontifikų. Tarp jų nesunkiai atskyriau Katulą, dėl Senato atstačiusį šventyklą, virš kurios įėjimo dabar puikavosi jo vardas („didesnis už Jupiterį" — taip jis buvo vadinamas aštrialiežuvių). Šalia jo stovėjo Izaurikas. Atpažinau ir Pijaus įsūnį Scipioną Nasiką, taip pat Junijų Silaną, protingiausios visoje Romoje moters, Servilijos, vyrą, o truputį atokiau nuo visų pastebėjau laibą, bet plačiapetį Julijų Cezarį, kuriam žynio apdaras nelabai derėjo, — deja, buvau per toli, kad pastebėčiau jo miną.

Kurį laiką viešpatavo tyla. Paskui dar kartą nuaidėjo trimito garsas. Prie aukuro vedė didelį riebų jautį, kuriam prie ragų buvo pririšti raudoni kaspinai. Ciceronas timptelėjo aukštyn togos klostes, kad apsaugotų nuo šalčio galvą, ir garsiai iš atminties pasakė oficialios Romos maldos žodžius. Jam baigus, patarnautojas, stovėjęs už jaučio, taip stipriai smogė gyvuliui kūju, kad garsas nuskambėjo per visą portiką. Jautis griuvo ant šono, patarnautojai prapjovė jo pilvą, o man prieš akis iškilo kraupus negyvo berniuko vaizdas. Jaučio vidaus organai atsidūrė ant aukuro, kur jie turėjo būti ištirti, dar prieš vargšui gyvuliui nudvesiant. Išgirdau sunkų ceremonijos dalyvių atodūsį, mat jiems

pasirodė, kad gyvulys nudobtas nesėkmingai, tačiau kai žyniai pateikė Ciceronui apžiūrėti kepenis, pareiškė, kad jos yra nepaprastai geros. Pijus, kuris buvo visiškai aklas, sutikdamas silpnai linktelėjo, viduriai buvo įmesti į ugnį ir apeigos baigėsi. Šaltą, gryną orą paskutinį kartą perskrodė trimito signalas, per uždarą erdvę nuvilnijo plojimų šuoras ir Ciceronas tapo konsulu.

Pirmoji Senato sesija naujaisiais metais visada vykdavo Jupiterio šventykloje, konsulo krėslą išstačius ant paaukštinimo, tiesiai po Dievų Tėvo statula. Joks romėnas, net pats iškiliausias, neturėjo teisės įžengti į Senatą nebūdamas Senato nariu. Tačiau kadangi Ciceronas buvo man pavedęs stenografuoti posėdžio eigą, — šis atvejis neturėjo precedento, — debatų metu galėjau sėdėti šalia jo. Jums tikriausiai nesunku įsivaizduoti, kaip jaučiausi sekdamas paskui savo šeimininką tarp medinių suolų vedančiu plačiu perėjimu. Mums iš paskos sraunia gyva srove plūstelėjo baltomis togomis apsirengę senatoriai. Kas skaitė populiarų pateiktą įstatymo projektą? Ar kas nors kalbėjosi su Cezariu? Ką pasakys Ciceronas?

Naujajam konsului priėjus prie paaukštinimo, atsigręžiau pažiūrėti į tas garsias, mano gerai pažįstamas asmenybes, pasirengusias užimti savo vietas. Į dešinę nuo konsulo krėslo rikiavosi patricijų frakcija— Katulas, Izaurikas, Hortenzijus ir kiti, o kairėje susibūrė populiarų projekto rėmėjai, visų pirma Cezaris ir Krasas. Akimis ėmiau ieškoti Rulo, kurio vardu buvo pateiktas projektas, ir pastebėjau jį tarp kitų tribūnų. Dar visiškai neseniai jis atrodė paprasčiausias jaunas dabita, tačiau pastaruoju metu, demonstruodamas savo simpatijas populiarams, rengdavosi kaip vargingas romėnas ir buvo apžėlęs barzda. Paskui išvydau Katiliną, išsidrėbusį viename iš priekinių, pretoriams skirtų suolų, išmestomis į šalis stipriomis rankomis, išskėstomis ilgomis kojomis. Jo veido išraiška rodė, kad šis žmogus giliai paskendęs mintyse; be abejo, Katilina galvojo apie tai, kad jei ne Ciceronas, jis dabar būtų sėdėjęs konsulo krėsle. Už Katilinos susėdo jo pagalbinin-

kai — beviltiškai prasiskolinęs lošėjas Kurionas ir nepaprastai storas žmogus Kasijus Longinas, kuris išdribęs vienas užėmė tiek vietos, kiek būtų užtekę dviem normalaus sudėjimo senatoriams.

Buvau taip užsiėmęs Senato narių ir jų elgesio stebėjimu, kad trumpam išleidau iš akių Ciceroną, o kai atsigręžiau, jo ankstesnėje vietoje nebebuvo. Pamaniau, galbūt jis pasišalino išsivemti, ką dažnai darydavo, jei prieš svarbią kalbą imdavo nervintis. Tačiau, nuėjęs už pakylos, radau jį stovintį atokiai, taip, kad niekas nematytų, už Jupiterio statulos, aršiai besiginčijantį su Hibrida. Ciceronas įdėmiai žiūrėjo į mėlynas, krauju pasruvusias pastarojo akis, dešine ranka sugriebęs antrąjį konsulą už peties, o kaire emocingai mostaguodamas. Jam atsakydamas Hibrida iš lėto lingavo galva, tarsi būtų jį miglotai supratęs. Galiausiai jo veidą pamažu nutvieskė šypsena. Ciceronas paleido Hibridos petį, ir abu vyrai paspaudė vienas kitam ranką, paskui abu drauge išėjo iš už statulos. Hibrida pasuko į savo vietą, o Ciceronas manęs šiurkščiai paklausė, ar aš nepamiršęs įstatymo projekto nuorašo. Tuojau pat jį nuraminau.

— Gerai, — tarė jis. — Tuomet pradėkime.

Įsitaisiau ant suoliuko paaukštinimo apačioje, atsiverčiau savo lentelę, išsitraukiau rašomąją lazdelę ir pasiruošiau užrašyti pirmąją oficialią Senato posėdžio stenogramą. Dar du tarnautojai, kuriuos buvau apmokęs, sėdėjo atskirai, priešingose pusėse, kiekvienas pasirengęs užrašyti savo versiją; po posėdžio mes turėjome palyginti užrašus ir iš jų sudaryti galutinį konspektą. Aš neįsivaizdavau, kaip Ciceronas ketina susidoroti su jam iškilusia problema. Žinojau, kad jis keletą dienų kūrė kalbą — kreipimąsi dėl sutarimo, bet ji vis atrodydavo beviltiškai negyva, todėl juodraščiai vienas po kito buvo išmesti. Tiesą sakant, naujojo konsulo reakcijos negalėjo numatyti niekas. Visi nekantriai laukė. Pagaliau Ciceronas užlipo ant pakylos, plepalai akimirksniu liovėsi, o Senato nariai, norėdami geriau išgirsti, ką jis pasakys, net palinko į priekį.

— Garbingieji romėnai, — kreipėsi konsulas jam įprastu ramiu tonu, — yra įprasta, kad magistratai, išrinkti į šį garbingą postą, savo

kalbą pradeda nuolankiai prisimindami protėvius, taip pat ėjusius tokias aukštas pareigas, ir išreikšdami viltį, kad jie bus verti savo pirmtakų. Džiaugiuosi, kad mano atveju toks nuolankumas neįmanomas.

Kai kurie Senato nariai ėmė juoktis.

— Esu naujokas, — tęsė jis, — ir už savo iškilimą jaučiuosi dėkingas ne giminei, ne vardui, ne turtui ir ne kariniams laimėjimams, o Romos liaudžiai, todėl tol, kol eisiu šias pareigas, aš būsiu liaudies konsulas.

Cicerono balsas, kuriam būdingas sodrus tonas ir nežymus mikčiojimas — dėl šio defekto kiekvienas jo žodis atrodydavo išvargtas, todėl vertingesnis — darė nepaprastą įspūdį, todėl jo kalba tyloje aidėjo lyg paties Jupiterio. Tradicija reikalavo, kad konsulas pirmiausia kalbėtų apie kariuomenę, todėl Ciceronas, nuo šventyklos stogo stebimas didingų, iš akmens iškaltų erelių, negailėjo pačių gražiausių pagyrimo žodžių Pompėjaus ir Rytų legionų žygiams, gerai žinodamas, kad jo kalba kuo skubiausiai bus perduota didžiajam karvedžiui, studijuosiančiam ją su ypatingu susidomėjimu. Senatoriai atsistojo ir palydėjo konsulo žodžius ilgais pritarimo šūksniais, mat kiekvienas suprato, kad nėra pasaulyje galingesnio žmogaus už Pompėjų, ir niekas, net pavydžiausi jo priešai patricijai, nenorėjo pasirodyti jo atžvilgiu esą santūrūs.

— Kaip Pompėjus stiprina mūsų respubliką užsienyje, taip mes turime prisidėti prie jos gerovės čia, namuose, — toliau kalbėjo Ciceronas, — tvirtai nusistatę ginti jos garbę, išmintingai numatydami jos tolesnį kursą, siekdami darnos jos viduje.

Tai taręs jis trumpam nutilo.

— Kaip jums visiems žinoma, šįryt, dar prieš patekant saulei, forume pagaliau buvo paviešintas mūsų taip ilgai lauktas tribūno Servilijaus Rulo įstatymo projektas. Tą pačią akimirką, kai tik išgirdau naujieną, daviau nurodymą keliems raštininkams, kad šie man skubiai padarytų tikslų šio dokumento nuorašą.

Jis nuleido ranką, ir aš padaviau jam tris vaškuotas lenteles. Mano ranka drebėjo, tačiau jo dešinė, kurioje laikė iškėlęs lenteles, nė nesuvirpėjo.

— Štai tas įstatymo projektas, o aš jus nuoširdžiausiai patikinu, kad susipažinau su juo labai nuodugiai, kiek tik man leido esamos aplinkybės ir laikas, ir susidariau apie jį tvirtą nuomonę.

Jis palaukė, apžvelgė salę — Cezarį, sėdintį savo vietoje antroje eilėje ir abejingu žvilgsniu žiūrintį į konsulą, Katulą ir kitus patricijus ekskonsulus, susėdusius priekiniame suole priešingoje pusėje.

— Tai yra, — tęsė Ciceronas, — tikrų tikriausias durklas, nukreiptas į respublikos piliečius, kitaip tariant, mums siūloma suvaryti jį į savo pačių širdį!

Jo žodžiai tą pačią akimirką išprovokavo priešiškus populiarų šūksmus, lydimus gestų, reikalaujančių nutraukti kalbą, ir patricijų pritarimą, kurį šie išreiškė žemu vyrišku dudenimu.

— Taip, — pakartojo Ciceronas, — tikrų tikriausias durklas ilgais ašmenimis.

Jis lyžtelėjo nykštį ir atvertė pirmąjį lapą.

— Pirmas punktas, pirmas puslapis, pirma eilutė. Dešimties komisionierių rinkimai...

Ir štai taip konsulas, nesileisdamas į antraeilius dalykus ir išvengdamas nereikalingų emocijų, perėjo prie reikalo esmės, kurią, kaip paprastai, sudarė valdžios siekis.

— Kas siūlo komisiją? — paklausė Ciceronas. — Rulas. Kas nusprendžia, ką rinkti komisionieriais? Rulas. Kas sušaukia susirinkimą, kuriame renkami komisionieriai? Rulas...

Prie jo ėmė dėtis senatoriai iš patricijų, po kiekvieno klausimo choru kartodami nelaimingojo tribūno vardą.

— Kas skelbia rezultatus?

— Rulas! — suūžė Senatas.

— Kam, vieninteliam iš kandidatų, garantuotos komisionieriaus pareigos?

— Rului!

— Kas surašė įstatymo projektą?

— *Rulas!*

Šventykloje griaudėjo juokas, daugelis senatorių, patenkinti

savo sąmoju, kvatojo iki ašarų, o vargšas Rulas raudoniu nutviekstais skruostais neramiai dairėsi į šalis, tartum ieškodamas kur pasislėpti. Ciceronas užtruko maždaug pusvalandį, skaitydamas punktą po punkto, cituodamas įstatymo projektą ir iš jo šaipydamasis taip negailestingai, kad senatorių, sėdinčių aplink Cezarį ir tribūnų suoluose, veidai net persikreipė iš pykčio. Turint omenyje tai, kad jis apmąstymui turėjo tik apie valandą, jo įžanginė kalba negalėjo nekelti susižavėjimo. Ciceronas demaskavo įstatymo projektą kaip puolimą prieš Pompėjų, kuris negalėjo dalyvauti komisionierių rinkimuose *in absentia*, taip pat kaip bandymą prisidengus komisionierių institucija atkurti karalių valdžią. Konsulas laisvai pacitavo projektą — „Dešimt komisionierių įkurdins savo nuožiūra atrinktus kolonistus tuose miestuose ir srityse, kuriuos jie patys parinks, ir skirs jiems žemes ten, kur patys norės", — pasistengdamas, kad jis nuskambėtų kaip kvietimas į tironiją.

— Kas toliau? Kokios kolonijos bus įkurtos tose žemėse? Kokiais metodais bus visa tai vykdoma? Rulas teigia: „Ten bus įkurtos kolonijos." Kur? Kokie žmonės ten apsigyvens? Kokiose vietose? Nejaugi, Rulai, manai, kad mes atiduosime tau ir tikriesiems šio plano kūrėjams, — jis ištiesė ranką ir parodė tiesiai į Cezarį su Krasu, — visą nuginkluotą Italiją, ir jūs ją sustiprinsite įkurdindami karines įgulas, okupuosite steigdami kolonijas ir laikysite surakintą visomis įmanomomis grandinėmis?

Iš suolų, kuriuose sėdėjo patricijai, pasigirdo šūksmai: „Ne!" ir „Niekada!". Ciceronas ištiesė ranką ir demonstratyviai nusigręžė nuo jos, taip parodydamas savo nepritarimą.

— Panašiems dalykams aš kategoriškai ir be atodairos priešinsiuosi. Ir kol eisiu konsulo pareigas, neleisiu, kad kas nors įgyvendintų savo seniai puoselėjamus antivalstybinius planus. Aš pasiryžau eiti konsulo pareigas kaip garbingas ir laisvas žmogus. Aš niekada nesieksiu jokios provincijos, jokių apdovanojimų, jokių išskirtinių privilegijų ar naudos, nieko tokio, ko man galėtų neleisti liaudies tribūnas.

Jis stabtelėjo, akcentuodamas savo žodžių prasmę. Rašiau nuleidęs galvą, bet tuo metu staiga pakėliau akis. *Aš niekada nesieksiu jokios*

provincijos. Ar jis iš tiesų tai pasakė? Negalėjau tuo patikėti. Galiausiai, suvokę konsulo žodžių prasmę, senatoriai ėmė tarpusavyje murmėti.

— Taip, — tęsė Ciceronas, o Senato nariai negalėjo patikėti savo ausimis, — jūsų konsulas sausio mėnesio pirmą dieną pilnutėliame Senate pareiškia, kad tuo atveju, jei padėtis respublikoje nesusikomplikuos ir nekils jokių grėsmių jos saugumui, kurias jam, kaip garbingam Romos piliečiui, tektų šalinti, jis nesutiks tapti provincijos valdytoju.

Pažvelgiau kitapus praėjimo, kur sėdėjo Kvintas. Jis atrodė panašus į žmogų, ką tik prarijusį vapsvą. Visos viltys, susijusios su Makedonija, provincija, žadėjusia turtus, prabangą ir išsigelbėjimą nuo sunkios ir nesibaigiančios advokato katorgos teismuose, žuvo!

— Mūsų respubliką kamuoja daug nematomų žaizdų, — niūriu balsu, kaip buvo įpratęs, reziumavo naujasis konsulas. — Nedori žmonės puoselėja įvairius pavojingus sumanymus. Tiesa, mes esame saugūs nuo išorinių pavojų. Mums nereikia bijoti jokio karaliaus, jokios tautos. Blogis yra apjuostas Romos sienų. Jis yra vidinis, kilęs pačioje respublikoje. Todėl kiekvieno iš mūsų pareiga — visomis išgalėmis prieš jį kovoti ir jį nugalėti. Jeigu jūs pažadate uoliai saugoti mūsų šalies garbę, aš būtinai įvykdysiu karščiausią respublikos troškimą — atkursiu ir sustiprinsiu santvarką, egzistavusią mūsų protėvių dienomis.

Pasakęs kalbą jis atsisėdo.

Tai iš tikrųjų buvo įsimintina kalba, atitinkanti pirmąjį Cicerono retorikos dėsnį, pagal kurį sakant kalbą reikia klausytojus nustebinti bent vienu netikėtumu. Tačiau tai buvo dar ne paskutinis smūgis. Pirmajam Senato posėdžiui vadovaujantis konsulas, baigęs savo įžanginę kalbą, paprastai pakviesdavo pasisakyti savo kolegą. Daugumos senatorių plojimai ir Katilinos bei Cezario šalininkų švilpimas dar nebuvo nutilęs, kai Ciceronas garsiai sušuko:

— Senatas sveikina Antonijų Hibridą!

Hibrida, sėdėjęs pirmojoje eilėje arčiausiai Cicerono, suglumęs žvilgtelėjo į Ciceroną ir atsistojo.

— Įstatymo projektas, kurį pasiūlė Rulas... iš to, kiek aš supratau... turiu pasakyti... mano nuomone... atsižvelgiant į respublikos si-

tuaciją... tai iš tikrųjų nėra toks geras sumanymas. — Jis nutilo, paskui porąkart žioptelėjo. — Todėl aš esu prieš.

Po tokios trumpos kalbos jis staiga atsisėdo.

Stojo tyla, bet netrukus ją nutraukė didžiulis triukšmas, kuriame buvo susimaišę pašaipos, pyktis, pasitenkinimas, priešiškumas. Tapo akivaizdu, kad Ciceronas ką tik žengė įspūdingą politinį žingsnį, nes niekas nė neabejojo, kad Hibrida stos savo sąjungininkų, populiarų, pusėn. Tačiau dabar jis pasielgė priešingai, o tokios permainos motyvas buvo daugiau nei akivaizdus — Ciceronui atsisakius teisių į provincijos valdymą, Makedonija atiteko jam! Senatoriai patricijai, sėdėjusieji Hibridai už nugaros, palinko į priekį ir sarkastiškai sveikindami ėmė plekšnoti jam per nugarą, o jis, suprasdamas patyčias, tik nerangiai muistėsi ir nervingai dirsčiojo į kitą pusę, kur sėdėjo jo buvę draugai. Katilina atrodė toks nustėręs, tarytum būtų suakmenėjęs. O Cezaris atsilošė atgal, sukryžiavo ant krūtinės rankas ir, kraipydamas galvą ir vos pastebimai šypsodamasis, ėmė apžiūrinėti šventyklos lubas. O chaosas nesiliovė.

Baigiamoji Senato sesijos dalis buvo atoslūgis. Ciceronas perskaitė pretorių sąrašą ir perėjo prie buvusių konsulų, teiraudamasis jų nuomonės apie Rulo įstatymo projektą. Šie pasidalijo, kaip ir reikėjo tikėtis, į frakcijas. Cezario nuomonės Ciceronas net neklausė, nes šis buvo dar per jaunas ir neiškilęs iki imperijaus. Vienintelį tikrą grasinimą naujasis konsulas išgirdo tik iš Katilinos lūpų.

— Pasivadinai liaudies konsulu, — pasišaipė jis iš Cicerono, gavęs teisę kalbėti. — Ką gi, pasiklausysim, ką apie tai galvoja patys žmonės!

Vis dėlto tai buvo naujojo konsulo diena, todėl, žemę gaubiant sutemoms, o jam paskelbus pertrauką Senato sesijoje iki baigsis Lotynų festivalis, patricijai išlydėjo Ciceroną iš šventyklos ir lydėjo per visą miestą iki pat jo namų, tartum šis žmogus būtų buvęs vienas iš jų, o ne „naujokas“.

Namų slenkstį Ciceronas peržengė puikiai nusiteikęs, nes politikoje nėra nieko maloniau, kaip užklupti oponentus nepasirengusius, o Hibridos pasitraukimas iš kovos tapo didžiausia naujiena. Tačiau Kvintas netvėrė savame kailyje ir sulaukęs, kada išvyks sveikintojai, užsipuolė brolį su tokiu pykčiu, kokio aš dar nebuvau matęs. Dar labiau trikdė tai, kad visa tai matė Atikas ir Terencija.

— Kodėl nepasitaręs su mumis atsisakei savo provincijos? — išgirdome reikalavimą pasiaiškinti.

— Kokią tai turi reikšmę? Svarbiausia — rezultatas. Tu sėdėjai tiesiai priešais juos. Kuris, tavo manymu, atrodė labiau supykęs — Cezaris ar Krasas?

Tačiau Kvintas nesirengė nusileisti.

— Kada tu apsisprendei?

— Atvirai kalbant, pradėjau galvoti nuo tada, kai burtai man lėmė Makedoniją.

Susierzinęs Kvintas iškėlė aukštyn rankas.

— Nejaugi nori pasakyti, kad mūsų vakarykščio pokalbio metu jau buvai apsisprendęs?

— Daugmaž.

— Tai kodėl mums apie tai neprasitarei?

— Pirma, todėl, kad žinojau, jog jūs nepritarsite. Antra, tikėjausi, jog Cezaris galbūt pateiks tokį įstatymo projektą, kuriam ir aš galėsiu pritarti. Trečia, mano reikalas, kaip aš pasielgsiu su savo provincija.

— Ne, tai ne tik *tavo* reikalas, Markai. Tai *mūsų* reikalas. Kaip grąžinsime savo skolas, jei iš Makedonijos nieko negausime?

— Norėjai paklausti, iš ko *tu* sumokėsi už *savo* kampaniją pretorių rinkimuose ateinančią vasarą?

— Tai negarbinga!

Ciceronas sučiupo Kvintą už rankos.

— Broli, paklausyk. Tu būsi pretorius. Tačiau tapsi juo ne duodamas kyšius, o pasikliaudamas garbingu Ciceronų šeimos vardu, ir tokia pergalė teiks dar daugiau džiaugsmo. Argi nesupranti, kad man buvo būtina atskirti Hibridą nuo Cezario ir tribūnų. Vesti respubliką per

tokią audrą įmanoma tik esant vieningam Senatui. Negaliu leisti, kad mano kolega man už akių regztų intrigas. Teko atiduoti Makedoniją, — tai pasakęs jis atsigręžė į Atiką su Terencija. — Kaip jūs manote, ar daug kas veržiasi išvykti į provincijas jų valdyti? Patys suprantate, man būtų per daug sunku palikti jus visus čia, Romoje.

— O ką, jei Hibrida tik pasinaudos tavimi — atims iš tavęs Makedoniją, bet vis tiek parems kaltinimą Rabirijui? — nepasidavė Kvintas.

— O kodėl jis turėtų kaišioti pagalius man į ratus? Jis gi susidėjo su jais dėl vienintelės priežasties — pinigų. Dabar ir be jų galės sumokėti savo skolas. Juolab kad aš nieko nepatvirtinau nei savo parašu, nei antspaudu, todėl bet kada galėsiu persigalvoti. Be to, šiuo kilniu gestu pademonstravau žmonėms, kad laikausi principų ir respublikos gerovė man svarbiau už asmeninę naudą.

Kvintas pažiūrėjo į Atiką. Pastarasis gūžtelėjo pečiais ir pareiškė:

— Logiška.

— O ką tu manai, Terencija? — pasiteiravo Kvintas.

Cicerono žmona laikėsi labai tyliai, kas jai nebuvo būdinga. Ji net į klausimą neatsakė ir nesiliovė žiūrėjusi į vyrą, kuris abejingai žvelgė į ją. Paskui neskubėdama palietė ranka plaukus ir iš savo juodų garbanų išpešė juose įsegtą diademą. Vis dar neatitraukdama akių nuo Cicerono, nusiėmė nuo kaklo vėrinį, nusisegė krūtinę puošusią smaragdo sagę, nusimovė auksinės apyrankes nuo abiejų riešų. Paskiausiai, pabrėžtinai vaipydamasi, nuo pirštų nusitraukė žiedus. Užbaigusi, saujomis susėmė visus šiuos neseniai įsigytus papuošalus ir, iškėlusi aukštyn, paleido. Žėrintys brangakmeniai ir brangūs metalai dzingsėdami išsibarstė ant mozaikinių grindų. Moteris apsisuko ir išėjo iš kambario.

IV

Iš Romos turėjome išvykti kitą rytą, vos tik pasirodžius pirmiesiems saulės spinduliams, kartu su kitais magistratų, jų šeimų ir tarnų egzodo į Albano kalne rengiamą Lotynų festivalį dalyviais. Terencija lydėjo savo vyrą, tačiau abu nepratarė nė žodžio, todėl atrodė, kad jų vežime ne ką šilčiau negu lauke, kur tvyrojo ledinis kalnų oras. Konsulas neleido man nuobodžiauti — pirmiausia padiktavo ilgą skubų pranešimą Pompėjui, kuriame apibūdino Romoje susidariusią politinę situaciją, o paskui dar eilę trumpesnių laiškų visų provincijų valdytojams, o Terencija tuo metu sėdėjo nuo jo nusigręžusi ir dėjosi mieganti. Jų vaikai kartu su aukle keliavo kitu vežimu. Mums iš paskos buvo nusidriekęs ilgas karavanas vežimų, kuriais vyko išrinktieji Romos valdovai — pirmame sėdėjo Hibrida, o kituose — pretoriai, kaip antai Celeras, Koskonijus, Pompėjus Rufas, Roscijus, Sulpicijus, Valerijus Flakas. Vienintelis Lentulas Sura, einantis miesto pretoriaus pareigas, buvo likęs saugoti jo gerovės. „Bijau, kad tokio idioto saugoma Roma gali supleškėti iki pat pamatų“, — prasitarė Ciceronas.

Iškart po pietų pasiekėme Cicerono namus Tuskule, deja, poilsiui laiko nebuvo daug, nes jam tuojau pat teko vertinti vietos atletų pasirodymą. Pagrindinis Lotynų žaidynių akcentas įprastai būdavo supimosi varžybos, kurių dalyviai gaudavo taškus už aukštį, eleganciją ir jėgą. Ciceronas visiškai nenumanė, kuris iš jų pasirodė geriausiai, todėl galiausiai paskelbė, kad visi vienodai verti nugalėtojo titulo, todėl jis apdovanos kiekvieną ir pats asmeniškai sumokės už prizus. Toks dosnumas provincijos gyventojų buvo sutiktas plojimais. Jam sugrįžus

į vežimą pas Terenciją, išgirdau jos pastabą: „Reikia manyti, Makedonija sumokės?“ Jis nusikvatojo, ir jųdviejų santykiai ėmė taisytis.

Svarbiausia ceremonija vyko saulės laidos metu pačioje kalno viršūnėje, kurią galėjai pasiekti tik stačiu vingiuotu keliu. Saulei leidžiantis, ėmė žnaibytis nepakeliamas šaltis. Akmenuotą žemę dengė kulkšnis siekiantis sniegas. Procesijos priekyje, apsuptas liktorių, žengė Ciceronas. Vergai nešė deglus. Ant visų medžių ir krūmų vietos gyventojai buvo prikabinėję iš medžio arba vilnos pagamintų figūrėlių ir veidukų, turėjusių priminti laikus, kai buvo aukojami žmonės, o žiemos galui pagreitinti būdavo pakariamas jaunas vaikinas. Ši scena atrodė persmelkta neįmanomo apibūdinti liūdesio — geliantis šaltis, žemę gaubianti prietema, vėjyje šiugždančios ir besiplaikstančios emblemos. Aukščiausioje vietoje stovėjo aukuras, ant kurio deganti ugnis į dangų svaidė oranžines kibirkštis. Jupiteriui buvo paaukotas jautis ir pieno auka iš artimiausių ūkių.

— Tevengia žmonės nesantaikos ir vaidų, — palinkėjo Ciceronas, o tradiciškai ištarti žodžiai tą vakarą, atrodo, turėjo ypatingą svorį.

Ceremonijai pasibaigus, danguje pasirodė mėnulio pilnatis, tokia didelė, tartum melsva saulė, kuri savo kraupia šviesa užliejo visą veiksmo vietą. Ji labai pasitarnavo, kai ėmėme leistis nuo kalno, mat apšvietė visą kelią, bet tuomet nutiko du dalykai, kurie paskui buvo aptarinėjami keletą savaičių. Pirma, staiga ir nepaaiškinamai, lyg būtų nuskendęs juodame tvenkinyje, dingo mėnulis, ir mūsų procesija, ką tik pasikliovusi jo šviesa, netikėtai ir labai neoriai sustojo luktelėti, kol bus uždegta daugiau deglų. Stabtelėjimas ilgai neužtruko, bet pakako ir kelių akimirkų, kad įsitikintume, kaip keistai vaizduotę veikia tamsa, užklupusi besileidžiant nuo kalno, ypač kai tave iš abiejų pusių supa augmenija, apkabinėta miniatiūriniais žmonių atvaizdais. Pasigirdo vos keli panikos apimti balsai, ypač paaiškėjus, kad visos žvaigždės ir žvaigždynai spindi taip pat ryškiai, kaip spindėję. Drauge su kitais keliauninkais pakėliau akis į dangų, ir būtent tuo metu išvydome žvaigždę, panašią į liepsnojantį nusmailintą ieties antgalį, kuri žybtelėjo dangaus skliautu į vakarus, Romos kryptimi, ir netrukus užgeso.

Nuostabos šūksnius ir aikčiojimus tamsoje palydėjo nerimastingas murmėjimas — ką visa tai galėtų reikšti?

Ciceronas nepratarė nė žodžio, tik kantriai laukė, kada bus galima tęsti procesiją. Vėliau, kai jau saugiai sugrįžome į Tuskulą, paklausiau, ką jis apie tai manąs.

— Nieko, — atsakė jis, prie ugnies šildydamas savo sustirusius nuo šalčio kaulus. — Ir kodėl turėčiau ką nors ypatinga manyti? Mėnulis pasislėpė už debesies, o dangumi praskriejo žvaigždė. Ką dar norėtum išgirsti?

Rytą gavome žinią iš Kvinto, kuris, kaip Cicerono patikėtinis, buvo likęs Romoje. Šeimininkas perskaitė laišką, paskui parodė jį man. Jame buvo rašoma, kad Marso lauke pastatytas medinis kryžius, aiškiai matomas iš visų apsnigto slėnio pusių, o plebėjai iš miesto plūsta jo apžiūrėti. „Labienas vaikštinėja atvirai pasakodamas, kad kryžius skirtas Rabirijui, kuris mėnesio gale bus nukryžiuotas. Sugrįžk kiek įmanoma greičiau."

— Štai ką norėčiau pasakyti apie Cezarį, — prabilo Ciceronas. — Jis neleidžia laiko veltui. Jo paskirtas teismas dar neišklausė parodymų, o jis jau daro man spaudimą.

Mano šeimininkas įdėmiai žiūrėjo į ugnį.

— Ar pasiuntinys dar čia?

— Taip.

— Perduok Kvintui žinią, kad grįšime temstant. O kitą — Hortenzijui. Pasakyk jam, kad dėkoju už apsilankymą. Paaiškink, kad viską gerai apsvarsčiau, ir man bus malonu kartu su juo ginti Gajų Rabirijų, — Ciceronas nežymiai linktelėjo. — Ką gi, jei Cezaris nori kautis, tegul.

Priėjęs prie durų, vėl išgirdau jo balsą.

— Beje, duok nurodymą kuriam nors iš vergų, kad surastų Hibridą ir paklaustų, ar nenorėtų kartu su manimi mano vežimu grįžti į Romą ir galutinai viską aptarti. Man būtinai reikia kokio nors raštiško dokumento, kol Cezaris su juo nesusitiko ir jo neperkalbėjo.

Taigi tą pačią dieną man teko sėdėti kartu su dviem konsu-

lais — priešais vieną ir šalia kito — ir, kratantis Lotynu keliu, rašyti jų sutarties sąlygas. Priekyje jojo apsauga — liktoriai. Hibrida išsitraukė nedidelį siaurakaklį butelį vyno, iš kurio reguliariai truktelėdavo, kartkartėmis drebančia ranka ištiesdamas jį Ciceronui, bet šis mandagiai atsisakydavo. Man dar niekada nebuvo tekę matyti Hibridos taip ilgai iš taip arti. Jo kažkada daili nosis buvo raudona ir sulaužyta, — neva mūšyje, kaip jis pats girdavosi, nors visi žinojo, kad tai atsitiko per muštynes užeigoje, — violetiniai skruostai tiesiog degė, o iš burnos sklido toks stiprus vyno tvaikas, kad man atrodė, jog iš vežimo išlipsiu apgirtęs. Vargas Makedonijai, pamaniau aš, jeigu šis padaras taps jos valdytoju. Ciceronas pasiūlė paprasčiausiai apsikeisti provincijomis — tai leistų išvengti balsavimo Senate. „Kaip nori, — atsakė Hibrida. — Tu gi teisininkas." Mainais už Makedoniją Hibrida įsipareigojo oponuoti populiarų pateiktam įstatymo projektui ir ginti Rabirijų. Jis taip pat sutiko ketvirtadalį savo pajamų, kurias gaus valdydamas Makedoniją, atiduoti Ciceronui, o mano šeimininkas įsipareigojo daryti viską, kas tik nuo jo priklausys, kad Hibridos, kaip Makedonijos valdytojo, kadencija būtų pratęsta dvejiems ar net trejiems metams, ir ginti Hibridą teisme, jei šiam vėliau būtų pareikšti kaltinimai korupcija. Tiesa, dėl pastarosios sąlygos jis labai abejojo, mat galimybės Hibridai atsidurti teisiamųjų suole, turint omenyje jo charakterį, buvo labai didelės, vis dėlto galiausiai ryžosi, ir man neliko nieko kito, kaip tik viską užrašyti.

Po derybų Hibrida vėl išsitraukė savo gertuvę, ir šįsyk Ciceronas sutiko iš jos gurkštelėti. Netrukus iš jo veido išraiškos supratau, kad vynas buvo neatmieštas ir ne jo skonio, tačiau jis suvaidino, kad jam patiko, ir po akimirkos abu konsulai, akivaizdžiai patenkinti atliktu darbu, atsilošė savo sėdynėse.

— Visuomet maniau, — po kurio laiko vėl prašneko Hibrida, tramdydamas raugulį, — kad tu suklastojai balsavimą dėl provincijų.

— Kaip aš galėjau tai padaryti?

— O, yra aibė būdų, svarbu tik gerai sutarti su konsulu. Gali paslėpti savo kumštyje laimingąjį burtą ir pateikti jį vietoj to, kurį iš-

traukei. Tai už tave gali padaryti ir pats konsulas, paskelbdamas burtų rezultatus. Vadinasi, tu iš tiesų taip nedarei?

— Ne, — atsakė truputį įsižeidęs Ciceronas. — Makedonija man priklausė visiškai teisėtai.

— Tiesa? — Hibrida suniurnėjo ir kilstelėjo gertuvę. — Ką gi, sutarta. Išgerkim už tai!

Privažiavome slėnį, už kelio driekėsi plynos lygumos. Mūsų keleivis ėmė sau po nosimi niūniuoti.

— Pasakyk man, Hibrida, — trumpai patylėjęs kreipėsi Ciceronas, — ar prieš keletą dienų nedingo vienas iš tavo berniukų?

— Kas toks?

— Berniukas. Kokių dvylikos metų.

— A, tai jis, — atsainiai, lyg berniukai jam dingtų nuolat, burbtelėjo Hibrida. — Tu jau girdėjai?

— Ne tik girdėjau. Mačiau, ką jam padarė. — Ciceronas staiga įsmeigė į savo pakeleivį įdėmų žvilgsnį. — Ar dėl mūsų naujos draugystės nepapasakotum, kas atsitiko?

— Nežinau, ar verta tau pasakoti, — Hibrida klastingai pasižiūrėjo į Ciceroną. Nors jis ir buvo girtuoklis, tačiau ir išgėręs neprarasdavo nuovokos. — Kadaise apie mane esi prišnekėjęs labai nemalonių dalykų. Man reikia priprasti, kad tavimi galima pasitikėti.

— Jei nori pasakyti, kad bijai, jog tai, ką mes dabar kalbame tarpusavyje, išeis į viešumą, leisk tave nuraminti. Kad ir kas būtų anksčiau tarp mūsų, Hibrida, atsitikę, mes dabar esame susiję vienas su kitu. Aš negalėčiau pakenkti mūsų draugystei, kuri man tokia pat brangi kaip ir tau, net jeigu išgirsčiau, kad berniuką tu pats nužudei. Šiaip ar taip, manau, kad turėčiau tai sužinoti.

— Labai jau gražiai tu čia viską išdėstei. — Hibrida vėl atsirūgo ir pažiūrėjo į mane. — O vergas?

— Juo visiškai galima pasitikėti.

— Tada dar išgerkim, — Hibrida vėl iškėlė gertuvę, o išvydęs Cicerono abejonę mostelėjo juo tiesiai šiam prieš akis. — Pirmyn. Negaliu pakęsti blaivaus žmogaus, kai kiti geria.

Ciceronas nuslopino pasišlykštėjimą ir truktelėjo dar kartą, o Hibrida ėmė pasakoti, kas nutiko jo berniukui, su tokiu pasimėgavimu, tartum būtų porinęs istoriją iš eilinės medžioklės.

— Jis buvo smirnietis. Nepaprastai muzikalus. Niekaip neprisimenu jo vardo. Dainuodavo mano svečiams vakarienės metu. Paskolinau jį Katilinai vienam pokyliui, surengtam iškart po Saturnalijų. — Hibrida vėl siurbtelėjo vyno. — Sakyk, Katilina tavęs tikrai nekenčia, ar ne?

— Manau, kad taip.

— Aš... aš nuolaidesnis iš prigimties. O kaip Katilina? O, ne! Jis tikras Sergijus! Jis negali pakęsti minties, kad prasčiokas, be to, dar ir provincialas, nugalėjo jį konsulų rinkimuose. — Hibrida sučiaupė lūpas ir papurtė galvą. — Kai tu laimėjai rinkimus, prisiekiu, jis tarsi išprotėjo. Ir tada pokylio metu jis tiesiog siautėjo... bet per daug neišsiplėsiu, pasakysiu tik tiek, kad jis mums pasiūlė iškilmingai prisiekti... priesaika turėjo būti šventa, todėl jai sutvirtinti buvo reikalinga auka. Jis pašaukė mano berniuką ir liepė dainuoti. Paskui priėjo prie jo iš už nugaros ir... — Hibrida pavaizdavo platų mostą kumščiu, — bum. Taigi. Viskas buvo atlikta staiga. Iki galo aš neištvėriau.

— Nori pasakyti, kad berniuką nužudė Katilina?

— Jis suskaldė jam kaukolę.

— O, dievai! Romos senatorius! Kas dar dalyvavo?

— Hm, žinai pats — Longinas, Cetegas, Kurionas. Ta pati šutvė.

— Vadinasi, keturi Senato nariai... Penki, skaičiuojant kartu su tavimi?

— Manęs gali neskaičiuoti. Atvirai kalbant, mane supykino. Tas vaikas man atsiėjo ne vieną tūkstantį.

— O kas per priesaika, kurią jis jums visiems pasiūlė duoti ir kuriai sutvirtinti reikėjo tokios baisybės?

— Tiesą sakant, nužudyti tave, — džiugiai paaiškino mūsų keleivis ir vėl kilstelėjo savo gertuvę. — Į tavo sveikatą.

Tai taręs jis pratrūko kvatoti. Kvatojo taip, kad net užspringo. Vynas prasisunkė pro sulaužytą Hibridos nosį, nuvarvėjo senokai

skusta barzda ir ištepė jo togą. Hibrida bandė ją valyti, tačiau nesėkmingai, netrukus judesiai sulėtėjo, o galiausiai ranka nusviro, jis pats palinko į priekį ir po akimirkos kitos užmigo.

Tai buvo pirmas kartas, kai Ciceronas išgirdo apie rengiamą prieš jį sąmokslą, todėl iš pradžių nežinojo, kaip jam derėtų pasielgti. Ar tai buvo tik įkaušusių galvijų pramoga, ar rimtas pavojus? Hibridai užknarkus, šeimininkas pažvelgė į mane — jo akyse įžiūrėjau begalinį pasibjaurėjimą — ir likusį kelionės laiką nepratarė nė žodžio, tik sėdėjo giliai susimąstęs, sukryžiavęs ant krūtinės rankas. O Hibrida visą kelią iki Romos miegojo — taip kietai, kad, privažiavus jo namus, liktoriams teko jį iškelti iš vežimo ir paguldyti namo prieangyje. Jo vergai, atrodo, buvo įpratę sutikti šeimininką tokios būklės, o mums išvykstant vienas iš jų, paėmęs į rankas ąsotį, pylė vandenį konsului ant galvos.

Sugrįžę namo radome mūsų laukiančius Kvintą su Atiku, ir Ciceronas jiems netrukus papasakojo viską, ką buvo išgirdęs iš Hibridos. Kvintas buvo įsitikinęs, kad šią istoriją reikia tučtuojau paviešinti, bet Cicerono neįtikino.

— O kas toliau? — paklausė jis.

— O toliau viskas turėtų būti pagal įstatymą. Nusikaltėlius reikia viešai demaskuoti, pareikšti jiems kaltinimus, nuteisti ir ištremti.

— Ne, — paprieštaravo Ciceronas. — Mums nepavyktų. Pirma, kas ryšis būti toks kvailas, kad pareikštų kaltinimus? Tarkime, įvyktų toks stebuklas ir atsirastų narsus, nebijantis rizikuoti žmogus, kuris išdrįstų susiremti su Katilina — kuo jis pagrįstų kaltinimą, kokiais įrodymais? Hibrida nieku gyvu nesutiktų liudyti net jeigu jam būtų garantuotas neliečiamumas — gali būti tuo tikras. Jis tiesiog paneigs, kad tai kada nors įvyko, ir nutrauks sandėrį su manimi. Lavonas juk dingo, pamenate? Yra liudytojų, kurie gali patvirtinti faktą, kad aš pareiškiau žmonėms, jog nebuvo jokio ritualinio nužudymo!

— Tai mes nieko nedarysime?

— Ne, mes stebėsime ir lauksime. Mums būtinai reikia šnipo Katilinos stovykloje. Jis jau nepasitikės Hibrida.

— Mums irgi reikia imtis ypatingų atsargumo priemonių, — tarė Atikas. — Ar ilgai tave saugos liktoriai?

— Iki sausio pabaigos, kai vadovavimą Senatui perims Hibrida. Jie vėl sugrįš pas mane kovo mėnesį.

— Manyčiau, reikėtų paprašyti savanorių iš raitininkų luomo, kad jie saugotų tave viešoje vietoje, kai šalia nebus liktorių.

— Asmens sargybiniai? Žmonės ims kalbėti, kad aš noriu pasipuikuoti. Mums reikia elgtis apdairiai.

— Bus taip, kaip tu nori, nesijaudink. Aš tuo pasirūpinsiu.

Pagaliau buvo sutarta, ir Ciceronas ėmė svarstyti, kas gi galėtų tapti jo agentu, kuris įgytų Katilinos pasitikėjimą ir slapta informuotų apie jo sumanymus. Pirmą kartą šį klausimą jis ryžosi aptarti po poros dienų su jaunuoju Rufu. Išsikvietęs jį pas save į namus, pradėjo nuo atsiprašymo už savo šiurkštumą po vakarienės.

— Mano brangusis Rufai, tu juk turėtumei suprasti, — aiškino jis, vaikštinėdamas po atrijų, apsikabinęs abiem rankomis savo svečią per pečius, — kad tai yra vienas iš seniams būdingų trūkumų — visada vertinti jaunimą pagal tai, kokie jie buvo anksčiau, o ne pagal tai, kuo jie tapo. Aš iki šiol laikiau tave tuo nutrūktgalviu, kuris pas mane atvyko prieš trejus metus, bet pagaliau supratau, kad jau esi beveik dvidešimtmetis vyras, besiskinantis sau kelią į pasaulį, ir vertas didesnės pagarbos. Aš iš tiesų atsiprašau už visus įžeidimus ir viliuosi, kad nė vieno nepriėmei į širdį.

— Aš pats kaltas, — atsakė Rufas. — Neketinu apsimetinėti, kad sutinku su tavo politinėmis pažiūromis. Tačiau mano meilė ir pagarba tau nė kiek nepakito, ir aš nenoriu daugiau apie tave blogai galvoti.

— Šaunus vaikinas, — Ciceronas žnybtelėjo jam į skruostą. — Ar tu girdėjai, Tironai? Jis mane myli! Vadinasi, nenorėtumei manęs nužudyti?

— Nužudyti tave? Žinoma, kad ne! Kodėl taip apie mane pagalvojai?

— Nužudyti mane planavo tie, kurių pažiūros tokios pat, kaip tavo, ir vienas iš jų — Katilina, — Ciceronas papasakojo Rufui apie Hibridos vergo nužudymą ir baisiąją priesaiką, kurią Katilina privertė duoti savo sąjungininkus.

— Ar esi tuo tikras? — negalėjo patikėti Rufas. — Aš niekada nieko panašaus iš jo nesu girdėjęs.

— Būtent. Jis iš tikrųjų papasakojo apie savo troškimą nužudyti mane, — Hibrida mane patikino, — ir jeigu jis vėl kada nors tai sumanys, tikiuosi, tu mane perspėsi...

— Pagaliau supratau, — tarė Rufas, žiūrėdamas į Cicerono ranką, uždėtą jam ant peties. — Štai kodėl mane pasikvietei — paprašyti, kad tapčiau tavo šnipu.

— Ne šnipu, o lojaliu piliečiu. Priešingu atveju mūsų respublika smuks taip žemai, kad konsulo nužudymas bus prilyginamas draugystei.

— Aš nežudysiu konsulo, bet ir neišduosiu draugo — atsikirto Rufas, išsisukdamas iš Cicerono rankų. — Kaip tik todėl ir džiaugiuosi, kad mūsų draugystę temdęs šešėlis išsisklaidė.

— Puikus advokato atsakymas. Nė nemaniau, kad taip gerai tave išmokiau.

Jam išvykus, Ciceronas susimąstęs tarė:

— Šis jaunuolis netrukus perduos Katilinai kiekvieną mano žodį.

Jis, ko gero, neklydo, nes nuo to karto Rufas ėmė vengti Cicerono ir pradėjo dažniau lankytis Katilinos kompanijoje. O ją sudarė labai skirtingi, sunkiai suderinamų charakterių žmonės: energingi, kovai pasirengę jaunuoliai, tokie kaip Kornelijus Cetegas, senyvo amžiaus pasileidėliai, kaip antai Markas Leka ir Autronijus Petas, kurių karjerą sužlugdė asmeninės ydos, taip pat maištingai nusiteikę buvę kareiviai, vadovaujami tokių demagogų kaip Kajus Manlijus, prie Sulos ėjęs centuriono pareigas. O vienijo šiuos žmones atsidavimas Katilinai, žmogui, kuris, jei nesikėsindavo tavęs nužudyti, galėdavo būti netgi žavus, ir troškimas savo akimis pamatyti, kaip į šipulius dūžta dabartinė Romos santvarka. Jau du kartus, Ciceronui kritikuojant Rulo įsta-

tymo projektą atviruose posėdžiuose, jie savo patyčiomis ir švilpimu buvo sukėlę tokią audrą, kad aš tik apsidžiaugiau išgirdęs, jog Atikas ėmė rūpintis jo apsauga, o ypač artėjant Rabirijaus teismo procesui.

Rulo įstatymo projektas, kaltinimas Rabirijui, Katilinos planas nužudyti — nepamirškite, kad Ciceronas su šiomis trimis problemomis susidūrė vienu metu, o ne paeiliui, juolab kad tuo pačiu metu jam teko dar ir vadovauti Senatui. Man atrodo, istorikai dažnai nepastebi šio politinės veiklos aspekto. Problemos nesirikiuoja į eilę prie valstybės veikėjo durų laukdamos, kada šis teiksis jas išspręsti vieną po kitos, kaip mus bando įtikinti knygos; jos juk grūdasi iškart, viena per kitą, ir nelaukia. Pavyzdžiui, praėjus vos kelioms valandoms po to, kai Ciceronas buvo nušvilptas atvirame posėdyje, svarsčiusiame Rulo vardu pateiktą projektą, pas jį atvyko Hortenzijus, kuriam rūpėjo aptarti Rabirijaus gynimo taktiką. Pervargimas neapsiėjo be pasekmių. Kadangi Ciceronas buvo pernelyg susirūpinęs ir paskendęs apmąstymuose, Hortenzijus, neturėjęs didelio pasirinkimo, kaipmat perėmė iniciatyvą. Patogiai įsitaisęs Cicerono darbo kambaryje ir akivaizdžiai patenkintas savimi, svečias pareiškė, kad klausimas jau išspręstas.

— Išspręstas? — pakartojo Ciceronas? — Kaip?

Hortenzijus nusišypsojo. Jis pasakė, kad nusamdė keletą raštininkų ir davė jiems užduotį surinkti įrodymus, o šie iškapstė intriguojantį faktą, kad netrukus po Saturnino nužudymo vienam banditėliui, senatoriaus K. Krotono vergui vardu Skėva, buvo suteikta laisvė. Paskui jo raštininkai ėmę dar labiau gilintis į valstybiniuose archyvuose saugomą medžiagą. Pasirodo, Skėvos manumisijos dokumentuose buvo nurodyta, kad būtent jis „sudavė mirtiną smūgį“, pribaigusį Saturniną, ir už šį „patriotinį aktą“ Senatas jam suteikė laisvę. Tiek Skėva, tiek Krotonas buvo jau senokai mirę, tačiau Katulas, pakratęs savo atmintį, pareiškė ganėtinai gerai prisimenąs šį įvykį, ir priesaika patvirtinęs rašytinį pareiškimą, kad po to, kai Saturninas buvo apmėtytas akmenimis iki sąmonės netekimo, jis savo akimis regėjęs, kaip Skėva nusileido į Senato rūmus ir smogė savo aukai peiliu.

— Manau, sutiksi, — tęsė Hortenzijus, tiesdamas Ciceronui rašytinius Katulo parodymus, — kad šis faktas leis paneigti Labieno kaltinimus mūsų klientui ir, jei tik nenusigręš sėkmė, greitai nutraukti šią nelemtą bylą.

Svečias atsilošė, o jo veide švytėjo savimi patenkinto žmogaus išraiška.

— Tikiuosi, nesakysi, kad nepritari? — pridūrė pastebėjęs suraukus konsulo antakius.

— Teoriškai tu, be abejo, teisus. Tačiau aš abejoju, ar bus iš to kokia praktinė nauda.

— Žinoma, bus! Labienui neliko jokių šansų. Net ir Cezaris turės tai pripažinti. Tiesą sakant, Ciceronai, — šypsodamasis ir juokais pagrasindamas manikiūro išpuoselėtu pirštu tęsė Hortenzijus, — aš beveik įsitikinęs, kad tu dabar man pavydi.

Cicerono tai neįtikino.

— Ką gi, pažiūrėsime, — po susitikimo, kai likome dviese, pastebėjo jis. — Tik bijau, kad Hortenzijus nenutuokia apie tai, kokios jėgos prieš mus susibūrė. Jis vis dar įsivaizduoja, kad Cezaris esąs tik eilinis ambicingas, savanaudiškų tikslų siekiantis senatorius. Jis dar neperprato šio žmogaus.

Ir iš tiesų, dar tą pačią dieną Hortenzijus pateikė savo parodymus Cezario vadovaujamam teismui, o pastarasis kartu su antruoju teisėju, savo vyresniuoju pusbroliu, nesiteikdamas net išklausyti liudytojų, pripažino Rabirijų kaltu ir nuteisė jį nukryžiuoti. Žinia ankštomis Romos gatvelėmis pasklido lyg gaisras, ir kitą rytą Cicerono darbo kambaryje išvydau Hortenzijų jau visiškai kitokį.

— Šis žmogus — tikras pabaisa! Didžiausia kiaulė, kokią man yra tekę sutikti!

— O kaip reagavo mūsų nelaimingasis klientas?

— Atrodo, jis dar nieko nežino. Maniau, būsią geriau, jei jam nieko nepasakosiu.

— Tai ką dabar darysime?

— Mes neturime alternatyvos. Apskųsime nutarimą.

Hortenzijus, laikydamasis reglamento, įteikė skundą miesto pretoriui Lentului Surai, o šis nutarė atiduoti jį svarstyti liaudies susirinkimui, kuris kitą savaitę turėjo būti sušauktas Marso lauke. Žvelgiant iš kaltinimą pateikusios šalies pozicijos, tai buvo ideali vieta — ne teismas, kuriame sprendimą priima visuomenėje gerbiami prisiekusieji, o padrikas romėnų sambūris. Siekiant užtikrinti, kad jie visi balsuotų dėl Rabirijaus likimo, byla turėjo būti išnagrinėta kuo skubiau, per vieną žiemos dieną. Tarytum ir to būtų buvę negana, Labienas, naudodamasis savo kaip tribūno galia, nustatė, kad kaltinamajam atstovaujančių gynėjų kalba negali tęstis ilgiau kaip pusvalandį. Išgirdęs apie šį apribojimą, Ciceronas replikavo: „Hortenzijui vien tik atsikosėti reikia pusės valandos!" Artėjant teismo posėdžiui, nesutarimų tarp jų vis daugėjo. Hortenzijus šią bylą vertino tik juridiniu požiūriu. Svarbiausias akcentas jo kalboje, anot paties Hortenzijaus, bus pareiškimas, kad tikrasis Saturnino žudikas buvo Skėva. Ciceronas su juo nesutiko ir teismą vertino kaip politinio susidorojimo priemonę.

— Tai bus ne teismas, — priminė jis Hortenzijui. — Tai — minia. Nejaugi tu iš tiesų manai, kad tokioje erzelynėje, stumdantis tūkstančiui žmonių, kam nors bent per nago juodymą rūpės, jog mirtiną smūgį sudavė kažkoks nususęs vergas, kuris, be to, yra senų seniausiai miręs?

— Tai kokios pozicijos tu pats laikytumeisi?

— Mano galva, mes pirmiausia turėtume pripažinti, kad Saturniną nužudė Rabirijus, o paskui tvirtinti, kad jo poelgis buvo juridiškai sankcionuotas.

Hortenzijus iškėlė aukštyn rankas ir tarė:

— Čia tai bent! Ciceronai, aš žinau, kad garsėji kaip suktas žmogus ir panašiai, bet šįkart elgiesi kaip paprasčiausias užsispyrėlis.

— O man atrodo, kad tu pernelyg daug laiko praleidi Neapolio įlankoje, bendraudamas su savo žuvimis, ir, priešingai nei aš, nesiorientuoji šio miesto realijose.

Kadangi susitarti jiems nepavyko, buvo nutarta, kad pirmas kalbės Hortenzijus, o Ciceronas — paskutinis, ir kiekvienas vadovausis

savo argumentais. Aš džiaugiausi, kad Rabirijus buvo visiškas silpnaprotis, todėl nesusigaudė, kas vyksta; priešingu atveju jį būtų apėmusi neviltis, ypač matant, kad Roma nekantraudama laukia jo teismo lyg kokio cirko. Marso lauke įkastas kryžius buvo tapęs nuolatine susitikimų vieta ir nukabinėtas plakatais, reikalaujančiais teisingumo, žemės ir duonos. Labienas rado Saturnino biustą, atgabenęs pastatė rostroje ir papuošė jį lauro lapų girlianda. Rabirijui nepalanku buvo ir tai, kad jis garsėjo kaip didelis šykštuolis; lupikautojas buvo netgi jo įsūnis. Ciceronas nė neabejojo, kad bus priimtas jo ginamajam nepalankus nuosprendis, ir sumanė bent jau išgelbėti jam gyvybę, todėl jis skubos tvarka įteikė Senatui rezoliuciją, kuria paprašė sušvelninti bausmę už *perduellio* ir vietoj nukryžiavimo skirti ištrėmimą. Hibridai parėmus, nepaisant aršios Cezario ir tribūnų opozicijos, rezoliucija vargais negalais buvo priimta. Metelas Celeras, palaukęs, kol sutems, pasiėmė būrį vergų, nuėjo į Marso lauką, nugriovė kryžių, paskui jį suskaldė ir sudegino.

Tokia padėtis buvo susiklosčiusi teismo dienos rytą. Ciceronui peržiūrint kalbą, kurią jis ketino sakyti teisme, ir rengiantis vykti į Marso lauką, į jo kambarį atėjo Kvintas, nusiteikęs atkalbėti brolį nuo kaltinamojo gynimo. Jis padaręs viską, ką galėjęs, tvirtino Kvintas, o dabar tik beprasmiškai rizikuoja prarasti gerą vardą, jei Rabirijus bus pripažintas kaltu. Be to, konfrontuodamas su populiarais už miesto ribų, jis išstatys į pavojų net savo sveikatą. Pastebėjau, kad Ciceronas nebuvo abejingas šiems argumentams. Tačiau viena iš priežasčių, ir tikrai ne paskutinė, dėl kurios aš mėgau savo šeimininką, nepaisant kai kurių jo trūkumų, buvo tai, kad jis pasižymėjo pačia patraukliausia drąsos forma — baikštaus žmogaus narsa. Šiaip ar taip, didvyriu gali tapti bet kuris nutrūktgalvis kvailys, jei jis nevertina savo gyvybės arba neturi nuovokos ir nesugeba deramai įvertinti pavojaus. Tačiau kas kita, jei supranti, kad rizikuoji, o iš pradžių galbūt net drebi, bet vėliau, suėmęs save į rankas, pasitinki pavojų — tai, mano nuomone, yra pati tikriausia drąsa, kurią tądien atpažinau Cicerono asmenyje.

Mums įžengus į Marso lauką, Labienas jau lūkuriavo savo vietoje

ant paaukštinimo, šalia pasistatęs jam brangią scenos butaforiją — Saturnino biustą. Labienas buvo ambicingas karys, vienas iš Pompėjaus kraštiečių, kilęs iš Piceno, puikavęsis tuo, kad stengėsi visais atžvilgiais atrodyti panašus į didįjį karo vadą — balno pavarža, išdidžia eisena, net plaukais, šukuojamais tokia pat kaip Pompėjus „banga". Išvydęs artėjančius Ciceroną ir jo liktorius, jis susikišo pirštus į burną ir pašaipiai sušvilpė; prie jo tuojau pat sugužėjo minia, kurią sudarė gal dešimt tūkstančių žmonių. Kilęs triukšmas vertė sunerimti, tačiau jis dar labiau suintensyvėjo pasirodžius Hortenzijui su jam į parankę įsikibusiu Rabirijumi. Senukas atrodė ne tiek išsigandęs, kiek suglumęs dėl iš visų pusių sklindančio triukšmo ir daugybės artyn besibraunančių ir jį pamatyti norinčių žmonių. Mane taip pat spaudė ir stumdė, bet aš stengiausi išsilaikyti kuo arčiau Cicerono. Pastebėjau ryškioje sausio saulės šviesoje spindinčius legionierių šalmus ir antkrūtinius, o toliau, už jų rikiuotės, ant paaukštinimo, garbingiems svečiams skirtose vietose sėdinčius karo vadus, Kretos užkariautoją Kvintą Metelą ir Pompėjaus pirmtaką Rytuose Licinijų Lukulą. Juos išvydęs Ciceronas pasižiūrėjo į mane ir vyptelėjo, mat abiem aristokratams karvedžiams mainais už paramą rinkimuose jis buvo pažadėjęs triumfo eiseną, bet pažado dar nebuvo ištesėjęs.

— Jeigu jau Lukulas iškėlė koją iš savo rūmų Neapolio įlankoje ir susidėjo su prasčiokais, — sušnabždėjo Ciceronas, — vadinasi, tikrai atsidūrėme aklavietėje.

Jis užsiropštė kopėčiomis ant pakylos kartu su Hortenzijumi ir, galiausiai, Rabirijumi, kuriam laipteliai pasirodė pernelyg sudėtinga kliūtis, todėl abu jo advokatai tiesiog ėmė ir užkėlė senuką į viršų. Trijulė net žvilgėjo nuo spjūvių, kuriais ją palydėjo susirinkusi minia. Hotenzijus atrodė itin išsigandęs, nes akivaizdžiai nesuprato, koks nepopuliarus liaudyje šią sunkią žiemą buvo tapęs Senatas. Oratoriai užėmė savo vietas, o viduryje pasisodino Rabirijų. Nuaidėjo trimitas, ir anapus upės, Janikulo kalvoje, suplevėsavo raudona vėliava, reiškianti, kad miestui negresia joks pavojus ir susirinkimą galima pradėti.

Kaip pirmininkaujantis magistratas, Labienas vadovavo proce-

siniam nagrinėjimui ir ėjo kaltintojo pareigas, o tai jam teikė didžiulį pranašumą. Iš prigimties linkęs konfliktuoti, jis pirmas atsistojo kalbėti ir netrukus jau plūdo Rabirijų, kuris gūžėsi vis labiau ir labiau. Labienas nė nesivargino kviesti liudytojų. Jam jų ir nereikėjo — balsavimo rezultatai buvo aiškūs iš anksto. Savo kalbą šis žmogus baigė griežta ištarme apie Senato aroganciją ir mažos jį kontroliuojančios klikos godumą, taip pat apie būtinybę nubausti Rabirijų ir taip atgrasyti būsimus konsulus nuo savivalės, kad šie neįsivaizduotų galį sankcionuoti Romos piliečio nužudymą ir likti nenubausti. Jam pritardama minia net staugė.

— Tada aš supratau, — vėliau pasipasakojo Ciceronas, — taip aiškiai, lyg būčiau gavęs apreiškimą, kad tikrasis Cezario organizuoto susidorojimo taikinys buvau aš, konsulas, o ne Rabirijus, todėl, kol mano autoritetas dar nebuvo visiškai sunaikintas ir turėjau galią tokiems kaip Katilina, privalėjau perimti iniciatyvą į savo rankas.

Antrasis kalbėjęs Hortenzijus padarė viską, ką galėjo, tačiau pompastiški ir įmantrūs kalbos vingiai, kuriais jis garsėjo, iš tiesų buvo virtę praeities reliktu. Jis buvo įkopęs į šeštą dešimtį, beveik pasitraukęs iš visuomeninės veiklos ir advokatūros, ir tai akivaizdžiai matėsi. Kažkas iš stovėjusių arčiau pakylos ėmė replikuoti, ir jo veide netrukus išvydau paniką, mat šis žmogus pagaliau ėmė suvokti, kad jis — Didysis Hortenzijus, Šokantis Meistras, Teismų Karalius — praranda savo auditoriją! Tačiau kuo energingiau jis mostagavo rankomis, marširavo po pakylą ir kraipė savo puikiąją galvą, tuo juokingesnis atrodė. Jo argumentai niekam nerūpėjo. Kadangi ūžesys buvo siaubingas, — laukdami balsavimo tūkstančiai romėnų be perstojo vaikštinėjo aplink ir šnekučiavosi, — girdėjau ne visą jo kalbą. Po kurio laiko suprakaitavęs Hortenzijus staiga nutraukė kalbą, išsitraukęs nosinę nusišluostė veidą ir iškvietė savo liudytojus, pirmiausia Katulą, o paskui Izauriką. Šie paeiliui užlipo ant paaukštinimo ir susirinkusios minios buvo pagarbiai išklausyti. Tačiau užteko Hortenzijui tik išsižioti, ir žmonės vėl ėmė kalbėtis. Tąsyk jo nebūtų išgelbėjęs nei Demosteno liežuvis, nei Plauto sąmojingumas. Tuo metu Ciceronas išblyškusiu veidu, nė ne-

krustelėdamas, lyg būtų iškaltas iš marmuro, žiūrėjo tiesiai į ūžiančią liaudį.

Galų gale Hortenzijus atsisėdo, atėjo Cicerono eilė kalbėti. Labienas pakvietė jį kreiptis į susirinkimą, bet erzelis buvo toks didelis, kad jis dar kurį laiką liko sėdėti. Užuot atsistojęs, konsulas rūpestingai apžiūrėjo savo togą, nušluostė keletą nematomų taškelių. Klegesys netilo. Ciceronas dirstelėjo į rankų pirštų nagus. Paskui sukryžiavo ant krūtinės rankas. Apsidairė aplink. Jis laukė. Praėjo nemažai laiko. Stebėtina, bet Marso lauke pamažu įsivyravo pagarbi tyla. Tik tuomet Ciceronas, tartum parodydamas pritarimą, linktelėjo ir neskubėdamas atsistojo.

— Nors ir nesu įpratęs, — prabilo jis, — kreipdamasis į jus, mano bendrapiliečiai, pirmiausia pasiaiškinti, kodėl stoju ginti vieną ar kitą asmenį, tačiau, gindamas Gajaus Rabirijaus gyvybę, garbę ir likimą, manau, jog turiu kai ką paaiškinti. Juolab kad šiandien iš tikrųjų teisiamas ne Rabirijus, senas, silpnas ir vienišas žmogus. Šis teismas, romėnai, yra bandymas sunaikinti svarbiausią Romoje valdžios instituciją, užkirsti kelią koordinuotiems dorų piliečių veiksmams prieš įžūliųjų siautėjimą, pakirsti tą pagrindą, ant kurio respublika gali išsigelbėti kritinėse situacijose, atimti jos gerovės garantą.

Cicerono balsas vis stiprėjo, rankos ir žvilgsnis ėmė pamažu kilti į dangų, o jis tęsė:

— Maldauju aukščiausiąjį ir galingiausiąjį Jupiterį ir visus kitus nemirtingus dievus ir deives, kad jie man būtų maloningi, ir meldžiu, kad jų valia ši neseniai išaušusi diena liudytų mano ginamojo išlaisvinimą ir konstitucijos išgelbėjimą!

Ciceronas sakydavo, kad kuo minia didesnė, tuo ji kvailesnė, o susirinkus itin didžiulei miniai labai pravartu šauktis dievų. Jo žodžiai nuščiuvusiame lauke nudundėjo lyg stipriai mušamo būgno garsas. Kažkur pakraščiuose stypsantys žmonės tebesikalbėjo, bet jie buvo per toli, kad nustelbtų kalbančiojo žodžius.

— Labienai, tu sušaukei susirinkimą kaip didis populiaras. O vis dėlto kuris iš mūsų yra tikrasis liaudies draugas? Tu, kuris manai esant

teisinga gąsdinti Romos piliečius egzekutoriumi netgi jų susirinkimo metu, kuris davei įsakymą Marso lauke pastatyti kryžių romėnams bausti? Ar aš, neleidžiantis, kad egzekutorius savo dalyvavimu išniekintų liaudies susirinkimą? Oho, kaip draugiškai liaudies atžvilgiu nusiteikęs mūsų tribūnas, kaip uoliai jis gina jos teises ir laisves!

Labienas mostelėjo ranka Cicerono pusėn, tartum šis būtų kokia sparva, kurią galima paprasčiausiai nubaidyti, bet jo gestas išdavė susierzinimą — jam, kaip ir kitiems peštukams, buvo lengviau ką nors nuskriausti, negu skriaudą patirti pačiam.

— Tu tvirtini, — tęsė Ciceronas, — kad Gajus Rabirijus nužudė Lucijų Saturniną, nors Kvintas Hortenzijus savo išsamioje ginamojoje kalboje šį kaltinimą atrėmė kaip nepagrįstą. Bet jeigu jums rūpi mano nuomonė, tai žinokite, kad aš drąsiai sutikčiau su kaltinimu. Aš iš tiesų pripažinčiau savo kaltę. Aš prisipažinčiau kaltu!

Per minią nusirito piktas klegesys, bet Ciceronas jį perrėkė.

— Taip, taip, aš pripažinčiau savo kaltę! Todėl dabar noriu tik vieno: pareikšti, kad mano ginamasis buvo tas, kuris sunaikino visuomenės priešą Saturniną! — Jis dramatiškai mostelėjo į biustą, bet prieš tęsdamas toliau turėjo luktelėti, nes savo žodžiais sukėlė didžiulę pasipiktinimo audrą. — Taigi, Labienai, tu tvirtini, kad ten buvo tavo dėdė, kuris viską matė. Ką gi, tarkime, jis ten buvo. Tarkime, ne dėl to, kad praradęs savo turtus neturėjo kito pasirinkimo, bet dėl to, kad artima bičiulystė su Saturninu jam buvo svarbesnė už šalies likimą. Ar tai galėjo būti motyvas Gajui Rabirijui išsižadėti respublikos ir nepaklusti konsulo įsakymui, ignoruoti jo valdžią? Kaip jums atrodo, Romos piliečiai, kaip pasielgčiau aš, jei Labienas, kaip Saturninas anomis dienomis, pradėtų respublikos piliečių skerdynes, pabėgtų iš kalėjimo ir su ginkluotų šalininkų būriu užpultų Kapitolijų? Aš jums tuojau atsakysiu, ką padaryčiau. Padaryčiau tą patį, ką padarė tuometinis konsulas. Pateikčiau Senatui pareiškimą, paraginčiau jus visus apginti respubliką ir pats imčiausi ginklo, kad kartu su jumis atremčiau ginkluotą priešą. O ką darytų Labienas? *Jis mane nukryžiuotų!*

Tai buvo iš tiesų drąsus poelgis, ir aš tikiuosi, kad man bent iš

dalies pavyko perteikti šio reginio atmosferą: ant paaukštinimo — oratoriai drauge su savo irzliu globotiniu, apačioje, prie paaukštinimo, išsirikiavę konsulą saugantys liktoriai, slėnis knibždėte knibžda Romos piliečių, — draugėn susigrūdusių plebėjų, raitininkų ir senatorių, — tarp jų išvydau legionierius paukščių plunksnomis puoštais šalmais ir karvedžius skaisčiai raudonais apsiaustais, o avių aptvarai jau buvo paruošti balsavimui; ausyse skambėjo triukšmas, tolumoje, Kapitolijaus kalvoje, spindėjo šventyklos, spaudė sausio šaltis. Aš nesilioviau akimis ieškojęs Cezario ir vienu metu pasirodė, kad žmonių jūroje pastebėjau jo liesą veidą. Be abejo, čia sukiojosi ir Katilina su savo klika, tarp kurių buvo ir Rufas, kartu su kitais įžeidinėjęs savo buvusį globėją.

Ciceronas savo kalbą baigė kaip įprastai, uždėjęs ranką savo ginamajam ant peties ir prašydamas teismą malonės:

— Jis neprašo, kad jūs jam garantuotumėte laimingą gyvenimą, jis tik nori garbingai numirti.

Tuo bylos nagrinėjimas baigėsi, ir Labienas davė nurodymą pradėti balsavimą.

Ciceronas pareiškė užuojautą nuliūdusiam Hortenzijui, paskui nušoko nuo pakylos ir priėjo prie manęs. Tąsyk, kaip ir visuomet po kiekvienos svarbios kalbos, jis vis dar atrodė pagautas įkvėpimo, giliai alsavo, akys blizgėjo, o šnervės buvo išsiplėtusios lyg žirgo po varginančių lenktynių. Tokį spektaklį sunku pamiršti. Itin gerai pamenu vieną jo frazę: „Ankštos yra ribos, kuriomis prigimtis apribojo žmogaus gyvenimą, tačiau jo garbė — beribė." Deja, kad ir kokie puikūs būtų žodžiai, balsų jie negali atstoti, todėl prie mūsų prisidėjęs Kvintas niūriai pareiškė, kad pralaimėjimas neišvengiamas. Jis stebėjęs pirmąjį balsų skaičiavimą ir įsitikinęs, kad centurijos vieningai balsavusios už Rabirijaus nuteisimą, o tai reiškė, kad senoliui teks tuoj pat palikti Italiją, jo namai bus nugriauti, o turtas konfiskuotas.

— Tragedija, — ištarė Ciceronas.

— Padarei viską, ką galėjai, broli. Belieka pasiguosti, kad jis jau senas ir jau nugyveno savo gyvenimą.

— Aš galvoju ne apie Rabirijų, kvaily, o apie savo konsulatą.

Jam dar kalbant, išgirdome šūksmus. Netoliese kilo muštynės, atsigręžę minios tirštymėje labai aiškiai išvydome kumščiais į visas puses mojuojantį augalotąjį Katiliną. Dalis legionierių nuskubėjo skirti susimušusių vyrų. Pastebėjau, kaip smalsaudami iš savo vietų pakilo Metelas su Lukulu. Auguras Celeras, stovėjęs šalia pusbrolio Metelo, pridėjęs prie burnos delnus ragino karius kuo greičiau įsikišti į konfliktą.

— Tik pažiūrėkite į Celerą, — tarė Ciceronas, kurio balse išgirdau susižavėjimo gaidą. — Jam tiesiog niežti kumščiai. Matosi, kad jam patinka kautis!

Paskui jis kiek pagalvojo ir staiga pridūrė:

— Einu pasikalbėti su juo.

Konsulas taip skubėjo, kad jo liktoriams teko jėga brautis pro minią, kad atlaisvintų jam taką. Išvydę besiartinantį Ciceroną, abu karvedžiai nuvėrė jį piktais žvilgsniais. Abu ilgą laiką buvo apsistoję už miesto sienų, laukdami Senato balsavimo dėl jų triumfo eisenos; Lukulas laukė jau ne vienerius metus, bet laiko veltui neleido — Misene, ant Neapolio įlankos kranto, statėsi ištaigingą vilą, o Romos šiaurėje — rūmus. Tačiau Senatas delsė pildyti jų reikalavimus, o elgėsi taip todėl, kad abu karvedžiai nesutarė su Pompėjumi. Taigi pastarieji buvo patekę į aklavietę. Teisė įžengti į Romą triumfo eisenoje suteikiama tik tiems, kas turi imperijų, bet užtenka atvykti į Romą deryboms, ir imperijus automatiškai prarandamas. Jų nusivylimą nesunku suprasti.

— Pagarba imperatoriui, — tarė Ciceronas, keldamas ranką ir atskirai sveikindamas abu karvedžius. — Pagarba imperatoriui.

— Mes turime svarbių klausimų ir norėtume su tavimi juos aptarti, — grėsmingu balsu prabilo Metelas.

— Aš labai gerai žinau, apie ką jūs norite pasikalbėti, ir galiu užtikrinti, kad ištesėsiu savo pažadą ir, kiek tai nuo manęs priklausys, pasistengsiu gauti teigiamą Senato atsakymą. Tačiau atidėkime tai kitai dienai. Matote, kokioje sudėtingoje situacijoje šiuo metu esu?

Man reikalinga pagalba, tiesa, ne man asmeniškai, o tautai. Celerai, ar padėsi man išgelbėti respubliką?

Celeras susižvalgė su savo pusbroliu.

— Nežinau. Tai priklausys nuo to, ko iš manęs norėsi.

— Tai, žinoma, pavojinga, — įspėjo Ciceronas, puikiai žinodamas, kad toks žmogus kaip Celeras, išgirdęs šią užuominą, negalės atsispirti.

— Manęs dar niekas nėra pavadinęs bailiu. Pasakok.

— Norėčiau, kad paimtumei dalį šaunių savo pusbrolio legionierių, persikeltumėte per upę, užkoptumėte į Janikulą ir nuleistumėte vėliavą.

Tai išgirdęs Celeras net loštelėjo atgal, nes vėliavos nuleidimas, ženklas, įspėjantis apie artėjančią priešo kariuomenę, tą pačią akimirką nutrauktų susirinkimą, o Janikulą visada uoliai saugojo ginkluota sargyba. Abu — jis ir jo pusbrolis — atsisuko į Lukulą, kuris buvo vyriausias iš trijulės, ir aš pastebėjau, kaip šis elegantiškas patricijus svarstė visus „už“ ir „prieš“.

— Tavo gudrybė, konsule, gana pavojinga, — pareiškė šis.

— Taip. Tačiau mūsų pralaimėjimas per šį balsavimą būtų pražūtingas Romai. Nuo šiol joks konsulas nebūtų tikras, kad turi teisę nuslopinti ginkluotą maištą. Nežinau, kodėl Cezaris siekia sudaryti tokį precedentą, tačiau žinau, kad mes negalime jam to leisti.

Galų gale prakalbo Metelas:

— Jis teisus, Lucijau. Duokime jam žmonių. Kvintai, — netrukus jis kreipėsi į Celerą, — ar tu sutinki?

— Žinoma.

— Gerai, — tarė Ciceronas. — Kadangi esi pretorius, sargybiniai turėtų paklusti tavo įsakymams, bet dėl visa pikta kartu pasiųsiu savo raštininką.

Mano nusivylimui, šeimininkas nusitraukė nuo piršto žiedą ir įspraudė jį man į delną.

— Praneši vadui, kad konsulas perspėja apie Romai grasinantį priešą, — paaiškino jis, — todėl būtina nuleisti vėliavą. Šis žiedas bus

įrodymas, kad esi mano pasiuntinys. Kaip manai, ar galėsi atlikti šią užduotį?

Aš linktelėjau. O ką man daugiau daryti? Metelas pamojo ranka, kviesdamas centurioną, kuris sėkmingai grūmėsi prieš Katiliną, ir netrukus aš jau pūškavau paskui trisdešimt paknopstom skubančių legionierių su kalavijais rankose, vadovaujamų Celero ir jų centuriono. Atvirai kalbant, mūsų uždavinys buvo sužlugdyti teisėtą Romos piliečių susirinkimą, ir aš dar gerai pamenu, kaip tąsyk mąsčiau: „Išmesk iš galvos mintis apie Rabiriją, *tai* — išdavystė."

Iš Marso lauko leidomės bėgti per Sublicijaus tiltą, jungiantį patvinusio rudo Tibro krantus, paskui kirtome Vatikano lygumą, pilną skurdžių palapinių ir laikinų nedidelių lūšnelių, kuriose glaudėsi benamiai. Janikulo papėdėje į mus nuo plikų medžių šakų šventojoje giraitėje spoksojo deivės Junonos varnos — šių juodų gniutulų buvo tokia daugybė, kad mums einant pro šalį ir jas išbaidžius galėjai pamanyti, jog į orą kranksėdama pakilo pati giria. Mes suplukę kopėme keliuku, vedančiu į viršūnę, o kalva atrodė kaip niekad stati. Net ir dabar, rašydamas šias eilutes, jaučiu, kaip krūtinėje dunksi širdis, o įkvėpus oro plaučius perveria deginantis skausmas. Šoną tąsyk nudiegdavo toks aštrus skausmas, lyg į jį būtų buvęs įsmeigtas ieties antgalis.

Pačiame kalvagūbryje, aukščiausiame jo taške, stūksojo Jano garbei pastatyta šventykla, vienas dievo veidas atgręžtas į Romą, kitas — į užmiestį, o virš jo, ilgos karties viršūnėje, plaikstėsi stipraus vėjo blaškoma didžiulė raudona vėliava. Aplink du indus su įkaitusiomis žarijomis spietėsi maždaug dvidešimt legionierių, kuriuos apsupome, jiems nespėjus nė žodžio pratarti.

— Kai kurie mane pažįstate! — sušuko Celeras. — Esu Kvintas Cecilijus Metelas Celeras — pretorius, auguras, neseniai sugrįžęs iš savo svainio, Pompėjaus Didžiojo, armijos. O šis žmogus, — jis mostelėjo į mane, — atvyko čia su mūsų konsulo, Cicerono, žiedu. Jis liepė nuleisti vėliavą. Kas jums vadovauja?

— Aš, — atsiliepė į priekį išėjęs centurionas. Tai buvo daug matęs, kokių keturiasdešimties vyras. — Man nerūpi, kieno svainis esi

ir kokias pareigas eini — ši vėliava buvo ir bus pakelta, nebent Romai grėstų priešo pavojus.

— Betgi priešas jau graso, — atkirto Celeras. — Žiūrėk!

Jis parodė į vakarus nuo miesto, kur apačioje driekėsi laukai. Centurionas apsisuko pažiūrėti, ir tą pačią akimirką Celeras, atsidūręs jam už nugaros, viena ranka sugriebė karį už plaukų, o kita prispaudė prie kaklo kalaviją.

— Jei sakau, kad artėja priešas, — sušvokštė Celeras, — vadinasi, jis artėja. Supratai? Gal tave domina, iš kur aš tai žinau, nors tu nieko nematai? — Tai taręs, jis truktelėjo centurioną už plaukų taip skaudžiai, kad šis net sukriokė. — Ogi todėl, kad esu prakeiktas *auguras*, aišku? O dabar nuleisk vėliavą ir skelbk pavojų.

Daugiau niekas neprieštaravo. Vienas sargybinis atrišo virvę ir nuleido vėliavą, o kitas kilstelėjo savo trimitą ir išpūtė keletą veriamų garsų. Aš pažvelgiau kitapus upės, į Marso lauką ir į jame banguojančią kelių tūkstančių žmonių minią, deja, atstumas buvo per didelis, kad įžiūrėčiau, kas ten dedasi. Tačiau pamažu ėmė aiškėti, kad minia traukiasi, o dulkių debesis lauko pakraščiuose kelia namo skubantys žmonės. Ciceronas vėliau man papasakojo, kokį įspūdį padarė trimito signalas ir vėliavos nuleidimas. Labienas bandė nuraminti minią, tvirtindamas esą tai tik gudrybė, tačiau žmonės minioje būna tokie pat kvaili ir lengvai įbauginami kaip žuvų būrys arba galvijų banda. Tučtuojau pasklido žinia, kad bus užpultas miestas. Nepaisant Labieno ir kitų tribūnų maldavimų, balsavimą teko atšaukti. Panikos apimti žmonės bėgdami sulaužė daugelį aptvarų. Pakyla, ant kurios sėdėjo Lukulas ir Metelas, buvo nugriauta ir virto skeveldromis. Kilo muštynės. Peiliu buvo mirtinai subadytas kažkoks kišenvagis. Vyriausiasis žynys, Metelas Pijus, patyrė širdies priepuolį ir prarado sąmonę, todėl buvo skubiausiai išgabentas atgal į miestą. Anot Cicerono, ramus išliko vienintelis žmogus, Gajus Rabirijus, kuris visą laiką prasėdėjo savo suole, tai atsilošdamas atgal, tai pasvirdamas į priekį, vienui vienas likęs ant paaukštinimo, aplink kurį viešpatavo chaosas, užmerktomis akimis niūniuodamas sau po nosimi keistą, ausį rėžiančią melodiją.

Po Marso lauke kilusio šurmulio praėjus kelioms savaitėms atrodė, kad Ciceronas laimėjo. Cezaris visiškai nutilo ir nebandė atnaujinti Rabirijui iškeltos bylos. Netgi priešingai — senukas sugrįžo į namus Romoje, į savo uždarą pasaulį, kur toliau netrukdomas metus, o gal ir ilgiau, gyveno, kol numirė. Tą patį galima pasakyti ir apie populiarų įstatymo projektą. Gudrus Cicerono ėjimas — Hibridos papirkimas prisidėjo prie to, kad atsirado ir daugiau persimetėlių, kaip antai vienas patricijų papirktas ir į jų stovyklą perėjęs tribūnas. Todėl plačiai išgarsintas Rulo vardu pateiktas įstatymo projektas, prie kurio rengėjai turėjo gerokai paplušėti, Cicerono koalicijos pastangomis buvo atmestas Senate, vetuotas liaudies susirinkime ir daugiau niekas apie jį nieko negirdėjo.

Ypač gerai nusiteikęs atrodė Kvintas.

— Jei tai būtų imtynės, o judu su Cezariu — imtynininkai, — kartą pareiškė jis, — kova būtų pasibaigusi akivaizdžia pergale. Nugalėtojas skelbiamas po dviejų kovų, ir tu jį dukart paguldei ant menčių.

— Deja, — atsakė Ciceronas, — politika nėra tokia švari kaip imtynės, joje nesilaikoma griežtai nustatytų taisyklių.

Jis buvo visiškai tikras, kad Cezaris vėl kažką rezga, kitaip jo neveiklumo negalima paaiškinti. Tačiau ką gi? O tai buvo paslaptis.

Baigiantis sausiui, baigėsi ir pirmasis Cicerono vadovavimo Senatui mėnuo. Į kurulinį krėslą atsisėdo Hibrida, o jo pirmtakas ėmėsi teisininko veiklos. Liktorių jis nebeturėjo, todėl į forumą keliaudavo lydimas dviejų augalotų vyrų iš raitininkų luomo. Atikas savo pažadą ištesėjo: jie visada buvo šalia, bet į akis per daug nekrito, todėl niekas negalėjo įtarti, kad jie Ciceronui ne vien kaip draugai. Katilina nesiėmė jokių veiksmų. Jeigu jam tekdavo susitikti su Ciceronu, o tai būdavo neišvengiama sausakimšuose Senato rūmuose, jis demonstratyviai atsukdavo nugarą. Kartą man pasirodė, kad Katilina, praeinant Ciceronui, perbraukė pirštu sau per kaklą, bet greičiausiai daugiau niekas šio gesto nepastebėjo. Tikriausiai nė nereikia minėti, kad Cezaris buvo

labai mielas ir nedelsdamas pasveikino Ciceroną, pagirdamas jį už nepaprastą iškalbą ir puikią taktiką. Toks Cezario poelgis man buvo gera pamoka. Tikras politikas sugeba atsiriboti nuo užgaulių ir nesėkmių, kurias tenka patirti viešajame gyvenime, tartum jos būtų užklupusios ne jį, o ką nors kitą; šia savybe Cezaris pasižymėjo labiau nei bet kuris kitas žmogus, kurį man yra tekę sutikti.

Vieną dieną išgirdome žinią, kad mirė *pontifex maximus*, Metelas Pijus. Tai nebuvo netikėta. Senajam kariūnui jau buvo beveik septyniasdešimt, be to, jis keletą metų sirgo. Vyriausiasis žynys po patirto priepuolio taip ir neatgavo sąmonės. Jo kūnas buvo pašarvotas oficialioje rezidencijoje, senuosiuose karalių rūmuose, ir Ciceronui, kaip aukščiausiajam magistratui, teko paeiliui budėti garbės sargyboje prie velionio. Tokių prašmatnių laidotuvių niekad nebuvau regėjęs. Paguldytą ant šono, tarytum valgytų, ir aprengtą žynio drabužiais Pijų gėlėmis skendinčiais neštuvais nešė aštuoni žynių kolegijos nariai, tarp jų ir Cezaris, Silanas, Katulas ir Izaurikas. Jo plaukai buvo tvarkingai sušukuoti ir sutepti, sudiržusi oda įtrinta aliejais, akys plačiai atmerktos; laidojamas vyriausiasis žynys daug labiau priminė gyvą žmogų, o ne mirusį. Paskui laidojimo neštuvus ėjo jo įsūnis Scipionas ir velionio našlė Licinija Jaunesnioji, o po jų sekė vestalės ir oficialiųjų Romos dievybių vyriausieji žyniai. Jiems iš paskos pamažu judėjo vežimai, kuriuose sėdėjo iškiliausi Metelų giminės atstovai, jų priekyje — Celeras; matant visą giminę kartu, o jai iš paskos žygiuojant aktoriams su Pijaus protėvių pomirtinėmis kaukėmis, niekam negalėjo kilti abejonių dėl to, kad ji ir toliau lieka galingiausiu Romoje politiniu klanu.

Didžiulė iškilminga laidotuvių eisena nusidriekė Šventuoju keliu, praėjo pro Fabijaus arką (ji ta proga buvo apdengta juoda medžiaga), perėjo forumu iki rostros, kur neštuvai buvo iškelti aukštyn, kad gedėtojai paskutinį kartą pažvelgtų į mirusįjį. Romos centras buvo sausakimšas. Visi Senato nariai vilkėjo juodai dažytomis togomis. Smalsuoliai stebėjo ceremoniją susigrūdę ant šventyklos laiptų, iš balkonų, nuo stogų, pasilipę ant statulų pjedestalų, ir nesitraukė tol, kol nesibaigė panegirikos, kurios užsitęsė net keletą valandų. Atrodė, kad

visi supratome, jog atsisveikindami su Pijumi — griežtu, užsispyrusiu, išdidžiu, narsiu ir galbūt truputį kvailu — atsisveikiname su senąja respublika, laukdami, kol po sunkių sąrėmių gims kažkas nauja.

Kai Pijui į burną buvo įdėta bronzinė moneta ir jis buvo palydėtas pas protėvius, kilo savaime suprantamas klausimas: kas taps jo įpėdiniu? Bendru sutarimu buvo nuspręsta rinktis iš dviejų vyriausio amžiaus Senato narių: Katulo, atstačiusio Jupiterio šventyklą, ir Izauriko, kurio garbei buvo surengtos dvi triumfo eisenos ir kuris buvo vyresnis netgi už Pijų. Šių pareigų troško abu ir nė vienas neketino nusileisti. Konkurencija buvo draugiška, bet įtempta. Ciceronas, kuris neteikė pirmenybės nė vienam iš kandidatų, jų dvikova iš pradžių beveik nesidomėjo. Elektoratą bet kuriuo atveju sudarė keturiolika dar gyvų žynių kolegijos narių. Tačiau praėjus maždaug savaitei po Pijaus laidotuvių, kartu su kitais senatoriais laukdamas sesijos pradžios, jis netikėtai susidūrė su Katulu ir atsainiai pasiteiravo, gal jau buvo priimtas sprendimas dėl vyriausiojo žynio posto.

— Ne, — atsakė Katulas. — Ir greitai nebus.

— Iš tikrųjų? Kodėl?

— Buvome susirinkę vakar ir, atsižvelgę į tai, kad yra du šio posto vienodai verti kandidatai, nutarėme vadovautis senu metodu ir leisti pasirinkti patiems žmonėms.

— Ar tai išmintinga?

— Esu tikras, kad taip, — atsakė Katulas, tapšnodamas savo kumpą nosį ir, kaip įprastai, šykščiai nusišypsodamas, — nes tikiu, kad tribų susirinkimas balsuos už mane.

— O Izaurikas?

— Ir *jis* tikisi laimėti.

— Ką gi, sėkmės jums abiem. Kad ir kuris nugalėtumėte, laimės Roma. — Ciceronas jau traukėsi į šalį, bet tuojau pat stabtelėjo, o jo veidu nuslinko vos pastebimas šešėlis.

Vėl atsigręžęs į Katulą jis paklausė:

— Jei galima, norėčiau dar kai ko paklausti. O kas taip išplėtė balsavimo teisę?

— Cezaris.

Nors lotynų kalboje gausu subtilybių ir metaforų, negaliu rasti žodžių nei gimtąja, nei graikų kalbomis, kuriais galėčiau deramai apibūdinti tuometinę Cicerono išraišką.

— O, brangiausieji dievai, — pratarė jis priblokšto žmogaus balsu. — Nejaugi jis ir pats žada kandidatuoti?

— Žinoma, kad ne. Tai būtų juokinga. Jis juk akivaizdžiai per jaunas. Jam trisdešimt šešeri. Jis dar nebuvo išrinktas net pretoriumi.

— Tiesa, bet, mano galva, jums reikėtų dar kartą, ir kiek tik įmanoma greičiau, sušaukti savo kolegiją ir grįžti prie dabartinio atrankos metodo.

— Neįmanoma.

— Kodėl?

— Šį rytą įstatymo projektas, numatantis išplėsti balsavimo teisę, buvo pateiktas apsvarstyti liaudžiai.

— Kas tai padarė?

— Labienas.

— Ech! — Ciceronas plojo ranka sau per kaktą.

— Jūs, konsule, nerimaujate be pagrindo. Aš nė už ką nepatikėsiu, kad Cezaris bus toks kvailas, kad iškeltų savo kandidatūrą, o jei ir atsitiktų taip, jis būtų *sutriuškintas*. Romėnai nėra visiški mulkiai. Bus renkamas valstybės religijos vadovas. Pareigos iš kandidato reikalauja aukščiausio moralumo. Nejaugi drįstumėte įsivaizduoti Cezarį, atsakingą už vestales? Juk jam reikėtų tarp jų gyventi. Tai būtų tas pats, kaip vištidę patikėti lapinui!

Katulas išdidžiai nuėjo tolyn, bet prieš tai jo akyse išvydau šmėkštelint abejonę, o labai greitai ėmė sklisti gandai, kad Cezaris iš tiesų žada kelti savo kandidatūrą. Visi nuovokesni romėnai neteko žado, vieni blevyzgojo, kiti garsiai juokėsi. Šiaip ar taip, bet šiame poelgyje, šiame kvapą gniaužiančiame įžūlume, mano nuomone, buvo kažkas tokio, dėl ko negalėjo nesižavėti netgi jo priešai.

— Šis vyrukas yra išskirtiniausias lošėjas, kokį tik yra tekę sutikti, — pastebėjo Ciceronas. — Po kiekvieno patirto pralaimėjimo jis

padvigubina savo statomą sumą ir vėl meta kauliuką. Pagaliau supratau, kodėl jis atsisakė toliau kovoti dėl Rulo įstatymo projekto ir tęsti Rabirijaus teismo procesą. Jis suvokė, kad vyriausiajam žyniui nelemta pasveikti, gerai viską apmąstė ir nusprendė, kad pontifikatas yra geriausias pasirinkimas iš visų galimų.

Jis stebėdamasis pakraipė galvą ir susimąstė, kokių priemonių reikėtų imtis, kad Cezariui nepasisektų ir ši avantiūra. Ciceronui ir vėl būtų pavykę, jei ne du faktoriai.

Pirmasis buvo neįtikimas Katulo ir Izauriko bukumas. Mano šeimininkas net keletą savaičių vaikštinėjo nuo vieno prie kito, bergždžiai bandydamas išaiškinti, kad jiedu nieko nelaimės, jei ir vienas, ir kitas dalyvaus būsimuose rinkimuose, nes balsuojantys prieš Cezarį tokiu atveju pasidalys į dvi grupes. Deja, abu žyniai pasirodė esą pasipūtę ir liguistai jautrūs seniai. Jie neketino nusileisti, nenorėjo nei traukti burtų, nei tartis dėl kompromisinio kandidato, todėl pretendentų sąraše galiausiai atsidūrė abiejų vardai.

Kitas lemiamas faktorius buvo pinigai. Žmonės tuo metu kalbėjo, kad Cezaris papirko tribas tokiais dideliais pinigais, kad monetos buvo gabenamos vienračiais vežimėliais. Kur jis jų gavo? Visi buvo įsitikinę, kad iš Kraso. Tačiau net ir Krasas būtų atsisakęs skolinti dvidešimt milijonų — *dvidešimt milijonų!* — buvo kalbama, kad būtent tiek Cezaris išdalijęs savo atstovams, užsiėmusiems papirkinėjimu. Kad ir kaip ten iš tikrųjų buvo, rinkimų, kurie vyko per kovo idas, metu Cezaris turėjo suprasti, kad pralaimėjimas jam reikštų pragaištį. Žlugus karjerai, jis per visą savo gyvenimą nebūtų pajėgęs grąžinti tokios sumos. Cezaris būtų likęs pažemintas, užsitraukęs didelę gėdą, ištremtas, o galbūt ir pasirinkęs savižudybę. Todėl aš esu linkęs tikėti plačiai paplitusia istorija apie tai, kad rinkimų rytą, išsiruošęs iš savo namelio Suburoje į Marso lauką, jis atsisveikindamas pabučiavęs savo motiną ir pareiškęs, kad sugrįšiąs kaip vyriausiasis žynys arba negrįšiąs niekada.

Balsavimas užsitęsė visą dieną, o ironija, kurios politiniame gyvenime apstu, lėmė, kad rinkimų rezultatus paskelbtų kaip tik Ci-

ceronas, kuris kovo mėnesį vėl ėjo aukščiausiojo Romos magistrato pareigas. Ankstyvo pavasario saulė jau slėpėsi už Janikulo, o dangus buvo nusidažęs purpuriniais, šviesiai ir tamsiai raudonais vakaro gaisais, sakytum pro permirkusį tvarstį būtų varvėjęs kraujas. Konsulas monotonišku balsu paskalbė rinkimų rezultatus. Dalyvavo septyniolika tribų, už Izauriką balsavo keturios, už Katulą — šešios, už Cezarį — septynios. Vargu ar bebuvo galima suskaičiuoti tiksliau. Ciceronui, kurio veide buvo matyti aiškus pasidygėjimas, nulipus nuo paaukštinimo, nugalėtojas atlošė galvą ir iškėlė į dangų rankas. Atrodė, kad Cezaris iš džiaugsmo kone išprotėjo, o taip ir iš tikrųjų galėjo nutikti, juk jis suprato: kad ir kas benutiktų, jis visam gyvenimui tapo *pontifex maximus*, turinčiu teisę gyventi didžiuliame respublikai priklausančiame name prie Šventojo kelio ir tarti žodį svarbiausiais valstybei klausimais. Man atrodo, kad visi vėlesni Cezario laimėjimai yra šios stulbinančios pergalės vaisiai. O sveiku protu nesuvokiamos jo dvidešimties milijonų išlaidos buvo didžiausias istorijoje sandėris, leidęs jam nusipirkti pasaulį.

V

Nuo to karto žmonių požiūris į Cezarį labai pasikeitė. Izaurikas, tiesa, stojiškai susitaikė su pralaimėjimu, bet Katulas, visas savo viltis sudėjęs į aukščiausiąjį pontifikatą kaip į savo karjeros viršūnę, po šio smūgio taip iki galo ir neatsigavo. Kitą dieną jis demaskavo savo varžovą prieš visą Senatą.

— Tu jau nebesislapstai, Cezari! — jis šaukė su tokiu įniršiu, kad net tiško seilės. — Pagaliau išrikiavai savo artileriją, kad užgrobtumei valstybę!

Cezaris į tai atsakė šypsena. Ciceronas buvo atsidūręs dviprasmiškoje situacijoje. Jis pritarė Katului dėl to, kad Cezario ambicijos tokios beatodairiškos ir gigantiškos, kad vieną dieną respublikai gali kilti rimtas pavojus.

— Tačiau, — kartą susimąstęs pratarė jis, — matydamas, kaip rūpestingai šis žmogus prižiūri savo plaukus, kaip vienu pirštu pasitaiso sklastymą, negaliu įsivaizduoti, kad jis galėtų sumanyti tokią baisybę — sunaikinti Romos konstituciją.

Turėdamas omenyje tai, kad Cezaris jau realizavo didesnę dalį savo planų, o palaipsniui gaus ir visa kita — pretoriaus pareigas, konsulatą, kariuomenės vado postą, — Ciceronas nusprendė, jog būtų galima pabandyti įtraukti jį į Senato vadovybę. Pavyzdžiui, jam atrodė nepriderama, kad valstybės religijos galva debatų metu šokinėja kartu su žemesnio rango senatoriais, norėdamas pagauti konsulo žvilgsnį. Todėl jis ryžosi suteikti Cezariui žodį iškart po pretorių. Deja, šis mėginimas taikytis tuojau pat baigėsi nauju politiniu iššūkiu, atskleidusiu Cezario gudrumą.

Kai tik buvo išrinktas Cezaris, praėjus ne daugiau kaip trims ar keturioms dienoms, per Senato sesiją, kuriai vadovavo Ciceronas, tolimajame salės gale kažkas šūktelėjo. Skindamasis kelią pro smalsuolius, susigrūdusius prie įėjimo, artėjo keista žmogysta ilgais, išsidraikiusiais ir pilkais nuo dulkių plaukais. Matėsi, kad savo purpuru kraštuotą togą įsibrovėlis buvo apsirengęs paskubomis, todėl iš po jos matėsi karinė uniforma. Apsiavęs jis buvo ne raudonais bateliais, o sunkiais kariškais batais. Jis skubiai artėjo centriniu taku, ir jeigu kas nors tuo metu kalbėjo, tai tą pačią akimirką, kad ir viduryje sakinio, nutildavo, nes visų akys buvo įsmeigtos į nepažįstamąjį. Netoli manęs už Cicerono krėslo stovėję liktoriai, pasiryžę ginti konsulą, žengė į priekį, bet tuo pat metu iš tos pusės, kur sėdėjo pretoriai, pasigirdo Metelo Celero balsas:

— Stokite! Argi nepažįstate? Juk tai — mano brolis!

Netrukus jis puolė prie atvykėlio ir jį apsikabino.

Pasigirdo nustebusių senatorių murmėjimas, bet po kurio laiko nuostaba virto panika, mat visi gerai žinojo, kad Celero jaunėlis brolis, Kvintas Vecilijus Metelas Nepotas tarnavo Pompėjaus legatu kare prieš karalių Mitridatą, todėl toks dramatiškas jo pasirodymas, be abejo, tiesiai iš mūšio lauko, galėjo reikšti, kad legionus ištiko kažkokia baisi nelaimė.

— Nepotai! — šūktelėjo Ciceronas. — Ką tai reiškia? Kalbėk!

Nepotas išsilaisvino iš brolio glėbio. Tai buvo išdidus vyras, puikavęsis savo dailiais bruožais ir kūno sudėjimu. (Kalbama, kad jis buvo linkęs miegoti verčiau su vyrais negu su moterimis, todėl nevedė ir neturėjo palikuonių, tačiau tai tėra tik gandai, todėl aš nenoriu jų kartoti.) Jis atlošė savo galingus pečius ir atsigręžė į salę.

— Aš atvykau tiesiai iš Pompėjaus Didžiojo stovyklos Arabijoje! — pareiškė jis. — Plaukiau greičiausiais laivais, jojau eikliausiais žirgais, kad praneščiau jums didelę ir gerą naujieną. Dydysis despotas ir aršiausias romėnų tautos priešas Mitridatas Eupatoras, eidamas šešiasdešimt aštuntuosius metus, mirė. Karas Rytuose laimėtas!

Tą pačią akimirką visi iš nuostabos neteko žado, kaip būna visuomet, išgirdus stulbinančią žinią, tačiau paskui tylą pertraukė

griausmingi sveikinimo šūksniai. Ketvirtį amžiaus Roma kariavo su Mitridatu. Vieni tvirtina, kad jis išžudęs aštuoniasdešimt tūkstančių Azijoje gyvenusių Romos piliečių, kiti teigia, jog šimtą penkiasdešimt tūkstančių. Kad ir kokie būtų tikrieji skaičiai, šis žmogus sėjo didžiausią baimę. Romėnės Mitridato vardą minėdavo norėdamos atgrasyti nuo blogo elgesio. Ir štai, pagaliau jis mirė! Pompėjus buvo vertas didžiausios pagarbos! Nesvarbu, kad Mitridatas nusižudė, o ne buvo nužudytas romėno ginklu. (Senasis tironas išgėrė nuodų, tačiau dėl priešnuodžių, kuriuos ilgus metus vartojo atsargumo sumetimais, buvo tapęs atsparus bet kokiems nuodams, todėl jam teko kviestis vieną savo karį, kad šis pribaigtų savo karalių.) Tai, kad šiuos reikalus išmanantys stebėtojai daugiausia nuopelnų priskyrė už miesto vartų savo triumfo tebelaukiančiam Lucijui Lukului, laikydami jį geriausiu strategu, kuris iš tikrųjų parklupdęs Mitridatą, neturėjo reikšmės. Svarbiausia buvo tai, kad išmušė Pompėjaus valanda, ir Ciceronas jau žinojo, ką daryti. Triukšmui nutilus, atsistojęs konsulas pasiūlė genialiojo Pompėjaus garbei surengti penkių dienų visos tautos padėkos šventę. Pasiūlymas buvo sutiktas labai šiltai. Paskui jis pakvietė kalbėti Hibridą, kuris sugebėjo neaiškiai ištarti vos kelis pagyrimo žodžius, o tada leido Celerui pagirti brolį už tai, kad šis sukorė tūkstantį mylių, kad praneštų tokią gerą žinią. Būtent tuo metu atsistojo Cezaris; Ciceronas suteikė jam žodį, atsižvelgdamas į jo, kaip vyriausiojo žynio, statusą, tikėdamasis, kad pastarasis nori atlikti ritualinį dėkojimą dievams.

— Nors ir labai gerbiu mūsų konsulą, vis dėlto negaliu nepaklausti, nejaugi mes nesugebame tinkamai išreikšti savo dėkingumo? — meilikaujamai prabilo Cezaris. — Norėčiau pataisyti Cicerono pasiūlymą. Aš siūlau padėkos šventę pailginti dvigubai, iki dešimties parų, o Gnėjui Pompėjui suteikti galimybę visą likusį gyvenimą žaidynių metu vilkėti triumfo šventės aprangą, kad romėnai net ir pramogaudami nepamirštų, kam jie labiausiai skolingi.

Tąsyk, kai Ciceronas priėmė pataisą ir dėl jos paskelbė balsavimą, man atrodė, kad aš girdžiu, kaip jis, nekintančia šypsena maskuodamas savo nuotaiką, griežia dantimis. Jis suprato, kad Pompėjus įsidėmės

faktą, jog Cezaris buvo dukart už jį dosnesnis. Pasiūlymas buvo priimtas, prieš jį pasisakius tik vienam senatoriui, Markui Katonui, kuris įtūžusiu balsu pareiškė, kad Senatas Pompėjui teikia tokią garbę, lyg šis būtų karalius, padlaižiaudamas ir šliaužiodamas prieš jį ant kelių taip, kad respublikos įkūrėjai, išvydę tokį reginį, pasišlykštėtų. Jis buvo nušvilptas, o pora netoli jo sėdėjusių senatorių jėga bandė jį pasodinti į vietą. Tačiau, žvelgdamas Katului ir kitiems patricijams į akis, buvau tikras, kad Katono žodžiai privertė juos pasijausti labai nepatogiai.

Iš visų žymių praeities asmenybių, kurios lyg šikšnosparniai tūno mano atmintyje, o naktimis išskrenda iš savo urvų ir drumsčia mano sapnus, aktyviausiai reiškiasi Katonas. Na ir keistuolis jis buvo! Nors tuomet jis tebuvo neką daugiau kaip trisdešimties, jo veidas atrodė tartum senio. Jis buvo labai prakaulus. Plaukų niekada nešukuodavo. Niekuomet nesišypsodavo ir retai maudydavosi, todėl, gerai žinau, nuo jo sklido nemalonus kvapas. Priešgyniavimas buvo jo religija. Netgi būdamas nepaprastai turtingas, Katonas niekada nekeliaudavo neštuvais arba vežimu, bet visur eidavo pėsčiomis, o dažnai atsisakydavo ir avalynės, kai kada netgi tunikos — jis pats tvirtino norįs įprasti nekreipti dėmesio į aplinkinių nuomonę jokiu klausimu, nei kasdieniu, nei svarbiu. Iždinės tarnautojai juo tiesiog baisėjosi. Jis maždaug metus tarnavo joje kaip žemesnysis magistratas, ir tie, su kuriais jam teko dirbti, man dažnai pasakodavo, kaip jis verčiąs juos atsiskaityti net už pačias menkiausias išlaidas. Tačiau ir baigęs eiti šias pareigas, į Senato posėdžių salę jis visą laiką ateidavo nešinas šūsnimis iždo sąskaitų, o atsisėdęs įprastoje jam vietoje, tolimiausiame suole, ilgai nedelsdamas palinkdavo virš skaičių ir imdavo pamažu linguoti, nekreipdamas dėmesio į aplinkinių juoką ir kalbas.

Kitą dieną po žinios apie Mitridato mirtį paskelbimo Katonas atvyko pasikalbėti su Ciceronu. Išgirdęs, kad jo laukia Katonas, konsulas sunkiai atsiduso. Jis gerai pažinojo šį žmogų, kurį laiką yra buvęs netgi jo advokatu, kai šis, pasidavęs dar vienam ne šio pasaulio

impulsui, ryžosi pareikšti ieškinį savo pusseserei Lepidai, siekdamas priversti ją tekėti už jo. Vis dėlto Ciceronas liepė man jį atvesti.

— Pompėjų reikia nedelsiant atleisti iš kariuomenės vado pareigų, — pareiškė Katonas tą pačią akimirką, kai tik įėjo pro duris, — ir tuojau pat liepti sugrįžti į tėvynę.

— Labas rytas, Katonai. Ar nemanai, kad tai būtų truputį per griežta, turint omenyje jo pastarąją pergalę?

— Kaip tik ši pergalė ir yra didžiausia bėda. Pompėjus turėtų būti respublikos tarnas, bet mes jį laikome savo šeimininku. Jei būsime tokie neatsargūs, jis sugrįš ir perims visos valstybės valdymą. Tu privalai ryt pasiūlyti Senatui jį atleisti.

— Jokiu būdu to nedarysiu! Pompėjus yra didžiausias Romos karvedys nuo Scipiono laikų. Jis nusipelnė mūsų pagarbos, ir mes ją norime išreikšti. Tu kartoji tą pačią klaidą, kurią padarė tavo prosenelis, išujęs iš posto Scipioną.

— Ką gi, jei pats jo nesustabdysi, teks tuo užsiimti man.

— Tau?

— Planuoju kelti savo kandidatūrą tribūnų rinkimuose. Man reikia tavo paramos.

— Nejaugi? Tu?

— Tapęs tribūnu, vetuosiu kiekvieną įstatymo projektą, teikiamą kurio nors iš Pompėjaus liokajų, padedančių įgyvendinti jo užmačias. Stengsiuosi būti politiku, visiškai kitokiu nei tie, kurie buvo iki manęs.

— Tikiu, kad būsi, — atsakė Ciceronas, pažvelgęs per jaunojo svečio petį į mane ir vos pastebimai mirktelėdamas.

— Noriu pasiūlyti, kad visuomeniniai klausimai pirmą kartą istorijoje būtų sprendžiami pasitelkiant visą filosofijos griežtumą ir kiekviena iškylanti problema gvildenama vadovaujantis stoicizmo maksimomis ir principais. Tikriausiai žinai, kad mano namuose gyvena pats Atenodoras Kordilionas, o jis, tikiuosi, sutinki, yra žymiausias stoikų mokytojas. Jis bus mano nuolatinis patarėjas. Respublika, kaip matau, nevaržomo kompromiso sparnais nešama į pražūtį, Ciceronai. Mums nederėjo suteikti Pompėjui ypatingų įgaliojimų.

— Aš pasisakiau už juos.

— Žinau, ir kaip tau ne gėda?! Mačiau jį Efese, prieš metus ar dvejus grįždamas į Romą, pasipūtusį tartum kokį Rytų valdovą. Ar jis gavo kieno nors įgaliojimą įkurti naujus miestus, okupuoti įvairias provincijas? Ar Senatas kalbėjo apie tai? Ar liaudis balsavo?

— Jis yra kariuomenės vadas visur, kur tik yra jo kariai. Jam suteikta tam tikra autonomija. Sumušęs piratus Pompėjus turėjo įsteigti karines bazes, kad užtikrintų mūsų prekybos saugumą. Priešingu atveju plėšikai būtų sugrįžę vos tik jam pasitraukus.

— Betgi mes braunamės į mums visai nepažįstamas žemes! Dabar okupavome Siriją. Siriją! Kas mus sieja su Sirija? Paskui ateis eilė Egiptui. Juk tai iš mūsų pareikalaus nuolat užjūryje dislokuotų legionų. O tas, kuris vadovaus legionams, kontroliuojantiems šią imperiją, ar tai būtų Pompėjus, ar kas nors kitas, galiausiai ims valdyti ir visą Romą, o tas, kuris išdrįs pakelti prieš jį balsą, susilauks pasmerkimo už patriotizmo stoką. Respublikai ateis galas. Konsulai prižiūrės tik civilinę sritį, atstovaudami už jūrų marių įsitaisiusiam generalisimui.

— Niekas nė neabejoja, kad tai rizikinga, Katonai. Tačiau tokia jau ta politika — nugalėti kiekvieną pasitaikantį iššūkį ir būti pasirengus naujam. Geriausia valstybės valdymo analogija, mano galva, yra navigacija — štai, dabar tu irkluoji ir plauki pirmyn, o po kurio laiko grumsiesi su priešpriešiniu vėju, pakeisi halsą, paskui leisies pasroviui, o dar vėliau, nuleidęs inkarą, lauksi palankaus momento. Tam reikia ilgų metų patirties ir studijų, o ne Zenono vadovėlio.

— Ir kurgi tu dabar plauki?

— Į labai mielą tikslą, vadinamą išlikimu.

— Cha! — Katono juokas buvo toks pat trikdantis kaip ir retas, primenantis šaižų, nieko bendra su humoru neturintį amsėjimą. — Yra žmonių, kurie tikisi pasiekti kur kas mielesnį krantą nei šis! Tačiau tam reikės kitokios jūreivystės.

— Tokie būtų mano principai, — tęsė jis, lenkdamas paeiliui savo ilgus laibus pirštus. — Niekada nebūk šališkas. Niekada nenusiramink. Niekada neatleisk neteisybės. Niekada neskirstyk blogio, — blogis yra

blogis, nepaisant nusižengimo laipsnio. Ir paskutinis — niekada neik į kompromisus dėl šių principų. „Žmogus, kuris pajėgia jų laikytis..."

— „...visada gražus, kad ir koks luošas būtų, visada turtingas, kad ir kaip skurdžiai gyventų, visada karaliauja, net jeigu jis ir vergas." Ši citata man gerai žinoma, ačiū tau, bet dabar gerai paklausyk, ką tau pasakysiu. Jei įsikurtumei kur nors akademijoje ir ten taikytumei savo filosofinius principus, jie, galimas dalykas, veiktų. Tačiau jei nori vadovauti respublikai, tau vienos knygos nepakaks, teks įsigyti daugiau.

— Taip ir yra, tai tik tuščias laiko eikvojimas. Man jau aišku, kad manęs niekada neparemsi.

— Priešingai, aš kaip tik balsuosiu už tave. Jei tapsi tribūnu, Roma išvys spektaklį, kokio dar niekada nebuvo mačiusi.

Katonui išėjus, Ciceronas tarė:

— Šis žmogus yra mažų mažiausiai puskvailis, tačiau jame kažko esama daugiau.

— Nejaugi jis laimės?

— Be abejo. Romoje visada iškils žmogus, vardu Markas Porcijus Katonas. Be to, jis turi tvirtą nuomonę apie Pompėjų. Kaip mums jį suvaldžius? — Ciceronas susimąstė. — Nusiųsk žinią Nepotui, pasiteirauk, ar jis jau pailsėjo po kelionės, ir pakviesk jį dalyvauti karinės tarybos pasitarime, kuris įvyks ryt, baigiantis Senato posėdžiui.

Įvykdžiau nurodymą, ir greitai gavome atsakymą, kad Nepotas yra konsulo žinioje. Kitos dienos popiete, Senato nariams besirengiant skirstytis, Ciceronas paprašė, kad pasiliktų keletas vyresnių ekskonsulų, turinčių karybos patirties, pasiklausyti Nepoto išsamesnio pasakojimo apie tolesnius Pompėjaus planus. Krasui, kuris jau buvo pasinaudojęs konsulato teikiamomis privilegijomis ir galia, kurią įgyti leidžia dideli turtai, kuo toliau, tuo labiau nedavė ramybės įkyri mintis apie kario šlovę, kuria jis negalėjo pasigirti, todėl tądien labai norėjo būti įtrauktas į karo tarybos sudėtį. Jis netgi įkyriai sukiojosi aplink konsulo krėslą, vildamasis, kad šis jam pasiūlys likti. Deja, Ciceronas negalėjo pakęsti jo labiau nei bet kurio kito politiko, išskyrus Katiliną, ir jautė malonumą, galėdamas pažeminti savo seną varžovą. Jis igno-

ravo Krasą taip pabrėžtinai, kad šis pagaliau neištvėrė ir susierzinęs išrūko iš salės, palikęs kokį tuziną žilaplaukių senatorių, susispietusių aplink Nepotą. O aš tuo metu stovėjau nuošaliai ir viską užrašinėjau.

Ciceronas pasielgė labai gudriai, kad į šį slaptą pasitarimą įtraukė Gajų Kurioną, triumfavusį prieš dešimtmetį, ir Marką Lukulą, Lucijaus jaunesnįjį brolį, mat didžiausia mano šeimininko, kaip valstybininko, silpnoji vieta buvo kario reikalų neišmanymas. Jaunystėje jis nepasižymėjo gera sveikata ir negalėjo pakęsti visko, kas susiję su karyba — nepatogumų, bukagalviškos disciplinos, nuobodžios kariškos draugystės, — ir kaip įmanoma greičiau atsidėjo studijoms. Ir štai atėjo metas, kai jis labai aiškiai pajuto šią spragą, todėl į susitikimą su Nepotu pakvietė ir kitus, panašius į Kurioną ir Lukulą, Senato narius. Jie greitai išsiaiškino, kad Pompėjus turįs aštuonis gerai ginkluotus legionus, o jo būstinė įsikūrusi — bent jau buvo tada, kai Nepotas matė karvedį prieš išvykdamas, — Judėjos pietuose, už kelių šimtų mylių nuo Petros miesto. Cicronas paprašė dalyvaujančių pasitarime išsakyti nuomones.

— Mano supratimu, šiemet liko dvi galimybės, — prabilo Kurionas, Sulos laikais kariavęs Rytuose. — Pirma, žygiuoti į šiaurę, link Kimerų Bosporo, užimti Pantikapajos uostą ir prijungti prie imperijos Kaukazą. Antra, kuriai aš asmeniškai teikčiau pirmenybę, veržtis į rytus, o ten vieną kartą ir visam laikui išspręsti Partijos klausimą.

— Neužmiršk ir trečios galimybės, — pridūrė Izaurikas, — Egipto. Mums reikia paimti Egiptą jau vien todėl, kad Ptolemajas jį paliko mums. Manau, kad jam reikėtų žygiuoti į vakarus.

— Arba į pietus, — pasiūlė M. Lukulas. — Ar Petra būtų blogas pasirinkimas? Anapus miesto, palei krantą, plyti labai derlingos žemės.

— Šiaurė, rytai, vakarai arba pietūs, — apibendrino Ciceronas. — Ar Pompėjus neišpaiks, turėdamas tokį platų pasirinkimą? Gal žinai, Nepotai, kam jis pats teikia pirmenybę? Esu tikras, kad Senatas pritars Pompėjui, kad ir ką jis pasirinktų.

— Tiesą sakant, aš spėju, kad jis linkęs atsitraukti, — atsakė Nepotas.

Ilgą pauzę nutraukė Izaurikas.

— *Atsitraukti?* — pakartojo jis stebėdamasis. — Ką reiškia „atsitraukti“? Jis vadovauja keturiasdešimčiai tūkstančių šilto ir šalto mačiusių vyrų, ir niekas negali jų sustabdyti, kad ir kuria kryptimi jie žygiuotų.

— Sakai, matę „šilto ir šalto“? Tiksliau būtų sakyti „suvargę“. Kai kurie iš jų kariauja ir žygiuoja jau ilgiau nei dešimt metų.

Po šių žodžių sekė dar viena pauzė — susirinkusieji svarstė, ką tai reiškia.

Paskui vėl prabilo Ciceronas:

— Ar nori pasakyti, kad jis ketina parvesti juos visus atgal į Italiją?

— Kodėl gi ne? Juk čia, visų pirma, yra jų namai. Juolab kad Pompėjus pasirašė keletą itin naudingų sutarčių su vietiniais valdovais. Juk jo paties gera reputacija verta tuzino legionų. Ar žinote, kaip Rytuose jį dabar vadina?

— Prašom, pasakyk.

— Žemės ir vandenų valdovu.

Ciceronas nužvelgė visus dalyvaujančius konsulus. Iš jų veidų buvo matyti, kad jie negali patikėti.

— Manau, kad išsakysiu visų čia esančių nuomonę, Nepotai, teigdamas, jog Senatas nebūtų patenkintas visišku atsitraukimu.

— Žinoma, — pritarė Katulas, o visos žilaplaukės galvos pritariamai linktelėjo.

— Tokiu atveju aš pasiūlysiu štai ką, — tęsė Ciceronas. — Mes įduosime tau laišką Pompėjui, kuriame, be jokios abejonės, išreikšime savo pasididžiavimą, susižavėjimą ir dėkingumą dėl jo didžių karinių žygdarbių, bet kartu ir mūsų troškimą, kad jis paliktų armiją ten, kur ji yra dabar, pailsėti prieš naują kampaniją. Žinoma, jeigu jis nori atsisakyti kariuomenės vadui tenkančios naštos, — šiaip ar taip, jis ištarnavo labai ilgą laiką, — Roma suprastų jį ir šiltai priimtų grįžtantį savo garbingą sūnų...

— Gali siūlyti ką tik nori, — šiurkščiai jį pertraukė Nepotas, — bet aš nesiruošiu nešti laiško. Aš lieku Romoje. Pompėjus

atleido mane nuo karinės tarnybos, ir aš dabar žadu iškelti savo kandidatūrą į tribūno postą. O dabar, jums leidus, norėčiau eiti, nes turiu kitų reikalų.

Izaurikas nusikeikė, akimis palydėdamas išeinantį jauną karininką.

— Jeigu jo tėvas dar būtų gyvas, jis nedrįstų šitaip kalbėti. Kokią kartą mes užsiauginome?

— Jei jau toks pienburnis kaip Nepotas nesiskaito su mumis, — pareiškė Kurionas, — tai įsivaizduokite, kaip elgtųsi jo šeimininkas, už kurio stovi keturiasdešimt tūkstančių legionierių.

— „Žemės ir vandenų valdovas“, — sumurmėjo Ciceronas. — Manau, turime būti jam dėkingi, kad paliko mums nors orą.

Konsulo sąmojis sukėlė juoką.

— Man įdomu, kokie tie reikalai, kurie Nepotui svarbesni už pokalbį su mumis? — Jis pamojo man, kad prieičiau arčiau, ir pašnibždėjo į ausį. — Paskubėk, Tironai. Pažiūrėk, kur jis eis.

Aš nuskubėjau taku ir pribėgęs prie durų dar suspėjau pamatyti, kaip Nepotas kartu su savo palydovais per forumą sparčiai žingsniuoja link rostros. Buvo maždaug aštunta valanda vakaro, gatvėse vaikščiojo dar daug žmonių, todėl be vargo pasislėpiau praeivių minioje, žinoma, ne todėl, kad Nepotas būtų buvęs iš tokių, kurie linkę dažnai gręžiotis per petį. Jis kartu su savo negausia palyda praėjo pro Kastoro šventyklą, laimė, aš suspėjau pasiekti ją laiku, nes dar truputį paėję Šventuoju keliu jie staiga dingo man iš akių, bet aš supratau, kad jie suėjo į oficialią vyriausiojo žynio rezidenciją.

Pirmo impulso pagautas norėjau kuo greičiau bėgti atgal pas Ciceroną ir jam papasakoti, ką pamačiau, bet mane sulaikė protingesnė mintis. Kitoje pusėje, priešais didingus rūmus, buvo visa eilė krautuvių, ir aš, dėdamasis, kad man rūpi papuošalai, slapčia stebėjau duris, už kurių buvo įsikūręs Cezaris. Mačiau, kaip neštuvuose grįžo jo motina, o paskui, įsitaisiusi tuose pačiuose neštuvuose, kažkur iškeliavo jo jauna ir daili žmona. Ateidavo ir išeidavo įvairūs žmonės, bet nė vieno nepažinau. Praėjus maždaug valandai, nekantraujantis krautuvininkas pareiškė norėsiąs uždaryti savo krautuvę ir išprašė laukan kaip tik tuo

metu, kai gatvėje iš nedidelio vežimo pasirodė plika Kraso galva; šis netrukus paknopstom nuskubėjo pas Cezarį. Aš dar kurį laiką paslampinėjau netoliese, bet niekas daugiau nepasirodė, ir, nenorėdamas per daug rizikuoti, niekam nekrisdamas į akis, grįžau atgal pasidalyti naujienomis su Ciceronu.

Apie tą laiką jis išėjo iš Senato, todėl radau jį namie, skaitantį gautus laiškus.

— Ką gi, tai bent jau paaiškina paslaptį, — atsakė jis man, kai papasakojau, ką buvau matęs. — Dabar mes žinome, iš kur Cezaris gavo dvidešimt milijonų postui nusipirkti. Ne visi šie pinigai buvo Kraso. Didelę paskolą jam tikriausiai suteikė „Žemės ir vandenų valdovas“.

Po šių žodžių Ciceronas atsilošė krėsle ir liūdnai susimąstė, o vėliau paaiškino:

— Kai pradeda susitikinėti vyriausiasis kariuomenės vadas, didžiausias palūkininkas ir vyriausiasis žynys, visiems kitiems tenka būti labai akyliems.

Maždaug tuo metu Cicerono, kaip konsulo, gyvenime svarbų vaidmenį ėmė vaidinti Terencija. Žmonės dažnai stebėdavosi, kaip Ciceronas galėjo ištverti su ja penkiolika metų ir gyventi toliau, nes ji buvo pernelyg dievobaiminga, nepasižymėjo grožiu, o tuo labiau — žavesiu. Tačiau Terencija pasižymėjo viena retoka savybe. Ji garsėjo nepriekaištinga reputacija. Ši moteris buvo pelniusi daugelio žmonių pagarbą, ir Ciceronas metams bėgant vis dažniau teiraudavosi jos patarimo. Terencijos nedomino nei filosofija, nei literatūra, neišmanė ji ir istorijos; tiesą sakant, ji nebuvo labai išsilavinusi. Vis dėlto, neslegiama mokslo naštos ir nepasižymėdama prigimtiniu švelnumu, ji gebėjo įžvelgti dalykų esmę, — retas žmogus gali pasigirti tokia savybe, — ar tai būtų kokia problema, ar žmogus, ji be užuolankų sakydavo viską, ką galvoja.

Pirmiausia, nenorėdamas sukelti jai rūpesčių, Ciceronas nė žodžiu neužsiminė apie Katilinos priesaiką jį nužudyti. Tačiau Terencija

buvo pakankamai sumani, kad pati tai sužinotų. Būdama konsulo žmona, ji vadovavo Gerosios Deivės kultui. Negaliu patenkinti jūsų smalsumo ir papasakoti, koks tai buvo kultas, nes visa tai, kas susiję su pačia deive ir Aventino kalvoje stūksančia, knibždėte knibždančia gyvačių jos šventykla, yra paslėpta nuo vyrų akių. Žinau tik tiek, kad viena iš šios šventyklos žynių, patriotiškai nusiteikusi moteris iš kilmingos giminės, vieną dieną verkdama atėjo pas Terenciją ir perspėjo, kad Cicerono gyvybei gresia pavojus, todėl jam reikėtų būti atsargesniam. Papasakoti ką nors konkrečiau ji atsisakė. Suprantama, kad Terencija tuo nepasitenkino, tad pasitelkusi meilikavimą ir grasinimus, nes jos vyro gyvybė buvo to verta, pamažu viską išsiaiškino. Pasiekusi savo, ji prispyrė nelaimėlę dar kartą ateiti į svečius, tik šįkart viską papasakoti pačiam konsului.

Darbavausi kartu su Ciceronu jo darbo kambaryje, kai ant slenksčio, plačiai atidariusi duris, pasirodė Terencija. Ji nepasibeldė; šiaip ar taip, niekuomet nesibelsdavo. Būdama už Ciceroną ir turtingesnė, ir kilmingesnė, Terencija buvo linkusi nerodyti romėnėms įprastos pagarbos savo vyrui. Tada ji be jokios įžangos pareiškė:

— Tau reikia su kai kuo pasikalbėti.

— Tik ne dabar, — atsakė Ciceronas, nepakeldamas galvos. — Pasakyk, kad išeitų.

Tačiau Terencija nepasidavė. Ji įvardijo viešnią, kurios tapatybės aš neišduosiu ne dėl jos pačios (ji jau seniai mirusi), bet nenorėdamas kenkti geram jos palikuonių vardui.

— Ir kodėl aš turėčiau su *ja* pasikalbėti? — burbtelėjo Ciceronas ir susierzinęs pirmąkart pažiūrėjo į žmoną. Tačiau, pastebėjęs siaubo apimtą jos žvilgsnį, pakeitė toną. — Kas yra, moterie? Kas nors atsitiko?

— Tau reikia sužinoti kai ką, kas susiję su tavimi. — Tai tarusi, ji pasitraukė į šalį, kad neužstotų reto, gal tik blėstančio grožio matronos raudonomis ir išpurtusiomis nuo verksmo akimis.

Aš jau ketinau išeiti, tačiau Terencija labai griežtai įsakė man likti vietoje.

— Šis tarnas yra įgudęs užrašinėtojas, — paaiškino ji viešniai, — ir visiškai patikimas. Jeigu jis kam nors užsimintų bent žodžiu, tai, garantuoju tau, liepčiau jam gyvam nudirti odą.

Ji pervėrė mane tokiu skvarbiu žvilgsniu, kad man nepaliko nė menkiausios abejonės, jog tikrai taip pasielgtų.

Pokalbis beveik vienodai trikdė ir Ciceroną, kuris šiaip jau buvo pernelyg drovus, ir ponią, kurią Terencija įpareigojo prisipažinti prieš keletą metų buvus Kvinto Kuriono meilužė. Šis žmogus garsėjo kaip pasileidęs senatorius ir Katilinos draugas. Kartą jau pašalintas iš Senato dėl amoralaus elgesio ir bankroto, jis tikriausiai jautė, kad artėjančio surašymo metu vėl bus pašalintas, todėl gyveno skurde.

— Kurionas buvo prasiskolinęs visą laiką nuo pat mūsų pažinties pradžios, — paaiškino moteris, — bet tokiame skurde, kaip dabar, jis dar niekados nebuvo atsidūręs. Jo nekilnojamasis turtas įkeistas jau tris kartus. Vieną dieną jis grasina verčiau padarysiąs galą man ir sau pačiam, negu kentėsiąs tokį pažeminimą kaip bankrotas, o kitą dieną jau giriasi, kokias puikias dovanas jis man planuojąs pirkti. Praėjusį vakarą aš pasijuokiau: „*Tu* žadi *man* ką nors nupirkti? Betgi tai *aš* išlaikau *tave!*“ Aš jį provokavau. Mes susiginčijome. Galiausiai jis pareiškė: „Vasarai baigiantis turėsim pinigų tiek, kiek reikės.“ Paskui jis ir papasakojo apie Katilinos planus.

— Kokius planus?

Ji akimirką pažiūrėjo sau kažkur į sterblę, bet tuojau atsitiesė ir įdėmiai pažvelgė į Ciceroną.

— Nužudyti tave, konsule, o tada užgrobti valdžią Romoje. Panaikinti visas skolas, konfiskuoti turtingųjų nuosavybę, o į visas teisėjų ir žynių vietas paskirti savo šalininkus.

— Ar tiki, kad jie tikrai žada tai padaryti?

— Taip.

Į pokalbį įsikišo Terencija.

— Ji praleido tai, kas svarbiausia! Norėdamas stipriau susaistyti su savimi, Katilina privertė juos duoti kraujo priesaiką ir nužudė vaiką! Jie užmušė jį lyg ėriuką.

— Taip, — prisipažino Ciceronas, — aš žinau.

Pastebėjęs, kad Terencija ketina protestuoti, jis pakėlė ranką ir tęsė:

— Aš atsiprašau. Nežinojau, kad visa tai — labai rimta. Man atrodė, kad neverta drumsti tau ramybės dėl tokių niekų.

Paskui šeimininkas kreipėsi į moterį:

— Privalai įvardyti visų šio sąmokslo dalyvių vardus.

— Ne, šito aš negaliu...

— Kas pasakyta, tas pasakyta. Aš privalau žinoti jų vardus.

Viešnia ėmė verkti. Ji, matyt, suprato, kad neturi kitos išeities.

— Tai nors pažadėk, kad neliesi Kuriono...

— Negaliu to pažadėti. Jei ką galėsiu, padėsiu. Nagi, kalbėk, moterie.

Viešnia dar kurį laiką tylėjo, o kai prabilo, aš vos galėjau suprasti, ką ji sako.

— Kornelijus Cetegas, — šnabždėjo ji. — Kasijus Longinas. Kvintas Anijus Chilonas. Lentulas Sura ir jo buvęs vergas Ambrenas... — Netrukus ji pradėjo vardyti sąmokslininkus greitakalbe, tarytum būtų tikėjusis skubėdama palengvinti jai tekusį išbandymą. — Autronijus Petas, Markas Leka, Lucijus Bestija, Lucijus Vargunтėjus...

— Luktelėk! — Ciceronas nustebęs įdėmiai žiūrėjo į moterį. — Ar tu ką tik paminėjai Lentulą Surą, miesto pretorių, ir jo išlaisvintą vergą Ambreną?

— ...Publijus Sula ir jo brolis Servijus. — Ji staiga nutilo.

— Ir tai viskas?

— Tai visi tie senatoriai, kurių vardus jis minėjo. Yra dar žmonių ne iš Senato.

Ciceronas atsigręžė į mane.

— Kiek jų iš viso?

— Dešimt, — suskaičiavau aš. — Vienuolika, jei pridėsite Kurioną. Dvylika, įskaitant Katiliną.

— *Dvylika senatorių?* — Nedažnai yra tekę matyti Ciceroną tokį apstulbusį. Jis išpūtė žandus ir susmuko krėsle, lyg būtų gavęs stiprų

smūgį. Po akimirkos pasigirdo gilus atodūsis. — Tačiau nei broliams Suloms, nei Surai negresia bankrotas, kuriuo būtų galima paaiškinti jų poelgį! Juk tai — tikras sąmokslas, akivaizdus ir elementarus!

Jis buvo pernelyg susijaudinęs, kad galėtų ramiai sėdėti, todėl tuojau pat pašoko iš krėslo ir ėmė vaikštinėti po siaurą kambarį.

— O, dievai! Kas gi čia vyksta?

— Tau derėtų juos suimti, — prabilo Terencija.

— Aš tuo nė neabejoju. Tačiau jeigu jau pasirinkau šį kelią, net jeigu ir galėčiau tai padaryti, — o iš tiesų negaliu, — kur tai nuvestų? Mes žinome dvylika, bet kas pasakys, kiek dar stovi už jų? Aš iš tikrųjų manau, kad su sąmokslu yra susiję daugiau žmonių. Pradėkime nuo Cezario — koks jo vaidmuo? Praėjusiais metais jis rėmė konsulų rinkimuose dalyvavusį Katiliną, be to, žinome apie jo draugiškus santykius su Sura, juk būtent Sura, jei prisimenate, leido pradėti Rabirijaus baudžiamąjį persekiojimą. O Krasas? Ką mes žinome apie jį? Aš už jį tikrai nelaiduočiau! O Labienas? Juk jis Pompėjaus tribūnas — tai gal ir Pompėjus susidėjęs su jais?

Pirmyn atgal, vėl pirmyn ir atgal...

— Ciceronai, juk *visi* negali dalyvauti prieš tave rengiamame sąmoksle, — paaiškino Terencija. — Tokiu atveju jau seniausiai būtum negyvas.

— Jie gali veikti ne išvien, tačiau chaosas naudingas jiems visiems. Vieni nori nužudyti, siekdami sukelti chaosą, kiti paprasčiausiai trokšta pasitraukti atokiau ir iš šalies stebėti, kas nutiks. Jie panašūs į vaikus, žaidžiančius su ugnimi, o pavojingiausias iš jų visų — Cezaris. Tai tikra beprotybė — beprotybė, apėmusi valstybę.

Jis dar kurį laiką tęsė savo monologą nieko, išskyrus savo viziją, nematančiomis akimis, tarytum pranašas bylodamas apie Romos griuvėsius, krauju nusidažiusį Tibrą ir nukirstomis galvomis nuklotą forumą.

— Aš privalau užkirsti tam kelią. Neleisti, kad tai įvyktų. Juk turi būti kokia nors išeitis...

Moteris, suteikusi jam naudingos informacijos, visą tą laiką sėdėjo ir nustebusi žiūrėjo į konsulą. Galų gale jis atsistojo tiesiai prieš ją, nusilenkė ir suėmė rankomis jos delnus.

— Mieloji, tau tikrai nebuvo lengva ateiti pas mano žmoną ir viską papasakoti, bet dėkoju dievams, kad tai padarei! Juk ne aš, o pati Roma liks per amžius tau skolinga.

— Tačiau ką man daryti toliau? — verkė viešnia.

Terencija ištiesė jai nosinaitę, ji nusišluostė akis ir tęsė:

— Po viso to, kas įvyko, aš nebegaliu grįžti pas Kurioną.

— Ne, tu turi grįžti, — paaiškino Ciceronas. — Esi vienintelis mano informacijos šaltinis.

— Jeigu Katilina sužinos, kad aš išdaviau jo planus, jis mane užmuš.

— Jis niekada nesužinos.

— O mano vyras? Mano vaikai? Ką aš jiems pasakysiu? Susidėti su svetimu vyru — blogai, o su išdavike?

— Jei tik jie žinotų tavo motyvus, suprastų. Vertink tai kaip atsiteisimą. Labai svarbu, kad toliau elgtumeisi taip, lyg niekur nieko. Sužinok iš Kuriono viską, kas tik įmanoma. Išgauk tai, ką jis žino. Jei reikės, sugalvok kokį būdą, kaip atrišti liežuvį. Tik daugiau čia nesilankyk — per daug pavojinga. Jei ką sužinosi, perduok Terencijai. Jūs gi galite paprasčiausiai, nesukeldamos jokių įtarimų, susitikti ir niekam negirdint pasikalbėti šventyklos teritorijoje.

Savaime suprantama, ji dvejojo ir ne per labiausiai norėjo įsitraukti į išdavystę. Tačiau Ciceronas, jei tik panorėdavo, galėdavo bet ką įtikinti padaryti tai, ko jam reikėdavo. Galiausiai, kai jis, nors ir atsisakęs garantuoti Kurionui visišką neliečiamumą, pažadėjo padaryti viską, ką tik galėsiąs, kad jos meilužis nukentėtų kuo mažiau, moteris nusileido. Ji išėjo pasirengusi rinkti žinias, o Ciceronas ėmė regzti savo planus.

VI

Balandžio pirmosiomis dienomis Senatas išsiskirstė pavasario pertraukai. Liktoriai vėl sugrįžo pas Hibridą, ir Ciceronas nutarė, kad būtų saugiau, jei jis išgabentų savo šeimą iš Romos į pajūrį. Mes išvykome nepastebėti, vos tik pasirodė pirmi saulės spinduliai, nors daugelis kitų magistratų ruošėsi apsilankyti teatre, ir Apijaus keliu leidomės į pietus, lydimi Ciceroną saugančių raitininkų. Rodos, iš viso mūsų galėjo būti trisdešimt. Mano šeimininkas pusiausėda gulėjo ant pagalvėlių savo atvirame vežime ir pakaitomis klausėsi, ką jam skaitė Sositėjus, arba diktavo man laiškus. Mažasis Markas jojo ant mulo, o šalia pėdino vergas. Terencija ir Tulija keliavo atskirais neštuvais, kuriuos nešė vyrai, ginkluoti paslėptais peiliais. Kaskart, kai tik prasilenkdavome su kokia nors žmonių grupe, bijodavau, kad tai gali būti užpuolikų šutvė, o galiausiai, kai su saulės laida pasiekėme Pontino pelkes, jaučiau, kad po sunkios dienos kelionės mano nervai yra ganėtinai pakrikę. Apsistojome *Trijose tavernose*, deja, nuo pelkių sklindantis varlių kurkimas, stovinčio vandens dvokas ir įkyrus uodų zyzimas sugadino visą mano poilsį.

Kitą rytą savo kelionę tęsėme barža. Ciceronas buvo įsitaisęs pirmagalyje lyg soste, jis sėdėjo užsimerkęs, veidą atgręžęs į šiltą pavasario saulę. Po triukšmingos kelionės judriu vieškeliu kanale viešpataujanti tyla gaivino, o vienintelis garsas buvo monotoniškas arklių kanopų bildėjimas. Negalėjau patikėti, kad Ciceronui nerūpi jokia veikla. Kitame sustojime, baržai pasiekus krantą, mūsų laukė maišas su skubiais oficialiais pranešimais, bet kai nunešiau juos šeimininkui, jis tik mostelėjo ranka, duodamas ženklą man pasitraukti. Jis taip pat

elgėsi ir vėliau, atvykęs į savo vilą Formijoje. Šią vilą jis buvo įsigijęs prieš porą metų — dailus namas stovėjo ant Viduržemio jūros kranto, jo erdvioje terasoje Ciceronas paprastai rašydavo arba praktikuodavosi sakyti kalbas. Tačiau pirmą savaitę jis beveik neužsiėmė niekuo kitu, tik žaidė su vaikais — su jais drauge žvejojo skumbres arba šokinėjo per bangas mažame paplūdimyje, įrengtame palei neaukštą akmeninę sieną. Žinodamas, su kokiomis sunkiomis problemomis jis susidūręs, negalėjau nesistebėti tokiu savo šeimininko elgesiu. Be abejo, dabar suprantu, kad jis *dirbo*, tačiau tas jo darbas buvo panašus į poetų, kai jie nori praskaidrinti galvą ir laukia įkvėpimo.

Antrosios savaitės pradžioje vakarienės atvyko Servijus Sulpicijus, lydimas Postumijos. Jo vila stovėjo kitoje įlankos pusėje, Kajetoje. Ciceronui užsiminus apie jo žmonos flirtą su Cezariu, Servijus su juo beveik nesikalbėjo, bet staiga visiškai pasikeitė, pralinksmėjo, o Postumija atrodė neįprastai paniurusi. Šio kontrasto priežastis paaiškėjo prieš pat vakarienę, kai Servijus pasikvietė Ciceroną į šalį konfidencialiam pokalbiui. Jis buvo ką tik iš Romos ir norėjo pasidalyti jam maloniais gandais. Jis nepajėgė nuslopinti piktdžiugos:

— Cezaris susirado naują meilužę, Serviliją, Junijaus Silano žmoną!

— Vadinasi, Cezaris turi naują meilužę? O gal norėtum man pranešti, kad medžiai puošiasi naujais lapais?

— Nejaugi nesupranti? Juk tai ne tik padarė galą visoms nepagrįstoms kalboms apie Postumijos ir Cezario santykius, bet ir reiškia, kad Silanui dabar bus kur kas sunkiau įveikti mane vasarą įvyksiančiuose konsulų rinkimuose.

— Kodėl taip manai?

— Cezaris disponuoja dideliu skaičiumi populiarų balsų. Vargu ar jis norės atiduoti juos savo meilužės vyrui, tiesa? Todėl dalis jų galėtų atitekti man. Tad jei mano kandidatūrą palaikys patricijai ir sulauksiu tavo pagalbos, tikiuosi laimėti be didesnio vargo.

— Ką gi, tokiu atveju sveikinu. Man bus malonu po trijų mėnesių paskelbti tave nugalėtoju. Beje, ar žinoma, kiek bus kandidatų?

— Keturi tai tikrai.

— Tu, Silanas... Kas dar?

— Katilina.

— Tai Katilina iš tikrųjų dalyvaus?

— O, taip. Nėra jokios abejonės. Cezaris jau užsiminė, kad ir vėl jį parems.

— Kas ketvirtasis?

— Licinijus Murena, — atsakė Servijus, įvardydamas buvusį Lukulo legatą, tuo metu ėjusį Tolimosios Galijos valdytojo pareigas. — Tačiau jis per ilgai tarnavo kariuomenėje, kad mieste turėtų šalininkų.

Tąsyk jie vakarieniavo po atviru dangumi. Iš savo kambario aiškiai girdėjau į uolas dūžtančių bangų atodūsius, o retsykiais šiltas sūrokas vėjas atnešdavo vakarieniaujančio kvarteto balsus ir pikantišką keptos žuvies kvapą. Ankstų rytą manęs pažadinti atėjo pats Ciceronas. Apstulbau išvydęs jį sėdintį ant mano siauro čiužinio galo, vilkintį tais pačiais drabužiais, kuriais vilkėjo ir vakarienės metu. Buvo tik pradėję brėkšti. Neatrodė, kad mano šeimininkas būtų miegojęs.

— Renkis, Tironai. Laikas keliauti.

Kai apsiaviau batus, jis man papasakojo, kas atsitiko. Baigiantis vakarienei, Postumija rado pretekstą ir pasikvietė jį pasikalbėti akis į akį.

— Ji paėmė mane už rankos ir paprašė pasivaikštinėti kartu po terasą. Buvau bemanąs, kad Postumija prašys manęs pakeisti jos lovoje Cezarį, nes atrodė šiek tiek apgirtusi, o apdaras buvo atviras kone iki pat kelių. Vis dėlto aš klydau: atrodo, jos aistra Cezariui buvo virtusi didžiausia neapykanta, ir ji norėjo tik vieno — išduoti jį. Ji tvirtina, kad Cezaris ir Servilija yra sukurti vienas kitam: „Didesnių už juos kietaširdžių nėra." Ji sako, — aš dabar pacituosiu ją pažodžiui: „Servilija nori būti konsulo žmona, o Cezariui patinka krušti konsulienes. Argi įmanoma tobulesnė sąjunga? Nekreipk dėmesio į mano vyro

šnekas. Cezaris pasiryžęs padaryti viską, kas nuo jo priklausys, kad tik laimėtų Silanas.“

— Nejaugi tai blogai? — kvailai pasiteiravau Cicerono, mat dar pusiau miegojau. — Jei neklystu, visada sakydavote, kad Silanas yra nenuovokus, bet garbingas, todėl tinkamas aukščiausioms pareigoms užimti.

— Aš ir noriu, kad jis laimėtų, tuščiagalvi! Taip pat ir patricijai, o dabar dar, atrodo, ir Cezaris. Todėl Silanas neįveikiamas. Tačiau dėl antrosios vietos užvirs tikra kova, ir ją, jeigu prarasime budrumą, laimės Katilina.

— Betgi Servijus toks užtikrintas...

— Ne užtikrintas, o pernelyg savimi patenkintas — o Cezariui būtent to ir reikia.

Aš apsitaškiau veidą šaltu vandeniu. Pagaliau ėmiau busti. Ciceronas jau ėjo prie durų.

— Ar negalėčiau sužinoti, kur mes vyksime? — paklausiau jo.

— Į pietus, — atsakė šeimininkas, atsigręžęs per petį, — prie Neapolio įlankos. Susitikti su Lukulu.

Ciceronas paliko Terencijai raštelį su paaiškinimu, ir mes išvykome, dar prieš jai nubundant. Keliavome greitai uždaru vežimu, kad nebūtume atpažinti — tokia atsargumo priemonė buvo būtina, nes atrodė, kad bent jau pusė Senato, pavargusi nuo Romai neįprastai ilgos žiemos, skubėjo pasilepinti šiltuose Kampanijos mineralinių vandenų kurortuose. Norėdami greičiau pasiekti kelionės tikslą, palydą sumažinome iki dviejų konsulą serginčių vyrų — vienas jų buvo bulių primenantis raitininkas galiūnas Titas Sekstas, o kitas — tokio pat kūno sudėjimo jo brolis Kvintas; jiedu jojo raiti — vienas priekyje, kitas mums iš paskos.

Saulei pakilus aukščiau, sušilo oras, net jūra tapo žydresnė, o po kurio laiko pajutau, kaip vežimą palaipsniui pripildo žydinčių mimo-

zų, saulės iškepintų augalų ir aromatingų pušų kvapas. Kartkartėmis aš atitraukdavau užuolaidėlę ir tyrinėdavau gamtovaizdį, pats sau prisiekęs, kad jei man kada nors pavyks įgyvendinti savo svajonę ir iš tikrųjų galėsiu įsigyti nedidelį ūkį, tai jis bus kur nors čia, pietuose. Ciceronas nieko nematė. Jis pramiegojo visą kelionę ir nubudo tik vakarėjant, vežimui dardant siauru keliuku į Miseną, kur buvo Lukulo... Buvau beketinąs pavartoti žodį „namas", bet jis vargu ar tinka pavadinti tokiems įspūdingiems rūmams kaip *Villa Cornelia*, kuriuos ant jūros kranto buvo nusipirkęs ir vėliau dar labiau padidinęs naujasis jų šeimininkas. Jie stovėjo ten, kur palaidotas Trojos šauklys, pačiame kyšulyje, iš kurio atsiveria bene pats nuostabiausias visoje Italijoje vaizdas, nuo Prochitės salos besidriekianti pasakiško žydrumo Neapolio įlanka iki pat Kaprio kalno. Švelnus brizas šlamino alėja susodintų kiparisų viršūnes, o mes, išlipę iš savo dulkėto vežimo, atsidūrėme tiesiog rojuje.

Sužinojęs, kas pasirodė jo rūmų kieme, mūsų pasitikti išėjo pats Lukulas. Jis buvo įpusėjęs šeštą dešimtį, atrodė labai suglebęs ir ne itin sveikas, bepradedąs tukti, todėl, matydamas jį, avintį šilkinėmis šlepetėmis ir vilkintį graikiška tunika, negalėjai patikėti, kad šis žmogus buvo ne šiaip įžymus, bet garsiausias amžiaus karvedys; tiesą sakant, jis labiau priminė nebepraktikuojantį šokių mokytoją. Tačiau vilą saugantis legionierių padalinys ir platanų paunksnėje tysantys liktoriai priminė, kad Lukului jo pergalingos armijos kariai mūšio lauke suteikė imperatoriaus titulą, o jis vis dar naudojosi imperijumi. Šeimininkas keliskart pasiūlė Ciceronui kartu pavakarieniauti ir likti pas jį nakvoti, prieš tai išsimaudžius ir atsipūtus po kelionės. Sunku pasakyti, ar dėl savo atšiauraus charakterio, ar dėl rafinuotumo jis neparodė nė menkiausio susidomėjimo, kokių paskatų vedamas Ciceronas nekviestas atsidūrė prie jo namų slenksčio.

Tarnai pakvietė konsulą kartu su asmens sargybiniais sekti paskui juos, ir aš pamaniau, kad būsiu nusiųstas į vergams skirtą patalpą. Tačiau netrukus paaiškėjo, kad aš klydau: kaip konsulo asmeninis metraštininkas buvau irgi palydėtas į svečių kambarį, gavau švarius

drabužius, o paskui nutiko iš tiesų nepaprastas įvykis, kurį prisiminęs dar ir dabar išraustu, bet negaliu jo nuslėpti, jei noriu, kad mano pasakojimas būtų nuoširdus. Į kambarį įėjo jauna vergė. Sužinojęs, kad ji graikė, galėjau bendrauti su ja jos gimtąja kalba. Moteris ėjo trečią dešimtį, atrodė labai žavi, vilkėjo apdarą trumpomis rankovėmis, buvo grakšti, turėjo alyvų spalvos odą ir tankius ilgus juodus plaukus, kurie susegti, regis, tik ir laukė, kada galės švelniomis kaskadomis kristi jai ant pečių. Jos vardas buvo Agatė. Nuolat kikendama ir energingai gestikuliuodama ji įkalbėjo mane nusirengti ir įlipti į nedidelę belangę kabiną, kuri visa buvo išpuošta jūros padarų mozaikomis. Iš pradžių jaučiausi labai kvailai, bet paskui vienu metu lubos tartum ištirpo ir iš viršaus ant manęs ėmė lietis šiltas gaivus vanduo. Tąsyk pirmą kartą gavau patirti, kaip veikia garsieji Sergijaus Oratos dušai, todėl ilgai mėgavausi jų teikiamu malonumu, kol po kurio laiko vėl pasirodžiusi Agatė nuvedė į gretimą kambarį, kuriame mane nušluostė, o paskui dar atliko masažą — oho, kokia tai maloni procedūra! Jai šypsantis, mačiau baltus lyg dramblio kaulas dantis ir šelmišką rožinį liežuvėlį. Maždaug po valandos terasoje sutikęs Ciceroną pasidomėjau, ar jis išbandęs neįprastą dušą.

— Žinoma, ne! Manęs tame duše laukė jauna pasileidėlė. Dar niekad nebuvau girdėjęs apie tokį ištvirkimą.

Tai pasakęs jis įdėmiai nužvelgė mane ir su nepasitikėjimu tęsė:

— Tik nesakyk, kad tu išbandei!

Aš visas išraudau, o jis ėmė garsiai kvatoti. Norėdamas mane paerzinti, šį nutikimą su Lukulo dušu jis prisimindavo net ir po daugelio mėnesių.

Prieš sėdant vakarieniauti mūsų šeimininkas surengė mums ekskursiją po savo rūmus. Pagrindinė namo dalis buvo jau šimto metų senumo, pastatydinta dar Kornelijos, brolių Grakchų motinos, bet Lukulas, įsigijęs šį namą, padidino jį maždaug tris kartus — pristatė priestatų, terasų ir baseinų, ir visa tai buvo iškirsta iš vientisos uolos. Kiekvienoje pastato dalyje atsiverdavo nuostabus vaizdas, o kambariai

tviskėjo prabanga. Mes nusileidome į tunelį, kuriame išrikiuoti fakelai apšvietė blizgančias, Tesėją labirinte vaizduojančias mozaikas. Laiptais nusileidome prie jūros ir įsitaisėme ant terasos, įrengtos tiesiai virš pliaukšinčių į krantą bangų. Čia išvydome tai, kuo Lukulas ypač didžiavosi — erdvius dirbtinius tvenkinius, kuriuose veisiamos visų, kokios tik yra žinomos, rūšių žuvys, taip pat didžiuliai, brangakmeniais puošti unguriai, atplaukiantys šeimininkui pašaukus. Lukului priklaupus, vergas ištiesė jam sidabrinį kibirėlį su pašaru, kurį šeimininkas lengvu judesiu supylė į vandenį. Tą pačią akimirką tvenkinio paviršių sudrumstė glotnūs tvirti padarai.

— Jie visi turi vardus, — paaiškino Lukulas ir parodė vieną itin riebų ir bjaurų ungurį su aukso žiedais pelekuose, — pavyzdžiui, šį vadinu Pompėjumi.

Ciceronas mandagiai nusijuokė.

— O kas įsikūręs štai ten? — pasiteiravo jis, galvos kryptelėjimu parodydamas į kitą krantą, kuriame stūksojo kita didelė vila su žuvivaisos tvenkiniais.

— Ten Hortenzijaus nuosavybė. Jis tikisi galįs užsiauginti geresnių nei mano žuvų, bet jam tai niekada nepavyks. Labos nakties, Pompėjau, — meiliu balsu palinkėjo jis unguriui. — Ramiai miegok.

Maniau, kad jau viską pamatėme, tačiau tai, kas geriausia, Lukulas laikė pabaigai. Į viršų užkopėme kitu keliu, plačiais laiptais, iškirstais jūros bangų skalaujamoje uoloje, ant kurios stūkso rūmai. Praėję pro keletą masyvių metalinių vartų, kuriuos mums atkėlė sargybiniai, galų gale atsidūrėme priešais eilę salių su lobiais, Lukulo parsigabentais iš karo su Mitridatu. Mūsų palydovai fakelais apšvietė spindinčius, brangakmeniais inkrustuotus šarvus, skydus, indus, taures, semtuves, dubenis, auksuotus krėslus ir sofas. Čia išvydome ir sunkius sidabro luitus, ir skrynias su milijonais smulkių sidabro monetų, ir aukštesnę nei šešios pėdos auksinę Mitridato statulą. Po kurio laiko mūsų nuostabos šūksniai virto tyla. Turtai, kuriuos išvydome, apstulbino. Paskui, grįžtant atgal į tunelį, visai arti išgirdome kažkokį

čežėjimą, ir aš iš pradžių pamaniau, kad tai galėtų būti žiurkės, bet Lukulas paaiškino, jog šis garsas sklinda nuo čia pat įkalintų šešiasdešimties belaisvių — Mitridato draugų ir kariuomenės vadų, — juos jis jau penkerius metus laiko triumfo eisenai, kuriai pasibaigus jie bus pasmaugti.

Ciceronas kilstelėjo ranką sau prie lūpų ir kostelėjo.

— Tiesą sakant, imperatoriau, aš ir atvykau pasikalbėti apie tavo triumfą.

— Aš taip ir įtariau, — atsakė Lukulas, ir fakelo nušviestame jo mėsingame veide išvydau patį trumpiausią, koks tik gali būti, šyptelėjimą. — Gal pavakarieniautume?

Savaime suprantama, valgėme jūros gėrybes — austres, didžiadantes, krabus ir ungurius, pilkąsias ir raudonąsias kefales. Vakarienė man buvo pernelyg prabangi, nes aš įpratęs prie paprastesnio ir ne tokio įvairaus maisto. Vakarieniaujant nepratariau nė žodžio ir išlaikiau deramą atstumą tarp savęs ir kitų svečių, savo elgesiu išreikšdamas supratimą, jog mano dalyvavimas prie bendro stalo man yra ypatinga malonė. Broliai Sekstai šlamštė labai godžiai, ir kartkartėmis tai vienas, tai kitas atsikeldavo ir išeidavo į sodą, iš kur mus pasiekdavo garsus žiauksėjimas, o sugrįžę tuščiu skilviu vėl rydavo viską, kas tik buvo patiekta. Ciceronas kaip visuomet valgė saikingai, o Lukulas be perstojo vis ką nors kramtė ir rijo, tačiau žvelgiant iš šalies neatrodė, kad būtų mėgavęsis.

Vakarienės metu pajutau, kad slapčia stebiu šeimininką, nes jis mane žavėjo ir po šiai dienai tebežavi. Manau, kad jis yra liūdniausias iš visų mano kada nors sutiktų žmonių. Tikra jo gyvenimo rakštis buvo Pompėjus, pakeitęs jį vyriausiojo kariuomenės vado Rytuose poste, o paskui per savo sąjungininkus Senate sužlugdęs Lukulo viltis dėl triumfo. Daugelis būtų su tuo susitaikę, tik ne Lukulas. Jis gyvenime buvo pasiekęs viską, ko tik geidė širdis, išskyrus viena, ir tai buvo

jo didžiausias troškimas. Todėl šis karvedys kategoriškai atsisakė įkelti koją į Romos miestą arba atsisakyti posto ir savo talentus bei ambicijas nukreipė į vis įmantresnių tvenkinių žuvims kūrimą. Galiausiai jis ėmė nuobodžiauti, tapo apatiškas, o sėslus šeimyninis gyvenimas nesisekė. Lukulas buvo vedęs antrą kartą. Pirmoji jo santuoka su viena iš Klodijaus seserų nutrūko skandalingomis aplinkybėmis — jis tvirtino, kad ji nusikalto kraujomaiša su savo broliu, kuris tuo metu Rytuose sukėlė maištą prieš Lukulą. Antrą kartą jis buvo vedęs Katono seserį, su ja mūsų apsilankymo metu ir gyveno, bet buvo kalbama, kad ji taip pat lengvabūdiška ir jam neištikima; niekada nesu jos matęs, todėl nesiimčiau spręsti. Tačiau teko pamatyti jų vaiką, jaunesnįjį Lukulo sūnų, kuriam tada buvo dveji, — jį į valgomąjį palinkėti tėvui labos nakties ir pabučiuoti prieš miegą atvedė auklė. Išvydęs, kaip Lukulas su juo elgiasi, supratau, kad tėvas savo berniuką labai myli. Tačiau, mažylį nuvedus miegoti, didelės mėlynos Lukulo akys vėl apsiniaukė ir jis vėl ėmė monotoniškai kramtyti.

— Na, — nurijęs vieną kąsnį ir taikydamasis į kitą prakalbo šeimininkas, — kaip ten tas mano triumfas?

Lukului prie skruosto prilipęs žuvies trupinys, apie kurį jis nenutuokė, blaškė mano dėmesį.

— Taip, — pakartojo Ciceronas, — apie tavo triumfą. Aš žadu pateikti prašymą Senatui iškart po pavasario pertraukos.

— Ar jį patvirtins?

— Aš nemanau, kad verta balsuoti, jei negaliu laimėti.

Čept, čept... Kurį laiką nesigirdėjo jokio kito garso.

— Pompėjui tai nepatiks.

— Pompėjui teks susitaikyti su tuo, kad šioje respublikoje triumfuoti leidžiama ne tik jam, bet lygiai taip pat ir kitiems.

— O tau kokia iš to nauda?

— Garbė pasiūlyti tau neblėstančią šlovę.

— Nesąmonė! — Lukulas pagaliau nusišluostė lūpas, ir žuvies trupinėlis pradingo. — Per dieną sukorei penkiasdešimt mylių vien

tam, kad praneštum man šią naujieną? Nemanyk, kad aš imsiu ir patikėsiu.

— Tu, imperatoriau, esi pernelyg nuovokus, kad aš ką nors nuslėpčiau! Puiku, turiu prisipažinti, kad norėjau pasikalbėti apie politiką.

— Kalbėk.

— Esu tikras, kad artėjame prie katastrofos. — Ciceronas stumtelėjo į šalį savo lėkštę ir, pasitelkęs visą savo iškalbą, be užuolankų ėmė kalbėti apie situaciją, į kurią buvo patekusi respublika, daugiausia dėmesio skirdamas tokioms temoms kaip Cezario parama Katilinai ir revoliucinga Katilinos programa, kuria siekiama panaikinti visas skolas ir konfiskuoti turtingųjų nuosavybę.

Ciceronas nedetalizavo, kokią grėsmę ši programa kelia ištaiginguose rūmuose tarp šilkų ir aukso gulinėjančiam Lukului — tai buvo daugiau nei akivaizdu. Šeimininko veidas vis labiau niaukėsi, o prieš atsakydamas, Ciceronui baigus kalbėti, jis tylėjo ir mąstė.

— Tai tu esi tikras, kad Katilina gali laimėti rinkimus?

— Taip. Silanas bus pirmas, o jis — antras.

— Vadinasi, privalome užkirsti jam kelią.

— Sutinku.

— Ir ką tu siūlai?

— Būtent dėl to aš ir atvykau. Norėčiau, kad tavo triumfo eisena įvyktų prieš pat konsulų rinkimus.

— Kodėl?

— Jei neklystu, planuoji įžengti į Romą kartu su keliais tūkstančiais mūšiuose dalyvavusių savo karių iš visos Italijos?

— Savaime suprantama.

— O jiems kilniaširdiškai atsilyginsi, dosniai pasidalydamas savo laimikiu?

— Žinoma.

— Ir jie paklausys tavo patarimo, ką reikėtų paremti konsulų rinkimuose?

— Norėčiau, kad taip būtų.

— Tokiu atveju aš žinau, už kurį kandidatą jiems reikėtų balsuoti.

— Aš taip ir maniau, — ciniškai šypsodamasis atsakė Lukulas. — Turi omenyje savo pagrindinį sąjungininką Servijų?

— Oi, ne. Ne jį. Šis kvailelis neturi šansų. Ne, aš galvoju apie tavo seną legatą, buvusį tavo bendražygį Lucijų Mureną.

Nors ir buvau įpratęs prie Cicerono gudrybių, kurios pasireikšdavo netikėtais vingiais ir staigiais posūkiais, niekada nebūčiau pagalvojęs, kad jis galėtų taip lengvai atsiriboti nuo Servijų. Keletą akimirkų negalėjau patikėti tuo, ką išgirdau. Nemažiau nustebęs atrodė ir Lukulas.

— Maniau, kad Servijus yra vienas artimiausių tavo draugų...

— Gyvename Romos respublikoje, o ne uždarame draugų ratelyje. Tiesa, širdis man liepia balsuoti už Servijų. Vis dėlto protas sako, kad jis yra per silpnas įveikti Katiliną. O Murena, turėdamas tokį užnugarį kaip tu, galėtų laimėti.

Lukulas suraukė antakius.

— Deja, man Murena — ne pats geriausias pasirinkimas. Vienas iš jo artimų draugų, šiuo metu tarnaujantis Galijoje kaip jo dešinioji ranka, yra tas moraliai puolęs pabaisa, mano buvęs svainis, žmogus, kurio vardas man toks šlykštus, kad nenorėdamas suteršti savo burnos aš jo netgi netariu.

— Tuomet leisk man jį ištarti. Klodijus nėra iš mano mėgstamų žmonių. Deja, politikoje ne visada gali pats pasirinkti draugus, lygiai taip pat ir priešus. Norėdamas išgelbėti respubliką, privalau atsisakyti savo senos ir man brangios kompanijos. Tam, kad išgelbėtum respubliką, turi apsikabinti savo pikčiausio priešo šalininką. — Ciceronas pasilenkė per stalą ir ramiai pridūrė: — Tokia jau ta politika, imperatoriau. Jeigu ateitų toks metas, kai šiam darbui nebeturėtume jėgų, mums neliktų nieko kito, kaip tik pasitraukti iš visuomeninio gyvenimo ir užsiimti *žuvyčių veisimu.*

Išsigandau, kad jis bus nuėjęs per toli. Lukulas metė savo rankšluostėlį ir prisiekė niekada nepasiduosiąs šantažui ir neišsižadėsiąs savo principų. Tačiau Ciceronas kaip visada gerai pažinojo žmogų. Jis leido Lukului išsikalbėti, o kai šis baigė, į jo tiradą neatsakė, paprasčiausiai žiūrėjo kitapus įlankos ir siurbčiojo vyną. Atrodė, kad tyla užsitęsė per ilgai. Mėnulio apšviestame vandens paviršiuje tviskėjo sidabro takas. Galų gale Lukulas neištvėrė ir tramdydamas pyktį pareiškė manąs, kad Murena galėtų tapti ganėtinai padoriu konsulu, jei tik klausytų protingų patarimų, o Ciceronas į tai atsakydamas pažadėjo iškart, kai tik Senato nariai sugrįš po atostogų į darbą, pateikti prašymą dėl triumfo eisenos.

Nė vienas iš grandiozinių planų puoselėtojų nerodė didelio noro ilgiau tęsti pokalbį, todėl visi palyginti anksti sugrįžome į savo kambarius. Neilgai trukus išgirdau tylų barbenimą į duris. Atidariau, už durų stovėjo Agatė. Netarusi nė žodžio ji įėjo į vidų. Pamaniau, kad ją siuntęs Lukulo prievaizdas, todėl paaiškinau, kad man nieko nereikia, bet netrukus, įlipusi į mano lovą, moteris prisipažino, jog atėjusi savo valia, ir man neliko nieko kito, kaip tik prie jos prisidėti. Tarp glamonių mudu šnekučiavomės, ir ji šiek tiek papasakojo apie save — apie tai, kaip jos tėvai — mūsų pažinties metu jie jau buvę mirę — kartu su kitais Lukulo karo belaisviais buvo prievarta išvesti kaip vergai iš Rytų, apie tai, kad ji tik miglotai prisimena Graikijos kaimą, kuriame jie kadaise gyveno. Iš pradžių ji tarnavusi virtuvėje, o paskui buvo paskirta aptarnauti imperatoriaus svečius. Atėjus metui, netekusi žavesio, ji vėl grįšianti į virtuvę, žinoma, jei lydės sėkmė; priešingu atveju teks eiti į laukus, o ten laukia ankstyva mirtis. Agatei pasakojant, neišgirdau jokio savęs gailesčio, lyg ji būtų kalbėjusi apie arklio ar šuns gyvenimą. Katonas save laikė stoiku, pamaniau aš, bet ši jauna moteris, kuri šypsojosi mirčiai į akis ir oriai pakėlė neviltį, tokia buvo iš tikrųjų. Išgirdusi mano žodžius, ji nusikvatojo.

— Eikš, Tironai, — pakvietė ji, tiesdama rankas ir modama, — daugiau jokių gražbyliavimų. Štai mano filosofija: mėgaukis šia trum-

pa ekstaze, kurią dievai mums leidžia, nes tik tomis akimirkomis vyrai ir moterys nebūna vieniši.

Kai saulei tekant nubudau, jos šalia jau nebuvo.

Nustebinau tave, mielas skaitytojau? Prisimenu, kad ir aš pats buvau nustebęs. Po ilgų skaistybės metų buvau liovęsis netgi svajoti apie tokius dalykus ir palikau juos poetams: „Kas per gyvenimas, kas per džiaugsmai, jei nėr šalia auksinės Afroditės?“ Nuo seno žinojau šiuos žodžius, bet niekada nesitikėjau, kad suprasiu jų reikšmę.

Vyliausi, kad liksime čia dar bent vienai nakčiai, bet kitą rytą Ciceronas pranešė, kad mes išvykstame. Slaptumas jo planuose vaidino esminį vaidmenį, todėl apsistoti Misene ilgesniam laikui jis nenorėjo, nes bijojo, kad jo vizitas neišeitų aikštėn. Todėl po trumpo baigiamojo pasitarimo su Lukulu sėdome į savo dengtą vežimą ir iškeliavome atgal. Leidžiantis link pajūriu vingiuojančio kelio, aš vis dirsčiojau atgal. Mačiau daugybę vergų, dirbančių parke ir vaikštinėjančių palei didžiąją vilą, kuri pasitiko dar vieną puikią pavasario dieną. Atgal gręžiojosi ir Ciceronas.

— Jie puikuojasi savo turtais, — sumurmėjo jis, — ir stebisi, kodėl jų taip nekenčia. Jei jau Lukulas, taip ir nenugalėjęs Mitridato, susikrovė tokius pasakiškus turtus, tai ar gali įsivaizduoti, koks turtingas dabar turėtų būtų Pompėjus?

Aš negalėjau, o ir nenorėjau įsivaizduoti. Mane tai pykdė. Niekada anksčiau nebuvau taip aiškiai patyręs, koks beprasmiškas yra savitikslis turtų kaupimas, kaip tą šiltą vaiskų rytą, tolstant nuo Lukulo rūmų.

Sudaręs strateginį planą Ciceronas nekantravo imtis jo įgyvendinimo, todėl mums reikėjo greičiau grįžti atgal į Romą. Jam atostogos buvo pasibaigusios. Vakaro sutemoms gaubiant žemę, pasiekėme pakrantėje, Formijoje, stūksančią vilą, kurioje pernakvoję, pasirodžius pirmiesiems saulės spinduliams, vėl išsirengėme į kelionę. Gal Teren-

cijai nepatiko, kad Ciceronas nekreipia dėmesio į ją ir vaikus, tačiau ji to neparodė. Ji suprato, kad vyras be jų gali keliauti kur kas greičiau. Grįžome į Romą dar prieš balandžio idas, ir Ciceronas tuojau pat ėmė kurti planus, kaip slapta susisiekti su Murena. Valdytojas tebebuvo savo provincijoje, Tolimojoje Galijoje, tačiau sužinojome, kad jis parsiuntė į Romą savo pagalbininką Klodijų, pavedęs šiam suplanuoti jo rinkimų kampaniją. Ciceronas dvejojo, nuo ko jam pradėti, mat nepasitikėjo Klodijumi, be to, atvirai apsilankydamas pas jį namuose, galėjo atskleisti savo planus Cezariui ir Katilinai. Galiausiai jis nutarė susirasti Klodijų per jo svainį, augurą Metelą Celerą, o tai mums davė įsimintiną susitikimą.

Celeras gyveno Palatino kalvoje, Pergalės šlaite, netoli Katulo, gatvėje, kurioje stūksojo daug prabangių, virš forumo iškilusių rezidencijų. Ciceronas manė, kad jo apsilankymas pas pretorių niekam nesukels nė menkiausio įtarimo. Tačiau įžengę į rūmus sužinojome, kad šeimininkas išvykęs į vienos dienos medžioklę. Namie buvo tik jo žmona, kuri atėjo pasisveikinti su mumis, lydima kelių tarnaičių. Kiek man yra žinoma, Ciceronas tąsyk pirmą kartą susitiko su Klodija, kuri jam paliko stiprų gražios ir protingos moters įspūdį. Ji buvo apie trisdešimties metų amžiaus ir garsėjo savo didelėmis rudomis akimis ir ilgomis blakstienomis, — mano šeimininkas ją dėl to vadino „moterimi jaučio akimis“, — šiais savo privalumais ji sėkmingai naudodavosi, tai koketiškai skersakiuodama į vyrus, tai įbesdama į juos atvirai viliojamą žvilgsnį. Labai išraiškingos buvo Klodijos lūpos, o glamonėjantis balsas — vertas visų paskalų. Kaip ir jos brolis, ji puikavosi madingu „miestietišku“ akcentu. Tačiau vargas tam vyrui, kuris su ja bandydavo būti pernelyg familiarus — ji akimirksniu virsdavo tikra Klaudijų giminės atstove, išdidžia, kietaširde ir net žiauria. Jaunas viliūgas, vardu Vetijus, nesėkmingai mėginęs ją suvedžioti, išplatino apie Klodiją taiklų kalambūrą, *in triclinio Coa, in cubiculo nola* („šilkinė salelė valgomajame, akmeninė tvirtovė lovoje“), dėl kurio du jos gerbėjai, M. Kamurtijus ir M. Cesernijus aštrialiežuviui atkeršijo — sumušė jį, o

paskui, kad bausmė atitiktų nusižengimą, dar ir išprievartavo, paliko vos leisgyvį.

Galima pamanyti, kad šis pasaulis Ciceronui buvo visiškai svetimas, tačiau dalis jo asmenybės — tarkime, ketvirtis, — buvo neatsispiriamai linkusi į viliūgišką ir piktinantį elgesį, nors kiti trys ketvirtadaliai Senate griausmingai smerkė amoralumą. Galbūt jis tikrai turėjo aktoriaus gyslelę, juolab kad jis visuomet mėgdavo teatralų draugiją. Jam patiko nenuobodūs vyrai ir moterys, o Klodijai, ko jau ko, bet nuobodumo niekas niekada neišdrįso prikišti. Bet kuriuo atveju tiek vienas, tiek kitas buvo labai patenkintas šiuo susitikimu, ir kai Klodija didelėmis akimis įkypai pažvelgė į svečią ir savo kvėpčiojančiu balsu pasidomėjo, gal, kol nėra jos vyro, ir ji galėtų būti kuo nors — nesvarbu kuo — jam naudinga, Ciceronas atsakė teigiamai: jis pageidautų konfidencialiai persimesti vienu kitu žodeliu su jos broliu.

— Su Apijum ar Gajum? — paklausė ji manydama, kad konsulas turįs omenyje kurį nors iš vyresniųjų brolių, kurie vienas kitam nenusileido nei griežtumu, nei rimtumu, nei ambicijomis.

— Nė su vienu. Norėčiau šnektelėti su Publijumi.

— Su Publijumi? Su šituo pašlemėku! Išsirinkai mano favoritą.

Ji tuojau pat išsiuntė vergą pakviesti brolio, kad ir kokiuose lošimo namuose ar viešnamyje šis būtų apsistojęs, o laukdami, kol jis atvyks, Klodija su Ciceronu vaikštinėjo aplink atrijų, tyrinėdami Celero protėvių konsulų pomirtines kaukes. Aš kukliai pasitraukiau į šalį, iš kur negirdėčiau, ką jie kalba, tačiau ausis vis tiek pasiekdavo jų juokas, o juokėsi jie tikriausiai iš sustingusių vaškinių veidų, vaizduojančių Metelų giminės atstovus, kurie, reikia pripažinti, garsėjo savo kvailumu.

Pagaliau į namus išdidžiai įžengė Klodijus. Jis pirmiausia labai žemai ir, mano manymu, sarkastiškai nusilenkė konsului, paskui meiliai į lūpas pabučiavo savo seserį ir apkabinęs ją per liemenį atsistojo greta. Jis daugiau nei metus buvo praleidęs Galijoje, bet nedaug

tepasikeitė. Šis vyras ir toliau atrodė dailus lyg moteris, tankiomis auksinėmis garbanomis ir laisvai krintančiais drabužiais, o ir žvilgsnis į supantį pasaulį buvo išlikęs toks pat, tai yra iš aukšto. Aš ir šiandien nežinau, ar iš tikrųjų buvo jie su Klodija meilužiai, ar tik mėgavosi šokiruodami padorią visuomenę. Vėliau sužinojau, kad Klodijus viešumoje lygiai taip pat elgėsi su visomis trimis savo seserimis, o Lukulas patikėjo kalbomis apie kraujomaišą.

Šiaip ar taip, jei Ciceronas ir buvo šokiruotas, jis to neparodė. Šypsodamasis atsiprašė Klodijos ir pasiteiravo, ar jis galėtų pasikalbėti su jos jaunėliu broliu asmeniškai.

— Gerai jau, gerai, — atsakė ji, dėdamasi nepatenkinta, — tačiau atsimink, kad aš labai pavydi.

Ilgokai, koketiškai paspaudusi konsului ranką, ji pranyko rūmų gelmėje, palikdama mus tris pasikalbėti be liudininkų. Ciceronas su Klodijumi apsikeitė keliomis mandagiomis frazėmis apie Tolimąją Galiją ir sunkią kelionę per Alpes, o paskui konsulas be užuolankų paklausė:

— Pasakyk man, Klodijau, ar tiesa, kad tavo vadas, Murena, rengiasi dalyvauti konsulų rinkimuose?

— Taip.

— Vadinasi, kalbos, kurias girdėjau, yra tiesa. Turiu prisipažinti, kad esu nustebintas. Kaip manai, kokiu būdu jis gali laimėti?

— Labai nesunkiai. Tam yra daugybė būdų.

— Nejaugi? Pasakyk man nors vieną.

— Įsipareigojimas: žmonės dar gerai pamena jo dosnumą, kurį jis pademonstravo, kai prieš tapdamas pretoriumi organizavo žaidynes.

— Prieš tapdamas pretoriumi? Mano mielasis, juk jos vyko prieš trejus metus! Politikoje tai reiškia senų senovę. Patikėk manimi, Murena jau užmirštas. Žmogus, kurio Roma nemato, jai neegzistuoja. Ir vis dėlto aš dar kartą klausiu: kas už jį balsuos?

Klodijus vis dar šypsojosi.

— Esu tikras, kad daugelis centurijų parems jo kandidatūrą.

— Kodėl? Patricijai savo balsus atiduos už Silaną ir Servijų. Populiarai balsuos už Silaną ir Katiliną. Kas liks Murenai?

— Duok mums laiko, konsule. Nauja kampanija dar neprasidėjo.

— Nauja kampanija prasidėjo, kai baigėsi sena. Rinkėjus buvo galima agituoti ištisus metus. O kas vadovaus šiai įstabiajai rinkimų kampanijai?

— Aš vadovausiu.

— *Tu?*

Cicerono balse pasigirdusi pašaipa mane privertė krūptelėti, o Klodijų bent trumpam nuleido ant žemės.

— Turiu šiokios tokios patirties.

— Kokios patirties? Netgi nesi Senato narys.

— O koks, po galais, tavo reikalas? Dėl ko čia atsibeldei, jei esi tikras, kad mes pralaimėsim?

Klodijus atrodė toks įsižeidęs, kad Ciceronas pratrūko kvatoti:

— Argi kas nors kalbėjo apie pralaimėjimą? Aš? Jaunuoli, — tęsė konsulas, apkabindamas Klodijų per pečius, — aš žinau būdą, o gal ir du, kaip laimėti rinkimus, ir galiu tau pasakyti štai ką: tu turi visas galimybes laimėti, jei tik elgsiesi taip, kaip aš pasakysiu. Tačiau tau reikia atsibusti, kol dar ne vėlu. *Štai* kodėl norėjau su tavimi susitikti.

Po šių žodžių jis ilgai vaikštinėjo su Klodijumi po atrijų, aiškindamas savo planus, o aš sekiojau jiems iš paskos ir užrašinėjau visus jo nurodymus.

VII

Apie savo ketinimus siūlyti leisti Lukului surengti triumfo eiseną Ciceronas pranešė tik labiausiai patikimiems senatoriams — savo broliui Kvintui, buvusiam konsului K. Pizonui, pretoriams Pomptinui ir Flakui, savo draugams Galui ir Marcelinui ir vyresniajam Frugiui, taip pat patricijų vadovams Hortenzijui, Katului ir Izaurikui. Jie savo ruožtu su planu supažindino kitus. Visi buvo prisaikdinti saugoti paslaptį, sužinojo, kurią dieną atvykti į Senato posėdį, ir gavo nurodymą laikytis išvien, kad ir kas nutiktų, neišsiskirstyti, kol nebus paskelbta pertrauka. Hibridos Ciceronas neinformavo.

Numatytą dieną Senato rūmai buvo neįprastai sausakimši. Senate pasirodė ir garbaus amžiaus kilmingieji romėnai, kurie jau daugelį metų nesilankė posėdžiuose, o aš greitai pastebėjau, kad Cezaris pajuto kažkokį pavojų, mat tokiais atvejais jis turėjo įprotį uosti aplink save kone tiesiogine šio žodžio prasme, šiek tiek atlošdamas galvą ir keistai dairydamasis (dabar prisimenu, kad jis taip elgėsi prieš jo nužudymą). Tačiau savo sumanymą Ciceronas įgyvendino labai meistriškai, kaip dera tikram vadovui. Tuo metu kelią į įstatymo kodeksą skynėsi labai nemaloni įstatymo pataisa, turėjusi apriboti senatorių teisę reikalauti, kad būtų apmokėtos jų neoficialių kelionių į provincijas išlaidos. Savaime suprantama, visi politikos nuobodos jautriai reaguoja į viską, kas tik kėsinasi apriboti jiems palankius įstatymus, todėl Ciceronas, išrikiavęs ilgą eilę sunerimusių senatorių, buvo pažadėjęs, kad žodis bus suteiktas visiems, negana to, kiekvienas galės kalbėti kiek tik panorės. Jam skaitant pasisakyti užsiregistravusių asmenų sąrašą, dalis Senato narių ėmė murmėti ir pakilo išeiti, o maždaug po valandos — tiek

užsitęsė kalba K. Kornificijaus, kurio kalbėjimo manierą geriausiu atveju galėtume pavadinti monotoniška, — posėdyje dalyvaujančiųjų skaičius ėmė sparčiai tirpti. Kai kurie iš mūsų šalininkų taip pat dėjosi išeiną, tačiau iš tikrųjų jie liko slampinėti gatvėje, ne per toliausiai nuo Senato rūmų. Galiausiai nebeištvėrė netgi Cezaris, jis išėjo iš salės kartu su Katilina.

Ciceronas dar truputį palaukė, paskui atsistojo ir pranešė, kad jis gavęs naują pasiūlymą, kurį norėtų pateikti Senatui. Tada jis pakvietė kalbėti Lukulo brolį Marką, ir šis perskaitė didžiojo karvedžio laišką su prašymu Senatui leisti jam prieš įvykstant konsulų rinkimams surengti triumfo eiseną. Ciceronas pareiškė, kad Lukulas pakankamai ilgai laukęs atlygio, kurio jis visiškai teisėtai nusipelnė, ir jis dabar siūląs balsuoti šiuo klausimu. Tuo metu netoli Senato rūmų lūkuriavę patricijai sugrįžo atgal į savo vietas, o populiarų suolai buvo visiškai ištuštėję. Pasiuntiniai išbėgo pakviesti Cezario. Visi, kurie pritarė Lukulo triumfui, susirinko aplink jo brolį, o Ciceronas, suskaičiavęs galvas, paskelbė, kad prašymas patenkintas, šimtui dvidešimčiai balsavus „už", šešiolikai — „prieš", ir dabar posėdyje skelbiama pertrauka. Konsulas, sekdamas paskui liktorius, skubiai žingsniavo išėjimo link, kai tarpduryje pasirodė Cezaris su Katilina. Jiedu suprato, kad pateko į pinkles ir pražiopsojo kažką svarbaus, bet užtruko dar valandą ar net dvi, kol suprato, kas iš tiesų įvyko. Tuo metu jie neturėjo kito pasirinkimo, kaip tik pasitraukti iš kelio konsului ir jo palydai. Tai buvo nepaprastai maloni akimirka, ir Ciceronas tą vakarą ją dar ne kartą prisiminė.

Nemalonumai prasidėjo kitą dieną, susirinkus Senatui. Populiarai pagaliau, deja, pavėluotai, užpildė suolus, o tokio triukšmo jau senokai nebuvau girdėjęs. Krasas, Katilina ir Cezaris, supratę, ko siekia Ciceronas, vienas paskui kitą reikalavo pakartoti balsavimą. Tačiau Ciceronas nepasidavė spaudimui. Jis tvirtai pareiškė, kad kvorumas balsuojant buvo, Lukulas nusipelnęs triumfo, o žmonėms reikia džiaugsmingų reginių; trumpai tariant, diskusijos baigtos. Vis dėlto Katilina atsisakė sėsti į savo vietą ir toliau reikalavo pakartoti balsavimą. Ciceronas šaltakraujiškai bandė pereiti prie klausimo apie

kelionių išlaidas svarstymo. Erzelynei tęsiantis, pamaniau, kad sesija bus nutraukta. Tačiau Katilina, kuris vis dar nebuvo praradęs vilties nugalėti prie rinkimų dėžės, o ne mosuodamas kalaviju, pripažino, kad konsulas teisus bent jau vienu aspektu: miestiečiai visais laikais mėgo triumfo eisenas ir nesuprastų, kodėl jiems vieną dieną buvo pažadėtas toks didelis malonumas, o jau kitą — atimtas. Baigęs kalbėti jis sunkiai sudribo priekiniame suole ir, demonstruodamas savo pyktį ir pasibjaurėjimą, atsainiai mostelėjo ranka posėdžiui vadovavusio konsulo pusėn. Taigi Lukulas gavo teisę į triumfą Romoje.

Vakare pas Ciceroną atvyko Servijus. Jis stačiokiškai atsisakė pasiūlymo išgerti ir reikalavo atsakyti į klausimą, ar sklandantys gandai yra pagrįsti.

— Kokie gandai?

— Gandai, kad išdavei mane ir dabar esi Murenos šalininkas.

— Žinoma, kad nepagrįsti. Aš balsuosiu už tave, ir jei kas nors manęs pasiteiraus, visiems tai pasakysiu.

— Tai kurių galų nori sužlugdyti mano galimybes, rinkimų savaitę užtvindydamas miestą Murenos legionieriais?

— Kada Lukului surengti triumfo eiseną, nuspręsti turi jis pats, — Cicerono atsakymas buvo teisingas tik griežtai teisiniu aspektu, tačiau visais kitais — ne. — Ar tikrai nenorėtum išgerti?

— Nejaugi iš tiesų manai, kad aš toks kvailas? — susikūprinęs Servijus net drebėjo iš susijaudinimo. — Juk tai — papirkimas, akivaizdus ir elementarus. O tave, konsule, aš sąžiningai perspėju: ketinu pateikti Senatui svarstyti įstatymo pataisą, draudžiančią kandidatams arba juos pavaduojantiems asmenims prieš pat rinkimus rengti pokylius arba žaidynes.

— Paklausyk, Servijau. Ar galėčiau duoti tau vieną patarimą? Pinigai, šventės, linksmybės visais laikais buvo rinkiminės kampanijos dalis ir visada išliks. Negalima paprasčiausiai sėdėti ir laukti, kada rinkėjai patys ateis pas tave. Tu turi juos linksminti. Pasirūpink, kad tave visur lydėtų šalininkų minia. Nebijok išleisti trupučio pinigų. Tu gali leisti sau tokį malonumą.

— Tai — rinkėjų papirkinėjimas.

— Ne, tai yra priemonė jų *entuziazmui* sužadinti. Neužmiršk, kad dauguma jų — vargšai. Šiems žmonėms reikia pajusti, kad jų balsas turi vertę, o įtakingieji bent kartą per metus atkreipia dėmesį ir į juos. Juk tai yra viskas, ką jie dar turi.

— Ciceronai, tu mane labai stebini. Niekada nemaniau, kad Romos konsulas galėtų taip kalbėti. Valdžia tave visiškai sugadino. Aš rytoj pateiksiu savo siūlymą. Jį palaikys Katonas, tikiuosi, kad ir tu prisidėsi, priešingu atveju Romos gyventojai patys padarys išvadas.

— Servijus visada Servijus — teisininkas dieną naktį, bet tik ne politikas! Argi nesupranti? Jei žmonės pastebės, kad užuot agitavęs juos balsuoti už tave, rankioji įkalčius teismui, pamanys, kad netekai vilties laimėti. Rinkimų kampanijoje nieko nėra pavojingiau kaip išsiduoti nepasitikint savimi.

— Tegul jie galvoja sau ką tik nori. Teismai nuspręs. Juk tam jie ir egzistuoja.

Jiedu išsiskyrė nesusitaikę. Vis dėlto vienu atžvilgiu Servijus buvo teisus: Ciceronas, kaip konsulas, nenorėjo pasirodyti toleruojąs papirkinėjimą. Jis privalėjo patvirtinti rinkimų kampanijos finansinės reformos įstatymo projektą, kurį Servijus su Katonu kitą dieną pateikė svarstyti Senatui.

Rinkimų kampanija paprastai tęsdavosi keturias savaites, tačiau ši užtruko aštuonias. Buvo išleidžiamos įspūdingos pinigų sumos. Patricijai Silanui paremti įsteigė netgi karo fondą, į kurį jie dosniai aukojo. Katilina sulaukė finansinės paramos iš Kraso. Murenai milijoną sestercijų skyrė Lukulas. Vienintelis Servijus buvo pasiryžęs neišleisti nė skatiko ir paniuręs, lydimas Katono ir raštininkų, sukiojosi aplink, registruodamas visus neteisėtų išlaidų atvejus. Tuo metu Romoje pamažu atsirado nemažai Lukulo karių, kurie dienomis laiką leisdavo Marso lauke, o naktimis ateidavo į miestą išgerti, palošti ir aplankyti kekšių. Katilina atsimokėjo tuo pačiu — mieste pasirodė taip pat ir jo šalininkų, dauguma jų buvo iš šiaurės vakarų, o konkrečiau — iš Etrūrijos. Apdriskę ir bet kam pasiryžę, jie išniro tiesiai iš neįžengiamų

girių glūdumos ir pelkynų, kuriais garsėjo šis tamsus regionas; tai buvo demobilizuoti legionieriai, plėšikai ir kerdžiai. Publijus Kornelijus Sula, buvusio diktatoriaus sūnėnas, rėmęs Katiliną, sumokėjo būriui gladiatorių, tariamai turėjusių rengti mieste savo pasirodymus, o iš tikrųjų — įbauginti. Šiam grėsmingam sambūriui, sudarytam iš profesionalų ir mėgėjų, vadovavo buvęs centurionas Gajus Manlijus. Tarp abiejų pusių vykdavo nuožmios kautynės. Vyrai krisdavo nuo mirtinų smūgių arba skęsdavo upėje. Kai Katonas Senate apkaltino Katiliną žudynių organizavimu, šis neskubėdamas atsistojo.

— Jei kas sukels gaisrą, kad sunaikintų mano turtą, — ryžtingai prabilo jis, atsigręždamas į Ciceroną, — aš jį tuojau užgesinsiu, tik ne pildamas vandenį, o griaudamas.

Senatoriai tylėjo, tačiau, supratę žodžių potekstę, choru aiktelėjo. Posėdžių salėje nuaidėjo pratisas „Ooo!“ Tai buvo pirma vieša Katilinos užuomina, kad jis galįs panaudoti jėgą. Sėdėdamas sau įprastoje vietoje, apačioje, kairiau nuo Cicerono, įsitaisiusio kuruliniame krėsle, stenografavau posėdžio eigą. Konsulas tučtuojau pasinaudojo palankia galimybe. Jis atsistojo ir pakėlė ranką, prašydamas tylos.

— Gerbiamieji senatoriai, tai yra labai rimta. To, ką dabar girdėjome, negalime ignoruoti. Raštininke, perskaityk garsiai Sergijaus Katilinos žodžius.

Aš paprasčiausiai neturėjau laiko jaudintis, mat pirmą ir vienintelį kartą kreipiausi į Romos respublikos Senatą.

— „Jei kas sukels gaisrą, kad sunaikintų mano turtą, — perskaičiau iš savo užrašų, — aš jį tuojau užgesinsiu, tik ne pildamas vandenį, o griaudamas.“

Perskaičiau kiek galėdamas garsiau ir skubiai vėl atsisėdau, o širdis daužėsi taip stipriai, kad atrodė, jog dreba visas kūnas. Katilina, kuris vis dar stovėjo, pakreipęs galvą žiūrėjo į Ciceroną tokia išraiška, kurią sunku apibūdinti — pastebėjau ir akiplėšišką pašaipą, ir panieką, ir, be abejo, didžiulę neapykantą, ir net kažką panašaus į nerimą — nežymų virptelėjimą, kuris viskam pasiryžusį žmogų gali pastūmėti desperatiškiems veiksmams. Tuo metu Ciceronas mostelėjo

ranka, duodamas Katonui ženklą tęsti. Buvau pakankamai arti, kad pastebėčiau, kad jo ranka dreba.

— Kalba Markas Katonas, — priminė jis.

Vakare, sugrįžęs namo, Ciceronas paprašė Terencijos, kad ši pasikalbėtų su savo informatore, Kuriono meilužė, ir pabandytų sužinoti, ką Katilina turėjęs omenyje.

— Akivaizdu, kad jis suprato, jog gali pralaimėti, o tai yra pavojinga. Galimas dalykas, kad jis planuoja sužlugdyti rinkimus. „Griaudamas"? Pasiteirauk, gal ji nutuokia, kodėl Katilina ištarė būtent šią frazę.

Lukulo triumfas turėjo įvykti jau kitą dieną, todėl visiškai suprantama, kad Kvintui labiau už viską rūpėjo Cicerono saugumas. Deja, jis negalėjo nieko pakeisti. Griežtai nustatyto eisenos maršruto buvo laikomasi kaip nekintamos, svarbios tradicijos. Į šventę turėjo suplaukti didžiulės žmonių minios. Nesunku buvo įsivaizduoti, kaip koks nors užpuolikas iššoka tiesiai priešais konsulą, smeigia į jį durklą ir išnyksta spūstyje.

— Yra kaip yra, — tarė Ciceronas. — Jei jau kas taikosi tave nužudyti, sustabdyti tokį labai sunku, ypač jei jis pasiryžęs dėl to numirti. Mums belieka pasitikėti Apvaizda.

— Ir broliais Sekstais, — pridūrė Kvintas.

Kitą rytą, vos išaušus, Ciceronas išvedė visą Senatą į Marso lauką, prie *Villa Publica*, kur, prieš įžengdamas į miestą, buvo apsistojęs Lukulas, apsuptas palapinėse įsikūrusių buvusių savo karių. Su jam būdinga arogancija Lukulas kurį laiką delsė pasirodyti, versdamas delegaciją laukti, tačiau išėjęs apstulbino savo akį rėžiančia išvaizda, auksuotais drabužiais ir raudonu grafitu išdažytu veidu. Ciceronas monotonišku balsu perskaitė oficialų Senato nutarimą, paskui įteikė Lukului laurų vainiką, o šis, iškėlęs jį aukštyn, parodė savo kariams, iš lėto apsisuko ratu, mėgaudamasis pritariančiu riaumojimu, ir tik tada švelniai užsidėjo ant galvos. Kadangi buvau iždinės personalo narys, kartu su visais dalyvavau iškilmingose eitynėse, ėjau paskui magistratus ir senatorius, bet pirma vežimais gabenamų karo trofėjų ir sunkiai

sliūkinančių belaisvių, tarp kurių buvo keletas Mitridato giminaičių, pora vietinės reikšmės karalaičių ir pustuzinis karo vadų. Pro Triumfo vartus įžengėme į Romą, ir aš dar šiandien prisimenu tą nepakeliamą vasaros karštį, perkreiptus susirinkusiųjų veidus ir smarvę, sklidusią nuo gyvulių, — jaučių ir mulų, gabenusių tauriųjų metalų luitus ir meno dirbinius, — taip pat jų maurojimą, įsiliejantį į visuotinį žmonių keliamą triukšmą, ir, žinoma, griaustinio dundėjimą primenantį toli už mūsų žygiuojančių legionierių batų trenksmą. Turiu pripažinti, kad man tai atrodė ganėtinai bjauru, — visas miestas dvokė ir klykė, galėjai pamanyti, kad atsidūrei kokiame vivariume, — o praėję pro Didįjį cirką Šventuoju keliu grįžome atgal į forumą, kur teko palaukti, kol mus pasivys likusieji eisenos dalyviai. Prie karcerio stovėjo Romos budelis su savo pagalbininkais. Jis buvo savo srities specialistas, toks ir atrodė: neaukštas, bet stambus, apsijuosęs odine prijuoste. Šioje vietoje buvo didžiausia spūstis — žmones, kaip įprastai, viliojo galimybė patirti mirties artumo pojūtį. Nelaimingi, jungais sukaustyti belaisviai, po kelerių aklinoje tamsoje praleistų metų skaisčiai raudonai saulės išdažytais veidais, vienas paskui kitą buvo vedami pas budelį, o šis nusitempdavo juos į karcerį ir ten pasmaugdavo — laimė, tai vyko nuošaliai, bet Ciceronas vis tiek stengėsi nežiūrėti į tą pusę, todėl, kalbėdamasis su Hibrida, nuo savo pašnekovo neatitraukė akių. Apsidairęs aplink, pastebėjau konsulą kone geidulingai stebintį žmogų. Tai buvo toliau, už kelių eilių stovintis Katilina.

Tokie mano svarbiausi prisiminimai iš triumfo eisenos, nors prie jų turėčiau pridurti dar vieną momentą — tuo metu, kai per forumą, stovėdamas savo karo vežime, važiavo Lukulas, jam iš paskos ant žirgo jojo Murena, pagaliau atvykęs į Romą dalyvauti rinkimuose, provinciją palikęs prižiūrėti savo broliui. Daugybė žmonių sutiko jį garsiomis ovacijomis. Kandidatas į konsulus spindinčiu krūtinės šarvu ir skaisčiai raudonomis plunksnomis puoštu šalmu atrodė tikras karo didvyris, nors jau keletą metų nebuvo kariavęs, o pagyvenęs Tolimojoje Galijoje buvo spėjęs priaugti svorio. Abu vyrai nulipo ant žemės ir ėmė kopti Kapitolijaus laiptais, kur jų laukė Cezaris ir visa

žynių kolegija. Be abejo, pirmas ėjo Lukulas, tačiau jo legatas atsiliko vos keliais žingsniais, o aš negalėjau nesistebėti Cicerono genialumu — juk ši triumfo eisena tapo pačia geriausia Murenos rinkimų kampanija. Abu kariuomenės vadai gavo po devynis šimtus penkiasdešimt drachmų, — tokia premija anais laikais prilygo maždaug penkerių metų uždarbiui, — paskui visi miesto ir jo apylinkių gyventojai buvo pakviesti į gausias vaišes.

— Jei Murena nesugebės laimėti, — pastebėjo Ciceronas, susiruošęs į oficialų pokylį, — jis bus nevertas žmogaus vardo.

Kitą dieną buvo pritarta Servijaus ir Katono pateiktam įstatymo projektui, kuris pagaliau tapo įstatymu. Sugrįžusį namo Ciceroną pasitiko Terencija. Jos veidas buvo išblyškęs, akyse atsispindėjo baimė, bet balsas atrodė ramus. Paaiškėjo, kad ji ką tik grįžusi iš Gerosios Deivės šventyklos ir turinti blogų žinių. Ciceronui reikėsią būti labai tvirtam. Jos draugė, toji kilmingoji moteris, perspėjusi apie sąmokslą prieš Ciceroną, rytą buvo rasta negyva sode, prie savo namų. Jos galva suknežinta kūju, gerklė perpjauta, o vidaus organai pašalinti.

Atsigavęs po patirto šoko Ciceronas pasikvietė Kvintą su Atiku. Jie netrukus atvyko ir sunerimę išklausė pasakojimą. Didžiausią nerimą jiems kėlė konsulo saugumas. Buvo nuspręsta, kad naktimis jo namuose, pirmame aukšte budės pora vyrų. Kiti saugos jį viešoje vietoje dienos metu. Ciceronui teks kaitalioti savo maršrutą į Senatą ir iš jo. Be to, reikės įsigyti piktą šunį, kuris saugotų duris.

— Ir kiek laiko aš turėsiu gyventi kaip kalinys? Iki savo gyvenimo galo?

— Ne, — atsakė Terencija, demonstruodama savo ypatingą gebėjimą perprasti reikalo esmę, — iki Katilinos gyvenimo galo. Kol jis bus Romoje, negalėsi jaustis saugus.

Ciceronas suprato, ką ji norėjo pasakyti, nenoriai burbtelėjo sutinkąs su atsargumo priemonėmis, ir Atikas išvyko informuoti raitininkų.

— Tačiau kurių galų jam reikėjo ją *žudyti?* — garsiai nusistebėjo Ciceronas. — Jeigu jis įtarė ją esant mano informatore, kodėl negalėjo paprasčiausiai įspėti Kurioną, kad šis, jai girdint, neatvirautų?

— Todėl, — atsakė Kvintas, — kad jam patinka žudyti žmones.

Ciceronas valandėlę mąstė, o paskui atsigręžė į mane.

— Pasiųsk vieną liktorių pas Kurioną, kad šis perduotų, jog noriu jį tuoj pat pamatyti.

— Nori į savo namus pasikviesti vieną iš tų, kurie ketina tave nužudyti?! — pratrūko Kvintas. — Ar išprotėjai?

— Aš būsiu ne vienas. Jūs būsite kartu su manimi. Jis tikriausiai nepasirodys. O jei pasirodys, galbūt mes kai ką sužinosime, — jis žvilgtelėjo į mūsų nustebusias akis. — Sutarta? O gal kuris nors turite geresnę idėją?

Kadangi nieko geriau nesumanėme, nuėjau pas liktorius, kurie tuo metu atrijuje lošė kauliukais, ir jauniausiajam paliepiau surasti ir atvesti Kurioną.

Tai buvo viena iš tų nesibaigiančių karštų vasaros dienų, kai saulė, atrodo, delsia nusileisti, ir aš dar šiandien puikiai prisimenu, koks ramus tąsyk buvo vakaras ir kaip blėstančios šviesos spinduliuose sklandė vos įžiūrimos dulkelės. Tokiais vakarais, kai girdėti tik vabzdžių zvimbesys ir švelnus paukščių suokimas, Roma atrodo seniausia pasaulyje vieta, sena kaip pati Žemė, egzistuojanti nuo amžių. Todėl negalėjau patikėti, kad pačioje jos širdyje — ne kur kitur, o Senate — nerimsta ją sugriauti galinčios jėgos! Mes sėdėjome tylūs, nekreipdami dėmesio net į čia pat, ant stalo, sudėtą maistą. Atiko nurodymu atvyko ir prieangyje įsitaisė jo žadėti papildomi apsaugininkai. Praėjus valandai, o gal ir porai valandų, kai namą ėmė gaubti ilgėjantys šešėliai, o vergai uždegė žvakes, pamaniau, kad liktorius nerado Kuriono arba šis atsisakė atvykti. Pagaliau išgirdome priekinių durų trinktelėjimą, ir į vidų įėjo liktorius su įtariai aplink besidairančiu senatoriumi. Pastarasis pirmiausia nužvelgė Ciceroną, paskui Atiką su Kvintu, Terenciją ir mane, o tada vėl atsigręžė į Ciceroną. Reikia pripažinti, kad jis atrodė ganėtinai dailus vyras. Jo didžioji yda buvo

lošimas iš pinigų, bet ne girtuoklystė, o kauliukai, manau, žmogaus išvaizdos labai nekeičia.

— Tai štai, Kurionai, — tyliai prabilo Ciceronas, — baisus dalykas.

— Aš kalbėsiuosi su tavimi akis į akį, o ne prie šitų.

— Nenori kalbėti girdint kitiems? O, dievai! Jei panorėsiu, tu kalbėsi girdint visai Romai! Tai tu ją nužudei?

— Būk prakeiktas, Ciceronai! — Kurionas nusikeikė ir metėsi prie konsulo, bet Kvintas laiku pastojo kelią.

— Ramiau, senatoriau, — perspėjo jis.

— Ar tu ją nužudei? — pakartojo Ciceronas.

— Ne!

— Tačiau žinai, kas tai padarė?

— Taip! Tu! — Jis vėl bandė prasibrauti pro Kvintą, bet Cicerono brolis buvo senas karys ir nesunkiai jį sulaikė. — Tai tu ją nužudei, šunsnuki! — jis vėl sušuko, bandydamas ištrūkti iš stiprių Kvinto rankų. — Nužudei ją, įtraukdamas į savo šnipų tinklą!

— Aš pasirengęs atsakyti už savo kaltę, — atsakė Ciceronas, ramiai žvelgdamas jam į akis. — O tu?

Kurionas kažką negarsiai sumurmėjo, ištrūko iš Kvinto ir apsisuko eiti.

— Ar Katilina žino, kad esi čia?

Kurionas papurtė galvą.

— Gerai nors tiek. O dabar paklausyk manęs. Duodu tau šansą, jei turi tiek proto, kad suprastumei. Tu patikėjai savo likimą bepročiui. Jeigu nesupratai iki šiol, tai pasistenk suprasti dabar. Kaip Katilina sužinojo, kad ji lankėsi pas mane?

Kurionas ir vėl kažką sumurmėjo, taip tyliai, kad nė vienas neišgirdome. Ciceronas pridėjo sau prie ausies delną.

— Ką? Ką sakai?

— Aš jam pasakiau! — Kurionas ašarotomis akimis pažiūrėjo į Cicerono ir sudavė kumščiu sau į krūtinę. — Ji pasisakė man, o aš papasakojau jam!

Jis vėl ėmė daužyti sau į krūtinę, stipriai stipriai, panašiai kaip mirusiojo gedintis rytietis.

— Man reikia žinoti viską. Supranti? Noriu žinoti vardus, vietas, planus, laiką. Noriu žinoti, kas konkrečiai mane užpuls ir kur tai įvyks. Jei nepasakysi, tai bus išdavystė.

— Ir išdavystė, jei pasakysiu!

— Demaskuoti blogį — dorybė. — Ciceronas atsistojo. Jis uždėjo abi rankas Kurionui ant pečių ir įdėmiai pažiūrėjo jam į akis. — Atėjusi pas mane tavo moteris tavo saugumu rūpinosi tiek pat, kiek mano. Ji privertė mane prisiekti savo vaikais, kad garantuosiu tau neliečiamybę, jei šis sąmokslas bus išaiškintas. Pagalvok apie ją, Kurionai, tokią gražią, drąsią, nužudytą. Būk vertas jos meilės ir brangink jos atminimą, pasielk taip, kaip ji norėtų.

Kurionas pravirko; Cicerono žodžiai buvo tokie graudūs, kad aš tik vargais negalais sutramdžiau ašaras; jo graudinanti kalba ir neliečiamybės pažadas padarė įspūdį. Suėmęs save į rankas Kurionas pasižadėjo, kad išgirdęs iš Katilinos ką nors konkretaus apie tolesnį veiksmų planą tuoj pat informuos Ciceroną. Taip mano šeimininko nutiestas plonas informacijos siūlas, jungęs jį su priešo stovykla, liko nenutrūkęs.

Ilgai laukti neteko.

Kita diena buvo rinkimų išvakarės, ir Ciceronui reikėjo vadovauti Senato posėdžiui. Tačiau bijodamas pasalos jis nutarė vykti aplinkiniu keliu, per Eskviliną, o paskui nusileisti į Šventąjį kelią. Kelionė užtruko dvigubai ilgiau nei paprastai, todėl atvykome tik apie vidurdienį. Konsulo kurulinis krėslas buvo pastatytas ant slenksčio, pavėsyje, ir jis, atsisėdęs į jį, saugomas liktorių, perskaitė kelis laiškus ir ėmė laukti pranašavimo. Keletas senatorių priėjo pasiteirauti, ar jis girdėjęs, ką, anot pasakojimų, rytą pareiškęs Katilina. Tikriausiai jis kreipėsi į jo namuose susirinkusius žmones ir pasakė ką nors kurstytojiška. Ciceronas atsakė, kad jis nieko negirdėjęs, ir pasiuntė mane ką nors suži-

noti. Aš apėjau posėdžių salę ir šnektelėjau su dviem mano atžvilgiu palankiai nusiteikusiais senatoriais. Aplink tik ir sklandė gandai. Vieni kalbėjo, kad Katilina siūlė žudyti Romos turtuolius, kiti girdėję jį raginant sukelti maištą. Paskubomis užsirašęs keletą sakinių, jau buvau begrįžtąs pas Ciceroną, kai prie manęs prisigretinęs Kurionas įbruko į saują raštelį. Jis atrodė išblyškęs iš baimės.

— Perduok konsului, — sušnabždėjo jis ir tą pačią akimirką, man nespėjus pratarti žodžio, dingo.

Apsidairiau aplink. Koks šimtas, o gal ir daugiau, senatorių, sustoję nedidelėmis grupėmis, kažką aptarinėjo. Atrodo, mūsų trumpo susitikimo niekas nepastebėjo.

Nuskubėjau atgal pas Ciceroną ir perdaviau žinutę. Pasilenkęs prie ausies pakuždėjau:

— Nuo Kuriono.

Išvyniojęs raštelį, jį perskaitė, o jo veide išvydau susirūpinimą. Po akimirkos sugrąžino jį man. Kurionas buvo užrašęs: „Būsi nužudytas ryt, per rinkimus." Kaip tik tuo metu pasirodę augurai pranešė, kad ženklai palankūs.

— Ar esate tuo tikri? — paklausė Ciceronas niūriu balsu.

Jie iškilmingai patvirtino. Mačiau, kad konsulas svarsto, kaip jam geriau pasielgti. Galiausiai atsistojo ir, davęs nurodymą liktoriams nunešti jo krėslą, nusekė jiems iš paskos į vėsią Senato posėdžių salę. Paskui mus suėjo senatoriai.

— Ar žinoma, ką šįryt iš tikrųjų pasakė Katilina?

— Nieko konkretaus.

Einant praėjimu, Ciceronas man pakuždėjo:

— Bijau, kad šis įspėjimas gali būti pakankamai rimtas. Nereikia ilgai sukti galvos, kad suprastum, jog tą dieną aš tikrai būsiu Marso lauke ir vadovausiu balsavimui. O dešimt ar dvidešimt ginkluotų vyrų be vargo galės įsimaišyti tūkstantinėje minioje ir prasibrovę į priekį mane nužudyti.

Priėjome paaukštinimą, senatoriai sėdosi į suolus. Ciceronas atsigręžė per petį ir nužvelgė baltais drabužiais apsirengusius žmones.

— Ar Kvintas yra?

— Ne, jis užsiima rinkimų kampanija.

Iš tiesų nesimatė daugumos senatorių. Visi kandidatai į konsulus ir didesnė dalis pretendentų į tribūnus ir pretorius, taip pat Kvintas ir Cezaris, nutarė praleisti popietę susitikdami su rinkėjais, o ne spręsdami valstybinius klausimus. Tik Katonas sėdėjo jam įprastoje vietoje ir tikrino iždo sąskaitas. Ciceronas vyptelėjo ir sugniaužė kumštį, glamžydamas Kuriono raštelį. Jis taip stovėjo dar kurį laiką, kol įsitikino, kad visų susirinkusiųjų žvilgsniai nukreipti į jį. Konsulas užlipo laipteliais prie krėslo.

— Gerbiamieji, — prabilo jis, — patikimi šaltiniai mane informavo apie rengiamą sąmokslą prieš respubliką, apie pasikėsinimą nužudyti jai šiuo metu vadovaujantį konsulą.

Kažkas aiktelėjo.

— Tam, kad būtų galima ištirti įkalčius ir apsvarstyti susidariusią situaciją, siūlau rinkimus atidėti, kol paaiškės, kiek ši grėsmė reali. Ar niekas neprieštaraujate?

Susijaudinę senatoriai ėmė murmėti tarpusavyje, bet aiškaus atsakymo nebuvo girdėti.

— Tokiu atveju skelbiama pertrauka iki rytojaus ryto. — Tai taręs, Ciceronas, saugomas liktorių, nusileido žemyn ir nuėjo durų link.

Romoje viešpatavo sumaištis. Ciceronas tučtuojau grįžo namo ir nedelsdamas ėmėsi tirti, ką būtent tą rytą kalbėjo Katilina. Jis pasikvietė savo raštininkus su pasiuntiniais ir išsiuntė juos į miestą ieškoti galimų informatorių. Aš gavau nurodymą vykti į Aventiną pas Kurioną ir jį atvesti. Iš pradžių jo durininkas atsisakė mane įleisti, — senatorius nieko nepriima, paaiškino jis, — bet aš paprašiau perduoti jam Cicerono žodžius ir po kurio laiko buvau įleistas. Kurionui kriko nervai, jis baiminosi Katilinos, bet bijojo ir susitepti rankas konsulo krauju. Jis kategoriškai atsisakė eiti su manimi ir susitikti su Ciceronu akis į akį, aiškindamas, kad tai pernelyg pavojinga. Tik po ilgo įtikinėjimo man pavyko įkalbėti jį apibūdinti pas Katiliną įvykusį susitikimą.

Kurionas paaiškino, kad susitikime dalyvavo visi Katilinos

pakalikai, kurių kartu su juo buvo vienuolika, taip pat pustuzinis raitininkų, — jis paminėjo Nobiliorą, Statilijų, Kapitoną ir Kornelijų, — buvęs centurionas Manlijus ir daug opozicionierių iš Romos ir visos Italijos. Susitikimo vieta atrodė dramatiškai. Katilinos namai buvo visiškai tušti, — jam bankrutavus, jo turtas buvo įkeistas, — išskyrus sidabrinį erelį, kuris kadaise priklausė konsului Marijui, kare prieš patricijus naudojusiam jį kaip savo asmeninę vėliavą.

Pasak Kuriono, Katilina kalbėjo maždaug taip (jis diktavo, o aš užrašiau):

„Draugai, nuo tada, kai Roma atsikratė karalių, ją valdo galingi, viską kontroliuojantys oligarchai. Jiems priklauso viskas — valstybiniai postai, žemė, kariuomenė, pinigai, kuriuos susižeria mokesčiais ir mūsų užjūrio provincijos. Likusieji, kad ir kaip mes stengtumėmės, esame tik nieko nereiškianti minia. Netgi kilmingieji turime lenktis ir tarnauti tiems, kurie, esant teisingai santvarkai, žiūrėtų į mus netekę žado ir stebėtųsi. Jūs žinote, ką aš turiu omenyje. Jų rankose yra visa įtaka, galia, postai ir turtai, o mums jie palieka tik pavojus, pralaimėjimus, kaltinimus teismuose ir skurdą.

Ar ilgai, mano narsieji draugai, mes tai kęsime? Argi ne geriau didvyriškai žūti, padarius galą šiai neteisybei, nei toliau nešti šių akiplėšų mums uždėtą vargo ir gėdos jungą? Ne, taip neturėtų būti. Mes esame jauni ir stiprūs, mūsų krūtinėse plaka narsios širdys, o mūsų priešininkai yra susenę ir suglebę nuo patogaus gyvenimo. Jie gyvena dviejuose, trijuose ir net keturiuose į vieną sujungtuose namuose, o mes neturime namų, kuriuos galėtume vadinti savais. Jie kolekcionuoja paveikslus ir statulas, įsirengia tvenkinius žuvims veisti, o mes atsidūrėme skurde, skęstame skolose. Be vargo mes nieko daugiau nematome, vargas yra mūsų dalia.

Taigi atsibuskime! Jums prieš akis spingsi laisvės, garbės ir didybės vilties kibirkštis, dėl šios pergalės verta kovoti! Skirkite man pareigas savo nuožiūra — galiu būti vadas, galiu būti eilinis jūsų kareivis — ir neužmirškite, kad iš karo galima sugrįžti su dideliu grobiu! Aš

tai padaryčiau dėl jūsų, jei tapčiau konsulu. Nebevergaukite! Būkite šeimininkai! Parodykime pagaliau visam pasauliui, kad esame vyrai!"

Tokia ar bent panaši buvo pagrindinė Katilinos kalbos mintis. Baigęs kalbėti, jis su savo artimiausiais draugais, tarp kurių buvo ir Kurionas, užsidarė kambaryje slaptam pasitarimui. Už sandariai uždarytų durų vadeiva priminė jų iškilmingą kraujo priesaiką, pranešė, kad atėjo metas smogti smūgį ir pasiūlė nužudyti Ciceroną kitą dieną Marso lauke vyksiančio balsavimo metu. Kurionas tvirtino dalyvavęs tik dalyje pasitarimo, o paskui, stengdamasis likti nepastebėtas, pasišalino įspėti Cicerono. Jis nesutiko parašu patvirtinti savo parodymų, be to, tvirtino nieku gyvu nebūsiąs liudytoju. Kurionas reikalavo, kad jo vardas bet kokia kaina liktų paslaptyje.

— Perduok konsului, kad tuo atveju, jeigu jis vadovautųsi mano parodymais, aš visko išsiginsiu.

Tuo metu, kai grįžau į Cicerono namus, durys jau buvo užšautos skląsčiu ir į vidų buvo įleidžiami tik pažįstami. Gatvėje būriavosi minia. Įėjęs į šeimininko darbo kambarį, jame jau radau Kvintą su Atiku. Persakęs Kuriono žodžius, parodžiau Ciceronui užrašytą Katilinos kalbą.

— Pagaliau aš jį nutvėriau! — pareiškė jis ryžtingai. — Šįkart jis nuėjo per toli!

Tai pasakęs Ciceronas išsiuntė pasiuntinius, kad šie pakviestų Senato vadovus. Popiete ir vakarop pas jį apsilankė ne mažiau kaip tuzinas senatorių, tarp jų buvo ir Hortenzijus su Katulu. Ciceronas parodė jiems, ką, pasak liudininko, kalbėjęs Katilina, taip pat pareiškimą, tiesa, nepasirašytą, apie rengiamą pasikėsinimą. Tačiau jam atsisakius įvardyti informatorių („Aš daviau žodį jo neišduoti", — paaiškino jis), pastebėjau, kad keletas, o ypač Katulas, kažkada buvęs artimas Katilinos bičiulis, reagavo skeptiškai. Iš tikrųjų, turėdami omenyje Cicerono gudrumą, jie, be abejo, svarstė, ar jis sugebėsiąs diskredituoti savo priešą. Suerzintas jų reakcijos Ciceronas ėmė prarasti pasitikėjimą.

Politikoje, o ir apskritai gyvenime, pasitaiko momentų, kai viskas, kad ir ką darytum, būna blogai; šis atvejis ir buvo vienas iš tokių.

Leisti įvykti rinkimams ir niekam nieko neužsiminti būtų reiškę beprotišką avantiūrą. Kita vertus, rinkimų nukėlimas vėlesniam laikui, neturint svarių įrodymų, taip pat buvo rizikingas sumanymas. Ciceronas visą bemiegę naktį svarstė, ką jam reikės pasakyti Senate, ir tai bent jau iš ryto atsispindėjo jo veide. Jis buvo panašus į žmogų, kurį užgriuvo nepakeliama našta.

Senatui susirinkus į naują posėdį, suoluose negalėjai rasti nė colio laisvos vietos. Senatoriai spietėsi palei sienas ir grūdosi ant takų tarp eilių. Augurams pranešus, kad ženklai palankūs, vos tik patekėjo saulė, buvo atvertos visos durys. Niekas negalėjo prisiminti, kad kuri nors sesija būtų prasidėjusi anksčiau nei ši. Tačiau vasaros saulė jau kepino. Senatoriams labiausiai rūpėjo, ar konsulų rinkimai įvyks, ar ne. Forumas buvo sausakimšas žmonių, ypač Katilinos šalininkų, o jų piktas skandavimas, reikalaujant balsavimo, girdėjosi ir viduje. Už miesto sienų, Marso lauke, jau buvo sustatyti aptvarai ir urnos balsavimui. Na, o Senato viduje vyravo nuotaika lyg prieš gladiatorių kovą. Ciceronui atsistojus, pirmoje eilėje, įprastoje vietoje, išvydau Katiliną, kuris kaip visuomet atrodė šaltakraujiškai įžūlus, aplink jį spietėsi jo artimiausi draugai, o greta jo sėdėjo Cezaris sukryžiuotomis ant krūtinės rankomis.

— Gerbiamieji, — kreipėsi Ciceronas, — joks konsulas be svarbios priežasties nesikiša į šventą rinkimų tvarką, o ypač toks kaip aš konsulas, kuris už viską, ką tik turi, yra dėkingas jį išrinkusiems romėnams. Tačiau vakar mane informavo, kad rengiamas pasikėsinimas į patį švenčiausią mūsų ritualą — pasikėsinimas, intriga, viskam pasiryžusių žmonių sąmokslas, pasinaudojant rinkimų dienos sumaištimi, nužudyti jūsų konsulą, sukelti mieste chaosą ir, pasinaudojus situacija, perimti valstybės valdymą. Šis niekingas planas buvo sudarytas ne kuriame nors svetimame krašte ar negarbingo nusikaltėlio pašiūrėje, bet pačiame miesto centre, Sergijaus Katilinos namuose.

Ciceronui skaitant anoniminį Kuriono perduotą raštelį („Būsi nužudytas ryt, per rinkimus“), o paskui cituojant paties Katilinos pasakytus žodžius („Ar ilgai, mano narsieji draugai, mes tai pakęsime?“),

senatoriai klausėsi visiškai nuščiuvę, o jam baigus kalbėti tikriausiai nebūtų atsiradęs nė vienas Senato narys, kuris būtų žiūrėjęs kur nors kitur, o ne Katilinai į akis.

— Po savo pompastiškos kalbos, — užbaigė Ciceronas, — Katilina su savo šalininkais užsidarė kambaryje aptarti, beje, ne pirmą kartą, kaip geriau įvykdyti pasikėsinimą. Taigi tokia mano informacija, gerbiamieji senatoriai, ir jaučiu turįs pareigą pasidalyti ja su jumis, kad galėtumėte nuspręsti, kaip mums toliau elgtis.

Konsulas atsisėdo į krėslą, ir po neilgos pauzės kažkas sušuko:

— Atsakyk!

Netrukus prie jo prisidėjo ir kiti Senato nariai. „Atsakyk! Atsakyk!“ — jų reikalavimas lyg ietys smigo į Katiliną. Pastarasis gūžtelėjo pečiais, santūriai šyptelėjo ir atsistojo. Jis buvo aukštas ir stambus vyras. Senatui nutildyti užteko vien tik jo įspūdingos išvaizdos.

— Tais laikais, kai Cicerono protėviai santykiavo su ožkomis ar balažin ką jie ten išdarinėjo linksmindamiesi... — Jo žodžius nustelbė garsus juokas, atsklidęs ir iš patricijų suolų, kuriuose sėdėjo Katulas ir Hortenzijus. — Taigi tais laikais, — nurimus triukšmui, Katilina kalbėjo toliau, — kai mano protėviai buvo konsulai, o respublika buvo jaunesnė ir stipresnė, jai vadovavo karžygiai, o ne teisininkai. Mūsų mokytasis konsulas ką tik pakaltino mane maišto kurstymu. Ką gi, galiu pasakyti, kad tai — tiesa. Žvelgdamas į mūsų respubliką, gerbiamieji, aš matau du kūnus. Vienas, — jis mostelėjo į patricijus, o paskui į savo krėsle sustingusį Ciceroną, — yra leisgyvis, ir jo galva vos laikosi ant pečių. Kitas, — Katilina mostelėjo durų ir už jų esančio forumo link, — yra stiprus, tačiau be galvos. Aš jau apsisprendžiau, kurį iš jų pasirinkti, ir kol gyvensiu, jis nebus begalvis!

Skaitydamas šiuos žodžius, kuriuos kadaise užrašiau, stebiuosi, kad Katilina nebuvo suimtas ir apkaltintas išdavyste ten pat, vietoje. Šiaip ar taip, jis turėjo stiprų užnugarį, todėl, vos tik jam atsisėdus į suolą, pakilo Krasas. Taip, tas pats Markas Licinijus Krasas, ir jam savo pasakojime aš iki šiol neskyriau reikiamo dėmesio! Tačiau prašyčiau leisti man užpildyti šią spragą. Šis žmogus — tai pagyvenusių ponių

palikimo medžiotojas, kreditorius lupikautojas, lūšnynų savininkas, spekuliantas ir turto kaupėjas, buvęs konsulas plika lyg kiaušinis ir kieta it titnagas galva, taigi šis politikas, pavarde Krasas, pasitelkęs savo sumanumą, tapdavo nenugalimu oratoriumi, koks jis ir buvo tą liepos rytą.

— Atsiprašau dėl nenuovokumo, mano kolegos, — prabilo jis. — Gal taip atrodo tik man vienam, bet aš, nors ir labai įdėmiai klausiausi, neišgirdau paties svarbiausio parodymo, — tikiuosi, jį dar išgirsiu, — kuris pateisintų sprendimą atidėti rinkimus, remiantis viena vienintele priežastimi. Kuo pagrįsta informacija apie šį vadinamąjį sąmokslą? Anoniminiu rašteliu? Betgi pats konsulas galėjo jį parašyti, ir aš manau, kad su tuo sutiktų daugelis čia esančių! Kalbos protokolas? Bent jau man jis neatrodo labai įtikinamai. Tiesą sakant, ši kalba man labiausiai priminė būtent mūsų radikaliojo išsišokėlio Marko Tulijaus Cicerono kalbas, kurias jis mėgo sakyti prieš susidėdamas su mano draugais patricijais, sėdinčiais priešingoje pusėje!

Jo žodžiai nuskambėjo tikrai įspūdingai. Krasas abiejų rankų nykščiais ir smiliais suspaudė savo togos priekinę dalį ir išskėtė alkūnes atsistodamas valstiečio, turguje vertinančio nusižiūrėtą avį, poza.

— Dievai mato, ir jūs gerai žinote, — o aš dėkoju Apvaizdai už tai, — kad nesu vargšas. Jei skolos būtų panaikintos, man iš to nebūtų jokios naudos — visiškai priešingai. Tačiau nemanau, kad Katilinai turėtų būti sudarytos kliūtys kelti savo kandidatūrą arba nukelti rinkimų laiką bent viena valanda, motyvuojant tai beverčiais parodymais, kuriuos ką tik išgirdome. Taigi aš teikiu pasiūlymą: nedelsiant pradėti rinkimus, skelbti pertrauką Senato sesijoje ir vykti į Marso lauką.

— Aš pritariu pasiūlymui! — garsiai pareiškė Cezaris, pašokdamas ant kojų. — Prašau balsuoti, nieko nelaukiant, kad delsdami neeikvotume mums brangaus laiko ir konsulai bei pretoriai būtų išrinkti iki saulės laidos, laikantis iš protėvių paveldėtos teisės.

Kaip idealiai subalansuotų svarstyklių lėkštelė gali imti ir nusverti kitą, padėjus ant jos keletą kviečių grūdelių, taip aną rytą staiga į vieną pusę pakrypo Senato svarstyklės. Tie, kurie dar ką tik buvo

nušvilpę Katiliną, ėmė piktai reikalauti, kad būtų pradėtas balsavimas, ir Ciceronas išmintingai nutarė net nekviesti senatorių balsuoti dėl pateikto pasiūlymo.

— Senato nuostata aiški, — pareiškė jis lediniu balsu. — Balsavimas prasidės iškart.

Paskui tyliai pridūrė:

— Tegu dievai saugo respubliką.

Nemanau, kad jį būtų girdėję daug žmonių, o tuo labiau Katilina su savo šutve, kurie, nepaisydami įprasto etiketo, nė nemanė leisti konsului pirmam išeiti iš posėdžių salės. Iškėlę kumščius, kaukdami iš pasitenkinimo, jie prasibrovė sausakimšu praėjimu ir iškurnėjo į forumą.

Ciceronas buvo atsidūręs keblioje padėtyje. Jis negalėjo grįžti namo kaip bailys. Jam neliko kito pasirinkimo, kaip tik sekti paskui Katiliną, juk pakeliui į Marso lauką vadovaujančiam konsului, turinčiam paskelbti balsavimo pradžią, negalėjo nutikti nieko bloga. Kvintas, kuriam brolio saugumo užtikrinimas visada buvo svarbiausias uždavinys, numatęs būtent tokią įvykių eigą, buvo atsinešęs savo seną, kariuomenės laikų krūtinės šarvą ir primygtinai reikalavo, kad Ciceronas dėvėtų jį po toga. Mačiau, kad Ciceronas dvejoja, bet tokiu dramatišku momentu jis vis dėlto nusileido, ir kol senatorių būrelis stovėjo apjuosęs jį žiedu, padėjau nusirengti togą, paskui kartu su Kvintu uždėjome bronzinį šarvą ir aprengėme toga. Be abejo, baltas vilnos audinys negalėjo užmaskuoti metalo kontūrų, tačiau Kvintas patikino brolį, kad tai — jokia problema, priešingai — tik į naudą: atbaidys bet kokį užpuoliką. Taip apsaugotas, lydimas akylai jį saugančių liktorių ir senatorių, Ciceronas aukštai pakelta galva leidosi iš Senato rūmų į Marso lauką, kur laukė įtempta ir triukšminga rinkimų diena.

Žmonės plačiu srautu traukė vakarų kryptimi, į Marso lauką, kartu su jais leidomės ir mes. Prie Cicerono šalininkų dėjosi vis daugiau romėnų, kol aplink jį susidarė keturių ar penkių žmonių gyva siena, skirianti konsulą minios. Milžiniška minia dažnai baugina — ji panaši į pabaisą, gerai nesuvokiančią savo jėgos ir vedamą paslaptingų

impulsų, kurie ją nukreipia tai viena, tai kita linkme, sukelia paniką ir verčia traiškyti viską, kas tik pasitaiko jos kelyje. Tą dieną rinkimų lauke bangavo neaprėpiama minia, į kurią mes įsiveržėme tartum pleištas, įkaltas į medį. Laikiausi šalia Cicerono, kurį saugojusi palyda mus nešte nešė pirmyn, kol pasiekėme konsului skirtą vietą. Ten stovėjo ilga pakyla su laipteliais, o už jos buvo įrengta palapinė, kurioje Ciceronas galėjo atsipūsti. Vienoje pusėje, už avių užtvaros, buvo aptvaras kandidatams, kurių galėjo būti apie dvidešimt (tądien romėnai turėjo išrinkti abu konsulus ir aštuonis pretorius). Pasirodžius Ciceronui, įraudusiam ne tik nuo dienos kaitros, bet ir nuo krūtinės šarvo, Katilina kalbėjosi su Cezariu. Išvydę konsulą, abu garsiai nusijuokė ir ėmė moti kitiems, kad atkreiptų dėmesį į atvykusįjį.

— Ko jau ko, bet to nelemto šarvo man tikrai nereikėjo, — sumurmėjo Ciceronas. — Negana to, kad prakaituoju lyg kiaulė, bet jis neapsaugo nei mano galvos, nei kaklo.

Tačiau, užsitęsus rinkimų pradžiai, jis paprasčiausiai neturėjo laiko persirenginėti, juolab kad tuojau pat turėjo eiti į slaptą pasitarimą su augurais. Šiems pareiškus, kad ženklai palankūs, Ciceronas davė nurodymą pradėti balsavimą. Kartu su iš paskos sekusiais kandidatais užlipęs ant paaukštinimo, jis tvirtu balsu neužsikirsdamas perskaitė visas tradicines maldas. Pasigirdo trimitų garsai, virš Janikulo iškilo raudona vėliava, ir pirmoji centurija nužygiavo per tiltą mesti savo biuletenių. Po jos sekė kitos centurijos, beliko tik užtikrinti tvarką, kad judėjimas nenutrūktų, ėjo laikas, saulė danguje degino savo ugninį lanką, o Ciceronas, lyg didžiulis omaras, virė savo krūtinės šarve.

Norite tikėkite, norite — ne, bet aš manau, kad mano šeimininkas išvengė užpuolimo tik todėl, kad buvo imtasi reikiamų atsargumo priemonių. Sąmokslai tarpsta tamsoje, todėl, demaskavęs sąmokslininkus, Ciceronas juos tam kartui išbaidė. Buvo per daug liudininkų, todėl, pasikėsinus į konsulą, visi būtų supratę, kieno tai darbas. Bet kuriuo atveju, davęs pavojaus signalą, Ciceronas susilaukė daugybės jį ginti pasiryžusių draugų ir sąjungininkų, todėl prie jo prasibrauti būtų buvę ne taip jau paprasta.

Taigi rinkimai vyko kaip įprasta, ir niekas nepakėlė rankos prieš konsulą. Be to, jis galėjo pasidžiaugti dar ir tuo, kad jo brolis buvo išrinktas pretoriumi. Tiesa, Kvintas surinko mažiau balsų negu tikėtasi, o Cezaris kitus pretendentus aplenkė per gerą mylią. Konsulų rinkimų rezultatai nieko nenustebino: daugiausia balsų surinko Junijus Silanas, po jo sekė Murena, o Servijus su Katilina liko už borto. Katilina pašaipiai nusilenkė Ciceronui ir kartu su savo šalininkais pasitraukė iš lauko — kitokios baigties jis ir nesitikėjo. Servijus, negalėdamas susitaikyti su pralaimėjimu, paskelbus galutinius rezultatus, užsuko pas Ciceroną į palapinę ir išsakė jam visą tiradą priekaištų dėl labiausiai korumpuotų istorijoje rinkimų.

— Aš kreipsiuosi į teismą. Nė neabejoju, kad bylą laimėsiu. Kova dar nesibaigė, jokiu būdu!

Jis netrukus išėjo — piktas, lydimas patarnautojų su dokumentų prigrūstais dėklais. Jam išeinant, pavargęs Ciceronas sudribo į savo kurulinį krėslą ir nusikeikė. Norėjau jį nuraminti, bet jis šiurkščiai apibarė, liepė tylėti ir imtis ko nors naudinga, pavyzdžiui, padėti jam išsivaduoti iš to nelemto šarvo. Aštrūs metaliniai kampai buvo stipriai nutrynę odą, ir, vos tik nuėmiau šarvą, jis sugriebė jį abiem rankomis ir įniršęs sviedė tolyn, į kitą palapinės pusę, iš kur mūsų ausis pasiekė garsus barkštelėjimas.

VIII

Ciceroną apėmė tokia baisi melancholija, kokios man dar nebuvo tekę matyti. Terencija su vaikais likusiai vasaros daliai išvyko į Tuskulą, pasivaikščioti jo aukštumomis ir laukymėmis, o konsulas liko toliau darbuotis Romoje. Tvyrojo nepakeliamas karštis, kalvas gaubė tvaikas, kurį skleidė apačioje, po forumu, besidriekianti kanalizacijos sistema ir nuo šiltinės mirusių šimtų romėnų lavonai. Aš ne kartą mąsčiau, ką apie Ciceroną būtų bylojusi istorija, jei tą vasarą siautusi mirtina liga būtų įveikusi ir jį, ir neradau kito atsakymo kaip tik šį: „labai mažai". Sulaukęs keturiasdešimt trejų, jis nebuvo laimėjęs nė vieno mūšio. Nebuvo parašęs jokių žinomų veikalų. Tiesa, tapo konsulu, tačiau konsulais tuomet galėdavo tapti ir menkystos — akivaizdžiausias pavyzdys galėtų būti Hibrida. Vienintelis reikšmingesnis įstatymas, jo vadovavimo metu įtrauktas į teisyną, buvo susijęs su Servijaus pasiūlyta rinkimų kampanijos reforma ir kurį pats Ciceronas vertino labai nepalankiai. Katilina tuo metu gyveno laisvas it paukštis, o rinkimų išvakarėse supanikavęs konsulas tik pakenkė savo reputacijai. Vasara netruko praeiti, atėjo ruduo, ir jo konsulatas, kurio trys ketvirtadaliai jau buvo praeityje, artėjo į pabaigą — jis tai suprato geriau nei bet kas kitas.

Vieną rugsėjo dieną palikau jį darbo kambaryje su šūsnimi teisinių dokumentų. Po rinkimų buvo praėję beveik du mėnesiai. Servijus laikėsi savo grasinimo patraukti Mureną baudžiamojon atsakomybėn ir stengėsi padaryti viską, kas tik nuo jo priklauso, kad konkurento pergalė rinkimuose būtų paskelbta negaliojančia. Ciceronas neturėjo pasirinkimo, kaip tik ginti žmogų, kuriam visomis išgalėmis padėjo

siekti konsulo posto. Todėl jam vėl teko darbuotis ranka rankon su Hortenzijumi, o pirmiausia — susipažinti su begale rašytinių parodymų. Tačiau po kelių valandų sugrįžęs atgal, dokumentus radau nė nepaliestus. Šeimininkas gulėjo kaip gulėjęs, ant lovos, prie pilvo prispaudęs pagalvėlę. Pasiteiravau, ar jis neserga.

— Jaučiu akmenį ant širdies, — paaiškino Ciceronas. — Kokia viso šio darbo ir visų pastangų prasmė? Juk mano vardo vis tiek niekas neprisimins — jau po metų, nekalbu apie tūkstantį. Viskas baigta — esu visiškas nevykėlis.

Jis atsiduso ir įsistebeilijo į lubas, ir toliau laikydamas plaštaką sau ant kaktos.

— Puoselėjau tokias gražias svajones, Tironai. Tikėjausi pelnysiąs šlovę ir pripažinimą. Maniau būsiąs garsus kaip Aleksandras. Deja, iš mano svajonių teliko šnipštas. Ar tu žinai, kas mane kankina labiausiai, kai negaliu užmigti naktimis? Ogi tai, kad neįsivaizduoju, ką būčiau galėjęs padaryti kitaip...

Ciceronas ir toliau palaikė ryšius su Kurionu, kuris ne tik nepaliovė gedėjęs savo meilužės, bet dar labiau kankinosi. Mano šeimininkas iš jo sužinojo, kad Katilina teberezga sąmokslą prieš valstybę, tik šįkart jo ketinimai dar rimtesni. Mus pasiekdavo nerimą keliantys pasakojimai apie dengtais vežimais anapus Romos sienų po nakties priedanga gabenamus ginklus. Buvo sudarinėjami nauji Katilinai galimai prijaučiančių senatorių sąrašai; pasak Kuriono, prie jų buvo prisidėję du jauni senatoriai iš patricijų, M. Klaudijus Marcelas ir K. Scipionas Nasika. Kitas nerimą keliantis ženklas buvo tai, kad vienas iš Katilinos padėjėjų, žmogus paklaikusiomis akimis, G. Manlijus, staiga dingo iš savo pamėgtų Romos skersgatvių ir buvo pastebėtas renkąs ginkluotas šalininkų gaujas Etrūrijoje. Deja, Kurionas negalėjo pateikti nė vieno rašytinio parodymo, — Katilina elgėsi itin apdairiai, todėl užteko konsulo informatoriui pasidomėti daugiau nei pridera, ir jis, užsitraukęs kitų sąmokslininkų įtarimą, buvo pašalintas iš organizatoriaus artimiausios aplinkos. Taip išseko vienintelis tiesioginis Cicerono informacijos šaltinis.

Mėnesiui artėjant į pabaigą, jis nutarė dar kartą surizikuoti ir pasiūlyti Senatui svarstyti šį opų klausimą. Jį ištiko dar viena skaudi nesėkmė.

— Mane informavo... — Vos tik konsulas prabilo, per visą Senatą nugriaudėjo toks galingas juokas, kad jis turėjo nutilti.

„Mane informavo" — būtent šiais žodžiais Ciceronas jau dukart buvo kreipęsis į Senatą, bandydamas demaskuoti Katilinos užmačias, todėl toji frazė jau buvo tapusi populiariu sąmoju. Jam einant gatve, aštrialiežuviai šaukdavo: „Ei, jūs tik pažiūrėkite! Eina Ciceronas! Ar tik jo vėl neinformavo?" Netgi jam kalbant Senato posėdžiuose, priešai šaipydavosi: „Ar jau informavai save, Ciceronai?" Ir štai konsulas vėl neapdairiai pavartojo šią frazę. Jis nusišypsojo puse lūpų ir apsimetė nekreipiąs dėmesio, tačiau taip nebuvo. Kai tik iš vadovo imama reguliariai šaipytis, jis praranda autoritetą ir jo karjera žlunga.

— Tik neišeik neapsišarvavęs! — pasigirdo šūksnis, jam einant iš salės, o daugelis senatorių ėmė raičiotis iš juoko.

Netrukus po šio įvykio jis užsikabino savo darbo kambaryje, ir keletą dienų aš jo beveik nemačiau. Daugiausia laiko jis praleisdavo su mano jaunesniuoju pagalbininku Sositėjumi, o ne su manimi, todėl aš jam savotiškai pavydėjau.

Tiesa, Ciceronas buvo prislėgtas ir dėl dar vienos priežasties, tik nedaugelis ją būtų galėję atspėti, o jei būtų taip atsitikę, mano šeimininkas būtų labai sutrikęs. Spalio mėnesį turėjo įvykti jo dukters vestuvės, ir jis man kartą prasitarė, kad bijo šio momento. Ne, jis neturėjo nieko prieš būsimąjį savo dukters vyrą, jaunąjį Gajų Frugį iš Pizonų giminės; priešingai — būtent Ciceronas prieš metus ir inicijavo sužadėtuves, tikėdamasis pelnyti Pizonų balsus. Jis kankinosi todėl, kad savo mažąją Tulijolą mylėjo taip stipriai, jog negalėjo pakelti minties apie artėjantį išsiskyrimą. Vestuvių išvakarėse išvydęs ją sudedančią į vietą vaikystės žaislus, kaip to reikalavo sena tradicija, tėvas apsiašarojo ir greitai išėjo iš jos kambario. Tulija tebuvo vos keturiolikos. Kitą rytą Cicerono namuose įvyko įprastinė atsisveikinimo ceremonija, kurioje dalyvavau — man tai buvo didelė garbė — ir aš, kartu su Atiku, Kvin-

tu ir Pizonų minia (o, dievai, kokie tai nemalonūs ir paniurę žmonės!). Turiu pripažinti, kad tuo metu, kai baltai išpuošta, į kuodą surištais plaukais, apjuosta šventuoju diržu ir apgaubta šydu Tulija, vedama savo motinos, žengė laiptais žemyn, verkiau ir aš; verkiu dar ir dabar, kai prisimenu jos vaikiškai iškilmingą veidą, jai tariant paprastus, bet prasmingus priesaikos žodžius: „Ten, kur tu būsi Gajus, aš būsiu tavo Gaja.“ Frugis užmovė jai ant piršto žiedą ir kuo švelniausiai ją pabučiavo. Mes valgėme vestuvinį pyragą, dalį jo paaukojome Jupiteriui, o paskui, vestuvių pusryčių metu, mažajam Markui įsitaisius seseriai ant kelių ir taikantis nugvelbti jos kvapnų vestuvinį gėlių vainiką, Ciceronas pasiūlė tostą už jaunavedžių sveikatą:

— Atiduodu tau, Frugi, geriausia, ką tik galiu duoti: nežinau mielesnio būdo nei švelnesnio charakterio, nežinau nieko ištikimesnio nei drąsesnio, nežinau...

Jis nepajėgė pasakyti daugiau, todėl, pasigirdus gausiems, jam pritariantiems plojimams, atsisėdo į vietą.

Vėliau, kaip įprastai apsuptas savo sargybinių, Ciceronas prisidėjo prie procesijos, žygiuojančios į Frugio šeimos namus Palatine. Diena pasitaikė šaltoka. Žmonių susirinko ne per daugiausia, tiesa, keletas prisidėjo pakeliui. Kai pasiekėme didžiulį namą, Frugis jau laukė. Jis pakėlė nuotaką ant rankų ir, nepaisydamas Terencijos tariamų maldavimų, pernešė ją per slenkstį. Aš dar suspėjau pastebėti paskutinį didelių baugščių Tulijos akių žvilgsnį iš namo vestibiulio, bet durys netrukus užsidarė. Ji liko pas Frugius, ir Ciceronas su Terencija tylomis, neskubėdami kartu grįžo atgal.

Tą vakarą, prieš eidamas miegoti ir sėdėdamas prie savo stalo, Ciceronas gal kokį dvidešimtą kartą pastebėjo, kokie tušti liko jo namai be Tulijos.

— Išėjo tik vienas šeimynos narys, bet kaip ji sumažėjo! Ar pameni, Tironai, kaip ji žaisdavo prie mano kojų, kol aš dirbdavau? Kaip tik čia, — jis treptelėjo koja į grindis po stalu. — Ji dažnai būdavo pirmoji mano kalbų klausytoja... Vargšelė, dar nieko nesuprantanti silpna

būtybė! Taip jau sutvarkyta. Metai lyg stipri audra neša mus tolyn, ir nieko, žmogau, nepakeisi.

Tai buvo paskutiniai Cicerono žodžiai tą vakarą. Jis nuėjo į miegamąjį, netrukus jo pavyzdžiu, užpūtęs žvakes darbo kambaryje, pasekiau ir aš. Palinkėjęs labos nakties atrijuje budintiems sargybiniams, su žibintu rankoje nuėjau į savo kambarėlį. Pastačiau jį ant naktinio staliuko šalia savo gulto, nusirengiau ir atsiguliau, o gulėdamas, kaip paprastai, ėmiau galvoti apie praėjusios dienos įvykius, kol pajutau, kaip mintys pamažu grimzta į miegą.

Buvo pats vidurnaktis, aplink tylu, nė garso.

Staiga mane pažadino stiprus beldimas į duris nuo gatvės pusės. Tuoj pat atsisėdau. Buvau tik ką užsnūdęs. Tolimas beldimas pasikartojo, o paskui išgirdau įnirtingą lojimą, šūksnius ir greitą kojų trepsėjimą. Stvėriau savo tuniką, kurią apsivilkau jau bėgdamas į atrijų. Iš savo miegamojo, visiškai apsirengęs, leidosi Ciceronas, pirma kurio žengė du sargybiniai apnuogintais kalavijais. Paskui jį, susisupusi į plačią skarą, sekė Terencija suktukų pilnais plaukais. Vėl pasigirdo beldimas į duris, tik šįkart dar stipresnis — sunkias medines duris turbūt daužė lazdomis arba spardė kojomis. Vaikų kambaryje ėmė verkti mažasis Markas.

— Nueik ir paklausk, kas ten, — liepė Ciceronas, — bet durų neatidaryk. — Paskui jis kreipėsi į vieną iš raitininkų: — Eik kartu su juo.

Atsargiai nusėlinau durų link. Tuo metu jau turėjome sarginį šunį — didžiulį juodai rudą kalnų šunį, vardu Sargonas, pagal asirų karalių. Jis urzgė, lojo ir taip aršiai draskėsi pririštas grandine, kad pamaniau, jog gali išplėšti ją iš sienos, kurioje buvo pritvirtinta.

— Kas ten? — paklausiau.

— Markas Licinijus Krasas! — išgirdau negarsų, bet pakankamai aiškų atsakymą.

Bandydamas perrėkti šuns skalijimą, sušukau Ciceronui:

— Sako, kad Krasas!

— O iš tiesų?

— Balsas panašus.

Ciceronas akimirką mąstė. Tikriausiai apie tai, kad Krasas džiaugtųsi jo mirtimi, bet ir nesiryžtų, būdamas toks žymus žmogus, pakelti rankos prieš respublikai vadovaujantį konsulą. Jis atlošė pečius, pasitaisė plaukus ir tarė:

— Ką gi, jei jis sakosi esąs Krasas, ir balsas panašus į Kraso, gerai būtų, kad jį įleistumei.

Truputį pravėriau duris ir už jų išvydau kokį tuziną vyrų su deglais rankose. Gelsvoje šviesoje Kraso plikė spindėjo lyg mėnulio pilnatis rudenį. Pravėriau duris plačiau. Krasas su priešiškumu žiūrėjo į urzgiantį šunį, paskui, saugodamasis jo, atsargiai įėjo į vidų. Su savimi jis turėjo odinį dėklą dokumentams. Paskui Krasą įėjo jį visur lyg šešėlis sekiodavęs buvęs pretorius Kvintas Arijus ir du jauni patricijai, Kraso draugai, tik neseniai atsisėdę į Senato narių kėdes, Klaudijus Metelas ir Scipionas Nasika, kurių vardai buvo šmėkštelėję naujausiame Katilinos šalininkų sąraše. Jų palydovai taip pat norėjo patekti į vidų, bet aš paprašiau palaukti kieme, nes pamaniau, kad keturi priešai vienu metu būtų per daug. Atšoviau skląstį.

— Ką gi tai reiškia, Krasai? — be užuolankų paklausė Ciceronas, jo senajam varžovui įėjus į atrijų. — Draugiškam pokalbiui metas lyg ir per vėlus, o dalykiniam vizitui — ankstokas.

— Labą vakarą, konsule, — santūriai linktelėjo Krasas. — Labą vakarą, ponia, — pridūrė kreipdamasis į Terenciją. — Atsiprašome, kad sudrumstėme poilsį. Nenorėtume, kad per mus neišsimiegotumėt.

Tai taręs, jis atsuko nugarą Terencijai ir vėl kreipėsi į Ciceroną:

— Ar negalėtume pasikalbėti akis į akį?

— Bijau, kad mano draugai, nematydami manęs, ims nerimauti.

— Nejaugi manai, kad mes esame žudikai?

— Ne, bet jūs draugaujate su jais.

— Jau nebe, — atsakė Krasas šykščiai šypsodamas ir glostydamas dėklą. — Todėl mes čia ir atėjome.

Ciceronas dvejojo.

— Gerai. Galime ir akis į akį.

Tačiau Terencija nenorėjo sutikti.

— Nesibaimink, brangioji. Už durų budės sargybiniai, o mane savo tvirta ranka saugos Tironas.

(Pastaroji frazė buvo sąmojis.)

Šeimininkas liepė į jo darbo kambarį atnešti daugiau kėdžių, ir mes šešiese jame vos vos sutilpome. Mačiau, kad Ciceronas nervinasi. Krasas turėjo kažką tokio, dėl ko, žvelgiant į jį, kūnu imdavo bėgioti šiurpuliukai. Tačiau jis elgėsi gana mandagiai. Pirmiausia šeimininkas pasiteiravo svečių, ar šie nenorėtų paragauti vyno, tačiau pastarieji atsisakė.

— Puiku, — pareiškė Ciceronas. — Blaivus geriau už girtą. Nagi, pasakokite.

— Etrūrijoje bręsta neramumai, — pradėjo Krasas.

— Girdėjau apie tai. Deja, patys matėte — kai apie tai užsiminiau Senate, niekas nepanoro klausytis.

— Ką gi, jiems teks kuo greičiau atsipeikėti.

— O tu iš tiesų pakeitei toną!

— Todėl kad disponuoju tam tikrais faktais. Papasakok, Arijau.

— Gerai, — sutiko Arijus, kuris, mano akimis žiūrint, neatrodė labai patikimas. Tai buvo kilme negalįs pasigirti gudreiva, senas karys ir Krasui visuose reikaluose atsidavęs tarnas. Jam už nugaros daugelis šaipėsi dėl jo kvailokos kalbėjimo manieros, mat prieš kai kurias balses jis įterpdavo „h", turbūt manydamas, kad taip skamba solidžiau.

— Iki vakar dienos buvau Hetrūrijoje. Visame krašte horganizuojasi kariauti nusiteikusių vyrų gaujos. Supratau, kad jie ketina žygiuoti į Romą.

— Iš kur tai sužinojai?

— Su kai kuriais gaujų vadeivomis teko tarnauti legionuose. Jie bandė hikalbėti mane dėtis prie jų, ir haš daviau jiems suprasti, kad noriu hapsvarstyti jų pasiūlymą... Suprantate, vien tam, kad galėčiau rinkti hinformaciją, — pridūrė paskubomis.

— Kiek tų karių galėtų būti?

— Manyčiau, penki tūkstančiai, o gal hir dešimt.

— Tiek daug?

— Jei dabar jų dar nėra tiek daug, tai ne už hilgo bus.

— Ar jie ginkluoti?

— Kai kurie. Ne visi. Tačiau jie turi planą.

— Kas tai per planas?

— Netikėtai hužklupti Preneste dislokuotą įgulą, hužimti miestą ir jame įsitvirtinti, kad būtų galima naudotis juo kaip pagrindine savo pajėgų baze.

— Prenestas beveik neprieinamas, — įsiterpė Krasas, — ir nuo Romos skiria vos vienos dienos kelias.

— Manlijus hišsiuntinėjo savo šalininkus po visą Hitaliją, skersai ir hišilgai, kad šie provokuotų neramumus.

— Še tau, — nusistebėjo Ciceronas, žvelgdamas į vieną ir į kitą svečią, — kaip gerai informuoti *jūs* esate!

— Nors mudu, konsule, turėjome įvairių nesutarimų, — šaltai paaiškino Krasas, — bet aš, visų pirma, esu lojalus savo šalies pilietis. Aš nenoriu, kad kiltų pilietinis karas. Todėl ir atvykau.

Jis pasidėjo sau ant kelių dėklą su dokumentais ir, atidaręs jį, ištraukė šūsnį laiškų.

— Šie pranešimai vakare buvo atgabenti man į namus. Vienas skirtas man, kiti — čia esantiems mano bičiuliams, Marcelui ir jaunajam Scipionui, kurie kaip tik vakarieniavo su manimi. Likusieji adresuoti įvairiems Senato nariams. Kaip matai, antspaudai ant šių laiškų dar nesulaužyti. Štai. Noriu, kad tarp mūsų nebūtų jokių paslapčių. Perskaityk man skirtąjį.

Ciceronas pažiūrėjo į Krasą įtariu žvilgsniu, paskubomis perskaitė laišką ir ištiesė jį man. Laiškas buvo labai trumpas.

Gana kalbėti. Atėjo metas veikti. Katilina sudarė veiksmų planą. Jis nori įspėti, kad Romoje bus pralietas kraujas. Pasisaugok ir slapčia pasitrauk iš miesto. Kai bus saugu grįžti, pranešime.

Parašo nebuvo. Raštas smulkus ir nedailus, panašus į vaiko.

— Todėl aš ir ryžausi nieko nelaukdamas atvykti, — tarė Krasas. — Visuomet buvau Katilinos pusėje. Tačiau su tuo mes nenorime turėti nieko bendra.

Ciceronas smakru pasirėmė į delną ir kurį laiką tylėjo. Jis pažiūrėjo iš pradžių į Marcelą, paskui į Scipioną.

— O kas rašoma jums skirtuose laiškuose? Jie identiški?

Abu jaunieji senatoriai pritariamai linktelėjo.

— Anonimiški?

Sutartinis linktelėjimas.

— Ir visai nenutuokiate, kas jų autorius?

Jie papurtė galvas. Abu arogantiški didikai romėnai atrodė romūs lyg ėriukai.

— Siuntėjo asmenybę gaubia paslaptis, — pareiškė Krasas. — Mano durininkas įteikė šiuos laiškus, kai baigėme vakarieniauti. Jis nematė, kas juos atnešė — laiškai buvo palikti ant laiptų, o pasiuntinys — nežinome, kas jis toks, — pabėgo. Savaime suprantama, kol skaičiau man adresuotą laišką, Marcelas ir Scipionas skaitė savuosius.

— Ar galėčiau dirstelėti į kitus?

Krasas įkišo ranką į dėklą, ištraukė visus jame buvusius neatplėštus laiškus ir ištiesė juos konsului. Ciceronas paeiliui peržiūrėjo visų adresatų vardus, o paskui parodė man. Prisimenu, kad jie buvo skirti Klaudijui, Emilijui, Valerijui ir kitiems iš tos pačios aplinkos, taip pat ir Hibridai; iš viso aštuoniems ar devyniems patricijams.

— Atrodo, jis nori perspėti savo medžioklės draugus, — garsiai mąstė Ciceronas, — vardan senų gerų laikų. Keista ar ne, kad visi laiškai buvo atnešti būtent jums? Kaip jūs manote, kodėl?

— Negaliu atsakyti.

— Keistas konspiracijos metodas — pasinaudoti žmogumi, kuris teigia su šiuo reikalu neturįs nieko bendra, kad jis veiktų kaip pasiuntinys.

— Negaliu to paaiškinti.

— O galbūt tai apgaulė?

— Galbūt. Tačiau, turint omenyje nerimą keliančius įvykius

Etrūrijoje, taip pat artimą Katilinos ir Manlijaus draugystę... Ne, aš manau, kad tai yra rimta. Aš turiu atsiprašyti tavęs, konsule. Atrodo, Katilina visų pirma kelia grėsmę respublikai.

— Jis kelia grėsmę visiems.

— Aš pasirengęs kuo tik galėdamas padėti — tik duok žinią.

— Ką gi, pradžiai man reikėtų šių laiškų. Visų.

Krasas persimetė žvilgsniu su savo palydovais, paskui sugrūdo laiškus atgal į dėklą ir padavė Ciceronui.

— Manau, pateiksi juos Senatui?

— Tikriausiai privalau tai padaryti, ar ne? Taip pat norėčiau, kad Arijus praneštų apie padėtį Etrūrijoje. Ar padarysi tai, Arijau?

Arijus dirstelėjo į Krasą, laukdamas, ką šis pasakys. Pastarasis nežymiai linktelėjo.

— Habsoliučiai, — atsakė Arijus.

Krasas pasiteiravo:

— O tu kreipsiesi į Senatą, kad suteiktų įgaliojimus surinkti kariuomenę?

— Privalome apginti Romą.

— Jei galima, norėčiau patikinti, kad tuo atveju, jeigu kariuomenei reikėtų vado, jums netektų ilgai ieškoti. Nepamiršk, kad aš numalšinau Spartako sukilimą. Lygiai taip pat sėkmingai numalšinčiau ir Manlijaus maištą.

Kaip vėliau pastebėjo Ciceronas, šis žmogus buvo begėdis kokių reta. Pradžioje rėmęs Katiliną ir prisidėjęs prie to, kad padėtis taptų komplikuota, Krasas staiga ėmė pretenduoti į respublikos gelbėtojus! Ciceronas nedavė konkretaus atsakymo savo svečiui, teisindamasis, esą kariuomenei komplektuoti ir karvedžiams skirti metas jau pernelyg vėlyvas, o jam, prieš priimant svarbų sprendimą, būtina išsimiegoti.

— Tačiau tikiuosi, darydamas savo pareiškimą, neužmirši akcentuoti mano patriotizmo, kurį įrodžiau kreipdamasis į tave?

— Gali pasikliauti, — atsakė Ciceronas, išlydėdamas jį iš kambario į atrijų, kur lūkuriavo sargybiniai.

— Jei galėčiau dar kuo nors pasitarnauti... — neatlyžo Krasas.

— Tiesą sakant, yra viena problema, kurią galėtumei padėti išspręsti, ir aš būčiau labai dėkingas, — pripažino Ciceronas, niekada nepraleisdavęs tinkamos progos. — Jei Murena būtų pripažintas kaltu, mes liktume be konsulo labai kritiškoje situacijoje. Ar neprisidėtumei prie manęs ir Hortenzijaus, kad visi drauge galėtume jį apginti?

Be abejo, Krasas to norėjo mažiausiai, tačiau buvo priverstas susitaikyti su neišvengiamybe.

— Man būtų garbė.

Jie vienas kitam paspaudė ranką.

— Negaliu apsakyti, — vėl prabilo Ciceronas, — kaip džiaugiuosi, kad pašalinome anksčiau tarp mūsų egzistavusius nesusipratimus.

— Aš jaučiuosi lygiai taip pat, mano mielas Ciceronai. Ši naktis atnešė sėkmę mums abiem, bet dar labiau Romai.

Reikšdami vienas kitam prielankumą, pasitikėjimą ir pagarbą, Ciceronas ir Krasas su palydovais nuėjo prie durų, kur šeimininkas nusilenkė savo svečiui, palinkėjo jam ramaus miego ir pažadėjo rytą pratęsti jųdviejų pokalbį.

— Šitas šunsnukis yra melagių melagis! — vos tik užsidarė durys, išrėžė Ciceronas.

— Netiki juo?

— Kuo? Tuo, kad Arijus, būdamas Etrūrijoje, atsitiktinai susitiko su besirengiančiais karui prieš savo valstybę žmonėmis, kurie kažkodėl pakvietė įsitraukti ir jį? Ne, netikiu. O tu?

— Šie laiškai labai keisti. Ar manai, kad jis pats juos parašė?

— O kodėl jis būtų tai daręs?

— Tarkime, tam, kad galėtų vidurnaktį atsibelsti pas tave dėdamasis lojaliu piliečiu. Laiškai būtų tiesiog ideali dingstis nutraukti paramą Katilinai, — staiga įsitikinęs, kad radau atsakymą, nepaprastai susijaudinau. — Štai kur šuo pakastas! Jis tikriausiai pasiuntė Arijų išsniukštinėti, kas dedasi Etrūrijoje, o kai šis sugrįžo ir papasakojo, ką matęs, persigando. Krasas nusprendė, kad Katilinos laukia neišvengiamas pralaimėjimas, todėl panoro nuo jo viešai atsiriboti.

Ciceronas pritariamai linktelėjo.

— Gudri mintis.

Šeimininkas, sunėręs rankas sau už nugaros, susikūprinęs nuėjo per vestibiulį tolyn, į atrijų. Jis susikaupęs mąstė. Po kurio laiko staiga sustojo.

— O ką, jei... — pratarė jis.

— Ką?

— Pažvelkime į šį reikalą iš kitos pusės. Tarkime, kad Katilina realizuoja savo planą: Manlijaus vadovaujami skarmaliai užima Prenestą ir žygiuoja į Romą, o kiekviename miestelyje ir kaime, pro kuriuos tik eina, prie jų prisideda nauji šalininkai. Sostinėje kyla sumaištis, prasideda skerdynės. Maištininkai užima Senato rūmus. Mane nužudo. Katilina sumaniai perima respublikos valdymą. Tai nėra neįmanoma — dievai žino, mus ginti pasiryžę nedaugelis, o Katilina turi daugybę šalininkų pačiame mieste. Kas tokiu atveju įvyktų?

— Nežinau. Tai būtų košmaras.

— O aš galiu atsakyti labai konkrečiai. Likusieji gyvi magistratai neturės kitos išeities, kaip tik pasikviesti tą, kuris gali išgelbėti tautą, Pompėjų Didįjį su Rytų legionais. Karo genijus, vadovaujantis keturiasdešimčiai tūkstančių gerai parengtų karių, akimirksniu susidorotų su Katilina, ir jau niekas jam nesutrukdytų tapti viso pasaulio diktatoriumi. Kaip manai, kurio iš savo varžovų Krasas labiau bijo ir nekenčia?

— Pompėjaus?

— Pompėjaus. Būtent. Situacija turėtų būti gerokai pavojingesnė, nei aš įsivaizdavau. Krasas šiąnakt apsilankė, kad išduotų Katiliną ne todėl, kad bijotų, jog šiam gali nepasisekti, o todėl, kad išsigando, jog pavyks.

Auštant, pasirodžius pirmiesiems saulės spinduliams, lydimi keturių raitininkų, tarp kurių buvo ir broliai Sekstai, retai kada pasitraukdavę nuo konsulo, išvykome iš namų. Ciceronas ėjo užsitraukęs ant galvos apsiausto gobtuvą, galvą žemai nunarinęs, o man teko nešti

dėklą su laiškais. Kas keletą žingsnių, nenorėdamas atsilikti nuo žirgliojančio šeimininko, turėdavau gerokai paskubėti. Pasiteiravęs, kur mes skubame, išgirdau: „Turime surasti karvedį".

Gal ir keista, tačiau Cicerono sielvarto ir nevilties rytą nebuvo likę nė ženklo. Atsidūręs tokioje kritinėje situacijoje jis atrodė atgavęs jėgas (jei sakyčiau, kad laimingas, skambėtų absurdiškai). Lipdamas į Palatiną vedančiais laiptais jis kone šokinėjo, o mums pasukus Pergalės šlaito link, supratau, kad vykstame pas Metelą Celerą. Praėjome pro Katulo portiką ir patraukėme į šalia stūksančio tuščio namo, kurio durys ir langai buvo užkalti lentomis, tarpdurį. Nenorėdamas, kad jį kas pastebėtų, Ciceronas pareiškė čia palauksiąs, kol aš nueisiu prie gretimo namo ir pranešiu, kad konsulas norėtų pasimatyti su pretoriumi, bet tik visiškai slaptai. Atlikau užduotį, o Celero prievaizdas netrukus sugrįžo su žinia, kad jo šeimininkas prisidėsiąs prie mūsų, kai tik baigsis rytinis lankytojų priėmimas. Sugrįžęs atsivesti Cicerono, radau jį besišnekučiuojantį su tuščiojo namo sargu.

— Šis namas yra Kraso, — paaiškino jis man, kai išėjome. — Ar gali tuo patikėti? Jis vertas didelių pinigų, bet savininkas laiko jį tuščią, tikėdamasis kitąmet uždirbti daugiau. Nieko nuostabaus, kad jis nenori pilietinio karo — juk per jį nukentėtų visa prekyba!

Ciceronas nusekė paskui tarną alėjos keliuku, ėjusiu tarp abiejų namų, o paskui pro užpakalines duris pateko į vidų. Čia jo laukė savo grožiu kerinti Celero žmona Klodija, ant savo naktinių marškinių apsirengusi šilkinį chalatą, skleidžianti iš miegamojo atsineštą muskuso kvapą.

— Išgirdusi, kad įeini slapčia, pro užpakalines duris, tikėjausi, kad norėsi pasimatyti su *manimi*, — priekaištaujamai prakalbo ji, nenuleisdama nuo svečio savo užmiegotų akių, — bet girdžiu, kad ieškai mano vyro. Nemaniau, kad esi toks nuoboda...

— Bijau, kad mes visi esame nuobodos, — tarė Ciceronas, lenkdamasis prie jos rankos pabučiuoti, — palyginti su ta, kuri mus visus, kad ir kokie iškalbingi būtume, paverčia mikčiojančiais stuobriais.

Tai, kad konsulas galėjo leisti sau flirtuoti, bylojo apie jo nuo-

taikos permainą, tačiau pro mano akis nepraslydo dar viena detalė: jo lūpų prisilietimas prie jos odos užtruko ilgiau nei būtina. Pamėginkite įsivaizduoti: didysis, savo drovumu garsėjantis oratorius pasilenkęs prie visoje Romoje tituluočiausios šliundros rankos! Tiesą sakant, man netgi dingtelėjo beprotiška, neįtikima mintis, kad Ciceronas dėl šios moters vieną gražią dieną galėtų palikti Terenciją, ir labai nudžiugau, kai į kambarį energingai, kaip ir dera tikram kariui, įsiveržė Celeras, akimirksniu nutraukdamas šią intymią sceną.

— O, konsulas! Labas rytas! Kuo galėčiau pasitarnauti?

— Galėtum mobilizuoti kariuomenę ir išgelbėti savo šalį.

— Kariuomenę? Gera idėja! — Tačiau jis netrukus suprato, kad Ciceronas nejuokauja. — Ką nori tuo pasakyti?

— Krizė, kurią seniai buvau numatęs, jau ištiko. Tironai, parodyk pretoriui laišką, adresuotą Krasui.

Įvykdžiau nurodymą ir mačiau, kaip Celerui skaitant laišką keičiasi jo veido išraiška.

— Jis skirtas Krasui?

— Jis pats taip sako. Visi kiti vakar vakare irgi buvo perduoti jam, tikintis, kad Krasas išnešios juos po miestą.

Ciceronui davus ženklą, ištiesiau Celerui visą ryšulį. Šis perskaitė porą laiškų ir ėmė lyginti jų turinį. Jam baigus, laiškus tiesiai iš jo rankų paėmė Klodija, kuri taip pat susidomėjo tuo, kas juose rašoma. Celeras nė nebandė sulaikyti žmonos, o aš savo atmintyje užfiksavau, kad pretorius nuo jos nieko neslepia.

— Tačiau tai tėra tik pusė bėdos, — tęsė Ciceronas. — Pasak Kvinto Arijaus, Etrūrijoje susibūrė nemažai Katilinai palankių žmonių. Manlijus buria maištininkų armiją, savo dydžiu prilygstančią dviem legionams. Jie rengiasi užimti Prenestą, o vėliau — Romą. Noriu, kad imtumeisi vadovauti mūsų pajėgoms. Tau teks paskubėti, jei norime užkirsti jiems kelią.

— Ką reiškia „paskubėti“?

— Šiandien pat turėsi išvykti iš miesto.

— Bet aš neturiu įgaliojimų...

— Aš tau juos suteiksiu.

— Neskubėk, konsule. Prieš surinkdamas kariuomenę ir imdamas siautėti kaimuose, noriu viską gerai apsvarstyti.

— Ką būtent?

— Visų pirma man būtinai reikia pasikonsultuoti su savo broliu, Nepotu. Turiu, beje, dar vieną brolį — brolį pagal santuoką, — Pompėjų Didįjį, kurio nuomonė man taip pat svarbi...

— Bet mes neturime tam laiko! Jei mums šeimos interesai taps svarbesni už tautos, nieko nepasieksime. Paklausyk manęs, Celerai, — Ciceronas, kaip jau ne kartą panašiais atvejais buvau girdėjęs, sušvelnino toną, — tavo narsa ir ryžtingumas kartą jau išgelbėjo respubliką, kai Rabirijus buvo patekęs į bėdą. Jau tada supratau, kad istorija tau lėmė didvyrio vaidmenį. Ši krizė gali išaukštinti arba pražudyti. Prisimink Hektorą: „Kas bus — tebūna, kad tik be kovos negarbingai nežūčiau, / Bet po grumtynių smarkių, kad vaikų vaikai paminėtų“*. Jei nesiryši tu, to imsis Krasas.

— Krasas? Betgi jis ne karvedys! Jis išmano tik apie pinigus.

— Nesiginčysiu, tačiau gerai žinau, kad jis jau šmirinėja aplink, tik ir laukdamas progos, kada galės apreikšti savo karinę šlovę. Duokime jam dieną ar dvi, ir jis įgis Senato daugumos palankumą.

— Jei jau prakalbome apie karinę šlovę, tai pirmasis ją apreikš Pompėjus, juk mano brolis tam ir sugrįžo į Romą, kad apie tai primintų.

Celeras grąžino man laiškus.

— Ne, konsule. Esu dėkingas tau už pasitikėjimą manimi, bet nepasitaręs su jais negaliu to imtis.

— Atiduosiu tau Artimąją Galiją.

— Ką?

— Artimąją Galiją. Atiduosiu ją tau.

— Bet ji nėra tavo, kad galėtum dalyti, kam tik panorėjęs.

* Iš graikų kalbos vertė Antanas Dambrauskas (Homeras, *Iliada*, Vilnius: Vaga, 1981, p.338).

— Taip, ji mano. Šiuo metu ji yra numatyta man — jei pameni, gavau ją iš Hibridos mainais į Makedoniją. Aš visą laiką norėjau jos atsisakyti. Gali ją imti sau.

— Provincija — ne krepšelis kiaušinių! Pirmiau pretoriai turėtų traukti burtus.

— Tai tiesa, bet tau pavyks.

— Nejaugi klastosi burtus?

— *Aš* prie burtų traukimo pirštų nekišiu. Tai būtų didžiausia neteisybė. Ne, ne. Aš šį reikalą patikėsiu Hibridai. Galbūt jis ir nėra labai talentingas, tačiau burtų klastojimas, mano manymu, yra viena iš stipriųjų jo pusių.

— O ką, jeigu jis nesutiks?

— Jis negalės nesutikti. Mes esame susitarę. O be to, — Ciceronas mostelėjo Hibridai adresuotu laišku, — esu tikras, jis nenorės, kad aš paviešinčiau štai šį raštą.

— Artimoji Galija... — trindamas platų smakrą pakartojo Celeras. — Tai geriau nei Tolimoji.

— Brangusis, — įsiterpė Klodija, uždėdama ranką savo vyrui ant rankos, — juk tai labai geras pasiūlymas, ir aš esu tikra, kad Nepotas su Pompėjumi supras.

Celeras kažką suniurnėjo, o paskui keletą kartų palingavo ant kulnų pirmyn atgal. Jo akys godžiai blizgėjo. Pagaliau jis pratarė:

— Kaip manai, ar greitai man atiteks ši provincija?

— Šiandien, — atsakė Ciceronas. — Šaliai iškilo pavojus. Aš įtikinsiu, kad niekam nekiltų abejonių dėl to, jog imperijai reikia tvirtos rankos, jog mano vieta yra Romoje, o tavo — mūšio lauke malšinant maištininkus. Mes drauge ginsime respubliką. Ką manai?

Celeras žvilgtelėjo į Klodiją.

— Tai leistų tau pranokti visus savo amžininkus, — pareiškė ji. — Konsulatas būtų užtikrintas.

Jis ir vėl sumurmėjo, o paskui atsigręžė į Ciceroną.

— Puiku, — tarė jis ir ištiesė savo sunkią raumeningą ranką konsului. — Dėl savo šalies gerovės sakau „taip“.

Palikęs Celerą, Ciceronas nuėjo dar kelis šimtus žingsnių ir atsidūrė pas Hibridą, tuo metu vadovavusį Senatui, pažadino jį iš įprasto girtuokliui stingulio, prablaivė, papasakojo apie Etrūrijoje renkamą maištininkų armiją ir davė nurodymus, kaip reikėtų tą dieną elgtis. Išgirdęs, kad jam teks suklastoti burtų traukimo rezultatus dėl Artimosios Galijos, jis iš pradžių atsisakė, bet Ciceronas tuojau pat parodė jam konspiratorių rašytą laišką su jo adresu. Hibridos stiklinės, raudonomis kraujagyslėmis išvagotos akys kone iššoko iš akiduobių, o jis pats, apimtas baimės ir išmuštas prakaito, ėmė drebėti.

— Prisiekiu tau, Ciceronai, aš nieko apie tai nežinojau!

— Tikiu, mano mielas Hibrida, tačiau, kaip ir pats gerai žinai, šiame mieste begalė pavydžių ir įtarių žmonių, kuriuos būtų nesunku įtikinti priešingai. Jei iš tikrųjų norėtumei įrodyti savo visišką ištikimybę, siūlau sutikti su mano pasiūlymu dėl Artimosios Galijos, tuomet galėsi būti tikras dėl mano paramos.

Hibrida netrukus nusileido, todėl beliko susitarti su reikiamais senatoriais — tuo Ciceronas užsiėmė iki pat popietinio posėdžio, kuomet atėjo metas žyniams skaityti ženklus. Tuo metu po miestą jau sparčiai sklido kalbos apie rengiamą puolimą ir sąmokslą nužudyti įtakingiausius magistratus. Katulas, Izaurikas, Hortenzijus, broliai Lukulai, Silanas, Murena ir net Katonas, kuris kartu su Nepotu buvo išrinkti tribūnais, — visi šie Senato nariai buvo pasivesti į šalį ir išklausė trumpą informaciją. Ciceronas tokiais momentais atrodydavo panašus į sumanų kilimų pardavėją šurmuliuojančiame turguje, vogčiom žvilgčiojantį tai per pirkėjo petį, tai atgal; jis kalbėdavo žemu balsu ir, stengdamasis sudaryti sandėrį, visą laiką ekspresyviai mostaguodavo rankomis. Cezaris nenuleido nuo jo akių, stebėdamas jį iš tolo, o aš akylai stebėjau Cezarį. Jo veido išraiška atrodė paslaptinga. Katilinos niekur nesimatė.

Senatoriams būriu susirinkus į posėdį, Ciceronas užėmė savo vietą priekinio suolo gale, arčiausiai konsului skirtos pakylos, kur sė-

dėdavo visada, kai nevadovaudavo Senatui; Katulas sėdėjo savo vietoje, tik kitoje pusėje. Taip įsitaisęs Ciceronas, atitinkamai linksėdamas arba mirksėdamas Hibridai, o kartkartėmis ir garsiau pašnibždėdamas, galėjo kontroliuoti situaciją posėdžio metu net ir tais mėnesiais, kai eidavo antrojo konsulo pareigas. Teisybės dėlei turiu pripažinti, kad tais atvejais, kai Hibrida turėdavo iš anksto parengtą tekstą, juo būdavo galima beveik pasitikėti, o tądien taip ir buvo. Tiesiais plačiais pečiais, truputį atmetęs atgal savo didingą galvą, vyne raugintu balsu jis pareiškė, kad per naktį paaiškėjo respublikai itin svarbių faktų, ir pakvietė Kvintą Ariją padaryti pranešimą.

Arijus buvo iš tų senatorių, kurie kalbėdavo nedažnai, bet jeigu prabildavo, likusieji jų klausydavo pagarbiai. Negalėčiau pasakyti kodėl. Galbūt jo juokingas balsas sukurdavo nuoširdumo įspūdį. Taigi jis atsistojo ir pateikė labai išsamią ataskaitą apie tai, ką jis matęs atokiau nuo Romos esančiose kaimo vietovėse; jis informavo apie Etrūrijoje Manlijaus organizuojamas ginkluotas gaujas, kurių narių greitai gali būti dešimt tūkstančių, pasidalijo savo pastebėjimais, kad maištininkai ketina pulti Prenestą, kad ir pačiai Romai iškilo pavojus, o panašūs sukilimai planuojami taip pat Apulijoje ir Kapujoje. Jam atsisėdus, išgirdau stiprėjantį nerimastingą Senato narių bruzdėjimą. Hibrida padėkojo pranešėjui ir pakvietė Krasą, Marcelą ir Scipioną, kad šie visiems girdint perskaitytų išvakarėse gautus laiškus. Jis padavė juos patarnautojams, o šie įteikė jų gavėjams. Pirmasis kalbėjo Krasas. Jis papasakojo apie keistą šių perspėjimų atsiradimo jo namuose istoriją ir apie tai, kaip drauge su kitais iškart nuvyko pas Ciceroną. Paskui tvirtu ir aiškiu balsu perskaitė jam adresuotą laišką: *Gana kalbėti. Atėjo metas veikti. Katilina sudarė veiksmų planą. Jis nori įspėti, kad Romoje bus pralietas kraujas. Pasisaugok ir slapčia pasitrauk iš miesto. Kai bus saugu grįžti, pranešime.*

Ar galite įsivaizduoti, kokį įspūdį padarė šie žodžiai, kuriuos pirmiausia rūsčiu balsu perskaitė Krasas, o paskui pakartojo, tik jaudindamiesi, Scipionas su Marcelu? Efektą sustiprino tai, kad Krasą visi žinojo kaip Katilinos rėmėją, pastarajam siekiant konsulo posto, ir

ne kartą, o du kartus. Kurį laiką tvyrojo mirtina tyla, o paskui kažkas šūktelėjo:

— O kur jis?

Pasigirdo daugiau balsų:

— Kur jis? Kur jis?

Kilus sumaiščiai, Ciceronas kažką trumpai pašnabždėjo Katului, senasis patricijus atsistojo ir kreipėsi į Senatą:

— Atsižvelgiant į pasibaisėtiną žinią, kurią Senatas ką tik išklausė, — prabilo Katulas, — ir vadovaudamasis nuo seno nustatytomis prerogatyvomis, siūlau suteikti konsulams teisę imtis visų reikalingų priemonių imperijai apginti pagal *Senatus consultum ultimum*, tai yra Aukščiausiojo įstatymo nuostatas. Ši teisė apimtų kariuomenės mobilizavimą ir karo veiksmus, kraštutinių priemonių naudojimą sąjungininkų ir Romos piliečių atžvilgiu, naudojimąsi aukščiausia valdžia ir jurisdikcija savo šalyje bei už jos ribų, tačiau neturėtų apsiriboti tik šiomis funkcijomis.

— Kvintas Lutacijus Katulas siūlo priimti Aukščiausiąjį įstatymą, — pranešė Hibrida. — Ar yra tam prieštaraujančių?

Visų akys nukrypo į Cezarį — iš dalies todėl, kad klausimas dėl Aukščiausiojo įstatymo teisėtumo sudarė ir Rabirijaus bylos pagrindą. Tačiau Cezaris — kiek man yra žinoma, tai buvo pirmas kartas, — atrodė visiškai apstulbintas tokios įvykių eigos. Jis nepralemeno nė žodžio kaimynystėje sėdinčiam Krasui, net nedirstelėjo į jį, — toks jo elgesys atrodė labai keistas, mat paprastai jie būdavo tarsi sulipę vienas su kitu, — iš to padariau išvadą, kad jį labiausiai nustebino tai, jog Krasas išdavė Katiliną. Cezaris neparodė net menkiausio gesto, tik sėdėjo įsmeigęs akis kažkur tiesiai priešais save, leisdamas mums pirma laiko išvysti tą abejingą, nieko nematantį žvilgsnį, kurį vėliau vaizduos marmuriniai biustai visuomeniniuose Italijos pastatuose.

— Ką gi, jei niekas neprieštarauja, — tęsė Hibrida, — pasiūlymas priimtas, ir aš, kaip pirmininkaujantis posėdžiui, sveikinu Marką Tulijų Ciceroną.

Hibridai baigus kalbėti, pagaliau atsistojo Ciceronas, sveikina-

mas griausmingais plojimais tų pačių senatorių, kurie dar prieš keletą savaičių tyčiojosi iš jo dėl neva nepagrįstų baimių.

— Gerbiamieji, — kreipėsi jis į posėdžio dalyvius, — norėčiau padėkoti Antonijui Hibridai už jo tvirtumą, kurį jis pademonstravo šiandien krizės akivaizdoje.

Per Senatą nuvilnijo pritarimo murmesys; Hibridos veidas švytėjo.

— O aš, stengdamasis pateisinti visų draugų ir šalininkų man parodytą pasitikėjimą, liksiu Romoje ir toliau kovosiu prieš šį kraugerį ir beprotį Katiliną, kaip tai dariau iki šiol. Kadangi niekas negali pasakyti, ar ilgai tęsis mums iškilęs pavojus, aš oficialiai prašau atleisti mane nuo man skirtos provincijos valdymo, atsižvelgiant į pažadą, kurį daviau pradėdamas eiti konsulo pareigas, pažadą, kuris šią sunkią mūsų respublikai valandą yra dar būtinesnis.

Cicerono patriotiškam pasiaukojimui buvo nuoširdžiai pritarta, ir Hibrida tuojau pat atnešė šventąją urną ir įmetė į ją vieną pažymėtą kortelę, reiškiančią Artimąją Galiją, ir septynias tuščias — taip bent jau atrodė. Kaip vėliau sužinojau, jos visos buvo tuščios. Į priekį išėjo aštuoni pretoriai. Pirmasis savo laimę pasitikrino pretorius milžino išvaizda Lentulas Sura, kuris, Cicerono žiniomis, priklausė su sąmokslu susijusių Katilinos šalininkų ratui. Be to, šis, vienas didžiausių Senato mulkių iš prigimties, buvo artimai ir įvairiais saitais susijęs su Hibrida: pirma, jis buvo vedęs Hibridos brolio našlę ir augino lyg savo jos sūnų iš ankstesnės santuokos Marką Antonijų; Markas Antonijus buvo susižiedavęs su Hibrido dukra Antonija. Aš įdėmiai stebėjau Hibridą, ar šis tikrai ryšis apgaulei, dėl kurios buvo sutaręs su Ciceronu. Tačiau politinėje veikloje galioja kiti dėsniai, kurie akivaizdžiai svarbesni už visas svainystes. Sura įkišo ranką giliai į urną, ištraukė kortelę ir padavė ją Hibridai, o pastarasis paskelbė, kad kortelė tuščia, ir parodė ją Senatui. Sura gūžtelėjo pečiais ir pasitraukė į šalį; šiaip ar taip, jam rūpėjo ne provincija, bet pati Roma.

Paskui prie urnos priėjo Pomptinas, o dar paskui — Flakas, ir jų laukė tas pats likimas. Ketvirtasis burtų traukimo ceremonijoje buvo

Celeras. Eidamas prie paaukštinimo ir traukdamas burtą jis atrodė labai ramus. Hibrida paėmė iš jo kortelę, ir man pasirodė, kad jis nusisuko į šoną, į šviesos pusę, norėdamas geriau įžiūrėti, kas pažymėta; tikriausiai tuo metu jis ir sukeitė korteles, nes kai iškėlė aukštyn, kad visi galėtų pamatyti, buvusieji arčiau aiškiai išvydo kryželį.

— Celerui burtas lėmė Artimąją Galiją! — paskelbė jis. — Te dievai laimina šį paskyrimą.

Senatoriai naująjį valdytoją pasveikino plojimais. Nieko nelaukdamas, kalbėti pakilo Ciceronas.

— Siūlau Kvintui Cecilijui Metelui Celerui suteikti absoliučią karinę valdžią ir įgaliojimus surinkti armiją ir ginti jam paskirtą provinciją.

— Ar yra prieštaraujančių? — paklausė Hibrida.

Man pasirodė, kad Krasas lyg ir norėjo atsistoti. Atrodė, kad jis buvo palinkęs į priekį, bet suabejojęs persigalvojo.

— Pasiūlymas priimtas bendru sutarimu.

Senato posėdžiui pasibaigus, Ciceronas ir Hibrida sušaukė karo tarybos su visais pretoriais susirinkimą, kuris turėjo priimti visus miesto gynybą reglamentuojančius ediktus. Tuoj pat buvo išsiųstas skubus pranešimas Preneste dislokuotos įgulos vadui, nurodantis sustiprinti apsaugą. Priimtas senas Riečio prefekto pasiūlymas atsiųsti šimtą žmonių. Romos miesto vartus buvo nutarta uždaryti valanda anksčiau nei paprastai. Aštuntą valandą vakaro turėjo prasidėti komendanto valanda, o visą naktį miesto gatvėmis turėjo patruliuoti sargyba. Karo taryba Senatui lojaliems kariams miesto prieigose vėl leido nešiotis ginklus. Taip pat nutarta tikrinti atsitiktinius vežimus. Saulei nusileidus, visi praėjimai į Palatiną turėjo būti užblokuoti. Duotas nurodymas uždaryti visas sostinėje ir jos apylinkėse veikiančias gladiatorių mokyklas, o kovotojus išskirstyti po atokesnius miestus ir kolonijas. Visiems gyventojams — vergams ir laisviesiems — pažadėtas didelis atlygis, siekiantis šimtą tūkstančių sestercijų, už vertingą informaciją

apie galimus respublikos išdavikus. Celeras išvyksiąs iš Romos su pirmaisiais saulės spinduliais ir pradėsiąs kariuomenės mobilizaciją. Galiausiai buvo nutarta kreiptis į patikimus žmones ir paprašyti jų pateikti Katilinai kaltinimą dėl sąmokslo prieš respubliką, o jiems už tai garantuoti asmens saugumą.

Susirinkime, netardamas nė žodžio, dalyvavo ir Lentulas Sura, atvykęs kartu su Publijumi Umbrenu, kurį buvo išlaisvinęs iš vergijos, sėdinčiu šalia jo ir viską užrašinėjančiu; supykęs Ciceronas vėliau man prisipažino esąs labai nepatenkintas tokiu absurdu: vyksta slaptas posėdis, kuriame nagrinėjami valstybės saugumo klausimai, ir jame dalyvauja du iš svarbesnių sąmokslo rengėjų, kurie, be abejo, apie priimtus sprendimus raportavo savo bendrams! Tačiau ar jis galėjo ką nors pakeisti? Tai buvo ta pati sena istorija — jis neturėjo įrodymų.

Cicerono sargybiniai nekantravo parlydėti konsulą į namus dar prieš sutemstant, todėl susirinkimui pasibaigus, laikydamiesi atsargumo priemonių, išėjome į tirštėjančią vakaro prieblandą ir per forumą bei Subūrą nuskubėjome Eskvilino kalvos link. Maždaug po valandos, kai Ciceronas savo darbo kambaryje provincijų valdytojams rašė pranešimus, informuodamas juos apie Senato sprendimus, vėl pasigirdo įnirtingas sarginio šuns lojimas. Netrukus pasirodęs durininkas pranešė, kad atvykęs Metelas Celeras, kuris norįs pasimatyti su konsulu ir laukiąs atrijuje.

Užteko jį pamatyti, ir tą pačią akimirką supratau, kad Celeras labai susijaudinęs. Jis žingsniavo po kambarį, traškindamas pirštų sąnarius, o iš vestibiulio, nenuleisdami akių, jį stebėjo Kvintas ir Titas Sekstas.

— Valdytojau, — prabilo Ciceronas, iškart supratęs, kad svečią reikia nuraminti, — manau, kad popietė praėjo labai sklandžiai.

— Žvelgiant iš tavo pozicijos, galbūt, tačiau mano brolis nei kiek nesidžiaugia. Aš jau minėjau, kad kils problemų. Nepotas tvirtina, kad tuo atveju, jei maištininkai Etrūrijoje yra nusiteikę kovai, o mes taip ir manome, reikėtų išsikviesti Pompėjų, kuriam ir derėtų numalšinti maištą.

— Bet mes negalime laukti, kada Pompėjaus kariuomenė, esanti už tūkstančio mylių, atžygiuos į Romą. Maištininkai nugalabys mus miegančius, jam nespėjus sugrįžti.

— Tai *tu* taip tvirtini, o Katilina prisiekia, kad jis nekelia jokio pavojaus valstybei ir su šiais laiškais neturįs nieko bendra.

— Kalbėjaisi su juo?

— Jis atvyko susitikti su manimi, tau tik išėjus iš Senato. O tam, kad įrodytų, jog yra nusiteikęs taikingai, sutiko būti suimamas ir saugomas tol, kol manysiu esant reikalinga.

— Cha! Koks sukčius! Tikiuosi, nesileidai su juo į kalbas?

— Aš atsivedžiau jį čia, kad galėtumėte pasikalbėti.

— *Čia?* Jis mano *namuose?*

— Ne, laukia gatvėje. Manau, tau reikėtų su juo pasikalbėti. Jis yra vienas ir beginklis — aš laiduoju už jį.

— Net jeigu yra taip, kaip sakai, kokia gali būti nauda iš to pokalbio?

— Jis yra Sergijus, konsule, — lediniu balsu atsakė Celereas, — kilęs iš trojiečių. Jis nusipelno pagarbos bent dėl savo kraujo.

Ciceronas pasižiūrėjo į brolius Sekstus. Titas patraukė pečiais.

— Jeigu jis vienas, konsule, mes su juo susitvarkysime.

— Atvesk jį čionai, Celerai, — nusileido Ciceronas. — Pasiklausysiu, ką jis paporins. Tačiau esu tikras, kad mes tik veltui eikvojame laiką.

Aš buvau išsigandęs, kad Ciceronas drįsta taip rizikuoti, ir, Celerui išėjus atvesti Katilinos, drįsau šeimininkui paprieštarauti. Deja, jis tuojau pat mane pertraukė.

— Pareiškęs Senatui, kad aš bent jau susitikau su šiuo niekšu, įrodyčiau, jog elgiuosi garbingai. Kas žino — gal jis atėjo atsiprašyti?

Jis prisiversdamas šyptelėjo, bet aš mačiau, kad tokia nenumatyta įvykių eiga mano šeimininkui gerokai ištąsė nervus. Aš pats jaučiausi lyg vienas iš tų pasmerktų vyrų per žaidynes, kuomet į narvą įleidžiamas liūtas. Būtent šį žvėrį priminė kambaryje pasirodęs Katilina — plėšrus ir nepatiklus, tik vargais negalais tramdantis savo

įtūžį — nebūčiau labai nustebęs, jeigu jis būtų griebęs Ciceroną už gerklės. Broliai Sekstai sekė atvykėliui iš paskos, kol šis sustojo už poros žingsnių nuo konsulo. Sustojęs jis šaipydamasis pasveikino šeimininką:

— Pagarba konsului.

— Sakyk, ko nori, senatoriau, ir eik laukan.

— Girdžiu, kad apie mane ir vėl meluoji.

— Matai? — tarė Ciceronas, žvelgdamas į Celerą. — Ką aš tau sakiau? Tai beprasmiška.

— Tu tik išklausyk jį, — paprašė Celeras.

— Meluoji, — pakartojo Katilina. — Aš nieko nežinau apie tuos prakeiktus laiškus, kuriuos, anot žmonių kalbų, vakar vakare išsiuntinėjau. Būčiau didžiausias kvailys, jei nešiočiau juos po visą miestą.

— Aš linkęs tikėti, kad pats jų nenešiojai, — atkirto Ciceronas, — bet tavo aplinkoje nemažai kvailių, kurie to mielai imtųsi.

— Nesąmonė! Tai — baisi klastotė! Žinai, ką aš apie tai manau? Ogi kad tu pats juos parašei.

— Geriau jau įtartumei Krasą — jis pasinaudojo šiais laiškais kaip pretekstu tave išduoti.

— Tas senas plikis turi savo tikslų, ir tai nieko nauja.

— O maištininkai Etrūrijoje? Jie irgi nesusiję su tavimi?

— Tai tik nelaimingi alkani skurdžiai, kuriuos lupikautojai skandina visiškoje neviltyje. Taip, mano simpatijos yra jų pusėje, bet aš nesu jų vadas. Aš norėčiau tau pasiūlyti tą patį, ką pasiūliau Celerui. Sutinku, kad mane suimtumei ir įkalintumei savo paties namuose, kur dieną naktį tu ir tavo sargai galėsite nenuleisti nuo manęs akių, tada įsitikinsi, kad aš visiškai nekaltas.

— Tai ne pasiūlymas, o pokštas! Jeigu aš nesijaučiu saugus gyvendamas mieste, kuriame gyveni tu, vargu ar pasijusiu saugesnis būdamas po vienu stogu su tavimi.

— Vadinasi, negaliu tau niekuo padėti?

— Gali. Iškeliauk iš Romos ir Italijos. Į tremtį. Ir niekada nebegrįžk.

Katilinos akyse blykstelėjo ugnelės, o jo stambūs pirštai susigniaužė į kumščius.

— Mano pirmasis protėvis buvo Sergestas, miesto įkūrėjo Enėjo palydovas, ir *tu* drįsti liepti *man* išvykti?

— Oho! Gal geriau apsieikime be šeimyninio folkloro? Mano pasiūlymas yra pakankamai rimtas. Jei išvyksi į tremtį, pasirūpinsiu, kad nieko bloga nenutiktų nei tavo žmonai, nei vaikams. Tavo sūnums bent jau netektų kentėti gėdos dėl myriop pasmerkto tėvo — dėl to, kad būsi nuteistas, gali nė neabejoti. Be to, išvengtumei kreditorių, kas, mano galva, tau taip pat labai aktualu.

— O kaip dėl mano draugų? Ar dar ilgai jiems teks paklusti tavo diktatūrai?

— Mano diktatūra, kaip tu dabar pavadinai, skirta tik tam, kad apsigintume nuo tavęs. Kai tik išvyksi, jos nebereikės, ir aš būsiu patenkintas galėdamas viską pradėti iš naujo ir pasiūlyti visiems žmonėms pamiršti senas skriaudas. Savanoriška tremtis būtų kilnus pasirinkimas, Katilina, vertas anų tavo protėvių, apie kuriuos visada pasakoji.

— Hm, avinžirnių augintojo anūkas leidžia sau aiškinti Sergijui, kas yra kilnu? Paskui jis pamokys tave, Celerai!

Celeras klausėsi, įsmeigęs žvilgsnį tiesiai priešais save, tarytum kareivis per paradą.

— Tik pažiūrėkite į jį, — pašaipiai tęsė Katilina. — Tipiškas Metelas — kad ir kas nutiktų, jie visuomet sėkmingai klesti. Tačiau ar tu, Ciceronai, nutuoki, kad slapta jis niekina tave? Ne tik jis — visi. Aš bent jau turiu drąsos pasakyti tau į akis tai, ką jie šnabžda tau už akių. Galbūt jie ir pasinaudos tavimi, kad apsaugotų savo turtus. Tačiau kai tik šie žmonės tavo rankomis atliks savo nešvarius darbus, jie nenorės nieko kito, kaip tik susidoroti su tavimi. Jei nori, sunaikink mane; vis tiek galiausiai susinaikinsi pats.

Jis apsisuko ant kulnų, prasibrovė pro brolius Sekstus ir nieko nelaukdamas išėjo.

Ciceronas tarė:

— Kodėl man atrodo, kad jis visada paskui save palieka sieros smarvę?

— Manai, kad jis sutiks su tremtimi? — paklausė Celeras.

— Galbūt. Nemanau, kad jis šiandien galėtų žinoti, kaip pasielgs ryt. Jis panašus į gyvulį — elgsis taip, kaip padiktuos impulsas. Svarbiausia, kad mes išliktume budrūs ir saugotumės — aš, likęs mieste, o tu — užmiestyje.

— Išvyksiu rytui auštant. — Celeras patraukė durų link, paskui sustojo ir atsisuko atgal. — Beje, tas kliedesys apie tai, kad mes tavęs nekenčiame... Pats supranti, jo žodžiuose nėra nė krislelio tiesos.

— Žinau, Celerai, ačiū tau.

Ciceronas nusišypsojo, o šypsena jo lūpose laikėsi tol, kol išgirdome uždarant duris, paskui ji pamažu išnyko. Jis susmuko viename iš arčiausiai stovėjusių krėslų, iškėlė rankas delnais į viršų ir su nuostaba veide ėmė jas stebėti, tartum jų stiprus drebėjimas būtų keisčiausias jo kada nors regėtas vaizdas.

IX

Kitą dieną pas Ciceroną atvyko Kvintas, labai susijaudinęs, su savimi nešdamasis kopiją laiško, kuris buvo iškabintas šalia vietos, kur rinkdavosi tribūnai. Jis buvo skirtas iškiliems senatoriams — Katului, Cezariui, Lepidui ir buvo pasirašytas Katilinos:

Nepajėgdamas atsilaikyti prieš būrį priešų, persekiojančių mane prasimanytais kaltinimais, išvykau į tremtį Masilijoje. Išvykstu ne todėl, kad būčiau įvykdęs tas baisias niekšybes, kuriomis esu kaltinamas, bet norėdamas išsaugoti mūsų valstybėje taiką ir išvengti kraujo praliejimo, kuris kiltų, jeigu priešinčiausi savo likimui. Pavedu savo žmoną ir šeimą jūsų rūpesčiui, o savo garbę — jūsų atminimui. Sudie!

— Priimk mano sveikinimą, broli, — džiugiai tarė Kvintas, plekšnodamas Ciceronui per nugarą. — Daugiau jo nebematysi.

— Bet ar tai tiesa?

— Pati tikriausia. Ankstų rytą jį matė išvykstant iš miesto kartu su keliais bendrais. Jo namai užrakinti ir visiškai tušti.

Ciceronas susiraukė ir pačiupinėjo ausies lezgelį.

— Net jeigu tai tiesa, nujaučiu kažką negera.

Kvintą, užlipusį į kalvą pranešti geros žinios, suerzino brolio atsargumas.

— Katilina buvo priverstas sprukti, o tai prilygsta prisipažinimui. Tu jį nugalėjai.

Po dienos kitos, kai apie Katiliną ir toliau nieko negirdėjome, ėmėme manyti, kad Kvintas buvo teisus. Vis dėlto Ciceronas nesutiko sušvelninti su saugumu susijusių apribojimų Romoje; tiesą sakant, jį saugojo dar didesnė nei anksčiau apsauga. Lydimas tuzino vyrų

konsulas buvo išvykęs į užmiestį pasimatyti su Kvintu Metelu, kuris ir toliau disponavo aukščiausia karine valdžia, ir paprašyti jo žygiuoti į Italijos „kulną“ pasirūpinti Apulijos apsauga. Senis bambėjo, bet Ciceronas prisiekė, kad jo triumfas po šios, paskutinės, misijos bus garantuotas, ir Metelas — įtariu, dar ir dėl to, kad turėtų kuo užsiimti — tuojau pat leidosi į kelionę. Dar vienas buvęs konsulas, svajojantis apie triumfą, Marcijus Reksas, išvyko į šiaurę, į Fiezolę. Pretoriui K. Pompėjui Rufui, kuriuo Ciceronas pasitikėjo, buvo nurodyta vykti į Kapują ir ten surinkti kariuomenę. Tuo metu Metelas Celeras rinko kariuomenę Picene.

Maždaug tuo metu Senatas gavo maištininkų vado Manlijaus laišką, kuriame jis rašė:

Šaukiamės savo liudytojais dievus ir žmones, kad imdami į rankas ginklus norėjome ne pulti savo šalį ar grasinti kitiems, bet patys apsiginti nuo skriaudėjų. Esame visiški apgailėtini bedaliai; dėl neregėto lupikautojų žiaurumo daugelis netekome pastogės, visi praradome gerą vardą ir savo turtą.

Jis reikalavo, kad visas skolas, kurias jie buvo įpareigoti grąžinti sidabru (tokios, beje, buvo visos skolos), būtų galima grąžinti variniais — taip trys ketvirtadaliai skolų būtų anuliuoti. Ciceronas pasiūlė išsiųsti kategorišką atsakymą, kad šis klausimas nebus svarstomas tol, kol maištininkai nesudės ginklų. Senatas pasiūlymą priėmė, bet daugelis žmonių puse lūpų kalbėjo, kad maištininkai buvo teisūs.

Spalį sekė lapkritis. Dienos ėjo vis trumpyn, darėsi vis šalčiau; Romos gyventojus spaudė dar didesni vargai ir neviltis. Dėl komendanto valandos buvo atšaukta daugelis pasilinksminimų, kuriais romėnai paprastai bandydavo atremti į miestą besiveržiančias žiemos sutemas. Tavernos ir maudyklės užsidarė labai anksti, krautuvės ištuštėjo. Informatoriai, tikėdamiesi dosnaus atlygio už išdavikų demaskavimą, naudojosi galimybe atsiteisti su kaimynais. Visi įtarinėjo visus. Padėtis tapo tokia grėsminga, kad Atikas neiškentė ir išdrįso aptarti šį klausimą su Ciceronu.

— Girdėjau žmones kalbant, kad tu sąmoningai išpūtei kalbas apie pavojų, — prabilo jis, perspėdamas savo draugą.

— Kodėl aš būčiau turėjęs taip elgtis? Nejaugi jie mano, kad man malonu paversti Romą kalėjimu, kuriame esu labiausiai saugomas kalinys?

— Ne, jie mano, kad esi taip stipriai apniktas minčių apie Katiliną, jog nebejauti saiko, o tavo baimė dėl asmeninio saugumo jiems užkrovė nepakeliamą naštą.

— Ar tai viskas?

— Jų manymu, elgiesi kaip diktatorius.

— Nejaugi?

— Taip pat jie kalba, kad esi bailys.

— Prakeiktieji! — sušuko Ciceronas, ir aš pirmą kartą išvydau jį nedraugiškai nusiteikusį Atiko atžvilgiu. Jis nesiteikė net atsakyti į pastarojo bandymus pratęsti pašnekesį, nebent tik vienskiemeniais žodžiais.

Greitai Cicerono bičiulis pavargo nuo tokio priešiškumo, žvilgtelėjęs į mane, pavartė akis ir išėjo.

Vėlų lapkričio šeštosios vakarą, kai liktoriai buvo jau senokai išėję ilsėtis, Ciceronas atsipalaidavęs leido laiką valgomajame kartu su Terencija ir Kvintu. Jis skaitinėjo pranešimus, gautus iš magistratų, einančių savo pareigas įvairiuose Italijos kampeliuose, o aš jam tuo metu tiesiau pasirašyti keletą laiškų, kai staiga piktai skalyti pratrūko Sargonas. Nuo triukšmo visi pašokome ant kojų — tuo metu visų nervai buvo gerokai pakrikę. Pašoko ir visi trys Cicerono asmens sargybiniai. Išgirdome atidarant namo duris ir nekantraujantį vyrišką balsą, o po akimirkos į kambarį įpuolė buvęs Cicerono mokinys Celijus Rufas. Tai buvo jo pirmasis apsilankymas po kelių mėnesių, o dar labiau nustebome dėl to, kad metų pradžioje jis buvo susidėjęs su Katilina. Kvintas šoko į priekį, pasirengęs grumtis.

— Rufai, — ramiai prabilo Ciceronas, — aš maniau, kad tu mums jau nebe draugas.

— Aš niekada nebūsiu nedraugas.

Jis žengė dar žingsnį, bet Kvintas sulaikė jį, ištiesdamas ranką.

— Pakelk rankas! — sukomandavo konsulo brolis, duodamas ženklą sargybiniams.

Rufas klusniai iškėlė abi rankas, o Titas Sekstas nuodugniai jį apieškojo.

— Man atrodo, jis atėjo šniukštinėti, — pareiškė Kvintas, niekada nemėgęs Rufo ir dažnai manęs klausinėdavęs, kodėl, mano manymu, jo brolis toleruojąs šį nutrūktgalvį.

— Aš atėjau ne kaip žvalgas. Atėjau perspėti: Katilina sugrįžo.

Ciceronas trenkė kumščiu į stalą,

— Aš žinojau, kad taip bus! Nuleisk rankas, Rufai. Kada jis grįžo?

— Šįvakar.

— O kur jis dabar?

— Pas Marką Leką namuose, dalgių meistrų gatvelėje.

— O kas su juo?

— Sura, Cetegas, Bestija... Visa šutvė. Aš ką tik pabėgau.

— Kas dar?

— Jie planuoja saulei tekant tave nužudyti.

Terencija prispaudė prie lūpų delną.

— Kaip? — įsakmiu balsu paklausė Kvintas.

— Du vyrai, Varguntėjus ir Kornelijus, pasirodys čia rytui auštant, įrodinės savo lojalumą respublikai ir tvirtins, esą jie pasitraukė iš Katilinai artimų žmonių rato. Jie atvyks ginkluoti. Už jų stovės kiti, kurie nuginkluos tavo sargybinius. Neįsileisk nė vieno.

— Jokiu būdu, — tarė Kvintas.

— Betgi aš būčiau juos priėmęs, — atkirto Ciceronas. — Senatorius ir raitininkas... Žinoma, būčiau. Draugystės labui būčiau ištiesęs jiems dešinę. — Jis atrodė nustebęs, kad pavojus taip arti, nepaisant visų atsargumo priemonių, kurių buvo imtasi.

— O iš kur mes žinome, kad vaikinas nemeluoja? — paklausė Kvintas. — Tai gali būti triukas, siekiant atitraukti mūsų dėmesį nuo tikro pavojaus.

— Jo žodžiuose yra tiesos, Rufai, — tarė Ciceronas. — Tavo ištikimybė tokia pat tvirta kaip vėjarodis.

— Tai tiesa.

— Bet vis dėlto tu palaikai jų idėjas?

— Idėjas — taip. Tik ne metodus, jau nebe.

— O kokie tai metodai?

— Jie nutarė padalyti Italiją į karinius regionus. Kai tik tave nužudys, Katilina nuvyks pas maištininkus Etrūrijoje. Bus padegti Romos rajonai. Palatine įvyks senatorių žudynės, o tada pro atidarytus miesto vartus įžengs Manlijaus kariauna.

— O Cezaris? Ar jam tai žinoma?

— Jo šį vakarą nebuvo, bet įtariu, kad jis žino, kas suplanuota. Katilina labai dažnai su juo pasikalba.

Tai buvo pirmas kartas, kai Ciceronas tiesiogiai išgirdo apie Katilinos intencijas. Jis atrodė netekęs žado. Palenkęs galvą, krumpliais pasitrynė smilkinius.

— Ką daryti? — sumurmėjo jis.

— Reikia, kad tu šiąnakt išvyktum iš namų, — patarė Kvintas. — Reikia tave kur nors paslėpti, kad jie nerastų.

— Galėtum pasislėpti pas Atiką, — pasiūliau jam.

Ciceronas papurtė galvą.

— Būtent ten jie pirmiausia ir ieškotų. Man būtų saugu tik išvykus iš Romos. Terencija su Atiku galėtų persikelti bent jau į Tuskulą.

— Aš niekur neisiu, — atsakė Terencija, — ir tu taip pat. Romėnai gerbė ir gerbs visokius vadus, bet jie niekada negerbs bailio. Čia yra tavo namai, kuriuose gyveno tavo tėvas — lik juose, ir tegul jie pasiunta. O, jei tik aš būčiau vyras!

Ji pasižiūrėjo į savo vyrą, ir aš išsigandau, kad mes vėl būsime priversti tapti liudininkais dar vieno jų barnio, kurie lyg perkūno trenksmas ne kartą grasino sunaikinti šiuos kuklius namus. Tačiau Ciceronas linktelėjo galvą.

— Tu teisi. Tironai, nusiųsk žinią Atikui, kad mums skubiai reikia pastiprinimo. O mes dabar užbarikaduosime duris.

— Reikėtų ant stogo turėti keletą vandens statinių, — pridūrė Kvintas, — tam atvejui, jeigu jie mėgintų mus padegti.

— Aš liksiu su jumis ir jums padėsiu, — pasisiūlė Rufas.

— Ne, mano jaunasis drauge, — atsakė Ciceronas. — Tu savo jau atlikai, ir aš tau esu labai dėkingas. Tačiau tu privalai tučtuojau išvykti iš miesto. Grįžk namo pas savo tėvą į Interamną ir palūkėk, kol viskas nurims, kad ir kokia būtų baigtis.

Rufas ėmė prieštarauti, tačiau jo pastangos buvo perniek. Jam išėjus, Ciceronas pareiškė:

— Jis tikriausiai mūsų pusėje, bet kas įrodys? Galų gale saugiausia vieta Trojos arkliui laikyti tikrai ne mano namai.

Pasiunčiau vieną iš vergų su pagalbos prašymu pas Atiką. Paskui užrėmėme duris, užstūmę ant jų sunkią skrynią ir sofą. Užpakalines namo duris taip pat užrakinome ir užšovėme skląsčiu, o vestibiulyje įrengėme antrą gynybinę sieną, kurią sudarė apverstas masyvus stalas. Kartu su Sositėjumi ir Laurėju puolėme kibirais nešti vandenį ant stogo, taip pat kilimus bei apklotus, kuriuos būtų galima panaudoti malšinant ugnį. Šioje konsului ginti paskubomis įrengtoje tvirtovėje buvo įsitvirtinę trys jo asmens sargybiniai, Kvintas, aš, Sargonas ir jį prižiūrintis vartų sargas bei keletas vergų, ginkluotų peiliais ir vėzdais.

Be abejo, negaliu nepaminėti ir Terencijos, kuri visą laiką nešiojosi sunkią žvakidę, mat iš jos tikriausiai būtų buvę daugiau naudos negu iš mūsų. Tarnaitės su Marku, rankose laikančiu žaislinį kalaviją, slėpėsi vaikų kambaryje.

Ciceronas pabrėžtinai demonstravo ypatingą ramumą. Jis sėdėjo prie savo stalo susimąstęs, kažką užrašinėdamas ir perrašinėdamas laiškus. Kartkartėmis pasiteiraudavo, ar nėra atsakymo iš Atiko. Jis norėjo žinoti, kada tiksliai pasirodys pastiprinimas, todėl aš, apsiginklavęs virtuviniu peiliu, užsikoriau ant stogo, susisupau į antklodę ir ėmiau stebėti gatvę. Aplink buvo tamsu ir tylu; nesimatė nė gyvos dvasios. Roma skendėjo miege. Mintimis sugrįžau į aną vakarą, kai

Ciceronas laimėjo konsulų rinkimus, ir aš kartu su jo šeimos nariais dalyvavau šventinėje vakarienėje po žvaigždėtu dangumi. Jis nuo pat pirmos dienos suprato, kad jo situacija sudėtinga, o konsulato laikotarpiu lauks nemažai pavojų, bet tokią sceną kaip ši jis vargu ar galėjo įsivaizduoti.

Praslinko kelios valandos. Tai vienur, tai kitur amtelėdavo šuo, bet žmonių balsų, išskyrus apačioje, slėnyje, nakties sargybas skelbiančio miesto sargo šūkčiojimus, negirdėjau. Kaip įprastai, užgiedojo gaidžiai, paskui vėl viskas nutilo, ir man pasirodė, kad tamsa tapo dar tirštesnė, o oras dar labiau atšalo. Išgirdau Laurėją, šeimininko nurodymu kviečiantį mane leistis žemyn. Nulipęs išvydau Ciceroną sėdintį atrijuje, savo kuruliniame krėsle, ant kelių pasidėjusį kalaviją plikais ašmenimis.

— Esi tikras, kad aiškiai ir suprantamai paprašei Atiko atsiųsti mums pastiprinimą.

— Žinoma.

— Ir pabrėžei, kad reikėtų kuo skubiau?

— Taip.

— O pasiuntinys patikimas?

— Labai.

— Tuomet gerai, — tęsė šeimininkas, — Atikas manęs neapvils; jis dar niekad neapvylė.

Tačiau jo žodžiai nuskambėjo taip, tartum jis būtų bandęs įtikinti save, o aš esu tikras, kad jis tuomet prisiminė pastarojo jųdviejų susitikimą ir šaltą atsisveikinimą. Netrukus turėjo brėkšti. Staiga vėl išgirdome piktą šuns skalijimą. Ciceronas pakėlė į mane išvargusias akis. Jo veide išvydau didžiulę įtampą.

— Nueik pažiūrėti, — liepė jis.

Vėl užlipau ant stogo ir atidžiai pažvelgiau per parapetą. Iš pradžių nieko nemačiau. Tačiau geriau įsižiūrėjęs pastebėjau, kad šešėliai gatvės gale juda. Prisišliejęę prie namų sienų artinosi kažkokie žmonės. Pirmiausia toptelėjo mintis, kad atvyksta pastiprinimas. Tačiau tuo metu Sargonas pasiuto dar labiau loti. Šešėliai sustojo, mano ausis pa-

siekė neaiškus, labai tylus kažkurio iš vyrų šnabždėjimas. Skubiai nusileidau atgal pas Ciceroną. Terencija rankoje suspaudė savo žvakidę.

— Užpuolikai jau čia, — pranešiau jiems.

— Kiek jų? — paklausė Kvintas.

— Dešimt. Gal dvylika.

Išgirdome stiprų beldimą į priekines namo duris. Ciceronas nusikeikė.

— Jei tuzinas vyrų norės žūtbūt patekti į vidų, jie tai padarys.

— Durys kurį laiką atlaikys, — tarė Kvintas. — Man kelia nerimą mintis apie gaisrą.

— Aš užlipsiu ant stogo, — pasisiūliau.

Tuo metu danguje pasirodė vos įžiūrimas pilkas atspalvis, o pažvelgęs žemyn, į gatvę, pastebėjau tamsius aplink duris susispietusių galvų kontūrus. Supratau, kad jie kažką sumanę. Blykstelėjo ugnis, o visi atvykėliai, užsidegus fakelui, atšoko į šalį. Kažkas tikriausiai pastebėjo mano veidą, mat tą akimirką žiūrėjau žemyn, nes vienas iš jų šūktelėjo:

— Ei, tu, ten, aukštai! Ar konsulas namie?

Aš dingau jiems iš akių.

Tada išgirdau kito vyro balsą:

— Senatorius Lucijus Varguntėjus! Noriu susitikti su konsulu! Turiu jam skubią žinią!

Tą pačią akimirką išgirdau trenksmą ir vyrų balsus, kurie sklido iš kiemo pusės. Kita grupė bandė įsilaužti vidun pro užpakalines duris. Buvau perbėgęs pusę stogo, kai permestas per parapetą ant stogo šniokšdamas užkrito besisukantis fakelas. Jis praskriejo man pro pat ausį ir nudardėjo čerpėmis, o deganti derva trūkinėjo ir skilo į daugybę liepsnojančių dalelių. Aš šūktelėjau į laiptinę, kad kas nors atskubėtų man į pagalbą, nutvėriau sunkų kilimą ir ėmiau juo tvatyti ant stogo liepsnojančius gaisro židinius, tuo pačiu metu paskubomis, bet stropiai trypdamas aplink šokinėjančias kibirkštis. Šniokšdamas ant stogo nudardėjo dar vienas fakelas, kuris taip pat suskilinėjo į dalis, paskui dar vienas, dar... Senais rąstais ir terakota dengtas stogas tamsoje blyksėjo

tartum žvaigždėmis nusagstytas laukas, ir tą akimirką supratau, kad Kvintas buvo teisus: jei tik apgultis užsitęs, jie privers mus sprukti laukan, o ten Cicerono lauks neišvengiama žūtis.

Kunkuliuodamas įtūžiu, kilusiu iš baimės, pačiupau artimiausio deglo kotą, kurio gale vis dar liepsnojo nemaža dalis dervos, nulėkiau prie stogo krašto, gerai nusitaikiau ir sviedžiau jį į stovinčius apačioje. Jis užkrito tiesiai vienam iš jų ant galvos; akimirksniu plykstelėjo plaukai. Jis ėmė rėkti, o aš nuskubėjau prie kito fakelo. Ant stogo pasirodė Sositėjus ir Laurėjas, kurie, išvydę mane iš įsiūčio šaukiantį, paknopstom lekiantį prie parapeto ir sviedžiantį žemyn antrą liepsnojančią „ietį", galėjo pamanyti, kad man pasimaišė protas. Tuo metu akies krašteliu pastebėjau gatve atskubant dar daugiau šešėlių su deglais rankose. Iškart pamaniau, kad mums dabar tikrai bus galas. Tik staiga iš apačios pasigirdo pikti riksmai, plieno žvangėjimas ir paskubomis tolstančių žingsnių aidas.

— Tironai! — sušuko vienas iš naujai atvykusiųjų, ir aš gelsvoje šviesoje atpažinau aukštyn užverstą Atiko veidą. Gatve šurmuliavo jo žmonės. — Tironai! Ar tavo šeimininkas sveikas? Leiskite į vidų!

Nukurnėjau laiptais žemyn; kartu su man iš paskos skubančiais konsulu ir Terencija, taip pat su Kvintu ir broliais Sekstais patraukėme į šalį skrynią, sofą ir atsklendėme duris. Vos tik jas atlapojome, Ciceronas ir Atikas puolė vienas kitam į glėbį, o iš gatvės pasigirdo džiaugsmo šūksmai ir plojimai — konsulą sveikino maždaug trisdešimt raitininkų.

Kai visiškai išaušo, Cicerono namą saugojo sargyba, o jo prieigos buvo užtvertos. Kiekvienas pas konsulą atvykęs lankytojas, net jeigu tai buvo kuris nors iš vyresniųjų Senato narių, privalėjo laukti prie kontrolės punkto, kuriame budėjo ginkluota apsauga, kol šeimininkas bus informuotas apie jų atvykimą. Paskui, jei Ciceronas pageidavo priimti atvykusįjį, aš eidavau patikrinti pastarojo tapatybės, o jau paskui palydėdavau pas šeimininką. Taip buvo priimti Katulas, Izaurikas,

Hortenzijus ir abu broliai Lukulai, kaip ir išrinktieji konsulai Silanas ir Murena. Jie pranešė, kad Ciceronas Romoje laikomas didvyriu. Jo garbei aukojamos aukos, dėkojama dievams, kad jį apsaugojo, o Katilinos tuščias namas aplaidytas akmenimis. Į Eskvilino kalvą visą rytą kilo nenutrūkstanti procesija su dovanomis ir palinkėjimais — gėlėmis, vynu, pyragais, alyvuogių aliejumi — todėl atrijus priminė turgaus prekystalį. Klodija atsiuntė pintinę su rinktiniais vaisiais iš savo sodo Palatine, bet Terencija buvo pirmesnė už savo vyrą ir sulaikė siuntinį; mačiau, kaip jos veidu, skaitant kartu su siuntiniu perduotą Klodijos raštelį, nuslinko įtarumo šešėlis, o paskui išgirdau prievaizdui jos duotą nurodymą išmesti visus vaisius lauk, mat „jie gali būti užnuodyti".

Ciceronas išdavė rašytinį įgaliojimą suimti Varguntėjų ir Kornelijų. Vyresnieji Senato nariai ragino jį duoti nurodymą suimti ir Katiliną, gyvą ar mirusį. Ciceronas tam nesiryžo.

— Jiems nėra ko jaudintis, — paaiškino jis Kvintui su Atiku, delegacijai išvykus, — juk ne jie pasirašys įgaliojimą. O ką, jei vadovaudamasis mano nurodymu Katiliną kas nors neteisėtai nužudytų? Tuomet visą likusį gyvenimą turėčiau gintis nuo kaltintojų. Juolab kad tokia priemonė būtų tik laikina. Senate vis tiek liktų jo šalininkų.

— Tačiau tu tikriausiai nesiūlai leisti jam toliau gyventi Romoje? — paprieštaravo Kvintas.

— Ne, aš tik noriu, kad jis išsinešdintų kartu su savo draugais sąmokslininkais. Tegul jie visi prisideda prie maištininkų kariaunos ir žūsta mūšio lauke, ir geriausia, kad tai įvyktų kur nors už šimto mylių nuo čia. Dievaži, jei tik jie panorėtų, aš išduočiau jiems apsaugos raštą ir skirčiau garbės sargybą, kad palydėtų juos iš miesto, patenkinčiau jų pageidavimus, kad tik jie greičiau dingtų iš akių.

Vis dėlto, kad ir kiek jis suko galvą, nesugalvojo, kaip įgyvendinti šį planą, todėl galiausiai nusprendė, kad vienintelė išeitis — sušaukti Senato posėdį. Kvintas ir Atikas tam iš karto pasipriešino — kaip tokiu atveju jie galės užtikrinti jo saugumą? Ciceronas mąstė toliau, ir jo pastangos davė vaisių — aplankė išmintinga mintis. Užuot surinkęs Senato narius įprastoje vietoje, Senato salėje, jis davė įsakymą

pernešti suolus per forumą į Jupiterio Globėjo šventyklą. Toks persitvarkymas garantavo du pranašumus. Pirma, kadangi ji stovėjo žemutinėje Palatino šlaito dalyje, būtų lengviau gintis nuo Katilinos šalininkų puolimo. Antra, tai turėtų didelę simbolinę reikšmę. Pasak legendos, šią šventyklą Jupiteriui paskyręs pats Romulas, kare prieš sabinų gentis atsidūręs kritiškoje padėtyje. Kaip tik čia buvo susitelkusi Roma ankstyvomis jai iškilusio pavojaus valandomis; čia ji, vadovaujama naujojo Romulo, susitelks ir naujo pavojaus akivaizdoje.

Stropiai saugomam liktorių ir asmens sargybinių Ciceronui išsiruošus į šventyklą, virš miesto kybojo grėsmės nuojauta, tokia pat reali kaip lapkričio rūkas, kylantis nuo Tibro. Gatvėse viešpatavo mirtina tyla. Niekas neplojo ir nesišaipė; visi slėpėsi už durų. Romos piliečiai išbalusiais veidais ir nebylūs, lindėdami langinių šešėliuose, stebėjo konsulo žygį.

Pasiekę šventyklą, radome ją apjuostą gyvu žiedu, sudarytu iš raitininkų, — išvydau tarp jų net visiškai pagyvenusių, — ginkluotų ietimis ir kalavijais. Apsaugos zonos viduje lūkuriavo keletas šimtų senatorių, susibūrusių į tylias grupes. Jie prasiskyrė, leisdami mums praeiti, keletas paplekšnojo konsului per petį ir negarsiai palinkėjo sėkmės. Ciceronas dėkodamas linktelėjo, skubiai išklausė augurų žinią ir kartu su liktoriais pasuko į tą didžiulį pastatą. Man dar niekada nebuvo tekę įkelti čia kojos, o scena, tiesą sakant, pasirodė labai niūri. Šimtmečių senumo šventykla, kurios visos sienos ir kiekvienas kampas užversti relikvijomis, bylojančiomis apie karinę didybę, siekiančią ankstyvuosius respublikos laikus, — kruvinomis vėliavomis, įlenktais šarvais, laivų pirmagaliais, legionų herbais, — stūksojo čia ir Scipiono Afrikiečio skulptūra, nudažyta taip tikroviškai, kad galėjai pamanyti, jog prieš tave stovi jis pats. Ėjau su Cicerono palydovais per keletą žingsnių nuo jo, paskui mane grūdosi senatoriai, ir tikriausiai todėl, kad be perstojo sukiojau galvą dairydamasis į visus šiuos atmintinus eksponatus, truputį numoklinau į šoną. Tik tuomet, kai jau beveik priėjau prie paaukštinimo, baisiausiai sumišau supratęs, kad vienintelis

garsas šventykloje buvo mano kojų kaukšėjimas — *klik klik klik* — į akmeninį grindinį. Visi Senato nariai nuščiuvę laukė.

Ciceronas tarp pirštų sukiojo papiruso ritinį. Kai jis pakėlė akis ir apsidairė, pamačiau, kaip jo veidas sustingo iš nuostabos. Aš skubiai apsigręžiau ir išvydau į vieną iš suolų lyg niekur nieko besisėdantį Katiliną. Beveik visi Senato nariai stovėjo ir taip pat žiūrėjo į jį. Katilinai atsisėdus, visi arčiau buvusieji ėmė trauktis nuo jo, lyg jis būtų raupsuotasis. Taip akivaizdžiai demonstruojamo priešiškumo nebuvau matęs per visą savo gyvenimą. Prie jo nesiartino netgi Cezaris. Katilina nekreipė į tai dėmesio, sukryžiavo ant krūtinės rankas ir atkišo į priekį smakrą. Tyla užsitęsė, kol pagaliau tiesiai sau už nugaros išgirdau labai ramų Cicerono balsą.

— Ar ilgai, Katilina, dar bandysi mūsų kantrybę?

Visi mano vėliau sutikti žmonės teiravosi apie tą dieną Cicerono pasakytą kalbą. „Ar jis pasirašė ją iš anksto?" — norėjo žinoti vieni. „Jis tikriausiai bent jau buvo suplanavęs, ką sakys?" Į abu klausimus atsakau: ne. Cicerono kalba buvo visiškai spontaniška. Nuotrupas to, ką jis senų seniausiai norėjo pasakyti, apmatus kalbų, kurias jis repetuodavo mintyse, mintis, gimdavusias bemiegėmis naktimis pastaraisiais mėnesiais — visa tai jis tądien supynė į viena.

— Ar ilgai mes turėsime pakęsti tavo įniršį?

Konsulas nusileido nuo paaukštinimo ir labai pamažu nuėjo link suolo, kuriame sėdėjo Katilina. Eidamas jis išskėtė abi rankas ir trumpu gestu paprašė senatorius užimti vietas, ką jie ir padarė, o šis pedagogiškas Cicerono mostas ir visiškas Senato narių paklusnumas tartum sugrąžino jam deramą autoritetą. Jis kalbėjo respublikos vardu.

— Nejaugi tavo įžūlumui nėra ribų? Nejaugi nesupranti, kad tavo kėslai mums žinomi? Argi nejauti, kad tavo sąmokslas atskleistas? Gal manai, kad niekas iš mūsų nežino, ką veikei praėjusią naktį — kur buvai, kas dalyvavo tavo rengtame susitikime, ką nutarėte?

Pagaliau Ciceronas atsistojo priešais Katiliną, įrėmęs rankas į šonus, nužvelgė jį nuo galvos iki kojų ir pakraipė galvą.

— O laikai, o papročiai! — Jo balse išgirdau didžiausią pasišlykštėjimą. — Senatas nutuokia viską, konsulas nutuokia viską, tačiau jūs tik pažvelkite — *šis žmogus vis dar gyvas!*

Jis apsisuko.

— Gyvas? Ne tik gyvas, — eidamas šalin nuo Katilinos ir kreipdamasis į suoluose šventyklos centre susispietusius Senato narius, Ciceronas ėmė šaukti, — jis ateina į Senatą! Jis dalyvauja mūsų disputuose. Jis klausosi mūsų. Jis stebi mus ir kiekvienąkart sprendžia, ką tokį jam dabar nužudžius! Argi taip tarnaujama respublikai — paprasčiausiai kiurksant čia ir viliantis, kad mūsų eilė neateis? O, kokie mes narsūs! Praėjo dvidešimt dienų nuo to laiko, kai balsavimu patvirtinome sprendimą imtis veiksmų. Taip, mes laikome rankose kalaviją, bet neištraukę jo iš makšties! Tau, Katilina, nedelsiant turėjo būti įvykdyta mirties bausmė. Tačiau iki šiol esi gyvas. O kol esi gyvas, negali neregzti sąmokslų, ir tavo užmojai vis didesni!

Manau, tuo metu net ir pats Katilina galėjo suvokti, kokią didelę klaidą padaręs, kad ėjo į šventyklą. Fizinės jėgos ir nežaboto įžūlumo atžvilgiu jis buvo nepalyginamai pranašesnis už Ciceroną. Visgi Senatas nebuvo brutalios jėgos arena. Ginklais čia tapdavo žodžiai, ir niekas niekada nenutuokė, kaip Ciceronas sugeba juos taip tinkamai išrikiuoti. Per du teismų sesijų dešimtmečius vargu ar buvo nors viena tokia diena, kad Ciceronas nebūtų praktikavęs šio savo talento. Trumpai tariant, jo visas gyvenimas buvo pasirengimas šiam momentui.

— Prisiminkime praėjusios nakties įvykius. Tu nuvykai į dalgių meistrų gatvę — būsiu tikslus, pas Marką Leką. Ten susirinko ir tavo bendrai nusikaltėliai. Gal bandysi paneigti? Kodėl tyli? Jei neigsi, aš tai įrodysiu. Tiesą sakant, kai kuriuos iš jų aš dabar matau Senate. O, dievai, kur mes atsidūrėme? Kas čia per šalis? Kas čia per miestas, kuriame gyvename? Čia, gerbiamieji, čia, tarp mūsų, šiame švenčiausiame ir svarbiausiame istorijoje susirinkime dalyvauja žmonės, pasirengę sunaikinti mus, sunaikinti mūsų miestą, o galiausiai — ir visą pasaulį!

— Tu buvai Lekos namuose, Katilina. Tu neteisėtai padalijai Ita-

lijos regionus. Nusprendei, kur kam reikės vykti. Ketinai ir pats išvykti, kai tik mane nugalabysi. Tu nutarei, kuriuos miesto rajonus reikėtų sudeginti. Tu pasiuntei du vyrus manęs nužudyti. Taigi aš klausiu tavęs, atsakyk, kodėl nebaigi kelionės, į kurią išsirengei? Galų gale tikrai keliauk iš miesto! Vartai atdari. Laimingo kelio! Maištininkų kariauna laukia savo karvedžio. Išsivesk kartu visus savo žmones. Išvalyk miestą. Pastatyk tarp mūsų sieną. Tau nevalia čia ilgiau pasilikti — aš negaliu, aš neketinu, aš *neturiu teisės* to leisti!

Konsulas sudavė dešiniu kumščiu sau į krūtinę, pakėlė akis į šventyklos stogą, o senatoriai atsistojo ir pasigirdo pritariantis gaudesys.

— Nužudyti jį! — sušuko kažkas. — Nužudyti! Nužudyti!

Šūksmai ėmė plisti po visą šventyklą, Ciceronas mostelėjo ranka, duodamas ženklą sėstis.

— Jei aš liepsiu tave nužudyti, likusieji sąmokslininkai ir toliau gyvens tarp mūsų. Tačiau jeigu tu, kaip aš jau seniai raginu, išvyktumei iš miesto, paskui tave nutekėtų ir visos tos srutos, kurios tau — bendrininkai, o mums — mirtini priešai. Na, Katilina? Ko gi tu lauki? Ar yra kas nors šiame mieste, kas tau teiktų pasitenkinimą? Išskyrus šiuos žlugusius sąmokslininkus, nėra visoje Romoje nė vieno žmogaus, kuris nebijotų tavęs, nė vieno, kuris nedegtų neapykanta tau.

Tokiu tonu Ciceronas pasakė dar daugiau, o galiausiai savo kreipimąsi reziumavo:

— Tegul išdavikai nešdinasi! Išeik, Katilina! Keliauk į savo suplanuotą beprotišką karą, išvaduok respubliką, užsitrauk greičiau ant savęs pražūtį, priartink neišvengiamą galą savo sėbrams. O, Jupiteri, apsaugok mus, — sugriaudėjo konsulo balsas, jam ištiesus ranką link dievybės statulos, — ir siųsk šiems žmonėms, gyviems ar mirusiems, savo amžiną bausmę!

Jis apsisuko ir išdidžiai nužingsniavo prie pakylos. Šventykla skambėjo nuo šūksnių: „Išeik! Išeik! Išeik!“ Bandydamas gelbėti padėtį Katilina pašoko ant kojų, ėmė mostaguoti rankomis ir šaukti ant tolstančio Cicerono. Tačiau ką nors pakeisti buvo jau per vėlu, o ir

gabumų tam jis neturėjo. Katilina buvo iškoneveiktas, pažemintas, demaskuotas ir pribaigtas. Nugirdau žodžius „imigrantas" ir „tremtis", bet ūžesys buvo per stiprus, kad galėtumei išgirsti Katilinos balsą, juolab kad įtūžęs jis kalbėjo tokia greitakalbe, jog suprasti buvo labai sunku. Visuotinė kakofonija privertė kalbėtoją nutilti — giliai kvėpuodamas jis pastovėjo dar kurį laiką, sukdamasis čia į vieną, čia į kitą pusę, panašiai kaip kadaise galingas laivas, čaižomas galingos audros, nulaužtu stiebu, nuleistu inkaru, kol galų gale pasidavė. Katilina drebėdamas iš įniršio žengė praėjimo link, o tuo metu keli senatoriai, įskaitant Kvintą, stryktelėję per suolus, nuskubėjo prie Cicerono, kad jį apgintų. Vis dėlto net Katilina nebuvo tiek išprotėjęs — jei tik jis būtų pakėlęs ranką prieš konsulą, jį būtų sudraskę į skutus. Todėl, paskutinį kartą nužvelgęs senatorius savo niekinamu žvilgsniu, — šio žmogaus akyse, be abejo, galėjai pastebėti ir garbingą jo protėvių praeitį, — jis išėjo laukan. Vėliau tą pačią dieną, lydimas dvylikos šalininkų, kuriuos pavadino savo liktoriais, priekyje nešant kadaise Marijui priklausiusį sidabrinį erelį, Katilina iš Romos patraukė į Arecijų, kur formaliai pasiskelbė konsulu.

Politikoje nėra ilgalaikių pergalių, tėra tik negailestinga vienas kitą keičiančių įvykių seka. Jei mano veikalas turėtų moralą, ši frazė tiktų labiausiai. Ciceronas savo oratoriniais sugebėjimais nugalėjo Katiliną, ir apie šią pergalę bus kalbama dar ilgai. Savo liežuviu lyg rimbu jis išgrūdo siaubūną iš Romos, tik srutos, kaip jis buvo pavadinęs jo sėbrus, priešingai nei buvo jo tikėtasi, nenutekėjo paskui savo pasitraukusį vadovą — Sura ir kiti liko tyliai kiurksoti savo vietose, atidžiai klausydamiesi tolesnių diskusijų. Visas jų gausus būrys sėdėjo drauge — Sura, Cetegas, Longinas, Anijus, Petas, naujai išrinktasis tribūnas Bestija, broliai Sulos, netgi Markas Leka, iš kurio namų buvo pasiųsti Cicerono užpuolikai. Pamatęs, kaip Ciceronas juos stebi, bandžiau atspėti jo mintis. Vienu metu atsistojęs Sura savo skardžiu balsu pasiūlė Senatui... pasirūpinti Katilinos žmona ir vaikais. Senato

nariai įsitraukė į beprasmišką aptarinėjimą. Paskui žodžio pareikalavo išrinktasis tribūnas Metelas Nepotas. Tikriausiai siekdamas išprovokuoti bruzdėjimą, jis pareiškė, kad dabar, kai Katilina jau išvyko, derėtų kreiptis su prašymu į Pompėjų Didįjį, kad šis sugrįžtų į Italiją ir perimtų vadovavimą Senatui. Tuojau pat atsistojęs Cezaris pritarė pasiūlymui. Tačiau Ciceronas, visuomet pasižymėjęs greita nuovoka, nepraleido progos įvaryti pleišto tarp savo priešų ir tarytum nekaltai, visiškai nuoširdžiai domėdamasis pasiteiravo, ką apie tai manąs Krasas, kartu su Pompėjumi anksčiau ėjęs konsulo pareigas. Šis atsistojo be didelio noro.

— Nemanau, kad kas nors pažįsta Pompėjų Didįjį geriau nei aš, — pratarė jis, tačiau buvo priverstas trumpam nutilti, mat šventykloje kilo pašaipus juokas, kurį kalbėtojas išklausė, nervingai trypčiodamas vietoje. — Niekas nepažįsta geriau nei aš, — pakartojo jis, — bet išrinktajam tribūnui turiu priminti, jeigu jis pats to nepastebėjo, kad ne už kalnų žiema, tai yra labiausiai netinkamas metas karinėms pajėgoms keliauti per jūrą. Nejau manote, kad Pompėjus galėtų sugrįžti anksčiau nei pavasarį?

— Nieko tokio, Pompėjus Didysis gali sugrįžti be armijos, — pertraukė Nepotas. — Keliaudamas su nedidele palyda jis grįžtų per mėnesį. Vien jo vardas vertas tuzino legionų.

Katonui to buvo per daug. Jis akimirksniu stryktelėjo nuo suolo.

— Savo priešų mes nenugalėsime *vardais*, — nusišaipė jis, — net jeigu prie tų *vardų* yra žodis „Didysis". Mums reikia kariuomenės, kovojančios mūšio lauke, tokios kaip ta, kurią šiuo metu renka naujojo tribūno brolis. Be to, jei jums knieti išgirsti mano nuomonę, Pompėjus jau ir taip turi per daug galių.

Jo pareiškimas išprovokavo garsų iš nuostabos priblokštų senatorių aiktelėjimą.

— Jei mūsų Senatas nesuteiks Pompėjui įgaliojimų, — toliau kalbėjo Nepotas, — tai noriu jus atvirai įspėti, kad tą pačią akimirką, kai tik perimsiu tribūno pareigas, pateiksiu šį įstatymo projektą liaudies valiai.

— O aš tave atvirai įspėju, kad jį vetuosiu, — atkirto Katonas.

— Gerbiamieji romėnai! — šūktelėjo Ciceronas, norėdamas būti išgirstas. — Supraskite, nuo mūsų rietenų tautai iškilusios grėsmes akivaizdoje nebus geriau nei šaliai, nei mums patiems! Rytoj bus sušauktas liaudies susirinkimas. Aš informuosiu žmones apie mūsų diskusijas. Tikiuosi, kad tie senatoriai, kurie fiziškai galbūt ir yra su mumis, — jis įsmeigė rūstų žvilgsnį į Surą ir jo bičiulius, — tačiau savo ištikimybę yra prisiekę kažkam kitam, per naktį ištirs savo širdis, o ryt pasielgs kaip dera romėnams. Skelbiu pertrauką.

Paprastai Ciceronas po Senato posėdžio mėgdavo luktelėti kur nors netoliese, kad į jį galėtų kreiptis bet kuris pasikalbėti su konsulu panoręs senatorius. Tai buvo viena iš priemonių, leidusių jam kontroliuoti Senatą — Ciceronas gerai pažinojo kiekvieną, net ir visiškai neįtakingą Senato narį, žinojo jo stipriąsias puses ir silpnybes, ko jis siekia ir ko baiminasi, su kuo galėtų taikstytis ir ko nė už ką, jokiomis aplinkybėmis nepakęstų. Vis dėlto tą popietę mano šeimininkas buvo rūškanu iš nusivylimo veidu ir įprastos tvarkos nesilaikė.

— Atrodo, lyg kovočiau su hidra! — įtūžusiu balsu pasiguodė jis, mums grįžus į namus. — Vos spėju nukirsti vieną galvą, jos vietoje išauga dvi naujos! Nors Katilina išdūmė iš Romos, jo sėbrai kuo ramiausiai sėdi su mumis, be to, pradeda bruzdėti Pompėjaus šalininkai! Man liko vienas mėnuo, — pompastiškai tęsė konsulas, — tik mėnuo, — su sąlyga, kad aš taip ilgai išgyvensiu, — iki naujai išrinkti tribūnai pradės eiti savo pareigas. Tada prasidės aktyvi agitacija už Pompėjaus sugrįžimą. O mes dėl šios *sumautos bylos* negalime būti tikri net dėl to, kad sausio mėnesį turėsime naujus konsulus!

Tai taręs jis perbraukė ranka per stalą, ir visi su Murenos byla susiję dokumentai nuskriejo ant grindų.

Būdamas tokios nuotaikos Ciceronas elgdavosi iracionaliai, ir aš iš savo ilgos patirties žinojau, kad dabar ką nors sakyti būtų beprasmiška. Jis įrėmęs rūstų žvilgsnį laukė, ką jam atsakysiu, o nesulaukęs išėjo ieškoti, ant ko galėtų išsirėkti, o man neliko nieko kito, kaip tik atsiklaupus ramiai surinkti visus ritinius su įkalčiais. Gerai žinojau,

kad šeimininkas anksčiau ar vėliau grįš į darbo kambarį ruoštis rytdienos kreipimuisi į žmones, tačiau laikas ėjo, atslinko vakaro prieblanda, buvo uždegti fakelai ir žvakės, o jis vis nesirodė, ir mane apniko nerimas. Vėliau sužinojau, kad jis, lydimas sargybinių ir liktorių, buvo nuėjęs į sodą greta namo ir ten be jokios atvangos vaikštinėjo taip ilgai, kad jo palydovai ėmė rūpintis, ar tik jis nenuzulins tako akmenų. Ciceronui galiausiai parėjus, jo veidas buvo blyškus ir paniuręs. Netrukus jis prasitarė, kad yra parengęs veiksmų planą, tik nežinąs, dėl ko labiau baiminasi — dėl to, kad gali nepavykti įgyvendinti šio sumanymo ar kad gali pavykti.

Kitą rytą Ciceronas pasikvietė į svečius K. Fabijų Sangą. Pastarasis, jei pamenate, buvo tas pats senatorius, kuriam jis aną dieną, kai buvo rastas nužudyto vaiko lavonas, parašė laišką, prašydamas informacijos apie žmonių aukojimus ir galų religiją. Sanga buvo maždaug penkiasdešimties metų ir kaip reikiant pralobęs investuodamas Artimojoje ir Tolimojoje Galijose. Senate jis paprastai sėdėdavo kuriame nors iš galinių suolų, niekuomet nedegė noru kalbėti posėdžiuose, o Senatas jam reiškė tik vietą, kurioje būdamas jis gali ginti savo verslo interesus. Jis buvo labai gerbiamas, dievotas, gyveno palyginti kukliai, ir sklido kalbos, kad esąs itin griežtas savo žmonai ir vaikams. Sanga kalbėdavo tik tada, kai būdavo diskutuojama apie Galiją, bet jo klausytis, atvirai kalbant, būdavo labai nuobodu: savo pasakojimais apie šio krašto geografiją, klimatą, gentis, papročius ir visa kita Senato salę galėdavo ištuštinti greičiau nei riksmas „Gaisras!“

— Ar esi patriotas, Sanga? — Ciceronas uždavė šį klausimą savo svečiui tą pačią akimirką, kai tik aš jį atlydėjau.

— Manyčiau, kad taip, konsule, — apdairiai atsakė Sanga. — Kodėl klausi?

— Todėl, kad noriu, jog suvaidintumei esminį vaidmenį ginant mūsų mylimą respubliką.

— Aš? — man pasirodė, kad Sanga nustėro iš baimės. — O, dievai! Betgi mane kamuoja podagra...

— O, ne, ne, dėl to gali būti ramus. Aš tik noriu, kad paprašytum vieno žmogaus pasikalbėti su kitu žmogumi, o paskui papasakotum, ką pastarasis atsakys.

Sanga pastebimai nusiramino.

— Taip, žinoma. Manau, kad galėsiu tai padaryti. Kas tie žmonės?

— Vienas jų — Publijus Umbrenas, Lentulo Suros išlaisvintas iš vergijos, dažnai einantis jo raštininko pareigas. Man atrodo, kad jis yra netrumpai gyvenęs Galijoje. Tikriausiai jį pažįsti?

— Iš tikrųjų.

— O kitas turėtų būti vienas iš galų, nesvarbu kas toks. Nėra jokio skirtumo, iš kurios Galijos. Kas nors iš tavo pažįstamų. Idealu būtų kuriai nors genčiai atstovaujantis pasiuntinys. Žmogus, kuris Romoje būtų laikomas patikimu, bet nemažiau svarbu, kad juo visiškai pasitikėtum.

— Ir ką tas galas turėtų padaryti?

— Noriu, kad jis susisiektų su Umbrenu ir pasisiūlytų organizuoti sukilimą prieš Romos valdžią.

Kai Ciceronas išvakarėse man papasakojo apie savo planą, išsigandau, tik stengiausi to neparodyti, ir tikėjausi, kad ne kitaip pasijus toks griežtos moralės šalininkas kaip Sanga — išgirdęs siaubingą pasiūlymą, protestuodamas iškels rankas, o gal ir strimgalviais išdums iš kambario. Tačiau verteivas, kaip tąsyk ir vėliau dar ne kartą įsitikinau, apstulbinti yra sunkiau nei bet ką kitą, nepalyginti sunkiau nei karius ir politikus. Galite tokiam žmogui pateikti bet kokį pasiūlymą, koks tik jums ateis į galvą, ir jis visuomet bent jau apsvarstys. Sanga tik kilstelėjo antakius.

— Nori įpainioti Surą į išdavystę?

— Nebūtinai į išdavystę, paprasčiausiai įdomu sužinoti, ar jam ir jo bendrams egzistuoja ribos, kurių jie nesiryžtų peržengti, regzdami ką nors bloga. Mums jau žinoma, kad jiems nieko nereiškia suplanuoti

pasikėsinimą, žudynes, tyčinį padegimą ir ginkluotą maištą. Vienintelis iš visų pasibaisėtinų nusikaltimų, dėl kurio dar nesu tikras, yra slaptas sandėris su Romos priešais, tik ne todėl, — pridūrė skubėdamas, — kad galus laikyčiau priešais, bet... tikiuosi, supranti, ką turiu omenyje.

— Ar esi numatęs konkrečią gentį?

— Ne. Pasirink savo nuožiūra.

Sanga tylėjo, svarstė pasiūlymą. Jo veidas atrodė labai klastingas. Laiba nosis net trūkčiojo iš susijaudinimo. Jis patapšnojo ją pirštais, paskui švelniai timptelėjo. Iš išvaizdos buvo aiškiai matyti, kad pinigai jį masina.

— Mane su Galija sieja įvairūs prekybiniai interesai, o prekybai labai svarbu draugiški santykiai. Aš mažiausiai norėčiau, kad mano draugai galai Romoje būtų vertinami prasčiau nei dabar.

— Galiu tave, Sanga, užtikrinti: jeigu jie padės man demaskuoti šį sąmokslą, taps mūsų šalies didvyriais.

— Taip pat manau, kad reikėtų išsiaiškinti klausimą dėl mano paties dalyvavimo...

— Tavo dalyvavimas bus laikomas visiškoje paslaptyje, išskyrus Tolimosios ir Artimosios Galijų valdytojus, savaime suprantama, jei duosi tam sutikimą. Jiedu yra geri mano bičiuliai, ir aš esu tikras, kad jie norės deramai įvertinti tavo vaidmenį.

Išgirdęs užuominą apie pinigus Sanga pirmą kartą tą rytą nusišypsojo.

— Ką gi, jei jau taip, tai *yra* tokia gentis, kuri atitinka reikalavimus. Alobrogai, kontroliuojantys Alpių tarpeklius, neseniai pasiuntė į Senatą savo delegaciją, norėdami pasiskųsti dėl per didelių mokesčių, kuriuos jie privalo mokėti Romai. Jie prieš porą dienų atvyko į miestą.

— Ar jie karingi?

— Net labai. Jei tik jiems užsiminsiu apie tikimybę, jog jų prašymas bus patenkintas, esu tikras — jie norės kuo nors atsilyginti...

Jam išėjus, Ciceronas manęs paklausė:

— Tu nepritarti?

— Ne man vertinti, konsule.

— Ak, bet tu nepritari! Tavo veidas viską išduoda! Tu manai, kad paspęsti pinkles negarbinga. Ar galiu, Tironai, tau paaiškinti, kas iš tiesų yra negarbinga? Negarbinga yra gyventi mieste, kurį slapčia planuoji sunaikinti! Jei Sura neturi jokių išdavikiškų intencijų, jis pavarys tuos galus kuo toliau. Tačiau jei jis imsis svarstyti jų pasiūlymus, aš jį pričiupsiu, o tada asmeniškai nutempsiu prie miesto vartų ir išgrūsiu pro juos, kad Celeras su savo kariais jį pribaigtų. Ir niekas nepasakys, kad aš pasielgiau negarbingai!

Ciceronas kalbėjo su tokiu užsidegimu, kad mane beveik įtikino.

X

Išrinktojo konsulo Murenos teismo procesas, kuriame bus kaltinamas rinkimine korupcija, prasidėjo per lapkričio idas ir turėjo užtrukti dvi savaites. Kaltintojai buvo Servijus ir Katonas, o gynėjais — Hortenzijus, Ciceronas ir Krasas. Tai buvo svarbus įvykis — pats procesas vyko forume, o vien prisiekusiųjų jame dalyvavo devyni šimtai. Pastarieji, laikantis atitinkamo proporcingumo, buvo atrinkti iš senatorių, raitininkų ir visuomenėje gerbiamų piliečių; prisiekusiųjų buvo per daug, kad kas nors galėtų veikti jų sprendimą, — dėl šios priežasties jų tiek ir atrinkta, — bet kartu negalėjai numatyti, kaip jie balsuos. Ieškovas buvo pateikęs sunkų kaltinimą. Servijus turėjo surinkęs aibę įrodymų, patvirtinančių, kad Murena papirkinėjo rinkėjus, ir juos visus pateikė jam būdingu šaltu teisininko stiliumi, o paskui apkaltino Ciceroną, stojusį kaltinamojo pusėn, išdavus jų draugystę. Katonas laikėsi stoiko pozicijos — smerkė sugedusį amžių, kuriame valstybinis postas nuperkamas rengiant šventes ir žaidynes.

— Argi tu, — kreipėsi jis griausmingu balsu į Mureną, — nesieki aukščiausios valdžios, aukščiausio autoriteto, netrokšti tapti šalies valdovu, apeliuodamas į žmonių jausmus, bandydamas pakerėti jų protus ir linksmindamas juos įvairiomis pramogomis? Susimąstyk, į ką tu kreipiesi — į išpaikintą jaunuomenę, tikėdamasis tapti sąvadautoju, ar į Romos piliečius, renkančius pasaulio valdovą?

Murenai tai, be abejo, nepatiko, todėl jaunasis Klodijus, jo rinkimų kampanijos vadovas, kasdien sėdėdavęs šalia išrinktojo konsulo, turėjo gerokai pasistengti, kad savo laidomais sąmojais pakeltų jam ūpą. Ir geresnių advokatų Murena vargu ar galėjo tikėtis. Hortenzi-

jus, vis dar neatsigavęs po pralaimėjimo, patirto Rabirijaus teisme, buvo pasiryžęs įrodyti, kad jis neprarado savo pozicijų, ir naudojosi Servijaus jam suteikta galimybe. Krasas, tiesa, nepasižymėjo advokato kompetencija, bet labai daug reiškė jau vien tai, kad jis sėdėjo gynybai skirtame suole. Na, o Ciceronas laukė paskutiniosios teismo dienos, kada galės kreiptis į prisiekusiuosius, reziumuodamas anksčiau išsakytus argumentus.

Vykstant bylos nagrinėjimui, jis sėdėjo rostroje, skaitė ir rašė, tik kartkartėmis pakeldavo akis dėdamasis apstulbintu arba nustebintu to, kas buvo pasakyta. Aš buvau įsitaisęs tiesiai už jo, padavinėjau reikalingus dokumentus ir klausiausi nurodymų. Tai ne kažin kiek turėjo bendra su byla, nes Ciceronui teko ne tik kasdien dalyvauti teismo posėdžiuose, bet ir vienam vadovauti Romai, todėl jis buvo iki ausų paniręs administraciniuose rūpesčiuose. Pranešimų apie bruzdėjimus ateidavo iš visos Italijos — iš jos „kulno“ ir „nosies“, „kelio“ ir „šlaunies“. Celeras Picene vos spėjo areštuoti opozicionierius. Ėjo kalbos, kad Katilina gali ryžtis kraštutiniam žingsniui ir į sukilėlių kariuomenę pašaukti vergus, pažadėjęs jiems už tai manumisiją — jei taip būtų atsitikę, visas kraštas netrukus būtų skendėjęs liepsnose. Reikėjo mobilizuoti dar daugiau karių, todėl Ciceronui pavyko įtikinti Hibridą tapti naujai suburtos kariuomenės vadu. Jis iš dalies norėjo pademonstruoti savo sąjungininkų vienybę, bet labiausiai — išsiųsti Hibridą už Romos ribų, nes iš tikrųjų dar nebuvo įsitikinęs pastarojo lojalumu ir nenorėjo, kad šis būtų Romoje, jei Sura ir kiti sąmokslininkai nuspręstų, jog atėjo metas veikti. Patikėti žmogui, kuriuo nepasitiki, kariuomenės vado pareigas man atrodė beprotybė, bet Ciceronas nebuvo toks kvailas. Jis paskyrė Hibridai pavaduotoją, senatorių, turintį beveik trisdešimties metų patirtį kariuomenėje, M. Petrėjų, kuriam įteikė užantspauduotus nurodymus tam atvejui, jei kariuomenei tektų stoti į kovą.

Besiartinant žiemai, atrodė, kad respublika atsidūrė ant žlugimo slenksčio. Kartą, liaudies susirinkimo metu, Metelas Nepotas aršiai užsipuolė Ciceroną, kaltindamas jį visais įmanomais nusikaltimais ir

kvailystėmis — diktatūra, silpnumu, skubotumu, bailumu, neapdairumu, nekompetentingumu.

— Ar dar ilgai Romos piliečiai neturės teisės pasikviesti Gnėjaus Pompėjaus, pelnytai vadinamo Didžiuoju, žmogaus, galinčio išvaduoti juos iš šios apgailėtinos padėties?

Ciceronas posėdyje nedalyvavo, tačiau gavo išsamų jo protokolą.

Prieš pat baigiantis Murenos teismo procesui, — manau, kad tai įvyko gruodžio pradžioje, — vieną ankstų rytą į Cicerono duris pasibeldė Sanga. Mažos senatoriaus akys švytėjo, ir buvo dėl ko, mat jis atskubėjo su reikšminga žinia. Galai padarė tai, ko jis buvo prašęs, ir forume susitiko su Suros buvusiu vergu Umbrenu. Jų pokalbis išsivystęs visiškai natūraliai ir vykęs labai draugiškai. Galai pasiskundė savo dalia, keikė Senatą ir prasitarė sutinką su Katilinos teiginiu, jog verčiau mirti, nei gyventi tokioje vergijoje. Umbrenas klausėsi ištempęs ausis, o galiausiai pasiūlė pratęsti pokalbį tam labiau tinkamoje aplinkoje ir nusivedė juos į Decimo Bruto namus netoli forumo. Pats Brutas, aristokratas, prieš keturiolika metų ėjęs konsulo pareigas, su sąmokslu neturėjo nieko bendra ir tuo metu buvo išvykęs iš Romos, bet jo pati, ne tik gudri ir klastinga moteris, bet ir viena iš daugelio Katilinos meilužių, pati ir pasiūliusi veikti išvien. Umbrenas išėjęs pakviesti vieno iš sąmokslo vadovų, o grįžęs su vienu iš raitininkų, Kapitonu, kuris pirmiausia prisaikdinęs galus ir pareiškęs, kad sukilimas Romoje gali kilti bet kurią dieną. Katilinai kartu su maištininkais prisiartinus prie miesto, naujai išrinktasis tribūnas Bestija sušauksiąs liaudies susirinkimą ir pareikalausiąs suimti Ciceroną. Tai būsiąs ženklas pradėti sukilimą. Kapitonas ir kitas raitininkas, Statilijus, kurie vadovausią dideliam būriui padegėjų, sukelsią gaisrus dvylikoje numatytų vietų. Kilus panikai, vienas iš jaunųjų senatorių, Cetegas, pasirodysiąs su savanoriais, pasiryžusiais nužudyti Ciceroną, tuo metu likusieji surengsią pasikėsinimus prieš kitus jiems nurodytus asmenis; daugelis jaunųjų sukilėlių nužudysią savo tėvus; būsią užimti Senato rūmai.

— Ir ką galai jam atsakė? — pasidomėjo Ciceronas.

— Kaip nurodyta, jie paprašė sąrašo žmonių, dalyvaujančių sąmoksle, — atsakė Sanga, — aiškindami, kad norėtų įsitikinti, kiek šis sumanymas gali būti sėkmingas.

Svečias išsitraukė vaško lenteles su jose smulkiomis raidėmis surašytais vardais ir ėmė skaityti:

— Sura, Longinas, Bestija, Sula...

Visa tai žinome, — norėjo pertraukti Ciceronas, bet Sanga toliau vedžiojo pirštu.

— ...Cezaris, Hibrida, Krasas, Nepotas...

— Tai bent vaizduotė, ar ne? — Ciceronas paėmė iš Sangos lenteles ir skubiai peržiūrėjo sąrašą. — Jie nori pasirodyti stipresni, nei yra iš tikrųjų.

— Šiuo klausimu nieko negaliu pasakyti. Žinau tik tiek, kad šį sąrašą pateikė Kapitonas.

— Konsulas, vyriausiasis žynys, tribūnas ir turtingiausias Romoje žmogus, kuris padėjo demaskuoti sąmokslą? Negaliu patikėti.

Vis dėlto Ciceronas numetė lenteles man.

— Perrašyk, — paliepė jis.

Paskui, pakraipęs galvą, pareiškė:

— Gerai apgalvok klausimą, kad neišsigąstumei atsakymo.

Tai buvo viena jo mėgstamiausių maksimų, kuria Ciceronas vadovaudavosi teisme.

— Ką dar turėčiau pasakyti galams? — paklausė Sanga.

— Jei šis sąrašas teisingas, patarčiau jiems dėtis prie sąmokslininkų! Kada įvyko šis sutikimas?

— Vakar.

— O kada jie vėl turėtų susitikti?

— Šiandien.

— Vadinasi, jie skuba.

— Galams susidarė įspūdis, kad suirutė gali kilti artimiausiomis dienomis.

Ciceronas susimąstė.

— Tegul jie pareikalauja rašytinių įrodymų, iš kurių būtų matyti,

kad šiame sąraše išvardyti žmonės tikrai dalyvauja sąmoksle, tai yra laiškų su asmeniniais antspaudais, kuriuos jie galėtų parodyti savo tėvynainiams.

— O jei sąmokslininkai nesutiks?

— Tegul galai paaiškina, kad jų gentis, neturėdama svarių įrodymų, nerizikuos stoti į karą prieš Romą.

Sanga linktelėjo ir tarė:

— Bijau, kad po to turėsiu pasitraukti iš šio reikalo.

— Kodėl?

— Todėl, kad ilgiau užsibūti Romoje darosi pernelyg pavojinga.

Vis dėlto jis dar sutiko padaryti paskutinę paslaugą ir perduoti sąmokslininkų atsakymą iškart, vos tik sugrįš galai, o tada jau išvykti.

Ciceronas neturėjo kito pasirinkimo, kaip tik vykti į Murenos teismą. Sėdėdamas suole šalia Hortenzijaus jis dėjosi labai ramus, tačiau, retsykiais užmesdamas į jį akylesnį žvilgsnį, mačiau, kaip nerimastingai jis dairosi aplink, ilgiau stabtelėdamas prie Cezario, kuris irgi buvo išrinktas į prisiekusiuosius, prie Suros, sėdinčio kartu su pretoriais, ir dažniausiai prie Kraso, įsitaisiusio vos už dviejų vietų tame pačiame suole. Ciceronas tikriausiai jautėsi labai vienišas, o aš, žiūrėdamas į jį, pirmąkart atkreipiau dėmesį į žilstančius plaukus, be to, aiškiai matėsi jo paakiuose susimetusios tamsios raukšlės. Ši krizė jį stipriai sendino. Septintą vakaro Katonas baigė kaltinimo apibendrinimą, ir teisėjas vardu Koskonijus kreipėsi į Ciceroną teiraudamasis, ar jis nenorėtų reziumuoti ginamosios kalbos. Man pasirodė, kad klausimas nustebino konsulą, todėl jis, kurį laiką dar pavartęs dokumentus, atsistojo ir paprašė paskelbti pertrauką iki kitos dienos, kad galėtų viską gerai apmąstyti. Koskonijus aiškiai susierzino, bet pripažino, kad metas jau vėlus. Galiausiai nenoromis patenkino Cicerono prašymą, ir Murenos teismo baigiamoji dalis buvo atidėta.

Įsisupę į mums jau įprastą asmens sargybinių ir liktorių koloną nuskubėjome namo, deja, Sanga nepasirodė, o ir jokios žinios jis neatsiuntė. Šeimininkas tylėdamas nuėjo į darbo kambarį, įsitaisė prie stalo ir, parėmęs galvą rankomis, o pirštų pagalvėlėmis stipriai spaus-

damas smilkinius, įsmeigė žvilgsnį į čia pat išskleistus rašytinius parodymus, lyg būtų tikėjęsis, kad taip sėdint ir žiūrint pavyks pasirengti rytdienos kalbai. Man dėl jo kaip niekada anksčiau skaudėjo širdį. Tačiau, kai pamėginau prieiti arčiau ir pasiūlyti savo pagalbą, Ciceronas net nepakeldamas akių numojo ranka, be žodžių išprašydamas iš kambario. Tą vakarą jo daugiau nebemačiau. Užtat Terencija, pasivedėjusi mane į šalį, išreiškė savo susirūpinimą konsulo sveikata. Anot jos, vyras nei tinkamai valgo, nei miega. Jis apleidęs net rytinę mankštą, kurią praktikuodavo nuo pat jaunystės. Buvau nustebintas jos tokio atvirumo, juolab kad ji manęs niekada labai nemėgo ir savo nusivylimą vyru dažniausiai išliedavo ant manęs. Šiaip ar taip, aš buvau tas, kuris praleisdavau su Ciceronu daugiausia laiko. Tai aš sudrumsdavau jiems brangias ir retas akimirkas, kai Terencija su Ciceronu galėdavo pabūti drauge, įteikdavau šeimininkui šūsnis laiškų arba perduodavau lankytojų informaciją. Nepaisant jos požiūrio į mane, tąsyk ji kalbėjo mandagiai ir beveik draugiškai.

— Tu galėtum jį įtikinti, — paprašė Terencija. — Kartais manau, kad esi vienintelis žmogus, kurio jis dar klauso, o aš galiu tik melstis už jį.

Iš Sangos nebuvo jokių žinių ir kitą rytą, todėl ėmiau nerimauti, kad Ciceronas gali pernelyg jaudintis ir sunkiai susidoroti su kalba, kurią jam teks sakyti teisme. Prisiminęs Terencijos maldavimą aš netgi pasiūliau jam prašyti, kad posėdį nukeltų dar vėlesniam laikui.

— Ar kuoktelėjai? — atžariai atkirto konsulas. — Dabar ne metas demonstruoti silpnumą. Viskas bus gerai. Kitaip būti negali.

Aš niekada anksčiau nebuvau matęs, kad Ciceronas, pradėdamas kalbą, taip drebėtų, o jo balsas būtų toks tylus. Forumas buvo sausakimšas, o iš visų pusių sklido triukšmas, nors virš Romos tvenkėsi tiršti debesys, iš kurių protarpiais pasipildavo lietaus šuorai. Tačiau Cicerono kalba pasirodė esanti labai sąmojinga, o sąmojai ypač pasitarnavo priešpriešinant Servijaus ir Murenos motyvus, dėl kurių jie dalyvavo konsulų rinkimuose.

— Tu keliesi prieš aušrą, kad sutelktum savo šalininkus, — kon-

sulas kreipėsi į Servijų, — o jis — kad sutelktų savo kariuomenę. Tave pažadina gaidžiai, o jį — trimitų garsas. Tu braižai teismo proceso eigą, o jis — mūšio schemą. Jis žino, kaip sulaikyti priešo pajėgas, o tu — lietaus vandenį. Jis plečia mūsų šalies ribas, o tu jas nustatai.

Prisiekusiesiems tai patiko. Jie juokėsi ir vėliau, kai Ciceronas ėmė šaipytis iš Katono ir jo nelanksčios filosofijos.

— Galite būti tikri, kad antžmogiškos savybės, kuriomis pasižymi Katonas, yra įgimtos, o jo silpnybės — ne iš prigimties, bet paveldėtos iš mokytojo. Anksčiau gyveno toks genialus žmogus vardu Zenonas, o jo mokiniai vadinami stoikais. Štai keletas jo principų: išminčius niekada neieško sau naudos ir niekada nepamiršta kitų žmonių klaidų; tik kvailys jaučia gailestį; visos piktadarybės vienodos — netyčia užmušti gaidį yra ne mažesnis nusikaltimas nei pasmaugti savo tėvą; išminčius niekada nesivadovauja prielaidomis, niekada dėl nieko nesigaili, niekada neklysta, niekada nekeičia savo įsitikinimo. Deja, Katonui ši doktrina tapo ne diskusijų objektu, bet gyvenimo būdu.

— Tai keistuolis mūsų konsulas, — garsiai, nes visi aplink jį juokėsi, nusišaipė Katonas.

Tačiau Ciceronas dar nebaigė.

— Turiu pripažinti, kad būdamas jaunas aš irgi domėjausi filosofija. Tačiau mano mokytojai buvo Platonas ir Aristotelis. Jų pažiūroms nebūdingas kategoriškumas ar kraštutinumai. Jie teigia, kad naudos siekis kai kada gali daryti įtaką ir išmintingam žmogui, kad geras žmogus gali jausti gailestį, kad yra skirtingi nedorybių laipsniai ir skirtingos bausmės, kad išminčius, nežinodamas faktų, dažnai vadovaujasi prielaidomis, o kai kada ir supyksta, ir atleidžia, ir pakeičia savo nusistatymą, taip pat kad visas dorybes nuo kraštutinumo apsaugo vadinamasis vidurys. Jei tu, Katonai, būtumei studijavęs jų mokymą, tikriausiai nebūtumei tapęs nei geresnis, nei narsesnis, bet galbūt būtumei nors truputį jautresnis.

Atsikvėpęs jis tęsė toliau:

— Sakai, kad visuomeninis interesas paskatino tave iškelti šią

bylą. Neabejoju tuo. Tačiau tu klysti, nes be paliovos galvoji ir galvoji. Aš ginu Lucijų Mureną ne dėl draugystės, o dėl taikos, ramybės, vienybės, laisvės, savisaugos — trumpai tariant, dėl to, kad mums visiems būtų geriau gyventi. Paklausykite manęs, gerbiamieji Romos piliečiai, — Ciceronas atsigręžė į prisiekusiuosius, — paklausykite konsulo, kuris kiauras dienas ir naktis be paliovos mąsto apie respubliką. Mums tiesiog gyvybiškai būtina, kad sausio pirmąją šaliai vadovautų du konsulai. Tarp mūsų yra žmonių, kurie rezga planą, kaip sunaikinti miestą, išžudyti jo gyventojus ir išniekinti Romos vardą. Aš jus įspėju. Mano konsulatas eina į pabaigą, skaičiuoju paskutines dienas. Neatimkite iš manęs žmogaus, kuris būtų toks pat budrus, kaip ir aš.

Ciceronas uždėjo ranką Murenai ant peties ir kalbėjo toliau:

— Nepašalinkite žmogaus, kuriam aš norėčiau perduoti priešiškai nusiteikusių žmonių dar nepaliestą respubliką, kad jis apgintų ją nuo iškilusio mirtino pavojaus.

Jis kalbėjo tris valandas, padarydamas tik trumpas pauzes, norėdamas gurkštelėti šlakelį atskiesto vyno arba nusišluostyti aplytą veidą. Cicerono kalba kuo toliau, tuo labiau darėsi svaresnė, ir aš jį palyginau su stipria ir gyvybinga žuvimi, kuri buvo išskrosta, nerodė jokių gyvybės ženklų, bet paleista į vandenį, nors iš pradžių ir nejudėjo, plūduriuodama pilvu aukštyn, staiga pajutusi gimtąją stichiją, mostelėjo uodega ir atgijo. Lygiai taip pat Ciceronas atkuto pradėjęs kalbėti, o jam baigus ilgai ir entuziastingai plojo ne tik smalsuolių minia, bet ir prisiekusieji. Kaip vėliau paaiškėjo, tai buvo gera lemiantis ženklas, mat suskaičiavus balsus jų dauguma Murenai lėmė išteisinimą. Katonas ir Servijus nesėkmės prislėgti bematant dingo iš forumo. Ciceronas kiek užtruko tribūnoje, — pasveikino išrinktąjį konsulą, o paskui ir pats priėmė Klodijaus, Hortenzijaus ir net Kraso sveikinimus. Po visko skubiai patraukėme į namus.

Tik įsukę į savo gatvę pastebėjome prie namo sustojusį dailų vežimą. Prisiartinę išvydome, kad jis prigrūstas sidabrinių lėkščių, statulėlių, kilimų ir paveikslų. Už jo stovėjo antras irgi panašiai prikrautas

vežimas. Ciceronas paspartino žingsnį. Už pirmųjų durų mūsų laukė Sanga pilku lyg austrė veidu.

— Na, kaip? — iš karto pasiteiravo Ciceronas.

— Sąmokslininkai parašė laiškus.

— Nuostabu! — Ciceronas net suplojo delnais. — Ar atsinešei juos?

— Palūkėk, konsule. Čia dar ne viskas. Galai iš tikrųjų dar neturi tų laiškų. Jiems buvo pasiūlyta vidurnaktį ateiti prie Fontinalijų vartų ir būti pasirengusiems nedelsiant išvykti iš miesto. Juos ten pasitiks konvojus ir perduos laiškus.

— O kam jiems tas konvojus?

— Tam, kad nuvestų juos į susitikimą su Katilina. O iš Katilinos stovyklos jie turėsią vykti tiesiai į Galiją.

— O, dievai! Jei tik mums pavyks gauti šiuos laiškus, jie pagaliau paklius mums į rankas!

Ciceronas sparčiai vaikštinėjo po siaurą vestibiulį.

— Privalome surengti pasalą, — tarė jis man, — ir sugauti juos su įkalčiais. Pasiųsk ką nors, kad pakviestų Kvintą su Atiku.

— Jums reikės kareivių, — atsakiau jam, — ir patyrusio žmogaus, kuris jiems vadovautų.

— Tai turėtų būti absoliučiai patikimas žmogus.

Paėmiau savo užrašų lentelę ir rašomąją lazdelę.

— Gal Flakas? Arba Pomptinas?

Šie vyrai buvo pretoriai ir turėjo ilgametę legionierių patirtį, be to, krizės metu užsirekomendavo kaip patikimi žmonės.

— Gerai. Tegul atvyksta abu.

— O kareiviai?

— Galėtume pasinaudoti centurija iš Riečio. Jie vis dar kareivinėse. Tik nereikia nieko aiškinti apie užduotį. Dar ne laikas.

Ciceronas pasišaukė Sositėjų ir Laurėją ir skubiai davė būtiniausius nurodymus, paskui atsisuko į tą pusę, kur ką tik stovėjo Sanga, matyt, norėdamas kažką pasakyti, bet šis buvo jau dingęs, durys paliktos atidarytos, o gatvėje — nė gyvos dvasios. Senatorius pabėgo.

Kvintas su Atiku atvyko per valandą, o netrukus paskui juos prisistatė ir abu pretoriai, suglumę dėl tokio netikėto kvietimo. Nesigilindamas į detales Ciceronas paaiškino sužinojęs, kad vidurnaktį iš miesto išvyks galų delegacija kartu su palyda, o jis turįs pagrindą manyti, jog jie gabena Katilinai inkriminuojančius dokumentus.

— Privalome sulaikyti juos bet kokia kaina, bet pirmiau turime leisti jiems nueiti pakankamą atstumą, kad neliktų jokios abejonės, jog jie išvyksta iš miesto.

— Kiek man žinoma, pasala naktį yra gerokai sudėtingesnis dalykas, nei gali atrodyti iš pirmo žvilgsnio, — atsakė Kvintas. — Tamsoje lengviau pasprukti, o šiuo atveju — su įkalčiais, kuriuos minėjai. Ar esi tikras, kad negalime jų suimti tiesiog prie miesto vartų?

Tačiau Ciceronui už akių nedelsdamas užbėgo Flakas, vienas iš seno sukirpimo karių, tarnavęs kariuomenėje dar prie Izauriko:

— Niekai! Nežinau, kokioje kariuomenėje tau teko tarnauti, bet, mano galva, surengti tokią pasalą yra visiškai nesudėtinga. Toji vieta man gerai žinoma. Jeigu jie keliaus Flaminijaus keliu, tuomet Tibrą kirs Mulvijaus tiltu. Ten mes jiems paspęsime spąstus. Pasiekę tilto vidurį jie nebeturės kur dingti, nebent ryžtųsi šokti į upę ir skandintis.

Kvintas atrodė gerokai įsižeidęs ir nuo tos akimirkos nusišalino nuo dalyvavimo operacijoje, todėl į Cicerono pasiūlymą prisidėti prie Flako ir Pomptino, vyksiančių prie tilto, niūriai atsakė, kad jo patarimų čia niekas nepageidauja.

— Tokiu atveju teks vykti man, — tarė Ciceronas, tačiau visi ėmėme prieštarauti ir tvirtinti, kad tai būtų nesaugu.

— Ką gi, tuomet vyks Tironas, — nusprendė jis, bet pamatęs mano išgąstį pridūrė: — reikia, kad ten būtų vienas ne kareivis. Man bus būtinas išsamus tiesioginio liudytojo pasakojimas, kurį ryt galėsiu pateikti Senatui, o Flakas su Pomptinu bus per daug užsiėmę vadovavimu operacijai.

— O Atikas?.. — užsiminiau aš.

Šiandien šis klausimas man pačiam atrodo per daug įžūlus, laimė, Ciceronas buvo taip užsiėmęs, kad neatkreipė dėmesio.

— Jis, kaip paprastai, rūpinsis mano saugumu čia, Romoje. — Atikas, stovėjęs jam už nugaros, pažiūrėjo į mane ir apgailestaudamas gūžtelėjo pečiais. — Taigi, Tironai, pasistenk užrašyti kiekvieną jų žodį, o svarbiausia, pasirūpink, kad liktų nepažeisti visų laiškų antspaudai.

Sutemus sėdome ant žirgų ir išjojome — abu pretoriai kartu su savo aštuoniais liktoriais ir dar keturiais sargybiniais, ir galiausiai, kad ir labai nenorom, aš pats. Prie visų mano bėdų reikėtų pridėti ir tai, kad buvau labai netikęs raitelis. Aš šokinėjau balne, o tuščias dokumentų dėklas trinksėjo man į nugarą. Mes kratėmės per akmenis, o paskui pro miesto vartus jojome taip greitai, kad aš, nenorėdamas nukristi, turėjau tvirtai įsikibti į savo vargšės kumelės karčius. Laimė, ji buvo labai pakantus gyvulys, greičiausiai skirta tik moterims ir kvailiams, todėl nieko nuostabaus, kad leidžiantis nuo kalvos ir jojant lyguma ji šuoliavo be paraginimo, ir mudu neatsilikome nuo esančių priekyje.

Tai buvo viena iš tų naktų, kai užtenka vien žvilgsnio į dangaus skliautą, kad išvydęs sidabrinių debesų vandenyną skrodžiantį spindintį mėnulį, pasijustumei esąs keliautojas. Apačioje, po šia dangiška odisėja, tartum žaibo nutvieksti abiejose Flaminijaus kelio pusėse blykčiojo išsirikiavę antkapiai. Risnojome vienodu tempu, kol už maždaug dviejų mylių prijojome upę. Sustojome ir įsiklausėme. Tamsoje buvo girdėti, kaip teka vanduo, o atsigręžęs atgal galėjau įžiūrėti virš galvos plaukiančio dangaus fone išryškėjančius plokščius dviejų namų stogus ir medžių kontūrus. Netoliese pasigirdęs vyriškas balsas pareikalavo slaptažodžio. Pretoriai atsakė: „Emilijus Skauras!“ Su šiais žodžiais iš kairės ir dešinės pasirodė Riečio centurijos kariai, prieš tai slėpęsi pakelės grioviuose, išsipaišę veidus medžio anglimi ir purvu. Pretoriai juos greitai perskyrė į dvi grupes. Pomptinas su savo vyrais turėjo likti ten pat, kur ir buvo, o Flakas savo keturiasdešimt legio-

nierių pervedė į kitą krantą. Man kažkodėl pasirodė būsią saugiau su Flaku, todėl nusekiau paskui jį. Upė buvo plati, sekli, bet per didelius ir plokščius akmenis vanduo tekėjo labai greitai. Žvilgtelėjau per turėklus žemyn, ten, kur už kokių keturiasdešimties pėdų į atramas daužėsi putojančios bangos, ir supratau, kokiais puikiais spąstais tapo šis tiltas, nuo kurio nušokti buvo tolygu savižudybei.

Pasiekę kitą krantą, pasibeldėme į vieną namą, kuriame gyvenanti šeima jau miegojo. Staiga pakirdę iš miego jie nenorėjo įsileisti mūsų, bet užteko Flakui pagrasinti, kad išlaušime duris, ir jos atsivėrė. Kadangi namo savininkai pretoriui nepatiko, jis uždarė juos rūsyje. Iš viršutinio aukšto labai aiškiai matėsi tilto link vedantis kelias, todėl mes ten ir įsitaisėme. Laikantis veiksmų plano, visiems keliautojams, nepriklausomai nuo to, iš kur jie pasirodytų, turėjo būti leidžiama patekti ant tilto, bet perėję į kitą tilto pusę jie turėjo būti apklausti ir tik tada sprendžiama — praleisti juos ar ne. Buvo praėję nemažai laiko, niekas nesirodė, ir mano galvoje vis stipriau kirbėjo mintis, kad mus apmovė. Arba neturėjo būti jokių galų, susiruošusių šiąnakt išvykti iš miesto, arba jie jau išvyko, arba pasirinko kitą kelią. Savo abejonėmis pasidalinau su Flaku, bet jis tik papurtė savo žilą galvą.

— Jie dar pasirodys, — patikino jis, o man pasiteiravus, kodėl jis toks tikras, atsakė, kad dievai saugo Romą.

Tai taręs jis susidėjo savo stambias rankas ant didžiulio pilvo ir paniro į miegą.

Atrodo, kad ir aš buvau snūstelėjęs. Tik prisimenu ranką ant mano peties ir balsą, šnabždantį į ausį, kad ant tilto pasirodė žmonės. Bandydamas įžiūrėti tamsoje, išgirdau žirgų kanopų kaukšėjimą, o greitai išvydau ir raitelių siluetus — penkis, dešimt, o gal ir kiek daugiau vyrų, iš lėto jojančių per tiltą.

— Metas, — tyliai sukomandavo Flakas, ant galvos maudamasis šalmą.

Po akimirkos pretorius neįprastu jo sudėjimo vyrui greičiu jau skriejo laiptais — vienu šuoliu per tris pakopas — ir tuojau pat atsidūrė ant kelio. Paknopstom iškurnėjęs paskui jį, nugirdau švilpimą ir

trimito garsą, o iš visų pusių pasirodę legionieriai su kalavijais ir deglais rankose bėgo prie tilto. Ką tik artinęsi žirgai pasibaidė ir sustojo. Vienas iš raitelių riktelėjo, įsakydamas veržtis pirmyn. Rodydamas pavyzdį jis paragino žirgą ir, mojuodamas kalaviju kairėn dešinėn, metėsi link mūsų, tiesiai į tą vietą, kur stovėjau aš. Šalia manęs buvęs karys ištiesė ranką, norėdamas nutverti už pavadžio, bet tuojau pat persigandau išvydęs, kaip beveik man prie pat kojų nukrito nukirsta ranka. Pasigirdo sužeistojo riksmas, o raitelis, supratęs, kad mūsų tiek daug, jog prasiveržti nepavyks, apsisuko ir šuoliais leidosi atgal. Jis davė nurodymą savo bendrams sekti jam iš paskos, ir jie visi skubiai ėmė trauktis Romos pusėn, tačiau iš ten pasirodė Pomptino kariai. Mes aiškiai matėme liepsnojančius deglus, girdėjome jų šūksmus ir leidomės įkandin bėglių — netgi aš, visiškai užmiršęs savo baimę, mat labiau už viską norėjau atimti laiškus, kol jie neatsidūrė vandenyje.

Kai pasiekėme tilto vidurį, kova buvo jau beveik pasibaigusi. Galai, kuriuos lengvai atpažinome iš jų ilgų plaukų, barzdų ir netvarkingų drabužių, mėtė žemėn savo ginklus ir šoko nuo žirgų — galimas dalykas, kad jie tikėjosi kokios pasalos. Netrukus balne liko sėdėti ir saviškius nepasiduoti ragino tik tas vienas karštakošis, ką tik bandęs pro mus prasiveržti. Tačiau paaiškėjo, kad jie visi yra vergai, todėl ūpo kautis neturėjo — juk vien tik pakėlę ranką prieš Romos pilietį būtų užsitraukę nukryžiavimą. Raiteliai vienas po kito pasidavė. Galų gale jų vadas irgi numetė savo kruviną kalaviją, o paskui karštligiškai kibo į balnakrepšio dirželius, skubėdamas juos atlaisvinti, bet aš tąsyk pasielgiau labai sumaniai — tiesą sakant, tokie atvejai būdavo reti — ir galvotrūkčiais puoliau prie krepšio. Raitelis buvo jaunas ir stiprus, todėl nedaug trūko, ir jis būtų įmetęs krepšį į upę, jei kažkieno rankos nebūtų jo nutraukusios nuo žirgo. Spėju, kad tai buvo kareivio, kuriam pastarasis nukirto ranką, draugai, nes jie gerokai velėjo jam šonus, kol be didelio noro įsikišęs Flakas liepė liautis. Jis buvo už plaukų nutemptas į šalį, ir Pomptinas atpažino, kad tai esąs Titas Volturcijus, raitininkas iš Krotono. Sugriebęs pastarojo krepšį pašaukiau vieną karį

su deglu, norėdamas apžiūrėti savo laimikį. Jame radau šešis laiškus, visi jie buvo antspauduoti.

Nieko nelaukdamas nusiunčiau pasiuntinį pas Ciceroną, kad praneštų jam, jog mūsų misija pavyko. Paskui, kai tik mūsų belaisviams buvo surištos už nugarų rankos, o jie visi, išskyrus galus, kuriuos pagerbėme kaip tikrus pasiuntinius, per kaklus perrišta virve buvo sujungti į vieną eilę, leidomės atgal į Romą.

Į miestą sugrįžome prieš pat aušrą. Kai kurie žmonės jau buvo atsikėlę. Jie sustoję vėpsojo į mūsų nedidelę, nieko gero nežadančią procesiją, kuri, kirtusi forumą, kalvos šlaitu nuskubėjo link Cicerono namų. Belaisvius palikome gatvėje, sargybinių priežiūrai. Kai įėjome į vidų, mus pasitiko konsulas su Kvintu ir Atiku, stovinčiais jam iš abiejų pusių. Jis išklausė pretorių ataskaitą, nuoširdžiai padėkojo ir paprašė atvesdinti Volturcijų. Belaisvis, sumuštas ir įsibaiminęs, buvo vilkte atvilktas, o atsidūręs priešais konsulą sukurpė absurdišką pasakojimą apie tai, kad Umbrenas prašęs jo palydėti galus, išvykstančius iš Romos, o paskui dar įdavęs nugabenti laiškus, apie kurių turinį jis nieko nenutuokiąs.

— Tai kodėl sukėlei kautynės ant tilto? — griežtai paklausė Pomptinas.

— Palaikiau jus pakelės plėšikais.

— Plėšikai kariškomis uniformomis? Vadovaujami pretorių?

— Išveskite niekšą, — įsakė Ciceronas, — ir atgal atveskite tik tuomet, kai jis bus pasirengęs iškloti visą tiesą.

Išvilkus belaisvį laukan, Flakas tarė:

— Turime veikti kaip galima greičiau, kol Roma dar nespėjo sužinoti naujienos.

— Tu teisus, — sutiko Ciceronas.

Paskui jis paprašė parodyti jam laiškus, ir kartu juos apžiūrėjome. Du iš jų priklausė miesto pretoriui Lentului Surai, — atpažinti juos buvo visai nesunku, mat antspaudas vaizdavo jo senelį, praėjusiame amžiuje ėjusį konsulo pareigas. Likusių keturių laiškų siuntėjus pabandėme

nustatyti pagal mūsų turėtą sąrašą — galimas dalykas, kad jie buvo rašyti jaunojo senatoriaus Kornelijaus Cetego bei trijų raitininkų — Kapitono, Statilijaus ir Ceparijaus. Pretoriai akivaizdžiai nekantravo.

— Betgi paprasčiau būti negali, — prabilo Pomptinas. — Kodėl mums jų neatplėšus?

— Norėtum, kad mus apkaltintų įkalčių klastojimu? — atsakė Ciceronas, toliau įdėmiai tyrinėdamas laiškus.

— Nepaisant mano pagarbos konsului, — nepatenkintas sumurmėjo Flakas, — manau, kad mes tik švaistome laiką.

Dabar, praėjus tiek laiko, suprantu, kad Ciceronas būtent to ir siekė. Jis suvokė, kokioje keblioje padėtyje atsidurtų, jeigu jam tektų spręsti sąmokslininkų likimą. Jis norėjo duoti jiems dar vieną, paskutinę, galimybę pasitraukti iš miesto. Trumpai tariant, konsulas buvo linkęs leisti jiems išsiaiškinti santykius mūšio lauke. Deja, jis galėjo tik delsti, todėl netrukus išgirdome jo prašymą nueiti pas laiškų autorius ir pakviesti juos atvykti pas jį.

— Įsidėmėkite, aš nenoriu jų suimti, — perspėjo Ciceronas. — Perduokite jiems, kad konsulas būtų dėkingas, galėdamas išsiaiškinti keletą keblių klausimų, todėl norėtų pasikviesti juos į svečius.

Pretoriai, savaime suprantama, pamanė, kad jis elgiasi kvailai, bet vis dėlto įvykdė nurodymą. Mane šeimininkas išsiuntė kartu su Flaku pas Surą ir Cetegą, gyvenusius Palatine, o Pomptinas išėjo ieškoti kitų. Pamenu, kaip keistai pasijutau, priėjęs įspūdingą Lentulo Suros namą, kurį jis buvo paveldėjęs iš savo protėvių, ir pamatęs, kad gyvenimas jame teka įprasta vaga. Jis nebuvo niekur išvykęs, anaiptol. Lankytojams skirtuose kambariuose pretoriaus kantriai laukė pas jį atvykę interesantai. Išgirdęs apie tai, kad laukiame prie durų, jis pasiuntė savo posūnį Marką Antonijų išsiaiškinti, ko mums reikia. Antonijus tuo metu buvo tik dvidešimties, labai aukštas ir tvirtas, želdino madingą ožišką barzdelę, o jo veidas buvo tankiai nusėtas spuogeliais. Tąsyk įvyko mano pirmasis susitikimas su juo, tačiau, nors šiandien ir norėčiau prisiminti kuo daugiau šio susitikimo detalių, vienintelis dalykas, kurį aiškiai prisimenu, yra jo spuogai. Sugrįžęs pas savo patėvį vaiki-

nas perdavė mūsų žinią, o paskui pasirodė dar kartą — pasakyti, kad pretorius atvyks pas konsulą iškart, kai baigs rytinį priėmimą.

Tą patį galėčiau papasakoti ir apie apsilankymą pas Kajų Cetegą, energingą jauną patricijų, kuris, kaip ir jo giminaitis Sura, buvo kilęs iš Kornelijų giminės. Atvykę interesantai grūdosi eilėje, tačiau jis bent jau pagerbė mus pasirodydamas atrijuje. Šeimininkas nužvelgė Flaką nuo galvos iki kojų, tartum šis būtų priklydęs šuo, išklausė jį, o paskui atsakė, kad jis ne iš tų, kurie bėgioja pas kiekvieną, kuris tik pašaukia, bet iš pagarbos konsulo pareigoms, tegul ir ne pačiam asmeniui, trumpam užsuksiąs.

Mes sugrįžome pas Ciceroną, kuris aiškiai nustebo, išgirdęs, kad abu senatoriai vis dar Romoje.

— Įdomu, ką jie galvoja? — burbtelėjo jis man.

Vėliau paaiškėjo, kad iš Romos pabėgo tik vienas iš penketo — raitininkas iš Teračinos Ceparijus. Likusieji maždaug per valandą po vieną atvyko pas Ciceroną — taip tvirtai jie buvo įsitikinę savo saugumu. O aš dažnai susimąstau, kažin kada jie suprato padarę nedovanotiną klaidą. Gal tada, kai įsuko į gatvę, kurioje gyveno Ciceronas, ir išvydo joje daugybę ginkluotų vyrų, belaisvius ir tuntą smalsuolių? O gal tuomet, kai įėjo į namą ir viduje išvydo ne tik Ciceroną, bet ir abu išrinktuosius konsulus Silaną ir Mureną, o kartu su jais — autoritetingiausius senatorius: Katulą, Izauriką, Hortenzijų, Lukulą ir dar keletą kitų — visus tuos, kuriuos Ciceronas pakvietė kaip liudytojus? O galbūt tada, kai ant stalo išvydo savo rašytus laiškus nepažeistais antspaudais? Gal tą akimirką, kai pastebėjo, kad su galais gretimame kambaryje elgiamasi taip, lyg šie būtų garbingiausi svečiai? O gal kai Volturcijus staiga persigalvojo ir nutarė gelbėti savo kailį, liudydamas prieš juos, mainais į pažadą dovanoti už nusikaltimą. Man atrodo, kad situacija, kurioje jie buvo atsidūrę, priminė skendimą — vis aiškiau suvoki, kad nusiyrei per toli ir kiekvieną akimirką vis labiau tolsti nuo kranto. Tik tuomet, kai Volturcijus atvirai apkaltino Cetegą gyrusis nužudysiant Ciceroną, o paskui nusiaubsiant Senato rūmus, kaltinamasis pašoko iš vietos ir pareiškė neketinąs nė akimirką ilgiau likti

ir klausytis tokių kalbų. Tačiau išėjimą saugojo du Riečio centurijos legionieriai, kurie pakankamai šiurkščiai sugrąžino jį atgal į krėslą, kuriame šis buvo sėdėjęs.

Tada Ciceronas vėl atsisuko į savo naująjį pagrindinį liudytoją.

— O ką galėtum papasakoti apie Lentulą Surą? Ką jis tau sakė?

— Jis sakė, kad Sibilės knygose išpranašauta, jog Romą valdys trys Kornelijų giminės nariai — pirmieji du bus Cina ir Sula, o jis pats būsiąs trečiasis ir jau greitai tapsiąs miesto šeimininku.

— Ar tai tiesa, Sura?

Pastarasis į klausimą neatsiliepė, tik sėdėjo, akis įsmeigęs kažkur į priekį, ir tankiai mirksėjo. Ciceronas atsiduso.

— Dar prieš valandą galėjai netrukdomas išvykti iš miesto. O dabar būčiau toks pat kaltas kaip ir tu, jei leisčiau tau išsinešdinti.

Tai taręs konsulas mostelėjo atrijuje stovėjusiems kariams. Jie tučtuojau priėjo ir sustojo po du kiekvienam sąmokslininkui už nugaros.

— Atplėšk Suros laiškus! — šūktelėjo Katulas, kuris, išgirdęs apie tai, kad sąmoksle prieš respubliką dalyvauja ir viena iš šešių prie Romos įkūrimo prisidėjusių giminių, nebegalėjo sulaikyti savo įtūžio. — Atplėšk laiškus, ir pamatysime, iki kiek ši parsidavėlė kiaulė buvo pasiryžusi eiti!

— Dar ne laikas, — atsakė Ciceronas. — Tai atliksime Senato akivaizdoje.

Jis liūdnai pažiūrėjo į sąmokslininkus, kurie buvo tapę jo belaisviais, ir pridūrė:

— Kad ir kas įvyktų, nenoriu niekam duoti preteksto tvirtinti, neva aš suklastojau įkalčius arba priverčiau ką nors liudyti prieš jo paties valią.

Artėjo vidudienis. Paradoksalu, bet Cicerono namai ėmė puoštis gėlėmis ir įvairiais žalumynais, mat artėjo kasmetinė Gerosios Deivės šventė, kuriai tą vakarą kaip respublikos vadovo žmona turėjo vadovauti Terencija. Vergams nešant pintines su amalais, mirtomis ir

žieminėmis rožėmis, Ciceronas išleido potvarkį, pagal kurį Senatas tą dieną turėjo susirinkti ne įprastoje vietoje, Senato rūmuose, bet Konkordijos šventykloje, kad nutarimai būtų priimti vadovaujant valstybinės darnos deivei. Be to, jis davė nurodymą į forumą atnešti dar visiškai naują Jupiterio statulą ir pastatyti ją tiesiai priešais rostrą.

— Noriu užsitikrinti pačių dievų apsaugą, — tarė jis man. — Gerai įsidėmėk mano žodžius: kai visa tai baigsis, man ji labai pravers.

Penketas sukilimo organizatorių, saugomi sargybinių, buvo palikti atrijuje, o Ciceronas nuėjo į savo darbo kambarį apklausti galų. Tiesą sakant, iš jų sužinojome dar daugiau nei iš Volturcijaus, pavyzdžiui tai, kad prieš pat išvykstant iš Romos jie buvo nuvesti į Cetego namus, o ten išvydo visą rietuvę ginklų, kurie bus išdalyti gavus įsakymą pradėti žudynes. Mudviem su Flaku teko inventorizuoti šį arsenalą, kurį, nuvykę į vietą, radome tablinume, dėžėse, sukrautose iki pat lubų. Dar nė karto nenaudoti žvilgantys kalavijai ir peiliai buvo neįprastai išlenkti ir keistai raižyta rankena. Flako manymu, jie buvo pagaminti ne Italijoje. Nykščiu paliečiau vieno kalavijo ašmenis. Jie buvo aštrūs lyg skustuvo, o mane nukrėtė šiurpas nuo minties, kad šiuo kalaviju galėjo būti perkirsta ne tik Cicerono, bet, galimas dalykas, ir mano gerklė.

Kai mes, baigę tikrinti dėžes, grįžome atgal į Cicerono namus, buvo laikas vykti į Senato posėdį. Pirmas aukštas buvo išpuoštas kvapnių augalų girliandomis, o iš lauko buvo nešamos amforos su vynu. Akivaizdu, kad Gerosios Deivės šventė garsėjo ne tik misterijomis, bet ir nesaikingumu. Terencija pasivedė savo vyrą į šalį ir jį apsikabino. Negirdėjau, ką ji kalbėjo, o ir nenorėjau klausytis, tačiau pastebėjau, kaip ji sugriebė Cicerono ranką ir stipriai suspaudė. Paskui, apsupti legionierių, leidomės į kelionę, o kiekvieną sąmokslininką į Konkordijos šventyklą lydėjo vienas konsulas. Visi neramumų kurstytojai atrodė labai paklusnūs, netgi Cetegas nebeatrodė pasipūtęs. Nė vienas nežinojome, ko galima tikėtis. Įeinant į forumą, Ciceronas, norėdamas parodyti pagarbą, paėmė Surą už rankos, bet patricijus atrodė pernelyg apstulbęs, kad tai pastebėtų. Aš ėjau jiems iš paskos ir nešiau dėžę su laiškais. Labiausiai tąsyk įsiminiau ne gausingą minią, — manau, ne-

reikia nė pasakoti, kad pasižiūrėti, kas vyksta forume, buvo susirinkę kone visi miestiečiai, — bet absoliuti tyla.

Šventyklą supo ginkluoti kariai. Ten jau laukiantys senatoriai didžiai nustebę žiūrėjo, kaip Ciceronas įveda Surą. Šventykloje sąmokslininkai buvo uždaryti į nedidelę patalpą prie įėjimo, o Ciceronas nužingsniavo tiesiai prie laikinos pakylos, kur šalia Santarvės statulos buvo pastatytas jo krėslas.

— Gerbiamieji romėnai, — prabilo konsulas, — šiandien ankstų rytą, dar prieš auštant, narsūs pretoriai Lucijus Flakas ir Gajus Pomptinas mano įsakymu, vadovaudami būriui ginkluotų vyrų, ant Mulvijaus tilto sulaikė Etrūrijos kryptimi keliaujančius raitelius...

Niekas nė nesušnabždėjo, niekas nedrįso nė nusikosėti. Stojo tokia tyla, kokios Senate dar niekada nebuvau girdėjęs — baugi, verčianti sunerimti, slegianti. Kartkartėmis pakeldavau akis nuo užrašų ir dirstelėdavau į Cezarį ir Krasą. Jiedu sėdėjo palinkę į priekį ir atidžiai gaudė kiekvieną Cicerono žodį.

— Dėkoju galų pasiuntiniams, kurie, būdami mums ištikimi, sunerimę dėl jiems pateikto pasiūlymo, įspėjo mane apie kai kurių mūsų tėvynainių išdavikiškas užmačias, ir aš galėjau imtis reikiamų atsargumo priemonių...

Konsului baigus savo pranešimą, kuriuo jis išsamiai informavo apie sąmokslininkų planą padegti tam tikrus miesto rajonus, nužudyti daugelį Senato narių ir kitų gerbiamų asmenų, išgirdau kažką panašaus į visuotinį atodūsį arba aimaną.

— Dabar mums reikia nuspręsti, kaip pasielgti su šiais niekšais. Siūlau pirmiausia išklausyti parodymus, o paskui pasiklausyti, ką papasakos patys kaltinamieji. Tegul įeina liudytojai!

Pirmieji pasirodė keturi galai. Jie apsidairė aplink, o jų veidai išdavė nuostabą, kuri juos apėmė, išvydus ilgiausiomis eilėmis sėdinčius, baltais drabužiais vilkinčius senatorius, kurių išvaizda sudarė ryškų kontrastą jų išvaizdai. Paskui juos įėjo Titas Volturcijus, kuris taip drebėjo, kad vos pavilko kojas. Penketui atėjus į jam skirtą vietą, Ciceronas šūktelėjo prie įėjimo stovinčiam Flakui:

— Įveskite pirmąjį suimtąjį!

— O kurį norėtumėte apklausti pirmiausia? — atsiliepė Flakas.

— Tą, kuris arčiausiai, — baugiu balsu atsakė konsulas.

Arčiausiai, kaip netrukus paaiškėjo, stovėjo Cetegas, kuris, lydimas dviejų sargybinių, iš sandėliuko buvo nuvestas į tolimiausią šventyklos dalį, kur jo jau laukė Ciceronas. Atsidūręs savo pažįstamų, tokių pat kaip jis senatorių, akivaizdoje, jaunasis Senato narys iš dalies atkuto. Jis neskubėdamas nuėjo taku, o kai konsulas parodė jam laiškus ir liepė prisipažinti, kuris iš jų rašytas jo, atsainiai ištraukė vieną ir tarė:

— Manau, kad šis.

— Duok jį man.

— Jeigu jau taip reikalauji, — tiesdamas laišką pareiškė Cetegas. — Nors man visuomet sakydavo, kad skaityti svetimus laiškus yra labiausiai nemandagu.

Ciceronas nekreipė į jį dėmesio, sulaužė antspaudą ir išvyniojęs laišką garsiai perskaitė:

— *Sveikinimai nuo Kajaus Kornelijaus Cetego Katugnatui, alobrogų vadui! Šiuo laišku patvirtinu, kad aš ir mano draugai laikysimės jūsų pasiuntiniams duoto žodžio ir, jeigu jūsų tauta sukils prieš savo engėjus Romoje, būsime ištikimiausi jūsų sąjungininkai.*

Tai išgirdę senatoriai, apimti įtūžio, ėmė šaukti. Ciceronas kilstelėjo ranką.

— Ar tu rašei šį laišką? — konsulas kreipėsi į Cetegą.

Jaunasis senatorius, nustebintas tokio sutikimo, kažką sumurmėjo, bet taip neaiškiai, kad nieko nesupratau.

— Ar tu rašei šį laišką? — pakartojo Ciceronas. — Atsakyk!

Cetegas iš pradžių dvejojo, o paskui tyliai prisipažino:

— Taip.

— Ką gi, jaunuoli, atrodo, kad mus auklėjo skirtingi mokytojai, nes man visada sakydavo, kad išduoti savo tėvynę, veikiant išvien su svetimšaliais, yra blogiau nei skaityti svetimus laiškus! Taip pat norėčiau pranešti, — Ciceronas dirstelėjo į savo užrašus, — kad šįryt tavo

namuose radome ginklų sandėlį — šimtą kalavijų ir tiek pat durklų. Kaip tu tai paaiškintum?

— Aš kolekcionuoju ginklus... — atsakė Cetegas.

Galbūt jis norėjo pasirodyti esąs sąmojingas. Jeigu taip, tai šis sąmojis buvo paprasčiausiai kvailas ir paskutinis. Kitus jo žodžius nustelbė iš visų šventyklos pusių pasigirdę pikti šūksmai.

— Gana, mes jau pakankamai išgirdome, — atsakė Ciceronas. — Pats prisipažinai savo kaltę. Išveskite jį ir atveskite kitą.

Cetegą, kuris jau neatrodė toks savimi pasitikintis, išvedė, o įvedė Statilijų. Buvo pakartota ta pati procedūra — kaltinamasis atpažino savo antspaudą, paskui buvo išvyniotas ir perskaitytas laiškas (jis buvo beveik identiškas Cetego rašytam laiškui), o autorius prisipažino, kad rašysena esanti jo; tik paskui, paprašytas paaiškinti savo veiksmus, Statilijus pareiškė, kad jo laiškas nebuvęs labai rimtas.

— Nebuvo rimtas? — su aiškiai girdima nuostaba pakartojo Ciceronas. — Kvietei svetimšalių gentį žudyti romėnus — vyrus, moteris ir vaikus — ir tai laikai nerimta?

Statilijui beliko tik nuleisti galvą.

Paskui atėjo Kapitono eilė, kurio apklausa baigėsi taip pat, kaip ir vykusios prieš tai. Tada senatorių akivaizdoje pasirodė susivėlęs ir apsileidęs Ceparijus. Jis, rytui brėkštant, bandė pasprukti, tačiau pakeliui į Apuliją buvo sulaikytas. Tačiau būtent jo prisipažinimas buvo nuolankiausias iš visų. Po Ceparijaus beliko apklausti tik Lentulą Surą, tačiau tai buvo pats dramatiškiausias momentas — jei pamenate, šis žmogus ne tik ėjo miesto pretoriaus, tai yra trečiojo pagal statusą valstybės magistrato, pareigas, bet ir buvo ekskonsulas, atstovavo žymiausiai giminei ir net sulaukęs šeštos dešimties pasižymėjo įspūdinga išvaizda. Įėjęs į šventyklą jis maldaujančiomis akimis apžvelgė visus Senato narius, su kuriais aukščiausioje respublikos valdymo institucijoje buvo praleidęs ketvirtį amžiaus, deja, niekas tuo pačiu jam neatsakė. Kad ir labai nenoriai, Sura vis dėlto pripažino, kad du likusieji laiškai yra rašyti jo, juolab kad tai patvirtino ir antspaudai. Laiškas, adresuotas galams, niekuo nesiskyrė nuo perskaitytų anks-

čiau. Antrasis buvo skirtas Katilinai. Ciceronas sulaužė antspaudą, išvyniojo laišką ir perskaitė:

— *Kas aš toks, sužinosi iš žmogaus, kuris tau įteiks šį laišką. Būk vyras. Neužmiršk, kokia sudėtinga tavo situacija. Gerai apgalvok, kaip šiuo metu privalai elgtis, ir neatsisakyk net pačių niekingiausiųjų pagalbos.*

Ciceronas kilstelėjo laišką Surai prieš akis.

— Tavo raštas?

— Taip, — oriai pripažino šis, — bet jame nėra nieko nusikalstamo.

— O frazė „net pačių niekingiausiųjų"? Ką turėjai omenyje tai rašydamas?

— Vargšus — piemenis, ūkininkus nuomininkus ir kitus panašius žmones.

— Bet argi vadinamajam vargšų gynėjui pridera taip vadinti kitus piliečius? Ar tai ne arogantiška?

Tai taręs Ciceronas kreipėsi į Volturcijų:

— Kiek man žinoma, turėjai nugabenti šį laišką Katilinai, ar ne?

Volturcijus nuleido akis.

— Taip.

— Ką turėjo omenyje Sura, vartodamas frazę „patys niekingiausieji"? Ar jis nieko nesakė?

— Taip, konsule, sakė. Jis norėjo, kad Katilina paragintų sukilti vergus.

Po šio paaiškinimo kilo tokia stipri pasipiktinimo banga, kad ją buvo galima jausti kone fiziškai. Raginti vergus sukilti, kai dar visiškai neseniai buvo numalšintas Spartako ir jo šalininkų maištas, reiškė didesnį blogį net už sąjungą su galais.

— Atsistatydink! Reikalaujame atsistatydinimo! — miesto pretoriui šaukė senatorių choras.

Keletas Senato narių pašoko iš savo vietų, perbėgo šventyklą ir ėmė plėšti purpuru kraštuotą Suros togą. Šis parkrito ant žemės ir trumpam buvo dingęs užpuolikų ir sargybinių būryje. Mačiau į šalis lakstančius audinio skutus, o Sura greitai liko tik su apatiniais drabužiais. Pretoriui

iš nosies sruvo kraujas, o plaukai, paprastai sutepti aliejumi ir dailiai sušukuoti, stovėjo stati. Ciceronas paprašė surasti naują tuniką, o kai jo prašymas buvo išpildytas, nusileido žemyn ir padėjo Surai apsirengti.

Pagaliau pavyko nors iš dalies atkurti rimtį, ir Ciceronas pasiūlė balsuoti dėl Suros atstatydinimo iš pareigų. Senatoriai jam atsiliepė griausmingu „Taip!" Tai buvo labai svarbus sprendimas — Sura prarado teisinio neliečiamumo statusą. Jį, užsiėmusį nosį, išvedė atgal, o konsulas toliau klausinėjo Volturcijų:

— Išaiškinome penkis sąmokslo organizatorius, kurie buvo viešai įvardyti ir daugiau nebegalės slapstytis. Gal yra ir daugiau kurstytojų?

— Taip, yra.

— Ar galėtum juos įvardyti?

— Autronijus Petas, Servijus Sula, Kasijus Longinas, Markas Leka, Lucijus Bestija.

Visi apsidairė aplink, norėdami pamatyti šiuos senatorius, tačiau nė vieno iš jų nebuvo.

— Dabar turime atlikti įprastą procedūrą, — tarė Ciceronas. — Ar Senatas sutinka su tuo, kad išvardyti asmenys būtų taip pat suimti?

— Taip! — choru atsiliepė senatoriai.

Ciceronas vėl kreipėsi į Volturcijų:

— Gal dar kas nors?

— Girdėjau, kad yra.

— Ir kas gi jie?

Volturcijus nesiryžo iškart atsakyti ir nervingai dairėsi po šventyklą, galiausiai tyliai atsakė:

— Gajus Julijus Cezaris ir Markas Licinijus Krasas.

Pasigirdo nustebusių senatorių aikčiojimas ir švilpimas. Krasas su Cezariu tik piktai kraipė galvas.

— Bet neturi konkrečių jų kaltės įrodymų?

— Ne, konsule. Tik gandai.

— Tuomet išbrauk jų vardus iš sąrašo, — tarė man Ciceronas.

— Vadovaukimės tik įrodymais, — tęsė jis, tik pakeltu balsu, nes buvo kilęs didžiulis triukšmas. — Tik įrodymais, bet ne spėlionėmis!

Konsulas trumpam turėjo nutilti. Cezaris ir Krasas toliau kraipė galvas ir, karštligiškai gestikuliuodami aplink juos sėdintiems senatoriams, bandė įrodinėti savo nekaltumą. Retsykiais jie atsisukdavo į Ciceroną, bet jų veiduose buvo sunku ką nors įskaityti. Šventykla net ir saulėtą dieną skendėdavo prietemoje, o žiemos popietę greit temdavo, todėl būdavo sunku ką nors įžiūrėti net ir greta sėdinčiųjų veiduose.

— Turiu pasiūlymą! — šūktelėjo Ciceronas ir, norėdamas įvesti tvarką, suplojo delnas. — Gerbiamieji senatoriai, turiu pasiūlymą!

Pagaliau erzelis ėmė rimti.

— Savaime suprantama, sprendimo dėl šių žmonių likimo šiandien nepriimsime. Vadinasi, reikia pasirūpinti, kad naktį jie būtų akylai saugomi, kol nuspręsime, ką mums toliau daryti. Jei laikytume juos vienoje vietoje, rizikuotume, nes jų šalininkai gali pabandyti juos išvaduoti. Todėl siūlau štai ką. Suimtieji turėtų būti saugomi atskirai, o tuo galėtų pasirūpinti Senato nariai pretoriai. Ar yra tam prieštaraujančių?

Šventykloje stojo tyla.

— Labai gerai, — Ciceronas prisimerkęs apsidairė. — Kas norėtų pasitarnauti mūsų bendram labui?

Neišvydau nė vienos rankos.

— Drąsiau, gerbiamieji — tai visiškai nepavojinga. Kiekvienas suimtasis bus saugomas. Kvintai Kornificijau, — konsulas parodė pirštu į buvusį pretorių, garsėjusį nepriekaištinga reputacija, — galbūt sutiktumei pas save priimti Cetegą?

Kornificijus apsižvalgė, paskui atsistojo.

— Kaip pageidausi, konsule, — neryžtingai atsiliepė šis.

— Spinterai, ar priimsi Surą?

Spinteras atsistojo.

— Taip, konsule.

— Terencijau, ar nepriglaustumei Ceparijaus?

— Jei tokia Senato valia, — niūriai atsakė Terencijus.

Ciceronas vis dar tebesidairė aplink, ieškodamas potencialių prižiūrėtojų, kol jo žvilgsnis galiausiai sustojo prie Kraso.

— Bet kuriuo atveju, Krasai, — kreipėsi konsulas, tarytum tik dabar būtų tai supratęs, — nerasi geresnės galimybės įrodyti savo nekaltumą — ne man, ne, man nereikia jokių įrodymų, bet tai nedidelei daliai senatorių, kurie tavimi galbūt nepasitiki, — kaip priimti saugoti Kapitoną. Tą patį norėčiau pasiūlyti ir Cezariui — esi naujai išrinktas pretorius, tai gal priimtumei Statilijų į vyriausiojo žynio rezidenciją?

Abu, Krasas ir Cezaris, net išsižiojo iš nuostabos. Bet jie neturėjo pasirinkimo, todėl ir vienam, ir kitam beliko tik linktelėti. Jie pateko į pinkles. Atsisakymas būtų prilygęs kaltės prisipažinimui, lygiai kaip ir leidimas suimtiesiems pabėgti.

— Vadinasi, sutarta, — pareiškė Ciceronas. — Skelbiama pertrauka, Senatas į posėdį rinksis rytoj.

— Atsiprašau, konsule! — pasigirdo šaižus balsas, ir iš savo vietos, traškant senyviems keliams, pakilo Katulas.

— Gerbiamieji senatoriai, — kreipėsi jis, — manau, kad prieš mums išsiskirstant į namus ir nusprendžiant, kaip rytoj balsuosime, būtina aiškiai pareikšti, kad tarp mūsų yra vienas žmogus, kuris šiuo klausimu visą laiką nuosekliai laikėsi savo pozicijos ir už tai buvo nuolat kritikuojamas, tačiau, kaip parodė vėlesni įvykiai, jis visą laiką elgėsi labai išmintingai. Todėl aš norėčiau pateikti pasiūlymą: pripažindamas faktą, kad Markas Tulijus Ciceronas išgelbėjo Romą nuo sudeginimo, jos piliečius — nuo skerdynių, o Italiją — nuo karo, Senatas skelbia valstybines trijų dienų padėkos iškilmes, visose šventyklose bus dėkojama mūsų nemariesiems dievams už tai, kad tokiu sunkiu laiku davė mūsų tautai tokį didį konsulą.

Buvau apstulbęs. Ciceronas atrodė netekęs žado. Tai buvo pirmas atvejis respublikos istorijoje, kai valstybinę padėkos šventę buvo pasiūlyta surengti ne karą laimėjusio karvedžio garbei. Balsuoti dėl šio pasiūlymo neprisireikė. Savo pritarimą senatoriai išreiškė garsiais sveikinimo šūkiais. Lyg sustingęs savo vietoje liko vienintelis žmogus — Cezaris.

XI

Pradedu svarbiausią savo pasakojimo dalį, kurioje sužinosite apie įvykį, aplink kurį vėliau sukosi Cicerono ir daugelio mūsų gyvenimas, tai yra apie sprendimą, nulėmusį kalinių likimą.

Vis dar netylant plojimams Ciceronas išėjo iš šventyklos. Senato nariai pasipylė jam iš paskos, o jis iškart patraukė per forumą link rostros, iš kurios turėjo kreiptis į žmones. Nors buvo vėsu, o žemę gaubė prietema, po forumą vis dar sukiojosi šimtai romėnų, besitikinčių sužinoti paskutines naujienas; tarp jų pastebėjau ir nemažai kaltinamųjų draugų bei šeimos narių. Iškart atpažinau Marką Antonijų, kuris vaikštinėjo nuo vienos grupės prie kitos, burdamas savo patėvio, Suros, šalininkus.

Kalba, kurią Ciceronas vėliau paskelbė, labai skyrėsi nuo tos, kurią jis iš tiesų pasakė žmonėms, bet prie šios temos sugrįšiu vėliau. Ji nuskambėjo toli gražu ne kaip gyrimasis, o kaip dalykinis pranešimas, beveik identiškas kalbai, kurią jis ką tik buvo pasakęs senatoriams. Konsulas miniai papasakojo apie sąmokslininkų planą padegti miestą ir išžudyti magistratus, apie jų pastangas susidėti su galais ir apie pasalą ant Mulvijaus tilto. Paskui informavo juos apie tai, kaip buvo perskaityti laiškai, ir apie kaltinamųjų reakciją. Žmonės klausėsi nuščiuvę — vieni gėrėdamiesi, kiti paniurę, atsižvelgiant į tai, kaip jie patys interpretavo konsulo veiksmus. Tik tada, kai Ciceronas pranešė, kad Senatas jo laimėjimui pažymėti ką tik nutarė surengti trijų dienų valstybinę šventę, susirinkusieji atkuto ir ėmė ploti. Ciceronas nusišluostė nuo veido prakaitą, nušvito ir pamojavo, bet turėjo suprasti, kad žmonės ploja ne jam, o džiaugdamiesi, kad galės švęsti. Savo kalbą

konsulas užbaigė tiesdamas ranką į didelę Jupiterio statulą, jo nurodymu skubiai atgabentą ir pastatytą ankstų rytą.

„Ir iš tikrųjų, pats faktas, kad ši statula buvo pastatyta čionai tuo metu, kai sąmokslininkai kartu su liudytojais mano įsakymu buvo vedami per forumą į Konkordijos šventyklą, akivaizdžiai byloja apie Jupiterio, Geriausiojo ir Didžiausiojo, įsikišimą. Jei drįsčiau sakyti, kad aš vienas sužlugdžiau jų užmačias, girčiausi nepelnytai. Juos nugalėjo Jupiteris, galingasis Jupiteris; būtent Jupiteris apsaugojo Kapitolijų kartu su mūsų šventyklomis, visą miestą, taip pat ir jus visus."

Pagarbūs plojimai, kuriais palydėti pastarieji konsulo žodžiai, neabejotinai buvo skirti dievybei, bet ne oratoriui, ir vis dėlto šis pritariamasis gestas reiškė, kad nuo paaukštinimo Ciceronas gali nulipti laikydamasis oriai. Vos tik nusileidusį laipteliais jį apsupo asmens sargybiniai, ir mes, sekdami paskui kelią pralaisvinančius liktorius, nusiyrėme per forumą Kvirinalio kalvos link. Užsiminiau apie tai, kad suprastumėte, jog sutemus Romoje toli gražu nebūdavo nesaugu, o Ciceronas, priešingai nei vėliau dėjosi, nebuvo toks tikras, ką jam daryti toliau. Jis būtų mielai grįžęs namo ir pasitaręs su Terencija, deja, tą vakarą — vienintelį kartą per visą savo gyvenimą — jis lyg tyčia neturėjo teisės peržengti savo namų slenksčio, mat vykstant Gerosios Deivės naktinėms apeigoms joks vyriškos lyties asmuo negalėjo būti po vienu stogu su kulto veiksmuose dalyvaujančia moterimi. Namuose negalėjo likti nei mažasis Markas. Todėl *Via Salutaris* pakilome iki Atiko namų, kurių šeimininkas pasirūpino, kad tą vakarą konsulas galėtų praleisti pas jį.

Būtent šiame name, kurį supo ginkluoti sargybiniai ir kurio atrijuje šurmuliavo įvairiausi žmonės — senatoriai, raitininkai, iždinės tarnautojai, liktoriai, pasiuntiniai — Ciceronas priėmė sprendimus, susijusius su Romos gynyba. Jis taip pat nusiuntė žinią Terencijai, kad ir ši žinotų, kas buvo įvykę. Paskui užsidarė vienas Atiko bibliotekoje, norėdamas ramiai apgalvoti, kaip pasielgti su suimtais sąmokslininkais. Jo svarstymų liudininkais tapo iš visų keturių kambario kampų į

jį nemirksinčiomis akimis žvelgiantys ne per seniausiai girliandomis išpuošti Aristotelio, Platono, Zenono ir Epikūro biustai.

— Jeigu aš sankcionuosiu mirties nuosprendį išdavikams, jų šalininkai persekios mane visą likusį gyvenimą — pats matei, kokie paniurę atrodė tie žmonės minioje. Kita vertus, jeigu leisiu jiems paprasčiausiai išvykti į tremtį, tie patys jų šalininkai be perstojo reikalaus jų sugrįžimo; aš niekad neturėčiau ramybės, o Romą greitai vėl apimtų ta pati karštligė.

Tai taręs jis pakėlė savo liūdnas akis į Aristotelį.

— Atrodo, aukso vidurio filosofija, esant tokiai situacijai, bejėgė.

Pavargęs Ciceronas atsisėdo ant krėslo krašto, palinko į priekį ir, susidėjęs rankas ant sprando, įsistebeilijo į grindis. Ne, patarimų jis nestokojo. Jo brolis Kvintas ragino laikytis griežtos pozicijos: sąmokslininkai buvo neabejotinai kalti, todėl visa Roma, — o tai tas pat, kas visas pasaulis, — palaikytų jį silpnavaliu, jeigu jis nenubaustų jų mirtimi. Juk vyko karas! Romiojo Atiko požiūris buvo visiškai skirtingas: jei Ciceronas per savo politinę karjerą ir buvo kieno nors pusėje, tai tik įstatymo. Visais laikais Romos piliečiai naudojosi teise apskųsti neobjektyvų jų atžvilgiu nuosprendį. Kuo būtų pasibaigusi Verio byla, jei ne ši teisė? *Civis Romanus sum!* O kai atėjo mano eilė išsakyti savo nuomonę, gėda prisipažinti, pasiūliau bailiai pasitraukti. Juk Ciceronui konsulo poste buvo likusios vos dvidešimt šešios dienos. Kodėl suimtųjų kur nors neįkalinus ilgesniam laikui ir jų likimo nepatikėjus savo įpėdiniams? Tai išgirdę Kvintas su Atiku iškėlė rankas, bet Ciceronui mano pasiūlymas pasirodė esąs pakankamai protingas, o praėjus keleriems metams jis man užsiminė, jog buvau teisus.

— Po laiko visi gudrūs, — tarė jis, — tačiau istorijos nebeatsuksi atgal, kad ir kaip to norėtumei. Tikriausiai dar pameni, kokia tuo metu buvo susidariusi padėtis, — gatvėse budėjo kareiviai, būrėsi ginkluotos gaujos, sklandė gandai, kad bet kurią akimirką į miestą, norėdamas išvaduoti savo bendrus, gali įsiveržti Katilina, — tai kaipgi aš galėjau likti pasyvus?

Kategoriškiausio pasiūlymo sulaukėme iš Katulo, atvykusio vėlų vakarą, kai Ciceronas jau rengėsi eiti miegoti, su grupe buvusių konsulų, tarp kurių buvo abu broliai Lukulai, Lepidas, Torkvatas ir buvęs Artimosios Galijos valdytojas K. Pizonas. Jie atvyko reikalaudami suimti Cezarį.

— Ir kuo gi turėčiau jį apkaltinti? — paklausė Ciceronas, lėtai stodamasis pasitikti delegacijos.

— Išdavyste, be abejo, — atsakė Katulas. — Ar tu pats bent per nago juodymą abejoji tuo, kad jis šiame reikale dalyvauja nuo pat pradžios?

— Ne. Bet tai dar ne įrodymas.

— Tai sugalvok įrodymą, — nė kiek nesutriko vyresnysis Lukulas. — Reikia, kad Volturcijus pasakytų apie Cezarį šį tą daugiau, ir mes jį pagaliau pričiuptume.

— Garantuoju, kad Senato dauguma balsuos už jo suėmimą, — vėl prabilo Katulas. Jo kompanionai pritariamai sumurmėjo.

— O kas toliau?

— Toliau — mirties bausmė kaip ir visiems kitiems.

— Įvykdyti mirties bausmę aukščiausiam šalies religiniam autoritetui, vadovaujantis pramanytu kaltinimu? Kiltų pilietinis karas!

Į tai Lukulas atsakė:

— Anksčiau ar vėliau pilietinis karas vis tiek kiltų, ir to nori pats Cezaris, bet jeigu nedelsdamas imsiesi reikiamų priemonių, užkirsi tam kelią. Neužmiršk, kokie dideli įgaliojimai tau suteikti. Senatas ką tik priėmė sprendimą surengti tavo garbei padėkos iškilmes. Dar niekad nebuvai Senatorių taip gerbiamas.

— Tokia garbė man suteikta ne todėl, kad aš kaip despotas žudyčiau savo oponentus!

— Ne, tokia garbė tau suteikta todėl, — atkirto Katulas, — kad aš tai pasiūliau.

— Tave taip apakino neapykanta Cezariui, kuriam pralaimėjai vyriausiojo žynio rinkimuose, kad nieko nebematai!

Dar niekada nebuvau girdėjęs savo šeimininko tokiu tonu kal-

bančio su vienu seniausių patricijų, kuris tą pačią akimirką sakytumei būtų užlipęs ant ko nors labai aštraus, stipriai krūptelėjo.

— O dabar paklausyk, — tęsė konsulas, durdamas pirštu. — Paklausykite manęs visi. Cezaris šiuo metu yra mano rankose. Pagaliau primyniau Leviatanui uodegą. Jeigu jis leis suimtajam šiąnakt pabėgti, sutinku — mes Cezarį suimsime, nes jis pats įrodys savo kaltę. Tačiau kaip tik dėl šios priežasties jis to nepadarys. Cezaris paklus Senato valiai, nenorėdamas išsiduoti. Turiu jus patikinti, kad toks elgesys jam jau tapo įpročiu.

— Kol vėl grįš prie savo užmačių, — įsiterpė Pizonas, dar visiškai neseniai išvengęs tremties, į kurią už korupciją jį norėjo išvyti Cezaris.

— Nieko nepadarysi, teks jį ir vėl pergudrauti, — atsakė Ciceronas. — Ir dar kartą. Ir dar. Kiek reikės, tiek priešinsimės. Tačiau aš manau, kad jį jau perpratau, ir tai, kaip man pavyko įveikti mus ištikusią krizę, tik patvirtina, kad tokiais atvejais paprastai neklystu.

Konsulo svečiai nutilo. Išmušė jo valanda. Cicerono geras vardas pasiekė zenitą. Pagaliau niekas, netgi Lukulas, neišdrįso jam prieštarauti. Tylą pertraukė Pizono balsas:

— O sąmokslininkai?

— Jų likimas — Senato rankose, ne mano.

— Senato nariai žiūrės į tave.

— Jei taip, tai veltui. O, brangieji dievai! Argi to, ką padariau, dar nepakanka? — staiga šūktelėjo Ciceronas. — Demaskavau sąmokslą. Neleidau Katilinai tapti konsulu. Išvijau jį iš Romos. Užkirtau kelią planui padegti pusę miesto ir išžudyti mus mūsų pačių namuose. Sulaikiau sąmokslo organizatorius. Nejaugi dabar dar turėčiau užsikrauti sau ant pečių ir gėdą dėl jiems įvykdytos mirties bausmės? Atėjo metas jums, gerbiamieji, tarti savo žodį.

— O ko tu iš mūsų norėtumei? — pasiteiravo Torkvatas.

— Atsistokite ryt Senato akivaizdoje ir atvirai pareikškite, kaip, jūsų manymu, derėtų pasielgti su sąmokslininkais. Parodykite pavyzdį kitiems senatoriams. Nesitikėkite, kad aš ir toliau vienas nešiu visą

naštą. Kviesiu pasisakyti po vieną. Pareikškite savo nuomonę, — manau, vertėtų skirti mirties bausmę, nes kitos išeities nematau, — bet padarykite tai garsiai ir aiškiai, kad bent jau aš, atsistojęs prieš tautą, galėčiau tarti, jog esu tik Senato įrankis, o ne diktatorius.

— Gali mumis pasikliauti, — apžvelgdamas visus tarė Katulas. Likusieji svečiai pritariamai linktelėjo. — Tačiau dėl Cezario klysti. Geresnės progos jį sustabdyti nebus. Primygtinai prašau, pagalvok apie tai.

Jiems išvykus, konsulas ėmėsi spręsti keletą iš anksto nenumatytų klausimų. Jei Senatas pasisakytų už mirties bausmę, kada pasmerktieji būtų pasiųsti myriop, kaip, kur ir kas ją įvykdytų? Precedento tokiam atvejui dar nebuvo. Dėl laiko galvos sukti nereikėjo: siekiant užbėgti už akių galimam bandymui išvaduoti suimtuosius, nuosprendis turėjo būti vykdomas iškart po jo paskelbimo. Vykdytojas irgi buvo aiškus: valstybės budelis — jau vien todėl, kad tauta turėjo suprasti, jog sąmokslininkai yra eiliniai nusikaltėliai. Kur ir kaip — sudėtingesni klausimai. Vargu ar sąmokslo organizatorius būtų buvę galima numesti nuo Tarpėjaus uolos — šiuo atveju galėjo kilti riaušės. Ciceronas pasitarė su jam oficialiai paskirtų asmens sargybinių vadu, artimiausiu liktoriumi, kuris pareiškė, kad tam geriausiai tiktų — jau vien dėl galimybės užtikrinti saugumą — po karceriu, esančiu šalia Konkordijos šventyklos, įrengta egzekucijų kamera. Patalpa, tiesa, ankštoka, o ir šviesos, ypač galvai nukirsdinti, per mažai, paaiškinęs jis, todėl mirties bausmė kurstytojams turėtų būti įvykdyta juos pasmaugiant. Po pokalbio su konsulu liktorius išėjo susitarti su budeliu ir jo pagalbininkais, kad šie, reikalui esant, būtų pasirengę.

Atvirai kalbant, Ciceroną šis pokalbis sutrikdė. Jis atsisakė valgyti, tvirtindamas neturįs apetito. Tiesa, sutiko gurkštelėti truputį Atiko vyno iš vienos jo rinktinių neapolietiško stiklo taurių, deja, ranka taip drebėjo, kad taurė iškrito ant mozaikinių grindų ir sudužo į daugybę šukių. Jas sušlavus, Ciceronas panoro įkvėpti gurkšnį gryno oro. Atikas pašaukė vergą, kad šis atrakintų duris, ir mes iš bibliotekos išėjome į siaurą terasą. Apačioje, slėnyje, viešpatavo komendanto valanda,

Romą pavertusi tamsiu paslaptingu ežeru. Ryškiai švytėjo tik Lunos šventykla, apšviesta Palatino kalvos atšlaitėje uždegtais fakelais. Ji atrodė tartum iš žvaigždėto skliauto nusileidęs ir mus nakties tamsoje stebintis keistas spindintis indas. O mes, atsirėmę į baliustradą, veltui įdėmiai žvelgėme ten, kur nieko negalėjome įžiūrėti.

Ciceronas atsiduso ir labiau sau, nei kuriam nors iš mūsų, tarė:

— Kažin, ką apie mus manys žmonės po tūkstančio metų? Galbūt Cezaris teisus ir mūsų respubliką reikėtų nugriauti, o paskui atstatyti iš naujo? Sakau jums, aš jau imu nemėgti patricijų taip pat, kaip nemėgstu prastuomenės, — jie neturi kuo pateisinti nei skurdo, nei nemokšiškumo.

Jis kuriam laikui nutilo, paskui tęsė toliau:

— Mes tiek daug turime — meną ir mokslą, teisę, pilną iždą, daugybę vergų, Italijos grožį, — mes viešpataujame visoje žemėje, tačiau kažkoks žmogiško proto impulsas mus nuolat verčia teršti savo lizdą.

Aš vogčiomis pasižymėjau abu pastebėjimus.

Nakvynei man buvo paruoštas mažytis kambarėlis greta Cicerono kambario, bet miegojau labai blogai. Sapnai persipynė su sode budėjusių sargybinių batų trepsėjimu ir jų prislopintais balsais. Susitikimas su Lukulu sužadino Agatės prisiminimą, o vėliau, snūduriuojant, mane aplankė košmaras, kuriame į mano klausimą, kaip ji gyvena, Lukulas atsakęs, jog nesuprantąs, apie ką aš teiraujuosi, tačiau visi jo vergai ir vergės Misene yra žuvę. Kai nubudau, dangus buvo pilkas, jaučiausi tik dar labiau pavargęs, o krūtinę spaudė taip, lyg ant jos kas būtų užritinęs sunkų akmenį. Užmečiau akį į Cicerono kambarį — lovoje jo nebuvo. Suradau jį bibliotekoje — sėdėjo nejudėdamas, langinės buvo uždarytos, o šalia jo stovėjo mažas žibintas. Pirmi jo žodžiai buvo klausimas, ar jau aušta. Mano šeimininkas norėjo keliauti namo pasikalbėti su Terencija.

Netrukus išvykome, saugomi naujo būrio asmens sargybinių, kuriems vadovavo Klodijus. Šis viešai žinomas pasileidėlis, kilus krizei, dažnai pasisiūlydavo lydėti konsulą, o jo lojalumas, kaip ir Cicerono

tvirta pozicija jo ginamojo Murenos atžvilgiu, tik stiprino jų tarpusavio ryšius. Spėju, kad Klodijų prie Cicerono traukė galimybė pasimokyti politikos meno iš didžiojo mokytojo, mat ateinančiais metais jis ketino balotiruotis į Senatą, nors jo jaunatviška santūrumo stoka Cicerono visai nežavėjo. Tai štai, nors Klodijumi aš pats ir nepasitikėjau, tą rytą nudžiugau, matydamas jį atvykusį į sargybą, nes žinojau, kad vaikinas sugebės pakelti mano šeimininko ūpą, pasidalydamas naujausiomis paskalomis. Ilgai laukti neteko.

— Ar girdėjai, kad Murena vėl veda?

— Nejaugi? — nustebo Ciceronas. — O ką?

— Semproniją.

— Argi Sempronija netekėjusi?

— Ji ketina išsiskirti. Murena bus jos trečiasis vyras.

— Trys vyrai! Na ir pasileidusi ši moteris.

Jie ėjo kalbėdamiesi.

— Ji turi penkiolikos metų dukrą iš pirmosios santuokos, — mąsliai tęsė Klodijus. — Žinojai?

— Ne, nežinojau.

— Galvoju vesti šią mergaitę. Ką pats manai apie tai?

— Vadinasi, Murena taptų tavo uošviu?

— Taip, žinoma.

— Nebloga mintis. Jis galėtų tau padėti siekti karjeros.

— Be to, ji nepaprastai turtinga, Grakchų įpėdinė.

— Tai ko delsi? — paklausė Ciceronas, o Klodijus tik nusikvatojo.

Mums prisiartinus prie Cicerono namų, iš jų ryto šaltyje pasirodė vestalių vadovaujamos maldininkės. Jų pasižiūrėti buvo susirinkusi minia smalsuolių. Kai kurios jų, pavyzdžiui, Cezario žmona Pompėja, atrodė tokios pavargusios, kad ėjo palaikomos savo tarnaičių. Kitos, kaip Cezario motina Aurelija, atrodė nė kiek nepaveiktos to, ką buvo patyrusios. Pastaroji praėjo pro Ciceroną akmeniniu veidu, į jį nė nedirstelėdama, todėl nusprendžiau, kad ji žino apie vakarykščius įvykius Senate. Įdomu, kad su Cezariu vienaip ar kitaip

buvo susijusios stebėtinai daug iš Cicerono namų išeinančių moterų. Eisenoje pastebėjau mažų mažiausiai tris jo buvusias meilužes — Pompėjaus Didžiojo žmoną, Muciją, Servijaus žmoną, Postumiją ir Loliją, kuri buvo ištekėjusi už Aulo Gabinijaus. Klodijus stebėjo procesiją netverdamas savame kailyje. Galiausiai ant slenksčio pasirodė ir į gatvę išėjo tuometinė ir didžiausia Cezario meilė Servilija, išrinktojo konsulo Silano žmona. Ypatingu grožiu ji nepasižymėjo, jos veidas buvo dailus, gal net kažkiek vyriškas, tačiau jame atsispindėjo jos supratingumas ir tvirtas charakteris. Tai, kad ji, vienintelė iš visų vyresniųjų Romos magistratų žmonų, stabtelėjo prie Cicerono pasiteirauti, ką jis manąs apie tai, kas tądien turėjo įvykti, Servilijai buvo būdinga.

— Nuspręs Senatas, — atsargiai atsakė konsulas.

— O ką jis, tavo manymu, nuspręs?

— Tai priklausys nuo senatorių.

— Tačiau tu parodysi jiems pavyzdį?

— Jei taip ir atsitiktų, — prašau man atleisti, — savo nuomonę pareikšiu vėliau Senato akivaizdoje, o ne čia, gatvėje.

— Tu manimi nepasitiki?

— Pasitikiu, ponia. Bet kas nors gali išgirsti apie mūsų pašnekesį.

— Nesuprantu, ką nori tuo pasakyti! — Jos balse pasigirdo nuoskauda, tačiau skvarbiose mėlynose akyse išvydau pagiežą.

— Be jokios abejonės, ji yra gudriausia iš visų jo moterų, — pastebėjo Ciceronas, vos tik Servilija nuėjo, — gudresnė net už jo motiną, o tai daug pasako. Jis protingai pasielgtų, jei liktų su ja.

Kambariai Cicerono namuose dar buvo įšilę nuo moterų, oras atrodė prisisunkęs kvepalų ir smilkalų, santalų ir kadagių kvapo. Vergės šlavė grindis ir rankiojo trupinius; ant aukuro atrijuje išvydau šviesių pelenų krūvelę. Klodijus neslėpė savo smalsumo. Jis šmirinėjo aplink, rankiodamas įvairias smulkmenas, jas tyrinėdamas ir akivaizdžiai norėdamas užduoti aibę klausimų, ypač kai pasirodė Terencija. Ji tebevilkėjo vyriausiosios žynės apdaru, į kurį vyrai taip pat neturėjo teisės

pažvelgti, todėl jį buvo paslėpusi po aklinai užsagstytu apsiaustu. Jos veidas degte degė, o balsas buvo aukštas ir keistas.

— Gavome ženklą, — pranešė ji, — mažiau nei prieš valandą. Iš pačios Gerosios Deivės!

Atrodė, kad Ciceronas abejoja, bet ji buvo apimta tokio entuziazmo, kad nepastebėjo.

— Vestalės leido man informuoti tave apie mūsų regėjimą. Štai čia, — mostelėjo ji ranka, — ant aukuro, ugnis jau buvo visiškai užgesusi. Net pelenai buvo spėję atšalti. Tačiau tuomet staiga plykstelėjo ugnis. Tai ypatingiausias ženklas iš visų, kuriuos jos galėjo prisiminti.

— O ką jis, šis ženklas, jų manymu, reiškia? — kamantinėjo aiškiai susidomėjęs, nors ir prieš savo valią, Ciceronas.

— Tai palankus ženklas, siųstas tavo namams nepaprastai reikšmingą dieną, žadantis tau saugumą ir garbę.

— Iš tiesų?

— Būk drąsus, — Terencija paėmė jo ranką. — Elkis narsiai. Tu būsi gerbiamas per amžius. Ir nieko bloga tau nenutiks. Tokia Gerosios Deivės siųsta žinia.

Dar daugelį metų po šio įvykio svarstydavau, ar jis turėjo kokią nors įtaką Cicerono sprendimui. Taip, man girdint jis ne kartą yra pajuokęs augurus ir pranašiškus ženklus, sakydamas, kad visa tai — tik vaikiški paistalai. Tačiau per savo gyvenimą turėjau daug progų įsitikinti, kad net didžiausi skeptikai, *in extremis*, ima melstis kiekvienai dievybei dangaus skliaute, jei bent kiek tikisi sulaukti jų pagalbos. Šiaip ar taip, esu tikras, kad Ciceronas tuo apsidžiaugė. Jis pabučiavo Terencijos ranką ir padėkojo už jos maldingumą bei rūpinimąsi jo interesais. Paskui užlipo į viršų ruoštis Senato posėdžiui, pirmiau davęs nurodymą paskleisti gatvėje susirinkusioje minioje žinią apie pranašingą ženklą. O Klodijus po viena iš sofų rado moteriškus marškinius, pakėlė juos ir prisikišęs sau prie nosies ėmė godžiai uostyti.

Konsulo potvarkiu suimtieji, užuot atvesdinus į Senatą, buvo palikti ten pat, kur praleido naktį. Ciceronas teigė, kad taip pasielgta saugumo sumetimais, tačiau, mano manymu, jis paprasčiausiai negalėjo pažvelgti jiems į akis. Posėdis ir vėl vyko Konkordijos šventykloje, jame dalyvavo visi svarbiausi respublikos asmenys, išskyrus Krasą, atsiuntusį žinią, jog jis susirgęs. Tačiau iš tikrųjų jis nenorėjo balsuoti nei už, nei prieš mirties nuosprendį. Galimas dalykas, kad jis baiminosi užpuolimo, mat daugelis patricijų ir raitininkų buvo įsitikinę, kad jis irgi turėtų būti suimtas. Šventykloje pasirodęs Cezaris savo stačiais plačiais pečiais šaltakraujiškai prasibrovė pro sargybinius, nekreipdamas dėmesio į jo adresu siunčiamus keiksmus ir įžeidimus. Pasiekęs pirmą eilę, įsitaisė sau įprastoje vietoje, atsilošė ir ištiesė kojas vos ne iki praėjimo vidurio. Katonas su savo siaura kaukole, kaip įprastai palinkęs prie iždo sąskaitų, atrodė visiška jo priešingybė. Spaudė stiprus šaltis. Šventyklos galinės durys buvo paliktos plačiai atidarytos dėl gausiai susirinkusių žiūrovų, todėl tarp eilių siautėjo tikra audra. Izaurikas mūvėjo aptrintomis pilkomis kumštinėmis pirštinėmis, senatoriai kosčiojo ir šniurkščiojo nosimis, o Ciceronui paprašius rimties, jam iš burnos, lyg iš įkaitusio puodo, ėmė virsti garo kamuoliai.

— Gerbiami Senato nariai, — kreipėsi konsulas, — tai pats atsakingiausias Senato susirinkimas iš visų, kuriuos aš pamenu. Susirinkome nuspręsti, kaip pasielgti su nusikaltėliais, kurie kėsinosi sugriauti mūsų respubliką. Aš esu už tai, kad kiekvienam iš čia esančių ir norinčių pasisakyti, būtų užtikrinta galimybė kreiptis į Senatą. Tačiau piršti savo nuomonės nenorėčiau...

Jis kilstelėjo ranką, kad numalšintų prieštaraujančius balsus.

— Vargu ar kas nors išdrįstų pareikšti, kad šioje situacijoje neatlikau savo kaip vedlio pareigų. Tačiau nuo šiol noriu elgtis kaip tas, kuris tarnauja Senatui, todėl galite būti tikri, kad tai, ką jūs nuspręsite, aš įvykdysiu. Tik norėčiau, kad sprendimą priimtumėte šiandien iki temstant. Delsti negalime. Nuosprendis, kad ir koks jis būtų, turi būti greitas. Todėl, ilgai nelaukdamas, kviečiu Decimą Junijų Silaną pareikšti savo nuomonę.

Vyresniam amžiumi išrinktajam konsului buvo suteikta privilegija diskusijų metu kalbėti pirmam, bet aš esu tikras, kad tąsyk Silanas šios garbės būtų labai mielai atsisakęs. Apie pastarąjį nedaug ką galėčiau pasakyti iš dalies todėl, kad prisiminti jį ne taip jau ir lengva: titanų amžiuje jis buvo nykštukas — orus, žilas, nenuovokus, linkęs į besikartojančius blogos savijautos ir alinančio liūdesio priepuolius. Jis nė per tūkstantį metų nebūtų laimėjęs rinkimų, jei ne energingoji, ambicijų nestokojanti Servilija, nusprendusi, kad jos trijų dukterų tėvas turįs būti konsulas, ir dėl vyro karjeros tapusi Cezario meilužė. Retsykiais baikščiai žvilgtelėdamas į pirmoje eilėje sėdintį jam ragus įtaisiusį vyrą, Silanas užsikirsdamas kalbėjo apie nesutaikomas priešybes — teisingumą ir gailestingumą, saugumą ir laisvę, savo draugystę su Lentulu Sura ir neapykantą išdavikams. Ką jis norėjo tuo pasakyti? Nuspėti buvo neįmanoma. Galų gale Ciceronas tiesiai paklausė, kokią bausmę jis rekomenduojąs skirti. Silanas giliai atsiduso ir užsimerkė.

— Mirtis, — pasigirdo išrinktojo konsulo balsas.

Jam ištarus šį siaubingą žodį, Senatas nuščiuvo. Antruoju kalbėti buvo pakviestas Murena. Netrukus įsitikinau, kodėl Ciceronas suirutės laikotarpiu konsulo poste norėjo matyti jį, o ne Servijų. Jam stovint plačiai išžergtomis kojomis ir trumpomis stipriomis rankomis įsirėmus į klubus, negalėjai nepastebėti jo nepalaužiamo tvirtumo.

— Esu karys, — bylojo Murena. — Romoje vyksta karas. Toliau nuo miesto, kaimuose, prievartaujamos moterys, vaikai, siaubiamos šventyklos, naikinamas derlius. Mūsų budrusis konsulas išaiškino, kad buvo rengiamasi sukelti tokį patį chaosą ir mūsų motinoje Romoje. Jei sužinočiau, kad mano stovykloje yra žmonių, kurie planuoja paskandinti ją liepsnose, o karininkus — išžudyti, aš nė akimirką nesuabejočiau ir juos visus pasiųsčiau myriop. Išdavikai visada turi ir privalo būti baudžiami mirtimi.

Ciceronas tęsė savo darbą pirmoje eilėje — kviesti pasisakyti vieną ekskonsulą po kito. Katulas savo pasisakymu nutapė kraują stingdantį skerdynių bei gaisrų paveikslą ir tvirtai pareiškė siūląs kaltininkams mirties bausmę; jo pavyzdžiu pasekė abu broliai Lukulai,

Pizonas, Kurionas, Kota, Figulas, Volkacijus, Servilijus, Torkvatas ir Lepidas; net Cezario pusbrolis Lucijus, kad ir nenorom, sutiko su siūlymu skirti aukščiausią bausmę. Kartu su Silanu ir Murena tam pritarė iš viso keturiolika konsulo rangą turinčių senatorių. Prieštaraujančių neatsirado nė vieno. Vėliau Ciceronas man prisipažino, jog tąsyk ne juokais sunerimo galįs būti apkaltintas Senato narių papirkimu. Po kelių valandų, neišgirdęs nieko kito, tik siūlymus bausti sąmokslo organizatorius mirties bausme, Ciceronas atsistojo ir paklausė, galbūt kas nors norėtų pasiūlyti kitokią bausmę. Visi lyg susitarę atsigręžė į Cezarį. Tačiau pirmasis iš savo vietos pakilo buvęs pretorius Tiberijus Klaudijus Neronas. Kare su piratais jis buvo vienas iš Pompėjaus legionų vadų, todėl tąsyk kalbėjo kaip pastarojo atstovas.

— O ko mes taip skubame, gerbiamieji? Sąmokslininkai suimti ir nebekelia grėsmės. Mano galva, vertėtų pakviesti Pompėjų Didįjį į Romą, kad sumuštų Katiliną. Kai bus sutriuškintas vadeiva, galėsime neskubėdami nuspręsti, kaip pasielgti su jo pakalikais.

Baigus kalbėti Neronui, Ciceronas vėl paklausė:

— Ar dar kas nors prieštarauja dėl mirties bausmės?

Tuo metu Cezaris neskubėdamas nukėlė vieną koją nuo kitos ir atsistojo. Tą pačią akimirką šventykloje pasigirdo šūksmų ir patyčių kakofonija, bet Cezaris tikriausiai tikėjosi panašios reakcijos ir buvo parengęs atsakymą. Jis stovėjo susidėjęs rankas sau už nugaros, kantriai laukdamas, kol triukšmas visiškai nutils.

— Gerbiamieji Senato nariai, — kreipėsi jis savo ramiu, bet grasiu balsu, — kiekvienas, sprendžiantis šį sudėtingą klausimą, privalo atsiriboti nuo neapykantos ir pykčio, lygiai kaip ir nuo prieraišumo bei gailesčio. Surasti tiesą sunku, jei pasiduodi emocijoms.

Pastarąjį žodį Cezaris ištarė su tokia kandžia panieka, kad visi jo oponentai akimirką nuščiuvo.

— Jūs galbūt paklausite, kodėl aš nesutinku su mirties bausme, — tęsė jis.

— Todėl, kad pats esi nusikaltęs! — sušuko vienas iš senatorių.

— Jei būčiau nusikaltęs, — atkirto Cezaris, — nenorėdamas iš-

siduoti, kartu su jumis visais reikalaučiau pasiųsti juos myriop. Mums nepriimtina mirties bausmė ne todėl, kad šie žmonės kadaise buvo mano draugai — valstybės gyvenime vadovautis jausmais nedera. Ir jokiu būdu nemanau, kad jų nusikaltimai nereikšmingi. Atvirai kalbant, galvoju, kad bet kokia bausmė, kurią jiems skirtumėte, būtų per menka, palyginus su jų nusikaltimu. Deja, žmonių atmintis trumpa. Vos tik nusikaltėliams įvykdomas nuosprendis, jų kaltė pamirštama arba tampa diskusijų objektu. Kas jau kas, tačiau bausmė niekada nepamirštama, ypač jei ji būna aukščiausia. Esu tikras, Silanas savo šaliai nuoširdžiai nori paties geriausio. Tačiau jo pasiūlymas mane pribloškė — nedrįsčiau sakyti, kad jis per griežtas, mat tokiems žmonėms negali būti per griežto nuosprendžio, bet kad jis prasilenkia su respublikos tradicijomis.

Atsikvėpęs Cezaris tęsė:

— Visiems blogiems precedentams pradžią davė tai, kas kažkada buvo laikoma teisinga. Ar tada, kai prieš dvidešimt metų Sula įsakė įvykdyti mirties nuosprendį Brutui ir kitiems nusikaltėliams avantiūristams, nors vienas iš mūsų pasipriešino? Šie vyrai buvo piktadariai ir tvarkos drumstėjai; buvo vieningai nuspręsta, kad jie nusipelnė mirties. Tačiau vėliau paaiškėjo, kad šis nuosprendis daug prisidėjo prie valstybę ištikusios katastrofos. Netrukus kiekvienas, užsigeidęs kito žmogaus žemės arba vilos, o po kurio laiko — netgi jo indų ir drabužių, galėjo susidoroti su juo paprasčiausiai apkaltindamas jį valstybės išdavyste. Todėl tie, kurie džiaugėsi Bruto mirtimi, netrukus patys tapo teisiamaisiais, o žudymas liovėsi tik tada, kai Sula savo šalininkus užvertė turtais. Žinoma, nemanau, kad panašių veiksmų galėtų imtis Markas Ciceronas. Tačiau tokioje didelėje tautoje kaip mūsų yra daug įvairiausių žmonių, todėl neatmetu galimybės, jog ateityje, kai kuris nors iš būsimųjų konsulų, kaip ir dabartinis, savo žinioje turės jam pavaldžią kariuomenę, kažkas ims ir pateiks melagingą pranešimą, ir jis bus priimtas už gryną pinigą. Taigi, jei mes šiandien sudarysime precedentą, kas tuomet užkirs kelią tokiam žingsniui?

Išgirdęs savo vardą Ciceronas pertraukė kalbėjusįjį:

— Įdėmiai klausiausi vyriausiojo žynio pastebėjimų. Ar jis tik nesiūlo paleisti suimtuosius, kad šie galėtų prisidėti prie Katilinos kariuomenės?

— Jokiu būdu, — atsakė Cezaris. — Aš visiškai sutinku, kad jie prarado teisę kvėpuoti tuo pačiu oru ir regėti tą pačią šviesą kaip visi kiti romėnai. Tačiau nemirtingųjų dievų valia mirtis mums yra ne bausmė, bet išsigelbėjimas iš sunkaus triūso ir sielvartų. Jeigu nužudysime juos, jų kančios baigsis. Todėl aš siūlau griežtesnį atpildą: konfiskuoti suimtųjų nuosavybę, o juos pačius įkalinti, kiekvieną skirtingame mieste, iki gyvos galvos; atimti iš pasmerktųjų teisę apskųsti nuosprendį, o bet kokį bandymą juos ginti, kad ir kas to imtųsi, laikyti išdavyste.

— Gyvenimas, gerbiamieji, — pareiškė jis, baigdamas kalbą, — reikš įkalinimą iki gyvos galvos.

Tai buvo iš tiesų neregėto masto įžūlybė, tačiau, reikia pripažinti, labai sumani ir įspūdinga! Užrašydamas Cezario žodžius ir pateikdamas tekstą Ciceronui, aiškiai girdėjau per šventyklą vilnijančius susijaudinusių senatorių kuždesius. Konsulas susirūpinusiu veidu paėmė iš manęs užrašus. Jis jautė, kad priešas žengė klastingą žingsnį, tik nebuvo tikras dėl jo reikšmės ir dėl to, kaip į jį atsakyti. Garsiai perskaitęs Cezario pasiūlymą, Ciceronas pakvietė norinčius pareikšti savo nuomonę, ir tą pačią akimirką kalbėti atsistojo išrinktasis konsulas ir aukščiausias pareigas einantis raguotasis vyras Silanas.

— Cezario žodžiai man padarė stiprų įspūdį, — pareiškė jis, pataikaujamai trindamas rankas. — Tokį stiprų, kad aš nebalsuosiu už savo pasiūlymą. Aš taip pat įsitikinęs, kad kalėjimas iki gyvos galvos būtų tinkamesnė bausmė.

Jo pasisakymas sukėlė prislopintus nuostabos šūksnius, kuriuos sekė kažkas panašaus į šiugždesį, kuris, kaip netrukus paaiškėjo, bylojo apie kintančią Senato narių poziciją. Rinkdamiesi iš dviejų galimybių — mirties ir tremties, — dauguma jų pirmenybę teikė mirties bausmei. Tačiau atsiradus galimybei rinktis mirties bausmę arba įka-

linimą iki gyvos galvos, jie jau nebebuvo tokie tikri. Argi reikėtų juos už tai kaltinti? Pastaroji galimybė, atrodė, žada idealią išeitį: sąmokslininkai susilauks pelnytos baisios bausmės, o Senatas išvengs tautos paniekos dėl krauju suteptų rankų. Ciceronas sunerimęs apsidairė, ieškodamas mirties bausmės šalininkų, deja, vieną kalbėtoją keitė kitas, ir visi jie lyg susitarę gyrė įkalinimo iki gyvos galvos privalumus. Hortenzijus pritarė Cezario pasiūlymui; kad ir kaip keista, taip pat pasielgė ir Izaurikas. Metelas Nepotas pareiškė, kad mirties nuosprendis be teisės jį apskųsti būtų neteisėtas, ir pritarė Nerono reikalavimui iškviesti į Romą Pompėjų. Praėjus dar valandai, o gal dviem, ir per visą tą laiką išgirdęs vos kelis mirties nuosprendžio reikalaujančius balsus, Ciceronas paskelbė trumpą pertrauką, kad senatoriai prieš lemiamą balsavimą galėtų išeiti laukan atsipūsti, o gal ir pasistiprinti. Tuo metu jis pats pakvietė Kvintą ir mane į trumpą slaptą pasitarimą. Buvo pradėję temti, ir ką nors pakeisti šiuo atžvilgiu negalėjome — kurti laužą ar kaip nors kitaip pasišviesti šventykloje buvo griežtai draudžiama. Staiga supratau, kad laiko lieka visai nedaug.

— Ir ką gi jūs manote? — pasisukęs šonu tyliai paklausė Ciceronas.

— Cezario pasiūlymas bus priimtas, — šnipštelėjo Kvintas. — Nėra jokios abejonės. Net patricijai suglebo.

Ciceronas sunkiai atsiduso.

— Jų pažadai — vėjai...

— Tačiau tau tai tik į naudą, — nekantraudamas pareiškiau savo nuomonę, nes buvau tikras, kad geriausia išeitis — kompromisas. — Išvengsi didelių nemalonumų.

— Bet jo pasiūlymas yra absurdiškas! — sušvokštė Ciceronas, piktai žvilgtelėdamas Cezario pusėn. — Senatui niekada nepavyks priimti tokio įstatymo, kuris galiotų per amžius, ir visos būsimosios kartos būtų įpareigotos jo laikytis. O ką, jei jau kitais metais kas nors iš Senato narių pateiks pasiūlymą nelaikyti išdavyste reikalavimo paleisti įkalintuosius į laisvę, ir liaudies susirinkimas tam pritars? Paprasčiausiai jis yra suinteresuotas, kad krizė nesibaigtų.

— Tačiau tai būtų jau būsimojo konsulo, o ne tavo problema, — atsakiau aš.

— Pasirodysi esąs silpnas, — įspėjo Kvintas. — Ką apie tave kalbės istorija? Privalai pareikšti savo nuomonę.

Ciceronas nuleido pečius. Būtent to jis ir baiminosi. Niekada nebuvau matęs savo šeimininko, taip besikankinančio dėl negebėjimo apsispręsti.

— Tavo tiesa, — užbaigė jis, — nors aš ir nematau išeities, kuri man nebūtų pragaištinga.

Po pertraukos Ciceronas pareiškė, kad pirmiausia jis norėtų išsakyti savo nuomonę.

— Matau, gerbiamieji, kad jūs visi žiūrite į mane, todėl esu pasirengęs kalbėti kaip konsulas. Senatui pateikti du pasiūlymai: pirmojo autorius yra Silanas, — jis pats, tiesa, jau atsisako už jį balsuoti, — ir pagal jį sąmokslo organizatoriai turėtų būti nuteisti mirti; antrasis pasiūlymas, kurio autorius yra Cezaris, — įkalinti juos iki gyvos galvos, kartu perspėjant, kad toks pat likimas laukia kiekvieno, kuris išdrįs ryžtis tokiam baisiam nusikaltimui. Tokia bausmė, kaip teigia jis pats, daug blogiau nei mirtis, nes iš suimtųjų atimama net viltis, kuri vienintelė gali paguosti nelaimės ištiktą žmogų. Cezaris taip pat siūlo konfiskuoti suimtųjų nuosavybę ir pasmerkti juos visiškam skurdui. Jis siūlo jiems palikti tik gyvybę, teigdamas, kad atimdamas ją vienu skausmingu veiksmu išlaisvintų juos iš visų psichinių ir kūno kančių.

— Gerbiamieji senatoriai, — tęsė Ciceronas, — aš gerai suprantu, kaip turėčiau pasielgti, kad man pačiam būtų naudingiau. Jeigu jūs pritartumėte Cezario pasiūlymui, man nereikėtų labai bijoti žmonių įtūžio, nes jis yra populiaras, o aš būčiau atsižvelgęs į jo pasiūlymą. O jeigu jūs pritarsite alternatyvai, bijau, kad susilaukčiau rimtų nemalonumų. Tačiau svarbiausia tegul būna respublikos interesai, o ne mano ramybė. Privalome vadovautis teisingumo principu. Atsakykite man į vieną klausimą: jei šeimos galva rastų vergo nužudytus vaikus ir žmoną, o namus virtusius pelenais, ir už jų kančias neatmokėtų jam

mirties bausme, kuo tokį žmogų laikytume — geru ir gailestingu ar praradusiu žmoniškumą ir žiauriausiu iš visų žmonių? Mano manymu, žmogus, kuris nenumalšina savo liūdesio ir kančios, atsilygindamas nenaudėliui tuo pačiu, yra bejausmis akmenine širdimi. Aš pasisakau už Silano siūlymą.

Cezaris net pašoko iš vietos.

— Deja, konsulas neatsižvelgė į tai, kad kaltinamieji neįvykdė nė vieno iš nusikaltimų — jie teisiami už savo ketinimus, o ne už realius veiksmus.

— Teisingai! — pasigirdo šūksmas iš priešingos pusės, ir visi pasisuko į Katoną.

Jei balsavimas būtų vykęs tuo metu, aš beveik neabejoju, nepaisant aiškiai pareikštos konsulo nuomonės, Senatas būtų pritaręs Cezario pasiūlymui. Kaliniai būtų buvę išsiųsti į skirtingas Italijos vietoves supūti kalėjime arba laukti nuosprendžio vykdymo atidėjimo, atsižvelgiant į politikų užgaidas, o Cicerono būtų laukusi visiškai kitokia ateitis. Tačiau kaip tik tuo metu, kai jau atrodė, jog Senato sprendimas aiškus, iš suolo beveik pačiame šventyklos gale atsistojo visiems gerai pažįstama sulysusi ir apsileidusi būtybė išsidraikiusiais plaukais ir nuogais, nepaisant šalčio, pečiais, ir gyslotos rankos mostu parodė, kad norėtų tarti žodį.

— Markas Porcijus Katonas, — susirūpinusiu balsu tarė Ciceronas, negalėdamas nuspėti, kokios pozicijos šįkart laikysis griežta logika besivadovaująs Katonas. — Norėtumei kalbėti?

— Taip, noriu, — atsakė tasai. — Noriu kalbėti, nes Senatui reikia priminti, su kuo mes turime reikalą. Iš tikrųjų, gerbiamieji, mes susidūrėme ne su jau *įvykdytais* nusikaltimais, bet su *planuotais* įvykdyti nusikaltimais. Dėl šios priežasties bandyti pasitelkti įstatymą vėliau nebūtų jokios prasmės — mūsų paprasčiausiai nebūtų gyvų!

Pasigirdo pritariantis murmesys — garbusis senatorius sakė tiesą. Kilstelėjau akis į Ciceroną. Jis irgi linksėjo galva.

— Pernelyg didelė dalis čia sėdinčiųjų, — Katonas pakėlė balsą, — labiau susirūpinę savo vilomis ir statulomis, o ne savo šalimi.

Dievų vardan, žmonės, atsibuskite! Atsibuskite, kol dar laikas, kelkitės ginti respublikos! Mūsų laisvei ir gyvenimui iškilo pavojus! Ar tokiu metu kas nors išdrįs aiškinti man apie atlaidumą ir gailestį?

Jis basomis nusileido taku tarp eilių ir atsistojo, o šaižus ir griežtas balsas priminė į tekėlą galandamo skustuvo garsą. Galėjai pamanyti, kad iš savo kapo ką tik išėjo ir savo susivėlusias garbanas krato jo žymusis prosenelis.

— Nemanykite, gerbiamieji, kad mūsų protėviai ginklu menką valstybėlę pavertė tokia didžia respublika. Jei taip būtų, tai ji dabar būtų savo šlovės zenite, nes šiandien mes turime daugiau valdinių ir piliečių, daugiau ginklų ir žirgų negu bet kada anksčiau. Ne, didžiais juos padarė ne tai, o kažkas, ko mes visiškai neturime. Jie sunkiai triūsė namie, teisingai valdė kitas tautas, o Senate vadovavosi išmintimi, nesudrumsta nei sąžinės priekaištų, nei aistrų. Štai ką mes praradome. Mes kaupiame sau turtus, o valstybė bankrutavusi, mes visą laiką dykinėjame, todėl nereikia stebėtis, jei pavojaus valandą neatsiras kas gina respubliką.

— Aukščiausio rango Romos piliečiai slapta rezgė planą padegti savo gimtąjį miestą, — priminė jis. — Jie taip pat paragino griebtis ginklų galus, didžiausius viso to, kas romėniška, priešus. Neapykanta alsuojanti kariuomenė kartu su savo vadu jau pasirengę įsiveržti į mūsų namus. Ir jūs vis dar svyruojate negalėdami nuspręsti, kaip pasielgti su valstybės priešais, kurie įkalinti jūsų namuose?

Katonas tiesiogine prasme išspjovė savo sarkazmą, skrepliais aptėkšdamas arčiausiai jo sėdėjusius Senato narius.

— Ką gi, tuomet siūlau jų pasigailėti — juk tai ambicijų suklaidinti jaunuoliai. Tai kas, kad jie ginkluoti — tegul sau eina, kur akys veda. Tik gerai pagalvokite, kuo gali virsti jūsų gailestingumas ir užuojauta; kai jie užsimos kalaviju, bus per vėlu ką nors pakeisti. Ak, žinoma, sakote jūs, situacija iš tiesų nepavydėtina, bet jūs nieko nebijote. Nesąmonė! Jūs virpate lyg drebulės lapai! Tačiau esate taip ištižę ir nusilpę, kad nė piršto nepajudinate, vien tik laukiate, kada kas nors kitas jus apgins; o labiausiai, žinoma, pasitikite dievais! Gerai įsidėmė-

kite, ką pasakysiu: savo priesaikomis ir bobiškais maldavimais padėti dievų pagalbos neprisišauksite. Sėkmę lemia budrumas ir veiksmai.

— Mes apsupti iš visų pusių, — nesiliovė jis. — Katilina su savo kariuomene pasirengęs stverti mums už gerklės. Mūsų priešai pasikasė po miesto pamatais. Todėl mums būtina veikti kuo ryžtingiau. Toks mano pasiūlymas, konsule. Užrašyk žodis žodin, raštininke: *Kadangi respublika atsidūrė didžiuliame pavojuje, į kurį ją įstūmė savo nusikalstamas užmačias rezgę nedorėliai, vadovaujantis liudytojų ir jų pačių parodymais pripažinti kaltais žudynių, padegimų ir kitų žvėriškų nusikaltimų prieš savo tautiečius organizavimu ir patys pripažinę savo kaltę, atsižvelgiant į sentėvių paprotinę teisę, jie turi būti nubausti mirties bausme, lyg būtų sulaikyti nusikaltimo metu.*

Trisdešimt metų lankiau Senato posėdžius ir girdėjau daugybę puikių ir gerai žinomų kalbų. Tačiau nė viena iš jų savo veiksmingumu toli gražu neprilygsta šiam trumpam Katono intarpui. Kas gi iš tikrųjų yra gera iškalba, jei ne gebėjimas perteikti emocijas tinkamais žodžiais? Katonas pasakė tai, ką daugelis jautė, tik nemokėjo išreikšti kalba net patys sau. Jis perspėjo juos, ir būtent tuo jiems patiko. Šventykloje susirinkę senatoriai plodami kilo iš savo vietų ir, pareikšdami savo pritarimą, ėjo prie dienos didvyrio. Jis jau nebebuvo paskutinėje eilėje sėdintis keistuolis. Jis įkūnijo senąją respubliką, buvo jos stuburas, kaulai ir raumenys. Cicerono akyse išvydau nuostabą. Cezaris pašoko iš savo vietos reikalaudamas, kad jam būtų suteikta teisė atsakyti, ir netgi bandė kalbėti. Tačiau visi suprato, kad jam terūpi tik užtęsti debatus, kad nebeliktų laiko balsuoti, mat šviesa jau traukėsi ir šventykloje slankiojo ilgi šešėliai. Stovėjusieji arčiau Katono pasipiktinę ėmė jį koneveikti, vienur kitur kilo peštynės, todėl netrukus į vidų įsiveržė prie durų stovėję raitininkai su kalavijais rankose. Cezaris muistėsi, stumdamas nuo savęs rankas, bandžiusias jį pasodinti į vietą, ir kažką toliau kalbėjo. Raitininkai žiūrėjo į Ciceroną laukdami jo nurodymo. Būtų užtekę galvos linktelėjimo arba aukštyn iškelto piršto, ir Cezarį jie būtų nugalabiję vietoje. Konsulas akimirksnį dvejojo. Paskui papurtė galvą, ir Cezaris buvo paleistas; kadangi vėliau jo nebemačiau,

nusprendžiau, kad jis pasinaudojo kilusiu sąmyšiu ir pabėgo iš šventyklos. Ciceronas nusileido nuo paaukštinimo. Žengdamas tarpu tarp eilių ir šaukdamas ant senatorių, jis drauge su liktoriais išskyrė besigrumiančius, keletą jų jėga pasodino į vietas, o atkūrus rimtį sugrįžo atgal į savo krėslą.

— Gerbiamieji, — išblyškęs konsulo veidas prietemoje atrodė pieno baltumo, o balsas man pasirodė silpnas ir pavargęs, — Senato nuomonė aiški. Marko Katono pasiūlymas priimtas. Skelbiamas mirties nuosprendis.

Egzekuciją reikėjo įvykdyti kuo skubiau. Pasmerktuosius buvo būtina pervesti į mirties bausmės vykdymo vietą anksčiau, nei apie nuosprendį sužinos jų draugai ir jiems prijaučiantys. Sargybiniams, turėjusiems pristatyti suimtuosius, vadovauti Ciceronas paskyrė po konsulą: Katulas vadovavo Cetego sargybiniams, Torkvatas — Kapitono, Pizonas — Ceparijaus, o Lepidas — Statilijaus. Suderinęs visas detales ir paprašęs senatorių egzekucijos vykdymo metu likti savo vietose, konsulas išėjo paskui kitus atvesdinti vyriausiojo iš nuteistųjų Lentulo Suros.

Saulė buvo ką tik nusileidusi. Forume grėsmingai grūdosi daugybė žmonių, tačiau išvydę mus jie bematant prasiskyrė, kad galėtume praeiti. Jie man priminė žiūrovus aukojimo metu — rimti ir pagarbūs, kaip ir dera gyvenimo bei mirties misterijos akivaizdoje. Pakilome į Palatiną, kur gyveno Spinteras, Suros giminaitis, ir radome savo belaisvį atrijuje, su vienu iš sargybinių lošiantį kauliukais. Jis buvo ką tik išridenęs — mums įėjus, kauliukas barškėdamas nuriedėjo lenta. Sura jau vien išvydęs Cicerono veido išraišką galėjo suprasti, kad jo partija jau baigta. Jis nuleido akis į lentą, norėdamas pamatyti, koks skaičius iškirto, paskui vėl pasižiūrėjo į mus ir niūriai šyptelėjo.

— Atrodo, pralošiau, — pratarė jis.

Neturėčiau ko prikišti Surai dėl elgesio. Jo senelis ir prosenelis kadaise buvo konsulai ir dabar būtų galėję didžiuotis bent jau savo

palikuonio elgesiu paskutinę valandą. Sura ištiesė savo piniginę, norėdamas dalį pinigų išdalyti jį saugojusiems sargybiniams, paskui ramiai, lyg būtų vedamas maudytis, išėjo į kiemą. Iš jo lūpų išgirdome tik menką priekaištą:

— Esu tikras, kad paspendei man pinkles.

— Tu pats sau jas paspendei, — trumpai atkirto Ciceronas.

Eidamas per forumą Sura nepasakė nė žodžio, žengė tvirtais žingsniais, ryžtingai atkišęs smakrą. Jis dėvėjo tą pačią naujutėlę tuniką, kurią buvo gavęs išvakarėse. Žvelgdamas į juos iš šalies, galėjai pamanyti, kad mirtinai išblyškęs Ciceronas, nepaisant jo purpurinio konsulo apdaro, yra Suros paimtas į nelaisvę ir pasmerktas mirčiai. Jaučiau į mus nukreiptus žmonių žvilgsnius; susirinkusieji atrodė smalsūs ir romūs lyg avys. Prie laiptų, vedančių į karcerį, tiesiai priešais sargybinius išbėgo Suros įsūnis Markas Antonijus, kuris šaukdamas reikalavo paaiškinti, kas vyksta.

— Einu į trumpą susitikimą, — lyg niekur nieko atsakė Sura. — Greitai baigsis. Eik ir nuramink motiną. Tu jai dabar labiau reikalingas nei man.

Antonijus ėmė rėkti — jo balse buvo girdėti liūdesys ir pyktis — ir puolė į priekį, bandydamas bent paliesti Surą, tačiau liktoriai jį nustūmė nuo kelio. Palypėjome laiptais, saugomais sargybinių, pralindome pro žemą, tunelį primenantį priedurį ir patekome į belangę, deglais apšviestą apvalią akmeninę patalpą. Oras joje buvo tvankus, dvokė mirtimi ir irstančiais žmonių palaikais. Kai akys priprato prie tamsos, išvydau Katulą, Pizoną, Torkvatą ir Lepidą, togų skvernais prisidengusius nosis, ir žemą, kresną valstybės budelį, *carnifex*, su odine prijuoste, bei greta jo stovinčius kelis pagalbininkus. Anksčiau atvestieji belaisviai jau tysojo ant žemės už nugarų tvirtai surištomis rankomis. Kapitonas, kuris buvo saugomas pas Krasą, tyliai verkė. Cezario oficialioje rezidencijoje dieną praleidęs Statilijus nuo milžiniško išgerto vyno kiekio buvo netekęs sąmonės. Į kamuolį susirietęs ir užsimerkęs Ceparijus atrodė visiškai atsiribojęs nuo jį supančios aplinkos. Cetegas garsiai protestavo, tvirtindamas, kad jų atžvilgiu taikomos

priemonės yra neteisėtos, ir reikalavo, kad jam būtų leista kreiptis į Senatą, tačiau kažkas spyrė jam į šonkaulius ir suimtasis nutilo. Budelis griebė Suros rankas ir ėmė jas skubiai rišti dviejose vietose — per riešus ir alkūnes.

— Konsule, — kreipėsi Sura, raukydamasis iš skausmo, — ar pažadi man, kad mano žmonai ir šeimai nenutiks nieko bloga?

— Taip, pažadu tau.

— O mūsų palaikus atiduosi mūsų šeimoms palaidoti?

— Taip.

(Vėliau Markas Antonijus tvirtino, kad Ciceronas atsisakęs išpildyti paskutinį prašymą, bet tai buvo tik viena iš jo daugybės melagysčių.)

— Ne toks turėjo būti mano likimas. Pranašystės bylojo vienareikšmiškai.

— Tačiau tu leidaisi paperkamas blogų žmonių.

Netrukus rankos buvo surištos, ir Sura apsidairė aplink.

— Aš mirštu kaip garbingas romėnas, — maištingai sušuko jis, — kaip patriotas!

Toks įžūlumas net Ciceronui pasirodė per didelis.

— Ne, — atžariai pertarė konsulas, linktelėdamas budeliui, — tu miršti kaip išdavikas.

Po šių žodžių Sura buvo nutemptas prie plačios tamsios skylės pačiame grindų centre — į apačioje įrengtą egzekucijų vykdymo patalpą buvo galima patekti tik pro ją. Du tvirti vyrai įgrūdo jį į šią angą, ir aš deglo šviesoje paskutinį kartą išvydau jo dailų, bet suglumusį, lyg apdujusį veidą. Tą pačią akimirką jis pradingo, matyt, įtrauktas stiprių rankų. Tuoj pat paskui Surą buvo nuleistas sutižęs Statilijus, paskui atėjo eilė Kapitonui, kurį taip krėtė drebulys, kad net dantys barškėjo; po jo sekė apalpęs iš baimės Ceparijus, o galiausiai — Cetegas, nežmoniškai rėkiantis, raudojantis ir taip įnirtingai besipriešinantis, kad du vyrai buvo priversti atsisėsti ant jo, kol trečiasis besispardančiam nelaimingajam suriš kojas; galiausiai jie įgrūdo į skylę pastarojo galvą, o netrukus apačioje pasigirdo dunkstelėjimas. Paskui nieko nebuvo

girdėti, išskyrus retkarčiais ausis pasiekiantį brūkščiojimą, bet po kurio laiko nutilo ir tai. Vėliau sužinojau, kad jie visi buvo iš eilės pakarti ant lubose įtaisytų kablių. Atrodė, buvo praėjusi visa amžinybė, kai budelis šūktelėjo, jog darbas atliktas, tada Ciceronas be jokio noro priėjo prie kiaurymės ir dirstelėjo žemyn. Ant sąmokslininkų palaikų krito fakelo šviesa. Penketas pasmaugtų vyrų gulėjo viena eile, įbedę į mus išsprogusias, nieko nematančias akis. Nejaučiau jokio gailesčio: šis vaizdas man priminė išniekintą berniuko, kurį jie buvo paaukoję savo sandėriui patvirtinti, lavoną. Katonas, tąsyk mąsčiau, sakė tiesą: jie nusipelnė mirties; taip manau ir šiandien.

Įsitikinęs, kad sąmokslininkai mirę, Ciceronas nekantravo greičiau ištrūkti iš „pragaro prieškambario", kaip vėliau ne kartą pats yra pasakęs. Sulinkę išsliūkinome atgal tuo pačiu ankštu tuneliu, kol pagaliau, pajutę gaivų nakties orą, ištiesėme savo nugaras ir priekyje išvydome neįprastą vaizdą. Tamsoje skendintį forumą apšvietė deglai — didžiulis mirksinčių geltonų ugnelių kilimas. Visur, kiek tik žvilgsnis aprėpia, stovėjo žmonės, sustingę ir tylus, tarp kurių atpažinau ir visus Senato narius, ką tik išnirusius iš kalėjimo kaimynystėje stūksančios Konkordijos šventyklos. Visų akys buvo nukreiptos į Ciceroną. Savaime suprantama, konsulas turėjo pranešti, kas buvo įvykę, nors ir nenutuokė, kokia gali būti susirinkusiųjų reakcija; be to, jis susidūrė su dar viena rimta problema, bylojusia apie tai, kad šis įvykis yra beprecedentis: anais laikais buvo gajus prietaras, kad magistratas forume jokiais atvejais negali vartoti žodžių „mirtis" arba „mirė", priešingu atveju jis užtrauks miestui prakeikimą. Ciceronas pagalvojo, atsikrenkštė, lyg norėdamas išspjauti visą karceryje susikaupusią tulžį, atlošė pečius ir garsiai pareiškė:

— *Jie gyveno!*

Jo balsas atsimušė nuo pastatų sienų, o paskui stojo tokia tyla, kad išsigandau, jog visa minia yra nusiteikusi priešiškai ir netrukus pakars mus pačius. Manau, kad susirinkusieji tuo metu svarstė Cicerono žodžių reikšmę. Keletas Senato narių ėmė ploti. Paskui prisidėjo kiti. Plojimas virto pritarimo šūksmais, kurie palaipsniui ėmė plisti.

— Tegyvuoja Ciceronas! — šaukė žmonės. — Tegyvuoja Ciceronas! Ačiū dievams už Ciceroną! Ciceronas — respublikos gelbėtojas!

Stovėdamas nuo šeimininko vos per vieną pėdą, jo akyse pastebėjau ašaras. Atrodė, tartum jo viduje būtų griuvusi užtvara, ir visos už jos susitvenkusios emocijos — ne tik per kelias praėjusias valandas, bet viso konsulato metu — būtų akimirksniu išsiveržusios. Jis mėgino kažką ištarti, tačiau nepajėgė, bet tai sukėlė tik dar stipresnę plojimų audrą. Galiausiai konsulas nusileido žemyn ir atsistojęs forumo lygyje, ausyse skambant draugų ir oponentų džiaugsmo šūksmams, atvirai pravirko. Tuo metu mums už nugarų vyrai kabliais traukė belaisvių lavonus.

Papasakoti apie paskutiniąsias Cicerono dienas konsulo pareigose labai paprasta. Per visą respublikos istoriją taip pagerbtas nebuvo nė vienas civilis romėnas. Atrodė, tarytum ilgus mėnesius kvėpavimą sulaikęs miestas, pajutęs palengvėjimą, giliai atsiduso. Tą pačią naktį, kai sąmokslo organizatoriams buvo įvykdyta egzekucija, visi Senato nariai gausia eisena, pasišviesdami kelią deglais, lydėjo namo konsulą, kiekviename žingsnyje sveikinami džiugiai nusiteikusių miestiečių. Šviesos nutvieksti namai jau laukė sugrįžtant savo šeimininko; įėjimas, kur lūkuriavo Terencija su vaikais, buvo išpuoštas laurų lapų girliandomis, o jam įžengiant į atrijų pasigirdo plojimai — jį taip pasitiko į eilę išsirikiavę vergai. Tai buvo neįprastas sugrįžimas. Ciceronas buvo pernelyg išsekęs, kad užmigtų, per daug alkanas, kad valgytų, pernelyg skubėjo užmiršti egzekucijos košmarą, kad kalbėtų apie ką nors kita. Maniau, kad po dienos ar dviejų jis atgaus pusiausvyrą. Tačiau tik vėliau supratau, kad kažkas jame pasikeitė visam laikui, lyg staiga būtų nulūžusi kokia ašis. Kitą rytą Senatas jį titulavo „Tėvynės tėvu“. Cezaris posėdyje nepasirodė, tačiau atvyko Krasas, kuris, keldamas Ciceroną į padanges, kartu su kitais Senato nariais balsavo už pateiktą pasiūlymą.

Tačiau ovacijose skambėjo ne visų senatorių balsai. Metelas

Nepotas, kuris po kelių dienų pradėjo eiti tribūno pareigas, toliau tvirtino, kad mirties bausmė įvykdyta neteisėtai. Pasak jo, Pompėjus, sugrįžęs į Italiją atkurti tvarkos, susidoros ne tik su Katilina, bet ir su despotu Ciceronu. Nepaisant išaugusio populiarumo, Ciceronas buvo taip sunerimęs, kad ryžosi kreiptis į Klodiją su prašymu konfidencialiai paaiškinti savo dieveriui, jog tuo atveju, jei šis nesiliaus, Ciceronas apkaltins jį ryšiais su Katilina. Klodijos švytinčios rudos akys net išsiplėtė iš džiaugsmo, jog ji galėsianti įsikišti į valstybės reikalus. Tačiau Nepotas šaltakraujiškai ignoravo įspėjimą, suprasdamas, kad Ciceronas niekuomet neišdrįs eiti prieš Pompėjaus artimiausią politinį sąjungininką. Taigi viskas priklausė nuo to, kaip greitai pavyks nugalėti Katiliną.

Kai pamokoma naujiena apie Surai ir jo bendrams įvykdytą mirties nuosprendį pasiekė Katilinos stovyklą, nemaža dalis jo sekėjų nedvejodami nuo jo pasitraukė. (Abejoju, ar jie būtų taip pasielgę, jei Senatas būtų nusprendęs įkalinti sąmokslininkus iki gyvos galvos.) Supratę, kad Romos jiems paimti nepavyks, Katilina su Manlijumi nutarė vesti sukilėlių kariuomenę į šiaurę, ketindami persikelti per Alpes į Tolimąją Galiją ir ten ilgam laikui įkurti kalnų anklavą. Tačiau artinosi žiema, o žemesnes perėjas užėmė Metelas Celeras su savo vadovaujamais trimis legionais. Tuo pat metu sukilėliams ant kulnų lipo kita Senato kariuomenė, kuriai vadovavo Hibrida. Būtent su juo Katilina ir nutarė kautis, kaip mūšio vietą pasirinkęs nedidelę lygumą į rytus nuo Pizos.

Nereikia per daug stebėtis, kad anuomet sklandė, o ir iki šios dienos tebesklando kalbos, jog Katilina ir jo sąjungininkas Hibrida jau senokai slapta palaikė ryšius. Tačiau Ciceronas buvo tai numatęs, todėl, paaiškėjus, kad mūšis neišvengiamas, Hibridos kariuomenės legatas, senas, prityręs karys M. Petrėjus, atplėšė Romoje gautus antspauduotus dokumentus. Juose buvo nurodyta, kad jis skiriamas faktiniu karo vadu, o Hibridai duotas įsakymas pasiteisinti staiga užklupusia liga ir visiškai nesikišti; jam nesutikus, Petrėjus buvo įgaliotas jį suimti. Hibrida, išgirdęs nurodymą, nedvejodamas sutiko ir pranešė,

kad jį kankinanti podagra. Taip Katilina netikėtai susidūrė su vienu geriausių Romos karvedžių, o pajėgos, kurioms šis vadovavo, buvo kur kas didesnės ir geriau ginkluotos negu jo legionai.

Mūšio rytą Katilina kreipėsi į savo karius, kurių daugelis buvo ginkluoti šakėmis ir žeberklais:

— Vyrai, mes kaunamės už savo šalį, savo laisvę ir gyvybę, o mūsų priešai gina korumpuotą oligarchiją. Nors jų gal ir daugiau, bet mūsų dvasia stipresnė ir mes juos nugalėsime. O jei dėl kokių nors priežasčių mums nepasisektų ir Fortūna nusigręžtų nuo mūsų, neleiskite, kad jus nugalabytų kaip galvijus, bet kaukitės kaip tikri vyrai — tegul kraujas ir rauda bus kaina, kurią priešas sumokės už pergalę.

Trimitams sugaudus, priekinės linijos pajudėjo viena priešais kitą. Kilo baisios skerdynės, o Katilina visą dieną grūmėsi pačiame įkarštyje. Nepasidavė nė vienas jo armijos karininkas. Jie kovėsi nuožmiai ir apie nieką kita negalvodami, kaip tie, kurie neturi ko prarasti. Sukilėlių kariuomenė galutinai palūžo tik tada, kai Petrėjus į mūšį staiga metė pretorionų kohortą. Visi Katilinos vyrai, taip pat ir Manlijus, žuvo ten, kur stovėjo; vėliau žmonės kalbėjo, kad visos jų žaizdos buvo priekinėje kūno dalyje, o ne nugaroje. Temstant, mūšiui jau nurimus, Katilina buvo rastas įsiveržęs giliai į savo priešų gretas, aplink jį tysojo daugybė į gabalus sukapotų priešininkų lavonų. Jis vis dar, nors ir labai sunkiai, kvėpavo, bet nuo patirtų sunkių sužalojimų greitai mirė. Hibridos įsakymu jo galva ledo prikrautoje statinėje buvo nugabenta į Romą Senatui. Vis dėlto Ciceronas, prieš kelias dienas baigęs savo kadenciją, atsisakė į ją dirstelėti ir taip padėjo tašką Lucijaus Sergijaus Katilinos sąmokslui.

ANTRA DALIS

TĖVYNĖS TĖVAS

62–58 m. pr. Kr.

Nam Catonem nostrum non tu amas plus quam ego; sed tamen ille optimo animo utens et summa fide nocet interdum rei publicae; dicit enim tamquam in Platonis politeia, non tamquam in Romuli faece, sententiam.

Mūsų bičiuliui Katonui jaučiu tokią pat nuoširdžią pagarbą kaip ir tau. Vis dėlto reikia pripažinti, kad savo patriotizmu ir sąžiningumu jis kartais kenkia respublikai. Senate jis kalba taip, tarytum gyventų Platono valstybėje, o ne Romulo šiknaskylėje.

Cicerono laiškas Atikui, 60 m. pr. Kr. birželio 3 d.

XII

Ciceronui baigus konsulo kadenciją, pirmosiomis savaitėmis visi reikalavo papasakoti jiems apie tai, kaip jis sužlugdė Katilinos sąmokslą. Ciceronas buvo laukiamas svečias visuose Romos aukštuomenės rengiamuose pobūviuose. O jis mielai juose dalyvaudavo; mano šeimininkas nemėgo vienatvės. Man dažnai tekdavo jį lydėti į tokius susitikimus, o jų metu drauge su kitais palydovais stovėdavau už jo sofos, kol jis džiugindavo susirinkusiuosius savo kalbų ištraukomis arba pasakojimu apie tai, kaip jam pavyko išvengti pasikėsinimo balsavimo metu Marso lauke, arba istorija apie Lentului Surai ant Mulvijaus tilto surengtą pasalą. Paprastai savo kalbas Ciceronas iliustruodavo ant stalo stumdydamas išrikiuotas lėkštes bei puodelius, panašiai kaip darydavo Pompėjus, pasakodamas apie kadaise įvykusius mūšius. Jei kas nors jį pertraukdavo arba imdavo ir pakeisdavo pokalbio temą, jis nekantraudamas laukdavo momento, kada galės įsiterpti, o sulaukęs rūsčiai nužvelgdavo tokį pokalbio dalyvį ir tęsdavo: „Kaip aš jums *minėjau...*“. Kiekvieną rytą žymiausi kilmingiausių giminių atstovai spiesdavosi prie Cicerono namų, laukdami priėmimo, o šeimininkas jiems mielai rodydavo vietą, kurioje stovėjo Katilina aną dieną, kai siūlėsi tapti jo belaisviu, arba baldus, kuriais buvo užremtos durys, sąmokslininkams apgulus namą. Kiekvieną kartą, kai Ciceronas atsistodavo kalbėti Senate, stodavo pagarbi tyla, o jis niekuomet nepraleisdavo progos Senato nariams priminti, kad jie apskritai gali susirinkti tik todėl, kad jis išgelbėjo respubliką. Trumpai tariant, jis tapo nuoboda — ir kas galėjo anksčiau apie tai pagalvoti?

Jam būtų buvę žymiai geriau, jei jis būtų metams ar dvejiems iš-

vykęs valdyti kurios nors provincijos; jam nesant Romoje, jo asmenį būtų apgaubusi paslaptis ir jis būtų tapęs gyva legenda. Deja, provincijas, kurių valdytoju jis galėjo tapti, Ciceronas perleido Hibridai ir Celerui, ir jam neliko nieko kito, kaip tik likti mieste ir vėl verstis advokato praktika. Artimumas net ir pačią žaviausią asmenybę padaro neįdomią, nuobodžią; tikriausiai ir pats Jupiteris mums atsibostų, jei jį kasdien sutiktume gatvėje. Pamažu Cicerono šlovė išblėso. Keletą savaičių jis diktavo išsamias ataskaitas apie savo konsulato metus — jas jis ketino pateikti Pompėjui. Tai buvo knygos storumo rinkinys, nuodugniai paaiškinantis kiekvieną jo poelgį. Supratau, kad jis daro didžiulę klaidą, ir visomis išgalėmis stengiausi vilkinti jo išsiuntimą, bet veltui. Dokumentą Pompėjui nugabeno specialus į Rytus vykstantis pasiuntinys, o laukdamas didžiojo karvedžio atsakymo Ciceronas atsidėjo savo kalbų, pasakytų krizės metu, redagavimui ir leidybai. Į jas jis įterpė nemažai įmantrių epizodų apie save patį, ypač į kalbą, pasakytą nuo rostros sąmokslininkų suėmimo dieną. Aš buvau taip sunerimęs, kad vieną rytą, kai Atikas rengėsi išvykti, pasivedžiau jį į šalį ir perskaičiau jam porą fragmentų.

— *Manau, kad ši diena, kurią mes esame išgelbėti, yra tokia pat nuostabi ir palaiminga, kaip ir toji diena, kada mes gimėme. Kaip dėkojame dievams už vyrą, įkūrusį mūsų miestą, taip jūs kartu su savo palikuoniais gerbsite vyrą, kuris jį išgelbėjo.*

— Kaip čia yra?! — šūktelėjo Atikas. — Nepamenu, kad jis būtų taip sakęs...

— Taigi kad nesakė, — pritariau aš. — Prilyginti save Romului jam tada būtų atrodę absurdiška. Bet paklausyk toliau.

Nuleidau balsą ir apsidairiau aplink, norėdamas įsitikinti, ar nėra kur nors netoliese Cicerono.

— *Mieli Romos piliečiai, aš nereikalauju, kad įvertindami mano didelius nuopelnus, atlygintumėte man už parodytą narsą, nereikalauju jokių išskirtinių apdovanojimų ar paminklo mano garbei; noriu tik vieno — kad ši diena būtų minima per amžius, ir amžiniesiems dievams būtų dėkojama už tai, kad lemtingą mūsų istorijoje valandą atsirado du*

iškilūs vyrai: vienas — išplėtęs jūsų imperiją ne iki žemės ribų, bet iki dangaus skliauto; kitas — apgynęs tėvynę ir imperijos širdį...

— Leisk man įsitikinti savo akimis, — pareikalavo Atikas. Jis ištraukė Cicerono kalbą man iš rankų ir ėmė skaityti, iš nuostabos kraipydamas galvą. — Iškelti save iki Romulo lygio yra viena; prilyginti save Pompėjui — kas kita. Labai rizikuotų tas, kuris išdrįstų taip apie jį pasakyti, bet kad jis *pats* šitaip apie save? Belieka tikėtis, kad Pompėjus to niekada nesužinos.

— Jis būtinai sužinos.

— Kodėl?

— Gavau įsakymą išsiųsti jam kopiją.

Aš vėl apsidairiau, ar mūsų pokalbio niekas nesiklauso.

— Atleisk man, pone, jei kalbu nesilaikydamas etiketo, — tariau Atikui, — bet aš nerimauju dėl šeimininko. Jis jau nebe toks, koks buvo iki nuosprendžio įvykdymo. Jis prastai miega, nenori nieko klausyti ir nė valandėlės negali išbūti vienas. Manau, kad jį labai paveikė nužudytųjų vaizdas — juk žinai, koks jis lepus.

— Ciceroną vargina ne jo išrankus skrandis, o sąžinė. Jeigu jis jaustųsi visiškai patenkintas tuo, ką padarė, ir būtų tikras, kad pasielgė teisingai, jam nereikėtų be perstojo teisintis.

Tai buvo gili įžvalga, ir man, prisiminus praeitį, Cicerono pagailo dar labiau, nes pastangos tapti valstybinės reikšmės paminklu atrodė labai apgailėtinai. Tačiau jo didžiausia kvailystė buvo ne pagyrūniškas laiškas Pompėjui, ne nepaliaujamas gyrimasis ir netgi ne redaguotos kalbos, o namas.

Ciceronas nebuvo pirmasis ir, tikiuosi, paskutinis politinis veikėjas, geidęs įsigyti jo galimybes pranokstantį namą. Tai buvo Palatino kalvoje, šalia Celero namo Pergalės šlaito stūksantys lentomis užkalti rūmai, į kuriuos mano šeimininkas atkreipė dėmesį, vykdamas pas pretorių, kad įkalbėtų jį imtis vadovavimo armijai kovoje su Katilina. Tuo metu jų savininkas buvo Krasas, bet anksčiau jie priklausė nepaprastai turtingam tribūnui M. Livijui Druzui. Ėjo kalbos, kad rūmų architektas Druzui buvo pažadėjęs pastatyti juos taip, kad apsaugotų

nuo kaimynų žvilgsnių. „Ne, — paprieštaravęs užsakovas, — verčiau pastatyk taip, kad kiekvienas romėnas matytų viską, ką tik aš darau." Tokie šie rūmai ir iškilo: aukštai ant kalvos, aukšti, erdvūs, pretenzingos išvaizdos, puikiai matomi iš visų forumo ir Kapitolijaus vietų. Kaimynystėje iš vienos pusės stovėjo Celero namas, o iš kitos buvo didelis miesto parkas ir Katulo tėvo pastatytas portikas. Nežinau, kas Ciceronui įpiršo idėją įsigyti šiuos rūmus. Spėju, kad tai galėjo būti Klodijos mintis. Juolab kad vienos vakarienės metu ji iš tiesų papasakojo jam apie tai, kad namas parduodamas ir būtų „nepaprastai įdomu" turėti tokį kaimyną kaip Ciceronas. Savaime suprantama, kad to pakako, jog Terencija nuo pat pradžių kategoriškai priešintųsi šios idėjos įgyvendinimui.

— Šis namas — modernus ir neskoningas, — kartą pasakė ji. — Prasimušėlio į aukštuomenę vizija.

— Neužmiršk, kad esu Tėvynės Tėvas. Žmonėms patiks idėja, kad aš globėjišku žvilgsniu stebiu juos iš aukštai. Be to, nusipelnėme gyventi ten, kur Klaudijai, Emilijai Skaurai ir Metelai, nes Ciceronai nuo šiol — garbinga šeima. O aš, beje, iki šiol maniau, kad tau nemiela mūsų dabartinė gyvenamoji vieta.

— Aš prieštarauju ne pačiam persikėlimui, mano vyre; prieštarauju persikėlimui būtent *ten*. Ir kaipgi tu ketini jį nusipirkti? Juk tai vienas didžiausių namų visoje Romoje, ir jis turėtų kainuoti mažų mažiausiai dešimt milijonų.

— Aš nueisiu ir pasikalbėsiu su Krasu. O gal jis man nuleis kainą?

Paties Kraso rūmai, pastatyti irgi Palatino kalvoje, iš išorės apgaulingai atrodė ganėtinai kuklūs, ypač turint omenyje kalbas apie tai, kad jų šeimininkas sidabro monetomis yra pripildęs aštuonis tūkstančius amforų. Įėję į vidų, Krasą radome sėdintį prie savo skaitytuvų ir sąskaitų ritinių, o aplink zujo aibė vergų, — esamų ir buvusių, — tvarkančių jo verslo reikalus. Po trumpos įžangos apie politinę situaciją Ciceronas tiesiai pasiteiravo apie Druzo namą.

— Norėtumei jį pirkti? — staiga pagyvėjo Krasas.

— Galbūt. O kiek jis kainuotų?

— Keturiolika milijonų.

— Oho! Bijau, kad tokia suma — ne man.

— Tau nuleisčiau iki dešimties.

— Dėkui, tu labai dosnus, bet ir tai viršija mano išgales.

— Aštuoni?

— Ne. Iš tiesų, Krasai — ačiū tau, bet ir tai — ne mano kišenei, — Ciceronas ėmė keltis nuo kėdės.

— O jei už šešis? — pasiūlė Krasas. — Už keturis?

Ciceronas vėl atsisėdo.

— Manau, kad galėčiau sau leisti tris.

— Tai gal už tris su puse? Sutarta?

Vėliau, mums grįžtant namo, aš mandagiai užsiminiau, kad tokių rūmų įsigijimas už ketvirtadalį jų realios kainos neliks nepastebėtas rinkėjų, kurie užuosią, jog kažkas čia ne taip.

— Ar jų nuomonės kas nors klausia? — atkirto Ciceronas. — Šiaip ar taip, dar visą dešimtmetį negalėsiu pretenduoti į konsulo postą. Bet kuriuo atveju jiems nebūtina žinoti, kiek aš iš tikrųjų sumokėjau.

— Vis tiek paaiškės, — perspėjau jį.

— Vardan dievų, ar dar ilgai tu mane mokysi, kaip man gyventi? Jau gana prisiklausau savo žmonos kalbų, nereikia nė raštininko! O ką, ar aš nenusipelniau šiokios tokios prabangos? Jei ne aš, pusė miesto šiandien būtų tik apanglėjusios plytos ir pelenai! Beje, gerai, kad prisiminiau: ar iš Pompėjaus dar nieko negirdėti?

— Ne, — atsakiau nulenkdamas galvą.

Bandžiau pamiršti šį reikalą, bet nerimas neapleido. Buvau visiškai tikras, kad Krasas tikisi, jog Ciceronas jam už nuolaidą vienaip ar kitaip atsilygins, arba taip jo neapkentė, kad ryžosi prarasti dešimt milijonų, bet nuteikti žmones prieš ekskonsulą. Slapta puoselėjau viltį, kad Ciceronas ryt ar poryt atsipeikės jau vien todėl, kad jis — gerai žinojau — nebūtų sukrapštęs ne tik pusketvirto milijono sestercijų, bet ir mažesnės sumos. Tačiau Ciceronas visada laikėsi nuomonės,

kad pajamas reikia priderinti prie išlaidų, o ne atvirkščiai. Jis pasiryžo persikraustyti į Pergalės šlaitą, į respublikos įžymybių panteoną, bet pirmiausia kokiu nors būdu teks gauti reikiamą sumą. Netrukus jis rado išeitį.

Tuo metu kone kasdien forume vykdavo teismai, kuriuose buvo nagrinėjamos likusių sąmokslininkų bylos. Šioje niūrioje tiesiamųjų procesijoje dalyvavo Autronijus Petas, Kasijus Longinas, Markas Leka, du savo užmačių taip ir neįvykdę žudikai Varguntėjus ir Kornelijus ir dar daugelis kitų. Kiekvienu atveju Ciceronas davė parodymus prieš kaltinamuosius, o jo reputacija anomis dienomis buvo pakankamas argumentas teismui įtikinti. Vienas po kito šie žmonės buvo pripažinti kaltais, ir tik dėl to, kad kritiška padėtis buvo jau praeityje, jiems pavyko išvengti mirties bausmės. Iš jų buvo atimta Romos pilietybė, konfiskuota nuosavybė, o galiausiai, praradę visa, ką anksčiau turėjo, jie buvo ištremti. Tiek sąmokslininkai, tiek jų šeimos Cicerono bijojo ir neapkentė labiau nei bet kada anksčiau, todėl jis buvo priverstas ir toliau vaikščioti lydimas asmens sargybinių.

Bene nekantriausiai buvo laukiama Publijaus Kornelijaus Sulos, tiesiog iki ausų įklimpusio į sąmokslo organizavimą, teismo. Artėjant jo teismo dienai, pas Ciceroną atvyko jo advokatas, be abejo, Hortenzijus.

— Mano ginamasis norėtų paprašyti tavęs vienos malonės, — kreipėsi jis į mano šeimininką.

— Tik nesakyk, kad norėtų, jog aš atsisakyčiau liudyti prieš jį.

— Būtent. Jis visiškai nekaltas ir visada labiausiai gerbė...

— Ak, tik nereikia veidmainiauti. Jis yra kaltas, ir tu tai gerai žinai. — Ciceronas įdėmiai pažiūrėjo į ramų Hortenzijaus veidą, bandydamas atspėti, ką šis galvoja. — Atvirai kalbant, gali jam perduoti, kad jo atveju laikyčiau liežuvį už dantų, bet tik su viena sąlyga.

— Gal galėčiau ją sužinoti?

— Jam tai kainuotų milijoną sestercijų.

Aš, kaip įprastai, užrašinėjau pokalbį, bet išgirdus šiuos Cicerono žodžius mano ranka sustingo. Net Hortenzijus, kurio po trisdešimties

metų Romos advokatūroje jau nelabai ir galėjai nustebinti, atrodė priblokštas. Vis dėlto jis susitiko su Sura ir tą pačią dieną grįžo atgal.

— Mano ginamasis irgi nori pateikti pasiūlymą. Jeigu jo naudai pasakytumei baigiamąją kalbą, jis sumokėtų du milijonus.

— Sutarta, — nedvejodamas atsakė ekskonsulas.

Neverta abejoti, kad jei ne Cicerono pasiūlytas sandėris, Sula būtų buvęs ištremtas kaip ir kiti sąmokslo kurstytojai; kalbos apie tai, kad jis didelę dalį savo turto buvo išgabenęs į užsienį, nebuvo iš piršto laužtos. Todėl pirmąją teismo dieną, kai Ciceronas atsisėdo gynybai skirtame suole, kaltintojo advokatas, senas jo bičiulis Torkvatas, nepajėgė nuslopinti savo įsiūčio ir nusivylimo. Apibendrinamojoje kalboje jis negailestingai užsipuolė Ciceroną, kaltindamas jį despotizmu, teisėjo ir prisiekusiųjų pareigų pasisavinimu, netgi išvadino jį trečiuoju svetimšaliu Romos karaliumi, kokiais iki jo buvo Tarkvinas ir Numa. Buvo skaudu girdėti tokius priekaištus, bet blogiausia, kad dalis forume susirinkusių žmonių ėmė ploti. Tokia viešosios nuomonės išraiška pramušė net Cicerono egoizmo kiautą, todėl, sakydamas savo baigiamąją kalbą, jis išdrįso netgi savotiškai atsiprašyti.

— Tiesa, — kalbėjo jis, — galimas dalykas, kad ėmiau per daug didžiuotis savo laimėjimais ir tapau arogantiškas. Tačiau galiu pasakyti štai ką: man būtų dosniai atlyginta už mano nuopelnus žmonijai, kad išgelbėjau mūsų miestą ir jo gyventojų gyvybes, jei mano asmeniui dėl to nebegrėstų pavojus. Forume pilna žmonių, kurie taikėsi perpjauti jums gerkles, ir nuo kurių jus, gerbiamieji, apgyniau, deja, neapsigyniau pats.

Įspūdinga ginamoji kalba davė vaisių, ir Sula buvo išteisintas. Vis dėlto artėjančios audros požymiai neliko nepastebėti Cicerono. Tačiau jis taip džiaugėsi, kad pavyko gauti didesnę dalį pinigų, reikalingų naujajam pirkiniui, jog incidentą greit pamiršo. Jam tetrūko pusantro milijono, ir Ciceronas nutarė kreiptis pagalbos į palūkininkus. Jiems reikėjo garantijos, todėl bent jau dviem iš jų teko papasakoti, žinoma, su sąlyga, kad jie niekam neprasitars, apie susitarimą su Hibrida, pagal kurį jis turėjo gauti jam priklausančią dalį nuo Makedonijos gyventojų

sumokėtų mokesčių. To pakako sandėriui sudaryti, ir metų gale mes persikėlėme į Pergalės šlaitą.

Namas ne tik atrodė milžiniškas iš išorės, bet toks buvo ir viduje. Valgomojo lubos buvo sutvirtintos paauksuotomis gegnėmis. Menėje stovėjo auksinės skulptūros, vaizduojančios jaunus vyrus, kurių į šalis ištiestos rankos buvo skirtos degantiems fakelams laikyti. Ciceronas iškeitė savo ankštą darbo kambarį, kuriame buvo praleidęs tiek daug įsimintinų valandų, į didingą biblioteką. Net aš gavau erdvesnį kambarį, tiesa, įrengtą pusrūsyje, bet drėgnas jis tikrai nebuvo, be to, jis turėjo nedidelį grotuotą langelį, pro kurį galėjau užuosti sode žydinčių gėlių aromatą, o ankstų rytą klausytis paukščių giesmių. Žinoma, mieliau būčiau rinkęsis laisvę ir savo nuosavą kampelį, tačiau Ciceronas apie tai nė neužsimindavo, o aš buvau per daug drovus ir, nors galbūt atrodys neįtikima, per daug išdidus, kad pats pasiklausčiau.

Pasidėjęs į vietą keletą savo asmeninių daiktų ir susiradęs, kur galėčiau paslėpti santaupas, prisidėjau prie šeimininko, išėjusio pasivaikščioti po savo valdas. Kolonadų takeliu praėjome pro fontaną ir vasarnamį, o paskui pro pergolę išnirome tiesiai priešais rožių darželį. Kelios rožės dar žydėjo, bet žiedai, nors ir stambūs, buvo apvytę; Ciceronui vos tik ištiesus ranką nuskinti vieno iš jų, vainiklapiai nubyrėjo tą pačią akimirką. Man atrodė, kad esame stebimi iš visų miesto kampų, ir dėl to jaučiausi labai nepatogiai, bet šią kainą reikėjo mokėti už atvirą vaizdą į Romą, kuris buvo nepakartojamas. Už Kastoro šventyklos buvo aiškiai matyti rostra, o dar toliau — Senato rūmai, o žiūrėdamas į priešingą pusę, tolumoje galėjai atskirti Cezario oficialios rezidencijos užpakalinę dalį.

— Pagaliau man pavyko, — puse lūpų šypsodamasis pratarė Ciceronas, žvelgdamas žemyn. — Dabar mano namas geresnis už jo.

Gerosios Deivės iškilmės, kaip paprastai, prasidėjo gruodžio ketvirtąją. Buvo praėję lygiai metai po sąmokslininkų arešto ir vos

savaitė, kai persikėlėme į savo naująjį namą. Ciceronui nereikėjo būti teisme; Senato sesija taip pat vyko vangiai. Jis pareiškė, kad nors kartą mums nereikės keliauti į miestą, todėl galėsime visą dieną skirti jo atsiminimams.

Ciceronas buvo nutaręs vieną savo autobiografijos variantą parašyti lotyniškai paprastiems skaitytojams, o kitą — graikiškai, tai yra siauresniam skaitytojų ratui. Be to, jis bandė įkalbėti poetą, kad šis apie jo konsulato metus sukurtų eiliuotą epą. Pirmasis jo numatytas kandidatas, Archijas, anksčiau atlikęs panašų darbą Lukulo užsakymu, neparodė didelio noro imtis kūrybos; jis pasiteisino esąs per senas, jau šešiasdešimties, kad galėtų deramai atlikti tokią grandiozinę užduotį. Kitas Cicerono pasirinktas kandidatas, aukštuomenėje populiarus Tylas, nuolankiai atsakė, kad riboti jo, kaip eiliuotojo, sugebėjimai per menki tokiai užduočiai atlikti.

— Poetai! — burbėjo Ciceronas. — Nesuprantu, kas jiems atsitiko. Mano konsulato istorija — tai dovana kiekvienam, turinčiam nors mažiausią vaizduotės kibirkštėlę. Man netgi atrodo, — tęsė jis paslaptingu balsu, pridurdamas frazę, nuo kurios man net širdis šoktelėjo, — kad šią poemą teks kurti pačiam.

— Tačiau ar tai išmintinga? — suabejojau aš.

— Ką nori tuo pasakyti?

Pajutau, kad mane ima pilti prakaitas.

— Hm, visų pirma tai, kad net Achilui reikėjo Homero. Jo istorija tikriausiai nebūtų susilaukusi tokio, kaip kažkas yra pavadinęs, *epinio rezonanso*, jeigu jis pats būtų ją pasakojęs, kaip jam atrodė.

— Šią problemą išsprendžiau praeitą naktį, gulėdamas lovoje. Aš ketinu papasakoti savo istoriją dievų balsais — jie kiekvienas paeiliui apžvelgtų mano veiklą, apsakydami ją man pačiam, priimdami mane kaip nemirtingą didvyrį į Olimpo kalną.

Jis pašoko ant kojų ir kostelėjęs pridūrė:

— Aš tau tuojau parodysiu, ką noriu tuo pasakyti.

Atplėšusi pačioj jaunystėj tave nuo studijų gimta šalis

Paskyrė vietą tau pačiam pavojingiausiam kovos už
valdžią sūkury.
Tačiau ieškodamas užuovėjos nuo rūpesčių tave
kamavusių didžių,
Tą laiką, kurs nuo valstybės likdavo, pašvęsdavai tu
mums ir mokslui...

Betgi tai buvo baisu! Įsivaizduoju, kad išgirdę jo eiles dievai graudžiai verkė. Tačiau būdamas pakilios nuotaikos Ciceronas hegzametrus kurpdavo neką lėčiau už mūrininką, mūrijantį sieną: jam nieko nereiškė per dieną sueiliuoti tris, keturis ir net penkis šimtus eilučių. Jis vaikštinėjo po savo erdvią biblioteką kalbėdamas Jupiterio, Minervos ir Uranijos vardu; žodžiai srove liejosi iš jo lūpų, todėl aš vos suspėjau juos stenografuoti. Galiausiai, kai į biblioteką ant pirštų galų įėjęs Sositėjus pranešė, kad už durų laukia Klodijus, prisipažįstu, pajutau didelį palengvėjimą. Rytą — buvo šešta valanda, jei tik ne daugiau, — o Ciceronas buvo pagautas tokio įkvėpimo, kad nedaug trūko, jog svečią paprasčiausiai imtų ir išvarytų. Tačiau jis jautė, kad Klodijus tikriausiai bus atnešęs kokią nors pikantišką žinią, ir smalsumas paėmė viršų. Ciceronas liepė Sositėjui įleisti svečią, ir šis netrukus pasirodė bibliotekoje — dailiai sušukuotomis auksinėmis garbanomis, tvarkingai pakirpta smailia barzdele, nuo įdegusių rankų skleisdamas krokų aliejaus kvapą. Klodijui buvo suėję trisdešimt, vasarą jis vedė turtingą penkiolikos metų amžiaus paveldėtoją Fulviją ir buvo išrinktas į magistratus. Šeimyninis gyvenimas jam per daug netrukdė. Už jos kraitį jaunavedžiai įsigijo didžiulį namą Palatino kalvoje, ir jame ji viena praleisdavo daugelį vakarų, o jos vyras ir toliau sau lėbavo Suburos tavernose.

— Intriguojančios naujienos, — pareiškė Klodijus, kilstelėdamas pirštą skrupulingai nublizgintu nagu. — Tik pažadėk, kad niekam neišplepėsi.

Ciceronas mostu pasiūlė sėstis.

— Pats žinai, kad paslaptis moku saugoti.

— Tau tai patiks, — tęsė svečias, sėsdamas į krėslą. — Dienos naujiena, kitaip nepavadinsi.

— Tikiuosi, nenuvilsi.

— Taigi, — Klodijus šelmiškai timptelėjo savo barzdą. — Žemės ir vandenų valdovas skiriasi.

Ciceronas, kaip ir visuomet, kai liežuvaudavo su Klodijumi, kreivai šypsodamasis sėdėjo atsilošęs savo krėsle. Išgirdęs naujieną jis neskubėdamas atsitiesė.

— Ar tu visiškai tuo tikras?

— Šią žinią ką tik išgirdau iš tavo artimiausios kaimynės, mano brangiosios sesutės, — ji, beje, siunčia tau linkėjimus, — o ji pati tai sužinojo vakar vakare iš savo vyro, Celero, pasiuntinio. Atrodo, Pompėjus nusiuntė Mucijai laišką, kuriuo liepė išsikraustyti iš namų iki jam sugrįžtant į Romą.

— Kada tai įvyks?

— Po kelių savaičių. Jo flotilė išplaukė iš Brundizijaus. Galimas dalykas, kad jis jau išsilaipino į krantą.

Ciceronas tyliai švilptelėjo.

— Tai pagaliau jis grįžta. Praėjo šešeri metai, ir aš buvau bepradedąs manyti, kad jo jau niekada neišvysiu.

— Tikėjaisi niekada daugiau jo neišvysti. Taip būtų tiksliau.

Pastaba nuskambėjo įžūliai, bet Ciceronui taip parūpo artėjantis Pompėjaus sugrįžimas, kad jis į tai neatkreipė dėmesio.

— Jeigu jis skiriasi, tai reiškia, kad ketina vesti antrą kartą. Gal Klodija žino, kas galėtų tapti jo išrinktąja?

— Ne, tik tai, kad Mucija išspirta už savo nedorą elgesį, o vaikai gyvens su Pompėjumi, nors jis vargu ar juos pažins. Kaip ir reikėjo tikėtis, abu jos broliai yra baisiai pasipiktinę. Celeras koneveikia jį išdavusį svainį. Dar labiau — Nepotas. Klodijai, suprantama, labai linksma. Po viso to, ką jie dėl jo padarė, hm, tai yra didžiulis įžeidimas — viešai atsikratyti jų seserimi, apkaltinus ją svetimavimu.

— Nejaugi ji *tikrai* svetimautoja?

— *Nejaugi ji tikrai svetimautoja?* — netikėtai ausį rėžiančiu balsu

sukikeno Klodijus. — Brangusis mano Ciceronai, toji kalė ėmė raičiotis ant nugaros aukštai išskėstomis kojomis vos tik jis išvyko! Tik nepradėk pasakoti, kad su ja nesi permiegojęs. Jei taip, tai būsi vienintelis toks vyras Romoje!

— Gal tu girtas? — supyko Ciceronas. Jis palinko į priekį prie Klodijaus, pauostė ir paskui suraukė nosį. — Po perkūnais, tikrai! Siūlau tau eiti išsiblaivyti, o paskui gerai apgalvoti savo elgesį.

Jau maniau, kad Klodijus trenks šeimininkui. Tačiau jis tik kvailai išsiviepė ir ėmė juokingai kraipyti galvą.

— Ak, koks baisus aš žmogus. Baisus, baisus žmogus...

Jis atrodė taip komiškai, kad Ciceronas pamiršo savo pyktį ir pradėjo kvatoti.

— Nagi, eik, — tarė jis. — Nešdinkis iš čia su savo išdaigomis, krėsk jas kur nors kitur.

Toks buvo Klodijus iki permainos: išpaikintas, bet žavus berniukas, išsiskiriantis savo nepastovia nuotaika.

— Tas vaikinas sugeba pakelti ūpą, — tarė Ciceronas, kai jaunasis patricijus išėjo, — nors negalėčiau pasakyti, kad jį labai mėgstu. — Akimirką patylėjęs Ciceronas tęsė: — Šiaip ar taip, panašią nemandagią repliką atleisčiau bet kam, kas tik pasidalytų su manimi tokia intriguojančia žinia.

Po šio susitikimo jis taip pasinėrė į svarstymus, kokias pasekmes turės Pompėjaus sugrįžimas į Romą ir jo galimos antrosios vedybos, kad pamiršo savo poemą. Jaučiausi dėkingas Klodijui bent už tai ir visą likusį pusdienį jo apsilankymo neprisiminiau.

Praėjus kelioms valandoms, į biblioteką atsisveikinti su vyru užsuko Terencija. Ji buvo susiruošusi į naktines Gerosios Deivės apeigas ir namo turėjo grįžti tik rytą. Jos santykiai su Ciceronu buvo atšalę. Nors jos kambariai viršutiniame aukšte buvo labai ištaigingi, ji ir toliau neapkentė naujojo namo, o ypač kaimynystėje, tiesiog palei akis, vėlais vakarais besistaipančios Klodijos, ir nuolat po forumą slankio-

jančios triukšmingos minios, vėpsančios į ją kiekvienąkart, kai tik ji su savo tarnaitėmis pasirodydavo terasoje. Norėdamas paguosti žmoną ir parodyti jai savo palankumą Ciceronas nėrėsi iš kailio.

— Ir kurgi jūs garbinsite Gerąją Deivę šiąnakt? Žinoma, — nusišypsojo jis, — jei tik vyrui galima patikėti tokią šventą informaciją...

(Apeigos visuomet vykdavo aukščiausiojo magistrato, kurio žmona ir būdavo atsakinga už jų organizavimą, namuose, o tai reiškia, kad jos nuolat keisdavosi.)

— Cezario namuose.

— Vadovaus Aurelija?

— Pompėja.

— Kažin ar Mucija dalyvaus?

— Tikiuosi, kad taip. Kodėl ji turėtų nedalyvauti?

— Jai gali būti gėda pasirodyti.

— Kodėl?

— Atrodo, Pompėjus pareikalavo skyrybų.

— Negali būti, — Terencija, kad ir labai stengėsi, nepajėgė nuslopinti smalsumo. — Iš kur sužinojai?

— Mane buvo aplankęs Klodijus, jis ir papasakojo.

Jos lūpos akimirksniu virto plonyte linija, bylojančia apie jos nepasitenkinimą.

— Vadinasi, tai tikriausiai netiesa. Tau vertėtų susirasti padoresnę kompaniją.

— Aš bendrauju su kuo man patinka.

— Nė neabejoju. Tik nemanyk, kad gali ją užkarti ir mums visiems. Jau gana sesers kaimynystės, o čia dar broliukas svečiuojasi po mūsų stogu.

Ji nusisuko ir nė neatsisveikinusi nužingsniavo marmurinėmis grindimis. Ciceronas žvilgtelėjo į jos laibą nugarą.

— Anksčiau senasis namas atrodė per toli nuo kitų, dabar naujasis jai per arti. Laimingas esi, Tironai, kad nevedęs.

Vos neatšoviau, kad iki šiol neturėjau pasirinkimo.

Dar prieš keletą savaičių Ciceronas buvo gavęs iš Atiko kvietimą

kaip tik tą vakarą atvykti pas jį į svečius. Pastarasis taip pat pakvietė Kvintą ir, kas atrodė gana keista, mane; jis norėjo, kad visas ketvertas susirinktume drauge toje pačioje vietoje ir tuo pačiu laiku kaip pernai ir pakeltume taures minėdami Romos išgelbėjimą ir mūsų pačių pergalę. Mudu su Ciceronu nuvykome temstant, Kvintas jau buvo atėjęs. Nepaisant gardžiai paruošto maisto ir rinktinio vyno, aktualios temos — Pompėjaus sugrįžimas ir skyrybos — ir jaukios bibliotekos aplinkos, proga susitikimui neatrodė pati geriausia. Vakarienės dalyvių nuotaika buvo subjurusi. Ciceronui ją sugadino pokalbis su Terencija ir mintis apie Pompėjaus sugrįžimą. Kvintas, baigiantis pretoriaus kadencijai, buvo įklimpęs į skolas ir nerimavo, kuri provincija jam atiteks artėjančioje burtų traukimo ceremonijoje. Susirūpinęs atrodė net Atikas, kurio epikūriškų jausmų įprastai nesudrumsdavo jokie išoriniai dirgikliai. Ir aš, kaip visada, užsikrėčiau jų nuotaika ir pratardavau vieną kitą žodį tik klausiamas. Mes išgėrėme iškiliosios datos, gruodžio ketvirtosios, proga, tačiau prisiminimais nepasidalijo net Ciceronas. Staiga supratome, kad penkių žmonių, tegul ir niekšų, mirtis nėra tinkamiausias pretekstas šventei. Atrodė, praeitis lyg ledas stingdo mūsų pokalbį.

Galų gale Atikas tarė:

— Aš galvoju grįžti atgal į Epyrą.

Trumpam stojo tyla.

— Kada? — pusbalsiu paklausė Ciceronas.

— Iškart po Saturnalijų.

— Tu ne *galvoji* apie sugrįžimą, — pataisė Kvintas su balse girdima pagieža, — nes tu jau nusprendei. Tu tik *informuoji* mus.

Ciceronas vėl paklausė:

— O kodėl nori išvykti būtent dabar?

Atikas sukinėjo rankoje taurę.

— Prieš dvejus metus grįžau į Romą, kad padėčiau tau laimėti rinkimus. Padėjau ir tau tapus konsulu. Dabar, kai viskas murimo, nemanau, kad esu ir toliau reikalingas.

— Tai kad reikalingas, — tvirtai pareiškė Ciceronas.

— Be to, turiu ten ir verslo reikalų, kuriais būtina pasirūpinti.

— Oho, — gurkštelėjęs vyno nusistebėjo Kvintas, — *verslo reikalų*. Pagaliau išlindo yla iš maišo.

— Ką tu nori tuo pasakyti? — susirūpino Atikas.

— Nieko.

— Negali būti. Prašau, pasakyk, ką turėjai omenyje.

— Liaukis, Kvintai, — perspėjo Ciceronas.

— Gerai, paaiškinsiu, — atsakė šis. — Mudu su Marku nuolat rizikuojame, susidurdami su įvairiausiais pavojais, nešame sunkiausią naštą, o tu laikaisi įsikibęs savo nuosavybės ir kada tik panorėjęs tvarkai tau svarbius *verslo reikalus*. Tu klesti, pasinaudodamas savo ryšiais su mumis, o mes nuolat stokojame lėšų. Tai ir turėjau galvoje.

— Tačiau jūs mėgaujatės politine karjera. Jūs esate žinomi, galingi, jus prisimins ateities kartos, o aš — niekas.

— Niekas! Niekas, kuris pažįsta visus aliai vieno! — Kvintas vėl siurbtelėjo vyno. — Nemanau, kad nerasi išeities, kaip su savimi į Epyrą išsivežti ir savo seserį, tiesa?

— Kvintai! — pakėlė balsą Ciceronas.

— Jei tau nenusisekė vedybos, — ramiai atkirto Atikas, — man tavęs iš tiesų gaila. Tačiau aš čia niekuo dėtas.

— Ir vėl ta pati dainelė! — pratrūko Kvintas. — O tu kažkaip išvengei vedybų. Prisiekiu, šis vaikinas kažką slepia! Sakyk, kodėl tu negalėtum dalytis šeimyninio gyvenimo sunkumais kartu su mumis?

— To jau per daug! — užriko Ciceronas stodamas. — Turime atsisveikinti, Atikai, kol nebuvo leptelėta ko nors tokio, dėl ko paskui reikėtų labai gailėtis. Kvintai?

Mano šeimininkas ištiesė ranką savo broliui, o šis tik piktai susiraukė ir nusigręžė.

— Kvintai! — pakartojo jis, tik šįkart dar pikčiau, mostelėdamas ranka.

Kvintas nenoriai atsigręžė ir pakėlė akis, kuriose išvydau tokią neapykantą, kad man užgniaužė kvapą. Tačiau netrukus jis numetė savo rankšluostėlį ir atsistojo. Jis susverdėjo ir vos neparvirto aukš-

tielninkas ant stalo, bet suspėjau nutverti jį už rankos, ir jis atgavo pusiausvyrą. Po akimirkos Kvintas, stipriai svirduliuodamas, išėjo iš bibliotekos, paskui jį į atrijų nusekėme ir mes.

Ciceronas buvo užsakęs neštuvus, kuriais turėjome būti parnešti namo, bet įsiūlė juos Kvintui.

— Tegul tave, brolau, parneša. Mes pasivaikščiosime.

Padėjome jam atsisėsti į krėslą, ir Ciceronas liepė nešikams gabenti jį į mūsų senąjį namą Eskvilino kalvoje, šalia Teros šventyklos, kuriame, išsikėlus Ciceronui, įsikūrė jo brolis. Kvintas užmigo dar prieš nešikams žengiant pirmuosius žingsnius. Kol lydėjome jį akimis, pagalvojau, kad nėra lengva būti jaunesniuoju genijaus broliu, ir prisiminiau, jog visi reikšmingi Kvinto gyvenime sprendimai, susiję su jo profesine veikla, jo namais, netgi jo žmona, priimti atsižvelgiant į jo nuostabaus ir ambicingo, mokėjusio jį visada perkalbėti brolio reikalavimus.

— Jis nenorėjo įskaudinti, — Ciceronas kreipėsi į Atiką. — Jis nerimauja dėl ateities ir tiek. Kai tik Senatas nutars, dėl kurių provincijų bus traukiami burtai, ir paaiškės rezultatai, jis pasijus kur kas geriau.

— Nė neabejoju, kad tu teisus. Tačiau bijau, jog bent kai kuriais savo pasakytais žodžiais jis tiki. Viliuosi, jis kalbėjo tik savo vardu...

— Mano brangusis drauge, esu tikras, kad mūsų santykiai tau kainavo daugiau nei gavai iš jų naudos. Mes paprasčiausiai pasirinkome skirtingus kelius, ir nieko daugiau. Aš siekiau valstybinės tarnybos, o tavo tikslas buvo ori nepriklausomybė, ir niekas nepasakys, kuris iš mūsų teisus, o kuris — ne. Vis dėlto visais svarbiausiais aspektais esi neprilygstamas, net jeigu lyginu su savimi. Tai ir viskas — tikiuosi, neliko jokių nesusipratimų?

— Neliko.

— Ir mane prieš išvykdamas dar aplankysi, o paskui dažnai parašysi?

— Gerai.

Ciceronas pabučiavo jį į skruostą, ir abu bičiuliai išsiskyrė — Atikas grįžo į savo dailų namą su aibe knygų ir įvairių vertybių, o buvęs

Romos konsulas, lydimas asmens sargybinių, ėmė leistis kalvos šlaitu forumo link. Klausydamasis kalbos apie gyvenimą ir jo įprasminimą, — žinoma, tai yra grynai teorinis klausimas, — mintyse visiškai palaikiau Atiką. Tąsyk maniau, — ir toliau tebemanau, tik esu tvirčiau įsitikinęs, — kad kvaila siekti valdžios, kai galima sėdėti saulėkaitoje ir skaityti knygą. Kita vertus, jei net ir būčiau gimęs laisvuoju, nebūčiau vadovavęsis nežabotomis ambicijomis, be kurių joks miestas nebuvo pastatytas nei sunaikintas.

Lyg tyčia kelias namo vedė pro vietas, kurios priminė Cicerono triumfą; mano šeimininkas ėjo netardamas nė žodžio, veikiausiai mąstydamas apie savo pokalbį su Atiku. Praėjome ištuštėjusį užrakintą Senato pastatą, kuriame jis buvo pasakęs ne vieną įsimintiną kalbą; ėjome pro išlinkusią rostros, iš kurios jis kreipdavosi į tūkstantines romėnų minias, sieną su aibe didvyrių statulų; pagaliau priėjome Kastoro šventyklą, kurioje jis išdėstė savo argumentus turto prievartavimo byloje prieš Verį, padėjusioje pamatus jo būsimai karjerai. Didingi visuomeniniai pastatai ir paminklai, tamsoje tokie nebylūs ir didžiuliai, tą vakarą man atrodė neką materialesni už orą. Kažkur tolumoje buvo girdėti balsai, o retsykiais, tik jau arčiau, pasigirsdavo čežėjimas — tai žiurkės rausėsi šiukšlių krūvose.

Išėję iš forumo, išvydome milijonais žiburių švytintį Palatiną — terasose bliksėjo deglai, mirkčiojo žarijos gorėse, pro medžius buvo matyti languose blausiai spingsinčių žvakių ir žibintų ugnelės. Ciceronas staiga sustojo.

— Argi ten ne mūsų namas? — nustebusiu balsu paklausė jis, rodydamas į ilgą šviesų spiečių.

Pažiūrėjau į tą pusę, kur jis rodė, ir atsakiau, kad manau taip pat.

— Labai keista, — tarė šeimininkas. — Daugelyje kambarių uždegtos šviesos. Atrodo, Terencija jau bus grįžusi.

Mudu nuskubėjome į kalvą.

— Jei Terencija taip anksti sugrįžo iš apeigų, — sunkiai alsuodamas, atsisukęs atgal ištarė Ciceronas, — vadinasi, kažkas atsitiko, nes savo valia ji to nebūtų padariusi.

Jis kone bėgte nubėgo prie namų, kuriuos pasiekęs ėmė stipriai daužyti duris.

Įėję į vidų, atrijuje radome Terenciją, stovinčią tarnaičių ir kitų moterų apsuptyje, kurios, vos tik išvydusios sugrįžusį šeimininką, išsilakstė lyg pabaidyti paukščiai. Terencija ir šįsyk vilkėjo apsiaustą, kuris, maskuojant šventus drabužius, buvo užsagstytas iki pat smakro.

— Terencija? — kreipėsi Ciceronas, artindamasis prie žmonos. — Kas atsitiko? Kaip jautiesi?

— Jaučiuosi pakankamai gerai, — atsakė ši šaltu, drebančiu iš pasipiktinimo balsu. — Tai Romai labai negerai!

Tai, kad vienas juokingas epizodas gali pridaryti tiek daug žalos ateities kartoms, be abejo, atrodys absurdiška. Iš tikrųjų absurdiška atrodė ir tuo metu: visuomenėje priimtų moralės principų pažeidimai dažnai atrodo būtent taip. Tačiau žmogaus gyvenimas yra keistas ir nenuspėjamas. Žiū, koks nors juokdarys ima ir sudaužo kiaušinį, o iš jo išsirita tragedija.

Įvykis labai paprastas, netgi kvailas. Terencija tą pačią naktį viską papasakojo Ciceronui, ir jos pasakojimu niekas niekada rimtai nesuabejojo. Cezario rezidencijoje ją pasitiko Pompėjos tarnaitė Abra, garsėjusi savo laisvu elgesiu, kuris, tiesą sakant, labai derėjo prie jos šeimininkės, taip pat ir šeimininko, reputacijos; pastarojo tuo metu namuose, savaime suprantama, nebuvo. Abra palydėjo Terenciją į pagrindinę namo dalį, kur jau laukė pati vakaro šeimininkė Pompėja, vestalės ir Cezario motina Aurelija. Praėjo dar maždaug valanda, kol susirinko dauguma aukštesnių Romos magistratų žmonų, ir apeigos prasidėjo. To, kas vyko apeigų metu, Terencija nepasakojo, tik paaiškino, kad didesnė namo dalis skendėjo tamsoje, kai staiga ceremoniją pertraukė riksmai. Moterys puolė jų pusėn ir netrukus susidūrė su viena iš Aurelijos išlaisvintų vergių, kurią buvo apėmęs isterijos priepuolis. Paaiškėjo, kad ji išvydusi nepažįstamą muzikantę, bet tai, pasirodo, buvo persirengęs vyras! Būtent tą akimirką Terencija suprato, kad dingo Pompėja.

Vadovės pareigas nieko nelaukdama į savo rankas perėmė Aurelija, kuri įsakė kuo greičiau uždengti visus šventus reikmenis, užrakinti visas duris ir nenuleisti nuo jų akių. Tada ji kartu su keliomis drąsesnėmis moterimis, tarp kurių buvo ir Terencija, didžiuliame name pradėjo nuodugnią paiešką. Gana greitai, užėjusios į Pompėjos miegamąjį, jos aptiko moteriškais drabužiais apsirengusią žmogystą, rankomis prie savęs spaudžiančią lyrą ir bandančią slėptis už užuolaidos. Jos nusivijo įsibrovėlį laiptais žemyn, į valgomąjį, kur jis parkrito ant sofos, ir joms pavyko nutraukti nuo jo šydą. Dauguma apeigų dalyvių apsimetėlį bemat atpažino. Jis buvo nusiskutęs savo barzdelę ir išsidažęs akis bei lūpas, bet to nepakako užmaskuoti gerai žinomus gražuolio berniuko, Publijaus Klodijaus Pulchro, bruožus. „Tai buvo tavo dtauguž is Klodijus“, — su pagieža balse Ciceronui metė Terencija.

Akivaizdžiai girtas Klodijus, supratęs, kad jį demaskavo, užšoko ant stalo, nusimetė savo apdarą, atsistojo priešais moteris, taip pat ir vestales, visai nuogas, o paskui, joms klykiant ir alpėjant, spruko iš kambario ir pro virtuvės langą pabėgo. Tik tada, lydima Abros, pasirodė pati Pompėja, ir jas netrukus, kaltindama bendrininkavimu šventvagystėje, užsipuolė pastarosios anyta. Abi prapuolėlės verkdamos kratėsi kaltės, bet vyriausioji vestalė pareiškė, kad jų žodžiai nieko nekeičia: profanacija įvykusi, šventąsias apeigas tenka nutraukti, o jų dalyvės nedelsdamos turi skirstytis į namus.

Toks tad Terencijos pasakojimas, kurio klausantį Ciceroną buvo apėmę įvairūs jausmai: netikėjimas, pasibjaurėjimas ir sunkiai tramdomas linksmumas. Žinoma, oficialiai ir Terencijai girdint, jis turėjo laikytis griežtos moralinės pozicijos, todėl jis su ja visiškai sutiko, — tai, kas įvyko, buvo pasibaisėtina, — bet slapčia jis galvojo ir apie tai, kad šis įvykis — vienas juokingiausių iš visų, apie kuriuos jam yra tekę girdėti. Mano šeimininką net iki ašarų pralinksmino epizodas su Klodijumi, mosuojančiu lyties organais paklaikusių konservatyviausių Romos matronų akivaizdoje. Tačiau Cicerono linksmumą matė tik bibliotekos sienos. Šiaip ar taip, jis manė, kad politiniu požiūriu Klodijus pasirodė esąs beviltiškas idiotas, — „juk jam jau trisdešimt,

dievai mato, o ne trylika“, — o magistrato karjera baigėsi nė neprasidėjusi. Be to, mano šeimininkas slapta džiūgaudamas vylėsi, kad nemalonumų neišvengs ir Cezaris — šventvagystė įvyko jo namuose, dalyvaujant jo žmonai, todėl geruoju jiems neturėtų baigtis.

Taip nusiteikęs Ciceronas kitą rytą, praėjus metams po diskusijų dėl nuosprendžio sąmokslo rengėjams, nusileido į Senatą. Daugelis aukštesniųjų magistratų iš savo žmonų jau buvo girdėję apie vakarykštį skandalą, todėl posėdžių salėje laukdami gera lemiančio ženklo, leidžiančio pradėti posėdį, jie apie nieką kitą, bent jau pasirodžius Ciceronui, nekalbėjo. Tėvynės Tėvas, nutaisęs dievobaimingo ir rūpesčių kamuojamo žmogaus miną, susikišęs rankas po toga, kraipydamas galvą ir be didelio noro pasakodamas apie kulto išniekinimą tiems, kurie dar nieko nebuvo girdėję, oriai vaikštinėjo nuo vieno būrelio prie kito.

— Štai, Cezaris ten, — sakydavo jis pokalbiui baigiantis, žvelgdamas į kitą posėdžių salės pusę, — jam dabar ne pyragai.

Cezaris atrodė labai paniuręs. Vyriausiasis, bet dar jaunas žynys aną žvarbią gruodžio dieną, likimui nuo jo nusigręžus, stovėjo vienišas. Metai pretoriaus pareigose, kurie jau ėjo į pabaigą, jam nebuvo sėkmingi: jis buvo net nušalintas nuo pareigų ir tik per plauką nepateko į teismą kartu su kitais Katilinos šalininkais. Jis sunerimęs laukė, kurios provincijos valdytoju tapsiąs, o kadangi buvo prasiskolinęs lupikautojams, jį būtų tenkinusi tik viena iš turtingiausių sričių. O dabar dar ir šis absurdiškas nutikimas su Klodijumi ir Pompėja, galėjęs paversti jį pajuokos objektu... Nedaug trūko, kad žvelgdamas į Cezarį, vanagiškomis akimis tyrinėjantį Ciceroną, kuris vaikštinėjo po senakulą ir laidė gandus, būtumei jam pajutęs užuojautą. Garsiausias Romoje žmonos mulkinamas vyras — raguotis! Žemesnis pagal statusą magistratas jo vietoje tądien būtų laikęsis atokiau nuo Senato, bet tik ne Cezaris. Pranešęs, kad dievų ženklai palankūs, jis įėjo į vidų ir atsisėdo pretoriams skirtame suole, už dviejų vietų nuo Kvinto, o Ciceronas prisidėjo prie kitų ekskonsulų priešingoje pusėje.

Posėdis buvo tik prasidėjęs, kai ekspretorius Kornifijus, laikęs

save religinės tvarkos sergėtoju, pareikalavo skubos tvarka apsvarstyti klausimą dėl „gėdingų ir amoralių" įvykių, kurie, anot pasakojusių, praėjusią naktį įvykę oficialioje vyriausiojo žynio rezidencijoje. Dabar, žvelgdamas atgal, manau, kad Klodijui tai būtų reiškę krachą. Jis netgi neturėjo teisės užimti savo vietos Senate. Vis dėlto jam pasisekė, nes gruodį pirmojo konsulo pareigas ėjo jo žmonos patėvis Murena, kuris, kad ir kokia būtų buvusi jo asmeninė pozicija šiuo klausimu, ne per labiausiai norėjo savo šeimai nemalonumų.

— Šis klausimas neįeina į Senato kompetenciją, — tvirtai pareiškė Murena. — Panašius klausimus turi nagrinėti religinė vyresnybė.

Išgirdęs šiuos žodžius atsistojo Katonas spindinčiomis iš susijaudinimo dėl tokio negirdėto moralinio nuosmukio akimis.

— Siūlau Senatui kreiptis į žynių kolegiją, kad ši ištirtų įvykį, — tarė jis, — ir kuo greičiau informuotų apie jo išvadas.

Murena savo pasiūlymą pateikė balsavimui, — tuo labiau kad kito pasirinkimo konsulas ir neturėjo, — o Senatas vieningai pritarė. Dar prieš prasidedant posėdžiui, Ciceronas man buvo užsiminęs apie tai, kad jis neketina kištis. („Tegul Katonas ir kiti daro ką nori; aš nežadu kištis — taip bus daug garbingiau".) Tačiau tokios palankios progos Ciceronas praleisti neketino. Sunkiai stodamasis jis nenuleido akių nuo Cezario.

— Kadangi įtariama, jog šis šiurkštus pažeidimas įvykdytas vyriausiojo žynio namuose, galbūt jis pats atsakytų į klausimą, ar šis nusikaltimas tikrai įvykdytas, ar ne, ir taip padėtų mums sutaupyti laiko?

Cezaris buvo taip stipriai sukandęs dantis, kad net iš savo senosios vietos prie durų — į ją turėjau sugrįžti, Ciceronui baigus eiti konsulo pareigas, — mačiau, kaip trūkčioja jo veido raumenys.

— Vyriausiasis žynys neturi nieko bendra su Gerosios Deivės apeigomis, nes jam neleidžiama jose dalyvauti.

Tai taręs Cezaris atsisėdo.

Ciceronas dėdamasis suglumęs vėl atsistojo.

— Betgi ceremonijai vadovavo vyriausiojo žynio žmona, ar ne? Jis turėtų būti nors šiek tiek informuotas apie tai, kas įvyko.

Pareiškęs savo pastabą ekskonsulas vėl įsitaisė savo vietoje.

Cezaris akimirką dvejojo, paskui atsistojo ir ramiai atsakė:

— Ta moteris man jau nebe žmona.

Nustebę senatoriai pradėjo kuždėtis. Ciceronas ir vėl atsistojo. Šįsyk jis atrodė iš tikrųjų sumišęs.

— Tai reiškia, kad šventvagystė vis dėlto *buvo* įvykdyta?

— Nebūtinai, — atsakė Cezaris ir vėl atsisėdo.

Dabar atsistojo Ciceronas.

— Bet jeigu nieko neįvyko, kodėl vyriausiasis žynys skiriasi su savo žmona?

— Todėl, kad ant vyriausiojo žynio žmonos negali kristi įtarimo šešėlis.

Toks šaltakraujiškas atsakymas patiko daugeliui. Ciceronas daugiau nebereplikavo, tik davė ženklą Murenai, kad daugiau klausimų neturi. Vėliau, kai mes jau leidomės namo, jis su šiek tiek juntamu susižavėjimu balse tarė:

— Tokio negailestingo poelgio Senate dar nebuvau regėjęs. Kiek laiko, tavo manymu, Cezaris ir Pompėja yra susituokę?

— Šešeri ar septyneri metai.

— Nepaisant visko, esu tikras, kad jis nutarė skirtis tik po mano jam užduoto klausimo. Jis suprato, kad tai geriausia išeitis esant nepavydėtinai padėčiai. Perduok jam, kad dauguma vyrų taip nepasielgtų net su savo šunimi.

Aš liūdnai pagalvojau apie gražuolę Pompėją, kuri tikriausiai dar nenutuokė, kad jos vyras ką tik oficialiai pareiškė nutraukiąs santuoką. Žinant, kad Cezaris buvo įpratęs veikti greitai, pamaniau, kad ji dar iki sutemų turės palikti jo namus.

Sugrįžus namo, Ciceronas, norėdamas išvengti susitikimo su Terencija, nuėjo tiesiai į biblioteką ir atsigulė ant sofos.

— Man būtinai reikia pasiklausyti ko nors grynai graikiška, kad užmirščiau visą nešvarią politiką, — paaiškino jis.

Paprastai tai buvo Sositėjaus pareiga, bet tąsyk jis sirgo, todėl šeimininkas pasiteiravo, ar negalėčiau padaryti jam tokios garbės, todėl

aš atsinešiau Euripido veikalo kopiją ir išvyniojau ją priešais uždegtą žiburį. Jis pageidavo išgirsti „Maldautojas“; manau, todėl, kad tą dieną jam nedavė ramybės mintis apie sąmokslininkams įvykdytą egzekuciją, ir Ciceronas bent jau tikėjosi, kad leisdamas garbingai palaidoti savo priešus pasielgė kaip Tesėjas. Aš buvau perskaitęs iki jo mėgstamiausios vietos — *Jei tik vadovas elgiasi neapdairiai, jis greitai žlugs; jūreivis, plaukiantis laivu, yra ramus ir veikia išmintingai reikiamu metu. Gryna teisybė tai, beje, drąsa yra taip pat...* — kai įėjo vergas ir pranešė, kad atrijuje laukia Klodijus.

Ciceronas nusikeikė.

— Eik ir liepk jam nešdintis iš mano namų. Aš nematau reikalo su juo susitikti.

Tokia misija man nebuvo prie širdies, bet padėjau į šalį Euripidą ir nupėdinau į atrijų. Tikėjausi, kad Klodijus atrodys susikrimtęs, o jis tik gailiai šypsojosi.

— Sveikas, Tironai. Pamaniau, kad man būsią geriau, jei aš ateisiu ir pasirodysiu savo mokytojui nieko nelaukdamas, būsiu nubaustas ir būsime atsiskaitę.

— Apgailestauju, tačiau šeimininko nėra.

Šypsena Klodijaus lūpose trumpam dingo, nes jis, aišku, įtarė, kad jam meluoju.

— Bet aš jam turiu neeilinę istoriją. Jis būtinai turi ją išgirsti. Ne, tai absurdiška. Nejaugi jis manęs nepriims?

Klodijus prasibrovė pro mane ir plačiu vestibiuliu nuėjo į biblioteką. Grąžydamas rankas nusekiau įkandin jo. Tačiau, didelei svečio ir mano paties nuostabai, joje nebuvo nė gyvos dvasios. Priešingoje pusėje buvo durys, pro kurias vaikščiodavo vergai; mums stebint, jos lėtai užsidarė. Euripido veikalas gulėjo ten pat, kur jį ir buvau palikęs.

— Ką gi, — staiga susirūpinęs tarė Klodijus, — pažadėk man, kad jam perduosi, jog buvau užėjęs.

— Būtinai, — patikinau jį.

XIII

Maždaug apie tą laiką, kaip Klodijus ir buvo išpranašavęs, Pompėjus Didysis, išsilaipinęs Brundizijuje, grįžo į Italiją. Senato pasiuntiniai, nešdami žinią į Romą, pasikeisdami sukorė apie tris šimtus mylių. Anot jų pasakojimo, kartu su Pompėjumi išsilaipino dvidešimt tūkstančių legionierių, į kuriuos jis kitą dieną kreipėsi miesto aikštėje.

— Vyrai, — kreipęsis jis į savo karius, — dėkoju jums už tarnybą. Mes nugalėjome Mitridatą, didžiausią respublikos priešą nuo Hanibalo laikų, ir drauge atlikome tokius didžius žygius, kad pasaulis mūsų nepamirš dar tūkstantį metų. Liūdna ši diena, kurią mums lemta išsiskirti. Tačiau mūsų šalis yra teisinė, o aš neturiu nei Senato, nei tautos įgaliojimo, kuris leistų vadovauti kariuomenei Italijos teritorijoje. Grįžkite į savo gimtus miestus. Grįžkite į savo namus. Pažadu jums, kad neliksite be atlygio už atliktą tarnybą. Visi gausite pinigų ir žemės. Duodu jums savo žodį. Tačiau kol kas jums teks luktelėti, kada pasikviesiu jus į Romą, kur jums bus dosniai atlyginta, ir mes visi kartu pažymėsime mūsų pergales tokioje triumfo eisenoje, kokios mūsų gimtasis miestas dar nėra matęs!

Tai taręs, jis leidosi Romos link, lydimas tik jam priklausančios oficialios liktorių sargybos ir kelių artimesnių draugų. Greitai pasklidusi žinia apie tokią kuklią karvedžio palydą romėnus nustebino. Buvo manoma, kad jis su savo kariuomene patrauks į šiaurę ir lyg skėriai nusiaubs visą kraštą. Tačiau Žemės ir Vandenų Valdovas ramiausiai jojo eidine, stabtelėdamas pailsėti kaimo užeigose, lyg būtų nieką svarbesnis asmuo už poilsiautoją, grįžtantį iš kelionės po svečią šalį. Kiekviename mieste, į kurį jis pakeliui užsukdavo, — Tarente ir Venuzijoje, anapus

kalnų ir Kampanijos, Kapujos bei Minturnų slėniuose, — visur jį pasitikdavo ir sveikindavo žmonių minios. Šimtai jų palikdavo namus ir sekdavo paskui karvedį, todėl Senatą greitai pasiekė pranešimai, kad su Pompėjumi Romos kryptimi traukia penki tūkstančiai romėnų.

Ciceronas skaitė šiuos pranešimus su vis stiprėjančiu nerimu. Pompėjaus atsakymo į savo ilgąjį laišką jis vis dar nebuvo gavęs, todėl jau ir pats ėmė suvokti, kad savigyra jam galėjo tik pakenkti. Tačiau, kaip Ciceronui pavyko sužinoti iš kai kurių patikimų asmenų, dar blogiau buvo tai, kad Pompėjus, į Italiją keliaudamas per Makedoniją, susidarė labai blogą nuomonę apie Hibridą, mat savo akimis matė pastarojo nekompetentingumą ir polinkį į korupciją ir ketino sugrįžęs į Romą reikalauti valdytojo atšaukimo iš pareigų. Ciceronui tai grėsė finansiniu žlugimu, juolab kad iš Hibridos jis dar nebuvo gavęs nė vieno sestercijaus. Šeimininkas pasikvietė mane į biblioteką ir padiktavo netrumpą laišką savo buvusiam kolegai: *Aš visomis išgalėmis stengsiuosi tave ginti, net jeigu turėčiau savų rūpesčių. Tačiau jei paaiškės, kad man už tai niekas nesirengia nė padėkoti, aš nesileisiu kvailinamas — netgi tavęs.* Praėjus kelioms dienoms po Saturnalijų, Atikui buvo surengta atsisveikinimo vakarienė, kuriai baigiantis Ciceronas įdavė jam laišką ir paprašė įteikti jį asmeniškai Hibridai. Atikas prisiekė atlikti šią misiją iškart, kai tik pasieksiąs Makedoniją, o paskui abu geriausi draugai, ašarodami ir glėbesčiuodamiesi, atsisveikino. O jų liūdesį dar labiau sustiprino tai, kad Kvintas tą vakarą taip ir nepasirodė.

Atikui išvykus iš Romos, Ciceroną iš visų pusių ėmė atakuoti rūpesčiai. Jam, o dar labiau man, ramybės nedavė blogėjanti jo jaunesniojo raštininko Sositėjaus sveikata. Aš pats buvau išmokęs jį lotynų ir graikų kalbų, taip pat stenografijos, o jis, laikui bėgant, buvo tapęs mylimu šeimos nariu. Sositėjus turėjo labai melodingą balsą, todėl Ciceronas pavesdavo jam skaitovo pareigas. Tuo metu jaunuoliui galėjo būti maždaug dvidešimt šešeri, jis miegodavo namo rūsyje įrengtame mažame kambarėlyje, visai šalia manojo. Gargždus kosulys, kuriuo viskas prasidėjo, virto karštlige, todėl Ciceronas liepė savo asmeniniam gydytojui apžiūrėti ligonį. Nepadėjo nei kraujo nuleidimas, nei

gydymas dėlėmis. Ciceronas labai jaudinosi ir ne vieną dieną praleido sėdėdamas prie jo gulto, uždėjęs ant degančios raštininko kaktos šaltame vandenyje suvilgytą rankšluostį. Aš visą savaitę naktimis budėdavau Sositėjaus kambaryje, klausydamas jo padrikų kliedesių, jį ramindamas ir įkalbinėdamas išgerti gurkšnelį vandens.

Sergant tokia baisia liga, kokia yra karštligė, žmogaus savijauta prieš paskutinę krizę laikinai pagerėja. Taip buvo ir Sositėjui. Kaip šiandien prisimenu. Buvo jau gerokai po pusiaunakčio. Gulėjau ant šiaudais kimšto čiužinio šalia jo gulto, susisukęs į antklodę ir avikailį. Ligonis atrodė visiškai ramus, namas skendėjo tyloje, žibintas skleidė blausią gelsvą šviesą, ir aš ėmiau snūduriuoti. Staiga mane kažkas pažadino, atsisukau į tą pusę, kur turėjo miegoti Sositėjus, ir išvydau jį sėdintį ir įsmeigusį į mane paklaikusias akis.

— Laiškai... — pratarė jis.

Jis įprastai visuomet rūpinosi atlikti savo darbą kaip galima geriau, todėl tąsyk taip susigraudinau, kad nedaug trūko, ir būčiau apsiverkęs.

— Dėl laiškų nesijaudink, — atsakiau jam. — Viskas gerai. Gulk ir ramiai miegok.

— Aš padirbau laiškus.

— Taip, taip, padirbai. Labai gerai. O dabar miegok.

Norėjau jį švelniai paguldyti, bet jis išsisuko iš mano rankų. Iš Sostėjaus buvo likę tik prakaitas ir kaulai, jis atrodė menkutis it žvirblis. Tačiau ramiai gulėti jis neketino. Mačiau, kad jis desperatiškai nori man kažką papasakoti.

— Krasas žino.

— Aišku, kad Krasas žino, — raminamai atsakiau. Tačiau akimirksniu mano kūnu perbėgo šiurpuliai. — Ką Krasas žino?

— Apie laiškus.

— Kokius laiškus? — Sositėjus tylėjo. — Apie anoniminius laiškus? Tuos, kuriais buvome perspėti apie Romai gresiančias žudynes? Tai *tu* juos suklastojai?

Jis linktelėjo.

— Iš kur Krasas žino? — pašnibždomis paklausiau Sositėjaus.

— Aš jam papasakojau, — jis kaulėta ranka pabandė įsikibti man į ranką. — Nepyk.

— Aš nepykstu, — tariau šluostydamas prakaitą, žliaugiantį jam per kaktą. — Jis tikriausiai tave gąsdino?

— Jis man pasakė, kad viską jau žino.

— Nori pasakyti, kad jis tave apgavo?

— Atsiprašau... — Jis nutilo, paskui gailiai sudejavo, — tai buvo siaubingas garsas, — ir visu kūnu ėmė drebėti.

Sositėjus užsimerkė, tačiau netrukus vėl prasimerkė, tik jau paskutinį kartą, ir pažvelgė į mane žvilgsniu, kurio niekad neužmiršiu, — jo akyse išvydau bedugnę, — o paskui be sąmonės susmuko tiesiog mano glėbyje. Vaizdas mane išgąsdino — atrodė, lyg būčiau dirstelėjęs į juodą veidrodį, kuriame nematyti nieko, išskyrus užmarštį, ir tą pačią akimirką supratau, kad ir aš mirsiu kaip Sositėjus, bevaikis, nepalikęs paskui save jokio pėdsako. Tąsyk aš dar tvirčiau pasiryžau užrašyti visą šią istoriją, kurios liudytoju buvau tapęs, kad bent taip įprasminčiau savo gyvenimą.

Sositėjus pratempė tą naktį ir kitą dieną, o paskutinį metų vakarą mirė. Nedelsdamas nuskubėjau pas Ciceroną.

— Vargšelis, — atsiduso šeimininkas. — Jo mirtis man sukėlė didesnį sielvartą, nei galima tikėtis iš vergo mirties. Pasirūpink, kad vaikino laidotuvės visam pasauliui bylotų apie tai, koks brangus jis man buvo.

Ciceronas nusigręžė į savo knygą, bet pamatęs, kad aš vis dar laukiu, paklausė:

— Ar gerai?

Sprendžiau dilemą. Instinktyviai jaučiau, kad Sositėjus man patikėjo didžiulę paslaptį, bet aš nebuvau tikras, ar tai tiesa, ar tik karščiuojančio ligonio kliedesys. Mane kankino dvejopi jausmai: atsakomybė mirusiajam ir pareiga gyvajam — išsaugoti savo draugo išpažintį paslaptyje ar įspėti Ciceroną? Galų gale pasirinkau pastarąją išeitį.

— Norėčiau pasakyti kai ką svarbaus, — prabilau.

Išsitraukiau savo lentelę ir perskaičiau mirusiojo žodžius, kuriuos atsargumo dėlei buvau užsirašęs.

Ciceronas, ranka pasirėmęs smakrą, nenuleido nuo manęs akių, o kai nutilau, tarė:

— Taip ir žinojau, kad laiškų klastojimą reikėjo pavesti tau.

Iki pat tos akimirkos negalėjau prisiversti patikėti Sositėjaus žodžiais. Stengdamasis neišsiduoti, kad žinia mane pribloškė, paklausiau:

— Tai kodėl nepavedei?

Jis dar kartą nužvelgė mane tiriamu žvilgsniu.

— Užgavau tavo jausmus?

— Truputį.

— Patikėk, be reikalo. Priimk tai kaip komplimentą tau už dorumą. Kai kada tu per daug skrupulingai reaguoji į politikos bjaurastį, Tironai. Todėl patikėti tau šios suktybės aš negalėjau — vargu ar būčiau pajėgęs atlaikyti tavo smerkiamą žvilgsnį. Taigi aš tave apkvailinau, ar ne? — sprendžiant iš jo balso, Ciceronas didžiavosi savimi.

— Taip, — atsakiau jam, — visiškai.

Iš tikrųjų taip ir buvo: prisiminęs jo tariamą nuostabą tą naktį, kai pas jį, lydimas Scipiono ir Marcelo, atvykęs Krasas įteikė laiškus, negalėjau nesistebėti jo aktoriniais sugebėjimais.

— Ką gi, man iš tiesų gaila, kad turėjau iškrėsti tau tokį pokštą. Tačiau Plikio, atrodo, nepavyko apmauti... Bent jau ilgam. — Šeimininkas vėl atsiduso ir kalbėjo toliau. — Vargšas Sositėjus. Esu tikras, jog žinau, kada Krasas išgavo iš jo visą tiesą. Tai buvo tikriausiai tą dieną, kai nusiunčiau Sositėjų pas jį dokumento, patvirtinančio nuosavybės teisę į šį namą.

— Galėjai pasiųsti mane!

— Aš būčiau taip ir padaręs, tik kad tavęs tuo metu nebuvo ir niekuo daugiau negalėjau pasitikėti. Įsivaizduoju, kaip jis turėjo išsigąsti, kai senasis lapinas išpešė iš jo visą tiesą! O, kad jis būtų man apie tai pasipasakojęs — būčiau jį nuraminęs!

— Nejaugi nei kiek nesijaudini dėl to, ką Krasas dabar galėtų padaryti?

— O kodėl turėčiau jaudintis? Jis gavo viską, ko norėjo, tik netapo kariuomenės, kuri sumušė Katiliną, vadu. Beje, mane nustebino jau vien tai, kad jis *ketino* manęs šito paprašyti! O dėl visa kita... Laiškai, kuriuos mano nurodymu parašė ir prie jo namų slenksčio paliko Sositėjus, jam buvo tikra dievų dovana. Krasas pasinaudojo galimybe atsiriboti nuo sąmokslininkų, o man paliko išpainioti jų pinkles ir neleisti įsikišti Pompėjui. Tiesą sakant, Krasas iš to gavo daugiau naudos negu aš. Pralaimėjo tik piktavaliai.

— O ką, jeigu jis papasakos apie tai viešai?

— Jeigu jis taip ir pasielgtų, aš viską paneigčiau — jis neturi jokių įrodymų. Tačiau jis to nepadarys. Ko jau ko, bet leisti, kad kas knaisiotųsi po jo apatinius, jis mažiausiai nori.

Ciceronas vėl paėmė į rankas knygą.

— Nueik ir įsprausk mūsų mirusiam bičiuliui į burną monetą; tikėkimės, aname amžinosios upės krante jis ras daugiau dorybių nei yra čionai.

Atlikau man pavestą užduotį, ir kitą dieną Sositėjaus palaikai buvo sudeginti Eskvilino lauke. Pareikšti savo pagarbos mirusiajam susirinko dauguma namiškių, o aš gėlėms, fleitininkams ir smilkalams Cicerono skirtus pinigus leidau negailėdamas. Apskritai ceremonija praėjo geriausiai kaip tik galima tokiais atvejais tikėtis: buvo galima pamanyti, kad atsisveikiname su laisvuoju ar netgi piliečiu. Mąsčiau apie tai, ką buvau išgirdęs, bet vertinti Cicerono veiksmų moralės požiūriu nedrįsau, o ir mano puikybė per daug nukentėjo dėl to, kad jis nebuvo linkęs manimi pasitikėti. Tačiau išsigandau, kad Krasas gali griebtis keršto, todėl, tirštiems juodiems laužo dūmams kylant aukštyn ir maišantis su iš rytų pusės žemai sklendžiančiais debesimis, mane apėmė negera nuojauta.

Pompėjus Romos apylinkėse pasirodė per sausio idas. Jo atvykimo išvakarėse Ciceronas gavo kvietimą dalyvauti imperatoriaus sutikime *Villa Publica*, Romos senato sprendimu tapusioje oficialiais svečių namais. Kvietimas buvo toks pagarbus, kad mano šeimininkas neturėjo

priežasties atsisakyti. Atsisakymas šiuo atveju būtų prilygęs įžeidimui.

— Vis dėlto, — kitą rytą prisipažino Ciceronas, rengiamas patarnautojo, — negaliu nesijausti kaip pavaldinys, pakviestas sveikinti nugalėtojo, o ne kaip lygiavertis valstybės reikalus sprendžiantis asmuo, vykstantis pasitikti tokio pat kaip jis valstybės valdininko.

Nuvykę į Marso lauką jame jau radome tūkstančius romėnų, besiveržiančių nors akies krašteliu dirstelėti į savo didvyrį, kuris, pasak kalbų, buvo vos už mylios ar dviejų. Mačiau, kad Ciceroną šiek tiek sutrikdė tai, jog minia atsuko jam nugarą ir nekreipė į buvusį savo konsulą jokio dėmesio, o nuėjus į *Villa Publica* jo orumui buvo skeltas dar vienas antausis. Jis manė, kad vyksta į privatų susitikimą su Pompėjumi, bet paaiškėjo, kad čia karvedžio jau laukia keletas Senato narių su savo palydovais ir naujieji konsulai, Pupijus Pizonas ir Valerijus Mesala. Patalpoje, į kurią jie susirinko, kaip ir kituose retai naudojamuose valstybiniuose pastatuose, buvo tamsoka ir šalta, stipriai trenkė drėgme, bet niekas nesiteikė užkurti ugnies. Ciceronui, kad ir nenorom, teko įsitaisyti kietame paauksuotame krėsle ir kalbėtis su Pupijumi, nešnekiu Pompėjaus armijos karininku, kurį jis pažinojo jau ne vienerius metus ir kurio nemėgo.

Maždaug po valandos minia ėmė garsiau šurmuliuoti, ir aš iš jos reakcijos supratau, kad bus pasirodęs Pompėjus. Greitai triukšmas taip suintensyvėjo, kad senatoriai liovėsi kalbėję ir sėdėjo nuščiuvę, tarytum visiškai nepažįstami žmonės, kuriuos baisi audra būtų atsitiktinai suginusi po vienu stogu. Žmonės lauke be perstojo zujo visomis kryptimis, šaukė ir džiaugsmingai sveikino. Pasigirdo trimitas. Ilgainiui vestibiulyje, už durų, pasigirdo batų trepsėjimas ir vyriškas balsas: „Matote, imperatoriau, kas darosi? Neturite teisės sakyti, kad Romos žmonės jūsų nemyli!“ Po akimirkos aiškiai išgirdome Pompėjaus dudenimą: „Taip, puikus reginys. Iš tiesų puikus“.

Ciceronas kartu su kitais senatoriais atsistojo, ir netrukus į kambarį įžengė didysis karvedys purpuriniu apsiaustu ir spindinčiu bronziniu krūtinės šarvu su jame iškalta saule ilgais spinduliais. Pompėjus padavė plunksnomis puoštą savo šalmą padėjėjui, o paskui jį į vidų ėmė

plūsti jo pagalbininkai ir liktoriai. Savo plaukus, kurie atrodė tokie pat neįtikimai tankūs kaip ir anksčiau, karvedys stambiais pirštais subraukė atgal, į gerai pažįstamą, jo platų, saulėje įdegusį veidą puošiančią keterą. Per tuos šešerius metus jis beveik nepasikeitė, nebent tapo — jei tik tai įmanoma — dar įspūdingesnis fiziniu atžvilgiu. Užteko vien pamatyti jo didžiulį torsą. Karvedys ėjo spausdamas rankas konsulams ir kitiems Senato nariams, persimesdamas su jais viena kita fraze, o Ciceronas stovėjo ir laukė. Pagaliau Pompėjus priėjo prie mano šeimininko.

— Markas Tulijus! — šūktelėjo jis.

Pasitraukęs per žingsnį atgal, kariuomenės vadas atidžiai nužvelgė Ciceroną, pašaipiai stebėdamasis pirštu bedė į jo išblizgintus raudonuosius batus, paskui nukreipė jį aukštyn, palei ryškiai raudonas togos juosteles, ir sustojo ties tvarkingai pakirptais plaukais.

— Nuostabiai atrodai. Ką gi, eikš, — mostelėjo Pompėjus, kviesdamas prieiti arčiau. — Leiskite man apkabinti šį žmogų — jeigu ne jis, aš neturėčiau kur sugrįžti!

Jis tvirtai apsikabino Ciceroną, prispausdamas jį prie savo krūtinės šarvo, ir mirktelėjo stovėjusiems toliau.

— Žinau, kad tai tiesa, nes jis nepaliaudamas man apie tai kartoja!

Visi linksmai nusijuokė, tą patį padaryti norėjo ir Ciceronas. Tačiau po stipraus apkabinimo jis tebegaudė orą, todėl tepajėgė tik kažką sušvokšti.

— Taigi, gerbiamieji, — tęsė Pompėjus, žvalgydamasis po kambarį, — galbūt atsisėskime?

Imperatoriui buvo įneštas didelis masyvus krėslas, kuriame jis tuojau pat ir įsitaisė. Jam buvo paduota dramblio kaulo rodomoji lazdelė, po kojomis išvyniotas kilimas su jame įaustu Rytų žemėlapiu; senatoriams žvilgsnius nukreipus žemyn, didysis karvedys ėmė jame demonstruoti savo laimėjimus. Dalį jo kalbos aš užrašiau, o vėliau Ciceronas ją dar ilgai nagrinėjo su nepasitikėjimo išraiška veide. Pompėjus tvirtino, kad vykdydamas savo kampaniją jis paėmė tūkstantį tvirtovių, devynis šimtus miestų ir keturiolika ištisų šalių, kaip antai Siriją, Palestiną, Arabiją, Mesopotamiją ir Judėją. Lazdelė nenustygo

vietoje. Jis įkūrė ne mažiau kaip trisdešimt devynis naujus miestus, bet tik trims iš jų leido pasivadinti Pompėjopoliu. Jis apmokestino Rytų gyventojus nuosavybės mokesčiu, kuris net dviem trečdaliais padidins metines Romos pajamas. Du šimtus milijonų sestercijų iš savo asmeninių lėšų jis buvo nusiteikęs tuoj pat pervesti į valstybės iždą.

— Aš padvigubinau mūsų imperijos teritoriją, gerbiamieji. Dabar Romos ribos siekia Raudonąją jūrą.

Užrašinėdamas Pompėjaus žodžius, negalėjau neatkreipti dėmesio į jo nuolat vartojamą vienaskaitą. Jis nuolat kartojo: „aš", „mano". Bet argi visos šios šalys, visi šie miestai ir įspūdingos pinigų sumos iš tikrųjų buvo jo, o ne Romos?

— Savaime suprantama, norėdamas visa tai įteisinti, reikalausiu, kad būtų priimtas atgalinį poveikį turintis įstatymas, — užbaigė jis.

Stojo tyla. Ciceronas, tik dabar atgavęs kvapą, kilstelėjo antakius.

— Nejaugi? Tik *vienas* įstatymas?

— Taip, vienas įstatymas, — pakartojo Pompėjus, tiesdamas dramblio kaulo lazdelę padėjėjui. — O jame — vienintelis sakinys: „Senatas ir Romos gyventojai patvirtina visus Pompėjaus Didžiojo sprendimus, priimtus jo kolonijoje Rytuose." Žinoma, jei norėsite, galėsite pridėti savo padėką, bet įstatymo esmė bus būtent tokia.

Ciceronas pasižiūrėjo į kitus senatorius. Deja, šie sėdėjo nudelbę akis. Jie džiaugėsi, kad jiems patiems nereikia nieko kalbėti.

— O ko dar norėtumei?

— Konsulo posto.

— Kada?

— Kitais metais. Praėjus dešimčiai metų po mano pirmosios kadencijos. Viskas pagal įstatymą.

— Tačiau norėdamas iškelti savo kandidatūrą konsulų rinkimuose, turėtum atvykti į miestą, o tai reikštų, kad atsisakai imperijaus. O juk tu norėtumei įžengti į Romą triumfo eisenoje?

— Žinoma. Tai įvyks per mano gimtadienį, rugsėjo mėnesį.

— Tai kaipgi tuomet konsulų rinkimai?

— Labai paprasta. Reikės priimti dar vieną įstatymą. Ir

vėl — vienas sakinys: „Senatas ir Romos gyventojai leidžia Pompėjui Didžiajam dalyvauti konsulų rinkimuose *in absentia.*" Nemanau, kad man reikalinga priešrinkiminė agitacija. Žmonės mane ir taip žino!

Pompėjus nusišypsojo ir apsidairė.

— O kaip tavo kariuomenė?

— Išformuota, o kariai išsiskirstė į namus. Be abejo, jie laukia atlygio. Aš jiems daviau žodį.

Pasigirdo konsulo Mesalos balsas:

— Mums pranešė, kad jiems pažadėjai duoti žemės.

— Tai tiesa, — prisipažino Pompėjus.

Stojo tyla, kuri bylojo apie senatorių priešiškumą jo atžvilgiu.

— Gerbiamieji Romos piliečiai, — tęsė jis, palinkdamas sostą primenančiame krėsle į priekį, — pasikalbėkime atvirai. Patys suprantate, kad aš galėjau atžygiuoti su savo legionieriais iki Romos vartų ir pateikti savo reikalavimus. Tačiau aš noriu tarnauti Senatui, o ne jam nurodinėti, būtent tai ir norėjau parodyti, keliaudamas per Italiją su tokia kuklia palyda. Aš ir toliau noriu rodyti savo palankumą. Tikriausiai jau visi girdėjote apie mano skyrybas?

Senatoriams linktelėjus, Pompėjus kalbėjo toliau:

— O ką jūs pasakytumėte, jeigu savo naujomis vedybomis visiems laikams sudaryčiau sąjungą su Senatu?

— Manau, pareikšiu ne tik savo, bet ir visų Senato narių nuomonę, — atsargiai, susižvalgydamas su senatoriais atsakė Ciceronas, — tardamas, kad Senatas netrokšta nieko daugiau, kaip tik darbuotis drauge su tavimi, tokia vedybinė sąjunga, be abejo, tik pasitarnautų. Gal jau esi numatęs ir kandidatūrą?

— Žinoma, kad taip. Girdėjau, kad šiuo metu didžiausią įtaką Senate turi Katonas, be to, jis turi ne vieną vedyboms subrendusią dukrą ir dukterėčią. Taigi aš ketinu vesti vieną iš jų, o mano vyriausiasis sūnus vestų kitą. Štai taip.

Patenkintas savimi Pompėjus atsisėdo.

— Kokia jūsų nuomonė?

— Labai gera, — atsakė Ciceronas, vėl susižvalgęs su savo

kolegomis. — Sąjunga tarp Katono ir Pompėjaus užtikrintų taiką mūsų kartai. Populiarai būtų sutramdyti, o visi doros širdies romėnai džiaugtųsi, — Ciceronas šyptelėjo. — Sveikinu su tokiu puikiu pasirinkimu, imperatoriau. O ką apie tai mano Katonas?

— O, jis dar nieko nežino.

Cicerono šypsena tartum sustingo.

— Išsiskyrei su Mucija, nutraukei ryšius su Metelais, norėdamas sudaryti vedybinę sąjungą su Katonu, bet dar nežinai, kokia bus jo paties reakcija?

— Tarkime, kad taip. O ką? Manote, kad gali kilti problemų?

— Daugeliui žmonių nekiltų, bet tai susiję su Katonu... Nė vienas nežinome, ką jam padiktuos jo logika. Ar daug kam esi užsiminęs apie savo sprendimą?

— Keliems žmonėms.

— Manau, tokiu atveju turėtume kuriam laikui susilaikyti nuo tolesnių diskusijų, o imperatoriui derėtų kuo greičiau nusiųsti pas Katoną savo pasiuntinį.

Iki tol giedru Pompėjaus veidu perbėgo tamsus šešėlis, — tikriausiai jis nė pagalvoti nepagalvojo, kad Katonas galėtų jam atsakyti — jei taip atsitiktų, jis prarastų savo gerą vardą, — ir suglumęs karo vadas sutiko su Cicerono pasiūlymu. Mums išvykstant, jis jau tarėsi su savo artimiausiu bičiuliu Lucijumi Afrikanu. Lauke kaip visuomet spietėsi gausi minia; Pompėjaus sargybiniai atvėrė vartus tik tiek, kad galėtume pro juos išeiti, tačiau spūstis anapus buvo tokia stipri, jog nedaug trūko ir jie būtų plūstelėję į kiemą. Žmonės šaukė atgal į miestą besibraunantiems Ciceronui ir konsulams: „Ar kalbėjote su juo?“, „Ką jis sako?“, „Ar tiesa, kad jis tapo dievu?“

— Pastarąjį kartą, kai jį mačiau, jis dar nebuvo dievas, — linksmai atsakė Ciceronas, — nors jau nedaug trūksta! Jis žada prisidėti prie senatorių.

Po akimirkos jis vos girdimu balsu, kad girdėčiau tik aš, pridūrė:

— Tai bent farsas. Labiau absurdiško scenarijaus nebūtų sumanęs net pats Plautas.

Įvykiai klostėsi kaip tik taip, kaip Ciceronas ir buvo spėjęs. Pompėjus tą pačią dieną nusiuntė pasiuntinį pas Katono draugą Munaciją, o šis su įžymybės pasiūlymu dėl dvigubų vedybų nuvyko pas Katoną į namus, kur tą vakarą puotavo visi jo šeimos nariai. Moterys, sužinojusios apie tokią perspektyvą, nesitvėrė džiaugsmu — šiaip ar taip, Pompėjus buvo ir žymiausias Romos karo didvyris, ir garsėjo savo įspūdinga išvaizda. Vis dėlto Katonas akimirksniu pratrūko pykčiu ir nė nesusimąstęs, su niekuo nepasitaręs pareiškė:

— Keliauk, Munacijau atgal. Keliauk ir perduok Pompėjui, kad Katonas nesusivilios moterims skirtu masalu. Jis labai vertina Pompėjaus geranoriškumą ir, jeigu Pompėjus elgsis kaip pridera, pasiūlys jam tikrą draugystę tvirtesnę už bet kokius santuokos saitus. Tačiau jis niekuomet nesutiks rizikuoti savo šalies gerove dėl Pompėjaus garbės!

Pompėjų, pasak liudininkų, pribloškė toks šiurkštus atsakymas („jeigu Pompėjus elgsis kaip pridera“!), ir jis, prastai nusiteikęs, nedelsdamas išrūko iš *Villa Publica* į savo namus Albano kalnuose. Tačiau net ir ten jį persekiojo nuožmūs demonai, pasiryžę suteršti jo gerą vardą. Pompėjaus dukra, devynerių metų mergaitė, kurios jis nebuvo matęs dar nuo tada, kai ji mokėjo tik vieną kitą žodį, savo mokytojo, žinomo gramatiko Aristodemo iš Nisos, pamokyta, išėjo pasveikinti sugrįžusio tėvo, deklamuodama jam Homero eiles. Deja, pirmosios eilutės, kuriomis mergaitė į jį kreipėsi, buvo Elenos žodžiai Pariui: „Tu iš kovos pasprukai. O kad būtum galą ten gavęs!“*. Pernelyg daug žmonių buvo šio epizodo liudytojai, kad jis netaptų plačiai žinomas, ir aš bijau, jog Ciceronui jis pasirodė toks juokingas, kad mano šeimininkas negalėjo neprisidėti prie jo pagarsinimo Romoje.

Kilus tokiam sąmyšiui buvo galima pamanyti, kad incidentas per Gerosios Deivės apeigas bus užmirštas. Daugiau kaip mėnuo buvo praėjęs nuo šventvagystės, o Klodijus elgėsi labai apdairiai ir

* Iš graikų kalbos vertė Antanas Dambrauskas (Homeras. *Iliada*, Vilnius: Vaga, 1981, p. 51).

nesirodydavo jokiose viešose vietose. Žmonės turėjo kitų temų pokalbiams. Tačiau, praėjus dienai ar dviem po Pompėjaus sugrįžimo, žynių kolegija įteikė Senatui savo nutartį dėl incidento. Tuo metu Senatui vadovavo konsulas Pupijus, geras Klodijaus draugas, siekęs, kad skandalas neišeitų aikštėn. Vis dėlto jam teko perskaityti žynių įteiktą dokumentą, o jų verdiktas buvo vienareikšmis. Klodijaus poelgis buvo akivaizdus *nefas* — bedieviškas išpuolis, nuodėmė, nusikaltimas prieš deivę, bjaurastis.

Pirmasis žodžio paprašė senatorius Lukulas, kuris greičiausiai tik ir laukė to malonaus momento, kada galės iškilmingu balsu pareikšti, kad jo buvęs svainis suteršė respublikos tradicijas ir rizikavo miestui užtraukti dievų rūstybę.

— Jų pyktį galim numalšinti, — tarė jis, — tik skyrus griežčiausią bausmę nusikaltėliui.

Po šių žodžių jis oficialiai pasiūlė pateikti Klodijui kaltinimą išniekinus vestalių šventumą, o už šį nusikaltimą baudžiama mirtimi užmušant. Jam antrino Katonas. Juos palaikė ir du įtakingiausi patricijų atstovai Hortenzijus ir Katulas, todėl tapo aišku, kad Senatas bus pastarųjų pusėje. Jie pareikalavo, kad aukščiausias po konsulų magistratas Romoje, miesto pretorius, specialiai šiam atvejui iš gerbiamų Senato narių sudarytų prisiekusiųjų kolegiją ir kuo skubiau išnagrinėtų Klodijaus bylą. Žinant, kokie asmenys vadovaus procesui, jo baigtį buvo galima nesunkiai nuspėti. Pupijus nenoriai sutiko įforminti nutartį, o Klodijus, posėdžiui pasibaigus, atrodė nei gyvas, nei miręs.

Vėlų vakarą, išgirdęs beldimą į priekines duris, buvau iki kaulų smegenų tikras, kad tai — Klodijus. Nors kitą dieną po pastarojo avantiūros Gerosios Deivės apeigose Ciceronas savo ignoravimu buvo jį įžeidęs, jaunuolis nesiliovė ir toliau lankęsis, vildamasis, kad šeimininkas teiksis jį priimti. Deja, aš buvau gavęs griežtą nurodymą Klodijaus neįleisti, todėl jis, nepaisant didžiulio susierzinimo, geriausiu atveju patekdavo tik į atrijų. Eidamas link durų buvau nusiteikęs, kad manęs vėl laukia eilinė nemaloni scena. Tačiau, didelei savo nuostabai, atrakinęs duris už jų išvydau Klodiją. Ji po miestą įprastai vaikščiodavo lydima

tarnaičių flotilės, bet tą vakarą buvo be palydos. Viešnia šaltai pasiteiravo, ar mano šeimininkas namie, ir aš atsakiau, kad tuojau pažiūrėsiu. Nuvedęs ją į vestibiulį, paprašiau, kad palauktų, o pats kone bėgte nukūriau į biblioteką, kur dirbo Ciceronas. Išgirdęs, kas pas jį atvyko, šeimininkas padėjo plunksną ir akimirką, o gal kiek ilgiau, mąstė.

— Ar Terencija jau nuėjo į savo kambarį?

— Manau, kad taip.

— Tuomet atvesk viešnią.

Nustebau, kad jis ryžosi taip rizikuoti, tačiau tikriausiai ir jis pats gerai suvokė pavojų, nes man apsisukus eiti pridūrė:

— Tik nepalik mūsų vienų.

Nuėjęs pakviečiau Klodiją eiti kartu su manimi. Vos tik įėjusi į biblioteką ji nuskubėjo prie Cicerono ir atsiklaupė prie jo kojų.

— Atėjau prašyti tavo pagalbos, — prabilo ji, žemai lenkdama galvą. — Mano vargšas brolis iš baimės ir apgailestavimo neranda sau vietos, tačiau puikybė jam neleidžia dar kartą prašyti pagalbos, todėl atvykau viena.

Ji sugriebė Cicerono togos kraštą ir pabučiavo.

— Mano brangus drauge, Klaudijai nedažnai klaupiasi, tačiau aš maldauju padėti.

— Kelkis, Klodija, — atsakė Ciceronas, neramiai dirsčiodamas į duris. — Užtektų, kad kas nors tave pamatytų, ir naujiena akies mirksniu apskrietų visą Romą.

Jai nieko neatsakius, šeimininkas pridūrė, tik jau kur kas švelniau:

— *Jei neatsistosi*, aš su tavimi apskritai nekalbėsiu!

Klodija pagaliau atsistojo, bet galvą ir toliau laikė nuleidusi.

— O dabar paklausyk manęs, — tęsė Ciceronas. — Kalbėsiu trumpai, o kai baigsiu, turėsi išeiti. Nori, kad padėčiau tavo broliui?

Klodija linktelėjo.

— Tai perduok jam, kad elgtųsi taip, kaip nurodysiu. Pirmiausia tegul jis parašo laiškus visoms moterims, kurių garbę yra paniekinęs. Tegul atsiprašo jų ir paaiškina, kad taip padarė apimtas kvailybės; tegul pripažįsta, kad yra nevertas kvėpuoti tuo pačiu oru, kuriuo kvėpuoja

jos ir jų dukterys, ir taip toliau, ir panašiai... Patikėk manimi, keliaklupsčiavimas jam dabar tikrai nepakenks. Paskui tegul atsistatydina iš kvestoriaus pareigų. Tegul išvyksta iš Romos. Į tremtį. Tegul keletą metų pagyvena toliau nuo miesto. Kai viskas nurims, galės sugrįžti ir viską pradėti iš naujo. Tai geriausia, ką aš galiu patarti. Viso geriausio.

Jis ėmė gręžtis nuo jos, ketindamas eiti, bet ji stvėrė jam už rankos.

— Išvykimas iš Romos jam tolygus mirčiai!

— Ne, miela ponia. Jei jis liktų Romoje — tai būtų tolygu mirčiai. Juk teismas neišvengiamas, o jis neišvengiamai bus pripažintas kaltu. Lukulas tuo tikrai pasirūpins. Tačiau Lukulas jau senas ir tingus, o tavo brolis — jaunas ir kupinas energijos. Geriausias jo sąjungininkas yra laikas. Pasakyk jam tai ir perduok, kad linkiu sėkmės. Taip pat perduok, kad išvyktų jau ryt.

— O jei mano brolis pasiliktų Romoje, tai ir tu būtumei tarp kaltintojų?

— Aš pasistengčiau laikytis atokiai.

— O jeigu įvyktų teismas, — toliau kamantinėjo viešnia, vis dar nepaleisdama Cicerono togos krašto, — ar gintum jį?

— Ne, tai yra visiškai neįmanomas dalykas.

— Kodėl gi?

— Kodėl? — Ciceronas skeptiškai nusijuokė. — Tam yra tūkstantis priežasčių.

— Todėl, kad esi tikras, jog jis kaltas?

— Miela Klodija, visas pasaulis žino, kad jis kaltas!

— Tačiau tu gynei Kornelijų Sulą, nors visas pasaulis irgi žinojo, kad jis kaltas.

— Tai visiškai skirtingi atvejai.

— Kodėl?

— Pirma, tai mano žmona, — vos girdimai atsakė Ciceronas, ir vėl neramiai žvelgdamas į duris. — Juk ji buvo ten. Ji savo akimis viską matė.

— Nori pasakyti, kad tavo žmona išsiskirs su tavimi, jei ginsi mano brolį?

— Taip. Manau, kad ji taip padarytų.

— Tai vesk kitą moterį, — atšovė Klodija ir žengusi atgal, nenuleisdama nuo Cicerono akių, staiga atsisegė apsiaustą, kuris tuojau pat nuslinko jai nuo pečių.

Po apsiaustu nieko daugiau ji neturėjo apsirengusi. Žvakės šviesoje sublizgo tamsi ir glotni, aliejumi įtrinta moters oda. Aš stovėjau beveik teisiai už jos. Klodija žinojo, kad aš stebiu ją, bet ji į mane kreipė ne daugiau dėmesio kaip į stalą arba suolelį kojoms. Pajutau tvyrančią įtampą. Ciceronas nė nekrustelėjo. Mintimis grįždamas į praeitį prisimenu kitą įvykį, Senato posėdį, kuriame vyko aštri diskusija apie sąmokslo organizatorius, kai Ciceronui būtų užtekę tarti vos vieną žodį ar paprasčiausiai pajudinti vieną pirštą, ir Cezaris būtų miręs, o pasaulis — mūsų pasaulis — būtų visiškai kitoks. Tokia situacija buvo ir tąsyk. Po ilgokos pauzės Ciceronas vos pastebimai papurtė galvą, susikūprinęs pakėlė nuo grindų apsiaustą ir ištiesė jį viešniai.

— Apsirenk, — tyliai paprašė jis.

Klodija tartum negirdėjo. Užuot paėmusi apsiaustą ji įsirėmė rankomis sau į klubus.

— Tu tikrai renkiesi ne mane, o tą dievobaimingą seną šluotkotį?

— Taip, — man pasirodė, kad atsakymas nustebino jį patį. — Jei reikėtų rinktis, manau, kad taip ir padaryčiau.

— Koks gi tu kvailas, — tai pasakiusi ji apsisuko, ir Ciceronas galėjo užmesti apsiaustą jai ant pečių.

Gestas atrodė toks nerūpestingas, tarytum ji po kviestinių pietų būtų susiruošusi eiti namo. Klodija pamatė, kad žiūriu į ją, ir taip sužaibavo akimis, kad aš tą pačią akimirką nudelbiau savo žvilgsnį žemyn.

— Tu dar ne kartą prisiminsi šį momentą, — pareiškė ji, spėriai segdamasi apsiaustą, — ir gailėsiesi visą likusį gyvenimą.

— Ne, neturėčiau, nes pasistengsiu jį kuo greičiau išmesti iš galvos. Tą patį norėčiau patarti ir tau.

— O kodėl aš turėčiau pamiršti? — ji šyptelėjo ir papurtė galvą. — Na, ir juoksis mano broliukas, išgirdęs šią istoriją.

— Tu jam papasakosi?

— Žinoma. Juk tai buvo jo idėja.

— Nė žodžio, — lyg kirviu nukirto Ciceronas, Klodijai išėjus. Jis įspėjamai kilstelėjo ranką. Mano šeimininkas nenorėjo apie tai kalbėti, ir mes niekada prie šios temos negrįžome. Gandai, jog kažkas tarp jų buvo, sklandė net keletą metų, tačiau aš niekada jų nekomentavau. Saugojau šią paslaptį pusę amžiaus.

Ambicijos dažnai būna susipynusios su aistra. Yra vyrų, kuriuose jos neatskiriamos lyg virvės pluoštai. Ciceronas buvo visiška priešingybė. Esu tikras, kad jis iš prigimties buvo aistringas vyras, bet jį tai gąsdino. Aistrą jis prilygino savo mikčiojimui, jaunystės ligoms arba silpniems nervams, trumpai tariant, laikė ją kliūtimi, kurią būtina įveikti pasitelkus drausmę. Todėl jis stengėsi išskirti šį savo prigimties „pluoštą“ ir jį ignoruoti. Deja, dievai nenumaldomi, todėl, nepaisant savo sprendimo nesusidėti su Klodija ir jos broliu, Ciceronas greitai pasijuto esąs įtrauktas į vis stiprėjantį skandalo sūkurį.

Šiandien, žvelgiant iš gana tolimos perspektyvos, sunku suvokti, kaip skandalas, įvykęs per Gerosios Deivės apeigas, galėjo taip paveikti Romos visuomenės gyvenimą, kad palaipsniui buvo paralyžiuotas net Senato darbas. Iš pirmo žvilgsnio Klodijaus bylos baigtis atrodė jau iš anksto nulemta. Niekas neabejojo, kad jis tikrai įvykdė šį kvailą nusikaltimą, ir didžioji Senato dauguma buvo pasiryžusi jį griežtai nubausti. Tačiau politikoje pasitaiko atvejų, kai visiškas silpnumas tampa jėga; taip buvo ir tąsyk — vos tik Senatas pritarė Lukulo pasiūlymui, romėnai ėmė reikšti savo nepasitenkinimą. Argi tai, kad šis nenustygstantis vyrukas šiek tiek pasilinksmino, yra nusikaltimas? Argi už išdaigą jį reikėtų mirtinai užmušti? Klodijui pasirodžius forume, jį pasitiko draugiški, sveikinantys, o ne pasirengę apmėtyti išmatomis, romėnai.

Romoje gyveno tūkstančiai plebėjų, nepatenkintų vėl sustiprėjusia Senato įtaka ir su nostalgija prisimenančių dienas, kai gatvėse viešpatavo Katilina. Klodijus juos sužavėjo. Jie miniomis rinkdavosi aplink

jaunąjį provokatorių. O šis užšokdavo ant kur nors netoliese stovinčio vežimo arba pirklio prekystalio ir pratrūkdavo burnoti prieš Senatą. Klodijus buvo gerai įvaldęs Cicerono politinių kampanijų taktiką: kalbėdavo trumpai, gerai prisimindavo vardus, neužmiršdavo pajuokauti ir stengdavosi sudaryti apie save kuo geresnį įspūdį, o svarbiausia — svarstomą problemą, kad ir kokia sudėtinga ji būtų, perteikdavo taip, kad kiekvienas galėtų suprasti. Klodijaus fabula buvo pati paprasčiausia: jis yra vienišas Romos pilietis, nekaltai persekiojamas oligarchų.

— Saugokitės, mano bičiuliai! — šūkaudavo jis. — Jei tai galėjo nutikti man, patricijui, gali bet kada nutikti ir jums!

Greitai tokie Klodijaus susitikimai tapo kasdieniniai, o tvarką jų metu palaikydavo jo draugai, tavernų ir lošimo namų lankytojai, kurių daugelis anksčiau buvo Katilinos šalininkai.

Klodijus nuolat užsipuldinėjo Lukulą, Hortenzijų ir Katoną, įvardydamas juos be jokių užuolankų, bet Cicerono atžvilgiu apsiribodavo senu sąmoju, esą buvęs konsulas visada yra „gerai informuotas“. Ciceronas ne kartą norėjo jam atsikirsti, o ir Terencija ragino nenusileisti, tačiau jis prisimindavo Klodijai duotą pažadą ir susivaldydavo, kad ir kaip būtų supykęs. Ilgainiui, nepaisant jo santūrumo, polemika tik dar labiau sustiprėjo.

Tą dieną, kai buvo sušauktas liaudies susirinkimas, kuriame turėjo būti balsuojama dėl Senato pasiūlymo sudaryti specialią komisiją Klodijaus bylai nagrinėti, vykau į jį kartu su Ciceronu. Susirinkimo eigą kontroliavo Klodijaus banditų gaujos, užėmusios perėjimus tarp eilių ir akylai stebinčios urnas. Jų klegesys išmušė iš vėžių konsulą Pupijų, ir šis netikėtai pasisakė prieš savo pasiūlytą įstatymo projektą, o jei konkrečiau — prieš sąlygą, leidžiančią miesto pretoriui parinkti prisiekusiuosius. Daugelis Senato narių atsisuko į Ciceroną tikėdamiesi, kad ekskonsulas perims vadžias į savo rankas, bet jis, žaižaruodamas pykčiu ir sumišęs, liko sėdėti kaip sėdėjęs, todėl Katonui beliko suduoti konsului lemiamą kirtį. Susirinkimas buvo paleistas. Senatoriai skubiai nužygiavo į savo salę ir keturiais šimtais balsų prieš penkiolika, nepaisydami pilietinių neramumų pavojaus, nutarė toliau

teikti ieškinį. Klodijui prijaučiantis tribūnas Fufijus pareiškė vetuosiąs siūlomą įstatymo projektą. Situacija tapo nevaldoma, ir Ciceronas tamsiai raudonu veidu iš Senato išskubėjo namo.

Lūžis įvyko tuomet, kai Fufijus nusprendė sušaukti liaudies susirinkimą už miesto vartų, kad jame galėtų dalyvauti Pompėjus, kurio nuomonė svarstomu klausimu rūpėjo daugeliui romėnų. Piktai niurnėdamas, kad kėsinamasi į jo laiką ir kilnumą, Žemės ir Vandenų Valdovas vis dėlto neturėjo kito pasirinkimo, kaip tik leistis nuo Albano kalnų į Flaminijaus cirką ir didžiulės smalsiai jį stebinčių turgaus prekeivių bei pirkėjų minios akivaizdoje atsakinėti į įžūlius tribūno klausimus.

— Ar esi girdėjęs apie vadinamąjį išpuolį prieš Gerąją Deivę? — klausinėjo Fufijus.

— Esu.

— Ar palaikai Senato ieškinį, pagal kurį Klodijus turi būti patrauktas teisman?

— Taip.

— Ar manai, kad jį turėtų apklausti prisiekusieji, kuriuos iš Senato narių atrinks Romos miesto pretorius?

— Taip.

— Net jeigu pats miesto pretorius būtų jo teisėjas?

— Manau, kad taip, jeigu Senatas yra numatęs tokią procedūrą.

— Nejaugi tokiu atveju galima tikėtis teisingumo?

Pompėjus nužvelgė Fufijų, tarytum pastarasis būtų koks įkyriai zyziantis vabzdys.

— Aš gerbiu Senatą, — atsakė karvedys ir ėmė jam dėstyti apie Romos konstituciją taip, kad būtų supratęs ir keturiolikmetis.

Stovėjau šalia Cicerono didžiulės minios priekyje ir jaučiau, kad jo nuobodi, monotoniška kalba auditorijai, stovinčiai už mūsų, nei kiek nerūpi. Žmonės nenustygo vietoje, ėmė vaikštinėti ir šnekučiuotis. Karštų dešrelių ir sausainių pardavėjai minios pakraštyje sėkmingai atnaujino prekybą. Pompėjus net ir geriausiais savo laikais kalbėdavo nuobodžiai, tačiau stovėdamas ant paaukštinimo jis tikriausiai pasijuto lyg būtų slogiame sapne. Naktimis gulėdamas savo palapinėje po

spindinčiomis Arabijos žvaigždėmis jis puoselėjo svajones apie pergalingą sugrįžimą namo — ir štai jis jau grįžo, bet ką rado? Senatas ir visi žmonės apnikti minčių ne apie jo laimėjimus, o apie jauną vyruką, apsirengusį moteriškais drabužiais!

Laimė, liaudies susirinkimas baigėsi, ir Ciceronas nulydėjo Pompėjų per Flaminijaus cirką į Belonos šventyklą, kur jo jau laukė pasveikinti susiėję Senato nariai. Jo garbei buvo surengtos ovacijos, kurioms nuslūgus didysis karvedys įsitaisė pirmame suole šalia Cicerono, laukdamas jam skirtų liaupsių. Deja, vietoj to jam buvo surengta kryžminė apklausa apie jo asmeninį požiūrį į Romoje įvykdytą šventvagystę. Jis pakartojo tai, ką buvo sakęs aikštėje, o baigęs atsakinėti į klausimus atsisėdo ir, pasisukęs į Ciceroną, kažką irzliai sumurmėjo. (Vėliau Ciceronas man persakė jo repliką: „Tikiuosi, dabar galėsime pasikalbėti apie ką nors kita“.) Aš visą tą laiką viena akimi stebėjau Krasą, sėdintį ant paties suolo krašto ir laukiantį progos, kada galės pasisakyti. Jis laukė nesulaukė, kada galės tarti žodį, o veide švytėjo kažkoks palaimingas suktumas, į kurį nekreipiau per daug dėmesio.

— Kaip puiku, gerbiamieji Senato nariai, — prabilo jis, kai jam buvo suteikta teisė kalbėti, — kad šiandien kartu su mumis po šiuo šventu stogu yra žmogus, išplėtęs mūsų imperijos ribas, o greta jo sėdi respublikos gelbėtojas. Tegul bus pagarbinti dievai, kurie leido tam įvykti. Pompėjus, žinau, buvo pasirengęs, jei tik prireiks, bet kuriuo metu grįžti su savo kariais į tėvynę jos apginti, tačiau, ačiū dievams, kad dėl tuometinio mūsų konsulo išminties ir įžvalgumo to neprisireikė. Tikiuosi, nesumenkinsiu Pompėjaus, tardamas, kad už tai, jog esu senatorius ir Romos pilietis, turiu būti dėkingas Ciceronui; dėkingas jam esu ir už savo laisvę, ir už gyvybę. Kiekvieną kartą, žvelgdamas į savo žmoną ir į savo namus, matydamas savo gimtąjį miestą, regiu brangią dovaną, kurią man dovanojo Ciceronas...

Buvo metas, kai Ciceronas tokią akivaizdžią klastą būtų pastebėjęs net per gerą mylią. Tačiau bijau, kad visi, kuriems pavyksta įgyvendinti savo didžiausias ambicijas, greitai ima balansuoti ant labai siauros ribos tarp didybės ir tuštybės, tikrumo ir iliuzijos, garbės ir su-

sinaikinimo. Užuot likęs savo vietoje ir kukliai paprieštaravęs tokiam gyriui, Ciceronas atsistojo ir pasakė ilgą ištarmę, sutikdamas su kiekvienu Kraso žodžiu, o šalia sėdintis Pompėjus toliau brandino pavydą ir apmaudą. Stebėdamas šią sceną iš savo vietos prie durų, norėjau bėgti prie Cicerono šaukdamas, kad jis liautųsi, ypač tuo metu, kai Krasas vėl atsistojęs pasiteiravo, ar jis, kaip Tėvynės Tėvas, nemanąs, kad Klodijus — tai antrasis Katilina.

— O kaipgi kitaip? — atsakė Ciceronas, nepajėgdamas atsispirti pagundai Pompėjaus akivaizdoje pasimėgauti tais pačiais šlovės spinduliais, kuriuose jis maudėsi paskutinėmis savo konsulato dienomis. — Juk tie patys nedorėliai, kurie anksčiau šliejosi prie pirmojo, dabar spiečiasi apie antrąjį, o ir taktiką tą pačią jie naudoja. Vienybė, gerbiamieji, yra mūsų vienintelė viltis, kaip ir anuomet — Senato ir raitininkų luomo vienybė; visuomenės klasių vienybė; visos Italijos vienybė. Jei dar neužmiršome tos nuostabios santarvės, egzistavusios mano konsulato metais, mums nėra ko bijoti, nes dvasia, nugalėjusi Sergijų Katiliną, užtikrintai nugalės ir šį kalės sūnų!

Senatas džiūgavo, o Krasas tuo metu patogiai atsilošė suole, gėrėdamasis puikiai atliktu darbu, mat žinia apie Cicerono kalbą netruks pasklisti po visą Romą ir pasiekti Klodijaus ausis. Posėdžiui pasibaigus, kai jis su savo palyda traukė namo, forume jau lūkuriavo Klodijus, apsuptas savo šalininkų gaujos. Jie buvo užtvėrę mums kelią, ir aš nė neabejojau, kad kažkam gali tekti atsisveikinti su savo galva, bet Ciceronas atrodė pavydėtinai ramus. Jis sustabdė savo procesiją ir šūktelėjo:

— Tik neprovokuokite jų! Neduokite dingsties pradėti riaušes.

Paskui jis atsisuko į Klodijų ir tarė:

— Verčiau būtumei paklausęs mano patarimo ir išvykęs į tremtį. Kelias, kurį tu pasirinkai, veda tik į vieną vietą.

— Ir kas tai per vieta? — nusišaipė Klodijus.

— Štai ji, — atšovė mano šeimininkas, rodydamas į karcerį, — kilpa.

— Nemanau, — atsakė Klodijus ir mostelėjo į kitą pusę, kur stovėjo rostra, apsupta žmogaus ūgio statulų. — Vieną dieną ir aš būsiu štai ten, tarp Romos didvyrių.

— Nejaugi? Įdomu, ar tave iškals vilkintį moteriškais apdarais ir su lyra rankose?

Mes visi nusikvatojome.

— P. Klodijus Pulchras, pirmasis transvestitų luomo didvyris? Sunku patikėti. O dabar traukis iš kelio.

— Mielu noru, — šypsodamas tarė Klodijus.

Jam pasitraukus praleisti Cicerono, buvau apstulbintas permainos, kurią jame išvydau. Mane nustebino ne tik tai, kad jis atrodė aukštesnis ir tvirtesnis nei kadaise, bet ypač ryžtas akyse, kurio anksčiau jose nepastebėdavau. Supratau, kad stiprybės jis semiasi iš savo blogos reputacijos, siurbia energiją iš minios.

— Cezario pati buvo viena iš geriausių mano moterų, — pareiškė jis švelniu balsu, Ciceronui einant pro šalį. — Beveik prilygo Klodijai.

Paskui jis sugriebė Ciceroną už alkūnės ir garsiai pridūrė:

— Norėjau būti tavo draugas. Būtum galėjęs būti mano.

— Klaudijai — nepatikimi draugai, — metė Ciceronas, ištraukdamas alkūnę.

— Taip, bet mes — labai nuožmūs priešai.

Jis netruko patvirtinti savo žodžius. Nuo tos dienos, kalbėdamas forume, jis kiekvieną kartą mostelėdavo į naująjį Cicerono namą, stūksantį Palatino kalvoje, aukštai viršum susirinkusių žmonių, kaip tikrą diktatūros simbolį.

— Jūs tik pažiūrėkite, kaip išsikerojo šis despotas, be jokio teismo nugalabijęs ne vieną romėną! Nieko nuostabaus, kad jam jau reikia šviežio kraujo!

Tuo pačiu atsakydavo ir Ciceronas. Abipusiai įžeidimai darėsi vis stipresni. Kartkartėmis, kai mudu su Ciceronu būdami terasoje stebėdavome pradedančiojo demagogo spektaklius, net ir būdami per toli, kad suprastume kiekvieną jo žodį, aiškiai girdėdavome patenkintos minios plojimus, o manęs neapleisdavo mintis, kad pabaisa, kurią Ciceronas manėsi užmušęs, ėmė atgyti.

XIV

Apie kovo vidurį Ciceroną aplankė Hortenzijus. Paskui save jis atsitempė Katulą — įpėdinus senajam patricijui, jis man pasirodė panašus į vėžlį be kiauto. Katului visiškai neseniai buvo išrautas paskutinis dantis, todėl trauma, kurią paliko nemaloni procedūra, ir prieš tai užsitęsę ilgi kančios mėnesiai, be to, dar ir persikreipęs veidas darė jį senesnį nei dera atrodyti šešiasdešimties vyrui. Atrodė, kad jis nepajėgia sustabdyti seilių, todėl nuolat šluostėsi didele permirkusia ir pageltusia nosine. Jis man kai ką priminė — iš pradžių niekaip neprisiminiau ką, bet po kurio laiko supratau — Rabirijų. Ciceronas pripuolė prie jo, norėdamas pasodinti į krėslą, tačiau Katulas prieštaraudamas mostelėjo ranka, sumurmėjęs esą jis jaučiasi labai puikiai.

— Toji istorija su Klodijumi negali ilgiau tęstis, — pradėjo Hortenzijus.

— Sutinku su tavimi, — atsakė Ciceronas, kuris dėl jo autoritetui žalą darančio žodžių karo jautėsi labai nemaloniai, ir aš tai gerai žinojau. — Senatas įstrigo aklavietėje. Priešai juokiasi iš mūsų.

— Privalome kuo greičiau perduoti šį reikalą teismui. Siūlau liautis spyriojusis ir nereikalauti, kad prisiekusiuosius parinktų miesto pretorius.

— O tai kas ir kaip juos atrinks?

— Kaip paprastai — burtų keliu.

— Hm, o ką, jei į prisiekusiųjų kolegiją pateks nepatikimų asmenų? Juk nenorime, kad šitas nedorėlis būtų išteisintas. Tai būtų tikra nelaimė.

— Neįmanoma, kad jis būtų išteisintas. Užtenka bet kuriam iš prisiekusiųjų susipažinti su kaltinamaisiais parodymais, ir nuosprendis

jam neišvengiamas. Mums tereikia balsų daugumos. Turime pasitikėti sveika Romos piliečių nuovoka.

— Jį reikia pribaigti faktais, — įsiterpė Katulas, spausdamas permirkusią nosinę prie lūpų, — ir kuo greičiau, tuo geriau.

— Ar Fufijus sutinka atsisakyti veto teisės, jei mes atsisakysime punkto dėl prisiekusiųjų?

— Jis man pažadėjo, bet su sąlyga, kad mirties nuosprendį pakeisime tremtimi.

— Ką apie tai sako Lukulas?

— Jis pageidauja teismo, o sąlygos — nesvarbu. Juk žinai, kad tai dienai jis ruošėsi daug metų. Jis surado visus reikiamus liudytojus, kurie pasirengę faktais patvirtinti Klodijaus amoralumą — tarp jų yra netgi mergaitė vergė, Misene keitusi patalynę po jo akto su Klodija.

— O, maloningieji dievai! Argi verta garsinti tokias detales?

— Aš dar niekada nesu girdėjęs apie tokį pasibjaurėtiną elgesį, — seilėdamasis pareiškė Katulas. — Jei neišmėšime šių Augijo arklidžių, žlugsime patys.

— Net ir tuo atveju... — Ciceronas susiraukė ir neužbaigė sakinio.

Supratau, kad jis nėra tikras, be to, pirmąkart užuodė jam pačiam iškilusį pavojų. Turbūt jis būtų negalėjęs jo konkrečiai įvardyti, tik jautė kažką negera.

Pirmiau nei sutikdamas su Hortenzijaus pasiūlymu Ciceronas dar bandė prieštarauti:

— O ar ne geriau būtų, jei išvis atsiimtume ieškinį? Argi mes neišreiškėme savo pozicijos? Nejaugi rizikuosime paversti šį kvailelį kankiniu? Tiek jau to, manau, kad tau pačiam ir teks atlikti tai, ką manai esant teisinga. Juolab kad nuo pat pradžios vadovauji šiam procesui. Tačiau būsiu atviras — aš nenoriu jame dalyvauti.

Išgirdus šiuos šeimininko žodžius, man neapsakomai palengvėjo — man pasirodė, kad tai buvo jo pirmas protingas sprendimas nuo tada, kai jis baigė eiti konsulo pareigas. Hortenzijaus veide pastebėjau nusivylimą — matyt, jis buvo įsitikinęs, kad Ciceronas šioje byloje bus

pagrindinis kaltintojas, — vis dėlto jis nesiryžo įkalbinėti ir netrukus išėjo tartis su Fufijumi. Galiausiai ieškinys buvo priimtas, ir romėnai, varvindami seilę, ėmė rengtis teismui, žadėjusiam tapti skandalingiausiu per visą respublikos istoriją.

Pagaliau buvo galima atnaujinti įprastą valdymo aparato darbą, pradedant burtų traukimo procedūra, per kurią pretoriai išsidalija provincijas. Iki jos likus kelioms dienoms, Ciceronas nuvyko į Albano kalnus susitikti su Pompėjumi ir paprašyti jo paslaugos — nereikalauti, kad būtų atšauktas Hibrida.

— Bet šis žmogus užtraukia gėdą mūsų imperijai, — paprieštaravo Pompėjus. — Man dar niekada neteko girdėti apie tokias įžūlias vagystes ir visišką nekompetentingą provincijos valdymą.

— Esu tikras, jis nėra toks blogas, kaip tau atrodo.

— Abejoji mano žodžiu?

— Ne. Bet būčiau dėkingas, jei man padarytum paslaugą. Aš patikinau Hibridą, kad jam padėsiu.

— Ak, štai kaip! Vadinasi, jūs kartu dalijatės jo pelną? — Pompėjus pamerkė akį, o paskui sudėjo nykštį ir smilių ir patrynė.

— Jokiu būdu. Paprasčiausiai jaučiu moralinę pareigą apginti jį, atsilyginti už jo paramą gelbėjant respubliką.

Neatrodė, kad Pompėjus būtų juo patikėjęs. Tačiau paskui vyptelėjo ir paplekšnojo Ciceronui per petį. Kas gi ta Makedonija? Žemės ir Jūros Sergėtojui — ne daugiau kaip daržovių laukas!

— Gerai, tegul valdo dar vienerius metus. Tačiau tikiuosi, kad padarysi viską, kas tik nuo tavęs priklauso, kad Senatas patvirtintų tris įstatymo pataisas, kurias aš pateiksiu.

Ciceronas sutiko, ir, Senate vykstant burtų traukimo ceremonijai, Makedonija, geidžiamiausias laimikis, nebuvo įtraukta į sąrašą. Užtai aštuoniems pretoriams teko vos penkios provincijos. Konkurentai paeiliui užėmė vietas pirmame suole, Cezaris atsisėdo toliausiai nuo Kvinto. Jei gerai pamenu, ceremoniją pradėjo Vergilijus, kuriam bur-

tas lėmė Siciliją, antrasis savo laimę turėjo bandyti Cezaris. Jam tai buvo svarbus momentas. Išsiskyręs su Pompėja, privalėjo jai grąžinti kraitį, be to, ir kreditoriai jį spaudė; ėjo kalbos, kad jis jau nebemokus, todėl gali būti net pašalintas iš Senato narių. Jis įkišo ranką į urną, ištraukė kortelę ir ištiesė ją konsului. Pastarajam paskelbus, „Cezaris ištraukė Tolimąją Ispaniją", Cezaris nusivaipė. Deja, jam nepasisekė, nes šiame nuo Romos nutolusiame krašte nevyko joks karas; jis daug mieliau būtų vykęs į Afriką ar netgi Aziją, kur galimybės pasipelnyti buvo gerokai didesnės. Ciceronas šiaip taip nuslopino triumfuojančio žmogaus šypsnį, tačiau tik trumpam, mat greitai paaiškėjo, kad Azija atiteko Kvintui, ir Ciceronas pirmasis prišoko prie savo brolio jo pasveikinti. Ir šįsyk jis neslėpė savo ašarų. Juk šansai, kad Kvintas, grįžęs iš provincijos, taps konsulu, buvo labai dideli. Tai reiškė dinastijos pradžią, todėl tą vakarą įvyko džiaugsminga šeimos šventė, kurioje, šeimininko kvietimu, dalyvavau ir aš. Ciceronas ir Cezaris atsidūrė skirtingose laimės rato pusėse: Ciceronas — viršuje, o Cezaris tvirtai įsitaisė apačioje.

Įprastai naujieji valdytojai į savo provincijas turėdavo išvykti tuoj pat po burtų traukimo, bet tais metais Senatas neleido jiems išvykti iš Romos, kol neįvyko Klodijaus teismas, nes galėjo prisireikti jų pagalbos užtikrinant viešąją tvarką.

Teismas buvo sušauktas gegužės mėnesį, kaltinimui vadovavo trys jauni Kornelijaus Lentulo giminės nariai — Krusas, Marcelinas ir Nigeris (pastarasis ėjo vyriausiojo Marso žynio pareigas). Jie buvo dideli Klaudijų giminės priešininkai ir ypač neturėjo akies ant Klodijaus, suvedžiojusio ne vieną jų giminaitę. Savo pirmuoju gynėju Klodijus pasirinko buvusį konsulą Skribonijų Kurioną, vieno iš jo artimiausių draugų tėvą. Kurionas buvo praturtėjęs Rytuose, tarnaudamas Sulos kariuomenėje, tačiau nepasižymėjo nei nuovoka, nei atmintimi. Kaip oratorius, dėl savo įpročio kalbant skeryčioti rankomis, jis buvo žinomas Musių Tauškučio pravarde. Parodymus įvertinti ir priimti nuosprendį turėjo burtų keliu parinkti penkiasdešimt šeši prisiekusieji. Tai buvo patys įvairiausi žmonės, pradedant patricijais Senato nariais ir

baigiant tokiais pagarsėjusiais menkystomis kaip Talna ir Spongija. Iš pradžių į prisiekusiųjų sąrašą buvo įtraukta aštuoniasdešimt asmenų, bet tiek gynyba, tiek ieškovas nušalino po dvylika kandidatų — gynybai neįtiko garbingi, padorūs piliečiai, o ieškinį pateikusioji šalis atmetė tuos, kurie buvo žinomi kaip padugnės. Atsijotieji, susodinti kartu, ne itin džiaugėsi kaimynyste.

Sekso skandalai visuomet masina žmones, bet analogiškam skandalui, į kurį įsivėlusi aukštuomenė, neprilygsta joks kitas. Tam, kad galėtų išsitekti visi norintys, teismo posėdis buvo surengtas priešais Kastoro šventyklą. Atskirai nuo visų kitų žmonių buvo susodinti Senato nariai, o Ciceronas pirmąją teismo dieną atsidūrė suole greta Hortenzijaus. Buvusi Cezario žmona pasielgė išmintingai ir, kad nereikėtų duoti parodymų, išvyko iš Romos, tačiau teisme kaip liudytojos dalyvavo vyriausiojo žynio motina Aurelija kartu su jo seserimi Julija, kurios atpažino Klodijų kaip tą, kuris išniekino šventąsias apeigas. Ypač stiprų įspūdį padarė Aurelija, kuri plėšraus paukščio nagą primenančiu pirštu dūrė į netoliese, vos už dešimties pėdų nuo jos sėdintį kaltinamąjį ir savo valdingu balsu pareiškė, kad Gerąją Dievę permaldauti galima tik jo tremtimi, antraip Romą ištiks neganda. Tuo pirmoji teismo diena ir baigėsi.

Antrąją dieną liudytojams skirtoje vietoje, sekdamas savo motinos pavyzdžiu, pasirodė Cezaris, o aš dar kartą buvau nustebintas motinos ir sūnaus panašumo — abu ryžtingi, stiprūs, kupini tokio pasitikėjimo savimi (bet ne arogancijos), kuris leidžia visus be išimties žmones — aristokratus ir plebėjus — traktuoti vienodai. (Manau, kad būtent tame ir slypi jo populiarumo priežastis — jis buvo pernelyg išdidus, kad taptų snobu.) Kryžminės apklausos metu jis paaiškino negalįs atsakyti į klausimą, kas įvyko aną naktį, nes jo paties nebuvo namie. Paskui labai šaltai pridūrė, kad jis neturįs jokios konkrečios priežasties, dėl kurios Klodijaus atžvilgiu būtų nusiteikęs priešiškai, — beje, įdomu tai, kad atsakinėdamas į jam užduodamus klausimus Cezaris į pastarąjį nė karto nepažvelgė, — nes negalįs pasakyti, ar šis kaltas, ar ne; jei atvirai, tai jis Klodijaus negalėjo pakęsti. Atsakydamas

į klausimą apie skyrybas, Cezaris pakartojo tą patį, ką buvo sakęs Senate Ciceronui: jis atleido Pompėją nebūtinai dėl to, kad ji būtų buvusi kalta, bet dėl to, kad vyriausiojo žynio žmonai kaltinimai negali būti pateikti. Kadangi Romoje niekam nebuvo paslaptis paties Cezario gyvenimas, o ypač jo santykiai su Pompėjaus žmona, tokia kazuistika sukėlė ilgą ir pašaipų kvatojimą, kurį jam teko ištverti prisidengus įprasta visiško abejingumo kauke.

Baigęs duoti parodymus jis pasitraukė iš liudytojams skirtos vietos kaip tik tuo metu, kai Ciceronas atsistojo išeiti. Jie ėjo beveik tiesiai vienas į kitą, todėl išvengti bent jau trumpo pokalbio buvo neįmanoma.

— Sveikinu, Cezari. Tikriausiai džiaugiesi, kad jau baigei liudyti.

— Kodėl taip sakai?

— Manau, kad jauteisi nepatogiai.

— Aš niekada nesijaučiu nepatogiai. Nors tam tikra prasme tu teisus — džiaugiuosi atsikratęs šios kvailos istorijos, nes dabar galėsiu ramiai keliauti į Ispaniją.

— Kada planuoji išvykti?

— Šįvakar.

— O aš galvojau, kad Senatas uždraudė naujiems valdytojams išvykti į provincijas, nepasibaigus teismui.

— Tai tiesa, bet aš negaliu laukti. Ant kulnų jau lipa palūkininkai. Turiu kažkokiu būdu gauti dvidešimt penkis milijonus sestercijų, kad padengčiau visas savo skolas.

Cezaris nerūpestingai gūžtelėjo pečiais — tai buvo tikro lošėjo gestas — ir lėtu žingsniu patraukė savo oficialios rezidencijos link. Po valandos, lydimas nedidelio būrio palydovų, jis iškeliavo, palikęs Krasą laiduoti už jo skolas.

Cezario parodymai buvo ganėtinai įdomūs. Tačiau įspūdingiausia buvo trečioji diena, kai duoti parodymų į teismą atvyko Lukulas. Pasakojama, kad Delfuose, virš įėjimo į Apolono šventyklą, yra užrašyti trys sakiniai: „Pažink save“, „Negeisk per daug“ ir „Niekada

nesikreipk į teismą". Kažin ar atsirastų žmogus, kuris būtų ignoravęs šiuos priesakus labiau nei Lukulas? Užmiršęs, kad turėtų elgtis kaip karo didvyris, jis net drebėdamas iš noro sužlugdyti Klodijų užlipo ant pakylos ir tuojau pat pradėjo pasakoti apie tai, kaip vieną kartą staiga užklupo savo žmoną lovoje drauge su jos broliu, kai Klodijus daugiau kaip prieš dešimtmetį atostogaudamas lankėsi jų namuose Neapolio įlankoje. Anot Lukulo, jis paskui keletą savaičių nenuleidęs nuo jų akių — jie manė, kad jos vyras visiškai kvailas, tačiau pro jo akis nepraslydę nei jų švelnūs prisilietimai, nei šnabždesiai, — o žmonos tarnaitėms liepęs, kad šios jam kasryt pristatytų jos paklodes ir praneštų viską, ką tik bus mačiusios. Netrukus pasirodė ir šešios vergės, akivaizdžiai sutrikusios, nudelbusios į žemę akis, o tarp jų aš atpažinau savo mylimą Agatę, kurios veidas per tuos dvejus metus, praėjusius po mūsų susitikimo, taip ir neišsitrynė iš mano atminties.

Kol jos, romiai stovėdamos, davė priesaika patvirtintus parodymus, aš laukiau, kada ji pakels akis ir pažvelgs mano pusėn. Mojau jai. Netgi bandžiau švilpti. Stovintys greta manęs galėjo pagalvoti, kad man pasimaišęs protas. Galiausiai sudėjau sau prie burnos delnus ir šūktelėjau ją vardu. Išgirdusi savo vardą ji pakėlė akis, bet forume buvo susispietę keletas tūkstančių smalsuolių, triukšmas buvo toks stiprus, o saulės šviesa taip akino, kad ji vargu ar galėjo mane pastebėti. Bandžiau prasibrauti pro minią arčiau, bet priekyje stovintys žmonės taip brangino savo vietas, kad nė nesiruošė manęs praleisti. Apimtas nevilties išgirdau Klodijaus gynėją pareiškiant, kad jie nenorį apklausti šių liudytojų, nes jų parodymai nesusiję su nagrinėjama byla, ir tarnaitėms buvo liepta išeiti. Mačiau, kaip Agatė su kitomis vergėmis nusileido nuo pakylos ir dingo man iš akių.

Lukulas toliau davė parodymus, o aš, matydamas šį žlungantį plutokratą, kuris pats to nesuprasdamas turėjo tokį neįkainojamą lobį, už kurį būčiau galėjęs atiduoti net savo gyvybę, jaučiau vis stiprėjančią neapykantą. Buvau taip paskendęs mintyse, kad kurį laiką negirdėjau nė ką jis sako, ir vėl sugrįžau iš savo svajonių tik tada, kai žmonės ėmė aikčioti ir kvatoti iš pasitenkinimo. Lukulas pasakojo apie tai, kaip jis

pasislėpęs žmonos miegamajame ir stebėjęs, kaip ji sanguliaujanti su broliu (jo žodžiais tariant, „tas šuo jodinėjo ant savo kalės").

Nekreipdamas dėmesio į kilusį erzelį, Lukulas kalbėjo toliau, tvirtindamas, kad Klodijus nepasitenkinęs viena seserimi, bet gyrėsi suvedžiojęs ir kitas dvi. Turint omenyje tai, Klodijos dabartinis vyras Celeras buvo ką tik grįžęs iš Artimosios Galijos ir rengėsi kelti savo kandidatūrą artėjančiuose konsulų rinkimuose, toks Lukulo pareiškimas sukėlė dar didesnę sensaciją. Tačiau pats Klodijus sėdėjo žiūrėdamas į savo buvusį į svainį ir plačiai šypsodamasis, suprasdamas, kad šis, nepaisant visų pastangų jam pakenkti, labiausiai pakenks sau pačiam. Taip praėjo trečioji diena, o ieškinį pateikusi šalis baigė duoti savo parodymus. Po teismo posėdžio aš dar slampinėjau aplink, tikėdamasis dar kartą išvysti Agatę, bet jos jau nebebuvo.

Ketvirtą dieną gynyba pradėjo traukti savo ginamąjį iš klampynės, į kurią šis buvo patekęs. Atrodė, kad visos pastangos pasmerktos žlugti, nes Klodijaus kalte rimčiau neabejojo niekas, netgi pats Kurionas. Vis dėlto jis padarė viską, ką galėjo. Svarbiausias jo argumentas buvo tai, kad šioje istorijoje klaidingai nustatyta asmens tapatybė. Veiksmas vyko prieblandoje, moterys buvo apimtos isterijos, įsibrovėlis — persirengęs — kuo remdamosi jos nustatė, kad tai buvęs Klodijus? Vargu ar toks argumentavimas atrodė įtikinamai. Tačiau artėjant pusiaudieniui gynyba iškvietė netikėtą liudytoją. Tai buvo K. Kauzinijus Skola, iš pažiūros gerbiamas Interamnos miesto, esančio už devyniasdešimties mylių nuo Romos, pilietis, kuris tvirtino, jog aną vakarą Klodijus iš tikrųjų svečiavosi jo namuose. Savo nuomonės šis žmogus tvirtai laikėsi net kryžminės apklausos metu, todėl, net ir vienui vienas prieš tuziną įrodinėjusių kitaip, — iš pastarųjų būtų pakakę Cezario motinos autoritetingo liudijimo, — jis paliko, kad ir kaip keista, patikimo liudytojo įspūdį.

Ciceronas, stebėjęs jį iš senatoriams skirto suolo, mostelėjo man prieiti arčiau.

— Šis vyrukas meluoja arba yra nesveikas, — pašnibždėjo jis man. — Argi Klodijus pas mane buvo užėjęs ne tą pačią dieną, kai

turėjo įvykti Gerosios Deivės apeigos? Prisimenu, kaip paskui dėl to susikivirčijome su Terencija...

Vos tik Ciceronas tai pasakė, viską prisiminiau ir patvirtinau, jog jis teisus.

— Apie ką judu šnabždatės? — pasiteiravo Hortenzijus, kaip įprastai sėdėjęs šalia Cicerono ir bandęs nugirsti mūsų pokalbį.

Ciceronas atsisuko į kaimyną.

— Aš kalbėjau apie tai, kad tą dieną Klodijus lankėsi pas mane, tai kaipgi jis vakare galėjo atsidurti Interamnoje? Jo alibi visiškai nevykęs.

Mano šeimininkas kalbėjo iš anksto neapgalvojęs, ką sakyti, o ko — ne; jei jis būtų susimąstęs apie pasekmes, būtų kalbėjęs apdairiau.

— Tai tu privalai duoti parodymus, — susijaudinęs tarė Hortenzijus. — Šį liudytoją reikia demaskuoti.

— Ne, ne, — paskubomis atsakė Ciceronas. — Aš tau nuo pat pradžios sakiau, kad nenoriu kištis į šį reikalą.

Tai pasakęs jis mostelėjo man, kad sekčiau paskui jį, tuojau pat atsistojo ir išėjo iš forumo, lydimas dviejų raumeningų vergų, tomis dienomis ėjusių asmens sargybinių pareigas.

— Kvailai pasielgiau, — pratarė jis, mums kopiant aukštyn į kalvą. — Matyt, senstu.

Išgirdau, kaip už mūsų, apačioje, garsiai nusijuokė minia, tikriausiai išgirdusi kurio nors iš Klodijaus šalininkų sąmojį — nors įrodymai akivaizdžiai buvo ne jo naudai, tačiau visa prastuomenė ėjo už jį. Jaučiau, kad teismo posėdis jam buvo sugadinęs nuotaiką. Atrodė, kad iniciatyva netikėtai pereina gynybos pusėn.

Teisme paskelbus vienos dienos pertrauką, pas Ciceroną apsilankė visi trys kaltintojai drauge su Hortenzijumi. Vos tik juos išvydęs supratau, ko jie atvyko, ir slapčia keikiau Hortenzijų, per kurį mano šeimininkas atsidūrė tokioje nepavydėtinoje padėtyje. Aš palydėjau juos į sodą, kur Ciceronas sėdėjo su Terencija ir stebėjo kamuoliu žaidžiantį mažąjį Marką. Buvo puikus tik prasidėjusios

vasaros pavakarys. Kvepėjo žydinčios gėlės, o iš forumo sklindantys garsai atrodė tokie tolimi ir neaiškūs, kad priminė vabzdžių zyzimą lankoje.

— Mums būtinai reikia, kad tu duotum parodymus, — pirmasis prabilo Kruzas, ėjęs pirmojo konsulo pareigas.

— To aš ir tikėjausi, — atsakė Ciceronas, piktai pažiūrėdamas į Hortenziją. — Taip pat tikiuosi, kad jums bus nesunku nuspėti mano atsakymą. Be manęs turėtų atsirasti dar koks šimtas žmonių, tądien mačiusių Klodiją Romoje.

— Neradome nė vieno, — atsakė Kruzas. — Bent jau tokių, kurie norėtų liudyti.

— Jie visi bijo Klodijaus, — paaiškino Hortenzijus.

— Be to, nėra tokio, kuris prilygtų tau autoritetu, — pridūrė Marcelinas, visuomet, dar nuo Verio persekiojimų laikų, buvęs Cicerono šalininku. — Jei ryt padarytum mums šią paslaugą ir patvirtintum, kad Klodijus buvo pas tave, prisiekusiesiems neliktų kito pasirinkimo, kaip tik pripažinti jį kaltu. Šis tariamas alibi yra vienintelė kliūtis, neleidžianti jo ištremti.

Ciceronas negalėdamas patikėti pažiūrėjo į juos.

— Minutėlę, gerbiamieji. Jei gerai suprantu, jūs man tvirtinate, kad šis žmogus, jei aš prieš jį neliudysiu, galės ir toliau *vaikštinėti laisvėje* niekieno netrukdomas?

Jie linktelėjo galvomis.

— Kaipgi taip? Dar niekad į teismą nebuvo atvestas labiau nusikaltęs žmogus, — jis pasižiūrėjo į Hortenziją. — Juk sakei, „visiškai neįmanoma“, kad jis galėtų būti išteisintas. „Reikia pasitikėti sveiku romėnų protu“ — ar ne tokie buvo tavo žodžiai?

— Klodijus tapo labai populiarus. O tie, kurie iš tikrųjų jo nemėgsta, prisibijo jo šalininkų.

— Be to, mums pakenkė ir Lukulas, — paaiškino Kruzas. — Visos tos kalbos apie patalynę ir slaptą sekimą padarė mus pajuokos objektu. Teko girdėti, kad net kai kas iš prisiekusiųjų kalba, jog Klodijus yra ne didesnis iškrypėlis už tuos, kurie jį kaltina.

— Vadinasi, norite, kad aš kompensuočiau patirtą žalą? — susierzinęs Ciceronas iškėlė rankas.

Terencija maitino Marką, pasisodinusi jį ant kelių. Staiga ji pastatė sūnų ant žemės ir paprašė, kad jis eitų pažaisti. Paskui, atsigręžusi į savo vyrą, ji prabilo:

— Galbūt tau ir nepatiks, bet tu privalai tai padaryti — jei ne dėl respublikos, tai bent dėl savęs.

— Aš jau pasakiau: nenoriu turėti nieko bendra.

— Bet juk tu turėtumei būti labiausiai suinteresuotas Klodijaus ištrėmimu. Jis tapo tavo didžiausiu priešu.

— Taip, tai tikra tiesa! O kas dėl to kaltas?

— Tu — už tai, kad daugiausiai prisidėjai prie jo iškilimo!

Jie kurį laiką ginčijosi, stebint sumišusiems senatoriams. Romoje daugelis žinojo, kad Terencija nėra nuolanki ir paklusni, kaip dažniausiai būna, žmona, o ir apie šį barnį kalbos netruko pasklisti. Vis dėlto, nors Ciceronas ir atrodė įsižeidęs dėl tokio jos akibrokšto jo kolegų akivaizdoje, žinojau, kad jam neliks nieko kito, kaip tik ilgainiui nusileisti jos reikalavimui. Mano šeimininką labiausiai pykdė tai, kad jis suvokė neturįs pasirinkimo — jis atsidūrė spąstuose.

— Puiku, — galų gale pareiškė Ciceronas. — Aš kaip visada atliksiu savo prievolę Romai, nors man tai gali kainuoti asmeninį saugumą. Ką gi, man tai nieko nauja. Pasimatysime rytoj rytą, gerbiamieji.

Tai taręs jis nekantraujamai mostelėjo ranka, duodamas ženklą senatoriams išeiti.

Jiems išvykus, Ciceronas susimąstęs atsisėdo.

— Ar tu supranti, kad tai — pinklės?

— Pinklės kam? — paklausiau.

— Man, žinoma.

Jis pakėlė akis į Terenciją.

— Nagi, pagalvok: pasirodo, visoje Italijoje tėra tik vienas žmogus, galintis sugriauti Klodijaus alibi, ir tas žmogus yra Ciceronas. Nejaugi manai, kad tai — sutapimas?

Terencija nieko neatsakė; beje, ir man tai nebuvo atėję į galvą, kol jis pats apie tai neužsiminė.

— Kaip ten to jų liudytojo iš Interamnos vardas? Kauzinijus Skola ar kaip? — šeimininkas vėl kreipėsi į mane. — Mums būtina kuo daugiau sužinoti apie šį žmogų. Ar turime kokių nors pažįstamų Interamnoje?

Perkračiau atmintį ir maudžiančia širdimi ištariau:

— Celijų Rufą.

— Celijus Rufas, — pakartojo Ciceronas, stuktelėdamas į krėslo šoną, — na, žinoma.

— Dar vienas, kurio tau nederėtų įsileisti į namus, — valdingai pareiškė Terencija.

— Kada mes jį paskutinį kartą matėme?

— Prieš keletą mėnesių, — atsakiau.

— Celijus Rufas! Šis žmogus, prieš tapdamas mano mokiniu, buvo Klodijaus bendražygis — drauge lėbaudavo ir ištvirkaudavo. — Kuo ilgiau Ciceronas apie jį galvojo, tuo labiau užtikrintas atrodė. — Pirmiausia jis buvo susidėjęs su Katilina, o paskui persimetė prie Klodijaus. Taigi savo užantyje nešiojausi tikrą gyvatę! Netrukus paaiškės, kad tas apgailėtinas liudytojas iš Interamnos esąs jo tėvo klientas, gali būti tikras.

— Manai, kad Rufas su Klodijumi sumanė paspęsti tau spąstus?

— O tu abejoji jų gebėjimais?

— Ne. Tik mąstau, kuriems galams jiems reikėjo sukurpti šį melagingą alibi? Vien tam, kad priverstų tave duoti parodymus ir jį sugriauti? Juk Klodijui reikia tvirto alibi, kurio niekas nepaneigtų, argi ne?

— Vadinasi, už to yra kas nors kitas?

Dvejojau.

— Kas? — griežtai paklausė Terencija.

— Krasas.

— Tačiau mudu su Krasu visiškai susitaikėme, — atsakė Ciceronas. — Turėjai girdėti, kaip jis, girdint Pompėjui, kėlė mane į padanges. O ir leido pusvelčiui įsigyti šį namą...

Jis staiga nutilo ir nebaigė sakinio.

Terencija nukreipė į mane savo grėsmingą žvilgsnį.

— Kodėl Krasas turėtų kenkti tavo šeimininkui?

— Nežinau, — pamelavau aš, jausdamas, kaip kaista mano veidas.

Ciceronas tyliai atsakė:

— Lygiai taip pat galėtumei paklausti, kodėl skorpionas gelia. Todėl, kad taip daro visi skorpionai.

Pokalbis greitai nutrūko. Terencija nuėjo pažiūrėti Marko. Aš — į biblioteką, peržiūrėti senatoriaus korespondencijos. Terasoje liko tik Ciceronas; vakaro sutemoms pamažu gaubiant žemę, jis mąsliomis akimis žvelgė anapus forumo, į Kapitolijų.

Kitą rytą išblyškęs ir tylus — jis juk gerai žinojo, kaip bus sutiktas, — Ciceronas nusileido į forumą lydimas tų pačių dviejų asmens sargybinių, kurie jį saugodavo Katilinos sąmokslo laikais. Sklido kalbos, kad ieškinį pateikusioji šalis netikėtai iškvietusi jį duoti parodymus, todėl tą pačią akimirką, kai tik Klodijaus šalininkai išvydo Ciceroną besibraunantį artyn pakylos, jie švilpdami ir tyčiodamiesi sukėlė tikrą chaosą. Jam lipant šventyklos laiptais, kažkas iš minios metė keletą kiaušinių ir mėšlo, o tai sukėlė neregėtą reakciją. Kone visi prisiekusiųjų kolegijos nariai pašoko ant kojų ir tuojau pat suformavo užkardą Ciceronui apsaugoti. Kai kurie jų netgi atsisuko į Klodijaus nusikaltėlių šutvę, nusitraukė savo apykakles ir pirštus įbedė tiesiai sau į apnuogintus kaklus, tarytum sakydami: „Pirmiau nei nužudysite jį, turėsite nužudyti mus."

Ciceronas jau buvo įpratęs duoti parodymus teisme. Vien praėjusiais metais jis mažų mažiausiai tuziną kartų liudijo prieš Katilinos vadovaujamus sąmokslo organizatorius. Tačiau jam dar niekuomet nebuvo tekę atsidurti tokioje įaudrintoje kovos arenoje kaip ši, todėl miesto pretoriui teko sustabdyti posėdį, iki bus atkurta rimtis. Klodijus sėdėjo susidėjęs ant krūtinės rankas ir niūria veido išraiška

įdėmiai stebėdamas Ciceroną — tikriausiai prisiekusiųjų poelgis buvo jį stipriai sukrėtęs. Šalia Klodijaus, pirmą kartą per jo bylos nagrinėjimą, sėdėjo jo žmona, Fulvija. Gynyba taip žengė gudrų žingsnį, mat merginai tuo metu buvo tik šešiolika, ir ji labiau tiko jam į dukteris nei į žmonas — greičiausiai buvo tikimasi, kad silpnos, pažeidžiamos moters dalyvavimas suminkštins prisiekusiųjų širdis. Ji buvo kilusi iš Grakchų giminės, kuri žmonėse buvo labai populiari. Jos veidas atrodė griežtas, netgi piktas, tačiau vedybos su Klodijumi būtų greitai sugadinusios net ir pačią švelniausią prigimtį.

Galiausiai, kai apklausti liudytojo buvo pakviestas pagrindinis šioje byloje kaltintojas Lentulas Kruzas, žmonės nuščiuvo.

Pastarasis kreipėsi į Ciceroną:

— Nors visas pasaulis gerai žino, kas esi, ar negalėtumei prisistatyti?

— Esu Markas Tulijus Ciceronas.

— Ar prisieki visais dievais kalbėti tik tiesą?

— Prisiekiu.

— Ar pažįsti kaltinamąjį?

— Taip, pažįstu.

— Kur jis buvo praeitais metais, Gerosios Deivės šventės dieną, tarp šeštos ir septintos valandos? Ar galėtumei informuoti teismą?

— Galiu. Labai gerai pamenu, — Ciceronas atsigręžė į prisiekusiuosius. — Jis buvo mano namuose.

Žiūrovų minioje ir tarp prisiekusiųjų pasigirdo nustebęs murmesys.

Klodijus garsiai, kad visi girdėtų, pareiškė:

— Melagis!

Samdyti švilpikai vėl sukėlė triukšmą. Pretorius, vardu Vokonijus, pareikalavo laikytis tvarkos, paskui davė ženklą kaltintojui tęsti.

— Ar esi tuo tikras? — paklausė Kruzas.

— Žinoma. Jį mačiau ne tik aš, matė ir kiti namiškiai.

— Koks buvo jo apsilankymo tikslas?

— Tai buvo paprasčiausias draugiškas apsilankymas.

— Ar, tavo nuomone, kaltinamasis galėjo iki temstant atsirasti Interamnoje?

— Nebent jis mokėtų ne tik apsirengti moteriškais drabužiais, bet ir prisitaisyti sparnus.

Pasigirdo linksmas kvatojimas. Klodijus, ir tas nusišypsojo.

— Fulvija, kaltinamojo žmona, irgi atvykusi į teismo posėdį, tvirtina aną vakarą buvusi kartu su savo vyru Interamnoje. Ką galėtumei atsakyti?

— Manyčiau, vedybinio gyvenimo malonumai jai taip apsuko galvą, kad ji jau nebesiorientuoja, kuri savaitės diena.

Kvatojimas užsitęsė dar ilgiau, prie besijuokiančių vėl prisidėjo ir Klodijus, o Fulvija sėdėjo įsmeigusi akis tiesiai priešais save — jos veidas atrodė vaikiško kumščio didumo: smulkutis, baltas ir bejausmis, — ji kėlė siaubą jau tuomet.

Kruzas neturėjo ko daugiau paklausti, ir sugrįžo atgal į kaltintojams skirtą suolą, užleisdamas vietą Klodijaus advokatui Kurijui. Pastarasis, be abejo, buvo narsus karys, tačiau teismo salėje jis nesijautė taip gerai kaip mūšio lauke, todėl nenuostabu, kad į didįjį oratorių jis kreipėsi lyg būtų labai susijaudinęs mokinys.

— Atrodo, su mano ginamuoju jau senokai pykstatės?

— Visiškai ne. Kol jis nebuvo įvykdęs šventvagystės, mes buvome geri draugai.

— Tačiau paskui jam buvo pareikšti kaltinimai ir jį apleidai?

— Ne, jį apleido sveikas protas, o tada jis įvykdė nusikaltimą.

Ir vėl pasigirdo juokas. Gynėjas atrodė susierzinęs.

— Vadinasi, tvirtini, kad praeitų metų gruodžio ketvirtąją mano ginamasis tikrai buvo užėjęs į svečius?

— Taip.

— Ar ne per daug keistas toks tau naudingas sutapimas? Staiga prisimeni, kad Klodijus buvo atvykęs būtent tą dieną...

— O aš sakyčiau, kad visa ši painiava su datomis naudinga kaltinamajam.

— Ką nori tuo pasakyti?

— Aš nemanau, kad Klodijus dažnai vyksta vakaroti į Interamną. Tačiau stebėtina, kad tą vakarą, kai jis ėmė ir atsidūrė taip toli nuo Romos, koks tuzinas žmonių, kurie savo parodymus patvirtino priesaika, matė jį Romoje, pasidabinusį moteriškais apdarais.

Daugeliui žmonių juokiantis Klodijus liovėsi šypsotis. Be abejo, nevykėlis advokatas jam jau buvo pabodęs, ir jis pamojo jam, kad šis prieitų prie jo pasitarti. Tačiau Kurijus, kuriam artėjo šešiasdešimt ir kuris buvo nepratęs apsijuokti, prarado savitvardą ir ėmė skeryčioti rankomis.

— Žinoma, atsiras kvailių, kuriems tai, ką pasakei, pasirodys labai sąmojingas kalambūras, bet aš tvirtinu, kad tu apsirikai ir mano ginamasis pas tave lankėsi visai kitą dieną.

— Dėl datos nė kiek neabejoju — ir turiu tam svarią priežastį. Tai buvo pirmosios metinės tos dienos, kai išgelbėjau respubliką. Patikėk, turiu dėl ko prisiminti gruodžio ketvirtąją.

— Ir žmonas bei vaikus tų, kuriuos nužudei! — sušuko Klodijus.

Jis staiga pašoko iš vietos. Vokonijus tučtuojau pareikalavo laikytis rimties, tačiau Klodijus atsisakė grįžti į savo vietą ir toliau įžeidinėjo senatorių.

— Tu elgeisi kaip tikras tironas, toks ir likai!

Po šių žodžių jis pasisuko į forume stovinčius savo šalininkus ir davė ženklą prisidėti. Pastarųjų nereikėjo raginti. Visi kaip vienas švilpdami metėsi į priekį. Į pakylą vėl ėmė skrieti įvairus šlamštas. Tačiau prisiekusieji ir vėl, jau antrąkart, stojo ginti Cicerono, apsupdami glaudžiu ratu ir bandydami pridengti jo galvą. Miesto pretorius šūktelėjo Kurijui, ar šis dar turįs klausimų liudytojui. Kurijus, ne juokais sunerimęs dėl tokio prisiekusiųjų uolumo saugant Ciceroną, gestu parodė, kad jis jau baigė, ir teisme skubiai buvo paskelbta pertrauka. Pirma Cicerono ėjo prisiekusieji, asmens sargybiniai ir netgi jo interesantai, darydami kelią per forumą, o paskui lydėdami Palatino kalva iki pat jo namų.

Tikėjausi, kad šis įvykis bus sukrėtęs mano šeimininką, o jis iš pradžių taip ir atrodė. Jo plaukai styrojo kuokštais, toga buvo apdrabs-

tyta purvais. Kita vertus, jis liko gyvas ir sveikas. Tiesą sakant, Ciceronas džiūgavo — išdidžiai vaikštinėjo po biblioteką, prisimindamas svarbiausius savo liudijimo momentus. Jis jautėsi antrą kartą nugalėjęs Katiliną.

— Matei, kaip prisiekusieji mane gynė? Jei norėtumei, Tironai, simboliu pavaizduoti tai, kuo ypatinga Romos jurisdikcija, šįryt galėjai jį pamatyti savo akimis.

Ciceronas nutarė nevykti į teismą klausytis baigiamųjų kalbų, tačiau nepraėjus nė dviem dienoms, kai turėjo būti paskelbtas nuosprendis, jis jau keliavo Kastoro šventyklos link, tikėdamasis išvysti nuteistąjį Klodijų.

Prisiekusiųjų kolegija buvo paprašiusi Senato skirti ginkluotą apsaugą, todėl laiptus, vedančius iki pakylos, tą dieną saugojo kariai. Ciceronas, priėjęs senatoriams rezervuotą suolą, kilstelėjo ranką, sveikindamas prisiekusiuosius, bet jam atsakė tik keli, nes daugelis jų nervingai žvilgčiojo į kitą pusę.

— Man atrodo, jie bijo demonstruoti savo simpatijas matant Klodijaus sėbrams, — tarė man šeimininkas. — Kaip tau atrodo, ar po to, kai jie baigs balsuoti, man derėtų nueiti ir atsistoti greta jų, išreiškiant savo solidarumą? Manau, kad neramumai neišvengiami, kad ir kiek paskirta ginkluotos apsaugos.

Nebuvau tikras, ar taip elgtis išmintinga, bet atsakyti neturėjau kada, nes iš šventyklos jau ėjo pretorius. Palikau Ciceroną, sėdantį į savo vietą, o pats nuskubėjau prie netoliese laukiančios minios.

Tiek kaltintojai, tiek gynyba jau buvo baigę duoti parodymus, Vokonijui beliko apibendrinti jų argumentus ir priminti prisiekusiesiems bylos esmę. Klodijus vėl buvo pasodintas šalia Fulvijos. Jis vis gręžiojosi į ją ir kažką šnabždėdavo, o ji rūsčiai žvelgė į vyrus, greitai lemsiančius jos sutuoktinio likimą. Teisme visos procedūros užtrunka ilgiau nei tikimasi, — kol atsakoma į visus klausimus, pasitikslinami įstatymai, surandami visi reikiami dokumentai, — todėl nereikia stebėtis, jei teismo valdininkai vaškinius balsavimo biuletenius prisiekusiesiems ima dalyti mažiausiai valandą vėluodami. Vienoje pusėje

buvo pažymėta raidė „N“, reiškianti „nekaltas“, kitoje — „K“, „kaltas“. Tokia balsavimo sistema turėjo užtikrinti kuo didesnį slaptumą, mat nykščiu nutrinti raidę užtekdavo akimirkos, o paskui biuletenis būdavo įmetamas į ratu nešamą urną. Surinkus visus biuletenius, ji buvo nunešta ir pastatyta ant stalo, priešais pretorių, paskui jo akivaizdoje ištuštinta. Stovintys aplink, norėdami geriau matyti, kas vyksta, pasistiebė ant pirštų galų. Kai kurie, negalėdami pakelti tylos, ėmė šūkauti banalybes, kaip antai „Pirmyn, Klodijau!“, „Tegyvuoja Klodijus!“, o kiti į tai atsakė plojimų šuorais. Virš vietos, kurioje vyko teismas, buvo ištempta uždanga, turėjusi apsaugoti nuo blogo oro, ir aš dar šiandien pamenu, kaip pučiant stipriam gegužės brizui braškėjo jos drobė. Ilgainiui balsai buvo suskaičiuoti, rezultatas įteiktas pretoriui. Jam atsistojus, jo pavyzdžiu pasekė visas teismas. Fulvija stvėrė Klodijaus ranką. Aš stipriai užsimerkiau ir ėmiau melstis. Klodijui ištremti iki gyvos galvos būtų užtekę dvidešimt devynių balsų.

— Už tai, kad Klodijus būtų pripažintas kaltu, balsavo dvidešimt penki, už tai, kad būtų išteisintas — trisdešimt vienas. Teismas skelbia išteisinamąjį nuosprendį Publijui Klodijui Pulchrui, o byla...

Paskutiniuosius pretoriaus žodžius nustelbė pritariamas staugimas. Tuo metu man pasirodė, kad pasviro žemė. Jaučiausi taip, lyg mane kas suptų, o kai atsimerkiau, markstydamasis išvydau Klodijų, einantį aplink teismą ir spaudžiantį rankas prisiekusiesiems. Legionieriai susikibo rankomis, kad apsaugotų paaukštinimą, jei kas sumanytų jį šturmuoti. Minia iš džiaugsmo šūkavo ir šoko. Šalia manęs iš abiejų pusių stovėję Klodijaus šalininkai būtinai norėjo paspausti ranką, todėl man beliko prisiversti nusišypsoti, antraip jie mane būtų prikūlę, o gal ir dar blogiau. Šio triukšmingo džiūgavimo įkarštyje savo suoluose sustingę senatoriai blyškiais veidais priminė pirmu žiemos sniegu apklotą lauką. Žvelgdamas į jų veidus, pastebėjau keletą skirtingų išraiškų: Hortenzijus atrodė palaužtas, Lukulas — gerai nesuvokiantis, kas įvyko, Katulas — apimtas nusivylimo. O Ciceronas, prisidengęs įprasta profesine kauke, valstybės veikėjo žvilgsniu žvelgė į tolį.

Po kiek laiko prie paaukštinimo pasirodė Klodijus. Nepaisy-

damas pretoriaus įspėjimo, kad tai yra teismas, o ne liaudies susirinkimas, jis pakėlė ranką prašydamas tylos. Triukšmas bematant nurimo.

— Mano mielieji bendrapiliečiai, — kreipėsi jis, — tai ne mano pergalė. Tai yra jūsų, liaudies, pergalė.

Nuvilnijo ir į šventyklos sieną atsimušė dar viena plojimų banga; Klodijus net atsigręžė į tą pusę, kaip Narcizas į savo veidrodį. Šįsyk jis leido liaupsėms skambėti kur kas ilgiau.

— Gimiau patricijumi, — po kurio laiko tęsė jis, — bet mano sluoksnio žmonės atsigręžė prieš mane. Tai jūs mane parėmėte ir man padėjote. Tai jums turiu būti dėkingas už gyvybę. Esu jūsų. Noriu būti su jumis. Todėl nuo šiol aš visiškai atsiduodu jums. Todėl tebūnie visiems žinoma, kad šią didžios pergalės dieną aš išsižadu patricijaus kraujo ir noriu būti priimtas į plebėjus.

Dirstelėjau į Ciceroną. Valstybininko žvilgsnis buvo dingęs. Jis su neslepiama nuostaba stebėjo Klodijų.

— Jeigu man pavyks, savo siekius įgyvendinsiu ne Senate, kuriame pilna pasipūtėlių ir korumpuotų veikėjų, bet kaip liaudies atstovas, kaip vienas iš jūsų, kaip tribūnas! — Po šių žodžių vėl nugriaudėjo plojimai, bet jis juos nutildė rankos mostu. — Ir jeigu jūs, liaudis, išrinksite mane tribūnu, aš įsipareigoju, aš jums, mano draugai, pažadu: visi, kurie be teismo atėmė romėnams gyvybę, labai greitai sužinos, ką reiškia liaudies teisingumas!

Vėliau Ciceronas sugrįžo į savo biblioteką, kartu su Hortenzijumi, Katulu ir Lukulu apsvarstyti prisiekusiųjų sprendimo, o Kvintas išėjo į miestą, tikėdamasis sužinoti daugiau detalių. Senatoriai atrodė priblokšti, Ciceronas paprašė, kad atneščiau vyno.

— Keturi balsai, — murmėjo jis. — Būtų užtekę dar keturių balsų, ir tas nepakaltinamas pasileidėlis jau būtų visiems laikams išsinešdinęs iš Italijos! *Keturi balsai!*

Ciceronas nesiliovė kartojęs tą patį.

— Tai štai, gerbiamieji, man jau gana, — pareiškė Lukulas. — Aš traukiuosi iš visuomeninio gyvenimo.

Žvelgiant iš tolo jis atrodė toks pat abejingas kaip visuomet, bet priėjęs arčiau, kad paduočiau taurę vyno, pastebėjau, jog Lukulas be perstojo mirkčioja. Jis buvo pažemintas. Jam tai atrodė nepakeliama. Paskubomis išgėręs vyną jis ištiesė taurę, kad įpilčiau dar.

— Mūsų kolegos pasiduos panikai, — pastebėjo Hortenzijus.

— Man negera, — tarė Katulas.

— Keturi balsai!

— Veisiu savo žuvis, studijuosiu filosofiją ir rengsiuosi mirčiai. Aš nebegaliu gyventi tokioje respublikoje.

Tuo metu sugrįžo Kvintas su naujienomis iš teismo. Jis buvo susitikęs su kaltintojais ir trimis prisiekusiaisiais, balsavusiais už tai, kad Klodijus būtų pripažintas kaltu.

— Atrodo, tokio papirkinėjimo Romos teismuose dar nebuvo. Kalbama, kad įtakingesniems asmenims už Klodijui palankų sprendimą buvo pasiūlyta po keturis šimtus tūkstančių.

— *Keturi šimtai tūkstančių?* — negalėdamas patikėti pakartojo Hortenzijus.

— Iš kur Klodijus gavo tokius pinigus? — paklausė Lulukas. — Ta kalė, vadinama jo žmona, turtinga, bet kad...

— Eina kalbos, kad pinigais jam pagelbėjo Krasas.

Antrą kartą tą dieną pasijutau taip, tarytum žemė po mano kojomis būtų ėmusi siūbuoti. Ciceronas trumpam dirstelėjo mano pusėn.

— Sunku patikėti, — tarė Hortenzijus. — Kodėl būtent Krasui, o ne kam kitam rūpėjo išgelbėti Klodijų?

— Galiu tik papasakoti, ką pats girdėjau, — atsakė Kvintas. — Vakar vakare Krasas buvo pasikvietęs pas save dvidešimt prisiekusiųjų po vieną, ir visų iš eilės klausinėjo, ko šie pageidautų. Vieniems apmokėjo jų sąskaitas. Su kitais sudarė sutartis. Dar kiti paėmė grynaisiais.

— Bet vis tiek tai dar ne dauguma, — pastebėjo Ciceronas.

— Ne, tačiau kalbama, kad ir Klodijus su Fulvija nesnaudė, —

paaiškino Kvintas, — ir ne tik dalydami auksą. Žmonės girdėję labai garsiai braškant kai kurių Romos didikų lovas — dalis prisiekusiųjų pasirinko kitokį užmokestį: vyrą arba moterį. Sklando gandai, kad kelis balsus uždirbo ir pati Klodija.

— Katonas iš pat pradžių buvo teisus! — šūktelėjo Lukulas. — Respublika supuvusi iš vidaus. Ateina galas. Klodijus yra lerva, kuri mus galutinai sunaikins.

— Ar galite įsivaizduoti *patricijų*, kuris tampa *plebėju?* — nustebusiu balsu paklausė Hortenzijus. — Kaip išvis galima to norėti?

— Gerbiamieji, — kreipėsi Ciceronas, — mes pralaimėjome teismo procesą. Bet nepraraskime drąsos. Klodijus nėra pirmasis nusikaltėlis, kurį teismas paleidžia į laisvę.

— Jis tavęs neužmirš, broli, — įspėjo Kvintas. — Jeigu Klodijus taps plebėju, gali būti tikras, kad taps ir tribūnu — jis per daug populiarus, kad kas nors galėtų jam sutrukdyti, — o jau tada, kai įgis valdžią, pridarys tau nemažų rūpesčių.

— To niekada nebus, — atkirto Ciceronas. — Senatas jam niekada neleis pereiti į plebėjų luomą. O jeigu dėl kokios nors priežasties tokia nelaimė ir įvyktų, nejaugi iš tikrųjų manote, kad aš, pradėjęs nuo visiško nulio ir tiek pasiekęs, nesusidoročiau su šiuo be perstojo krizenančiu kvanktelėjusiu iškrypėliu, koks yra mūsų Gražuoliukė? Aš vien tik savo kalba galėčiau perlaužti jį perpus!

— Tu tiesus, — patvirtino Hortenzijus, — ir aš noriu tave užtikrinti, kad mes tavęs niekada neapleisime. Jeigu jis išdrįstų tave pulti, žinok, kad visada gali mumis pasikliauti. Ar ne, Lukulai?

— Žinoma.

— Ar sutinki su manimi, Katulai? — Deja, senasis patricijus neatsakė. — Katulai?

Ir vėl jokio atsako.

Hortenzijus atsiduso.

— Pastaruoju metu jis labai suseno. Pažadink jį, Tironai!

Uždėjau ranką Katului ant peties ir švelniai pajudinau. Senatoriaus galva nusviro į vieną pusę, ir man teko jį prilaikyti, kad nenuvirs-

tų ant grindų. Tada jo galva atsilošė atgal, o nuo senatvės įdiržęs veidas atsigręžė tiesiai į mane. Katulo akys buvo atmerktos. Burna prasižiojo, o iš jos nutįso seilės. Lyg nutvilkytas atitraukiau ranką, bet priėjęs artyn Kvintas palietė senuko kaklą ir konstatavo, jog jis miręs.

Taip savo gyvenimą eidamas šešiasdešimt pirmuosius metus baigė Kvintas Lutacijus Katulas — konsulas, vyriausiasis žynys ir aršus išimtinių teisių suteikimo Senatui šalininkas. Tai buvo žmogus iš ankstesnės, rūstesnės, epochos, o jo, kaip ir Metelo Pijaus, mirtis ženklino respublikos galą. Hortenzijus, kuris buvo Katulo svainis, paėmė iš Cicerono rankų žvakę, kilstelėjo ją arčiau mirusiojo veido ir atsargiai pabandė jį pažadinti. Niekada anksčiau nebuvau taip aiškiai suvokęs šio seno papročio prasmės kaip tąsyk, nes atrodė, kad Katulo dvasia buvo nepastebimai išėjusi iš kambario ir galėjo bet kada į jį sugrįžti, tereikėjo ją tinkamai pašaukti. Mes palaukėme, žiūrėdami galbūt jis atsigaus, tačiau, be abejo, to neįvyko, todėl Hortenzijus po kiek laiko pabučiavo jį į kaktą ir užmerkė akis. Jis truputį apsiverkė; paraudusios atrodė ir Cicerono akys — nors kadaise jiedu su Katulu buvo priešai, ilgainiui ėmė kovoti už bendrą abiem reikalą, o mano šeimininkas gerbė senuką už jo sąžiningumą. Ramus atrodė tik Lukulas, bet aš manau, kad tuo metu jis jau buvo pasiekęs stadiją, kai žuvys jam rūpi labiau nei žmonės.

Savaime suprantama, pokalbį apie teismą teko užbaigti. Buvo iškviesti Katulo vergai, kad pargabentų savo mirusį šeimininką į netoliese esančius jo namus; Hortenzijus, jiems išvykus, išskubėjo su liūdna žinia pas savo namiškius, o Lukulas irgi patraukė namo, kur erdviame Apolono kambaryje laukė vakarienė — žinoma, vieversių sparneliai ir lakštingalų liežuvėliai. Kvintas prisiminė, kad jo laukia ilga kelionė į Aziją, į kurią jis išvyks rytui brėkštant. Ciceronas jau žinojo, kad jo broliui buvo duotas nurodymas keliauti iškart po to, kai tik prisiekusieji paskelbs savo verdiktą, tačiau tai vis tiek buvo stipriausias tądien jo patirtas smūgis. Jis pasikvietė Terenciją ir mažąjį Marką, palinkėjo

jiems labos nakties, o paskui staiga grįžo atgal į biblioteką, palikęs mane išlydėti Kvinto.

— Viso geriausio, Tironai, — palinkėjo Kvintas, spausdamas mano dešinę savo abiem delnais. Jo rankos buvo kietos, įdiržusios, kitokios negu Cicerono švelnios teisininko rankelės. — Man trūks tavo patarimų. Norėčiau, kad dažniau parašytum ir papasakotum, kaip gyvuoja brolis.

— Mielai.

Jis jau ketino išeiti į lauką, bet persigalvojęs atsigręžė ir tarė:

— Baigęs eiti konsulo pareigas jis turėjo suteikti tau laisvę. Tai buvo jo noras. Žinojai?

Buvau apstulbintas.

— Jis apie tai nebekalbėdavo, — sumikčiojau aš. — Maniau, persigalvojo.

— Jis tvirtina bijąs, kad tu tiek daug žinai.

— Betgi aš niekam niekada neprasižiosiu apie tai, ką jis man yra patikėjęs!

— Žinau, ir jis širdyje tuo tiki. Neimk į galvą. Tai tik jo pasiteisinimas. Iš tiesų jis bijo net pagalvoti, kad vieną gražią dieną tu gali jį palikti kaip paliko Atikas, kaip dabar palieku aš. Jis pasitiki tavimi labiau, nei tu įsivaizduoji.

Aš nepajėgiau nė žodžio pratarti.

— Kai grįšiu iš Azijos, — tęsė jis, — tu atgausi laisvę, pažadu. Tu esi šeimos žmogus, o ne tik mano brolio. O kol kas saugok jį, Tironai. Romoje dedasi kažkas negera, mano širdis jaučia.

Atsisveikindamas jis kilstelėjo ranką ir lydimas patarnautojų išėjo į gatvę. Stovėjau ant slenksčio ir žiūrėjau į taip gerai pažįstamą tvirtą, plačiapetį vyrą, ryžtingai žingsniuojantį kalvos šlaitu žemyn, kol galiausiai išnyko man iš akių.

XV

Klodijus, kaip žemesnysis magistratas, turėjo tuojau pat vykti į Siciliją. Vis dėlto jis nusprendė likti Romoje ir toliau mėgautis savo pergale. Jis netgi išdrįso atvykti į Senatą ir užimti jam skirtą vietą. Buvo gegužės idos, dvi dienos po teismo, ir Senate vyko diskusijos apie politinę situaciją, susidariusią po patirto fiasko. Klodijus įėjo į posėdžių salę kaip tik tuo metu, kai kalbėjo Ciceronas. Sutiktas šaižiu švilpimu jis nusišypsojo pats sau, tarytum jam demonstruojamas priešiškumas būtų kėlęs juoką, o kai nė vienas iš senatorių nesiteikė pasislinkti ir leisti jam atsisėsti, maištininkas atsišliejo į sieną, sukryžiavo ant krūtinės rankas ir pašaipiu žvilgsniu įsistebeilijo į kalbėtoją. Pastebėjau, kad Krasas, sėdėjęs jam įprastoje vietoje pirmoje eilėje, jautėsi ypač nepatogiai, todėl, nudelbęs akis žemyn, dėjosi tyrinėjąs dėmę ant savo raudonų odinių batų. Ciceronas, paprasčiausiai ignoruodamas Klodijų, kalbėjo kaip kalbėjęs.

— Gerbiamieji, — tęsė jis, — neturime nuleisti rankų ir drebėti dėl patirto vieno smūgio. Tiesa, reikia pripažinti, kad mūsų autoritetas susilpnėjo, bet tai nereiškia, kad turime panikuoti. Būtume kvaili, jei ignoruotume tai, kas įvyko, tačiau būtume dar ir bailiai, jei išsigąstume. Prisiekusieji paleido priešą, kad šis toliau grasintų valstybei...

— Buvau išteisintas ne kaip valstybės priešas, bet kaip žmogus, išvalysiantis Romą!

— Labai klysti, Klodijau, — ramiai atsakė Ciceronas, nesiteikdamas nė pažvelgti jo pusėn. — Prisiekusieji leido tau likti laisvėje ne tam, kad šlaistytumeisi Romos gatvėmis, o laukti mirties bausmės. Jie norėjo ne kad liktumei kartu su mumis, o atimti iš tavęs galimybę pasitraukti į tremtį.

Jam atkirtęs, Ciceronas baigė savo kalbą:

— Taigi, gerbiamieji Senato nariai, būkite drąsūs ir garbingi...

— O kur *tavo* garbingumas, Ciceronai? — šūktelėjo Klodijus. — Tu — kyšininkas!

— Politinis sąžiningų žmonių konsensusas ir toliau galioja...

— Tu paėmei kyšį, kad nusipirktum namą!

Ciceronas šįkart atsigręžė į jį ir pareiškė:

— Aš bent jau nenupirkau prisiekusiųjų.

Senatoriai pratrūko kvatoti, o aš pagalvojau apie seną liūtą, letenos smūgiu auklėjantį nenuoramą jauniklį. Tačiau Klodijus nenurimo.

— Aš tau pasakysiu, kodėl buvai išteisintas: todėl, kad tavo parodymai buvo melas ir prisiekusieji jais nepatikėjo.

— Priešingai — dvidešimt penki prisiekusieji patikėjo manimi, o trisdešimt vienas ne patikėjo tavimi, bet pareikalavo, kad sumokėtum jiems į priekį.

Dabar tai neatrodo labai juokinga, tačiau tuo metu šie žodžiai nuskambėjo kaip didžiausias istorijoje sąmojis. Manau, kad senatoriai taip entuziastingai juokėsi todėl, kad taip norėjo išreikšti Cicerono palaikymą, o kiekvienąkart, kai tik Klodijus norėdavo atsakyti, imdavo dar garsiau kvatoti, kol šis taip susierzino, kad išėjo iš Senato. Ši šmaikšti Cicerono replika buvo laikoma dideliu jo laimėjimu, ypač todėl, kad po dviejų dienų Klodijus išvyko į Siciliją ir senatorius Gražuoliukę galėjo keliems mėnesiams išmesti iš galvos.

Pompėjui buvo leista aiškiai suprasti, kad norėdamas kelti savo kandidatūrą per konsulų rinkimus jis turėsiąs atsižadėti pretenzijų į triumfo eiseną ir, sugrįžęs į Romą, dalyvauti rinkimuose. Tačiau tam jis nebuvo nusiteikęs, nes labiau už galią, kurią ypač vertino, jis mėgo jos demonstravimą — įmantrius drabužius, trimitų garsus, narvuose įkalintų plėšrūnų riaumojimą ir jų dvoką, sunkių batų trepsėjimą, triukšmingas karių ovacijas ir minios jam skirtas liaupses.

Dėl šios priežasties Pompėjus atsisakė minties tapti konsulu, ir

jo pageidavimu buvo nustatyta triumfo eisenos data — rugsėjo pabaigoje, kai didysis karo vadas turėjo švęsti keturiasdešimt penktąjį gimtadienį. Tačiau jo laimėjimų buvo devynios galybės, todėl mažų mažiausiai dvidešimties mylių ilgio eisena turėjo užtrukti porą dienų. Taigi Ciceronas kartu su kitais Senato nariais atvyko į Marso lauką oficialiai pasveikinti imperatoriaus jo gimtadienio išvakarėse. Pompėjus ta proga buvo ne tik raudonai išsidažęs veidą, bet ir apsivilkęs tiesiog pasakiško grožio auksiniais šarvais ir dėvėjo brangų apsiaustą, kuris kadaise priklausė Aleksandrui Didžiajam. Jį supo tūkstančiai karių, saugančių šimtus vežimų, lūžtančių nuo karo trofėjų.

Ciceronas iki to įvykio dar nebuvo perpratęs Pompėjaus turtingumo masto. Kartą jis buvo man pasakęs: „Milijonas, dešimt milijonų, šimtas milijonų — ką tai reiškia? Tai tik žodžiai. Mūsų vaizduotė jų vis tiek nesuvokia." O Pompėjus visus savo turtus surinko į vieną vietą ir taip apreiškė savo galią. Pavyzdžiui, tais laikais įgudęs darbininkas, dirbęs visą dieną, būdavo laimingas, užsidirbęs vieną sidabrinę drachmą. Pompėjus tą rytą atidarė visas savo skrynias, kuriose buvo sukaupęs *septyniasdešimt penkis milijonus* sidabrinių drachmų, tai yra daugiau už metines Romos respublikos mokestines pajamas. Tačiau tai buvo tik grynieji. Aukštai virš parado dalyvių buvo iškilusi milžiniška auksinė Mitridato statula, kurią traukė keturių jaučių kinkinys. Buvo gabenamas ir Mitridato sostas, ir jo skeptras, taip pat auksiniai. Dar trisdešimt trys karūnos iš perlų ir trys auksinės statulos, vaizduojančios Apoloną, Minervą ir Marsą. Išvydau ir piramidės formos kalną auksinių elnių, liūtų ir įvairiausių vaisių, o jį juosė irgi auksinės vynuogių šakos. Mačiau ir languotą trijų pėdų ilgio ir keturių pločio žaidimų lentą, pagamintą iš bangiųjų žalių ir mėlynų akmenų, ant kurios uždėtas maždaug trisdešimt svarų sveriantis didelis auksinis mėnulis. Buvo čia ir saulės laikrodis, pagamintas iš perlų. Penkiais vežimais buvo gabenamos vertingos knygos iš karališkosios bibliotekos. Reginys padarė stiprų įspūdį Ciceronui, supratusiam, kad numatyti tokių milžiniškų turtų padarinius Romai ir jos politikai yra neįmanoma. Jausdamas malonumą jis prisiartino prie Kraso ir jį paerzino:

— Ką gi, Krasai, kažkada buvai laikomas turtingiausiu žmogumi Romoje, bet manau, kad tos dienos jau praeityje. Dabar netgi tau teks skolintis iš Pompėjaus!

Krasas į tai atsakė kreiva šypsena; buvo aiškiai matyti, kad išvydęs tokį reginį jis neteko žado.

Pompėjus savo karo grobį nugabeno į Romą pirmą triumfo eisenos dieną, tačiau pats liko už miesto vartų. Antrą dieną, kai karvedys šventė savo gimtadienį, paradą jo pergalėms pažymėti pradėjo karo belaisviai iš Rytų: pirmi traukė kariuomenių vadai, paskui juos sekė Mitridato namiškiai, piratų vadų būrys, įkandin jų — žydų karalius ir Armėnijos karalius su žmona ir sūnumi, o paskiausiai, kaip svarbiausi belaisviai, ėjo septyni Mitridato vaikai ir vienas — jo sesers. Galvijų turguje ir Didžiajame cirke susispietę tūkstančiai romėnų pasitiko juos švilpdami ir taip drabstydami mėšlu bei grumstais, kad po kurio laiko, kai belaisviai, klupinėdami Šventuoju keliu, priėjo karcerį, jie labiau priminė atgijusias molio figūras, o ne žmones. Čia jiems teko sustoti ir laukti budelio bei jo pagalbininkų akivaizdoje, drebant jau vien nuo minties apie jų laukiantį likimą, o tuo metu nuo Triumfo vartų pasigirdo tolimas gaudesys, reiškiantis, kad į miestą pagaliau įžengė jų nugalėtojas.

Ciceronas kartu su savo kolegomis laukė šalia Senato rūmų. Aš stovėjau kitoje forumo pusėje ir kaip tik tuo metu, kai šis šlovės srautas plūdo tarp mūsų, pamečiau jį iš akių. Pro šalį dardėjo vežimai su įmantriais gyvaisiais paveikslais, vaizduojančiais Pompėjaus užkariautas šalis, — Albaniją, Siriją, Palestiną, Arabiją ir dar daugelį kitų, — paskui juos buvo gabenami maždaug aštuoni šimtai sunkių bronzinių taranų nuo užgrobtų piratų laivų pirmagalių, saulėje blizgančių šarvų, skydų ir kalavijų, kadaise priklausiusių Mitridato kariuomenėms, kaugės. Paskui karo belaisvius ir trofėjus žygiavo Pompėjaus kariai, dainuodami nešvankias dainas apie savo vadą, o galiausiai forume pasirodė ir pats Pompėjus, stovintis brangakmeniais nusagstytame karo vežime, pasipuošęs purpurine toga, siuvinėta aukso žvaigždėmis, ir, be abejo, Aleksandro apsiaustu. Įsitaisęs ant paaukštinimo jam už nugaros stovėjo vergas, kuriam teko pareiga kartoti nugalėtojui į ausį, kad šis

tėra tik mirtingasis. Nepavydėjau šiam vargšeliui jo darbo, juolab kad jis akivaizdžiai nervino didįjį karvedį, kuris tą pačią akimirką, kai tik vežėjas prie karcerio sustabdė žirgus, ir eisena sustojo, šiurkščiai nustūmė jį nuo paaukštinimo ir atgręžė savo raudonai išdažytą veidą į purvinus belaisvius.

— Aš, Pompėjus Didysis, trijų šimtų dvidešimt keturių tautų užkariautojas, Senato ir Romos piliečių man suteikta galia dovanoti gyvybę ir pasmerkti mirčiai, skelbiu, kad jums, kaip Romos imperijos vasalams, šią akimirką, — jis trumpam nutilo, — atleidžiu visas kaltes ir leidžiu laisvai grįžti į tėvynę. Eikite ir skelbkite pasauliui apie mano gailestingumą!

Tai buvo tiek pat didingas, kiek netikėtas poelgis, mat jaunystėje Pompėjus garsėjo kaip „paauglys skerdikas" ir labai retai ko nors pasigailėdavo. Iš pradžių atrodė, kad minia, išgirdusi jo pareiškimą, nusivylė, bet paskui ėmė ploti, o belaisviai, sužinoję, ką jų nugalėtojas pasakė, iškėlė rankas ir pratrūko savo kalba kažką marmaliuoti. Pompėjus rankos mostu parodė esąs dėkingas už jam išreikštą pagarbą, paskui nušoko nuo savo karo vežimo ir nuėjo į Kapitolijų, kur turėjo paaukoti auką Jupiteriui. Senatoriai, taip pat ir Ciceronas, nusekė jam iš paskos; aš irgi ėjau įkandin jo, bet staiga padariau netikėtą atradimą.

Pasibaigus eisenai, ginklų ir šarvų prikrauti vežimai rikiavosi išvažiuoti iš forumo, ir aš pirmąkart iš taip arti išvydau juose sukrautus kalavijus ir durklus. Net ir nebūdamas karybos žinovas, atpažinau, kad visi šie naujutėliai ginklai rytietiškais išlenktais ašmenimis ir paslaptingomis graviūromis ant kotų buvo identiški tiems, kuriuos savo namuose slėpė Cetegas ir kuriuos egzekucijos išvakarėse man teko inventorizuoti. Aš jau tiesiau ranką, nusitaikęs paimti vieną iš jų, norėdamas parodyti jį Ciceronui, bet vežimą saugojęs legionierius piktai šūktelėjo, reikalaudamas laikytis deramo atstumo. Ketinau paaiškinti jam, kas aš toks ir ko man reikia, bet sveikas protas mane nutildė. Netaręs nė žodžio pasitraukiau ir nuskubėjau tolyn, o atsisukęs atgal pastebėjau, kad sargybinis vis dar nenuleidžia nuo manęs akių.

Ciceronas nori nenori turėjo dalyvauti po aukojimo vykusiose

ištaigingose oficialiose vaišėse, todėl namo jis sugrįžo jau vėlai vakare, būdamas blogos nuotaikos, tokia jį apimdavo kiekvienąkart, ilgiau pabendravus su Pompėjumi. Šeimininkas didžiai nustebo radęs mane jo laukiantį ir įdėmiai išklausė mano pasakojimą apie atradimą. Aš neapsakomai džiaugiausi savo sumanumu ir tikėjausi, kad jis mane pagirs. Tačiau jis tik labai suirzo.

— Nejau tu nori man pasakyti, — griežtai paklausė Ciceronas, man baigus pasakoti, — kad Pompėjus iš Mitridato atimtus ginklus atsiuntė į Romą, norėdamas paremti Katilinos sąmokslą?

— Žinau tik tiek, kad jų žymės ir modeliai yra tokie pat...

Ciceronas mane pertraukė:

— Tokios šnekos — išdavikiškos! Nenoriu daugiau nieko panašaus iš tavęs girdėti! Tu pats matei, koks galingas Pompėjus. Daugiau apie tai nė neužsimink, supratai?

— Atsiprašau, — sumurmėjau, iš netikėtumo net gaudydamas kvapą. — Prašau man atleisti.

— Be to, kokiu būdu Pompėjus būtų galėjęs juos pargabenti į Romą? Jis gi buvo už tūkstančio mylių.

— Manau, tai galėjo padaryti Metelas Nepotas.

— Eik miegoti, — piktai liepė Ciceronas. — Paistai nesąmones.

Išaušus rytui supratau, kad mano šeimininkas naktį tik apie tai ir tegalvojo, nes jo požiūris buvo gerokai nuosaikesnis.

— Galbūt tu ir teisus, kad ginklai — Mitridato. Šiaip ar taip, Pompėjus atėmė visą karaliaus ginklų arsenalą, todėl įmanoma, kad šią ginklų partiją su savimi į Romą atsigabeno Nepotas. Vis dėlto tai dar nereiškia, kad Pompėjus aktyviai prisidėjęs prie Katilinos organizuoto sąmokslo.

— Žinoma, kad ne, — pritariau jam.

— Baisu būtų net pagalvoti, kad šiais ašmenimis galėjo būti perkirsta mano gerklė.

— Pompėjus niekada nekenktų nei tau, nei valstybei, — patikinau šeimininką.

Kitą dieną Pompėjus pasikvietė Ciceroną į svečius.

„Žemės ir Vandenų valdovas“ vėl įsikūrė savo name ant Eskvilino kalvos. Vasaros metu pastatas buvo pakeitęs savo išvaizdą. Sienos buvo nukabinėtos daugybe taranų nuo užgrobtų piratų karo laivų pirmagalių. Dalis jų buvo bronzuoti, kad atrodytų panašūs į gorgonių galvas. Kiti buvo puošti gyvūnų snukiais ir ragais. Ciceronas jų dar nebuvo matęs, o išvydęs didžiai pasibjaurėjo.

— Įsivaizduok, kad tau reikia čia nakvoti, — tarė jis, mums laukiant, kol pasirodys durininkas. — Panašu į faraono mirties kambarį.

Nuo to karto šeimininkas privačiuose pokalbiuose Pompėjų dažnai vadindavo Faraonu arba Šachu.

Kieme lūkuriavusi didžiulė minia žavėjosi rezidencija, o viduje lankytojams skirtose patalpose grūdosi aibė prašytojų, puoselėjančių viltį prasibrauti prie Pompėjaus auksinio lovio. Buvo čia ir bankrutavusių Senato narių, kurie tikėjosi parduoti savo balsus. Buvo ir verteivų, kuriems rūpėjo įtikinti rezidencijos šeimininką investuoti į jų projektus. Mačiau ir laivų savininkų, ir žirgų dresuotojų, taip pat baldžių ir juvelyrų, bet pasitaikė ir paprasčiausių elgetų, svajojančių sugraudinti Pompėjų savo graudžiomis istorijomis. Dideliam kaulytojų pavydui, mes buvome nuvesti tiesiai į erdvų šeimininko kambarį. Viename jo kampe stovėjo siuvėjo manekenas, aprengtas Pompėjaus toga ir Aleksandro Didžiojo apsiaustu, kuriais Pompėjus vilkėjo per savo triumfo eiseną, o kitame — didelė, vien tik iš perlų pagaminta Pompėjaus galva, kurią buvau matęs eisenos metu. O pačiame kambario centre ant dviejų pastolių stovėjo didžiulio pastatų komplekso maketas, virš kurio palinkęs dunksojo Pompėjus, abiejose rankose laikydamas po dvi žaislines medines šventyklas. Už jo išvydau keletą vyrų, kurie, kaip man atrodė, susirūpinę laukė, ką jis nuspręs.

— O, — prabilo jis, pakeldamas akis, — Ciceronas atvyko. Sumanus vyras. Jis tikrai pasakys savo nuomonę. Kaip manai, Ciceronai? Ar man čionai statyti keturias šventyklas ar tris?

— Šventyklas aš visada statau po keturias, — atsakė Ciceronas. — Aišku, su sąlyga, kad turiu užtektinai vietos.

— Nuostabus patarimas! — šūktelėjo Pompėjus. — Statysime keturias.

Publikai plojant, karvedys sustatė miniatiūrines šventyklas į eilę ir pridūrė:

— Kuriems dievams jos bus pašvęstos nutarsime vėliau. Gerai?

O paskui, rodydamas į maketą, kreipėsi jau į Ciceroną:

— Ką manai?

Ciceronas įdėmiai apžvelgė sudėtingą konstrukciją.

— Įspūdinga. Kas tai? Rūmai?

— Teatras su dešimt tūkstančių vietų. Čia bus parkai, kuriuos apjuos portikas, o štai čia — šventyklos.

Pompėjus atsisuko į vieną iš vyrų, kurie, kaip supratau, buvo architektai, ir paklausė:

— Primink man dar kartą, kokio dydžio bus šis kompleksas?

Visas kompleksas užims ketvirtį mylios, jūsų ekscelencija.

Pompėjus išsišiepė ir patrynė delnus.

— Statinys, kurio ilgis — ketvirtis mylios! Įsivaizduoji?

— O kur jis bus statomas? — pasidomėjo Ciceronas.

— Marso lauke.

— O kur tuomet žmonės balsuos?

— Hm, kažkur čia, — trumpai atsakė Pompėjus, atsainiai mostelėdamas ranka, — arba kur nors čia, prie upės. Vietos užteks. Galite išnešti, — paliepė jis architektams, — išneškite ir pradėkite ruošti vietą pamatams, o dėl kainos nesukite sau galvos.

Jiems išėjus, Ciceronas tarė:

— Nenorėčiau pasirodyti esąs pesimistas, Pompėjau, bet bijau, kad tau gali kilti problemų su cenzoriais.

— Kodėl?

— Jie jau ne kartą yra uždraudę statyti Romoje nuolatinį teatrą. Dėl moralinių priežasčių.

— Aš jau galvojau apie tai. Paaiškinsiu jiems, kad statau šventyklą Venerai. Jai vis tiek atsiras vieta šiame komplekse — mano architektai žino, ką daro.

— Manai, kad cenzoriai tavimi patikės?

— O kodėl turėtų netikėti?

— Veneros šventykla — ketvirčio mylios ilgio? Jie gali pamanyti, kad tavo dievobaimingumas yra perdėtas.

Tačiau Pompėjus nebuvo nusiteikęs, kad jį kas erzintų, o ypač Ciceronas. Todėl jo kilniaširdišką šypseną netrukus pakeitė rūškana mina, o lūpos ėmė virpčioti. Šis žmogus garsėjo savo ūmiu būdu, ir aš pirmąkart savo akimis mačiau, kaip greitai jis gali prarasti savitvardą.

— Šiame mieste, — jis pratrūko šaukti, — pilna *mažų* žmogelių — pavydžių *mažų* žmogelių! O aš noriu dovanoti romėnams didingiausią pasaulio istorijoje statinį, tačiau kaip jie man atsidėkoja? Niekaip. *Niekaip!*

Jis nuspyrė vieną pastolį. Man tai priminė mažąjį Marką vaikų kambaryje, kai jam liepiama baigti žaidimą.

— O jei kalbėtume apie šias žmogystas toliau, — grėsmingu balsu tęsė Pompėjus, — kodėl Senatas nepatvirtino nė vieno iš mano pateiktų įstatymų projektų? Kur įstatymas dėl Rytuose mano įkurtų kolonijų? Kur žemė mano kariams? Kaip aš turėčiau visa tai suprasti?

— Tam reikia laiko...

— Maniau, kad mudu supratome vienas kitą: aš padėsiu tau dėl Hibridos, o tu padėsi man Senate, kad būtų priimtas mano pasiūlytas įstatymas. Taigi aš ištesėjau savo pažadą. O tu?

— Nėra tai lengva. Man vienam per daug sunku. Esu tik vienas iš šešių šimtų Senato narių, o tu, deja, tarp jų turi daugybę priešų.

— Kas jie? Išvardyk!

— Tu juos žinai geriau negu aš. Celeras negali tau atleisti dėl skyrybų su jo seserimi. Lukulas vis dar griežia dantį dėl to, kad per tave netapo kariuomenės vadu Rytuose. Krasas visą gyvenimą tavo priešas. Katonui atrodo, kad elgiesi lyg būtumei karalius...

— Katonas! Neminėk šio žmogaus vardo man girdint! Būtent per jį aš neturiu žmonos! — Pompėjaus balsas aidėjo visame name, o aš pastebėjau, kad prie durų jau susispietė būrys mus stebinčių tarnų.

— Aš tau iki šiol nė karto apie tai neužsiminiau, laukiau, kol

įvyks mano triumfo eisena, tikėdamasis, kad tu bent šį tą padarysi. Tačiau štai aš jau Romoje, todėl reikalauju, kad būčiau deramai gerbiamas! Ar girdi? Aš reikalauju!

— Žinoma, girdžiu. Manau, kad ir mirusieji tave išgirstų. Ir galiu tau patvirtinti, kad esu tavo draugas, ir man kaip visada malonu pasitarnauti tavo interesams.

— Kaip visada? Esi tuo tikras?

— Paminėk, jei gali, nors vieną atvejį, kai tau nepadėjau.

— O Katilina? Galėjai iškviesti mane ginti respublikos.

— O tu turėtumei padėkoti man už tai, kad nekviečiau, nes apsaugojau tave nuo neapykantos, kurią būtumei užsitraukęs praliedamas kraują.

— Aš būčiau su juo štai *taip* pasielgęs! — Pompėjus patrynė pirštais.

— Bet prieš tai jis būtų išžudęs visus įtakingiausius senatorius, taip pat ir mane. O gal taip tau būtų labiau patikę?

— Žinoma, ne.

— Todėl, kad tu žinai, jog jis buvo tam pasirengęs? Mes aptikome tam tikslui mieste slepiamus ginklus.

Pompėjus žiūrėjo tiesiai Ciceronui į akis, bet šįsyk pastarasis atsilaikė — pirmasis žvilgsnio neatlaikė Pompėjus.

— Apie jokius ginklus aš nežinau, — burbtelėjo jis. — Negaliu su tavimi, Ciceronai, ginčytis. Niekada negalėjau. Tu visada buvai sumanesnis. Iš tiesų aš esu kariuomenės žmogus, o ne politikas. — Pompėjus prisivertė nusišypsoti ir kalbėjo toliau: — Manau, turėsiu priprasti prie to, kad negaliu tik įsakinėti ir laukti, kada visi puls vykdyti mano įsakymų. „Tegu ginklai paklūsta togai, o laurai — iškalbai", — juk tai tavo žodžiai? „Laiminga Roma, gimusi man esant konsulu", — teisingai? Pats matai, kad tapau tavo mokiniu.

Pompėjus nebuvo linkęs į poeziją, todėl iškart supratau, kad tai, jog jis atmintinai citavo šias Cicerono konsulinio epo eilutes, kurios tuo metu jau plito po visą Romą, bylojo apie tai, kad jis yra grėsmingai pavydus. Vis dėlto jis sugebėjo net paplekšnoti Ciceronui per

ranką ir to užteko, kad jo patarnautojai su palengvėjimu atsikvėptų. Jie pasitraukė nuo įėjimo, ir namas vėl paskendo įprastuose garsuose, o Pompėjus, kurio bičiuliškumo priepuoliai galėdavo būti tokie pat staigūs ir nerimą keliantys kaip ir įniršis, staiga pareiškė, kad jiems vertėtų pasivaišinti vynu. Jo atnešė labai daili moteris, kurios vardas, kaip vėliau sužinojau, buvo Flora. Ji garsėjo kaip viena žymiausių Romos kurtizanių ir gyveno pas Pompėjų, kol šis po skyrybų neturėjo žmonos. Ji visą laiką ant kaklo ryšėjo šaliką — tam, kad paslėptų, kaip pati kartą papasakojo, įkandimų žymes, kurias mylėdamasis palikdavo Pompėjus. Droviai įpylusi vyno ji išėjo, o Pompėjus sumanė parodyti Aleksandro apsiaustą, kurį jis radęs Mitridato namuose. Jis man pasirodė esantis dar gana naujas, o dirstelėjęs į Ciceroną pamačiau, kad jis stengiasi, nors jam tai ir labai sunku, atrodyti kuo rimtesnis.

— Tik pagalvok, — tarė jis tyliau, pagarbiai čiupinėdamas medžiagą, — trijų šimtų metų senumo, bet atrodo taip, tarytum būtų pasiūta mažiau nei prieš dešimt metų.

— Ji turi magiškų galių, — paaiškino Pompėjus. — Man sakė, kad manęs neištiks jokia bėda, kol šis apsiaustas bus pas mane.

Lydėdamas Ciceroną prie durų šeimininkas atrodė nepaprastai rimtas.

— Tai ar galėtumei man padėti ir pasikalbėti su Celeru bei kitais? Pažadėjau savo kariams, kad jie gaus žemės, o juk Pompėjus Didysis negali neištesėti duoto žodžio.

— Padarysiu viską, ką tik galėsiu.

— Aš norėčiau palaikyti gerus santykius su Senatu, bet jei man teks ieškotis draugų kur nors kitur, aš jų ir ieškosiu. Gali jiems perduoti, kad aš taip pasakiau.

Mums grįžtant namo Ciceronas tarė:

— Girdėjai, ką jis pasakė? „Apie jokius ginklus aš nežinau“! Gal mūsų Faraonas ir didis karvedys, bet jis taip pat ir baisus melagis.

— Ką ketini daryti?

— O kas man lieka? Žinoma, kad jam padėti. Man labai nepatiko, kai jis pareiškė, kad gali susirasti draugų kur nors kitur. Aš privalau bet kokia kaina neleisti jam susidėti su Cezariu.

Ciceronas, nepaisydamas savo antipatijos ir kilusių įtarimų, stengėsi atlikti savo, kaip Pompėjaus tarpininko Senate, pareigas, lygiai kaip kadaise, kai jis Senate žengė pirmuosius savo žingsnius. O aš gavau dar vieną politikos pamoką: jei nori ką nors pasiekti, iš tavęs bus pareikalauta maksimalios savidrausmės, kurią naivuoliai dažnai laiko veidmainyste.

Pirmiausia Ciceronas pasikvietė vakarienės Lukulą, kurį keletą valandų nesėkmingai bandė įkalbėti liautis oponavus Pompėjaus pateiktiems įstatymų projektams; deja, Lukulas buvo pasiryžęs niekada neatleisti Faraonui už tai, kad šis prisiėmė sau visus nuopelnus sumušus Mitridatą ir kategoriškai atsisakė bendradarbiauti. Paskui Ciceronas kreipėsi į Hortenziją, bet išgirdo tokį patį atsakymą. Mano šeimininkas netgi nuvyko pas Krasą, kuris, nors ir neslėpdamas savo troškimo sumalti lankytoją į dulkes, priėmė jį labai mandagiai. Jis atsilošė savo krėsle, suglaudė pirštų galiukus ir pusiau užsimerkęs ėmė klausytis Cicerono prašymo, mėgaudamasis kiekvienu atvykėlio žodžiu.

— Vadinasi, — apibendrino Krasas, — Pompėjus baiminasi, kad praras savo gerą vardą, jeigu jo įstatymo projektas nebus patvirtintas, todėl norėtų, kad aš, užmiršęs visus praeities priešiškumus, padėčiau jam vardan respublikos?

— Būtent.

— Ką gi, mano atmintis ne tokia jau trumpa, kad pamirščiau, kaip Pompėjus prisiėmė sau visą garbę, neva tai jis nugalėjęs Spartaką, nors tą pergalę iš tikrųjų iškovojau aš, ir gali jam pasakyti, kad nekelsiu savo rankos už jį, net jeigu man tai kainuotų gyvybę. Beje, o kaip tavo naujasis namas?

— Labai geras, ačiū.

Paskui Ciceronas nutarė bandyti laimę pas Metelą Celerą, išrinktąjį konsulą. Tiesa, prieš eidamas pas kaimyną, mano šeimininkas turėjo sutelkti visą drąsą — tai buvo pirmasis jo vizitas po įžūlaus Klodijaus poelgio per Gerosios Deivės apeigas. Iš tiesų Celeras negalėjo būti nu-

siteikęs draugiškiau negu Krasas. Valdžios perspektyva, o jai jis buvo rengiamas nuo pat mažens, kaip lenktyninis žirgas — varžyboms, jį labai džiugino, ir jis taip pat įdėmiai išklausė Cicerono pasakojimą.

— Man dėl Pompėjaus išdidumo galvą skauda nedaugiau kaip tau, — užbaigė Ciceronas, — tačiau negalime paneigti fakto, kad jis yra galingiausias pasaulyje žmogus, todėl būtų didžiulė nelaimė, jei jis atitoltų nuo Senato. O taip ir nutiks, jei mes nepatenkinsime jo pageidavimų.

— Manai, kad jis gali keršyti?

— Jis teigia neturėsiąs kito pasirinkimo, kaip tik ieškoti draugų kitur, o tai reiškia — tarp tribūnų arba, dar blogiau, susidėti su Cezariu. Jeigu taip įvyktų, vėl būtų šaukiami liaudies susirinkimai, vetuojami Senato sprendimai, kiltų riaušės, būtų paralyžiuotas gyvenimas, liaudis ir Senatas kibtų vienas kitam į gerkles... Trumpai tariant, ištiktų nelaimė.

— Niūrus paveikslas, sutinku, — atsakė Celeras, — bet aš tau niekuo negaliu padėti.

— Net šalies labui?

— Viešai paskelbdamas apie skyrybas su mano seserimi Pompėjus ją pažemino. Jis taip pat įžeidė mane, mano brolį ir visą mano giminę. Aš jau supratau, kas jis per žmogus: visiškai nepatikimas ir matantis tik save. Tau, Ciceronai, būtų ne pro šalį jo pasisaugoti.

— Tavo nuoskauda visiškai pagrįsta, niekas tuo neabejoja. Tačiau pagalvok, kokį didžiadvasiškumą pademonstruotum, jei savo inauguracinėje kalboje pasakytumei, kad šalies labui vertėtų atsižvelgti į Pompėjaus interesus.

— Tai reikštų ne didžiadvasiškumą. Tai reikštų silpnumą. Metelai galbūt ir ne pati seniausia giminė Romoje, gal ir ne pati svarbiausia, tačiau ji tapo labiausiai klestinčia, ir mes tai pasiekėme todėl, kad niekada nė per colį nenusileidžiame savo priešams. Ar žinai, koks gyvūnas yra mūsų giminės heraldinis simbolis?

— Dramblys?

— Teisingai, dramblys. Mes jį pasirinkome ne tik todėl, kad mūsų protėviai nugalėjo kartaginiečius, bet ir todėl, kad mūsų giminė

labiausiai panaši į dramblį. Tai gyvūnas, kuris yra labai sunkus, vaikšto iš lėto, niekada nepasiduoda emocijoms ir visuomet nugali.

— Taip, bet jis yra ir ganėtinai kvailas, todėl jį lengva sugauti.

— Galbūt, — sutiko Celeras, kurio veidu perbėgo susierzinimo šešėlis. — Tačiau, mano galva, tu pernelyg sureikšmini savo sumanumą.

Sulig šiais žodžiais jis atsistojo leisdamas suprasti, kad pokalbis baigtas.

Jis palydėjo mus į atrijų, kuriame išvydau begalę buvusių konsulų, Celero protėvių, pomirtinių kaukių, o mums einant marmuru dengtomis grindimis, jis vis mostagavo rankomis, norėdamas atkreipti į jas mūsų dėmesį, tartum šie ramūs negyvi veidai jo nuostatą būtų galėję patvirtinti geriau negu žodžiai. Mums tik įžengus į laukiamąjį, pasirodė tarnaičių lydima Klodija. Nežinau, ar šis susitikimas buvo atsitiktinis, ar įvyko tyčia, bet man įtikimesnis pastarasis variantas, nes moteris buvo labai įmantria šukuosena ir pasidažiusi, nors buvo dar tik ryto metas. „Apsiginklavusi visais nakčiai būtinais ginklais", — mums jau išėjus replikavo Ciceronas. O tuo metu jis linktelėjo galvą.

— O, Ciceronai, — prabilo Klodija, — retai mane aplankai.

— Deja, tai tiesa. Tačiau ne savo noru.

Į jų pokalbį įsiterpė Celeras:

— Girdėjau, jūs buvote tapę gerais draugais, kol buvau išvykęs. Man malonu, kad jūs vėl bendraujate.

Išgirdęs šiuos jo žodžius ir nerūpestingą toną, kuriuo jie buvo ištarti, iškart supratau, kad Celeras visiškai nenumano apie savo žmonos reputaciją. Jam buvo būdingas tas neįprastas naivumas civiliniame gyvenime, kuriuo pasižymėjo, kaip jau ne kartą galėjau įsitikinti, daugelis profesionalių kariškių.

— Tikiuosi, sekasi gerai, Klodija? — mandagiai pasidomėjo Ciceronas.

— Tiesiog puikiai, — ji nužvelgė svečią žvilgsniu iš po savo ilgų blakstienų. — Neblogiau Sicilijoje gyvena ir mano brolis, nepaisant tavo pastangų.

Ji apdovanojo Ciceroną šypsena, kuri buvo šalta kaip kalavijo

ašmenys, ir išdidžiai nuėjo tolyn, paskui save palikdama vos juntamą kvepalų šleifą. Celeras gūžtelėjo pečiais.

— Ką gi, nieko nepadarysi. Būtų gerai, kad ji kalbėtųsi su tavimi taip pat noriai, kaip su tuo prakeiktu poetu, nuolat besisukiojančiu aplink ją. Bet Klodijui ji labai atsidavusi...

— Ar jis vis dar ketina tapti plebėju? — paklausė Ciceronas. — Negalėčiau nė pagalvoti apie plebėją savo giminėje, o ką jau kalbėti apie tavo garsiuosius protėvius.

— To niekad nebus. — Celeras apsidairė, ar Klodija jo tikrai negirdi. — Kalbant tarp mūsų, tas tipas daro didelę gėdą.

Toks atvirumas šiek tiek pamalonino Ciceroną, deja, visos jo pastangos bandant įkalbėti Celerą stoti Pompėjaus pusėn, nuėjo perniek, ir kitą dieną jis išsirengė pas Katoną, kuris buvo jo paskutinė viltis. Stoikas gyveno Aventino kalvoje dailiame, bet dirbtinai apleistame name, kuriame buvo juntama pasenusio maisto ir neplautų indų smarvė, o atsisėsti galėjai tik ant kietų medinių kėdžių. Sienos buvo be jokios puošybos. Nesimatė čia nei kilimų. Pro atviras duris pastebėjau dvi neypatingo grožio paaugles mergaites susirūpinusiais veidais, palinkusias prie savo siuvinių, ir ėmiau svarstyti, nejaugi jos ir buvo tos Katono dukterys ar dukterėčios, iš kurių vieną Pompėjus norėjo vesti. Tiesą sakant, Roma būtų buvusi visai kitokia, jei tik Katonas būtų pritaręs jų vedyboms! Šlubas durininkas palydėjo mus į ankštą ir tamsų kambarį, kuriame, įsitaisęs po Zenono biustu, namo šeimininkas dirbo savo darbus. Ciceronas dar kartą paaiškino reikalo esmę, kodėl jis siūląs eiti į kompromisą su Pompėjumi, bet Katonas, kaip ir visi kiti anksčiau kalbintieji, griežtai atsisakė.

— Jis jau ir taip turi per daug galių, — atsakė kaip įprastai nepatenkintas Katonas. — Jei mes leisime, kad jo kariai visoje Italijoje įkurtų kolonijas, Pompėjus galės bet kurią akimirką vienu piršto mostelėjimu sušaukti jam pavaldžią armiją. Ir kodėl mes turėtume patvirtinti visas jo sutartis, jų pirmiau nuodugniai neišnagrinėję? Dievaži, nesuprantu! Ar mes esame aukščiausia Romos respublikos valdžios institucija, ar mažos mergytės, kurioms reikia nurodyti, kur sėstis ir ką daryti?

— Tavo tiesa, — sutiko Ciceronas, — bet mes turime pripažinti tikrovę tokią, kokia ji yra. Kai pas jį lankiausi, jis labai aiškiai išreiškė savo ketinimus: jei mes su juo nebendradarbiausime, jis ras tribūną, kuris jo įstatymų projektus pateiks svarstyti liaudies susirinkimui, o tai reikš nesibaigiantį konfliktą. Arba, dar blogiau, jis susidės su Cezariu, kai šis sugrįš iš Ispanijos.

— O ko gi tu bijai? Konfliktai gali būti naudingi. Kas nors gera gali gimti tik per kovą.

— Patikėk manimi, kai pešasi liaudis ir Senatas, nieko gero nebus. Tai būtų panašu į Klodijaus teismą, tik dar blogiau.

— Ak! — Katono fanatiškos akys išsiplėtė. — Tu painioji du skirtingus dalykus. Klodijų išteisino ne liaudis, o papirkti prisiekusieji. Tačiau aš sugalvojau išeitį, kuri mus išgelbės nuo prisiekusiųjų papirkinėjimo.

— Ką nori tuo pasakyti?

— Žadu pateikti Senatui svarstyti įstatymo projektą, kurį priėmus, iš prisiekusiųjų ne Senato narių būtų atimtas tradicinis teisinis neliečiamumas papirkinėjimo bylose.

Ciceronas perbraukė ranka sau per plaukus.

— Tu negalėsi!

— Kodėl?

— Todėl, kad toks žingsnis būtų įvertintas kaip Senato kova prieš liaudį!

— Nieko panašaus. Tai būtų Senato kova prieš nesąžiningumą ir korupciją.

— Gal ir taip, tačiau politikoje išorė dažniausiai būna svarbiau už esmę.

— Vadinasi, politikoje reikalingi pokyčiai.

— Šiaip ar taip, maldauju tave, nedaryk to dabar, tegul viskas aprimsta.

— Ištaisyti blogį niekada nebūna per greitai.

— Paklausyk manęs, Katonai. Dorumu tau niekas negali prilygti, bet jis iš tavęs atima sveiką protą, ir jeigu tu toliau taip beatodairiškai elgsiesi, tavo kilniausi ketinimai pražudys mūsų šalį.

— Geriau tegul pražūsta, nei virsta korumpuota monarchija.

— Tačiau Pompėjus visai nenori tapti monarchu! Jis išformavo savo kariuomenę. Juk jis visada stengėsi veikti išvien su Senatu, deja, visada būdavo atstumiamas. Jis tikrai nekenkė Romai, o priešingai — stiprindamas jos galią, padarė daugiau už bet ką kitą iš gyvųjų!

— Ne, — paprieštaravo Katonas, kratydamas galvą, — ne. Tu klysti. Pompėjus pavergė tautas, su kuriomis mes niekada nesipykome, užėmė žemes, kur mes neturėjome jokių reikalų, ir pargabeno į tėvynę turtus, kurių mes neužsitarnavome. Jis mus sužlugdys. Mano pareiga — jam pasipriešinti.

Ciceronas buvo patekęs į tokią aklavietę, kad išeities nematė netgi jo skvarbus protas. Tos pačios dienos popietę jis nuvyko pas Pompėjų informuoti apie nesėkmę ir rado jį prietemoje užsisvajojusį prie teatro maketo. Susitikimas baigėsi taip greitai, kad net aš nespėjau ką nors užsirašyti. Pompėjus išklausė žinią ir kažką suniurnėjo, o mums išeinant šūktelėjo Ciceronui:

— Noriu, kad Hibrida būtų tučtuojau atšauktas iš Makedonijos.

Ciceronui tai reiškė didelę asmeninę negandą, mat jį vis labiau spaudė palūkininkai. Jis buvo skolingas ne tik didelę pinigų sumą už namą ant Palatino kalvos; pastaruoju metu mano šeimininkas buvo įsigijęs ir daugiau turto, todėl suprato, kad vos tik Hibrida nustos siųsti iš Makedonijos jam priklausančią grobio dalį, — o taip jis jau ėmė elgtis, — jam kils rimtų nemalonumų. Ciceronas nematė kitos išeities, kaip tik bandyti pratęsti Kvinto kadenciją Azijos valdytojo pareigose dar vienu metu. Tokiu atveju jis galėjo paimti iš respublikos iždo sumą pinigų, skirtų padengti jo brolio išlaidoms (Ciceronas naudojosi visomis patikėtinio teisėmis), ir išdalyti savo kreditoriams, kad šie tylėtų.

— Tik nežiūrėk į mane tuo savo smerkiamu žvilgsniu, Tironai, — perspėjo jis mane, mums išeinant iš Saturno šventyklos su pusės milijono sestercijų iždo vekseliu, kurį nešiau savo dokumentų dėkle. — Jeigu ne aš, jis paprasčiausiai *nebūtų* valdytojas, o be to, aš jam grąžinsiu.

Nepaisant to, man vis tiek buvo labai gaila Kvinto, kuris šioje didelėje, tolimoje ir nepažįstamoje provincijoje ne tik nesimėgavo gyvenimu, bet ir nuolat ilgėjosi namų.

Keletą mėnesių įvykiai klostėsi taip, kaip buvo numatęs Ciceronas. Krasas, Lukulas, Katonas ir Celeras pasipriešino prieš Pompėjui palankių įstatymų projektų patvirtinimą Senate, todėl Pompėjus, kaip ir reikėjo tikėtis, kreipėsi į jam draugišką tribūną Fulvijų, kuris liaudies susirinkimui pateikė naujo žemės įstatymo projektą. Celeras į jo pasiūlymą reagavo su tokiu įtūžiu, kad Fulvijus uždarė jį į kalėjimą. Konsulas davė įsakymą išardyti galinę kalėjimo sieną, kad net ir būdamas kameroje galėtų demaskuoti siūlomą projektą. Savo ryžtingumu jis pelnė žmonių simpatijas, o Fulvijus susikompromitavo, todėl Pompėjui savo pasiūlymą teko atšaukti. Vėliau Katonas supriešino raitininkų luomą su Senatu, atimdamas iš jų anksčiau turėtą prisiekusiųjų neliečiamumo statusą ir atsisakydamas nurašyti skolas, į kurias daugelis jų buvo įklimpę neprotingomis finansinėmis spekuliacijomis Rytuose. Abiem atvejais jis buvo absoliučiai teisus morališkai, tačiau padarė nedovanotinas politines klaidas.

Per tą laiką Ciceronas pasakė keletą viešų kalbų ir visiškai atsidavė teisinei praktikai. Be Kvinto ir Atiko jis jautėsi labai vienišas, todėl aš dažnai nugirsdavau jį dūsaujant ir kažką murmant po nosimi, kuomet manydavo, jog niekas jo negirdi. Ciceronas blogai miegodavo, nubusdavo vidury nakties ir iki pat ryto negalėdavo nė bluosto sudėti. Jis man prisipažino, kad pirmą kartą gyvenime jį, kaip ir daugelį jo amžiaus vyrų, — mano šeimininkui tuomet buvo keturiasdešimt šešeri, — apninka mintys apie mirtį. „Esu labai vienišas, — rašė jis Atikui, — ir paguodą man teikia tik akimirkos, kurias praleidžiu su savo žmona, dukrele ir mieluoju Marku. Galbūt mano tariamos draugystės iš šalies ir kelia susižavėjimą, bet grįžęs namo suprantu, kad tai yra netikra. Mano namuose nuo pat ryto svečiuojasi lankytojai, o einantį į forumą mane lydi pulkas draugų, bet tarp jų nerasčiau nė vieno

žmogaus, su kuriuo galėčiau visiškai laisvai pajuokauti arba kuriam išdrįsčiau pasiguosti.“

Nors Cicerono išdidumas ir neleido to pripažinti, ramybės jam nedavė ir Klodijaus šmėkla. Prasidėjus naujai sesijai, tribūnas vardu Herenijus Senatui pasiūlė Marso lauke sušaukti liaudies susirinkimą ir balsavimu nuspręsti, leisti Klodijui pereiti į plebėjų luomą ar ne. Cicerono tai neišgąsdino — jis gerai žinojo, kad kiti tribūnai pasiūlymą paprasčiausiai vetuos. Jam sukėlė nerimą tai, kad už šį pasiūlymą pasisakė Celeras, todėl po posėdžio susiradęs jį be jokių užuolankų paklausė:

— Maniau, kad esi prieš Klodijaus perėjimą į plebėjus?

— Taip ir yra, bet Klodija baigia man išūžti ausis — rytą vakarą vien tik apie tai ir zyzia. Bet kuriuo atveju šis pasiūlymas nepraeis, todėl tikiuosi keletą savaičių pagyventi ramiai. Nesijaudink, — jau tyliau pridūrė Celeras, — jei užvirtų rimta kova, aš pasakyčiau, ką iš tikrųjų apie tai manau.

Deja, atsakymas Cicerono neįtikino, ir jis ėmė svarstyti apie tai, kaip patraukti Celerą savo pusėn. Tolimojoje Galijoje tuo metu buvo susidariusi kritinė situacija. Daugybė germanų, — anot pranešimų, jų buvo apie šimtas dvidešimt tūkstančių, — persikėlė per Reiną ir įsikūrė helvetų, karingos genties, žemėse; pastarieji savo ruožtu sumanė traukti į vakarus, tai yra į Galiją. Senatui tokia padėtis kėlė didelį susirūpinimą, todėl buvo nutarta, kad konsulams reikia kuo skubiau traukti burtus, kuriam iš jų, reikalui esant, jei bus siunčiama kariuomenė, teks vykti į Tolimąją Galiją. Tai buvo viliojantis postas, teikęs daug galimybių praturtėti ir išgarsėti. Kadangi į jį pretendavo abu konsulai — Celeras ir jo kolega Pompėjaus juokdarys Afranijus, — burtų traukimo ceremonijai teko vadovauti Ciceronui. Nors aš ir nesiimu tvirtinti, kad jis suklastojo rezultatus, kaip jau kartą buvo pasielgęs dėl Celero, vis dėlto laimingąją kortelę išsitraukė būtent Celeras. Pastarasis netruko jam atsilyginti. Po kelių savaičių, kai tik Klodijus, baigęs pretoriaus kadenciją, grįžo iš Sicilijos ir pateikė Senatui reikalavimą leisti jam pereiti į plebėjų luomą, labiausiai tam pasipriešino kaip tik Celeras.

— Tu gimei patricijumi, — pareiškė jis, — ir jeigu dabar atsisa-

kysi prigimtinės teisės, sugriausi kilmės, giminės ir romėnų tradicijos principus, kurie mūsų respublikai yra kertiniai!

Tuo metu, kai Celeras ištarė šiuos žodžius, kurie akivaizdžiai patvirtino, kad jis iš tiesų pakeitė savo poziciją, stovėdamas prie Senato durų Klodijaus veide išvydau nuostabą ir siaubą.

— Galbūt ir gimiau patricijumi, bet nenoriu juo būdamas mirti, — užprotestavo jis.

— Tu neabejotinai mirsi būdamas patricijus, — atkirto Celeras, — o jeigu ir toliau taip elgsiesi, atvirai tau sakau: tai gali nutikti greičiau, negu tu manai.

Išgirdę grasinimą, Senato nariai ėmė šnabždėtis, o Klodijus, nors ir bandė ignoruoti konsulo žodžius, turėjo suprasti, kad jo šansai tapti plebėju, kartu ir tribūnu, žlugo.

Ciceronas liko patenkintas. Jam jau nebereikėjo baimintis Klodijaus ir nuo to karto jis naudojosi kiekviena proga, galėdamas jį patraukti per dantį ar netgi pasityčioti. Ypač gerai pamenu vieną atvejį, neilgai trukus po minėto Celero pareiškimo, kai jis ir Klodijus atsitiktinai susidūrė pakeliui į forumą, kur turėjo pristatyti rinkiminėje kampanijoje dalyvaujančius kandidatus. Aplink buvo nemažai žmonių, kurie juos gerai girdėjo, ir Klodijus pasielgė labai neprotingai, pasigirdamas, kad dabar jau jis, o ne Ciceronas, esąs siciliečių patronas ir pasirūpinsiąs jais, kai šie atvyksią į žaidynes.

— Nemanau, kad tu kada nors turėjai panašią galimybę, — pasišaipė jis.

— Neturėjau, — sutiko Ciceronas.

— Atsimink, kad vietą tomis dienomis bus labai sunku rasti. Jeigu net mano sesuo, konsulo žmona, sako galinti man parūpinti tik plotelį vienai kojai.

— Nemanau, kad turėtumei labai skųstis savo sesute, — atšovė Ciceronas. — Juk bet kada gali pakelti ir antrą.

Niekada anksčiau nebuvau girdėjęs, kad Ciceronas nešvankiai juokautų, o vėliau jis ir pats dėl to pasigailėjo, sakė, jog pasielgė „nekonsuliškai“. Tačiau tuo metu jo sąmojis pasirodė gana vykęs, bent jau

sprendžiant iš to, kaip visi aplinkiniai ėmė linksmai kvatoti, o Klodijaus veidas nusidažė senatoriško purpuro spalva. Be to, replika tapo labai populiari visoje Romoje, tik niekas nedrįso jos kartoti girdint Celerui.

Tačiau staiga viskas pasikeitė, o prie to, kaip visuomet, labiausiai prisidėjo Cezaris — žmogus, kuris jau beveik metus buvo toli nuo Romos, bet tik ne nuo Cicerono minčių.

Vieną popietę, baigiantis gegužei, Ciceronas sėdėjo Senate, pirmame suole, šalia Pompėjaus. Jis atvyko dėl kažkokios priežasties pavėlavęs, nes kitu atveju, esu tikras, būtų suuodęs, kas dedasi. Šiaip ar taip, naujieną jis išgirdo kartu su kitais senatoriais. Augurui pareiškus, kad dievai palankūs ir posėdį galima pradėti, atsistojo Celeras ir paskelbė, kad ką tik gautas skubus pranešimas, kurį iš Tolimosios Ispanijos atsiuntęs Cezaris. Šį pranešimą jis pirmiausia ir norėtų perskaityti.

— *Sveikinimai Senatui ir visiems Romos žmonėms nuo imperatoriaus Gajaus Julijaus Cezario...*

Pasigirdus žodžiui „imperatorius“, per Senatą nuvilnijo nuostabos banga, o aš pastebėjau, kaip staiga ištiesinęs nugarą Ciceronas susižvalgė su Pompėjumi.

— *...nuo imperatoriaus Gajaus Julijaus Cezario, — pakartojo Celeras, pabrėždamas titulą. — Kariai laikosi gerai. Aš su legionu ir trimis kohortomis persikėliau per Herminijaus kalnus ir įtvirtinau taiką abipus Duero upės esančiose žemėse. Paskui išsiunčiau iš Gadų ten dislokuotą flotilę, kuri užėmė už septynių šimtų mylių į šiaurę esančią Brigantiją. Nukariavau Luzitanijos ir Galecijos gentis, o kariai mūšio lauke man suteikė imperatoriaus titulą. Sudariau sutartis, todėl mūsų iždą kasmet papildys dvidešimt milijonų sestercijų mokestinių pajamų. Romos imperija dabar siekia iki pat Atlanto jūros, tegyvuoja respublika.*“

Cezaris visada kalbėjo glaustai, todėl senatoriai, išgirdę tekstą, tą pačią akimirką suvokė jo laiško svarbą. Cezaris buvo išsiųstas tiktai valdyti Tolimosios Ispanijos, tai yra provincijos, kuri buvo laikoma daugiau ar mažiau taikinga, bet kažkokiu būdu įsigudrino užkariauti

kaimyninę šalį! Jo finansinis rėmėjas Krasas akimirksniu pašoko iš savo vietos ir pasiūlė Cezario pergales pažymėti trijų dienų valstybine padėkos švente. Bent kartą neprieštaravo net Katonas, kuris, išgirdęs žinią, atrodė lyg apkvaitęs, ir pasiūlymui buvo vieningai pritarta. Vėliau senatoriai pasipylė į saulės nušviestą kiemą. Daugelis jų susijaudinę aptarinėjo tokį stulbinantį žygdarbį. Deja, tik ne Ciceronas — atsidūręs pačiame srovės viduryje, jis ėjo vos vilkdamas kojas ir nuleidęs akis, tartum būtų dalyvavęs laidotuvėse.

— Maniau, kad patyręs jau ne vieną skandalą ir balansuodamas ant bankroto ribos jis bus žuvęs, — burbtelėjo jis, prisiyręs prie išėjimo, — bent jau metus ar dvejus.

Jis mostu davė ženklą, kad sekčiau iš paskos, tada išėjome laukan ir atsistojome pavėsingoje vietoje, senakule, kur prie mūsų priėjo Hortenzijus, Lukulas ir Katonas — visa trijulė atrodė nusiteikusi gedulingai kaip ir mano šeimininkas.

— Ką Cezaris dar sumanys? — niūriu balsu paklausė Hortenzijus. — Nejaugi dalyvaus konsulų rinkimuose?

— Būtent. O jums taip neatrodo? — atsakė Ciceronas. — Rinkiminė kampanija jam būtų vienas juokas — jei jis žada papildyti iždą po dvidešimt milijonų kasmet, galite būti tikri, kad sau pasiliks gerokai daugiau.

Kaip tik tuo metu pro šalį ėjo susimąstęs Pompėjus, ir pokalbis nutrūko, o atsinaujino tik tuomet, kai šis buvo pakankamai toli ir nebegalėjo nugirsti, apie ką jie kalbasi.

Ciceronas tyliai tarė:

— Eina Faraonas. Jo sunki smegeninė dabar dirba kaip malūno ratas, ir aš jau žinau, kaip pasielgčiau būdamas jo vietoje.

— Ir kaipgi? — susidomėjo Katonas.

— Sudaryčiau sandėrį su Cezariu.

Trejetas senatorių nesutikdami papurtė galvas.

— To niekad nebus, — paprieštaravo Hortenzijus. — Pompėjus negalėtų pakęsti, jei kas nors drauge su juo dalytųsi šlove.

— Tačiau šįkart jis nusileis, — tarė Ciceronas. — Jūs, gerbia-

mieji, nė už ką nesutiksite priimti jo siūlomų įstatymų, o Cezaris jam galėtų pažadėti visą pasaulį, kad tik Pompėjus paremtų jį rinkimuose.

— Bent jau ne šią vasarą, — tvirtai pareiškė Lukulas. — Romą nuo Atlanto skiria per daug kalnų ir upių, todėl Cezaris paprasčiausiai nesuspės sugrįžti.

— O aš matau dar vieną kliūtį, — pridūrė Katonas. — Cezaris svajoja apie triumfo eiseną, o iki jos jam teks palūkėti už miesto sienų.

— Ir mes galėsime užlaikyti jį ten keletą metų, — tarė Lukulas. — Taip, kaip jis privertė mane laukti penkerius metus. Galėdamas atkeršyti jam už tokį įžeidimą jausiu didžiausią palaimą.

Tačiau Cicerono tai neįtikino.

— Galbūt, galbūt, bet mano karti patirtis sako, kad mūsų draugo Gajaus sugebėjimų negalima neįvertinti.

Tai buvo išmintingas pastebėjimas, nes maždaug po savaitės Senatą pasiekė antras toks pat skubus pranešimas iš Tolimosios Ispanijos. Celeras ir jį perskaitė balsu visiems Senato nariams: kadangi jo užkariautos teritorijos buvo visiškai pajungtos Romai, Cezaris pranešė grįžtąs į tėvynę.

Katonas ėmė protestuoti:

— Provincijų valdytojai turi likti savo postuose tol, kol Senatas leis jiems elgtis kitaip. Siūlau perduoti Cezariui, kad jis turi likti ten, kur yra dabar.

— Jau per vėlu! — visai šalia manęs, nuo tarpdurio, pasigirdo kažkieno balsas. — Aš ką tik mačiau jį Marso lauke!

— Betgi tai neįmanoma, — sutriko Katonas. — Praeitą kartą, kai skaitėme jo laišką, Cezaris gyrėsi esąs Atlanto pakrantėje.

Vis dėlto Celeras atsargumo dėlei pasiuntė vieną vergą į Marso lauką patikrinti, ar pagrįstas gandas, o šis po valandos sugrįžęs pranašė, kad tai tiesa: Cezaris pralenkė savo pasiuntinį ir apsistojo pas savo draugą už miesto.

Romą apėmė didvyrių kulto karštligė. Kitą dieną Cezaris pasiuntė į Senatą savo pasiuntinį su prašymu leisti surengti triumfo eiseną rugsėjį, o prieš tai dalyvauti konsulų rinkimuose *in absentia*. Daugelis

Senato narių buvo nusiteikę patenkinti jo pageidavimą, suprasdami, kad Cezario šlovė ir jo pastaruoju metu įgyti turtai jau iš anksto beveik garantuoja pergalę. Surengus balsavimą jo šalininkai tikriausiai būtų laimėję. Todėl kiekvieną dieną, kai tik būdavo pateikiamas prašymas, atsistodavo Katonas ir paprasčiausiai užtęsdavo debatus, nepalikdamas laiko balsuoti. Kartais jis monotonišku balsu porindavo apie tai, kaip buvo nuversti Romos karaliai, arba imdavo visus varginti šnekomis apie senovės teisę. Nemažiau vargindavo ir jo kalbos apie tai, kaip svarbu įtvirtinti Senato valdžią legionams. Neužmiršdavo jis pakartotinai perspėti ir apie tai, koks pavojingas precedentas būtų sudarytas, leidus kandidatui dalyvauti konsulų rinkimuose, šiam vis dar disponuojant imperijumi: „Šiandien Cezaris prašo, kad leistume jam kandidatuoti į konsulus, o ryt gali imti ir pareikalauti."

Ciceronas asmeniškai nesikišdavo, bet išreikšdavo savo paramą Katonui: atvykdavo į Senato posėdžių salę kiekvieną kartą, kai tik šis kalbėdavo, ir sėdėdavo pirmame suole, arčiausiai kalbėtojo. Laikas ėjo Cezario nenaudai, ir jau atrodė, kad iškelti savo kandidatūros iki nurodytos datos jis nesuspės. Savaime suprantama, visi tikėjosi, kad pirmenybę jis teiks triumfui, o ne rinkimams, juk taip pasielgė ir Pompėjus, taip elgėsi visi didieji Romos karvedžiai; niekas nė neabejojo, kad triumfo šlovė neprilygstama. Tačiau šis žmogus buvo ne iš tų, kuriems galios demonstracija svarbiau už realią galią. Ketvirtosios Katono obstrukcijų dienos pavakarę, kai posėdžių salė jau tuštėjo, o ilgi vidurvasario šešėliai klaidžiojo apleistais suolais, Cezaris ėmė ir atsibeldė į Senatą. Senatoriai, kurių tuo metu buvo belikę apie dvidešimt, negalėjo patikėti tuo, ką mato. Atvykusysis nusirengė savo karinę uniformą ir apsivilko togą.

Nusilenkęs pirmininkaujančiam konsului Cezaris atsisėdo į pirmą suolą priešingoje nuo Cicerono pusėje. Paskui mandagiai linktelėjo mano šeimininkui ir, patogiai įsitaisęs, ėmė klausytis Katono. Tačiau didaktikas tą pačią akimirką prarado kalbos dovaną. Nebeturėdamas motyvacijos tęsti kalbos jis staiga atsisėdo, o Cezaris jau kitą mėnesį bendru visų centurijų sutarimu buvo išrinktas konsulu ir pakartojo Cicerono pasiekimą.

XVI

Visa Roma laukė tolesnių Cezario veiksmų.

— Galime tikėtis tik vieno, — pastebėjo Ciceronas, — kad ir ką jis darytų, viskas bus netikėta.

Taip ir atsitiko. Laukti teko penkis mėnesius, bet žingsnis, kurį jis žengė, buvo tobulas.

Metams einant į pabaigą, kažkurią gruodžio dieną, prieš pat Cezario prisaikdinimą, pas Ciceroną apsilankė garsusis ispanas Lucijus Kornelijus Balbas.

Šiam įžymiam veikėjui tuo metu buvo keturiasdešimt. Jis buvo gimęs Gaduose, finikiečių kilmės, o vertėsi prekyba ir turėjo sukaupęs nemažai turto. Balbas buvo tamsaus gymio, jo plaukai ir barzda — juodi lyg gagatas, o dantys ir akių baltymai — tarytum iš poliruoto dramblio kaulo. Jis kalbėjo greitakalbe ir dažnai juokdavosi, iš pasitenkinimo atlošęs atgal savo mažą ir dailią galvą; pabuvę jo kompanijoje, kad ir visai trumpai, net didžiausi Romoje nuobodos pasijausdavo esą tikri linksmuoliai. Balbas pasižymėjo vienu ypatingu gebėjimu — prisitaisyti prie įtakingų žmonių — pirmiausia prie Pompėjaus, kuriam tarnavo Ispanijoje ir kurio dėka gavo Romos pilietybę, o paskui prie Cezario, su kuriuo susipažino, pastarajam einant valdytojo pareigas, buvo jo paskirtas vyriausiuoju inžinieriumi Luzitanijoje ir galiausiai kartu su juo kaip jo pasiuntinys atvyko į Romą. Balbas pažinojo visus, net jeigu šie iš pradžių jo ir nežinodavę. Taigi Balbas aną gruodžio rytą įvirto į Cicerono namus ir plačiai išskėtęs rankas, lyg būtų sutikęs savo artimiausią bičiulį, puolė sveikinti šeimininko.

— Mano mielas Ciceronai, — svečias kalbėjo su stipriu akcen-

tu, — sakyk, kaip laikaisi? Atrodai gerai kaip visada, o kitokio tavęs, beje, niekada ir nesu matęs!

— Vadinasi, nei kiek nesikeičiu, — Ciceronas rankos mostu pakvietė Balbą sėstis. — O kaip Cezaris?

— O, tiesiog nuostabiai, — atsakė Balbas, — iš tikrųjų nuostabiai. Jis prašė perduoti tau pačius geriausius linkėjimus ir patikinti, kad jis yra tavo didžiausias ir nuoširdžiausias draugas pasaulyje.

— Vadinasi, mums pats metas pradėti skaičiuoti šaukštus, Tironai, — kreipėsi į mane šeimininkas, o tuo metu Balbas suplojo delnais ir, kilstelėjęs kelius, tiesiogine prasme ėmė raitytis iš juoko.

— Gerai pasakyta — „skaičiuoti šaukštus“! Nėra ko pridurti. Perduosiu jam šiuos žodžius — Cezariui tai patiks. Šaukštus! — Balbas nusišluostė ašaras ir luktelėjo, kol atgaus kvapą. — Ai, ai! O jei rimčiau, Ciceronai, tai Cezaris draugystės šiaip sau nesiūlo. Jis laikosi nuostatos, kad gyvenime svarbu ne žodžiai, bet darbai.

Ciceronas priešais save turėjo visą šūsnį teisinių dokumentų, kuriuos jam reikėjo perskaityti.

— Balbai, — su nuovargiu balse tarė šeimininkas, — reikia manyti, kad atėjai pasakyti kažką konkretaus. Gal teiktumeis tai padaryti?

— Žinoma. Matau, kad esi užsiėmęs. Atleisk, — svečias pridėjo ranką sau prie širdies. — Cezaris prašė perduoti, kad jis jau susitarė su Pompėjumi. Jie tikisi pagaliau išspręsti tą žemės reformos klausimą visiems laikams.

Ciceronas tą pačią akimirką žvilgtelėjo į mane — viskas vyko taip, kaip jis buvo numatęs.

— Ir kaip tai pavyks padaryti?

— Respublikai priklausančios žemės Kampanijoje bus padalytos demobilizuotiems Pompėjaus legionieriams ir skurstantiems romėnams, kurie nori ūkininkauti. Šiuo reikalu užsiims dvidešimties asmenų komisija. Cezaris labai tikisi tavo paramos.

Ciceronas, negalėdamas patikėti, nusijuokė:

— Bet juk tai kone identiškas įstatymo projektas tam, kurį jis buvo pateikęs mano konsulato pradžioje ir kurį aš atmečiau!

— Ne, šįkart padarytas vienas svarbus pakeitimas, — plačiai šypsodamas paaiškino Balbas. — Bet tegul tai bus tik tarp mūsų, gerai? — Iš pasitenkinimo netgi jo antakiai šokinėjo. Jis savo mažu rausvu liežuviu apvedžiojo didelių baltų dantų kraštus. — Oficialią komisiją sudarys dvidešimt narių, tačiau iš tikrųjų visus klausimus spręs penkių patikimų magistratų grupė. Cezariui būtų didelė garbė, — tiesą sakant, didžiausia garbė, — jei sutiktumei būti vienas iš jų.

Ciceronas tam tikrai nebuvo pasirengęs.

— Nejaugi? O kas būtų likusieji keturi?

— Be tavęs dar būtų Cezaris, Pompėjus, dėl trečiojo, tiesa, kol kas neaišku, ir... — Balbas nutilo, norėdamas, kad jo žodžiai padarytų didesnį įspūdį, panašiai kaip fokusininkas, kuris iš tuščio krepšio ištrauks egzotišką paukštį, — ir Krasas.

Iki tos akimirkos Ciceronas į ispaną žiūrėjo — tiesa, nepiktai — iš aukšto, lyg į juokų objektą, kaip į vieną iš susireikšminusių „tarpininkų", šmėžuojančių politiniame gyvenime. Šįsyk Cicerono žvilgsnis atrodė kupinas nuostabos.

— *Krasas?* — pakartojo jis. Bet juk Krasas vargu ar gali ramiai gyventi viename *mieste* su Pompėjumi. Kaip jis išsėdėtų šalia Pompėjaus toje penkių asmenų taryboje?

— Krasas yra brangus Cezario draugas. Ir Pompėjus yra brangus Cezario draugas. Juk Cezaris taip pat valstybės labui suvaidino skyrybas.

— Sakyčiau, savo paties labui! To niekada nebus.

— Galiu tau garantuoti, kad bus. Trijulė jau buvo susitikusi ir dėl visko sutarė. Romoje nėra jėgos, kuri atsilaikytų prieš šią sąjungą.

— Jei viskas jau sutarta, tai kuriems galams reikalingas aš?

— Esi neprilygstamas autoritetas, Tėvynės Tėvas.

— Vadinasi, manęs prisireikė paskutinę akimirką respektabilumo įvaizdžiui sukurti?

— Visai ne, visai ne. Būtumei pilnateisis kolega. Cezaris įgaliojo mane pasakyti, kad joks rimtas su imperijos valdymu susijęs sprendimas nebūtų priimamas pirmiau nepasikonsultavus su tavimi.

— Jei teisingai suprantu, ši taryba veiktų kaip vykdomoji valstybės valdžios institucija?

— Būtent.

— Ar ilgam ji būtų sudaryta?

— Atsiprašau?

— Kada toji tarybą būtų panaikinta?

— Ji niekada nebūtų panaikinta. Ji būtų nuolatinė.

— Bet juk tai siaubinga! Mūsų istorijoje nėra precedento tokiai institucijai. Tai būtų pirmas žingsnis į diktatūrą!

— Būtent, mano mielas Ciceronai!

— Kasmetiniai rinkimai nebeturėtų jokios prasmės. Konsulai būtų tik lėlės, Senato galėtų ir nebūti. Užtektų šios tarybos, kuri spręstų visus teritorinius ir mokesčių klausimus...

— Ji garantuotų stabilumą...

— Tai būtų kleptokratija!

— Nejaugi tu iš tikrųjų *atmeti* Cezario pasiūlymą?

— Perduok savo šeimininkui, kad aš vertinu jo parodytą dėmesį ir noriu būti jo draugas, bet negaliu priimti jo pasiūlymo.

— Ką gi, — Balbas buvo akivaizdžiai apstulbęs, — jis labai nusivils, netgi susigraudins, tą patį galėčiau pasakyti ir apie Pompėjų su Krasu. Be abejo, jiems būtų malonu išgirsti tavo patikinimą, kad bent jau neoponuosi jiems.

— Nė neabejoju, kad jiems būtų malonu!

— Taip, jiems iš tiesų būtų malonu. Jie nenori, kad kiltų kokių nepatogumų. Tačiau susidūrę su pasipriešinimu jie imsis atitinkamų priemonių.

Ciceronas stengėsi valdytis.

— Gali jiems perduoti, kad aš daugiau kaip metus stengiausi dėl Pompėjaus, kad jo kariai, kaip pridera, gautų žemes, nepaisant įnirtingo Kraso pasipriešinimo. Gali jiems perduoti, kad aš ir toliau nenusileisiu. Tačiau dalyvauti slaptame sandėryje, kurio tikslas — pasitelkus intrigas suformuoti naują valdymo organą, nesiruošiu. Tai būtų

pasityčiojimas iš viso to, už ką aš kovojau visuomeniniame gyvenime. Manau, gali uždaryti duris iš kitos pusės.

Balbui išėjus, Ciceronas sėdėjo bibliotekoje paskendęs tyloje, o aš pirštų galais vaikštinėjau aplink jį, rinkdamas į krūveles jo korespondenciją.

— Tu tik pagalvok, — galiausiai prabilo šeimininkas, — sumanė pas mane atsiųsti tą Viduržemio jūros kilimų pirklį, kad šis pasiūlytų man respublikos penktąją dalį už žemiausią kainą! Mūsų Cezaris puikuojasi esąs doras žmogus, o iš tikrųjų jis yra pats baisiausias sukčius.

— Galime prisišaukti bėdą, — perspėjau aš.

— Ką gi, tebūnie. Lauksiu bėdos, bet nei kiek nebijau.

Tačiau jis akivaizdžiai bijojo, bet staiga aš vėl pastebėjau tą pačią savybę, kuri mane labiausiai žavėjo — susitelkti, prisiversti ir galiausiai vis tiek priimti teisingą sprendimą. Juk jis tikriausiai suprato, kad nuo šiol jo padėtis Romoje taps vis labiau pažeidžiama. Po dar vieno ilgo apmąstymo jis prisipažino:

— Visą laiką, kol tas ispanas sąvadautojas malė liežuviu, aš nesilioviau galvojęs, ką mano poetinėje autobiografijoje man sako Kaliopė. Ar pameni jos žodžius? — Ciceronas užsimerkė ir ėmė deklamuoti:

„Kelių, kurių nuo pat savo jaunų dienų ieškojai,

Ir tų, kuriais ėjai, kai konsulu tapai, dorybėm pasipuošęs,

Laikykis jų tvirtai, o tavo geras vardas tegul per amžius liaupsinamas būna.“

Aš irgi turiu ydų, Tironai, — tu jas žinai geriau negu bet kas kitas, todėl man nėra reikalo jų dabar vardyti, — bet aš ne toks kaip Pompėjus, Cezaris ar Krasas. Kad ir ką būčiau padaręs, kad ir kokios būtų mano klaidos, aš viską dariau dėl savo šalies; o jie viską daro galvodami tik apie save, net ir padėdami tokiam išdavikui kaip Katilina.

Ciceronas giliai atsiduso. Man pasirodė, kad tokia principinga jo laikysena nustebino jį patį.

— Atrodo, teks pamiršti viską — senus gerus laikus, taikingą sugyvenimą su priešais, galią, pinigus populiarumą...

Jis sukryžiavo ant krūtinės rankas ir įsistebeilijo sau į kojas.

— Daug ko reikės atsisakyti, — pritariau jam.

— Daug. Tai gal pasivyk Balbą ir perduok jam, kad aš persigalvojau?

— Nejaugi? — nekantravau aš — dėl ramaus gyvenimo buvau pasiryžęs viskam — bet Ciceronas tarytum negirdėjo. Jis toliau mąstė apie istoriją ir heroizmą, o aš vėl nuėjau tvarkyti korespondencijos.

Vyliausi, kad „Trigalvis slibinas", kaip buvo imtas vadinti Cezario, Pompėjaus ir Kraso triumviratas, dar kartą pateiks savo pasiūlymą, bet Ciceronas jo daugiau nebeišgirdo. Kitą savaitę Cezaris tapo konsulu ir nieko nelaukdamas pateikė Senatui įstatymo projektą dėl žemės. Stovėjau prie durų, kur buvo susispietusi didžiulė minia, kai jis ėmė teirautis, ką apie tai mano aukštesnieji magistratai. Pirmasis, į kurį Cezaris kreipėsi, buvo Pompėjus. Žinoma, didysis karvedys jam nedvejodamas pritarė, taip pat ir Krasas. Po jų atėjo eilė Ciceronui, kuris, įdėmiai stebint Cezariui, nors ir su įvairiomis išlygomis, irgi pritarė. Hortenzijus pasisakė prieš įstatymo projektą. Lukulas — taip pat. Celeras pasekė jų pavyzdžiu. Baigęs vyresniųjų ir įtakingesnių senatorių apklausą Cezaris kreipėsi į Katoną — pastarasis pareiškė irgi nepritariąs tokiam pasiūlymui. Tačiau užuot, kaip pasisakiusieji pirmiau, išreiškęs savo nuomonę ir atsisėdęs, Katonas tęsė ydingą įstatymo projektą demaskuojančią kalbą, mintimis sugrįždamas į praeitį ir joje ieškodamas precedentų, patvirtinančių, kad valstybinė žemė buvo valdoma pagal įgaliojimą visos tautos vardu ir jokie politikai perėjūnai, siekdami asmeninės naudos, neturėjo teisės jos parceliuoti. Po valandos tapo aišku, kad jis nė nemano sėstis atgal į savo vietą ir vėl griebėsi savo įprastinės delsimo taktikos.

Cezaris vis labiau niršo ir nekantraudamas trepsėjo koja. Pagaliau jis atsistojo.

— Mums jau atsibodo klausyti, — pareiškė jis, pertraukdamas Katoną viduryje sakinio. — Sėsk į vietą, tu prakeiktas šventeiva zauniau, leisk tarti žodį ir kitiems.

— Kiekvienas senatorius turi teisę kalbėti tiek, kiek jis pats

nori, — atsikirto Katonas. — Tau būtų ne pro šalį pasidomėti Senato darbą reglamentuojančiais įstatymais, jei nori jam vadovauti.

Tai pareiškęs jis kalbėjo toliau.

— Sėsk! — užbaubė Cezaris.

— Manęs tu neišgąsdinsi, — pareiškė Katonas, atsisakydamas užleisti vietą.

Ar jums kada nors yra tekę matyti plėšrų paukštį, kraipantį galvą į vieną ir į kitą pusę, išvydus galimą grobį? Kaip tik taip tąsyk atrodė Cezaris. Jo paukštiškas profilis pakrypo pirmiausia į kairę, paskui į dešinę, o tada ištiesė ilgą pirštą ir pamojo juo artimiausiam liktoriui. Paskui parodė į Katoną.

— Išvesk jį, — liepė jis gergždžiančiu balsu.

Deja, liktorius entuziazmu nedegė.

— Ar negirdi, ką pasakiau? — šiurpą keliančiu balsu pakartojo Cezaris. — *Išvesk jį!*

Išsigandusiam vaikinui kartoti trečiąsyk nereikėjo. Su pustuziniu savo pavaldinių jis leidosi taku tarp eilių link Katono, kuris, nekreipdamas dėmesio į suolais besiropščiančius liktorius, kalbėjo kaip kalbėjęs. Du vyrai paėmė jį už rankų ir nutempė prie išėjimo, o trečiasis, stebint išsigandusiems senatoriams, surinko visas iždo sąskaitas, su kuriomis Katonas nesiskirdavo.

— Ką mums su juo daryti? — pasiteiravo artimiausias liktorius.

— Įmeskite į karcerį, — įsakė Cezaris, — ir tegul jis naktį ar dvi savo išminties lobiais pasidalija su žiurkėmis.

Išvesdinus iš Senato salės Katoną, kai kurie senatoriai ėmė reikšti nepasitenkinimą tokiu neleistinu elgesiu. Didysis stoikas buvo velkamas visai pro mane — jis nesipriešino, tačiau be perstojo šūkavo kažką nesuprantama apie Skantijos miškus. Iš savo vietos pirmoje eilėje atsistojo Celeras ir nuskubėjo paskui suimtąjį, įkandin jo nusekė Lukulas, o jiems iš paskos — Cezario kolega, konsulas Markas Bibulas. Man atrodė, kad šioje demonstracijoje dalyvavo trisdešimt ar net keturiasdešimt senatorių. Nuo pakylos nusileidęs Cezaris bandė sutrukdyti kai kuriems išeinantiems. Prisimenu, kaip jis stvėrė už rankos senąjį

Petrėjų, kurio vadovaujama kariuomenė prie Pizos buvo sumušusi Katilinos legionus.

— Petrėjau! — šūktelėjo Cezaris. — Juk tu karys kaip ir aš. Kodėl pasitrauki?

— Todėl, — atšovė Petrėjus, ištraukdamas ranką, — kad geriau būti su Katonu kalėjime nei su tavimi Senate!

— Tai ir nešdinkis! — jam nueinant šūktelėjo Cezaris. — Nešdinkitės visi! Tik atminkite: kol aš būsiu konsulas, liaudies valios neužgniauš jokios procedūrinės gudrybės, jokios protėvių tradicijos! Norėsite jūs to ar nenorėsite, įstatymo projektas bus pateiktas liaudies susirinkimui ir mėnesio gale jis bus priimtas.

Jis nužingsniavo atgal prie savo krėslo ir apžvelgė visą salę, norėdamas įsidėmėti visus, išdrįsusius nepaklusti jo autoritetui.

Atliekant įprastinį posėdyje dalyvaujančių Senato narių patikrinimą, Ciceronas, nors ir nepatogiai jausdamasis, buvo likęs savo vietoje, o posėdžiui pasibaigus kieme susidūrė su jo laukiančiu Hortenzijumi, kuris priekaištaujamu tonu pasiteiravo, kodėl šis neišėjęs anksčiau, kartu su kitais.

— Neversk man kaltės dėl nemalonumų, į kuriuos tu pats įstūmei, — atsakė Ciceronas. — Aš gi tave perspėjau, kas atsitiks, jei nepaisysi Pompėjaus.

Vis dėlto pastebėjau, kad mano šeimininkas tąsyk atrodė sutrikęs ir tučtuojau patraukė namo.

— Ir kaip aš taip įsigudrinau pats sau sugadinti gyvenimą? — prasitarė man Ciceronas, mums lipant į kalvą. — Jei stoju Cezario pusėn, nieko nelaimiu, užtai jo priešai laiko mane persimetėliu. Tapau tikru politikos genijumi!

Esant normaliai padėčiai, Cezario įstatymo projektas nebūtų buvęs patvirtintas arba jo autoriui būtų tekę ieškoti kompromiso. Pirmiausia jam pasipriešino jo kolega, konsulas Markas Bibulas, išdidus ir ūmaus būdo patricijus, kuris, didžiausiai savo nelaimei, visada

eidavo tas pačias pareigas kaip ir Cezaris, kuris galiausiai jį taip nustelbė, kad tauta netgi pamiršo jo vardą. „Man jau pabodo vaidinti Poliuksą Kastorui", — kartą pareiškė jis ir prisiekė, kad dabar, kai jis tapo konsulu, viskas bus kitaip. Cezariui opoziciją sudarė mažiausiai trys tribūnai: Ancharijus, Kalvinas ir Fanijus — jie vis vetavo įstatymo projektą. Vis dėlto Cezaris buvo pasiryžęs pasiekti savo, kad ir kokią kainą reikėtų užmokėti, todėl ėmėsi naikinti Romos konstituciją, ir už tai jis — esu įsitikinęs — bus keikiamas visais laikais.

Visų pirma į įstatymo projektą jis įterpė punktą, reikalaujantį, kad kiekvienas Senato narys duotų priesaiką, už kurios sulaužymą grėstų mirties bausmė, niekada nemėginti atšaukti įstatymo, kuris jau yra įstatymo kodekse. Paskui Cezaris sušaukė liaudies susirinkimą, kuriame dalyvavo ir Krasas su Pompėjumi. Ciceronas kartu su kitais senatoriais tąsyk savo ausimis išgirdo, kaip Pompėjus pirmą kartą per visą savo ilgą karjerą buvo išprovokuotas tiesiogiai pagrasinti.

— Pateiktas įstatymo projektas yra teisingas, — pareiškė karvedys. — Mano vyrai liejo kraują už romėnų žemes, todėl būtų visiškai teisinga, jei jiems būtų atlyginta ta pačia žeme.

— O ką, — apsimestinai susirūpinęs paklausė Cezaris, — jei įstatymo projekto priešininkai griebtųsi smurto?

— Jei kas užsimos kalaviju, apsiginsiu skydu, — atsakė Pompėjus ir tuoj pat grasinamai pridūrė: — Ir savo kalavijo, aišku, nepamiršiu.

Minia net suošė iš pasitenkinimo. Ciceronas nebegalėjo ilgiau kentėti. Jis apsigręžė ir braudamasis pro kitus senatorius išėjo iš susirinkimo.

Pompėjaus žodžiai neabejotinai reiškė kvietimą į kovą. Į Romą ėmė plūsti jo karo veteranai. Jis sumokėjo jiems už tai, kad iš įvairių Italijos vietų atvyktų į Romą, įkurdino juos palapinėse už miesto arba pigiuose nuomojamuose kambariuose pačiame mieste. Jie slapta atsigabeno ginklų, kuriuos, reikalui esant, tikėjosi panaudoti sausio gale, kuomet turėjo įvykti liaudies susirinkimas, nulemsiantis įstatymo projekto dėl žemės likimą. Senatoriai, žinomi kaip projekto priešininkai, gatvėje būdavo sutinkami patyčiomis, o jų namai apmėtomi akmenimis.

Bauginimo kampanijai, kuria buvo siekiama pasitarnauti „Trigalviui žvėriui", vadovavo tribūnas P. Vatinijus, garsėjęs kaip baisiausiai atrodantis Romoje vyras. Vaikystėje jis sirgo skrofulioze, todėl ant veido ir kaklo visam gyvenimui liko raudonai mėlyni gumbai. Jo plaukai buvo reti, o kojos — kreivos kaip rachitiko, todėl visuomet vaikščiojo plačiai išsižergęs, lyg būtų ką tik po ilgos kelionės nulipęs nuo žirgo arba pridėjęs į kelnes. Nors ir keista, šis žmogus gebėjo greitai sužavėti ir nesirūpino, ką apie jį kalba aplinkiniai: į priešų sąmojus apie jo išvaizdą jis visada atsikirsdavo dar didesniu sąmoju. Jo pusėje buvo ir Pompėjaus kariai, ir plebėjai. Jis sušaukė ne vieną liaudies susirinkimą Cezario įstatymo projektui paremti, o vienąsyk iškvietė Bibulą kryžminei apklausai į tribūnų pakylą. Pastarasis net ir neerzinamas būdavo irzlus, todėl Vatinijus, tai žinodamas, savo šalininkams liepė surišti keletą medinių suolų ir iš jų nutiesti tiltą, kuris tribūnų pakylą sujungtų su karceriu. Atėjus tinkamam metui, kai Bibulas, atsakinėdamas į jam užduodamus klausimus, griežtu tonu pasmerkė žemės įstatymo projektą — „Nė nesitikėk, kad tavo įstatymas šiemet bus priimtas! Net jeigu jūs visi to norėsite!" — Vatinijus įsakė jį suimti ir specialiai suręstu tiltu — kaip piratai veda pasmerktuosius mirti — nuvesti į kalėjimą.

Ciceronas šią sceną stebėjo iš savo sodo, nuo sausio šalčio susisupęs į apsiaustą. Jis jautėsi labai nelaimingas ir stengėsi laikytis kuo atokiau. Juolab kad netrukus jį visu smarkumu užgriuvo asmeninės bėdos.

Vieną rytą, pačiame šių audringų įvykių sūkuryje, atidaręs duris išvydau gatvėje lūkuriuojantį Antonijų Hibridą. Buvo praėję jau treji metai po paskutinio mūsų susitikimo, todėl iš pradžių jo nepažinau. Nuo Makedonijos mėsos ir vyno jis buvo labai sustambėjęs, o veidas atrodė dar raudonesnis, tartum apteptas dėmėtų raudonų riebalų sluoksniu. Kai įvedžiau svečią į biblioteką, Ciceronas pašoko iš vietos, lyg būtų išvydęs šmėklą, nors tam tikra prasme tai buvo tiesa, mat Hibridos asmenyje jį aplankė praeitis — ir ne šiaip sau, o pasirengusi atkeršyti. Konsulato pradžioje, kai jiedu sudarė savo sandėrį, Ciceronas raštu įsipareigojo ginti Hibridą, jei šiam kada nors būtų pareikšti

kaltinimai; pagaliau buvęs kolega atvyko su reikalavimu tesėti pažadą. Paėmęs iš kartu su juo atvykusio vergo kaltinamąjį aktą, Hibrida ištiesė jį Ciceronui. Svečio ranka taip drebėjo, kad aš išsigandau, jog jį gali ištikti širdies priepuolis. Paėmęs dokumentą Ciceronas pakreipė jį į šviesą, kad galėtų perskaityti.

— Kada jis buvo įteiktas?

— Šiandien.

— Ar supranti, koks tai dokumentas?

— Ne. Todėl aš jį iškart ir atsinešiau pas tave. Ko jau ko, bet teisinių terminų aš niekada nesuprasdavau.

— Tai yra kaltinimas išdavyste. — Ciceronas su vis stiprėjančiu sumišimu veide atidžiai skaitė raštą. — Keista. Jau greičiau būčiau pamanęs, kad jie gali tave apkaltinti korupcija.

— Klausyk, Ciceronai, ar negalėtum įpilti šlakelį vyno, ką?

— Luktelėk. Spręsti tokius rimtus klausimus reikia blaivia galva. Čia rašoma, kad Istrijoje praradai kariuomenę.

— Tik pėstininkus.

— Tik pėstininkus! — Ciceronas nusijuokė. — Kada tai įvyko?

— Prieš metus.

— O kas kaltintojas? Ar jis jau paskirtas?

— Taip, vakar buvo prisaikdintas. Tai tas tavo statytinis, jaunasis Celijus Rufas.

Žinia prilygo griaustiniui iš giedro dangaus. Tai, kad Rufas nutraukė ryšius su savo buvusiu mokytoju, niekam nebuvo paslaptis. Tačiau tai, kad jis savo pirmajam reikšmingam pasirodymui viešumoje pasirinks Cicerono buvusio kolegos konsulato metais teismą, reiškė tikrų tikriausią jo buvusio patarėjo išdavystę. Ciceronas net atsisėdo — tokia netikėta jam buvo ši naujiena.

— Maniau, kad tavo teismu labiausiai suinteresuotas Pompėjus.

— Taip ir yra.

— Tai kodėl jis leidžia, kad tokios svarbios bylos imtųsi Rufas?

— Neįsivaizduoju. Ar jau galim išgerti?

— Pamiršk tą prakeiktą vyną nors akimirką. — Ciceronas suvy-

niojo raštą ir ėmė juo tekšenti sau į delną. — Man nepatinka šio rašto turinys. Rufas labai daug žino apie mane. Jis gali daug ką išknisti.

Šeimininkas numetė kaltinamąjį raštą Hibridai ant kelių.

— Tau vertėtų susirasti kitą gynėją.

— Bet man reikia tavęs! Tu — geriausias. O be to, mes susitarėm, prisimeni? Aš įsipareigojau dalytis su tavimi savo pelnu, o tu pasižadėjai ginti mane teisme.

— Aš pasižadėjau ginti tave, jei tau būtų pareikšti kaltinimai korupcija. Apie išdavystę nebuvo nė žodžio.

— Tai neteisinga. Tu nesilaikai duoto žodžio.

— Paklausyk, Hibrida. Aš sutinku duoti parodymus tavo naudai, bet visas šis reikalas gali būti pinklės, paspęstos Cezario, o gal Kraso, ir aš pasielgčiau kaip paskutinis kvailys, jei kiščiau galvą į kilpą.

Hibridos akys, nors ir giliai įkritusios, kaip visada buvo ryškiai mėlynos, tarytum safyrai įspausti į raudono molio gniutulą.

— Girdėjau, kad labai prasigyvenai, — pareiškė jis. — Prisipirkai namų...

Ciceronas vangiai mostelėjo ranka.

— Nė nebandyk manęs gąsdinti.

— Laba gražu, — tęsė Hibrida, nužvelgdamas biblioteką. — Ar žmonės žino, iš kur tu gavai pinigų už visa tai sumokėti?

— Įspėju tave: aš galiu vienodai sėkmingai liudyti ne tik kaip gynybos, bet ir kaip kaltintojo liudytojas.

Tačiau grasinimas nuskambėjo neįtikinamai — tai turėjo suprasti ir pats Ciceronas, nes jis staiga, lyg norėdamas nuvyti nemalonų vaizdinį, perbraukė ranka savo veidą.

— Ir vis dėlto manau, kad galėtum išgerti su manimi taurę vyno, — su balse juntamu pasitenkinimu pasiūlė Hibrida. — Praskalavus gerklę geriau matosi.

Balsavimo dėl Cezario pateikto įstatymo projekto išvakarėse išgirdome nuo forumo sklindantį triukšmą — kūjų kaukšėjimą, pjūklų

džyravimą, įkaušusių vyrų dainas, džiaugsmingus šūksmus, verksmą ir dūžtant indus. Auštant virš teritorijos, plytinčios už Kastoro šventyklos, ten, kur turėjo vykti balsavimas, kabojo tirštas rudų dūmų debesis.

Kruopščiai apsirengęs Ciceronas išėjo į forumą, lydimas dviejų asmens sargybinių, dviejų savo šeimynos narių, iš kurių vienas buvau aš, o kitas — dar vienas raštininkas, ir keletas pas jį pagalbos nuolat besikreipiančių romėnų, norėjusių būti pastebėtų kartu su juo. Visos gatvės ir skersgatviai, vedantys į lauką, kuriame turėjo įvykti balsavimas, buvo pilni romėnų. Daugelis, atpažinę Ciceroną, pasitraukdavo iš kelio, kad jį praleistų. Tačiau maždaug tiek pat žmonių specialiai blokuodavo praėjimą, todėl Cicerono apsaugininkams teko juos jėga nustumti nuo kelio. Pamažu skynėmės kelią į priekį, kol pastebėjome laisvesnį plotą, iš kurio buvo matyti šventyklos laiptai, ant kurių stovėdamas jau kalbėjo Cezaris. Deja, girdėjome tik padrikus žodžius ir nieko daugiau. Tarp mūsų ir jo bangavo kelių tūkstančių žmonių minia. Dauguma jų buvo karo veteranai, čia pat, prie degančių laužų, ant kurių virė maistą ir šildėsi, praleidę visą naktį.

— Jie ne dalyvauja susirinkime — jie užėmė jį.

Po kiek laiko supratome, kad ten, kur ėjo Šventasis kelias, priešingoje nuo mūsų pusėje, kilo muštynės, ir netrukus išgirdome kalbas, kad ten pasirodė Bibulas ir trys tribūnai, pasirengę vetuoti įstatymo projektą. Tai buvo itin drąsus jų poelgis. Stovėjusieji aplink mus pradėjo iš po savo drabužių traukti durklus ir net kalavijus. Buvo aiškiai matyti, kad Bibului ir jo rėmėjams vargu ar pavyks pasiekti šventyklos laiptus. Mes jų nematėme, tik galėjome iš šūksnių ir kumščių mosavimo spręsti apie tai, kaip jiems sekasi irtis pirmyn. Tribūnai gana greitai buvo parblokšti ir nuvilkti į šalį, tačiau Bibului, o netrukus ir Katonui — pastarasis buvo išleistas iš kalėjimo — kažkokiu būdu pavyko pasiekti savo tikslą.

Plėšdamas nuo savęs rankas, kurios bandė jį sulaikyti, Bibulas vargais negalais užsiropštė ant pakylos. Jo toga buvo nuplėšta nuo pečių, o veidu sruveno kraujas. Cezaris į jį tik dirstelėjo ir kalbėjo toliau. Įtūžusi minia kėlė kurtinantį triukšmą. Bibulas parodė į dangų,

paskui plaštaka persibraukė sau per gerklę. Savo gestą jis pakartojo kelissyk, kol supratome, ką jis nori tuo pasakyti — kaip konsulas jis stebėjo dangų ir dabar skelbia, kad dievų siunčiami ženklai nepalankūs, todėl negalima jokia visuomeninė veikla. Tačiau Cezaris nekreipė dėmesio. Paskui ant pakylos pasirodė du augaloti vyrai su statine, panašia į tokias, kurios naudojamos lietaus vandeniui rinkti. Jie iškėlė ją virš Bibulo galvos ir apvertė. Spėju, kad visa minia per naktį į ją pylė išmatas, nes statinė buvo iki kraštų sklidina bjauriai dvokiančio rudo skysčio, kuriuo Bibulas netrukus buvo kiaurai permerktas. Jis bandė trauktis į šalį, tačiau paslydo ir visu ūgiu dribo ant šono. Akimirką kitą jis tik gaudė kvapą, negalėdamas nė pajudėti. Tada pamačiau, kad į viršų tempiama dar viena panaši statinė, ir jis tuo metu ėmė ropoti į šalį, — aš jo dėl to visiškai nekaltinau, — lydimas tūkstantinės minios patyčių. Jis ir jo šalininkai pasitraukė iš forumo ir galiausiai pasislėpė Jupiterio Globėjo šventykloje, ten pat, iš kur Ciceronas savo oratoriniais sugebėjimais ne per seniausiai buvo išvaręs Sergijų Katiliną.

Taip niekingiausiomis aplinkybėmis buvo priimtas didysis Cezario pasiūlytas žemės reformos įstatymas, pagal kurį žemės gavo dvidešimt tūkstančių Pompėjaus karo veteranų, o po jų ir skurstantys miestiečiai, galėję įrodyti auginą daugiau kaip tris vaikus. Ciceronas nedalyvavo balsavime, nes jo rezultatai buvo jau iš anksto nulemti, ir koja už kojos parsliūkino namo, o čia nieko, net Terencijos, nenorėjo matyti akyse — toks prislėgtas jis jautėsi.

Kitą dieną gatvės vėl buvo pilnos Pompėjaus kareivių. Per naktį šventę, jie nuo pat ryto visą dėmesį nukreipė į Senato pastatą, susispietė forume ir laukė, ar Senato nariai išdrįs ginčyti įvykusio fakto teisėtumą. Jie buvo palikę tik siaurą praėjimą, kuriuo vienu metu greta galėjo praeiti trys ar keturi vyrai, todėl aš, šalia Cicerono eidamas pro juos, jaučiausi nelabai maloniai, nors mano šeimininką kariai sveikino gana draugiškai: „Sveikas, Ciceronai!“ ir „Ciceronai, nepamiršk mūsų!“ Įėjęs į pastato vidų išvydau kaip niekada prislėgtus veidus. Buvo pirmoji mėnesio diena, ir Senatui vadovaujančio konsulo krėsle sėdėjo Bibulas sutvarstyta galva. Jis tuojau pat atsistojo ir pareikalavo, kad

Senatas pasmerktų gėdingą vakarykštį smurtą, o priimtą įstatymą paskelbtų negaliojančiu, nes susirinkimas įvykęs ignoruojant pranašingus ženklus, kurie buvę nepalankūs. Deja, pasiryžusių tokiam žingsniui neatsirado — šiaip ar taip, lauke lūkuriavo keli šimtai gerai ginkluotų vyrų. Susidūręs su mirtina kolegų tyla Bibulas prarado savitvardą.

— Respublikos valdymo organas virto parodija, — sušuko jis, — ir aš neketinu jam ilgiau priklausyti! Jūs įrodėte, kad esate neverti Romos senato vardo. Kol aš būsiu konsulas, neįvyks nė vienas Senato susirinkimas. Sėdėkite namie, gerbiamieji, kaip ir aš sėdėsiu, ištirkite savo sielas ir patys sau atsakykite, ar garbingai ėjote savo pareigas.

Daugelis jį girdėjusiųjų susigėdę nuleido galvas. Tačiau Cezaris, įsitaisęs tarp Pompėjaus ir Kraso ir su šypsena lūpų kampuose klausęs Bibulo kalbos, tučtuojau atsistojo ir pareiškė:

— Kol Markas Bibulas ir jo siela nespėjo apleisti šio pastato ir Senate nepaskelbta mėnesio trukmės pertrauka, norėčiau jums, garbieji senatoriai, priminti, kad šis įstatymas įpareigoja mus visus prisiekti jo laikytis. Todėl siūlau visiems čia esantiems vieningai ir dabar pat keliauti prie Kapitolijaus prisiekti ir taip viešai pademonstruoti mūsų vienybę su Romos liaudimi.

Tai išgirdęs Katonas pašoko iš vietos. Jo viena ranka buvo parišta.

— Tu pats pažeidi įstatymą! — tėškė jis, be jokios abejonės, sutrikęs dėl to, kad Bibulas buvo laikinai perėmęs moralinio autoriteto vaidmenį. — Aš nepasirašysiu po tavo neteisėtu įstatymu!

— Aš irgi, — aidu atsiliepė Celeras, dėl Cezario ir jo žemės įstatymo atidėjęs savo išvykimą į Tolimąją Galiją.

Jiems pritarė ir keletas kitų senatorių, tarp kurių pastebėjau jaunąjį Marką Favonijų, kuris tuo metu patarnavo Katonui, ir jau septintą dešimtį skaičiuojantį buvusį konsulą Lucijų Gelijų.

— Darykit kaip išmanot, — gūžtelėdamas pečiais tarė Cezaris. — Tik atminkite: už įstatymo nevykdymą galite būti nubausti mirties bausme.

Nemaniau, kad Ciceronas sakys kalbą, tačiau jis neskubėdamas atsistojo, o visas Senatas, išreikšdamas jam pagarbą, nuščiuvo.

— Aš nesu prieš šio žmogaus įstatymą, — prabilo jis, žiūrėdamas tiesiai į Cezarį, — nors ir smerkiu metodus, kuriais buvo vadovaujamasi, siekiant jį mums žūtbūt primesti. Vis dėlto, — tęsė Ciceronas, atsigręžęs į kitus Senato narius, — įstatymas priimtas ir žmonės jį palaiko, be to, jame yra nuostata, pagal kurią visi turime prisiekti. Todėl aš kreipiuosi į Katoną ir Celerą, į visus kitus savo bičiulius, ketinančius mirti didvyrio mirtimi. Liaudis nesupras jūsų poelgio — neteisėtiems veiksmams negalima priešintis tokiais pat neteisėtais veiksmais, tikintis užsitarnauti žmonių pagarbą. Mūsų, gerbiamieji senatoriai, laukia sunkūs laikai, ir jeigu jūs manote, kad Roma jums jau nebereikalinga, tai atminkite, kad jūs esate reikalingi Romai. Verčiau likite gyvi ir renkitės būsimosioms kovoms, užuot beprasmiškai aukojęsi kovoje, kuri jau pralaimėta.

Jo žodžiai padarė didžiulį įspūdį, todėl po posėdžio beveik visi iki vieno Senato nariai nusekė paskui Tėvynės Tėvą link Kapitolijaus, kur turėjo duoti priesaiką. Tai išvydę Pompėjaus kariai sutiko senatorius džiaugsmo šūksniais (Bibulas, Katonas ir Celeras taip pat prisidėjo prie savo kolegų, tik vėliau, kai niekas nematė). Iš didžiosios šventyklos buvo atgabentas prieš daugelį amžių iš dangaus nukritęs šventasis Jupiterio akmuo, ir Senato nariai išsirikiavo palei jį, kad uždėję ant jo rankas prisiektų laikytis įstatymo. Nors jie ir padarė tai, ko iš jų buvo reikalaujama, Cezaris vis dėlto atrodė sunerimęs. Mačiau, kaip jis, prisigretinęs prie Cicerono, pasivedė jį į šalį ir susirūpinusiu veidu kažką pasakė. Vėliau savo šeimininko pasiteiravau, ką Cezaris jam sakęs.

— Padėkojo už tai, kad ėmiausi vadovauti Senatui, — atsakė Ciceronas, — bet pareiškė, jog jam nepatikęs mano tonas. Kartu išreiškė viltį, kad aš neketinąs trukdyti jam, Pompėjui ir Krasui, priešingu atveju jis bus priverstas atsakyti tuo pačiu, o tai jam būsią labai nemalonu. Esą jis man suteikęs galimybę prisidėti prie respublikos valdymo, bet aš atmetęs jo pasiūlymą, todėl man dabar tenka atsakomybė už pasekmes. Ką manai apie tokį įžūlumą? — Jis stipriai nusikeikė, nors jam tai nebuvo būdinga, ir pridūrė: — Katulas buvo teisus: man reikėjo nukirsti tai gyvatei galvą, kai turėjau progą.

XVII

Nors ir buvo labai pasipiktinęs, Ciceronas visą mėnesį laikėsi atokiai nuo visuomeninio gyvenimo — kaip vėliau paaiškėjo, tai buvo visiškai nesudėtinga, mat Senatas tuo metu apskritai nedirbo. Bibulas užsidarė namuose ir atsisakė išeiti, o Cezaris paskelbė vadovausiąs respublikai per liaudies susirinkimus, kuriuos jam sušauks tribūnas Vatinijus. Bibulas, nuo stogo kasdien stebėdamas pranašingus ženklus ir informuodamas, į tai atsakė, kad ženklai nepalankūs, todėl negalima priimti jokių oficialių sprendimų, o priešingu atveju jie būsią neteisėti. Cezaris jam keršijo, gatvėje, tiesiai priešais Bibulo namus organizuodavo triukšmingas demonstracijas ir toliau šaukė liaudies susirinkimus bei juose priiminėjo jam palankius įstatymus, nepaisydamas kolegos perspėjimų. (Ciceronas sąmojingai pastebėjo, kad Romai tomis dienomis vadovavo bendrai konsulo pareigas ėję Julijus ir Cezaris.) Iš pirmo žvilgsnio tai atrodė teisėta — kas gali būti teisingiau už valstybės valdymą klausant liaudies balso? — tačiau iš tiesų toji „liaudis“ buvo paprasčiausia Vatinijaus kontroliuojama minia, o kiekvienas, išdrįsęs oponuoti Cezariui, būdavo tučtuojau nutildomas. Romoje neoficialiai įsigalėjo diktatūra, o visi įtakingesni senatoriai buvo įbauginti. Tiesą sakant, tik nedaugelis drįso priešintis Cezariui, kurio pusėn buvo stoję Pompėjus ir Krasas.

Ciceronas verčiau buvo linkęs likti tarp knygų savo bibliotekoje ir taip išvengti bet kokių nemalonumų. Tačiau taip jau nutiko, kad per pačią suirutę, kovui artėjant į pabaigą, jam nori nenori teko vykti į forumą, į išdavystės bylų tribunolą, ginti Hibridos. Bene sunkiausia buvo tai, kad bylos nagrinėjimas buvo numatytas susirinkimų vietoje

šalia Senato rūmų. Kreivi rostros laiptai, kylantys aukštyn tartum amfiteatro sėdimosios vietos, buvo atitverti, kad sudarytų uždarą teritoriją, aplink kurią jau spietėsi didelė minia, nekantraujanti išgirsti, ką pasakys garsusis oratorius, gindamas akivaizdžiai kaltą magistratą.

— Taigi, Tironai, — pašnibždomis tarė Ciceronas, kai atidariau dokumentų dėklą ir ištiesiau jam jo užrašus, — tai, kad man tenka pasirodyti čia kaip šio niekšo gynėjui, yra geriausias įrodymas, jog dievai turi neblogą humoro jausmą.

Jis atsigręžė į tuo metu aukštyn sunkiai lipantį Hibridą ir jam nusišypsojo.

— Geros dienos, Hibrida. Tikiuosi, pusryčiaudamas apsiėjai be vyno, kaip buvai žadėjęs? Mums šiandien bus reikalingas blaivus protas.

— Žinoma, — atsakė Hibrida.

Tačiau sprendžiant pagal tai, kaip jis klupinėjo lipdamas laiptais ir neaiškiai vapėjo žodžius, buvo aišku, kad Hibrida nesilaikė duoto žodžio.

Be manęs ir įprasto raštininkų būrio, Ciceronas buvo atsivedęs ir savo žentą Frugį, kuris turėjo eiti jo pagalbininko pareigas. Rufas, priešingai, atvyko tik su vienu raštininku, ir tą akimirką, kai išvydau jį per komiciją tvirtai žingsniuojantį mūsų link, pajutau, kad staiga išgaravo visas mano menkas pasitikėjimas. Rufas dar neturėjo nė dvidešimt trejų ir buvo ką tik sugrįžęs iš Afrikos, kur vienerius metus tarnavo valdytojo administracijoje. Išvyko būdamas jaunuolis, sugrįžo vyras. Žvelgdamas į šį aukštą, saulėje įdegusį kaltintoją ir lygindamas jį su storu, sugriuvusiu Hibrida, jo pranašumą dar teismui neprasidėjus įvertinau visu tuzinu prisiekusiųjų balsų. Žvelgiant iš šalies, jam neprilygo nė pats Ciceronas. Pastarasis buvo dvigubai vyresnis už Rufą, ir kai jis priėjo prie savo jaunojo oponento, kad šį pasveikintų ir palinkėtų sėkmės, atrodė susikūprinęs ir iškankintas rūpesčių. Ši scena man priminė vaizdingą paveikslą, esantį ant maudyklių sienos, vaizduojantį jaunuolį ir senį, už kurių eilėmis išsirikiavę šešiasdešimt prisiekusiųjų, ir tarp jų teisėjo krėsle įsitaisęs pretorius, išdidusis Kornelijus Lentulas Klodianas.

Pirmasis kalbėjo Rufas, ir netrukus tapo aišku, kad jis buvo daug gabesnis Cicerono mokinys, nei mes manėme. Rufas iškėlė Hibridai penkis kaltinimus: pirma, eidamas Makedonijos valdytojo pareigas pastarasis visomis išgalėmis stengėsi kuo daugiau prisiplėšti turto; antra, mokestinės pajamos, skirtos kariuomenei išlaikyti, atsidūrė jo kišenėje; trečia, žygyje prie Juodosios jūros, kuris buvo surengtas prieš sukilusias gentis, jis visiškai ignoravo savo kaip kariuomenės vado pareigas; ketvirta, bėgdamas nuo priešo mūšio lauke pasirodė esąs bailys; penkta, dėl jo nekompetentingumo imperija prarado teritorijas Istrijoje ir palei Žemutinį Dunojų. Rufas kaltinimus pateikė išreikšdamas savo griežtą moralinę poziciją ir gerą humoro jausmą, taip patvirtindamas esąs vertas savo mokytojo jo šlovės zenite. Aš ypač gerai prisimenu jo vaizdingą pasakojimą apie tai, kaip Hibrida mūšio rytą nepajėgė vykdyti savo pareigų.

— Jie rado šį žmogų nusigėrusį iki sąmonės netekimo, — pasakojo jis, vaikštinėdamas Hibridai už nugaros ir rodydamas į jį taip, lyg šis būtų buvęs daiktinis įrodymas, — knarkiantį iš visų savo plaučių ir raugėjantį, o kartu su juo gyvenusios žinomos moterys tysojo ant lovų, dar kelios jo kompanionės buvo išdribusios tiesiog ant žemės. Pusmirės iš baimės, kuri jas užgriuvo supratus, kad priešas jau čia pat, jos dar bandė pažadinti Hibridą — šaukė jį vardu ir bandė pakelti suėmusios už pečių, kai kurios šnabždėjo jam į ausį savo meilikavimus, dar kitos mėgino prikelti jį skeldamos po antausį. Jis pažino jų balsus, jautė prisilietimus ir bandė apsikabinti esančias arčiausiai jo. Jis buvo pernelyg susijaudinęs, kad miegotų, ir per daug išgėręs, kad atsipeikėtų; apstulbęs ir pusiau miegąs Hibrida keliavo per centurionų ir sugulovių rankas.

Norėčiau atkreipti dėmesį į tai, kad jis kalbėjo nesinaudodamas jokiais užrašais. Tai buvo itin pavojinga gynybai. Tačiau dar stipresnį smūgį sudavė pagrindiniai kaltintojo liudytojai — keli kariuomenės, kuriai tuomet vadovavo Hibrida, vadai, pora jo meilužių ir jo intendantas. Baigiantis pirmajai dienai Ciceronas pasveikino Rufą su puikiai atlikta procedūra, o savo rūškanam ginamajam nuoširdžiai patarė kuo brangiau išparduoti visą Romoje turimą nekilnojamąjį turtą ir už

gautus pinigus įsigyti juvelyrinių dirbinių ir kitų vertingų daiktų, kuriuos būtų galima pasiimti į tremtį.

— Turi būti pasirengęs blogiausiam, — be užuolankų pareiškė Ciceronas.

Neaprašinėsiu visų teismo detalių. Užtenka paminėti faktą, kad nepaisant visų Cicerono gudrybių, kurias pasitelkęs jis bandė diskredituoti Rufą, pastarasis nebuvo palikęs jokios spragos, o Hibridai atstovavę liudytojai — jo buvę sugėrovai arba papirkti valdininkai — visi kaip vienas atrodė apgailėtinai. Ketvirtajai dienai einant į pabaigą, buvo likęs vienintelis neatsakytas klausimas: ar Ciceronas iškvies patį Hibridą duoti parodymų tikintis, kad šis sukels bent kai kurių prisiekusiųjų užuojautą, ar jo ginamasis paprasčiausiai sudės ginklus ir tyliai pasitrauks iš Romos pirmiau, nei bus paskelbtas nuosprendis, bei išvengs viešo pažeminimo — ištrėmimo visų romėnų akivaizdoje. Ciceronas parsivedė Hibridą pas save į namus ir kartu su juo užsidarė bibliotekoje, kad nuspręstų, kaip toliau elgtis.

— Ką, tavo manymu, turėčiau daryti? — paklausė Hibrida.

— Aš išvykčiau, — atsakė Ciceronas, kuris labiau už viską norėjo, kad šis išbandymas greičiau baigtųsi. — Gali būti, kad tavo paties parodymai tik apsunkins situaciją. Kodėl turėtume suteikti Rufui pasitenkinimą?

Hibrida palūžo.

— Ką aš tokio padariau tam vaikinui, kad jis nusiteikęs mane visiškai pribaigti? — jo putliais skruostais ėmė riedėti savigailos ašaros.

— O dabar, Hibrida, nusiramink ir prisimink savo garsiuosius protėvius. — Ciceronas palinko į priekį, ištiesė ranką ir paplekšnojo ginamajam kelį. — Nieko nenoriu įžeisti. Tavo kaltintojas yra paprasčiausiai protingas jaunas vyras iš provincijos, be to, labai ambicingas ir nusiteikęs aukštai kilti. Daugeliu atvejų jis man primena mane patį, kai buvau jo metų. Deja, jis pasirinko tave kaip priemonę išgarsėti — tokia priemone man buvo tapęs Veris.

— Tegul griausmas jį trenkia, — staiga atkirto Hibrida, ištiesindamas nugarą. — Aš duosiu parodymus.

— Esi tikras, kad tai padarysi? Kryžminė apklausa, kuri tavęs laukia, būtų negailestinga.

— Tu pasižadėjai mane ginti, — atsakė Hibrida, demonstruodamas bent dalį kadaise turėto ryžto, — o ir aš pats nenusiteikęs pasiduoti, net jei tektų pralaimėti.

— Puiku, — tarė Ciceronas, tramdydamas savo nepasitenkinimą. — Tokiu atveju mums teks repetuoti, o tai užims nemažai laiko. Tironai, gerai būtų, jei atneštumei vyno senatoriui.

— Nereikia, — tvirtai atsakė šis. — Jokio vyno. Tik ne šį vakarą. Per visą savo karjerą gėriau, noriu bent jau užbaigti ją būdamas blaivus.

Darbavomės iki vėlumos, repetuodami Cicerono klausimus ir jo ginamojo atsakymus. Paskui Ciceronas ėmėsi Rufo vaidmens, uždavinėjo savo buvusiam kolegai pačius nemaloniausius klausimus, kokius tik galėjo sugalvoti, kad padėtų jam iš anksto parengti nekalčiausius atsakymus. Buvau nustebintas, kokia greita nuovoka pasižymėjo Hibrida, susikoncentravęs į jam svarbų dalyką. Šeimininkas su svečiu nuėjo miegoti vidurnaktį — pastarasis liko nakvoti — o atsikėlė rytui brėkštant, kad galėtų tęsti pasirengimą. Vėliau, mums leidžiantis nuo kalvos, Hibridai su savo palydovais žingsniuojant pirma mūsų, Ciceronas tarė:

— Pagaliau pradedu suprasti, kaip jam buvo pavykę taip aukštai iškilti. Jeigu jis būtų turėjęs tokią nuovoką kiek anksčiau, nebūtų atsidūręs ant pražūties slenksčio.

Priėjus komiciją, Hibrida linksmai šūktelėjo:

— Vėl viskas kaip tada, kai mudu kartu buvome konsulai, kai petys į petį gynėme respubliką! Prisimeni, Ciceronai?

Paskui abu užlipo ant pakylos, kur jų jau laukė kiti teismo nariai, o Ciceronui pranešus, kad jis kviečia duoti parodymus paskutinį savo liudytoją Hibridą, prisiekusieji beregint atkuto. Išvydau, kaip suole sėdintis Rufas palinko į priekį ir kažką sušnabždėjo savo raštininkui, o pastarasis išsiėmė rašomąją lazdelę.

Hibrida buvo tuojau pat prisaikdintas, ir Ciceronas ėmė uždavinėti jam klausimus, kuriuos jiedu buvo iš anksto numatę, pradedant

Hibridos karine tarnyba prie Sulos maždaug prieš ketvirtį amžiaus ir akcentuojant jo lojalumą respublikai Katilinos sąmokslo metu.

— Ar tiesa, kad nepaisydamas praeityje draugiškų santykių su Katilina, — teiravosi Ciceronas, — ėmeisi vadovauti Senato legionams, kad pribaigtumei išdaviką?

— Taip, tiesa.

— Ir atsiuntei Senatui šio išsigimėlio galvą kaip įrodymą, kad jis tikrai negyvas?

— Taip.

— Atkreipkite dėmesį, gerbiamieji, — šįkart Ciceronas prabilo į prisiekusiuosius. — Argi išdavikas taip pasielgtų? Tačiau jaunasis Rufas tuo metu buvo Katilinos pusėje, — tegul jis paneigia mano žodžius, jei tai netiesa, — o paskui, bijodamas, kad jo neištiktų toks pat likimas, paspruko iš Romos. Ir iš kur jis turi tiek drąsos grįžęs atgal kaltinti išdavyste žmogų, išgelbėjusį mus nuo pražūties?

Ciceronas vėl atsigręžė į Hibridą.

— Ar nugalėjęs Katiliną išvadavai mane nuo Makedonijos valdytojo pareigų tam, kad galėčiau atsidėti likusių sąmokslo židinių gesinimui?

— Taip.

Parodymus duodančiam savo ginamajam Ciceronas padėjo kaip tėvas savo vaikui. Jis paprašė Hibridos papasakoti, jog mokesčius Makedonijoje rinko visiškai teisėtai, atsiskaitydavo už kiekvieną skatiką, mobilizavo ir apginklavo du legionus, kuriuos pats vedė į labai rizikingą žygį per kalnus į rytus, prie Juodosios jūros. Jis pačiomis tamsiausiomis spalvomis nutapė baugų karingų genčių — getų, bastarnų ir istrų, nuolat puldinėjusių Dunojaus slėniu žygiuojančias romėnų kolonas — paveikslą.

— Kaltintojas tvirtina, esą išgirdęs apie priekyje laukiančias dideles priešo pajėgas padalinai savo karius į dvi grupes: raitiją nusivedei su savimi į saugią vietą, o pėstininkus palikai pražūčiai. Ar tai tiesa?

— Visiškai ne.

— Ar jūs iš tiesų persekiojote istrų kariuomenę?

— Taip.

— O tuo metu, kai jūs buvote toliau, per Dunojų persikėlę bastarnai iš užnugario puolė jūsų pėstininkus?

— Tiesa.

— Ar tikrai niekuo negalėjai jiems padėti?

— Kad ir kaip sunku tai pripažinti, ne, — Hibrida nuleido galvą ir nusišluostė akis, kaip Ciceronas buvo jam pataręs.

— Tikriausiai nuo barbarų žuvo daug tavo draugų ir bendražygių?

— Taip. Labai daug.

Po ilgos pauzės, kurios metu visi buvo nuščiuvę, Ciceronas kreipėsi į prisiekusiuosius:

— Gerbiamieji, karo metu likimas būna žiaurus ir įnoringas. Tačiau tai — ne išdavystė.

Jam sugrįžus į savo vietą, pasigirdo ilgi plojimai, ir ne tik minioje, bet taip pat tarp prisiekusiųjų, o aš pirmąkart išdrįsau pasvajoti, kad Cicerono, kaip advokato, gabumai galbūt leis laimėti dar vieną dieną. Rufas prieš atsistodamas šyptelėjo puse lūpų, paskui išgėrė gurkšnį vyno ir vandens. Jis mėgo daryti pečius atpalaiduojantį pratimą, kokį daro atletai, sukabindami už galvos rankas ir sukiodami liemenį. Stebėdamas jo mankštą prieš kryžminę apklausą pasijutau taip, tarytum būčiau grįžęs į praeitį, ir staiga prisiminiau, kaip Ciceronas siųsdavo jį su įvairiais pavedimais į miestą, kaip erzindavo jį dėl jo palaidų drabužių ir plaukų ilgumo. Prisiminiau ir tai, kaip jis, būdamas paauglys, nukniaukdavo mano santaupas ir ištisą naktį lėbaudavo bei lošdavo iš pinigų, taip pat ir tai, kad pyktis dėl tokių jo poelgių greit išgaruodavo. Kokios gi ambicijos atvedė mus skirtingais keliais į šią vietą?

Rufas neskubėdamas nupėdino prie liudytojams skirtos vietos. Jis aiškiai nervinosi. Galbūt tą laiką jis būtų geriau praleidęs su bičiuliu kur nors tavernoje.

— Antonijau Hibrida, ar tavo atmintis gera?

— Taip.

— Vadinasi, turėtumei prisiminti savo vergą, nužudytą tavo konsulato išvakarėse.

Hibridos veide pasirodė didelis sumišimas, ir jis klausiamu žvilgsniu pasižiūrėjo į Ciceroną.

— Nesu tuo tikras. Per daugelį metų turėjau ne vieną vergą...

— Tačiau šį turėtumei prisiminti, — neatlyžo Rufas. — Berniuką iš Smirnos. Maždaug dvylikos metų. Tą, kurio lavonas buvo įmestas į Tibrą. Perpjauta gerkle ir pašalintais vidaus organais.

Daugelis iš pasibaisėjimo net aiktelėjo, o man tą pačią akimirką išdžiūvo gerklė — ne tik dėl to, kad atmintyje išniro kraupus vaizdas, bet dar ir dėl to, kad labai gerai supratau, kur šis klausimas gali nuvesti. Suprato ir Ciceronas. Sunerimęs jis pašoko iš vietos ir kreipėsi į pretorių.

— Tačiau tai nesusiję su nagrinėjama byla, tiesa? Daugiau kaip prieš ketverius metus vergą ištikusi mirtis neturi nieko bendra su Juodosios jūros pakrantėje pralaimėtu mūšiu.

— Tegul kaltintojas užduoda savo klausimą, — paliepė Klodianas ir filosofiškai pridūrė: — Per savo gyvenimą jau ne kartą esu įsitikinęs, kad daugelis dalykų būna susiję.

Hibrida nenuleido beviltiško žvilgsnio nuo Cicerono.

— Turėčiau kažką prisiminti...

— Ir aš tikiuosi, — atsakė Rufas. — Juk mūsų akivaizdoje ne kasdien aukojami žmonės! Manyčiau, net ir tau, įpratusiam prie visokių šlykštybių, tai nėra įprasta.

— Aš nieko nežinau apie jokius žmonių aukojimus, — sumurmėjo Hibrida.

— Jį nužudė Katilina, o paskui pareikalavo, kad visi dalyvavusieji, taip pat ir tu, prisiektumėte.

— Kaip tai? — Hibrida suraukė kaktą, lyg bandydamas prisiminti seniai užmirštą kadaise pažįstamą asmenį. — Ne, nemanau. Ne, tu tikrai klysti.

— Taip, tai tiesa. Tu prisiekei vaiko krauju, kad nužudysi savo kolegą, konsulą — žmogų, kuris dabar sėdi šalia tavęs kaip tavo advokatas!

Šie žodžiai sukėlė didelę sensaciją, bet po kurio laiko, luktelėjęs, kol nurims šūksmai, iš savo vietos pakilo Ciceronas.

— Iš tiesų man gaila, — prabilo jis, su apgailestavimu kraipydamas galvą, — labai gaila, nes mano jaunasis draugas iki šio momento visai neblogai vykdė kaltinimą — kadaise jis buvo mano mokinys, gerbiamieji, todėl jo sėkmė glosto ir mano širdį. Deja, savo pastaruoju kvailu pareiškimu jis sužlugdė kaltinimą. Atrodo, man dar teks jį mokyti toliau.

— Aš gerai žinau, kad tai tiesa, Ciceronai, — atšovė Rufas jau plačiau šypsodamasis, — nes tu pats man papasakojai.

Trumpą akimirką Ciceronas dvejojo, ir aš išsigandau supratęs, kad jis buvo pamiršęs savo pokalbį su Rufu, įvykusį prieš keletą metų.

— Nedėkingasis, nieko panašaus nebuvo! — iš susijaudinimo net springdamas tarė ekskonsulas.

— Pirmą savo konsulato savaitę, — priminė Rufas, — praėjus porai dienų po Lotynų festivalio, pasikvietei mane į savo namus ir domėjaisi, ar Katilina, man girdint, niekada neprasitaręs norįs tave nužudyti. Taip pat pasakojai, kad Hibrida tau prisipažino kartu su Katilina davęs tokią priesaiką ir ją patvirtinęs nužudyto berniuko krauju. Paskui paprašei, kad atidžiau klausyčiausi.

— Visiškas melas! — šūktelėjo Ciceronas, tačiau, kad ir kaip būtų prieštaravęs, prieš puikią Rufo atmintį jis buvo bejėgis.

— Štai tas žmogus, kuriuo tu pasitikėjai kaip konsulu, — šaltakraujiškai tęsė Rufas, rodydamas į Hibridą. — Štai tas, kurį įbrukai Makedonijos gyventojams kaip jų valdytoją, žinodamas, kad jis dalyvavo kraupioje žmogžudystėje ir troško tavo paties mirties. Tačiau šiandien tu jį gini. Kodėl?

— Aš neprivalau atsakinėti į tavo klausimus, berneli.

Rufas nuėjo arčiau prisiekusiųjų.

— Gerbiami prisiekusieji, norėčiau paklausti, kodėl ne kas kitas, o būtent Ciceronas, žmogus, pagarsėjęs savo kaltinamosiomis kalbomis korumpuotų valdytojų atžvilgiu, dabar kenkia savo geram vardui gindamas šį veikėją?

Ciceronas vėl ištiesė ranką į pretorių.

— Klodianai, dievai mato, aš prašau tavęs, vadovauk teismui. At-

rodo, turėtų būti apklausiamas mano ginamasis, juk susirinkome ne pasiklausyti kalbų apie mane.

— Tai tiesa, Rufai, — pretorius kreipėsi į kaltintoją. — Tavo klausimai turi būti susiję su nagrinėjama byla.

— Bet jie ir susiję. Aš tvirtinu, kad Ciceronas su Hibrida sudarė sąmokslą.

Ciceronas vėl įsiterpė:

— Tu neturi jokių įrodymų.

— Taigi kad turiu, — atkirto Rufas. — Praėjus mažiau nei metams nuo tos dienos, kai vargšams Makedonijos žmonėms delegavai Hibridą, įsigijai naują namą. Štai, ten!

Jis mostelėjo į pavasario saulėje spindinčius rūmus ant Palatino kalvos, o prisiekusieji visi kaip vienas nukreipė į juos savo žvilgsnius.

— Maždaug tuo pačiu metu panašus namas buvo parduotas už keturiolika milijonų sestercijų. *Keturiolika milijonų!* Atsakykite, gerbiamieji, iš kur Ciceronas, mėgstantis girtis savo kuklia kilme, gavo tokius pinigus, jei ne iš to, kurį jis ir šantažavo, ir gynė, jei ne iš Antonijaus Hibridos? Argi tai ne tiesa, — Rufas atsigręžė į kaltinamąjį, — kad dalį pinigų, kuriuos tu prievarta išgavai savo valdomoje provincijoje, siųsdavai Romoje likusiam nusikaltimo bendrininkui?

— Ne, ne, — ėmė protestuoti Hibrida. — Gal ir esu siuntęs Ciceronui vieną kitą dovaną, bet daugiau nieko. (Tai buvo pasiaiškinimas, kurį jiedu buvo sugalvoję iš vakaro, tam atvejui, jei Rufas turėtų įrodymų apie tai, kad Hibrida yra perdavęs Ciceronui pinigų.)

— *Dovaną?* — pakartojo Rufas. Pabrėžtinai neskubėdamas jis dar kartą pasižiūrėjo į Cicerono namą ant Palatino kalvos, ranka prisidengdamas akis nuo saulės. Po terasą vaikštinėjo moteris su skėčiu — geriau įsižiūrėjęs atpažinau Terenciją. — Tai bent dovana!

Ciceronas sėdėjo visiškai nejudėdamas. Jis nenuleido akių nuo Rufo. Dalis prisiekusiųjų kraipė galvas. Iš komicijos pasigirdo pašiepiamos replikos.

— Gerbiamieji Romos piliečiai, — tęsė Rufas, — manau, kad aš savo darbą atlikau. Įrodžiau, kad per išdavikišką Hibridos aplaidumą

mūsų imperija prarado visą regioną. Įrodžiau, kad jis elgėsi bailiai ir visiškai nekompetentingai. Atskleidžiau, kaip jo vadovaujamai kariuomenei skirti pinigai atsidūrė jo kišenėse. Vado apleistų ir barbarų žiauriai nužudytų legionierių dvasios šaukiasi mūsų teisingumo. Šiam baisūnui niekas niekuomet nebūtų leidęs užimti tokių aukštų pareigų, ir jei ne slaptas sandėris su buvusiu kolega konsulu, to ir nebūtų įvykę. Jo visa karjera paženklinta krauju ir ištvirkavimais — berniuko nužudymas tėra tik vienas iš daugybės jo nusikaltimų. Mirusio jau nebesugrąžinsi, tačiau mes bent jau išvykime iš Romos šį žmogų ir jo skleidžiamą smarvę. Siūlau dar šįvakar išsiųsti jį į tremtį.

Rufui atsisėdus dar ilgai buvo girdėti plojimai. Šiek tiek nustebęs pretorius pasiteiravo, ar kaltintojas baigė duoti parodymus. Rufas atsakė teigiamai.

— Puiku. O aš maniau, kad mes dar turime bent vieną dieną, — tarė Klodianas.

Paskui, atsigręžęs į Ciceroną, paklausė:

— Ar pageidautumei baigiamąją kalbą sakyti iškart, ar norėtumei, kad teisme būtų iki rytdienos paskelbta pertrauka ir galėtumei jai pasiruošti?

Ciceronas atrodė labai susijaudinęs, ir aš akimirksniu supratau, kad padarytų didžiulę klaidą, jei kalbėtų pirmiau neapsiraminęs. Sėdėjau patarnautojams skirtame sektoriuje, tiesiai po paaukštinimu, todėl tuojau pat atsistojau ir žengiau porą žingsnių, norėdamas įkalbėti jį palaukti iki rytojaus. Deja, nespėjus man nė prasižioti, šeimininkas mostelėjo ranka, duodamas ženklą grįžti į savo vietą. Jo akys keistai spindėjo. Tiesą sakant, nežinau, ar jis mane išvis pastebėjo.

— Tokį melą, — stodamasis iš savo vietos su pasibjaurėjimu prabilo Ciceronas, — tokį melą reikia nedelsiant pribaigti kaip niekingą tarakoną ir neleisti jam veistis dar vieną naktį.

Teritorija priešais teismo vietą jau ir taip buvo sausakimša smalsuolių, tačiau dabar žmonės iš visų forumo kampų ėmė dar labiau plūsti į komiciją. Kalbantis Ciceronas buvo vienas iš įspūdingesnių reginių Romoje, ir nė vienas nenorėjo jo praleisti. Nors teismo posėdyje

nedalyvavo nė viena iš trijų „slibino galvų", tačiau minioje tai vienur, tai kitur pastebėjau jų pakaitalus: Balbą vietoj Cezario, Afranijų vietoj Pompėjaus ir Arijų vietoj Kraso. Neturėjau laiko dairytis kitų, nes tuo metu savo kalbą pradėjo Ciceronas, ir aš palinkau prie savo užrašų.

— Turiu prisipažinti, — tęsė oratorius, — kad nejaučiau didelio malonumo, atvykdamas čionai ginti savo seno draugo ir kolegos Antonijaus Hibridos, nes tokių kaip šis įsipareigojimų turiu begalę, ir tai nieko nuostabaus, jei ilgai dalyvauji visuomeniniame gyvenime. Taip, Rufai, „įsipareigojimų", tik ne tau šį žodį suprasti, antraip nebūtumei manęs užsipuolęs. Tačiau dabar aš džiaugsmingai imuosi šios pareigos, ir ji man iš tiesų patinka, nes suteikia galimybę pasakyti tai, ką jau seniai reikėjo pasakyti. Taip, gerbiamieji, aš sudariau sąjungą su Hibrida ir neneigiu to. Tai aš jį susiradau. Aš nepaisiau, kad skiriasi ir mūsų gyvenimo būdas, ir požiūriai. Aš daug ko nepaisiau, nes neturėjau pasirinkimo. Norėdamas išgelbėti respubliką turėjau rasti sau sąjungininkų ir nekreipti dėmesio į tai, kas jie tokie ir iš kur.

— Nagi, prisiminkite tą baisų metą, — kalbėjo Ciceronas. — Gal jūs manote, kad Katilina veikė vienas? Gal manote, kad vienas žmogus, tegul ir pats veikliausias bei labiausiai inspiruotas daryti bloga, galėtų nueiti taip toli, kaip nuėjo Katilina, per kurį mūsų miestas ir visa respublika buvo atsidūrę ant pražūties slenksčio, jeigu jis nebūtų turėjęs stipraus užnugario? Aš kalbu ne apie šutvę bankrutavusių didikų, lošikų, girtuoklių, prisikvėpinusių jaunuolių ir dykūnų, tarp kurių anuomet sukiojosi ir mūsų ambicingasis kaltintojas.

— Ne, aš kalbu apie turtingiausius šalyje vyrus, kuriems Katilina reiškė galimybę įgyvendinti savo pavojingas užmačias. Jie nebuvo Senato sprendimu gruodžio penktąją pelnytai pasmerkti myriop, jie nežuvo ir mūšio lauke, kovodami prieš Hibridos vadovaujamus legionus. Jie nebuvo nė vadovaujantis mano parodymais ištremti iš Romos. Jie šiandien vaikšto laisvėje. Dar daugiau — *jie valdo mūsų respubliką!*

Iki tol žmonės Cicerono kalbos klausėsi tylėdami. Tačiau išgirdę šiuos žodžius daugelis jų net sulaikė kvėpavimą, daugelis nustebę ėmė

žvilgčioti į kaimynus. Balbas kažką rašė vaškuotoje lentelėje. Pagalvojęs, „Ar jis supranta, ką daro?“, išdrįsau užmesti akį į Ciceroną. Atrodė, kad jis net nesiorientuoja, kur esąs — jam tuo metu neegzistavo nei teismas, nei auditorija, jis nekreipė dėmesio nei į mane, nei į politinius sumetimus, jam rūpėjo tik išsakyti viską, kas guli ant širdies.

— Katilina toks tapo būtent tų žmonių dėka. Jei ne jie, jis būtų buvęs niekas. Jie balsavo už jį, davė jam pinigų, padėjo jam ir jį gynė. Jie kalbėjo už jį Senate, teismuose ir liaudies susirinkimuose. Jie saugojo jį, stiprino ir netgi tiekė jam ginklus, kuriais turėjo būti išžudytas Senatas.

(Šioje vietoje mano užrašuose pažymėta, kad žmonės ėmė dar garsiau reikšti emocijas.)

— Aš tik dabar supratau mastą šių dviejų sąmokslų, su kuriais man teko kovoti. Pirmąjį sąmokslą aš sužlugdžiau, bet už jo slypėjo dar vienas, ir jis sėkmingai tęsiasi iki šiol. Apsidairykite, romėnai, ir jūs įsitikinsite, kad jiems kuo puikiausiai sekasi! Jie valdo šalį priimdami slaptus nutarimus ir sėdami baimę Romos gatvėse. Jie valdo neteisėtais metodais ir milžiniškomis papirkomis. Dievai mato, jūs kaltinate Hibridą korupcija? Betgi jis romus ir bejėgis lyg vaikas, lyginant su Cezariu ir jo draugais!

— Tai patvirtina ir šis teismas, — nesiliovė Ciceronas. — Nejaugi jūs manote, kad šios bylos autorius yra vienintelis Rufas? Šis naujokas, vargais negalais užsiauginęs pirmąją barzdą? Tai visiška nesąmonė! Juk dabar vykstantis puolimas, vadinamas liudininkų parodymais, yra sumanytas siekiant diskredituoti ne tik Hibridą, bet ir mane — mano reputaciją, mano konsulatą ir mano vykdytą politiką. Žmonės, esantys už Rufo nugaros, nori sunaikinti mūsų respublikos tradicijas, kad paskui galėtų įgyvendinti savo niekšiškus siekius, bet pirmiausia jiems reikia — atleiskite man, jei per gerai apie save manau, ir tai jau ne pirmas kartas — pribaigti mane.

— Taigi, gerbiamieji, čia, šiame teisme, šią dieną, šią konkrečią valandą, jūs galite pelnyti nemarią šlovę. Neabejoju, kad Hibrida padarė klaidų. Nors man ir labai liūdna, pripažįstu, kad vaikydamasis

malonumų jis nepaisė sveiko proto. Tačiau pažvelkite giliau, ne tik į jo nuodėmes, ir jūs pažinsite vyrą, kuris prieš ketverius metus drauge su manimi petys į petį kovėsi prieš baisūną, besikėsinusį į Romą. Jei ne šis vyras, jau pačioje pradžioje būčiau kritęs nuo samdyto žudiko rankos. Jis manęs tada nepaliko, ir aš jo nepaliksiu dabar. Maldauju jus: išteisinkite jį; tegul jis lieka Romoje, ir, mūsų sentėvių dievams padedant, mes vėl laimėsime laisvės kovą!

Taip kalbėjo Ciceronas, tačiau jam atsisėdus plojimu pritarė vos vienas kitas žmogus, užtai per minią nuvilnijo nuostabos kupinas gaudesys. Tie, kurie jam pritarė, bijojo būti atpažinti kaip jo šalininkai. O nepritariantys buvo pernelyg įbauginti jo iškalbos, kad imtų protestuoti. Likusieji — sakyčiau, jų buvo dauguma, — atrodė paprasčiausiai suglumę. Norėjau minioje išvysti Balbą, tačiau jis buvo dingęs. Paskui su savo užrašais rankoje palypėjau iki Cicerono ir pasveikinau jį su įspūdinga baigiamąja kalba.

— Ar viską užrašei? — pasidomėjo jis, o išgirdęs teigiamą atsakymą liepė sugrįžus namo viską perrašyti ir paslėpti saugioje vietoje.

— Aš manau, kad viena versija jau keliauja pas Cezarį, — pridūrė šeimininkas. — Mačiau, kaip tas šliužas, Balbas, užrašinėjo mano žodžius neką lėčiau nei aš kalbėjau. Mums reikia pasirūpinti tiksliu mano kalbos nuorašu tam atvejui, jei Senatui kiltų klausimų.

Pokalbį teko nutraukti, nes išgirdau pretorių kviečiant prisiekusiuosius nedelsiant balsuoti. Pakėliau akis į dangų. Buvo pats vidurdienis; aukštai danguje švietė saulė. Sugrįžau į savo vietą ir ėmiau stebėti iš rankų į rankas keliaujančią urną, į kurią prisiekusieji metė balsus. Ciceronas su Hibrida, sėdėję vienas šalia kito, irgi atidžiai stebėjo procesą, iš susijaudinimo negalėdami nė žodžio pratarti, o aš prisiminiau visus ankstesnius teismus, kuriose man buvo tekę dalyvauti ir kurie baigdavosi lygiai taip pat, nerimastingu laukimu. Pagaliau patarnautojai suskaičiavo balsus, ir rezultatas buvo perduotas pretoriui. Pastarajam atsistojus, jo pavyzdžiu pasekėme visi.

— Teismas skelbia nuosprendį Kajui Antonijui Hibridai, kaltinamam išdavyste einant Makedonijos provincijos valdytojo pareigas.

Už tai, kad šis asmuo būtų pripažintas kaltu, pasisakė keturiasdešimt septyni prisiekusieji, o už tai, kad jis būtų išteisintas — dvylika.

Minia nuosprendį sutiko džiaugsmo šūksmais. Hibrida nuleido galvą. Pretorius palaukė, kol triukšmas nurims ir tęsė toliau:

— Todėl Kajus Antonijus Hibrida visam laikui netenka nuosavybės ir pilietybės teisių, o nuo vidurnakčio visoje Italijoje — visose jos žemėse, miestuose ir kolonijose — jam draudžiama duoti ugnies ir vandens, o kiekvienas, kuris išdrįs jam padėti, susilauks tokios pat bausmės. Teismo posėdis baigėsi.

Ciceronas per savo gyvenimą pralaimėjo nedaug bylų, bet tais, kad ir retais, atvejais jis skrupulingai laikėsi tradicijos pasveikinti oponentą. Tik ne tąsyk. Rufui priėjus artyn pareikšti užuojautos, Ciceronas pabrėžtinai atsuko jam nugarą, ir man buvo visai malonu stebėti, kaip šis niekšelis liko stovėti pakelta ranka it musę kandęs. Galiausiai jam beliko tik gūžtelėti pečiais ir pasitraukti. Tačiau Hibrida laikėsi stoiškai.

— Ką gi, — kreipėsi jis, man girdint, į Ciceroną, laukdamas jo išvesti ateisiančių liktorių, — tu perspėjai apie tai, kas manęs laukia. Laimė, turiu senatvei atsidėjęs truputį pinigų. Be to, teko girdėti, kad Galijos pietinės pakrantės labai panašios į Neapolio įlanką. Taigi nesirūpink dėl manęs, Ciceronai. Po kalbos, kurią ką tik išdrožei, turėsi apsčiai savų rūpesčių.

Praėjus maždaug porai, ne daugiau, valandų, staiga atsidarė Cicerono namo durys ir ant slenksčio išvydau labai susijaudinusį Metelą Celerą, kuris reikalavo pasimatyti su mano šeimininku. Ciceronas vakarieniavo su Terencija, o aš vis dar perrašinėjau jo kalbą. Iš atvykusiojo išvaizdos supratau, kad reikalas neatidėliotinas, tad iškart palydėjau svečią pas šeimininką.

Ciceronas gulėjo pusiausėda ant sofos ir dalijosi įspūdžiais apie Hibridos teismo pabaigą, tačiau jo pasakojimą nutraukė į valgomąjį įsiveržęs Celeras.

— Ką šįryt teisme pasakei apie Cezarį?

— Laba diena, Celerai. Paminėjau keletą faktų ir nieko daugiau. Gal prisėsi?

— Hm, matyt, tai labai skaudūs faktai, nes Gajus nusiteikęs žiauriai atkeršyti.

— Nejaugi? — atsakė Ciceronas, stengdamasis susivaldyti. — Ir kokia gi bausmė manęs laukia?

— Šiuo metu, kai mes kalbamės, jis Senate vadovauja ceremonijai, kurios metu mano svainiu apsimetanti kiaulė taps plebėju!

Ciceronas atsisėdo ir iš susierzinimo vienu mauku ištuštino savo taurę.

— Na jau ne, — paprieštaravo jis, — to negali būti. Cezaris dėl Klodijaus niekada nepajudintų nė piršto — jau vien dėl to, ką šis padarė jo žmonai.

— Tu labai klysti. Būtent tuo jis dabar ir užsiima.

— Iš kur žinai?

— Mano brangioji žmona labai apsidžiaugė, galėdama mane informuoti.

— Bet kaipgi tai gali būti?

— Nepamiršk, kad Cezaris yra vyriausiasis žynys. Jis sušaukė nepaprastąjį kurijos susirinkimą, kad ši patvirtintų įsūnijimą.

Į pokalbį įsiterpė Terencija:

— Ar tai teisėta?

— O nuo kada Cezariui rūpi jo veiksmų teisėtumas? — piktai atkirto Ciceronas ir ėmė delnu stipriai trinti sau kaktą, tarytum tokiu būdu būtų galėjęs rasti problemos sprendimą. — O ką, jei Bibulas paskelbtų, kad dievų ženklai nepalankūs?

— Cezaris jau pagalvojo apie tai. Kartu su juo yra Pompėjus...

— Pompėjus? — Ciceronas atrodė nustebęs. — Kuo toliau, tuo blogiau.

— Pompėjus yra auguras. Jis stebėjo dangų ir pranešė, kad viskas gerai.

— Tačiau ir tu esi auguras. Ar negalėtum anuliuoti jo sprendimo?

— Galiu pamėginti. Tačiau pirmiausia turėtume ten nusigauti.

Cicerono nereikėjo daugiau raginti. Nė nepersiavęs šlepečių jis išskubėjo paskui Celerą, įkandin jų kartu su kitais palydovais šnopuodamas sekiau iš aš. Gatvės buvo tuščios — Cezaris taip skubėjo, kad žinia apie jo sumanymą dar nebuvo spėjusi pasklisti. Deja, kai mes, nuskuodę per forumą, atidarėme Senato rūmų duris ir įvirtome į vidų, ceremonija buvo jau besibaigianti, o mums prieš akis atsivėrė skandalinga scena. Tolimajame salės gale, ant paaukštinimo, išvydome liktorių apsuptą Cezarį vyriausiojo žynio drabužiais. Greta jo pamačiau Pompėjų su jam nebūdingais atributais — auguro kepure ant galvos ir pranašavimo lazda rankoje. Aplink stovėjo dar keletas aukštesnio rango žynių, tarp kurių atpažinau Krasą, Cezario paliepimu įtrauktą į kolegiją vietoj Katulo. Mediniuose suoluose lyg avys garde buvo susispietusi kurija — trisdešimt pagyvenusių žilaplaukių Romos tribų vyresniųjų. O galiausiai, kad paveikslas būtų išbaigtas, perėjime tarp eilių, šalia kažkokio vyro, klūpėjo Klodijus, kurį atpažinau iš auksinių garbanų. Išgirdę trepsėjimą prie durų, ceremonijos dalyviai kaip vienas atsigręžė į mus, ir man iki šiol iš atminties dar neišbluko pasitenkinimo šypsena, nušvietusi kandidato į plebėjus veidą, pastarajam supratus, kad šio įvykio liudininku tapo pats Ciceronas; Klodijaus žvilgsnis man priminė šėtonišką linksmumą, kurį kartais galima išvysti vaikų veiduose, tiesa, tokia išraiška netrukus dingo ir ją pakeitė baimė, mat tiesiai į jį dideliais žingsniais skubėjo jo svainis, lydimas Cicerono.

— Kas, po perkūnais, čia vyksta? — sušuko Celeras.

— Metelai Celerai, — griežtai atsakė Cezaris, — čia vyksta religinės apeigos. Nedrįsk jų išniekinti.

— Religinės apeigos! O centre klūpo didysis Romos šventvagis — vyrukas, kuris dulkino tavo pačią! — Celeras užsimojo kumščiu, ir Klodijus repečkomis puolė tiesiai po Cicerono kojomis. — O čia kas toks? — Jis grėsmingai prisiartino prie bandančio nuslėpti savo tapatybę nepažįstamojo. — Nagi, pažiūrėkime, kas toks tapo naujuoju šeimos nariu!

Celeras, pačiupęs jį už pakarpos, pastatė ant kojų ir apgręžė jį

veidu į mus. Tai buvo virpantis kokių dvidešimties metų jaunuolis spuoguotu veidu.

— Galėtum parodyti bent kiek pagarbos mano įtėviui, — prabilo Klodijus, kuris, kad ir bijodamas, negalėjo suvaldyti juoko.

— Tu, šlykštus... — Celeras paleido vaikiną ir vėl grįžo prie savo svainio, vėl užsimodamas savo galingu kumščiu, tačiau Ciceronas sulaikė jo ranką.

— Nereikia, Celerai. Neduok jiems dingsties tave suimti.

— Išmintingas patarimas, — tarė Cezaris.

Po kurio laiko Celeras nenorom nuleido ranką.

— Kaip čia dabar suprasti — tavo tėvas jaunesnis už tave? Kas čia per komedija?

Klodijus vyptelėjo.

— Reikėjo skubėti, ir iš visų pretendentų jis buvo tinkamiausias.

Neįsivaizduoju, ką apie šį spektaklį manė tribų vyresnieji, tarp kurių nebuvo nė vieno jaunesnio kaip penkiasdešimties. Daugelis jų buvo seni Cicerono draugai. Vėliau sužinojome, kad Cezario pakalikai juos tiesiog išvijo iš namų arba darbo vietų, lyg nusikaltėlius atvedė užlaužtomis rankomis į Senato pastatą ir liepė pripažinti Klodijaus įsūnijimo faktą.

— Tai gal mes jau baigėme? — pasigirdo Pompėjaus balsas. Jis ne tik atrodė kvailai, vilkėdamas auguro drabužiais, bet ir buvo akivaizdžiai sutrikęs.

— Taip, mes baigėme, — atsakė Cezaris, iškeldamas ranką palaiminimui kaip jungtuvių apeigose. — Publijau Klodijau Pulchrai, man, kaip vyriausiajam žyniui, suteikta galia skelbiu, kad tu nuo šiol esi Publijaus Fontėjaus įsūnis ir būsi įtrauktas į valstybės gyventojų sąrašus kaip plebėjas. Tavo statuso pasikeitimas turės reikšmingų pasekmių tavo gyvenimui, todėl, jei norėsi, galėsi kelti savo kandidatūrą tribūnų rinkimuose. Dėkoju jums, gerbiamieji.

Cezaris linktelėjo, duodamas ženklą, kad ceremonija baigta ir jie laisvi, kurijos nariai atsikėlė iš savo vietų, o pirmasis konsulas ir vyriausiasis Romos žynys, truputį kilstelėjęs savo apdaro kraštą, nulipo nuo

pakylos. Savo popietinį darbą jis buvo atlikęs. Paskui, iš pasibjaurėjimo nusukęs galvą, praėjo pro Klodijų, lyg tas būtų buvęs koks stipena.

— Verčiau būtumei paklausęs mano perspėjimo, — sušnabždėjo Cezaris, eidamas pro Ciceroną. — Pats matai, kaip buvau priverstas pasielgti.

Kartu su pirma juo einančiais liktoriais jis nuėjo Senato durų link, lydimas Pompėjaus, kuris vis dar negalėjo pakelti akių į Ciceroną; vienintelis Krasas išdrįso puse lūpų nusišypsoti.

— Eime, tėve, — pratarė Klodijus, apkabindamas Fontėjų per pečius, — leisk palydėti tave namo.

Jis ir vėl nervinamai, tarytum mergaitė, nusijuokė ir, nusilenkęs savo žmonos broliui ir Ciceronui, drauge su įtėviu prisijungė prie išeinančios procesijos.

— *Tu* galbūt ir baigei, Cezari, — jiems iš paskos šūktelėjo Celeras, bet aš — ne! Neužmiršk, kad esu Tolimosios Galijos valdytojas ir turiu teisę vadovauti legionams, o tu — neturi! Aš dar nė nepradėjau!

Jo balsas nuskambėjo labai aiškiai. Jis tikrai turėjo būti gerai girdimas, tačiau Cezaris išėjo iš Senato į dienos šviesą nė nekrustelėjęs, lyg būtų nieko negirdėjęs. Vos tik jis kartu su kitais išėjo ir mes likome vieni, Ciceronas visu svoriu susmuko į artimiausią suolą ir abiem delnais suspaudė savo galvą. Aukštai ant gegnių burkavo balandžiai, vienas kitas plasnojo, — dabar, kiekvieną kartą, kai tik išgirstu burkuojant šiuos nešvarius paukščius, prisimenu senuosius Senato rūmus, — o iš gatvės sklindantys garsai atrodė kažkokie keistai svetimi, tolimi, gal net paslaptingi, tarytum būčiau sėdėjęs kalėjime.

— Nusiramink, Ciceronai, — netikėtai gyvai po kiek laiko prabilo Celeras. — Juk jis dar ne tribūnas. Ir niekad juo netaps, jei tik aš galėsiu tam pasipriešinti.

— Krasą aš galiu įveikti, — atsakė Ciceronas. — Pompėjų galiu pergudrauti. Praeityje net Cezarį galėjau valdyti. Tačiau dabar visa ši trijulė susivienijo, o dar ir Klodijų pasitelkė sau į pagalbą...

Mano šeimininkas vangiai pakraipė galvą ir pridūrė:

— Kaip man toliau gyventi?

Tos pačios dienos vakare Ciceronas išsirengė aplankyti Pompėjaus ir pakvietė kartu eiti mane, iš dalies norėdamas pademonstruoti, kad šis jo apsilankymas yra dalykinis, o ne draugiškas, o gal ir todėl, kad su manimi jis jautėsi drąsiau. Didįjį karvedį radome girsnojantį savo viengungiškame būste su senu kariuomenės bendražygiu ir kraštiečiu iš Piceno Aulu Gabinijumi. Mums pasirodžius, jie apžiūrinėjo Pompėjaus teatro komplekso maketą, o Gabinijaus entuziazmas tiesiog tryško per kraštus. Šis žmogus, garsėjęs kaip labai ambicingas tribūnas, buvo autorius įstatymų, padėjusių Pompėjui išsaugoti jo beprecedentę karinę galią, todėl pastarasis atsidėkodamas buvo paskyręs jį savo legatu Rytuose. Gabinijus buvo išvykęs keletą metų, o jam nesant ir nieko apie tai nenutuokiant, meilės romaną su jo žmona, apkūnia raudonskruoste Lolija, buvo užmezgęs Cezaris (atkreipkite dėmesį į tai, kad tuo pat metu jis miegodavo ir su Pompėjaus žmona). Tačiau dabar Gabinijus buvo grįžęs į Romą — toks pat ambicingas kaip ir anksčiau, tik šimtąkart turtingesnis ir pasiryžęs būtinai tapti konsulu.

— O, mano mielas Ciceronai, — pasveikino namų šeimininkas, atsistodamas ir eidamas artyn apkabinti svečio, — kviečiu prisidėti prie mūsų kompanijos, pavaišinčiau vynu.

— Ačiū, ne, — griežtai atkirto Ciceronas.

— Mielas drauge, — Pompėjus kreipėsi jau į Gabinijų, — tu girdėjai jo toną? Jis atėjo papriekaištauti man už šiandienos įvykį, apie kurį tau ką tik pasakojau.

Paskui vėl atsigręždamas į Ciceroną pridūrė:

— Nejaugi turėčiau tau įrodinėti, kad tai buvo Cezario sumanymas? Aš norėjau jį perkalbėti.

— Iš tikrųjų? Tai kodėl taip nepadarei?

— Todėl, kad neradau jo, o be to, prisipažįstu, turėjau sutikti su juo dėl to, kad tavo tonas, kuriuo tu šiandien kalbėjai teisme, mūsų atžvilgiu buvo įžeidžiamas, todėl buvo vertas viešo atsako.

— Vadinasi, atvėrei Klodijui kelią tapti tribūnu, nors ir žinojai, kad jis yra aiškiai išreiškęs savo planus, kai tik užims šias pareigas, pradėti prieš mane baudžiamąjį persekiojimą?

— Ne, aš nebūčiau nuėjęs taip toli, bet Cezaris buvo užsispyręs. Tikrai negalėčiau pasiūlyti tau taurės vyno?

— Tiek daug metų, — grėsmingai ramiu balsu kalbėjo Ciceronas, — padėjau tau visame kame. Mainais už tai neprašiau nieko, išskyrus draugystę, kurią visuomeniniame gyvenime vertinu labiau už viską. Atėjo metas, kai tu savo požiūrį į mane išreiškei visam pasauliui, įduodamas mano mirtinam priešui į rankas ginklą, kuris jam reikalingas susidoroti su manimi!

Mačiau, kaip Pompėjaus lūpa suvirpėjo, o austrių pavidalo akyse sublizgo ašaros.

— Ciceronai, aš sunerimęs. Kaip tu gali taip kalbėti? Aš niekuomet negalėčiau ramiai stebėti, kaip kas nors su tavimi susidoroja. Pats žinai — mano situacija nėra iš lengvųjų: stengdamasis pristabdyti beatodairiškai nusiteikusį Cezarį aš kiekvieną savo gyvenimo dieną aukojuosi vardan respublikos.

— Tik kažkodėl ne šiandien.

— Jis buvo įsitikinęs, kad tavo kalba, kurią pasakei šiandien, buvo pasikėsinimas į jo garbę ir autoritetą.

— Tačiau šis, anot jo, pasikėsinimas nė iš tolo neprilygsta tam, kas būtų, jei aš atvirai paviešinčiau man žinomą informaciją apie „Trigalvį slibiną“ ir jo sandėrį su Katilina!

Į pokalbį įsiterpė Gabinijus:

— Ar tu nemanai, kad su Pompėjumi Didžiuoju vertėtų kalbėti pagarbesniu tonu?

— Ne, Aulai, nereikia, — liūdnai tarė Pompėjus, — tai, ką sako Ciceronas, yra tiesa. Cezaris nuėjo pernelyg toli. Dievai mato, aš dariau viską, kas nuo manęs priklauso, kad tik jo veiksmai nebūtų tokie drastiški. Jam įmetus į kalėjimą Katoną, aš senuką nedelsdamas iš ten ištraukiau. O ir vargšui Bibului būtų tekusi kur kas žiauresnė lemtis nei statinė šūdų ant galvos, jei nebūčiau įsikišęs. Tačiau šįkart aš pra-

laimėjau. Turėjau tik vieną dieną. Manau, Cezaris paprasčiausiai yra... *nepermaldaujamas*.

Jis atsiduso, pakėlė vieną žaislinę šventyklą iš teatro maketo ir mąsliu žvilgsniu į ją įsistebeilijo.

— Atrodo, artėja diena, — toliau kalbėjo jis, — kai aš turėsiu nutraukti su juo ryšius.

Pompėjus klastingomis akimis — pastebėjau, kad jos labai greit išdžiūvo, — žvilgtelėjęs į Ciceroną pridūrė:

— Ką manai apie tai?

— Manau, kad tai greitai neįvyks.

— Tu tikriausiai teisus.

Pompėjus storu nykščiu ir smiliumi paėmė šventyklą ir labai švelniai grąžino ją į ankstesnę poziciją.

— Ar ką nors girdėjai apie jo naująjį sumanymą?

— Ne.

— Jis tikisi tapti kariuomenės vadu.

— Nė neabejoju, kad jis to norėtų. Tačiau Senatas jau nusprendė, kad šiemet konsulai negaus jokių provincijų.

— Tiesa, Senatas nusprendė. Tačiau Cezariui Senatas nė motais. Jis žada kalbėtis su Vatinijumi, kad šis liaudies susirinkime pateiktų atitinkamą įstatymo projektą.

— Nejaugi?

— Įstatymą, pagal kurį jam būtų suteikta ne viena provincija, o iškart dvi — Artimoji Galija ir Bitinija, — o tai jam suteiktų teisę vadovauti dviejų legionų kariuomenei. Beje, šis paskyrimas turėtų būti ne vieneriems metams — jis pats pageidauja penkerių.

— Tačiau paskyrimo į provincijas klausimą visą laiką spręsdavo Senatas, o ne liaudies susirinkimas, — paprieštaravo Ciceronas. — *Penkeriems metams!* Mūsų konstitucijai bus suduotas galutinis smūgis.

— Cezaris taip nemano. Cezaris man sakė: „O kas gi čia bloga — pasitikėti tauta?"

— Betgi tai — jokia tauta! Juk tai — Vatinijaus vadovaujama minia.

— Tai štai, — tęsė Pompėjus, — galbūt dabar jau supranti, kodėl aš jo paprašytas sutikau šįryt pasidairyti danguje ženklų. Be abejo, būčiau visai mielai atsisakęs. Tačiau aš prieš akis turėjau visą paveikslą. Kažkas juk turi jį kontroliuoti.

Ciceronas iš nusivylimo suėmė galvą abiem rankomis. Po pauzės jis tarė:

— Ar galėčiau kai kuriems savo draugams užsiminti apie tavo motyvus, dėl kurių šiandien buvai jo pusėje? Priešingu atveju jie pamanys, kad nuo manęs jau visai nusigręžei.

— Jei jau taip reikia... Bet tik griežtai konfidencialiai. Gali jiems pasakyti dar ir tai, — Aulas yra liudininkas, — kad Markui Tulijui Ciceronui nenutiks nieko bloga, kol Pompėjus Didysis gyvena Romoje.

Mums einant namo Ciceronas buvo labai tylus ir susimąstęs. Sugrįžus, užuot nuėjęs tiesiai į biblioteką, jis tamsoje apėjo keletą ratų aplink sodą, o aš sėdau prie stalo netoliese, užsidegiau žibintą ir ėmiau skubiai rašyti Pompėjaus žodžius, kiek tik galėjau prisiminti. Man baigus, Ciceronas pakvietė eiti kartu su juo, ir mes nuvykome pas kaimynystėje gyvenantį Metelą Celerą.

Baiminausi, kad galime susidurti su Klodija, bet jos niekur nesimatė. Celerą radome vienišą sėdintį valgomajame, apšviestame tokios pat vienišos didelės žvakidės, niūriu veidu žiaumojantį šaltą vištos blauzdelę ir ant stalo pasistačiusį vyno ąsotį. Ciceronas jau antrąkart tą vakarą atsisakė vyno ir paprašė manęs perskaityti tai, ką buvo papasakojęs Pompėjus Didysis. Celeras, kaip ir reikėjo tikėtis, įniršo.

— Vadinasi, aš valdysiu Tolimąją Galiją, kur nusimato dideli mūšiai, o jis — Artimąją, tačiau abu savo dispozicijoje turėsime po du legionus?

— Taip, išskyrus tai, kad jis savo provinciją valdys penkerius metus, vadinamą *lustrum*, o tu savo pareigas baigsi po metų. Gali būti tikras, kad visa garbė, jei tik tokia nusimato, atiteks Cezariui.

Celeras net užstaugė iš pykčio ir sugniaužė kumščius.

— Jį *būtina* sustabdyti! Man nerūpi, kad respubliką valdo *trise.* Mūsų yra šimtai!

Ciceronas atsisėdo ant sofos šalia jo.

— Mums nebūtina sumušti visų trijų, — tyliai paaiškino jis. — Tereikia tik vieną. Pats girdėjai, ką pasakė Pompėjus. Jei mums pavyktų kaip nors neutralizuoti Cezarį, nemanau, kad jam dėl to labai skaudėtų galvą. Pompėjui terūpi jo paties garbė.

— O kaip Krasas?

— Kai tik Cezaris pasitrauks nuo scenos, jis ir Pompėjus nė valandos neištvers būdami sąjungininkai — jie negali vienas kito pakęsti. Cezaris yra tas kertinis akmuo, laikantis visą arką. Pašalink jį, ir sugrius visas statinys.

— Tai ką, tavo manymu, turėtume daryti?

— Suimti jį.

Celeras metė į pašnekovą veriantį žvilgsnį.

— Bet Cezario asmuo neliečiamas. Jį saugo du įstatymai: pirmas — kaip vyriausiąjį žynį, ir antras — kaip konsulą.

— Nejaugi manai, kad jis, būdamas mūsų vietoje, dėl to labai jaudintųsi? Juolab kad visi jo, kaip konsulo, veiksmai iki šiol buvo neteisėti. Arba mes dabar užkirsime jam kelią, arba leisime jam ir toliau daryti, ką tik jis užsigeis, o jis susidoros atskirai su kiekvienu iš mūsų, ir galų gale neliks nė vieno, kuris galėtų jam pasipriešinti.

Aš buvau nustebintas to, ką išgirdau. Esu tikras, kad jis iki pat tos dienos pavakario nebūtų drįsęs net prisileisti minties apie tokį desperatišką žingsnį. Trumpai tariant, šie jo žodžiai bylojo apie didžiulį jame įvykusį lūžį.

— O kaip tai būtų galima padaryti? — pasidomėjo Celeras.

— Tu vadovauji kariuomenei. Kiek šiuo metu turi pavaldžių karių?

— Už miesto yra dvi kohortos, kurios laukia, kada išvyksime į Galiją.

— Ar jie atsidavę tau?

— Man? Absoliučiai.

— Ar jie ryžtųsi sutemus užpulti Cezarį jo paties rezidencijoje, suimti jį ir kur nors įkalinti?

— Be jokios abejonės, jei tik duosiu jiems įsakymą. O ar ne geriau būtų jį nužudyti?

— Ne, — atsakė Ciceronas. — Jis turi būti teisiamas. Aš kategoriškai reikalauju. Nenoriu jokių „nelaimingų atsitikimų". Mes legaliai sudarysime specialų tribunolą, kuris baus jį už jo neteisėtus veiksmus. Kaltinimui vadovausiu aš pats. Mes veiksime atvirai ir naudosimės tik teisėtomis priemonėmis.

Man pasirodė, kad Celeras abejoja.

— Tačiau jei tu dar nepersigalvojai, bus teisiamas tik vienas asmuo?

— Ir Pompėjus turėtų tam pritarti. Trumpam pamiršk savo seną įprotį oponuoti jam visais įmanomais klausimais. Mes turėtume užtikrinti, kad jo veteranai galės ir toliau naudotis jiems suteikta žeme, pripažinti jo Rytuose įkurtas kolonijas, o galbūt netgi leisti jam dar kartą tapti konsulu.

— Sunku su tuo susitaikyti. Ar nebus taip, kad vieną despotą mes paprasčiausiai pakeisime kitu?

— Ne, — atsakė Ciceronas. Jo balsas nuskambėjo užtikrintai. — Cezaris yra visiškai kitoks žmogus. Pompėjus nori tik valdyti pasaulį. Cezariui knieti jį sumalti į miltus, o paskui perdaryti pagal savo turimą įvaizdį. Be to, yra dar vienas skirtumas...

Ciceronas nutilo, ėmė galvoti, kaip geriau paaiškinti.

— Koks? Jis gudresnis už Pompėjų, ir aš tai pripažįstu.

— Na, taip, žinoma, kad taip — jis šimtąkart gudresnis. Tačiau ne, ne tai... Yra kai kas dar svarbiau... nežinau... Jam būdingas kažkoks antgamtiškas beatodairiškumas... o gal, tiksliau sakant, panieka visam pasauliui... tarytum jam visa tai atrodytų vieni juokai. Šiaip ar taip, tai... kad ir kas tai būtų — ši savybė... dėl jos jį nepaprastai sunku sustabdyti.

— Skamba labai filosofiškai, o aš tau pasakysiu, kaip mes sustabdysime jį. Tai visai paprasta. Mes perrėšime kalaviju jam gerklę, ir tu savo akimis išvysi, kad jis mirs kaip visi mirtingieji. Tačiau tai turime

padaryti lygiai taip pat, kaip kad jis padarytų mums: staiga, be jokio gailesčio, tada, kai jis mažiausiai to tikėsis.

— Ir kada, tavo manymu, būtų geriausia?

— Ryt naktį.

— Ne, pernelyg greitai, — atsakė Ciceronas. — Mes negalime to imtis vieni. Turi dalyvauti ir kiti.

— Tokiu atveju Cezaris neišvengiamai sužinos, kas prieš jį rengama. Pats žinai, kiek daug jis turi informatorių.

— Aš turiu omenyje tik keletą vyrų, ir viskas. Visi jie — patikimi žmonės.

— Kas tai būtų?

— Lukulas. Hortenzijus. Izaurikas — jis dar po šiai dienai nešiojasi didžiulę nuoskaudą, negalėdamas atleisti Cezariui už tai, kad šis tapo vyriausiuoju žyniu. Galbūt ir Katonas.

— Katonas?! — pašiepiamai šūktelėjo Celeras. — Mes vėl leisimės į ilgas diskusijas, svarstydami tokio poelgio moralumą, ir leisime Cezariui mirti nuo senatvės!

— Nesu toks tikras. Katonas garsiausiai iš visų reikalavo imtis ryžtingų veiksmų prieš Katilinos gaują. O liaudis jį gerbia beveik tiek pat, kiek myli Cezarį.

Tuo metu sugirgždėjo grindų lentos, ir Celeras įspėjamai pridėjo sau prie lūpų pirštą. Paskui jis šūktelėjo:

— Kas ten?

Atsidarė durys, ir mes išvydome Klodiją. Pirmiausia pagalvojau, ar ilgai ji klausėsi mūsų pokalbio ir kiek galėjo nugirsti. Tikriausiai tą patį pagalvojo ir Celeras.

— Ką tu čia darai? — pasiteiravo jis griežtu tonu.

— Išgirdau kalbant. Ėjau laukan.

— Laukan? — įtariai paklausė Celeras. — Tokiu metu? Ir kur tu susiruošei eiti?

— O kaip tu manai? Žinoma, pasveikinti savo brolio plebėjo! Švęsti!

Celeras nusikeikė, griebė nuo stalo ąsotį su vynu ir sviedė į ją. Ta-

čiau ji jau buvo išėjusi, ir ąsotis jos nekliudęs sudužo atsitrenkęs į sieną. Užgniaužęs kvapą laukiau, kuo ji atsakys, bet išgirdau tik atidarant ir uždarant priekines duris.

— Per kiek laiko galėtum juos sukviesti? — paklausė Celeras. — Rytoj?

— Geriau tebūnie poryt, — atsakė Ciceronas, vis dar nesiliaudamas stebėtis tokiu perversmu, — antraip pasirodys, kad mes kažkur skubame, ir Cezaris gali ką nors suuosti. Siūlau susirinkti mano namuose, jau vakarop, kai baigiasi darbai, poryt.

Kitą rytą Ciceronas pats parašė kvietimus ir išsiuntė mane į miestą, kad įteikčiau juos kiekvienam gavėjui asmeniškai į rankas. Visi keturi buvo labai suintriguoti, jau vien todėl, kad visi buvo suspėję išgirsti naujieną apie tai, kad Klodijus tapo plebėju. Perskaitęs kvietimą Lukulas nusišypsojo savo šalta, arogantiška šypsena ir ironiškai pasiteiravo:

— Nagi, sakyk, į kokį sąmokslą tavo šeimininkas norėtų mane įtraukti? Norėtų ką nors nužudyti?

Tačiau visi kviestieji pažadėjo atvykti, netgi Katonas, kuris šiaip jau nebuvo labai linkęs bendrauti, mat visi buvo susirūpinę tuo, kas dedasi Romoje. Forume buvo ką tik iškabintas Vatinijaus siūlomas įstatymo projektas, pagal kurį Cezaris penkeriems metams turėjo būti skiriamas dviejų provincijų valdytoju ir kariuomenės vadu. Patricijai buvo įtūžę, populiarai džiūgavo, mieste tvyrojo audrą pranašaujanti nuojauta. Pasivedęs mane į šalį Hortenzijus pasiūlė, jei man knieti sužinoti, kokia sudėtinga padėtis susidariusi mieste, nueiti prie Sergijaus kapo, esančio šalia kryžkelės, prie pat Kapenos vartų. Būtent toje vietoje buvo palaidota Katilinos galva. Nuėjęs radau jį išpuoštą šviežiai skintomis gėlėmis.

Nutariau Ciceronui apie šias gėles nieko nepasakoti — rūpesčių jam jau ir taip buvo užtektinai. Susirinkimo dieną jis užsidarė savo bibliotekoje ir nepasirodė iki pat numatytos valandos. Paskui jis išsimaudė, apsirengė švariais drabužiais ir ėmė sukti galvą, kaip geriau tablinume sustatyti krėslus.

— Atvirai kalbant, jaučiu, kad mano teisinis išsilavinimas šiam reikalui tik trukdo, — prisipažino jis man.

Aš pritariamai kažką sumurmėjau, nors iš tiesų nemanau, kad tai būtų trukdę — greičiausiai kaltas buvo jo jautrumas.

Pirmasis pasirodė Katonas, nuo kurio kaip paprastai sklido nemalonus seniai neskalbtos, prakaituotos togos ir neplautų basų kojų kvapas. Išvydęs prabangą jis ėmė raukyti nosį, tačiau mielai sutiko paragauti vyno, ir tai nieko nuostabaus, mat jis garsėjo kaip didelis girtuoklis (tai buvo jo vienintelė yda). Paskui atėjo Hortenzijus ir išreiškė savo atjautą Ciceronui, vis labiau nerimaujančiam dėl Klodijaus; jis tikėjosi, kad susirinkimas kaip tik dėl to ir sušauktas. Lukulas ir Izaurikas, du seni karvedžiai, atvyko drauge.

— Tai bent konspiracija, — prabilo Izaurikas, nužvelgdamas kitus susirinkimo dalyvius. — Ar dar kas nors atvyks?

— Metelas Celeras, — atsakė Ciceronas.

— Puiku, — tarė Izaurikas. — Man jis patinka. Manau, jis yra didžiausia mūsų ateities viltis. Šis žmogus bent jau žino kaip kautis.

Penketas susėdo ratu. Aš buvau vienintelis pašalinis asmuo kambaryje. Apėjau ratą su vyno ąsočiu rankoje, o paskui įsitaisiau kampe. Ciceronas liepė man nieko neužrašinėti, tik pasistengti kuo geriau viską įsidėmėti ir užrašyti jau susirinkimui pasibaigus. Aš jau tiek daug kartų per keletą metų buvau dalyvavęs šių vyrų pasitarimuose, kad jie į mane jau nebekreipė dėmesio.

— Gal galėtume sužinoti, dėl ko čia susirinkome? — paklausė Katonas.

— Gal pabandykime atspėti, — pasiūlė Lukulas.

Tačiau Ciceronas į tai atsakė:

— Manyčiau, palaukime Celero. Jis bus svarbiausias asmuo.

Jie kurį laiką tylėjo ir laukė, kol galų gale Ciceronas neištvėrė ir paliepė man nueiti pas Celerą ir sužinoti, kodėl jis vėluoja.

Nepretenduoju į tuos, kurie nuspėja ateitį, tačiau dar eidamas kaimyno namų link jaučiau, kad kažkas nutiko. Kieme atrodė pernelyg tylu — nematiau įprasto atvykstančių ir išvykstančių žmonių

judėjimo. Viduje tvyrojo kraupi tyla, neišvengiama tragedijos palydovė. Mane pasitikęs Celero prievaizdas, kurį gana neblogai pažinojau, su ašaromis akyse papasakojo, kad išvakarėse jo šeimininką apėmę baisūs skausmai, o gydytojai, nors ir nesutarė dėl diagnozės, vieningai manė, kad liga gali būti mirtina. Išgirdęs žinią, pajutau, kaip man pakirto kelius, ir labai nuolankiai paprašiau, kad jis nueitų pas Celerą ir pasiteirautų, ar šis neturįs ko pranešti Ciceronui, kuris dabar laukia jo atvykstant. Prievaizdas tuojau pat nuėjo pas jį, o grįžęs perdavė vienintelį žodį, kurį jo šeimininkas tikriausiai tik ir pajėgė pratarti: „Greičiau!"

Aš parskuodžiau pas Ciceroną. Man įpuolus į tablinumą, senatoriai, savaime suprantama, atsigręžė į mane, tikėdamiesi išvysti Celerą. Iš mano gesto Ciceronui supratę, kad noriu pasikalbėti akis į akį su šeimininku, jie nekantraudami pradėjo murmėti.

— Ką visa tai reiškia? — piktai sušnibždėjo jis, kai nusivedžiau jį į atrijų. Mačiau, kad jo nervai buvo taip įtempti, jog jis vos valdėsi. — Kur Celeras?

— Sunkiai serga, — atsakiau aš. — Galimas dalykas, miršta. Prašė, kad tučtuojau ateitum.

Vargšelis Ciceronas. Supratau, kad jam tai buvo didelis smūgis. Man pasirodė, kad jis net susverdėjo. Daugiau netardami nė žodžio mudu nuskubėjome pas Celerą. Ten mūsų laukęs prievaizdas nuvedė į privačias valdas. Aš niekada nepamiršiu prieblandoje skendinčių koridorių, kuriuose blausiai švietė žvakės ir tvyrojo šleikštus smilkalų kvapas, kuriuo buvo norima nuslopinti dar stipresnius vėmalų ir gendančio kūno kvapus. Celerą slaugė tiek daug gydytojų, kad jie buvo aklinai užtvėrę jo miegamojo duris; jie kalbėjosi labai tyliai graikų kalba. Mums teko brautis jėga. Buvo nepakeliamai karšta ir taip tamsu, kad Ciceronui teko paimti į rankas žibintą ir pasišviesti taką link lovos, kurioje gulėjo senatorius. Jis buvo visiškai nuogas, išskyrus tvarsčius, kuriais buvo aprištos kraujuojančios žaizdos. Jam prie rankų ir vidinės kojų pusės buvo prilipintos dėlės. Celero burna buvo pajuodusi, pilna putų; vėliau sužinojau, kad kažkoks pakvaišėlis buvo liepęs maitinti jį

medžio anglimi. Kadangi jį kamavo stiprūs traukuliai, Celeras buvo tvirtai pririštas prie savo lovos.

Ciceronas atsiklaupė šalia jo.

— Celerai, — nepaprastai švelniai prabilo jis, — mano brangus bičiuli, sakyk, kas tau tai padarė?

Atpažinęs Cicerono balsą Celeras atsigręžė veidu į jį ir bandė kažką pasakyti, deja, išgirdome tik nesuprantamą juodų burbulų gurguliavimą. Galiausiai jis nutilo. Sakoma, kad tąsyk užsimerkęs jis daugiau jau nebeatsimerkė.

Ciceronas dar valandėlę pabuvo draugo miegamajame, uždavė gydytojams aibę įvairiausių klausimų. Jų, kaip medikų, nuomonės skyrėsi beveik visais atžvilgiais, tačiau dėl vieno jie sutarė: niekam iš jų dar nebuvo tekę susidurti su tokia liga, kuri taip greit tiesiog akyse naikintų dar vakar sveiką žmogaus kūną.

— Liga? — supratau, kad Ciceronas negali patikėti. — Ar jūs nemanote, kad jis buvo nunuodytas?

Nunuodytas? Gydytojai nustėro iš baimės, jau vien tik išgirdę šį žodį. Ne, ne, tai buvo kažkokia siaubinga užkrečiama liga, o gal gyvatės įkandimo pasekmė, bet kas, tik ne nunuodijimas. Pastaroji versija buvo per daug baisi, todėl nediskutuotina. Be to, kas išdrįstų nuodyti tokį kilnų žmogų kaip Celeras?

Ciceronas nesiginčijo. Jis niekada nesuabejojo tuo, kad Celerą nunuodijo, tik niekuomet neišsiaiškino, kas prie to prisidėjęs — Cezaris, Klodijus, o gal ir abu kartu, — todėl šį įvykį ir šiandien gaubia paslaptis. Tačiau dėl to, kieno rankomis jo draugas buvo nunuodytas, Ciceronas niekada neabejojo, juolab kad išeidami iš šių mirties namų išvydome pro priekines duris įeinančią Klodiją, kurią lydėjo jaunasis Celijus Rufas, dar nespėjęs atsigauti po pergalės prieš Hibridą. Nors jiedu staiga nutaisė liūdnas minas, buvo akivaizdu, kad abu ką tik linksmai juokėsi, o įtarimo, kad ši pora — meilužiai, neišsklaidė nei tai, kad jie staiga atsitraukė vienas nuo kito.

XVIII

Celero palaikai buvo sudeginti ant forume sukurto laidotuvių laužo — tai bylojo apie visos tautos gedulą. Mirusio Celero veidas atrodė ramus, prieš mirtį nuo medžio anglies pajuodusi burna dabar buvo švari ir rausva lyg jaunos mergaitės. Laidojimo apeigose dalyvavo Cezaris ir visas Senatas. Gedinti Klodija atrodė labai daili, nors ir išliejo daug našlės ašarų. Galiausiai jo pelenai buvo įnešti į šeimos mauzoliejų, o Ciceronas paskendo giliame liūdesyje. Jis suprato, kad kartu su Celeru mirė ir visos viltys sustabdyti Cezarį.

Matydama, kad vyrą apniko depresija, Terencija primygtinai reikalavo pakeisti aplinką. Ciceronas įsigijo naują namą ant jūros kranto, Antijuje, kurį nuo Romos skyrė pusantros dienos kelias, ir būtent ten visa šeima išvyko, Senate paskelbus pavasario atostogas. Kelias mus vedė pro Solonijų, kur Klodijai jau nuo seno buvo įsigiję didžiulį dvarą. Ėjo kalbos, kad būtent ten, už geltonų ochros sienų, Klodijus su Klodija buvo surengę šeimos susirinkimą kartu su dar dviem savo broliais ir dviem seserimis.

— Visas šešetas drauge, — pratarė Ciceronas, mums dardant dengtame vežime, — lyg mažų šunyčių vada... pragaro vada! Įsivaizduok juos dabar besivoliojančius lovose ir rezgančius pinkles, kaip susidoroti su manimi.

Aš jam neprieštaravau, nors ir negalėjau įsivaizduoti, kad tokiai piktadarystei galėtų ryžtis du kietasprandžiai broliai Apijus ir Gajus. Antijuje mūsų laukė atšiaurus oras ir škvalai, nuo jūros atgenantys lietų. Ciceronas, nekreipdamas dėmesio į prastą orą, sėdėjo terasoje, per milžiniškas bangas žvelgdamas į tolumoje plytintį pilką horizontą,

tikriausiai bandydamas rasti išeitį iš keblios padėties. Šiaip ar taip, po dienos ar dviejų, kai galva jau buvo pailsėjusi, jis užsidarė bibliotekoje.

— Kokie mano ginklai, kuriuos aš esu įvaldęs? — paklausė jis ir tuojau pat atsakė į savo klausimą. — Štai, — tarė rodydamas į savo knygas. — Kalbos. Cezaris ir Pompėjus turi savo karius, Krasas — turtus, Klodijus — mušeikas gatvėse. Mano legionai — tai mano kalbos. Kalbėdamas aš užaugau, kalbėdamas ir išgyvensiu.

Netrukus ėmėme plušėti prie veikalo, kurį jis pavadino „Slapta mano konsulato istorija", jo autobiografijos ketvirtosios, galutinės bei teisingiausios, versijos; jis tikėjosi, kad ši knyga galės būti jo gynybos pagrindas, jeigu jam kada tektų stoti prieš teismą, tačiau ji niekada nebuvo išleista viešai, tik aš dabar, rašydamas savo atsiminimus, naudojuosi tuo, ką mes tada užrašėme. Joje Ciceronas išdėstė visą tiesą apie Cezario ryšius su Katilina, apie tai, kaip pastarąjį gynė, finansavo, o galiausiai išdavė Krasas, ir apie tai, kaip Pompėjus, veikdamas per savo pagalbininkus, stengėsi kuo ilgiau užtęsti ir netgi sustiprinti krizę Romoje, kad ji pasitarnautų jam kaip pretekstas sugrįžti namo ne vienam, o su kariuomene. Prie šio veikalo sugaišome porą savaičių, o aš dar suspėjau padaryti ir jo kopiją. Mums baigus darbą, kiekvieną originalo ritinį susukau į lininę drobę, o šią — į vaškuotę, paskui viską sudėjau į amforą, kurią užantspaudavome vaško antspaudu. Atsikėlę vieną ankstų rytą, kol dar kiti šeimynos nariai miegojo, mudu su šeimininku nunešėme ją į artimiausią giraitę ir užkasėme tarp skroblo ir uosio.

— Jei man kas atsitiktų, — tarė Ciceronas, — iškask ją, perduok Terencijai ir pasakyk, kad pasielgtų taip, kaip jai atrodys teisingiausia.

Atsižvelgiant į susidariusią situaciją ir viską gerai apsvarsčius, buvo aišku, kad teismo jis galėtų išvengti tik vienu atveju: jei Pompėjaus nusivylimas Cezariu virs atviru priešiškumu ir jie visiškai nutrauks savo santykius. Turint omenyje jų skirtingus charakterius, tokie lūkesčiai nebuvo nepagrįsti, todėl Ciceronas atidžiai sekė, kas vyksta Romoje. Visi laiškai, kuriuos gaudavome iš Romos, būdavo iš karto atplėšiami ir skaitomi. Visi pažįstami, vykstantys pro šalį į pietus, kur

buvo Neapolio įlanka, būdavo užkalbinami ir iškamantinėjami. Informacija, kurią gaudavome, Cicerono lūkesčius tik sustiprino. Lyg išreikšdamas savo solidarumą su Ciceronu, Pompėjus buvo pareikalavęs, kad Klodijus, užuot siekęs tribūnato, vyktų į misiją Armėnijoje. Šis atsisakė. Pompėjus įsižeidė ir su juo susipyko. Cezaris stojo Pompėjaus pusėn. Tuomet Klodijus taip susipyko su Cezariu, kad net pagrasino, tapęs tribūnu, panaikinti triumviratą. Cezariui trūko kantrybė. Pompėjus ėmė priekaištauti pastarajam dėl to, kad šis užkoręs ant sprando tokį nevaldomą patricijų-plebėją. Ėjo gandai, kad jiedu netgi liovėsi kalbėjęsi. Ciceronas džiaugėsi.

— Atmink mano žodžius, Tironai: visos santvarkos, kad ir kokios populiarios ar stiprios būtų, anksčiau ar vėliau žlunga.

Įvairūs ženklai bylojo apie tai, kad ši santvarka taip pat gali žlugti, ir gana greitai. Tikriausiai taip ir būtų įvykę, jei Cezaris nebūtų žengęs drastiško žingsnio, kad ją išsaugotų.

Naujo smūgio sulaukėme gegužės pirmąją. Buvome jau pavakarieniavę, Ciceronas snūduriavo ant savo sofos, kai atvyko pasiuntinys su laišku nuo Atiko. Tiesa, pirmiau turėčiau paaiškinti, kad mes tuo metu laiką leidome Cicerono viloje Formijoje, o Atikas buvo trumpam sugrįžęs namo į Romą, iš kur beveik kasdien siųsdavo visas naujienas, kurias tik jam pavykdavo sužinoti. Be abejo, korespondencija neatstojo asmeniško bendravimo, vis dėlto jiedu buvo sutarę, kad Atikas liks Romoje, nes rinkdamas gandus jis buvo naudingesnis nei skaičiuodamas bangas, dūžtančias į krantą. Terencija kambario kampe kažką siuvinėjo, name buvo ramu, ir aš sprendžiau dilemą — žadinti šeimininką ar ne. Tačiau paaiškėjo, kad Ciceronas girdėjo, kai buvo apsilankęs pasiuntinys, ir aš išvydau nuo sofos valdingai pakeltą ranką.

— Duok man jį, — paliepė jis.

Padaviau laišką ir išėjau į terasą. Toli jūroje pastebėjau spingsint silpną švieselę ir ėmiau svarstyti, ar kažkas tokiu laiku žvejoja, ar gaudo omarus, o gal kitokius jūros gyvius, — esu užkietėjęs sausumos gyventojas, — bet tuo metu sau už nugaros išgirdau garsią dejonę.

Terencija nustėrusi pakėlė akis.

— Kas čia dabar? — paklausė ji.

Įėjau į vidų. Ciceronui ant krūtinės gulėjo suglamžytas laiškas.

— Pompėjus vėl vedė, — prabilo jis dusliu balsu. — *Jis vedė Cezario dukrą!*

Akis į akį susidūręs su istorine neišvengiamybe Ciceronas galėjo pasinaudoti įvairiais ginklais: logika, gudrumu, ironija, greita nuovoka, iškalba, gyvenimiška patirtimi, puikiomis teisės žiniomis ir žmonių pažinimu. Tačiau prieš naktinę dviejų nuogų kūnų alchemiją lovoje ir prieš visas tokio intymumo pasekmes jis jautėsi visiškai beginklis. Kad ir kaip būtų keista, jam nė į galvą nebuvo atėjusi mintis, jog tokia santuoka įmanoma. Pompėjui greitai turėjo sueiti keturiasdešimt septyneri. Julija buvo vos keturiolikos. Tik toks žmogysta kaip Cezaris, niršo Ciceronas, galėtų taip ciniškai ir šlykščiai, ką jau kalbėti apie moralę, verstis savo paties vaiko prostitucija. Jis keikėsi kokią valandą ar dvi — „Ar tu gali įsivaizduoti juos kartu? *Jis ir ji!*“, — tačiau paskui, kai jau aprimo, sėdo rašyti sveikinimo laiško nuotakai ir jaunikiui. Sugrįžęs į Romą jis pirmiausia aplankė juos ir įteikė dovaną. Ji buvo įdėta į santalo dėžutę, kurią, Ciceronui baigus sakyti iš anksto parengtą sveikinimo kalbą apie dangišką jų sąjungos spindesį, ištiesiau jam.

— Ir kas gi šiuose namuose atsakingas už dovanų priėmimą? — šypsodamas pasiteiravo Ciceronas, žengdamas pusę žingsnio arčiau Pompėjaus.

Šis, savaime suprantama, tiesė ranką, kad ją paimtų, bet Ciceronas netikėtai pasuko į šoną ir nusilenkdamas ištiesė dovaną Julijai. Ji nusijuokė, po akimirkos tą patį padarė ir Pompėjus, tačiau pastarasis dar pagrasino pirštu svečiui ir pavadino jį klastūnu. Turiu pripažinti, kad Julija buvo išaugusi į labai dailią merginą — ji buvo gražutė, grakšti ir, be abejo, miela, — o labiausiai į akis krito tai, kad visus savo veido bruožus ir kūno judesius ji buvo paveldėjusi iš savo tėvo. Galėjai pamanyti, kad kas nors kažkokiu mistišku būdu ištraukė visą jo linksmumą ir sudėjo į ją. Tačiau nemažiau stebino ir tai, kad ji akivaizdžiai buvo įsimylėjusi Pompėjų. Ji atidarė dėžutę ir iš jos išėmė Cicerono dovaną, — jei atmintis manęs neapgauna, tai buvo daili sidabrinė

lėkštė su joje išgraviruotais jųdviejų susipynusiais inicialais, — kurią netrukus parodė savo vyrui, tuo pat metu glostydama jam skruostą. Pompėjaus veidas nušvito, ir jis pabučiavo ją į kaktą. Ciceronas stebėjo laimingą porą, šypsodamasis lyg svečias, vaišių metu nurijęs labai neskanų kąsnį, tačiau nenorįs įžeisti šeimininko.

— Greitai turėsi vėl pas mus atvykti, — pakvietė Julija. — Norėčiau su tavimi geriau susipažinti. Mano tėvas sako, kad esi protingiausias žmogus Romoje.

— Jis labai malonus, deja, turiu šią garbę perleisti jam.

Pastebėjau, kad Pompėjus norėjo pats palydėti Ciceroną iki durų.

— Argi ji ne žavinga?

— Labai.

— Sakau tau, Ciceronai, visiškai atvirai; su ja esu laimingesnis nei su bet kuria kita moterimi, kurią man teko pažinti. Jos dėka jaučiuosi atjaunėjęs dvidešimt metų. O gal ir visus trisdešimt.

— Jei ir toliau taip, tai greitai būsi kūdikis, — pašmaikštavo Ciceronas. — Dar kartą sveikinu.

Priėjome atrijų, kuriame šįkart nebeišvydau Aleksandro Didžiojo apsiausto ir perlais inkrustuotos Pompėjaus galvos.

— Tikiuosi, ir santykiai su naujuoju uošviu yra tokie pat artimi? — pasidomėjo Ciceronas.

— Tiesą sakant, Cezaris nėra jau toks blogas, jei tik žinai, kaip su juo elgtis.

— Jūs jau visiškai susitaikėte?

— Mes niekada nebuvome rimtai susipykę.

— O kaipgi aš? — prasitarė Ciceronas, nebegalėdamas nuslėpti savo jausmų. Jo klausimas nuskambėjo lyg atstumto įsimylėjėlio priekaištas. — Ką aš dabar turėčiau daryti su šita pabaisa Klodijumi, kurią judu sukūrėte man kankinti?

— Mano mielas drauge, dėl jo gali nei kiek nesijaudinti! Jis, tiesa, daug šneka, bet tai nieko nekeičia. O jei kada nors ir kiltų rimta kova, prie tavęs jis prisiartins tik per mano lavoną!

— Tikrai?

— Absoliučiai.

— Tvirtai pažadi?

Pompėjus atrodė įsižeidęs.

— Ar aš tave kada nors apgavau?

Netrukus vedybos davė pirmuosius vaisius. Pompėjus Senate pateikė pasiūlymą: atsižvelgiant į skaudžią Metelo Celero netektį etc., etc., Tolimosios Galijos provincijos, kurios valdytoju pastarasis buvo paskirtas prieš mirtį, valdymą pavesti Julijui Cezariui, tautos sprendimu išrinktam Artimosios Galijos valdytoju; toks unifikuotas valdymas leistų lengviau įveikti visus maištininkus, kurių ateityje atsiras; be to, turint omenyje tai, kad regionas laikomas neramiu, Cezariui reikėtų skirti papildomą legioną ir taip padidinti jo vadovaujamą kariuomenę iki penkių legionų.

Posėdžiui vadovavęs Cezaris paklausė, ar bus norinčių prieštarauti pateiktam siūlymui. Jis pakraipė galvą į kairę ir į dešinę, paskui dar kartą, tikrindamas, ar atsiras norinčių pareikšti savo nuomonę, ir jau ketino pereiti „prie kitų reikalų“, bet atsistojo Lukulas. Senajam patricijui ir karvedžiui tuo metu ėjo šešiasdešimtieji, jam buvo būdingas niekinamas, klastingas žvilgsnis, tačiau jame vis tiek buvo kažkas didinga.

— Atsiprašau, Cezari, — kreipėsi jis, — ar tu liksi ir Bitinijos valdytoju?

— Liksiu.

— Tačiau Bitiniją nuo Galijos skiria tūkstantis mylių! — Lukulas niekinamai nusijuokė ir apsižvalgė, ieškodamas senatorių, kurie mielai kartu su juo pasišaipytų. Niekas neprisidėjo.

Cezaris sėdėjo ramus.

— Savo geografiją mes visi gerai žinome. Dėkoju, Lukulai. Ar dar kas nors norės pareikšti nuomonę šiuo klausimu?

Tačiau Lukulas atsisakė paklusti.

— O kaip su laikotarpiu, kurį tu eisi savo pareigas? — neatlyžo jis. — Ar jis vis tiek bus penkeri metai?

— Taip. Tokia tautos valia. Kodėl klausi? Nejaugi nori prieštarauti tautos balsui?

— Betgi tai absurdiška! — sušuko Lukulas. — Gerbiamieji Senato nariai, negalime leisti, kad vienas asmuo, kad ir koks gabus jis būtų, *penkerius metus* vadovautų Italijos pasienyje dislokuotai dvidešimt dviejų tūkstančių karių armijai. O ką, jei jis sumanytų pulti Romą?

Cicronas buvo vienas iš daugelio senatorių, kurie tuo metu ėmė muistytis savo kietuose mediniuose suoluose. Tačiau nė vienas iš jų — netgi Katonas — nenorėjo šiuo klausimu ginčytis, nes laimėti nebuvo jokių galimybių. Lukulas, aiškiai nustebęs dėl to, kad niekas nesiteikė jo paremti, nepatenkintas atsisėdo į vietą ir sukryžiavo ant krūtinės rankas.

Pompėjus į tai atsakė:

— Bijau, kad mūsų mielas Lukulas per daug laiko praleidžia su savo žuvimis. Pastaruoju metu Romoje įvyko daug permainų.

— Pats matau, — subambėjo Lukulas, tačiau taip, kad visi galėtų išgirsti. — *Bet ne į gera.*

Cezaris neištvėrė ir atsistojo. Jo šaltas žvilgsnis buvo įbestas tiesiai į priekį, tarytum jis būtų buvęs ne žmogaus, o trakų kaukės.

— Manau, Lucijus Lukulas bus pamiršęs, kad jis kadaise vadovavo dar didesniam skaičiui legionų, ir ilgiau negu penkerius metus, tačiau Mitridatą galiausiai turėjo pribaigti mano narsusis žentas.

„Trigalvio slibino“ šalininkai į tai atsakė pritariančiais šūksniais.

— Atrodo, ne pro šalį būtų pasidomėti Lucijaus Lukulo vadovavimu kariuomenei, ir tai galėtų padaryti specialiai tam sušauktas tribunolas. Ne pro šalį būtų atidžiau pasidomėti ir Lucijaus Lukulo pajamomis — žmonėms būtų įdomu sužinoti, kokiu būdu jis sau susikrovė tokius didelius turtus. Taip pat Lucijus Lukulas turėtų atsiprašyti Senato dėl įžeidaus šmeižto.

Lukulas apsidairė. Pakelti akių neišdrįso niekas. Perspektyva tokio amžiaus stoti prieš specialųjį tribunolą, juolab kad ir pasiaiškinti jis būtų turėjęs dėl ko, Lukului atrodė nepakeliama. Rydamas seiles jis atsistojo.

— Jei įžeidžiau tave, Cezari, savo kalba... — prabilo Lukulas.

— Klaupkis! — užriaumojo Cezaris.

Atrodė, kad Lukulą kažkas staiga pasendino. Jis buvo visiškai sutrikęs.

— Ką? — paklausė jis.

— Jis privalo atsiprašyti *parpuolęs ant kelių!* — dar kartą sugriaudėjo Cezaris.

Negalėjau pakelti šio reginio, tačiau buvo neįmanoma atplėšti akių, nes tokia didingos karjeros pabaiga stulbina, ji kažkuo primena tvirto medžio griuvimą. Akimirką kitą Lukulas stovėjo tiesus. Paskui nerangiai, braškant ilgose karinėse kampanijose sustirusiems sąnariams, jis pirmiausiai atsiklaupė ant vieno kelio, paskui ant kito ir nulenkė prieš Cezarį galvą, o senatoriai šią sceną stebėjo lyg apmirę.

Praėjo vos kelios dienos, ir Ciceronui vėl teko patuštinti piniginę ir pirkti dar vieną vestuvinę dovaną, šįsyk Cezariui.

Visi buvo įsitikinę, kad Cezaris, jeigu tik sumanys vesti, į žmonas ims Serviliją, kuri keletą metų buvo jo meilužė, be to, ir jos vyras, Junijus Silanas, anksčiau ėjęs konsulo pareigas, buvo ne per seniausiai miręs. Ir iš tiesų, apie tą laiką ėmė sklisti kalbos, kad greitai turėtų įvykti vestuvės, mat vienų vaišių metu Servilija buvo pastebėta su perlų vėriniu, kurį, pasak jos pačios, jai dovanojęs konsulas, o vertas jis buvo daugiau negu šešiasdešimties tūkstančių auksinių monetų. Tačiau paaiškėjo, kad daugelis klydo: jau kitą savaitę Cezaris vedė Lucijaus Kalpurnijaus Pizono dukterį, aukštą, laibą ir grožiu nepasižyminčią dvidešimtmetę merginą, apie kurią niekas iki tol nebuvo nė girdėjęs. Kurį laiką pasvarstęs Ciceronas nutarė vestuvinę dovaną Cezariui įteikti asmeniškai, o ne perduoti per pasiuntinį. Dovana ir vėl buvo sidabrinė lėkštė su joje išgraviruotais inicialais; ji ir vėl buvo supakuota santalo dėžutėje; ir vėl ji buvo patikėta man. Aš pareigingai laukiau prie Senato, kol baigsis posėdis, o paskui, pasirodžius Cezariui su Ciceronu, ištiesiau ją jiems.

— Tai — kukli dovana, kurią mudu su Terencija norėtumėte

įteikti tau ir Kalpurnijai, — tarė Ciceronas, imdamas skrynelę iš mano rankų ir paduodamas ją Cezariui. — Linkime jums ilgos ir laimingos santuokos.

— Ačiū, — atsakė Cezaris, — tu labai dėmesingas.

Tai taręs jis perdavė dėžutę, nė nepažvelgęs į jos vidų, vienam iš savo palydovų.

— O gal, — pridūrė jis, — kol esi toks dosnus, galėtumei mums atiduoti ir savo balsą?

— Savo balsą?

— Taigi. Mano žmonos tėvas kelia savo kandidatūrą konsulų rinkimuose.

— Oho, — nustebęs tarė Ciceronas, kurio veido išraiška parodė, kad jis suprato kažką labai svarbaus. — Pagaliau paaiškėjo. Atvirai kalbant, aš vis svarsčiau, kodėl tu vedei Kalpurniją.

— O ne Serviliją? — Cezaris šyptelėjo ir patraukė pečiais. — Tokia jau ta politika.

— O kaip Servilija?

— Ji mane supranta.

Atrodė, kad Cezaris jau ketina eiti, tačiau paskutinę akimirką susilaikė, lyg būtų prisiminęs kažką svarbaus.

— Beje, kaip manai elgtis mūsų bendro pažįstamo Klodijaus atžvilgiu?

— Aš nekvaršinu sau dėl jo galvos, — atsakė Ciceronas. (Žinoma, tai buvo melas; tiesą sakant, apie nieką kitą jis beveik ir negalvodavo.)

— Protingai elgiesi, — linktelėjo Cezaris. — Jis nevertas, kad mes dėl jo vargintume savo protines galias. Tačiau aš vis pagalvoju, o ką jis darys, tapęs tribūnu?

— Tikiuosi, pateiks man ieškinį.

— Tai nevertėtų dėl to nerimauti. Įveiktumei jį bet kuriame Romos teisme.

— Klodijus taip pat turėtų tai žinoti. Todėl manau, kad jis pasirinks jam priimtinesnį būdą. Pavyzdžiui, specialųjį tribunolą, kuris garantuotų, kad mane teis Marso lauke susirinkę romėnai.

— O tai jau būtų sudėtingiau.

— Tam reikalui aš jau surinkau visus faktus ir esu pasirengęs apsiginti. Juolab kad dar neužmiršau, kaip Marso lauke esu įveikęs tave patį, kuomet buvai pateikęs ieškinį Rabirijui.

— Neminėk šito! Randai man iki šiol dar nesugiję! — Cezario smarkus, tačiau nelinksmas juokas nutrūko taip pat staiga kaip ir prasidėjo. — Paklausyk manęs, Ciceronai. Jeigu jis tau kels pavojų, nepamiršk, kad aš esu pasirengęs tau padėti.

Akivaizdžiai nustebintas šio pasiūlymo Ciceronas pasiteiravo:

— Iš tikrųjų? Kaip?

— Kaip jungtinių pajėgų vadas aš neišvengiamai dalyvausiu karinėje kampanijoje. Man bus reikalingas legatas, kuris Galijoje pasirūpintų civiliniu gyvenimu. Tu tiesiog idealiai tiktum šioms pareigoms. Tiesą sakant, tau nereikėtų ten praleisti daug laiko — visada, kada tik panorėjęs, galėtum grįžti į Romą. Tačiau jeigu įtraukčiau tave į savo administracijos sąrašą, tau tai suteiktų teisinio neliečiamumo statusą. Pagalvok apie tai. O dabar turiu atsiprašyti — jei galima, norėčiau eiti.

Mandagiai linktelėjęs Cezaris nuskubėjo pas gerą tuziną jo laukusių senatorių, kurie norėjo su juo aptarti įvairius klausimus.

Ciceronas palydėjo jį nustebusiu žvilgsniu.

— Viliojantis pasiūlymas, — pagaliau pripažino jis, — net labai viliojantis. Turime nusiųsti jam laišką ir informuoti, kad jo pasiūlymą būtinai apsvarstysime. Jau vien todėl, kad turėtume šiokį tokį raštišką įrodymą.

Mes taip ir padarėme. O paskui, kai dar tą pačią dieną gavome Cezario atsakymą, patvirtinantį, kad legato pareigos rezervuotos Ciceronui, kuris galės jas užimti kada tik panorėjęs, mano šeimininkas pirmą kartą po ilgesnio laiko pasijuto labiau užtikrintas.

Rinkimai tais metais buvo numatyti vėliau nei paprastai, ir už tai reikėjo padėkoti Bibului, nuolat primindavusiam apie nepalankius pranašingus ženklus. Vis dėlto nelaimingosios dienos nebuvo galima

nukelti visai amžinybei, ir spalio mėnesį Klodijus pagaliau įgyvendino savo seną svajonę — plebėjų tribūnų rinkimuose gavo daugiausia balsų. Ciceronas nusprendė pataupsoti nervus, todėl nevyko į Marso lauką, kur turėjo būti paskelbti balsavimo rezultatai. Šiaip ar taip, jam ir nereikėjo to daryti — net ir neišėję į kiemą girdėjome susižavėjimo kupinus šūksnius.

Gruodžio dešimtąją Klodijus buvo prisaikdintas kaip tribūnas. Ciceronas ir vėl liko savo bibliotekoje. Tačiau plojimai ir šūksmai buvo tokie garsūs, kad negalėjome jų negirdėti net ir uždarę duris ir langines, o po kurio laiko mus pasiekė ir žinia apie tai, kad Klodijus jau paviešino savo siūlomo įstatymo projekto detales iškabintame ant Saturno šventyklos sienos skelbime.

— Jis negaišta laiko, — tarė Ciceronas rūškana veido išraiška. — Labai gerai, Tironai. Nusileisk į miestą ir sužinok, ką Gražuoliukė mums numačiusi.

Turėtumėte nesunkiai įsivaizduoti, kad nulipęs laiptais į forumą, tirtėjau iš baimės. Susirinkimas buvo jau pasibaigęs, bet aplink nedideliais būreliais stoviniavo žmonės, aptarinėjantys paskutines naujienas. Jie atrodė nepaprastai susijaudinę, lyg būtų regėję įspūdingą reginį ir dabar norėtų pasidalyti savo įspūdžiais. Pasukau Saturno šventyklos link ir turėjau gerai pasidarbuoti alkūnėmis, norėdamas prasibrauti pro minią arčiau ir išsiaiškinti, dėl ko buvo kilęs toks didžiulis sujudinimas. Prie sienos buvo prisegti keturi įstatymų projektai. Išsitraukiau savo rašomąją lazdelę ir vaškuotą lentelę. Vienu įstatymo projektu Klodijus siekė užkirsti kelią būsimiems konsulams elgtis taip, kaip elgėsi Bibulas — apriboti dar iš senovės laikų paveldėtą teisę skelbti nepalankius ženklus. Antrasis turėjo apriboti cenzorių galią nušalinti senatorius. Trečiasis — sugrąžinti teisę Romos rajonų bendruomenėms rengti susirinkimus (Senatas prieš šešerius metus buvo uždraudęs tokias bendruomenes dėl chuliganiško jų narių elgesio). Ketvirtuoju — matyt, šis ir sukėlė daugiausia diskusijų — pirmą kartą per visą Romos istoriją buvo numatoma kiekvienam Romos piliečiui kas mėnesį skirti nemokamą duonos davinį.

Pasižymėjau esminius kiekvieno įstatymo projekto punktus ir nuskubėjau atgal pas Ciceroną supažindinti jo su jų turiniu. Radau jį prie stalo, tiesiai prieš akis pasidėjusį neišvyniotą slaptą konsulinės istorijos ritinį ir nusiteikusį pradėti pasirengimą teismo procesui. Papasakojus jam apie Klodijaus teikiamus siūlymus, jis labai suglumo ir atsilošė krėsle.

— Vadinasi, nė žodžio apie mane?

— Nė žodžio.

— Tik nepasakok man, kad jis po visų savo grasinančių kalbų ketina palikti mane ramybėje.

— Gal jis nėra toks savimi pasitikintis, kokiu dedasi...

— Perskaityk šiuos įstatymų projektus dar kartą.

Atlikau tai, kas man buvo liepta, o šeimininkas klausėsi pusiau užmerktomis akimis, sukoncentravęs visą savo dėmesį į kiekvieną žodį.

— Pataikaujami, labai populiarūs šūkiai, — pastebėjo jis, kai baigiau skaityti. — Nemokama duona visam gyvenimui. Linksmybės ant kiekvieno gatvės kampo. Nenuostabu, kad žmonėms tai patinka.

Valandėlę pagalvojęs jis man tarė:

— Ar žinai, ko jis iš manęs tikisi, Tironai?

— Ne.

— Jis tikisi, kad aš prieštarausiu šiems įstatymų projektams vien dėl to, kad jis yra jų autorius. Iš tiesų, kaip tik to jis ir tikisi. Tuomet jis galėtų šaukti: „Tik pažiūrėkite į Ciceroną, turtuolių bičiulį! Jam atrodo gerai, kad senatoriai skaniai valgo ir linksminasi, bet nelaimė varguoliams, išdrįsusiems paprašyti duonos riekelės ir leidimo truputį atsipalaiduoti po sunkių dienos darbų!“ Supratai? Jis viliasi, kad aš pakliūsiu į man paspęstus spąstus ir prieštarausiu jo teikiamiems įstatymų projektams, o tada jis galėsiąs nusitempti mane į Marso lauką ir visų plebėjų akivaizdoje apkaltinti elgiantis kaip karalių. Kad jį kur galas! Ne, aš jam neduosiu preteksto džiaugtis. Įrodysiu, kad esu kur kas gudresnis, nei jis galvoja.

Aš vis dar nesu tikras, kiek Klodijaus pateiktų pasiūlymų taip

ir nebūtų tapę įstatymais, jeigu Ciceronas būtų jam prieštaravęs. Cicerono pusėje buvo jam palankus tribūnas Ninijus Kvadratas, pasirengęs visada, kada tik senatoriui reikės, pasinaudoti savo veto teise, taip pat nemažai gerbiamų Romos piliečių Senate ir raitininkų luome. Šie žmonės buvo įsitikinę, kad nemokamai dalijama duona pavers varguomenę priklausoma nuo valstybės ir visai sužlugdys jų moralę. Respublikos iždui tai reikštų milijoną sestercijų per metus, o valstybė tokiu atveju taptų priklausoma nuo provincijose surenkamų mokestinių pajamų. Jie manė, kad atskirų Romos rajonų bendruomenių veikla skatintų amoralų elgesį, o bendruomeninę veiklą geriausia apriboti oficialiais religiniais kultais. Galimas dalykas, kad jie buvo visiškai teisūs. Vis dėlto Ciceronas laikėsi gerokai lankstesnės taktikos. Jis pripažino, kad laikai jau nebe tie, kokie buvo kadaise.

— Pompėjus užtvindė respubliką nešvariais pinigais, — pareiškė jis, kalbėdamas su manimi šia tema. — Jie pamiršta šį dalyką. Šimtas milijonų jam nieko nereiškia. Varguomenė gaus arba savo dalį, arba mūsų galvas, o Klodijus jiems buvo reikalingas kaip jų vadas.

Taigi Ciceronas nutarė neprieštarauti Klodijaus siūlomiems įstatymų projektams ir trumpą akimirką, kuri priminė paskutinį gęstančios žvakės blykstelėjimą, jis vėl galėjo pasimėgauti kadaise turėtu populiarumu.

Jis paprašė Kvadrato, kad šis niekur nesikištų, atsisakė pasmerkti Klodijaus užmačias, o po to, kai pareiškė neprieštarausiąs siūlomiems priimti įstatymams, gatvėse būdavo sutinkamas draugiškais sveikinimais. Sausio pirmąją, Senatui susirinkus į pirmą posėdį, vadovaujant naujai išrinktiems konsulams, Ciceronui buvo suteikta garbė tarti žodį trečiajam, tai yra po Pompėjaus ir Kraso, o tai bylojo apie didelę pagarbą jo asmeniui. Po valandėlės, kai posėdžiui pirmininkaujantis konsulas, Cezario uošvis, Kalpurnijus Pizonas pakvietė jį išsakyti savo nuomonės, Ciceronas, naudodamasis jam suteikta galimybe, pasakė vieną iš žymiausių savo kalbų, kviečiančių į vienybę ir susitaikymą.

— Aš neprieštarausiu ir netrukdysiu, — kalbėjo jis, — mūsų kolegos Klodijaus siūlomiems įstatymų projektams ir nesiimsiu jokių

priemonių jiems sužlugdyti. Meldžiuosi, kad pasibaigus šiam sudėtingam laikotarpiui būtų sudaryta nauja sutartis tarp Senato ir Romos liaudies.

Jo žodžiai buvo palydėti griausmingomis ovacijomis, o paskui, kai atėjo eilė kalbėti Klodijui, iš jo išgirdome panašią panegiriką:

— Dar visai neseniai mudu su Marku Ciceronu palaikėme labai draugiškus santykius, — kreipėsi jis nuoširdžiai susijaudinęs, su ašaromis akyse. — Esu tikras, kad mus buvo sukiršinęs vienas jam artimas žmogus, — tai buvo aiški užuomina į Terenciją, apie kurios pavyduliavimą Klodijai kalbėjo daugelis žmonių. — O dabar aš karštai pritariu jo valstybiškam požiūriui į teisėtus mūsų tautos reikalavimus.

Po dviejų dienų, kai įsigaliojo naujieji įstatymai, kurių autorius buvo Klodijus, Romos kalneliai ir slėniai aidėjo nuo džiaugsmingų šūkavimų ir dainų — taip Romos rajonų bendruomenės šventė savo atsikūrimą. Tai buvo ne spontaniškas jausmų proveržis, o Klodijaus patikėtinio, raštininko vardu Klelijus, rūpestingai suorganizuota demonstracija. Romos vargingieji, buvę ir esami vergai, varė gatvėmis kiaules ir aukojo jas patys, be įprastai tokioms apeigoms vadovaujančių žynių, o paskui kepė jas ant kiekvieno gatvės kampo. Jie nesiliovė linksminęsi net kai sutemo, tik užsidegė žibintus bei gores ir toliau dainavo ir šoko. (Buvo tokį metų laiką neįprastai šiltas oras, o ši aplinkybė žmones tik dar labiau viliojo į gatves.) Romėnai gėrė iki vėmimo. Čia pat, skersgatviuose ir alėjose, buvo sanguliaujama. Susibūrę į gaujas vyrai mušėsi ir pjovė vienas kitą, o kraujas liejosi upeliais. Prestižiniuose miesto rajonuose, ypač Palatine, turtingieji lindėjo savo namuose, laukdami, kada baigsis šios dionisijų konvulsijos. Ciceronas stebėjo, kas vyksta, iš savo terasos, o aš, kartkartėmis užmesdamas į jį akį, iš jo veido išraiškos supratau, kad jis jau svarstė, ar tik nebus padaręs klaidos. Vis dėlto, po kurio laiko atvykus Kvadratui ir pasiteiravus, ar jam nevertėtų suburti kelių magistratų grupę ir pamėginti išsklaidyti triukšmadarius, šeimininkas atsakė, kad jau per vėlu — vanduo jau ne tik užkaistas, bet ir verda, todėl dangtis nieko negelbėtų.

Apie vidurnaktį triukšmas ėmė rimti. Gatvės nutilo, tačiau ausis

pasiekė nuo forumo sklindantis garsus knarkimas, kuris tamsoje priminė varlių kvarkimą pelkėse. Pajutau didelį palengvėjimą ir nuėjau miegoti. Tačiau po valandos ar dviejų mane pažadino kažkoks keistas garsas. Jis buvo labai tolimas, ir dieną nebūčiau į jį atkreipęs dėmesio, bet dėl vėlaus meto ir aplink viešpataujančios tylos šis garsas atrodė grėsmingas. Geriau įsiklausęs pamaniau, kad kažkas kūjais skaldo plytas.

Pasiėmiau žibintą ir laipteliais užlipau į pirmą aukštą, atrakinau užpakalines namo duris ir išsliūkinau į terasą. Miestą gaubė tamsa, nakties vėsa gaivino. Deja, nieko negalėjau įžiūrėti. Tačiau, stovint lauke, triukšmas, sklindantis nuo rytinio forumo pakraščio, buvo dar aiškesnis, todėl įdėmiai klausydamasis galėjau net išskirti nevienodus kūjų garsus — kartais jie nuaidėdavo pavieniui, bet dažniau kaukšėjo kartu, — ir aš jau neabejojau, kad tai — metalo smūgiai į akmenį. Jie aidėjo nenutrūkstamai, todėl buvo galima manyti, kad kažkur forume darbuojasi begalė žmonių. Retsykiais pasigirsdavo šūksmai, o paskui staiga išgirsdavau, lyg būtų šluojamos nuolaužos. Tada ir supratau, kad niekas nieko nestato, o priešingai — kažkas kažką griauna.

Ciceronas savo senu įpročiu atsikėlė vos išaušus, ir aš, kaip paprastai, nuėjau pas jį į biblioteką pasiteirauti, gal jam reikia mano paslaugų.

— Ar girdėjai naktį kūjų kaukšėjimą? — pasidomėjo jis.

Atsakiau, kad taip. Šeimininkas pakreipė galvą, įsiklausė.

— Tačiau dabar tylu. Įdomu, kas gi ten naktį įvyko? Leiskimės žemyn išsiaiškinti, ką tie niekšai vėl sumanė.

Net Cicerono lankytojams buvo dar per ankstus metas, ir gatvėse nesimatė nė gyvos dvasios. Nusileidome į forumą lydimi vieno iš jo galiūnų; iš pradžių nepastebėjome nieko tokio, kas būtų verta mūsų dėmesio, išskyrus šiukšlių krūvas po naktinio lėbavimo ir girtuoklį, tysantį be sąmonės. Tačiau besiartinant prie Kastoro šventyklos Ciceronas staiga sustojo ir sušuko iš pasibaisėjimo. Pastatas buvo baisiai subjaurotas. Laiptai, vedę prie kolonomis puošto fasado, buvo išardyti, todėl norinčius patekti į vidų pasitiko nelygi, dvigubai aukštesnė už žmogų siena. Nuolaužos buvo supiltos į pylimą, o į šventyklą galėjai

pateikti tik dvejomis kopėčiomis, kurias saugojo vyrai, ginkluoti kalvio kūjais. Per naktį atidengtas raudonų plytų mūrinys atrodė bjaurus, netgi primityvus, į jį, lyg į amputaciją, buvo sunku žiūrėti. Prie jo buvo prikalti įvairūs skelbimai. Viename iš jų perskaičiau: P. KLODIJUS ŽMONĖMS PAŽADĖJO DUONOS NEMOKAMAI. Antrasis skelbė: MIRTIS ROMĖNŲ PRIEŠAMS. Trečiajame buvo užrašyta: DUONA IR LAISVĖ. Šiek tiek žemiau, akių lygyje, kabojo išsamesni skelbimai, kurie iš toliau atrodė lyg įstatymų projektai, iškabinami žmonėms susipažinti; prie jų buvo susispietę ir juos skaitė keliasdešimt romėnų. Tiesiai virš jų galvų, ant šventyklos podiumo, stovėjo eilė vyrų, kurie nejudėdami labiau priminė statulas nei žmones. Mums prisiartinus, atpažinau keletą Klodijaus pagalbininkų — Klelijų, Patiną, Skatoną, Polą Servijų, — tai yra būrį nenaudėlių, kurie kadaise buvo susidėję su Katilina. Dar toliau pastebėjau Marką Antonijų su Celijumi Rufu, o galiausiai — ir patį Klodijų.

— Pasibaisėtina niekšybė, — tarstelėjo Ciceronas, net drebėdamas iš pykčio, — šventvagystė, pasityčiojimas...

Staiga man į galvą toptelėjo mintis: jeigu mes matome žmones, kurie tai padarė, tai ir jie, be abejo, mato mus. Aš paliečiau Ciceronui ranką.

— Senatoriau, kodėl tau čionai nepalaukus? — pasiūliau jam. — O aš, jei leistumei, nuėjęs perskaityčiau, kas rašoma tuose skelbimuose. Žinoma, pernelyg artintis prie šventyklos būtų nelabai išmintinga. Jie atrodo nusiteikę itin karingai.

Stebint Klodijui ir jo bendrams, nuskubėjau prie sienos. Abiejose pusėse, atsirėmę į savo kūjus, stovėjo vyrai tatuiruotėmis išmargintomis rankomis ir trumpai kirptais plaukais ir varstė mane priešiškais žvilgsniais. Greitai perbėgau akimis ant sienos iškabintus skelbimus. Kaip ir spėjau, tai buvo nauji įstatymų projektai, tiksliau, du iš jų. Vienas iš jų buvo susijęs su konsulinių provincijų skyrimu ateinančiais metais, ir pagal jį Makedonija turėjo atitekti Kalpurnijui Pizonui, o Sirija (tikiuosi, atmintis manęs neapgauna) — Aului Gabinijui. Antrasis įstatymo projektas buvo labai trumpas, jį sudarė vos vienas

sakinys: „Asmuo, davęs ugnies ir vandens žmogui, be teismo pasmerkusiam myriop Romos pilietį, turi būti baudžiamas mirties bausme."

Žiūrėjau į jį kvailai išpūtęs akis, iš pradžių net nesuvokdamas jo reikšmės. Tai, kad jis nukreiptas prieš Ciceroną, buvo visiškai akivaizdu. Tačiau Ciceronas konkrečiai nebuvo minimas. Atrodė, kad šiuo įstatymu norima įbauginti ne tiek patį senatorių, kiek jo šalininkus. Štai tada ir įžvelgiau jame velnišką gudrybę. Netrukus krūtinėje kažkas apsivertė, ir pajutau aukštyn rykle kylantį šleikštulį, kurį pabandžiau nuryti, kad tik čia pat neapsivemčiau. Atsitraukiau nuo sienos atatupstas, tarytum prieš mane būtų atsivėrę pragaro vartai, ir dar keletą žingsnių ėjau atbulomis, negalėdamas atplėšti akių nuo ano užrašo, tik toldamas nuo jo ir tikėdamasis, kad jis išnyks man iš akių. Pagaliau dirstelėjęs aukštyn išvydau Klodijų atvirai žiūrintį į mane ir besišypsantį, besimėgaujantį šia akimirka, bet aš apsigręžiau ir nuskubėjau atgal pas Ciceroną.

Vos tik išvydęs mano veido išraišką jis suprato, kad reikalai prasti.

— Nagi? — sunerimęs pasiteiravo šeimininkas. — Kas ten?

— Klodijus pateikė įstatymo projektą dėl Katilinos.

— Nukreiptą prieš mane?

— Taip.

— Nemanau, kad padėtis tokia bloga, kaip galima spręsti iš tavo veido! Sakyk, vardan dievų, kas jame rašoma apie mane?

— Apie tave net neužsimenama.

— Tai koks ten įstatymo projektas?

— Juo siūloma mirtimi bausti kiekvieną, kas tik duos ugnies ir vandens tam, kuris be teismo yra pasmerkęs myriop Romos pilietį.

Ciceronas net išsižiojo. Dalykų esmę jis suvokdavo daug greičiau negu aš. Potekstę mano šeimininkas suprato iškart.

— Ir tai yra *viskas?* Vienintelis sakinys?

— Taip, viskas, — aš nuleidau galvą. — Labai atsiprašau.

Ciceronas nutvėrė mane už rankos.

— Vadinasi, padėti man gyventi tolygu nusikaltimui? Jie neketina manęs netgi *teisti?*

Staiga jo žvilgsnis per mano petį nukrypo į išniekintą šventyklą.

Aš apsisukau ir pamačiau jam mojantį Klodijų — tai buvo lėtas, pašaipus gestas, tarytum jis būtų mojavęs laivu į ilgą kelionę išplaukiančiam žmogui. Tuo pat metu keletas tribūno pakalikų ėmė leistis kopėčiomis žemyn.

— Atrodo, mums metas dingti iš čia, — susirūpinau aš.

Ciceronas net nesureagavo. Jo lūpos judėjo, bet išgirdau tik silpną krankimą. Galėjai pamanyti, kad jis užspringo. Aš dar kartą pažvelgiau šventyklos pusėn. Vyrai jau buvo ant žemės ir ėjo tiesiai į mus.

— Senatoriau, — pareiškiau tvirtu balsu, — mums iš tikrųjų reikia nešdintis.

Mostelėjau jo asmens sargybiniui, kad paimtų Ciceroną už kitos rankos, ir mudu abu tiesiog išstūmėme jį iš forumo, o paskui ėmėme tempti laiptais Palatino link. Mums iš paskos leidosi chuliganų šutvė, pro ausis ėmė lėkti šventyklos nuolaužos. Aštriam plytgaliui pataikius Ciceronui į pakaušį, išgirdau jo riktelėjimą. Akmenų ir nuolaužų kruša mus lydėjo iki kalvos pusiaukelės.

Sugrįžę į saugius namus, radome juos pilnus rytinių lankytojų. Nieko nenutuokdami apie tai, kas buvo įvykę, jie nedelsdami, kaip paprastai, nuolankiais, maldaujamais veidais puolė prie Cicerono, brukdami jam savo verksmingus laiškus ir prašymus. Išblyškęs nuo patirto šoko Ciceronas tik dirstelėjo į juos ir abejingu balsu liepė juos išprašyti laukan, — „visus laukan“, — ištarė ir klupinėdamas užlipo į savo miegamąjį.

Lankytojams išsiskirsčius, liepiau užrakinti ir tvirtai užremti priekines duris, paskui ėmiau šmirinėti po ištuštėjusius bendrus kambarius, galvodamas, ką dar galėčiau nuveikti. Vis laukiau iš miegamojo nusileidžiant Cicerono su nurodymas, tačiau ėjo laikas, o jis kaip nesirodė, taip nesirodė. Galų gale mane susirado Terencija. Šeimininkė rankose maigė nosinaitę, stipriai vyniodama ją apie savo kaulėtus pirštus, ant kurių nemačiau nė vieno žiedo. Ji reikalavo papasakoti, kas atsitiko. Atsakiau jai, kad nesu visiškai tikras.

— Nemeluok man, verge! Kodėl tavo šeimininkas drybso ant lovos ir nė nemano keltis?

Išvydęs jos įniršį net krūptelėjau.

— Jis... Jis padarė... Jis padarė klaidą, — užsikirsdamas paaiškinau.

— Padarė klaidą? Kas tai per klaida?

Aš dvejojau. Nežinojau, nuo ko pradėti. Tiesą sakant, jis buvo padaręs ne vieną klaidą: jo klaidos lyg salos tysojo už mūsų, virtusios ištisu kvailysčių salynu. O gal žodis „klaidos" šiuo atveju nėra tikslus? Gal būtų tiksliau, jei vadinčiau jas padariniais: tai didžio žmogaus veiksmų, atliktų vadovaujantis kilniais motyvais, neišvengiami padariniai — argi ne taip graikai apibūdina tragediją?

Atsakiau jai:

— Jis leido savo priešams užvaldyti Romos centrą.

— Ir ką jie konkrečiai daro?

— Jie parengė įstatymo projektą, kurį priėmus Ciceronas būtų paskelbtas pažeidęs įstatymą.

— Vadinasi, jis turi suimti save į rankas ir kovoti!

— Tačiau jam dabar pavojinga net išeiti į gatvę.

Netgi kalbėdamas girdėjau lauke skanduojančią minią: „Mirtis despotui!" Terencija irgi girdėjo. Mačiau, kaip baimė sukaustė jos veidą.

— Tai ką mums daryti?

— Galėtume palaukti, kol sutems, o tada pasitraukti iš Romos, — pasiūliau aš.

Terencijos žvilgsnis buvo įsmeigtas į mane, ir aš jos juodose akyse, nors šeimininkė ir atrodė sunerimusi, pastebėjau trumpą akimirką žybtelėjusią ugnelę, degusią ir jos protėvio, kurio vadovaujama kohorta kovėsi prie Hanibalo, akyse.

— Reikėtų, — pridūriau skubėdamas, — bent jau imtis tų pačių atsargumo priemonių, kurių griebėmės Katilinai esant gyvam.

— Pranešk jo kolegoms, — įsakė ji. — Paprašyk, kad nedelsdami atvyktų Hortenzijus, Lukulas... Visi, kuriuos tik prisiminsi. Atvesk

Atiką. Imkis visų priemonių, reikalingų mūsų saugumui užtikrinti. Dar iškviesk gydytojus.

Padariau viską, kas man buvo liepta. Uždarėme langines. Broliai Sekstai išvyko su pranešimais. Aš netgi liepiau parvesti mūsų sarginį šunį Sargoną, kuris tuo metu gyveno ūkyje prie miesto. Popiet mūsų namuose ėmė rinktis draugiškai nusiteikę žmonės, tiesa, dauguma jų atrodė sukrėsti priešiškos minios skandavimo. Tik gydytojai atsisakė atvykti — jie jau buvo girdėję apie Klodijaus siūlomą priimti įstatymą ir teigė biją būti apkaltinti nusižengę įstatymui.

Atikas užlipo į antrą aukštą tikėdamasis pasimatyti su Ciceronu, o nulipo ašarotomis akimis.

— Jis veidu nusigręžęs į sieną, — papasakojo jis man. — Nenori nė žodžio pratarti.

— Jie atėmė jo balsą, — atsakiau jam. — O kas yra Ciceronas be balso?

Susirinkimas, kuriame turėjo būti nuspręsta, ką toliau daryti, įvyko bibliotekoje, jame dalyvavo Terencija, Atikas, Hortenzijus, Lukulas, Katonas. Kitus dalyvius pamiršau. Kambaryje, kuriame tiek daug laiko buvau praleidęs kartu su Ciceronu, sėdėjau tylus ir suglumęs. Klausiausi, ką kalba kiti, ir stebėjausi, kaip jie gali svarstyti apie jo ateitį, jam nesant. Atrodė, lyg jis būtų jau miręs. Mane apėmė jausmas, tarytum šių namų gyvybės dvasia, teikianti protą, įžvalgą ir įkvepianti siekti tikslo, būtų išsklendusi pro duris, lyg mirus šeimos nariui. Terencija buvo išsaugojusi blaiviausią protą.

— Ar yra kokia tikimybė, kad įstatymas nebus priimtas? — pasiteiravo ji Hortenzijaus.

— Labai nedidelė, — atsakė šis. — Klodijus tiesiog tobulai įvaldė Cezario taktiką — akivaizdu, kad jis nusiteikęs manipuliuoti minia ir per ją daryti spaudimą liaudies susirinkimui.

— O kaip Senatas?

— Mes galėtume priimti Ciceroną remiančią rezoliuciją. Esu tikras, kad mes taip ir padarysime, — aš pats pasiūlysiu, — bet Klodijus jos nepaisys. Tačiau jei siūlomam įstatymui prieštarautų Pompėjus

arba Cezaris, tai, be abejo, būtų *visai* kas kita. Cezario kariuomenės yra vos už mylios nuo Senato. Pompėjaus įtaka neprilygstama.

— O jei būtų priimtas? — toliau kamantinėjo Terencija. — Kaip tai atsilieptų man?

— Visa Cicerono nuosavybė būtų konfiskuota — šis namas kartu su tuo, kas jame yra, ir visa kita. Jei norėtum jam padėti, — bet kokiu būdu, — tave suimtų. Bijau, kad jam liko vienintelė išeitis — išvykti iš Romos kuo greičiau, kol jam dar neatsitiko nieko bloga, išvykti iš Italijos pirmiau nei įstatymo projektas taps įstatymu.

— O ar jis galėtų apsistoti mano namuose Epyre? — pasidomėjo Atikas.

— Tuomet tau Romoje būtų iškelta baudžiamoji byla. Tik labai drąsus žmogus ryšis suteikti jam pastogę. Ciceronui teks keliauti slapta, keltis iš vienos vietos į kitą, kol niekas jo neatpažino.

— Bijau, kad tam reikalui netinka nė vieni iš mano namų, — prabilo Lukulas. — Jie tik ir telaukia, kada galės mane nuteisti.

Jo akys vartėsi lyg pabaidyto arklio. Šis žmogus taip ir neatsigavo po Senate patirto pažeminimo.

— Ar galėčiau kai ką pasakyti? — pasiteiravau susirinkimo dalyvių.

Atikas atsakė:

— Žinoma, Tironai.

— Yra dar viena galimybė. — Dirstelėjau aukštyn į lubas. Nežinojau, ar Ciceronas norėtų, kad aš atskleisčiau tai kitiems, ar ne. — Vasarą Cezaris siūlė šeimininkui tapti jo legatu Galijoje, o tai jam garantuotų neliečiamumą.

Katonas atrodė pasibaisėjęs.

— Tačiau Ciceronas tuo atveju taptų skolingas, o Cezaris būtų dar stipresnis nei dabar! Atsižvelgdamas į valstybės interesus, labai viliuosi, kad Ciceronas atmes šį pasiūlymą.

— O aš viliuosi, — pareiškė Atikas, — kad jis, atsižvelgdamas į draugystę, priims jo pasiūlymą. O kokia tavo nuomonė, Terencija?

— Mano vyras nuspręs pats, — trumpai atsakė ji.

Kai Cicerono draugai, pažadėję sugrįžti ryt, išėjo, Terencija vėl užlipo į Cicerono kambarį, o nulipusi pasišaukė mane.

— Jis nieko nenori valgyti, — pranešė ji. Jos akys buvo drėgnos, tačiau kalbėdama ji buvo ryžtingai atkišusi savo smailą smakrą. — Tegul jis sau sielvartauja, jei jau taip reikia, bet aš privalau pasirūpinti šeimos reikalais, o laiko nėra daug. Noriu, kad tu pasirūpintum šiame name esančiais daiktais, kad viskas būtų supakuota ir išgabenta. Dalį jų galima saugoti mūsų senajame name, — Kvintui išvykus, ten yra begalė vietos, — likusius sutinka pasaugoti Lukulas. Mūsų namas dabar stebimas, todėl visa tai atlikti reikia atsargiai, pamažėle, kad nesukeltume įtarimo, o pradėti reikia nuo vertingiausių.

Būtent tuo mes ir užsiėmėme, pradėję jau tą patį vakarą ir plušėdami ištisas dienas ir naktis. Tiesą sakant, veikla mums buvo į naudą, tačiau Ciceronas lindėjo savo kambaryje ir nenorėjo nieko matyti. Visus juvelyrinius dirbinius ir monetas paslėpėme vyno ir alyvuogių aliejaus amforose ir, sustatę į vežimus, nugabenome juos į kitą miesto dalį. Auksinius ir sidabrinius indus, pasikišę po drabužiais, stengdamiesi neišsiduoti, pernešėme į namą Eskvilino kalvoje. Antikinius biustus susukome į skaras ir įdavėme vergėms, kurios eidavo per miestą su jais lyg kūdikiais ant rankų. Didesnius baldus išardėme ir gabenome tarytum malkas. Kilimus ir gobeleną, suvynioję į paklodes, nuridenome link skalbyklos, o paskui, niekam nematant, pasukome su jais į saugią vietą Lukulo rūmuose, stūksančiuose už Fontinalijų vartų, šiaurinėje miesto dalyje.

Tačiau Cicerono biblioteka pasirūpinau aš vienas. Kimšau į maišus jo asmeninius, slaptus dokumentus ir pats nešiau į rūsį senajame Cicerono name. Visuomet stengiausi laikytis atokiau nuo Klodijaus būstine tapusios Kastoro šventyklos, aplink kurią ištisai šlaistydavosi jo šalininkai, pasirengę vytis Ciceroną, jei tik šis išdrįstų pasirodyti. Kartą, atsistojęs minios gale, pasiklausiau Klodijaus kalbos, nukreiptos prieš Ciceroną, kurią jis sakė įsitaisęs ant tribūnų pakylos. Jo valdžia Romoje buvo neribota. Cezaris su savo kariais Marso lauke rengėsi išvykti į Galiją. Pompėjus pasitraukė iš miesto į savo rūmus Albano

kalnuose, kur su Julija mėgavosi vedybinio gyvenimo palaima. Konsulai jautėsi dėkingi Klodijui už jo iniciatyva jiems paskirtas provincijas. O pastarasis, lyg įgudęs meilės reikaluose meilužis, neužmiršdavo pakurstyti jam atsidavusios minios aistros. Šioji, pagauta ekstazės, nesiliovė jį liaupsinti. Negalėjau ilgai pakęsti tokio reginio.

Mums pavyko išgabenti beveik visas iki vienos Cicerono vertybes. Paskutinis iš vertingų daiktų buvo citrinmedžio stalas, kurį mano šeimininkui dovanojo vienas jo ginamasis (sako, jis galėjo kainuoti pusę milijono sestercijų). Kadangi negalėjome jo išardyti, nutarėme sutemus išgabenti pas Lukulą į namus, kur jis turėjo labai tikti prie kitų prabangių baldų. Užkėlėme jį ant asilo traukiamo vežimo, užmaskavome šiaudų ryšuliais ir išvykome į maždaug dviejų mylių kelionę. Prie durų mus pasitikęs Lukulo prievaizdas su trumpu rimbu rankoje paaiškino, kad atėjusi vergė parodys, kur pastatyti nešulį. Jis buvo sunkus, tačiau keturiese jį iškėlėme, o tada nusekėme paskui vergę, kuri vedė mus erdviomis rūmų menėmis su gera akustika, iki priėjome Cicerono stalui parinktą vietą. Atrodė, mano širdis ims ir iššoks, taip stipriai ji daužėsi, tačiau ne nuo sunkios naštos, o todėl, kad iš merginos balso atpažinau, kas ji tokia. Negalėjau neatpažinti. Juk prieš miegą beveik visada matydavau jos veidą. Žinoma, būčiau galėjęs užduoti jai šimtą klausimų, bet bijojau tai daryti prievaizdui matant. Mes nusekėme jai iš paskos tuo pačiu keliu, kuriuo buvome atėję, kol vėl atsidūrėme didžiuliame vestibiulyje; žvelgdamas į ją negalėjau nepastebėti, kokia sulysusi ji atrodė, jos išvargusių, sulinkusių pečių ir žilstančių sruogų dar visai neseniai juoduose lyg anglis plaukuose. Be abejo, jos gyvenimas šiuose namuose buvo gerokai žiauresnis nei Misene, nors, tiesą sakant, ko galima tikėtis iš nepastovaus vergės gyvenimo, kurį lemia ne tiek pats statusas, kiek šeimininko būdas, o Lukulas tikriausiai nė nepastebėtų, kad tokia gyveno. Priekinės durys buvo atidarytos. Mano bendrai tuo metu jau ėjo pro jas. Prieš žengdamas įkandin jų sušnabždėjau „Agate!“, ir ji lėtai, kaip pervargęs žmogus, atsisuko ir nustebusi pažiūrėjo į mane, — nejaugi kas nors žino jos vardą? — tačiau iš jos bedvasių akių nepastebėjau, kad ji būtų mane atpažinusi.

XIX

Kitą rytą, šnekučiuodamasis su Cicerono ekonomu, akies krašteliu stebėjau šeimininką, pirmą kartą po dviejų savaičių atsargiai besileidžiantį laiptais. Aš net sulaikiau kvapą. Atrodė, lyg matyčiau pamėklę. Jis buvo be jam įprastos togos ir vilkėjo sena juoda tunika savo gedului išreikšti. Jo skruostai buvo sulysę, plaukai išsidraikę, o paaugusi žila barzda darė jį panašų į seną valkatą. Nusileidęs laiptais šeimininkas sustojo. Tuo metu namai jau buvo beveik visiškai ištuštinti. Jis sumišęs šnairomis nužvelgė plikas atrijaus sienas ir grindis. Paskui nušlepsėjo į savo biblioteką. Nusekiau paskui jį ir atsistojęs tarpduryje stebėjau, kaip jis tyrinėja tuščias lentynas. Jam buvo likę tik krėslas ir nedidelis staliukas.

Nė neatsisukdamas į mane Ciceronas tyliu, todėl keliančiu baimę balsu paklausė:

— Kas tai padarė?

— Šeimininkė pamanė, kad reikia imtis atsargumo priemonių, — paaiškinau aš.

— Atsargumo priemonės? — Ciceronas delnu perbraukė tuščias medines lentynas. Jos buvo iš palisandro, pagamintos pagal specialų jo užsakymą. — Jau greičiau smūgis į nugarą!

Ciceronas tyrinėjo dulkes ant pirštų galų.

— Ji nė karto nepasirūpino šia patalpa.

Paskui, ir vėl neatsigręždamas, pridūrė:

— Liepk paruošti vežimą.

— Klausau.

Vis dėlto aš dvejojau.

— Ar negalima būtų sužinoti kelionės tikslo, kad galėčiau pranešti vežikui, kur reikės vykti?

— Tai nebūtina. Greičiau paruošk man tą nelemtą vežimą.

Nuėjęs pas arklininką daviau nurodymą atsiųsti prie namo durų vežimą, paskui suradau Terenciją ir įspėjau ją, kad šeimininkas susirengęs kažkur išvykti. Ji žvilgtelėjo į mane išsigandusiomis akimis ir, skubiai nusileidusi laiptais, nubėgo į biblioteką. Dauguma namiškių jau žinojo, kad Ciceronas pagaliau išlipo iš lovos, ir ratu stoviniavo atrijuje, sužavėti naujienos ir sunerimę, tarytum pamiršę savo tiesiogines pareigas. Aš jų nekaltinau — jų likimas, lygiai kaip ir mano, buvo glaudžiai susijęs su šeimininko likimu. Girdėjome iš bibliotekos sklindančius pakeltus balsus, o netrukus iš jos išbėgo Terencija, paplūdusi ašaromis. Ištarusi man „Važiuok su juo“, nuskubėjo laiptais aukštyn. Greitai pasirodė ir Ciceronas, rūstus, tačiau bent jau panašesnis į save tokį, koks buvo anksčiau, tarytum karštas ginčas su Terencija būtų veikęs it tonizuojamoji priemonė. Jis nuėjo prie priekinių durų ir liepė durininkui jas atidaryti. Pastarasis dirstelėjo į mane, lyg būtų reikėję, kad aš patvirtinčiau. Linktelėjau.

Gatvėje kaip paprastai lūkuriavo demonstrantai, tačiau jų buvo gerokai mažiau nei tą dieną, kai buvo paskelbtas įstatymo projektas, draudžiantis romėnams duoti Ciceronui ugnies ir vandens. Dauguma jų, lyg katinas prie pelės urvo, pavargo laukti pasirodant aukos ir išsiskirstė. Kantriųjų skaičius buvo mažesnis, bet tik ne įtūžis — vos tik išvydę Ciceroną, jie ėmė staugti — „Despotas!“, „Žmogžudys!“, „Mirtis!“ — ir metėsi pirmyn. Šeimininkas įšoko tiesiai į dengtą vežimą, aš puoliau iš paskos Asmens sargybinis jau buvo įsitaisęs ant stogo kartu su vežiku, kuris pasilenkė prie manęs teiraudamasis, kur važiuoti. Aš pažvelgiau į Ciceroną.

— Pas Pompėjų, — nurodė jis.

— Bet Pompėjus ne Romoje, — paprieštaravau aš.

Tuo metu į vežimo šoną pasipylė kumščių smūgiai.

— Tai kur jis?

— Savo namuose, Albano kalnuose.

— Tuo geriau, — atsakė Ciceronas. — Jis manęs tikrai nelaukia.

Šūktelėjau viršuje sėdinčiam vežikui, kad kuo greičiau lėktų prie Kapenos vartų, ir, pasigirdus botago pliaukštelėjimui, o į medines vežimo lentas atsimušus paskutiniam riksmų ir smūgių šuorui, šokome į priekį.

Kelionėje užtrukome mažiausiai dvi valandas, ir visą tą laiką Ciceronas neištarė nė žodelio, tik sėdėjo susigūžęs pačiame kampe, net suspaudęs kojas, lyg būtų norėjęs sutilpti ankščiausioje kokia tik įmanoma erdvėje. Tik tuomet, kai iš pagrindinio kelio įsukome į ilgą žvyruotą alėją, jis atsisėdo patogiau ir ėmė dairytis pro langelį į rūpestingai prižiūrimą sodą su dekoratyviai apkarpytais medžiais ir didingomis skulptūromis.

— Aš sugėdinsiu jį, ir jis bus priverstas mane ginti, — pratarė jis. — O jeigu jis vis tiek atsisakytų, aš nusižudysiu prie jo kojų, ir istorija jį visais laikais minės bloguoju, kaip bailį. Manai, kad aš tam nesiryšiu? Aš kalbu visiškai rimtai.

Jis įkišo ranką į tunikos kišenę ir iš jos ištraukė nedidelį peilį, ne platesniais kaip jo ranka ašmenimis. Jis šyptelėjo man. Atrodė, kad jam iš tiesų pasimaišė protas.

Sustojome priešais didelę užmiesčio vilą, kieme pasirodęs Pompėjaus ūkio prižiūrėtojas puolė prie mūsų vežimo, kad atidarytų jo dureles. Ciceronas čia buvo lankęsis begalę kartų. Vergas jį gerai pažinojo. Tačiau jo sveikinimo šypsena kaipmat pradingo, vos tik išvydus nepraustą ir seniai neskustą svečio veidą ir juodą tuniką, ir jis apstulbęs žengė žingsnį atgal.

— Užuodi, Tironai? — paklausė Ciceronas, atkišdamas man viršutinę plaštakos pusę. Paskui kilstelėjo ją sau prie nosies ir pauostė. — Mirties kvapas.

Tai taręs jis keistai nusijuokė. Išlipo iš vežimo ir nužingsniavo prie namo, atsainiai, per petį tardamas prižiūrėtojui:

— Perduok savo šeimininkui, kad atvykau pas jį. Žinau, kur eiti.

Nuskubėjau paskui jį, ir mes netrukus patekome į ilgą svetainę, pilną antikinių baldų, gobelenų ir kilimų. Vitrinose buvo išstatyti

atminai iš karinių kampanijų, kuriose dalyvavo Pompėjus: glazūruoti raudono molio dirbiniai iš Ispanijos, juodmedžio drožiniai iš Afrikos; graviruoti sidabro dirbiniai iš Rytų. Ciceronas atsisėdo ant sofos aukštu atlošu, apklotos dramblio kaulo spalvos šilku, o aš likau stovėti netoli durų, kurios atsivėrė tiesiai į terasą, pristatytą žymių antikos vyrų biustų. Kieme, už terasos, sodininkas stūmė vienratį, pilną supuvusių lapų. Užuodžiau laužo dūmus, bet paties laužo nepastebėjau. Tai buvo tokios darnos ir civilizacijos oazė mūsų siaubo tyrlaukiuose, kad aš prisimenu ją dar ir šiandien. Greitai išgirdome tylų kojų tapsenimą, ir kambaryje pasirodė Pompėjaus žmona, lydima tarnaičių, kurios visos buvo amžiumi vyresnės už ją. Tamsios, ant pečių krintančios garbanos ir žalsva kukli suknia darė ją panašią į lėlę. Aplink kaklą ji buvo apsivyniojusi šaliką. Ciceronas atsistojo ir pabučiavo jai ranką.

— Aš labai apgailestauju, — prabilo Julija, — bet mano vyras turėjo išvykti.

Ji nuraudo ir dirstelėjo durų link. Buvo aiškiai matyti, kad ji neįpratusi meluoti.

Cicerono veidas truputį apniuko, bet netrukus atgavo ankstesnę išraišką.

— Nieko tokio, — tarė jis. — Aš palauksiu.

Julija sunerimusi vėl žvilgtelėjo į duris, o man nuojauta staiga pakuždėjo, kad už jų slepiasi Pompėjus, ženklais duodantis žmonai nurodymus, kaip jai reikėtų pasielgti.

— Bet aš nežinau, kiek laiko jis gali užtrukti, — paaiškino ji.

— Aš įsitikinęs, kad jis sugrįš, — atsakė Ciceronas pakankamai garsiai, kad girdėtų besiklausantis jų pokalbio žmogus, jei toks buvo. — Negirdėtas dalykas, kad Pompėjus Didysis neištesėtų duoto žodžio.

Ciceronas atsisėdo. Padvejojusi tą patį padarė ir ji, ant kelių tvarkingai susidėdama mažas baltas rankeles.

Po valandėlės ji pasiteiravo:

— Ar kelionė buvo patogi?

— Labai patogi, ačiū.

Vėl ilgam stojo tyla. Ciceronas įsikišo ranką į tunikos kišenę, kurioje buvo jo nedidelis peilis. Supratau, kad jis sukioja jį tarp pirštų.

Julija vėl paklausė:

— Gal pastaruoju metu teko sutikti mano tėvą?

— Ne. Aš buvau sunegalavęs.

— Oi. Man labai liūdna tai girdėti. Aš jau kurį laiką jo nemačiau. Jis bet kurią dieną gali išvykti į Galiją. Nežinau, kada vėl jį išvysiu. Laimė, man neteks likti vienai kaip pirštui. Buvo baisinga, kai jis kariavo Ispanijoje.

— Ar vedybinis gyvenimas mielas?

— O, tai nuostabu! — šūktelėjo ji nuoširdžiai žavėdamasi. — Mes visą laiką leidžiame čionai. Niekur nereikia išvykti. Čia visas mūsų pasaulis.

— Tai iš tikrųjų turėtų būti malonu. Tiesiog žavu. Nerūpestingas gyvenimas. Aš jums pavydžiu...

Cicerono balsas keistai užstrigo. Jis ištraukė iš kišenės ranką ir pridėjo ją sau prie kaktos. Jo akys buvo įsmeigtos į kilimą po kojomis. Pastebėjau, kad jis ėmė krūpčioti, ir aš išsigandęs supratau, kad jis verkia. Julija akimirksniu atsistojo.

— Nieko tokio, — tarė jis. — Iš tiesų. Vis ta nelemta liga...

Mačiau, kad Julija nežino, kaip geriau pasielgti, ji tik ištiesė ranką ir uždėjo ją Ciceronui ant peties.

— Aš jam dar kartą duosiu žinią, kad esi čia, — švelniai pažadėjo ji.

Lydima tarnaičių Julija išėjo iš svetainės. Jai išėjus, Ciceronas atsiduso, nusivalė į rankovę nosį ir įsistebeilijo tiesiai į priekį. Kvapnūs laužo dūmai sklendė per terasą. Laikas slinko. Šviesa vis labiau traukėsi, o Cicerono veidą, nualintą ilgo badavimo, ėmė gaubti prieblanda. Galų gale išdrįsau jam į ausį sušnabždėti, kad mums jau metas, priešingu atveju nesuspėsime iki sutemstant grįžti į Romą. Jis man linktelėjo, o aš priėjau arčiau ir padėjau jam atsistoti.

Mums išvažiuojant iš vilos kiemo, atsigręžiau atgal ir išvydau —

esu tuo visiškai tikras — blyškų lyg mėnulio pilnatis Pompėjaus veidą, žvelgiantį į mus pro viršutinio aukšto langą.

Paaiškėjus Pompėjaus išdavikiškam poelgiui, Ciceronas atrodė galutinai palūžęs, todėl aš slapčia ėmiau pakuoti likusius daiktus, laukdamas, kada teks sprukti iš Romos. Tačiau tai nereiškė, kad visi jo vengė. Daugelis, išreikšdami solidarumą, nešiojo gedulą; Senatas, nors ir nedidele balsų persvara, priėmė sprendimą, prijausdamas Ciceronui, apsirengti juodai; Kapitolijuje buvo surengta didžiulė raitininkų, susirinkusių čia iš visos Italijos ir vadovaujamų Elijaus Lamijos, demonstracija; Hortenzijus suorganizavo delegaciją, kuri kreipėsi į konsulus, ragindama juos apginti Ciceroną. Deja, Pizonas su Gabinijumi atsisakė įvykdyti jų reikalavimą. Jie suprato, kad yra priklausomi nuo Klodijaus, kuris sprendžia, kurias provincijas jiems paskirti, o gal iš viso palikti be jų, todėl kaip įmanydami stengėsi rodyti jam savo palankumą. Viskas baigėsi tuo, kad jie uždraudė Senatui dėvėti gedulo drabužius ir išvijo narsųjį Lamiją iš miesto, prisidengdami tuo, kad jis esą drumsčiąs piliečių ramybę.

Kada tik Ciceronas susiruošdavo kur nors vykti, jis atsidurdavo įtūžusios minios apsuptyje, kuri, nepaisant Atiko bei brolių Sekstų organizuotos apsaugos, keldavo nemažą pavojų. Klodijaus pakalikai svaidė į jį akmenis ir išmatas, privertė trauktis į vidų ir eilinį kartą krapštyti nešvarumus iš plaukų ir nuo tunikos. Jis ryžosi kreiptis į konsulą Pizoną, ir, kartą susiradęs jį vienoje Romos tavernoje, paprašė tarpininkauti, tačiau veltui. Po šio susitikimo jis vėl užsidarė namie. Tačiau net ir čia jis neturėjo pakankamai ramybės. Demonstrantai dienomis rinkdavosi forume ir skanduodavo Ciceroną įžeidžiančius šūkius, vadinami jį žmogžudžiu. Naktimis mūsų poilsį drumsdavo trepsinčių kojų aidas gatvėje, užgauliojimai ir į stogą mėtomų akmenų bei grumstų dardėjimas. Kartą tribūnų už miesto surengtame dideliame susirinkime Cezaris buvo paklaustas, ką jis manąs apie Klodijaus siūlomą įstatymo projektą. Jis pareiškė, kad anuomet nepritaręs mirties

nuosprendžiui, kuris buvo įvykdytas sąmokslininkams, tačiau taip pat negalįs pritarti atgaline data taikomam įstatymui. Tai buvo pavyzdinis gudrus politiko atsakymas. Ciceronui, išgirdus jį, beliko tik žavėtis kolegos sumanumu ir liūdnai nulenkti galvą. Nuo to karto jis buvo tikras, kad jam nebeliko jokios vilties. Nors šeimininkas jau neužsidarė savo miegamajame taip ilgai kaip prieš tai, jį suėmė tokia stipri apatija, kad dažnai jis atsisakydavo net priimti atvykstančius lankytojus.

Tačiau būtina paminėti vieną ypatingą išimtį. Dieną prieš priimant Klodijaus įstatymo projektą, į duris pasibeldė Krasas, ir Ciceronas, didelei mano nuostabai, sutiko jį priimti. Manau, jo padėtis tuo metu buvo tokia beviltiška, kad jis būtų mielai priėmęs bet kieno — draugo ar priešo — ištiestą pagalbos ranką. Niekšas, vos peržengęs slenkstį, dėjosi esąs labai susirūpinęs. Tačiau visą laiką, kol jis kalbėjo apie jį ištikusį šoką dėl pastarųjų įvykių ir bjaurėjosi Pompėjaus neištikimybe draugui, jo akys bėgiojo plikomis namo sienomis, tyrinėdamos, ar išlikusios visos namo interjero dalys.

— Jei galėčiau kuo nors padėti, — pasisiūlė Krasas, — bet kuo...

— Nemanau, ačiū, — atsakė Ciceronas, akivaizdžiai gailėdamasis įsileidęs savo senąjį priešą pro duris. — Abu puikiai išmanome politikos taisykles. Anksčiau ar vėliau nesėkmė aplanko mus visus. *Mano* nors sąžinė švari. Atvirai kalbant, nenorėčiau tavęs ilgiau trukdyti.

— O kaip su pinigais? Žinau, jie neatstos viso to, kas tau gyvenime yra brangiausia, bet labai praverstų tremtyje, ir aš nusiteikęs pasiūlyti tau neblogą paskolą.

— Tu labai paslaugus.

— Galėčiau duoti, tarkime, porą milijonų. Ar tau tiek pakaktų?

— Iš esmės taip. Tačiau, jei mane ištrems, kur viltis, kad aš tau kada nors sugrąžinsiu šią sumą?

Krasas apsidairė, lyg ieškodamas išeities.

— Mainais man duotumei šio namo nuosavybės dokumentus.

Ciceronas žiūrėjo į svečią negalėdamas patikėti.

— Tu nori šio namo, už kurį aš tau sumokėjau pusketvirto milijono?

— Taip, tai buvo pelningas sandėris. Nepaneigsi šito.

— Ką gi, tuomet aš turiu dar daugiau priežasčių neparduoti jo tau už du milijonus.

— Bijau, kad nekilnojamasis turtas yra vertas tik tiek, kiek kas nors pasirengęs už jį sumokėti, o šis namas poryt bus visiškai bevertis.

— Kodėl taip sakai?

— Ogi todėl, kad Klodijus nusiteikęs jį paleisti pelenais ir jo vietoje pastatyti šventyklą deivei Laisvei. Niekas, nei tu, nei kas nors kitas nepajėgs nė piršto kilstelėti, kad jį sulaikytų.

Ciceronas trumpam nutilo, o paskui ramiai paklausė:

— Kas tau tai pasakė?

— Toks jau mano darbas — žinoti panašius dalykus.

— O kodėl tu nusiteikęs pakloti du milijonus sestercijų už išdegintos žemės sklypą, kuriame stovės Laisvės šventykla?

— Versle neįmanoma išvengti rizikos.

— Viso geriausio, Krasai.

— Gerai pagalvok, Ciceronai. Nebūk užsispyręs kvailys. Du milijonai arba kiauros kišenės.

— Aš pasakiau viso gero, Krasai.

— Tiek jau to, tebūnie pustrečio milijono.

Ciceronas neatsakė. Krasas pakraipė galvą.

— Niekas kitas, — pareiškė jis, atsistodamas eiti, — tik arogantiški ir kvaili kaprizai tave prie to privedė. Ateisiu pasišildyti rankų prie tavo ugnies.

Kitą dieną buvo sušauktas svarbiausių Cicerono šalininkų susirinkimas, kuriame turėjo būti nuspręsta, ką jam toliau daryti. Jis buvo numatytas bibliotekoje, o man teko gerai išnaršyti visą namą, idant rasčiau tiek kėdžių, kad visi turėtų ant ko atsisėsti. Pastačiau dvidešimt kėdžių. Pirmasis pasirodė Atikas, paskui atvyko Katonas, įkandin jo — Lukulas, o po ilgesnio laiko tarpo įėjo Hortenzijus. Visiems

mūsų svečiams teko iškęsti nelengvą kelionę pro minią, užėmusią visas gretimas gatves, o ypač kliuvo Hortenzijui — jam buvo nubrozdintas veidas, išmatomis apdrabstyta toga. Negalėjau abejingai žiūrėti į žmogų, paprastai garsėjusį savo nepriekaištinga, tiesiog idealia išvaizda, kuris buvo taip stipriai sukrėstas ir pažemintas. Valandėlę palaukėme tikėdamiesi, kad atvyks dar kas nors, bet daugiau niekas nepasirodė. Tulija, po labai emocingo atsisveikinimo su Ciceronu, jau buvo išvykusi kartu su savo vyru į užmiestį, todėl Terencija buvo vienintelis susirinkime dalyvavęs šeimos narys. Aš stenografavau.

Jei Ciceronas ir buvo nuliūdęs dėl to, kad pulkai jam ištikimų romėnų, kuriems jis kadaise vadovavo, sunyko iki šio mažo būrelio, tačiau mums neišsidavė.

— Šią rūsčią dieną, — kreipėsi jis į susirinkusius, — aš norėčiau padėkoti jums, kurie visą laiką buvote man ištikimi. Nelaimės yra neatskiriama gyvenimo dalis, — sakau tai ne todėl, kad jums rekomenduočiau jas būtinai patirti, — mano užrašuose pažymėta, kad šie žodžiai buvo sutikti juoku, — o vis dėlto jos atskleidžia tikrąją žmonių prigimtį — kaip aš parodžiau savo silpnumą, taip jūs — stiprybę.

Šeimininkas nutilo, paskui kostelėjo. Pamaniau, nejaugi jis ir vėl praras amą? Tačiau šįsyk jis kalbėjo toliau:

— Vadinasi, įstatymas įsigalios nuo vidurnakčio? Jei aš teisingai suprantu, neliko jokios abejonės?

Jis apsidairė. Visi keturi papurtė galvas.

— Neliko, — atsakė Hortenzijus. — Visiškai jokios.

— Kokios mano galimybės?

— Mano galva, tau liko trys galimybės, — atsakė Hortenzijus. — Gali ignoruoti įstatymą ir likti Romoje tikėdamasis, kad tavo draugai toliau tave rems, nors nuo rytdienos tai bus dar pavojingiau nei yra šiandien. Gali šiąnakt pasitraukti iš miesto, kol įstatymas nedraudžia žmonėms teikti tau pagalbą, vildamasis, kad pavyks netrukdomam išvykti iš Italijos. Arba gali kreiptis į Cezarį ir pasiteirauti, ar jo pasiūlymas dėl legato pareigų dar galioja, ir pretenduoti į teisinį neliečiamumą.

— Be abejo, jis turi ir ketvirtą galimybę, — pridūrė Katonas.

— Kokią?

— Jis gali rinktis savižudybę.

Stojo slogi tyla, kurią nutraukė pats Ciceronas:

— Kokia iš jos būtų nauda?

— Vertinant stoicizmo požiūriu, savižudybė visada buvo laikoma logišku išminčiaus atviro nepaklusnumo aktu. Be to, tu turi prigimtinę teisę nutraukti savo kančias. Atvirai kalbant, toks poelgis visiems laikams taptų rezistencijos tironijai pavyzdžiu.

— Gal pasiūlytum konkretų metodą?

— Taip. Mano nuomone, geriausia būtų užsimūryti savo name ir mirti iš bado.

— Nesutinku, — paprieštaravo Lukulas. — Jei svajoji apie kankinio mirtį, Ciceronai, kam vargintis pačiam? Kodėl gi tau neišėjus į miestą ir neleidus priešams patiems tave nugalabyti? Tu turi šansą likti gyvas. O jeigu ne, tai tegul dėmė dėl tavo mirties krenta ant jų.

— Tam, kad tave nužudytų, daug drąsos nereikia, — paniekinamai atkirto Katonas, — o štai savižudybė yra vyriškas, sąmoningas poelgis.

— O ką tu, Hortenzijau, patartumei? — pasiteiravo Ciceronas.

— Išvykti iš miesto, — tą pačią akimirką išgirdome jo atsakymą. — Saugok savo gyvybę.

Hortenzijus pirštų galais palietė sau kaktą ir švelniai perbraukė sukrešėjusio kraujo juostelę.

— Šiandien buvau susitikęs su Pizonu, — tęsė jis. — Asmeniškai jis užjaučia tave dėl to, kaip su tavimi elgiamasi. Duok mums laiko parengti nutarimui, anuliuojančiam Klodijaus įstatymą, o pats tuo metu pagyvenk savanoriškoje tremtyje. Esu tikras — vieną dieną tu triumfuodamas sugrįši atgal.

— Atikai?

— Tu žinai mano nuomonę, — atsakė Atikas. — Jei priimtum Cezario pasiūlymą, užsitrauktum sau daugybę nemalonumų.

— O ką tu manai, Terencija? Sakyk, brangioji.

Ji, kaip ir jos vyras, irgi gedėjo, todėl, vilkinti gedulo drabužiais ir mirtinai išblyškusiu veidu, atrodė tikra Elektra. Ji kalbėjo užtikrintai:

— Dabartinė mūsų egzistencija yra netoleruotina. Savanoriška tremtis man atsiduoda bailumu. O dėl savižudybės — pabandyk tai paaiškinti savo šešiamečiam sūnui. Kito pasirinkimo neturi. Keliauk pas Cezarį.

Diena jau ėjo vakarop — raudona saulė niro už nuogų medžių, drungnas pavasario brizas nuo forumo atnešė ne itin darniais balsais skanduojamą „Mirtis despotui!" Senatoriai su savo palydovais išėjo pro priekines duris, kad kaip jaukas prikaustytų minios dėmesį, tuo metu mudu su Ciceronu išsliūkinome pro užpakalines. Ciceronas buvo apsimuturiavęs galvą sena nudriskusia, kadaise ruda antklode ir niekuo nesiskyrė nuo tikro elgetos. Paskubomis nusileidome Kako laiptais į Etruskų kelią, o čia įsiliejome į žmonių būrį, pro vartus, vedančius prie upės, traukiantį iš miesto. Niekas prie mūsų nekibo, niekam nebuvome įdomūs.

Pirma mūsų buvau pasiuntęs vieną vergą, kad šis nuneštų Cezariui žinią apie tai, kad Ciceronas norėtų su juo pasimatyti, todėl, mums prisiartinus, prie vartų jau laukė vienas jo karininkas su raudona plunksna puoštu šalmu ant galvos. Tokia neįprasta senatoriaus išvaizda jį labai apstulbino, bet karys greitai susitvardė ir sugebėjo pasveikinti jį pusiau iškelta ranka, paskui palydėjo mus į Marso lauką. Jame buvo įkurtas didžiulis palapinių miestas Cezario naujai surinktiems legionams, turėjusiems kartu su juo išvykti į Galiją; kol ėjome per jį, visur mačiau ženklus, bylojančius apie tai, kad kariuomenė ardo stovyklą ir rengiasi žygiui: dalis karių pylė žemes į plačias duobes, kiti nukasė pylimus arba krovė į vežimus žygiui reikalingas maisto atsargas ir ginklus. Karininkas Ciceronui prasitarė, kad jiems įsakyta ryt prieš auštant leistis į kelionę šiaurės kryptimi. Jis nuvedė mus prie daug didesnės už kitas palapinės, pastatytos aukščiau nei kitos, su šalia jos į žemę įkastu legionierių ereliu. Paprašęs lukteléti jis pakėlė

palapinės atvartą ir įėjo į vidų, palikęs Ciceroną, barzdotą, vilkintį sena, nudėvėta tunika ir ant pečių nukarusia antklode, dairytis po stovyklą.

— Atrodo, Cezaris visada taip elgiasi, — pastebėjau aš, norėdamas išsklaidyti slegiančią tylą. — Jam patinka, kai jo lankytojai laukia.

— Mes jau turėtume būti pripratę, — niūriai atsakė Ciceronas. — Tik pažiūrėk, — pridūrė jis, linktelėdamas galvą kitapus stovyklos, upės link.

Blausioje vakaro šviesoje išvydau iš slėnio kylančius kreivus didingų rūmų pastolius.

— Ten turėtų iškilti Faraono teatras.

Jis dar ilgokai susimąstęs žiūrėjo į statinį, kramtydamas vidinę lūpos pusę.

Pagaliau atvartas vėl prasiskyrė, ir mes buvome pakviesti į palapinę. Vidus atrodė spartietiškai. Ant žemės tysojo šiaudų čiužinys su skersai jo užmesta antklode; šalia stovėjo medinė skrynia, ant jos išvydau veidrodį ir eilę šepečių plaukams, dar buvo matyti vandens ąsotis ir dubuo, taip pat miniatiūrinis moters portretas auksiniuose rėmeliuose (esu beveik tikras, kad tai buvo Servilijos portretas, nors stovėjau per toli, kad galėčiau pakankamai gerai įžiūrėti). Prie sulankstomojo stalo, apkrauto dokumentais, sėdėjo Cezaris. Tuo metu jis kažką pasirašinėjo. Jam už nugaros it stabo ištikti stovėjo du raštininkai. Jis baigė savo darbą, pakėlė akis, pakilo nuo kėdės ir ištiesęs dešinę žengė prie Cicerono. Aš pirmą kartą mačiau jį kariška uniforma. Cezariui ji tiko ir jis ją dėvėdamas jautėsi labai patogiai, ir aš supratau, kad per visus tuos metus, kuriuos jį stebėjau, nemačiau scenos, kuriai jis būtų tikęs labiau nei toji. Tai vertė susimąstyti.

— Mano mielas Ciceronai, — pasveikino jis, atidžiai tirdamas svečio išvaizdą, — man iš tiesų labai skaudu matyti tave taip pažemintą.

Pompėjus visada glėbesčiuodavo ir draugiškai plekšnodavo per petį, o Cezariui toks familiarumas buvo svetimas. Po trumpiausio

koks tik gali būti rankos paspaudimo jis parodė į kėdę, kviesdamas Ciceroną atsisėsti.

— Kuo galiu padėti?

— Aš atvykau, kad priimčiau tavo legato pareigas, — atsakė Ciceronas, prisėsdamas ant kėdės krašto, — jei tik pasiūlymas dar galioja.

— Nejaugi? — Cezariui net žandikaulis atvipo. — Turiu pripažinti, elgeisi drąsiai, laukdamas iki paskutinės akimirkos.

— Prisipažįstu, man būtų buvę kur kas mieliau, jei nebūtų tekę atvykti pas tave tokiomis aplinkybėmis.

— Šiąnakt įsigalioja Klodijaus įstatymas?

— Taigi.

— Vadinasi, tavo pasirinkimas labai ribotas: aš, mirtis arba tremtis?

Ciceronas pasijuto nepatogiai.

— Gali manyti taip.

— Ką gi, tai ne itin glosto savimeilę! — Cezaris šaižiai kaip įprastai nusikvatojo ir atsilošė kėdėje. Jis įdėmiai žiūrėjo į Ciceroną. — Vasarą, kai pateikiau tau savo pasiūlymą, tavo situacija buvo nepalyginti geresnė nei dabar.

— Tu kalbėjai, kad tuo atveju, jei Klodijus taptų pavojingas, ir mano saugumui kiltų pavojus, galėčiau kreiptis į tave. Jis dabar pavojingas. Aš atėjau.

— Jis buvo pavojingas prieš šešis mėnesius. Dabar jis yra tavo valdovas.

— Cezari, jei nori, kad aš imčiau maldauti...

— Aš neprašau, kad tu maldautum. Žinoma, kad neprašau. Aš tik norėčiau iš tavo paties lūpų išgirsti, kuo galėtum būti man naudingas, tarnaudamas mano legatu.

Ciceronas vargais negalais susitvardė. Vargu ar aš galėjau įsivaizduoti, kaip jis tuo metu jautėsi.

— Jei jau taip nori, kad išsamiai paaiškinčiau, tai klausykis. Nors tu ir gali jaustis ramus dėl liaudies paramos, Senate tavo įtaka nėra tokia didelė, o mano padėtis yra priešinga: šiuo metu aš ne-

galiu tikėtis liaudies palankumo, bet esu vis dar stiprus tarp mūsų kolegų.

— Vadinasi, galėtum atstovauti mano interesams Senate?

— Taip, aš perteikčiau jiems tavo ketinimus ir nuomonę, o kartkartėmis galbūt galėčiau tau perduoti, ką jie galvoja.

— O aš galėčiau tikėtis, kad būsi lojalus tik man?

Aš kone girdėjau, kaip Ciceronas griežia dantimis.

— Viliuosi, kad aš, kaip visuomet, būsiu lojalus savo šaliai, kuriai ir toliau tarnausiu, bandydamas suderinti tavo ir Senato interesus.

— O man nusispjaut ant tavo Senato interesų! — riktelėjo Cezaris. Jis staiga palinko į priekį ir staigiu judesiu atsistojo. — Aš noriu tau, Ciceronai, šį bei tą papasakoti. Norėčiau, kad geriau mane pažintum. Anais metais, kai žygiavau į Ispaniją, reikėjo keltis per kalnus, bet prieš tai su keliais savo karininkais nusprendėme išžvalgyti kelią. Taigi mes priėjome tokį visai mažą kaimelį. Lijo lietus, ir vietovė atrodė pati skurdžiausia, kokią tik gali įsivaizduoti. Vargu ar ten būtume radę nors vieną gyvą žmogų. Atsidūrus tokioje skylėje beliko tik nusikeikti. Tada vienas iš mano pagalbininkų juokaudamas tarė: „Turbūt žmonės ir čia veržiasi į valdžią, ir čia kovoja tarpusavyje bei vieni kitiems pavydi, kad tik būtų pirmi." O tu žinai, ką aš jam atsakiau?

— Ne.

— Aš jam tariau: „Jei tau įdomi mano nuomonė, tai žinok, kad aš verčiau būsiu pirmas čia nei antras Romoje". Aš nejuokavau, Ciceronai — tai buvo tiesa. Ar tu dabar supranti, ką aš noriu pasakyti?

— Manau, kad taip, — atsakė Ciceronas, iš lėto linktelėdamas.

— Tai tikra istorija. Štai koks aš.

Ciceronas jam tarė:

— Iki šio mūsų pokalbio tu man visada buvai mįslė, Cezari, tačiau dabar atrodo, kad pirmąkart imu tave suprasti, todėl dėkoju tau bent jau už atvirumą. — Jis nusijuokė ir pridūrė: — Iš tiesų, labai juokinga.

— Kas?

— Ogi tai, kad aš būsiu išvytas iš Romos, kad tapčiau karaliumi!

Cezaris rūsčiai nužvelgė savo svečią, o paskui vyptelėjo.

— Tu teisus, — pripažino jis. — Tai tikrai juokinga.

— Ką gi, — tarė Ciceronas atsistodamas, — tęsti šį pokalbį nėra prasmės. Tau reikia užkariauti šalį, o aš turiu kitų reikalų.

— Nekalbėk taip! — sušuko Cezaris. — Aš tik išdėsčiau faktus. Mes gi turime žinoti vienas kito poziciją. Tos prakeiktos legato pareigos — tavo! Gali eiti jas kaip tau patinka. Man būtų labai smagu matyti tave dažniau. Iš tiesų, Ciceronai.

Karvedys ištiesė ranką.

— Nagi. Daugelis žmonių, kurie dalyvauja visuomeniniame gyvenime, yra buki. Todėl mes, protingesni už juos, turime veikti išvien.

— Ačiū tau už parodytą dėmesį, — atsakė Ciceronas, — tačiau to niekada nebus.

— Kodėl?

— Todėl, kad tame tavo kaime aš irgi stengčiausi būti pirmas, o jei negalėčiau, tuomet stengčiausi būti bent jau laisvas. O žinai, kas blogiausia tavyje Cezari? Kuo esi blogesnis už Pompėjų, blogesnis už Klodijų, blogesnis net už Katiliną? Tuo, kad tu nenurimsi, kol priversi mus visus parpulti prieš tave ant kelių.

Mums sugrįžus į miestą buvo jau tamsu. Ciceronas nesivargino net užsimesti ant galvos antklodės. Buvo per daug tamsu, kad jį kas atpažintų, be to, žmonės skubėjo į namus ir rūpinosi svarbesniais dalykais nei ekskonsulo likimas, pavyzdžiui, savo vakariene, kiauru stogu ir vagimis, kurie kasdien vis labiau vargino Romą.

Terencija su Atiku laukė atrijuje. Ciceronui prisipažinus, kad jis atstūmęs Cezario pasiūlymą, ji gailiai sudejavo ir sukniubo ant grindų, rankomis susiimdama sau už galvos. Ciceronas atsiklaupė prie žmonos ir apkabino ją per pečius.

— Brangioji mano, tau reikia dabar pat išeiti, — paaiškino jis. — Veskis su savimi Marką. Pernakvosi pas Atiką.

Tai taręs jis žvilgtelėjo į Atiką, o ištikimas jo draugas linktelėjo.

— Likti šiuose namuose po vidurnakčio per daug rizikinga.

Terencija išsilaisvino iš vyro rankų.

— O kaip tu? — paklausė ji. — Ką tu darysi? Nusižudysi?

— Jeigu tu to nori... Jei nuo to palengvėtų...

— Žinoma, aš to nenoriu! — Terencija ėmė šaukti. — Aš noriu gyventi kaip anksčiau!

— Bijau, kad kaip tik to noro aš ir negaliu išpildyti.

Ciceronas vėl norėjo apkabinti žmoną, bet ji, nustūmusi jį, atsistojo.

— Kodėl? — reikliu tonu suriko ji, įrėmusi sau rankas į šonus ir žvelgdamas į jį iš viršaus. — Kodėl įstūmei savo žmoną ir vaikus į tokią kančią, jeigu jau ryt galėjai ją nutraukti, sudarydamas sąjungą su Cezariu.

— Todėl, kad tai padaręs būčiau nutraukęs savo egzistenciją.

— Ką tai reiškia, kad būtum nutraukęs savo egzistenciją? Kokią čia dar nesąmonę pasakei, kvaily?

— Mano kūnas, tiesa, egzistuotų toliau, bet aš, Ciceronas, būčiau miręs.

Terencija, apimta nevilties, nusigręžė nuo jo ir, tikėdamasi pagalbos, pažvelgė į Atiką.

— Nepaisant visos mano pagarbos tau, Markai, — prabilo Atikas, — tu daraisi toks pat nepalenkiamas kaip Katonas. Kas gi čia bloga, jei būtum laikinai sudaręs sąjungą su Cezariu?

— Apie jokį laikinumą negali būti nė kalbos! Nejaugi šiame mieste nėra nė vieno, kuris suprastų? Šis žmogus nesustos, kol taps pasaulio valdovu, — jis pats tai prisipažino, tik kitais žodžiais, — o aš turėčiau arba jį visur lydėti kaip jo jaunesnysis sėbras, arba po kurio laiko nutraukti su juo santykius, bet tada aš būčiau galutinai žuvęs.

Terencija jam lediniu balsu atsakė:

— Tu jau dabar esi galutinai žuvęs.

— O dabar, Tironai, — tarė Ciceronas, žmonai išėjus atvesti iš vaikų kambario Marko, kad tėvas atsisveikintų su sūnumi, — paskutiniu savo aktu šiame mieste norėčiau suteikti tau laisvę. Iš tikrųjų, būčiau tai padaręs jau anksčiau, prieš keletą metų, — bent jau tada, kai baigiau eiti konsulo pareigas, — tačiau to nepadariau ne todėl, kad būčiau neįvertinęs tavo tarnybos man, o todėl, kad ją labai branginau ir nebūčiau galėjęs ištverti netekties. Tačiau dabar, kai prarandu visa kita, bus teisingiausia, jei ir tau ištarsiu sudie. Nuoširdžiai dėkoju, mano drauge, — tarė jis, spausdamas man ranką, — tu to nusipelnei.

Tiek metų laukiau šios akimirkos — trokšte troškau, svajojau apie tai, kūriau planus, ką daryčiau, — ir ji pagaliau atėjo, sakyčiau, netgi kažkaip kasdieniškai, savaime, iš pastaruoju metu užklupusios pragaištingos nelaimės. Buvau pernelyg susijaudinęs, kad ką nors pasakyčiau. Ciceronas šypsodamasis žiūrėjo į mane, o paskui apkabino verkiantį ir ėmė plekšnoti per petį, lyg būčiau paguodos reikalingas vaikas; po kiek laiko priėjo ir Atikas, iki tol stebėjęs šią sceną, paėmė mano ranką ir draugiškai paspaudė.

Vis dėlto sugebėjau ištarti keletą padėkos žodžių ir pridūriau, kad pirmasis mano, kaip laisvo žmogaus, poelgis bus pasižadėjimas tarnauti jam, todėl ir toliau būsiu kartu su Ciceronu, dalysiuosi jo lemtimi, kad ir kas nutiktų.

— Deja, manau, kad tai neįmanoma, — liūdnai atsakė Ciceronas. Nuo šiol mano palydovai gali būti tik vergai. Jei man padės laisvasis, jis nusikals Klodijaus įstatymui, draudžiančiam pagelbėti žmogžudžiui. Nuo šiol, Tironai, privalėsi laikytis nuo manęs kuo toliau, antraip jie tave nukryžiuos. Taigi eik ir susirink savo mantą. Galėsi išvykti drauge su Terencija ir Atiku.

Mano didžiausias džiaugsmas staiga dingo, tarytum jo ir nebūtų buvę, ir užplūdo nieką mažesnis liūdesys.

— Bet kaip tu apsieisi be manęs?

— O, aš turiu kitų vergų, — paaiškino jis, nesėkmingai bandydamas apsimesti, kad jam tai nė motais. — Jie galės mane palydėti iš miesto.

— Kur trauksi?

— Į pietus. Prie jūros, tikriausiai į Brundizijų, ten susirasiu laivą. O toliau... mano likimą nulems vėjai ir vandens srovės. Eik, susirink savo daiktus.

Nusileidau į savo kambarį, susidėjau į nedidelį maišelį visą savo turtą, paskui ištraukiau iš sienos dvi klibančias plytas, už kurių buvau išduobęs slėptuvę. Šioje vietoje saugojau savo santaupas. Pinigų dirže turėjau užsiuvęs lygiai du šimtus dvidešimt septynis auksinius, kuriems uždirbti prireikė daugiau nei dešimties metų. Apsijuosiau diržu ir užlipau atgal į atrijų, kur stebint Atikui ir Terencijai ašarotomis akimis, Ciceronas jau atsisveikino su Marku. Jis labai mylėjo šį berniuką — savo vienintelį sūnų, savo džiaugsmą, savo ateities viltį, — todėl tik labai susiėmus jam pavyko suvaidinti, kad jie atsisveikina kaip paprastai, lyg niekur nieko, nes nenorėjo, kad berniukas sunerimtų. Tėvas paėmė jį ant rankų, pakėlė ir apsisuko ratu, tačiau Markas paprašė pakartoti, ir jis sūnaus prašymą išpildė, bet kai šis ėmė ir vėl prašyti, atsisakė ir liepė eiti pas motiną. Paskui apkabino Terenciją ir tarė:

— Atleisk, kad santuoka su manimi privedė tave prie tokios apgailėtinos padėties.

— Santuoka su tavimi buvo vienintelis mano gyvenimo tikslas, — atsakė ji ir, linktelėjusi man, tvirtu žingsniu išėjo iš kambario.

Paskui Ciceronas apkabino Atiką, kurio globai patikėjo savo žmoną ir sūnų, o paskui žengė atsisveikinti su manimi, bet aš jam paaiškinau, kad atsisveikinti nėra reikalo, kad aš apsisprendžiau ir norėčiau likti kartu su juo aukodamas savo laisvę, o jeigu prireiks — ir gyvybę. Savaime suprantama, jis man padėkojo, bet neatrodė nustebęs, ir aš supratau, kad jis nė trumpiausią akimirką nebuvo patikėjęs, jog aš galėčiau priimti jo pasiūlymą. Nusijuosiau savo pinigų diržą ir ištiesiau jį Atikui.

— Ar galėčiau paprašyti pagalbos?

— Žinoma, — atsakė jis. — Norėtum, kad pasaugočiau?

— Ne, — atsakiau aš. — Lukulo namuose yra vergė, jauna moteris vardu Agatė, kuri man labai daug reiškia, todėl norėčiau, kad

paprašytum jos šeimininką padaryti tau paslaugą ir suteikti jai laisvę. Esu tikras, kad pinigų čia daugiau negu reikia jos laisvei išpirkti ir tolesniam jos gyvenimui.

Atikas žiūrėjo nustebęs, tačiau atsakė, kad būtinai išpildysiąs mano prašymą.

— Tai bent, tu tikrai moki saugoti paslaptis, — pagyrė Ciceronas, žiūrėdamas į mane įdėmiu žvilgsniu. — Atrodo, pažįstu tave ne taip jau gerai, kaip iki šiol maniau.

Jiems išėjus, aš ir Ciceronas likome kartu su jo asmens sargybiniais ir keliais namiškiais. Nebegirdėjome jokių šūkavimų, atrodė, kad visas miestas nurimo. Šeimininkas užlipo į viršų truputį pailsėti ir apsiauti patvaresnių batų, o sugrįžęs atgal paėmė kandeliabrą ir ėmė vaikščioti iš vieno kambario į kitą — per tuščią valgomąjį paauksuotomis lubomis, per didžiąją menę su marmurinėmis statulomis, kurios buvo per sunkios, kad jas išgabentume, ir galiausiai užsuko į tuščią biblioteką, — lyg norėdamas visa tai užfiksuoti savo atmintyje. Ciceronas taip ilgai stoviniavo, kad man jau buvo kilęs įtarimas, ar tik jis nepersigalvojo ir nesumanė likti, bet tuo metu panaktinis forume paskelbė pusiaunaktį, ir šeimininkas, užpūtęs žvakes, tarė, kad mums jau metas.

Naktis buvo be mėnulio, ir mes, priėję laiptų viršų, žemai pamatėme mažų mažiausiai tuziną deglų, lėtai kylančių kalvos šlaitu aukštyn. Kažkas tolumoje riktelėjo paukščio balsu, ir netrukus, visai netoli mūsų, pasigirdo panašus riktelėjimas. Pajutau, kaip ima krūtinėje daužytis širdis.

— Jie jau pakeliui, — tyliai pratarė Ciceronas. — Jis nenori delsti nė akimirkos.

Nuskubėjome laiptais žemyn, o Palatino papėdėje pasukome kairėn, į siaurą skersgatvį. Laikydamiesi arčiau sienų, atsargiai slinkome pro uždarytas krautuves ir gyvenamuosius namus su įmigusiais jų gyventojais, kol išėjome į pagrindinę gatvę ties Kapenos vartais.

Vartininkas, gavęs pinigų, atkėlė pėstiesiems skirtus vartus ir nekantraudamas luktelėjo, kol patyliukais atsisveikinsime su savo gynėjais. Paskui Ciceronas žengė pro siaurą portalą, o įkandin jo nusekiau aš su trimis jaunais vergais, nešusiais jo daiktus.

Mes nepratarėme nė žodžio ir nesustojome pailsėti mažiausiai dvi valandas, kol nutolome nuo paminklinių antkapių, iš abiejų pusių juosiančių kelio atkarpą, — anais laikais ši vieta garsėjo tuo, kad čia slapstydavosi plėšikai. Pagaliau Ciceronas nutarė, kad jau pakankamai saugu stabtelėti, atsisėdo ant kelio mylias žyminčio akmens ir pažvelgė atgal į Romą. Vos rausva pašvaistė, — ryto žarai buvo dar per ankstus laikas, — tamsiai raudona centre ir išsiskaidanti į rožinius ruoželius nutvieskė dangų, išryškindama juodas Romos kalvų kupras. Buvo keista, kad vieno namo gaisras gali sukelti tokį nuostabų dangišką reginį. Jei nebūčiau žinojęs, kas tai, būčiau sakęs, kad tai — pranašingas ženklas. Tuo pat metu nakties ramybę perskrodė keistas garsas, šaižus ir su pertrūkiais, nei staugimas, nei aimana. Iš pradžių nieko nesupratau, bet Ciceronas paaiškino, kad tai greičiausiai trimitai Marso lauke, iš kur Cezario kariuomenė pradeda savo žygį į Galiją. Nakties tamsoje Cicerono veido neįžiūrėjau, išgirdau tik jo balsą, o po akimirkos kitos jis atsistojo, nusipurtė nuo savo senosios tunikos dulkes ir tęsė savo kelionę priešinga nei Cezaris kryptimi.

ŽODYNĖLIS

Budelis (*carnifex*) — oficialus valstybės tarnautojas, vykdydavęs mirties bausmę ir kankinimus.

Centurijos — balsavimo teisę turinčių Romos piliečių vienetai, Marso lauke rinkdavę konsulus ir pretorius. Tokia tvarka buvo naudinga turtingesnėms visuomenės klasėms.

Diktatorius — magistratas, kuriam Senatas suteikė absoliučią civilinę ir karinę valdžią, paprastai kilus pavojui šalies saugumui.

Edilas — renkamas valdininkas. Vienų metų kadencijai kasmet būdavo renkami keturi edilai, atsakingi už Romos miesto valdymą: už teisėtvarką, visuomeninius pastatus, verslą reglamentuojančius įstatus ir t.t.

Galija — regionas, suskirstytas į dvi provincijas: Artimoji Galija — nuo Rubikono upės Italijos šiaurėje iki Alpių; Tolimoji Galija — teritorijos už Alpių, apytikriai atitinkančios Provanso ir Langedoko regionus šių dienų Prancūzijoje.

Haruspikai — žyniai, tirdavę paaukoto gyvūno vidaus organus ir iš jų spręsdavę, ar pranašingi ženklai palankūs, ar nepalankūs.

Imperatorius — titulas, kurį reguliariosios kariuomenės karvedžiui po laimėto mūšio suteikdavo jo kariai. Tik imperatorius galėjo pretenduoti į triumfo eiseną.

Imperijus — teisė valdyti, kurią valstybė suteikdavo asmeniui, įprastai konsului, pretoriui arba provincijos valdytojui.

Kaltinimas, baudžiamasis persekiojimas — kadangi valstybinės baudžiamojo persekiojimo sistemos Romos respublikoje nebuvo, visus kriminalinius kaltinimus, pradedant grobstymu, baigiant išdavyste ir žmogžudyste, pareikšdavo privatūs asmenys.

Karceris — Romos kalėjimas, įrengtas toje vietoje, kur forumas ribojasi su Kapitolijumi, tarp Konkordijos šventyklos ir Senato rūmų.

Komicija — maždaug 300 pėdų skersmens apskrita forumo dalis, kuri ribojosi su Senato rūmais ir rostra. Tradiciškai joje Romos liaudis balsuodavo dėl siūlomų įstatymų, čia vykdavo daugelis teismų.

Konsulas — aukščiausias Romos respublikos magistratas. Kasmet, paprastai liepos mėnesį, buvo renkami du konsulai, savo pareigas pradėdavę eiti sausį, o Senatui vadovaudavę pakaitomis po vieną mėnesį.

Kurija — pirminėje stadijoje svarbiausias Romos tribų (iki 387 m. pr. Kr. jų buvo trisdešimt) susirinkimas, kurį sudarydavo tribų vyresnieji.

Kurulinis krėslas — krėslas be atlošo ir žemomis atramomis rankoms, dažnai gamintas iš dramblio kaulo. Juose sėdėdavo magistratai, kurie turėjo imperijų, ypač konsulai ir pretoriai.

Kvestorius — žemesnysis magistratas. Kasmet būdavo renkama dvidešimt kvestorių, kurie tapdavo Senato nariais. Kandidatas į kvestorius turėdavo būti ne jaunesnis kaip trisdešimties ir patvirtinti disponuojąs ne mažesniu kaip milijono sestercijų vertės turtu.

Legatas — atstovas arba delegatas.

Liaudies susirinkimai — aukščiausias valdžios ir įstatymų leidžiamasis organas Romos respublikoje buvo liaudis. Ji savo valią išreikšdavo balsuodama **tribomis,** *comitia tributa* (dėl įstatymų leidybos, dėl karo ir taikos paskelbimo, renkant tribūnus), arba **centurijomis,** *comitia centuriata* (aukštesniųjų magistratų rinkimuose).

Liktorius — patarnautojas, kuris nešiodavosi fasciją — beržinių rykščių ryšulį, surištą raudonos odos juostele, — simbolizavusį magistrato imperijų. Konsulus lydėdavo dvylika liktorių, kurie eidavo ir asmens sargybinių pareigas, o pretoriams būdavo paskiriami šeši liktoriai. Vyresnysis liktorius, būdavęs arčiausiai magistrato, buvo vadinamas artimiausiu liktoriumi.

Manumisija — vergo išlaisvinimas.

Miesto pretorius — justicijos galva, vyriausias iš visų pretorių, trečias (po abiejų konsulų) pagal statusą magistratas.

Pranašingi ženklai — antgamtiniai ženklai, ypač paukščių skrydis ir žaibo tvykstelėjimas, interpretuojami augurų; jei šie ženklai būdavo laikomi nepalankiais, negalėdavo vykti jokia visuomeninė veikla.

Pretorius — antrasis pagal statusą magistratas Romos respublikoje. Aštuoni pretoriai būdavo renkami kasmet, liepos mėnesį, o pareigas pradėdavo eiti sausį. Pretoriai traukdavo burtus, kuriam iš teismų — išdavysčių, turto grobstymo, korupcijos, sunkių nusikaltimų ir t.t. — vadovaus. Žr. Miesto pretorius.

Raitininkų luomas — antrasis pagal statusą, po senatorių, luomas Romos visuomenėje. Raitininkai turėjo savo valdininkus ir privilegijas, prisiekusiųjų teisme jiems būdavo skiriamas trečdalis vietų. Dažnai raitininkų luomo nariai buvo turtingesni už Senato narius, tačiau jie negalėjo siekti valstybinės karjeros.

Rostra — ilga lenkta pakyla forume, maždaug dvylikos pėdų aukščio, apjuosta žymių istorinių asmenų statulomis; nuo jos į romėnus kreipdavosi magistratai ir advokatai. Pavadinimas kilęs iš užgrobtų priešo laivų pirmagalių (lot. Rostra), kurie buvo įtvirtinti jos šonuose.

Senakulas — atvira teritorija priešais Senato rūmus, kurioje prieš Senato posėdžius tradiciškai rinkdavosi senatoriai.

Senatas — Romos respublikos *ne* įstatymų leidžiamoji, o artimesnė vykdomajai valdžia (įstatymus priimdavo liaudis tribų susirinkimuose), kurią sudarė šeši šimtai narių. Senato nariai galėdavo svarstyti valstybinius klausimus ir liepti konsului imtis vienokių ar kitokių veiksmų, teikti liaudies susirinkimui įstatymų projektus. Kvestorių rinkimuose romėnai tapdavo Senato nariais (žr. Kvestorius) visam gyvenimui, nebent būdavo cenzorių pašalinami už amoralų elgesį arba bankrotą, todėl senatorių amžiaus vidurkis būdavo gana aukštas (žodis „Senatas“ kilęs iš „senex“ — senas).

Tribos — Romos gyventojai buvo suskirstyti į trisdešimt penkias tribas, kurios balsuodavo dėl įstatymų leidybos ir renkant tribūnus. Kitaip nei balsuojant centurijomis, turtingų ir vargingų romėnų balsai turėjo vienodą vertę.

Tribūnas — eiliniams piliečiams — plebėjams — atstovaujantis romėnas. Kasmet vasarą būdavo renkama dešimt tribūnų, kurie savo pareigas pradėdavo eiti gruodžio mėnesį. Jie turėjo teisę siūlyti ir vetuoti įstatymų projektus, taip pat kviesti liaudies susirinkimus. Šios pareigos buvo rezervuotos tik plebėjams.

Triumfas — iškilminga valstybinė sugrįžimo į tėvynę šventė, Senato nutarimu rengiama kare pasižymėjusiam karvedžiui pagerbti. Kandidatas privalėjo turėti karinį imperijų, jam buvo draudžiama įžengti į Romą tol, kol jis turėjo karinę valdžią; karvedžiai, norintys įžengti į Romą triumfo eisenoje, turėdavo laukti už miesto, kol Senatas suteiks šią teisę.

Vyriausiasis žynys (*Pontifex Maximus*) — Romos valstybinės religijos aukščiausias autoritetas, žynių kolegijos, kurią sudarė penkiolika narių, galva, gyvenęs jam oficialiai paskirtoje rezidencijoje prie Šventojo kelio.

DRAMATIS PERSONAE

Afranius, Lucius (Lucijus Afranijus) — Pompėjaus sąjungininkas, kilęs iš pastarojo tėviškės, Piceno; kare prieš Mitridatą tarnavo jo legatu, vėliau Pompėjaus pasiūlytas kandidatu į konsulus.

Arrius, Quintus (Kvintas Arijus) — buvęs pretorius ir karo vadas, artimai susijęs su Krasu.

Atticus, Titus Pomponius (Titas Pomponijus Atikas) — artimiausias Cicerono draugas, Kvinto Cicerono, vedusio jo seserį Pomponiją, svainis.

Aurelia (Aurelija) — Julijaus Cezario motina.

Bibulus, Marcus Calpurnius (Markas Kalpurnijus Bibulas) — Cezario kolega konsulas, nepalaužiamas jo oponentas.

Caesar, Gaius Julius (Gajus Julijus Cezaris) — iš esmės populiarų frakcijos Romoje vadovas; šešeriais metais jaunesnis už Ciceroną; vedęs Pompėją, gyvenęs su ja, savo motina Aurelija, ir dukra Julija.

Catilina, Lucius Sergius (Lucijus Sergijus Katilina) — buvęs Afrikos valdytojas, pralaimėjęs Ciceronui konsulų rinkimuose.

Cato, Marcus Porcius (Markas Porcijus Katonas) — Servilijos įbrolis, garsiojo cenzoriaus Katono prosūnaitis, griežtas Respublikos tradicijų sergėtojas.

Catulus, Quintus Lutatius (Kvintas Lutacijus Katulas) — buvęs konsulas, žynių kolegijos narys, vienas iš didžiausią patirtį turinčių Senato narių, patricijų frakcijos vadovas.

Celer, Quintus Caecilius Metellus (Kvintas Cecilijus Metelas Celeras) — Pompėjaus, vedusio jo seserį, svainis, Klodijos vyras, Nepoto brolis; augurų kolegijos narys, pretorius, didžiausios ir įtakingiausios Romoje šeimos narys; karo didvyris, garsėjęs savo šlovinga karvedžio reputacija.

Cethegus, Gaius Cornelius (Gajus Kornelijus Cetegas) — patricijus, senatorius, vienas iš Katilinos organizuoto sąmokslo dalyvių.

Cicero, Quintus Tullius (Kvintas Tulijus Ciceronas) — jaunesnysis Cicerono brolis, senatorius ir karys; vedęs Atiko seserį Pomponiją.

Clodia (Klodija) — vienos iš žymiausių Romoje patricijų Apijų Klaudijų giminės atstovė; Klodijaus sesuo, Metelo Celero žmona.

Clodius Pulcher, Publius (Publijus Klodijus Pulchras) — įtakingiausios patricijų dinastijos, Apijų Klaudijų, palikuonis; buvęs Lukulo svainis, Klodijos brolis, įtariamas kraujomaiša su savo seserimi; Tolimosios Galijos valdytojo Murenos pagalbininkas.

Crassus, Marcus Licinius (Markas Licinijus Krasas) — buvęs konsulas; karvedys, žiauriai numalšinęs Spartako vadovaujamą vergų sukilimą; turtingiausias žmogus Romoje, aršus Pompėjaus varžovas.

Gabinius, Aulus (Aulas Gabinijus) — buvęs tribūnas, kilęs iš Pompėjaus tėviškės Piceno; jo iniciatyva buvo priimti įstatymai, suteikę Pompėjui neribotą karinę valdžią Rytuose; Pompėjus jam už paramą atsilygino paskirdamas savo legatu kare prieš Mitridatą.

Hortensius Hortalus, Quintus (Kvintas Hortenzijus Hortalas) — buvęs konsulas, daugelį metų, iki ateinant Ciceronui, žymiausias Romos advokatas; Katulo svainis; patricijų frakcijos vadovas, garsėjantis savo turtais; kaip ir Ciceronas, netarnavęs kariuomenėje politikas.

Hybrida, Caius Antonius (Kajus Antonijus Hibrida) — Cicerono kolega konsulas, vienos iš garsiausių šeimų Romoje palikuonis, nepaisant to, už korupciją ir bankrotą pašalintas iš Senato.

Isauricus, Publius Servilius Vatia (Publijus Servilijus Vatija Izaurikas) — vienas iš amžiumi vyriausių Senato narių, — Ciceronui tapus konsulu buvo septyniasdešimties, — garsus karys, pelnęs didelę pagarbą už karinius laimėjimus, du kartus Senato pagerbtas triumfo eisena; buvęs konsulas ir žynių kolegijos narys.

Labienus, Titus (Titas Labienas) — karys, kilęs iš Pompėjaus tėviškės Piceno; tribūnas, Cezario ir Pompėjaus interesų gynėjas.

Lucullus, Lucius Licinius (Lucijus Licinijus Lukulas) — buvęs konsulas ir Romos kariuomenės, kovojusios su Mitridatu Rytuose vadas, vėliau pakeistas Pompėjaus; išdidus, aristokratiškas ir labai turtingas; jo priešams keletą metų buvo pavykę neleisti jam surengti triumfo eisenos, todėl jis buvo priverstas įsikurti už Romos miesto sienų; piktai išsiskyręs su viena iš Klodijaus ir Klodijos seserų.

Nepos, Quintus Caecilius Metellus (Kvintas Cecilijus Metelas Nepotas) — vyriausiasis žynys (*Pontifex Maximus*); šešiasdešimties metų, silpnos sveikatos; Scipiono įtėvis.

Pompey, Gnaeus (Gnėjus Pompėjus) — Cicerono vienmetis; galingiausias Romos respublikoje žmogus; buvęs konsulas ir žymus, daug mūšių laimėjęs karvedys, du kartus surengęs triumfo eiseną; ketverius metus kariavęs Rytuose — pirmą kartą su piratais, o paskui su Mitridatu; buvo vedęs Muciją, Velero ir Nepoto seserį.

Rufus, Marcus Caelius (Markas Celijus Rufas) — buvęs Cicerono mokinys, vieno iš jo politinių šalininkų provincijose sūnus.

Servilia (Servilija) — ambicinga ir įžvalgi politikoje Junijaus Silano, kandidato į konsulus, žmona; Katono įseserė, ilgą laiką Cezario meilužė; trijų dukterų ir sūnaus Bruto iš pirmosios santuokos motina.

Servius Sulpicius Rufus (Servijus Sulpicijus Rufas) — Cicerono bendraamžis ir senas draugas; buvęs pretorius, garsėjęs kaip vienas geriausių teisės specialistų Romoje; kandidatas į konsulus; Postumijos, Cezario meilužės, vyras.

Silanus, Decimus Junius (Decimas Junijus Silanas) — vedęs Serviliją, ilgalaikę Cezario meilužę; žynių kolegijos narys; kartą pralaimėjęs konsulų rinkimus, planavęs kandidatuoti dar kartą.

Sura, Publius Cornelius Lentulus (Publijus Kornelijus Lentulas Sura) — buvęs konsulas, pašalintas iš Senato už amoralų elgesį; vedęs Hibridos brolio našlę, jaunojo Marko Antonijaus patėvis; grįžęs į politiką kaip miesto pretorius, artimai susijęs su Katilina.

Terentia (Terencija) — Cicerono žmona, dešimt metų jaunesnė už savo vyrą, turtingesnė ir kilmingesnė; labai religinga, menko išsilavinimo ir konservatyvių pažiūrų; dviejų Cicerono vaikų, Tulijos ir Marko, motina.

Tiro (Tironas) — ištikimasis Cicerono asmeninis metraštininkas, atsidavęs šeimai vergas, trejais metais jaunesnis už savo šeimininką, stenografijos metodo išradėjas.

Tullia (Tulija) — Cicerono trylikametė dukra.

Vatinius, Publius (Publijus Vatinijus) — jaunesnysis senatorius, garsėjęs savo bjauria išvaizda; vėliau tapęs tribūnu, Cezario aplinkos žmogus.

Harris, Robert

Ha331 Lustrum: [romanas] / Robert Harris; iš anglų kalbos vertė Arvydas Malinauskas. — Kaunas: Jotema, [2011]. — 432 p.
ISBN 978-9955-13-282-0

Roma, 63 m. pr. Kr. Mieste, netrukus tapsiančiame milžiniška imperija, dėl valdžios kovoja septynetas vyrų. Ciceronas — konsulas, Cezaris — jo negailestingas jaunas konkurentas, Pompėjus — žymiausias respublikos karvedys, Krasas — turtingiausias žmogus Romoje, Katonas — politinis fanatikas, Katilina — psichopatas, Klodijus — ambicingas plebėjas.

Pasakojimai apie šias realias istorines asmenybes — apie jų sąjungas ir išdavystes, jų žiaurumus ir gundymus, jų talentą ir nusikaltimus — meistriškai įausti į vientisą epinį romaną. Jų autorius — vergas Tironas, patikimai einantis Cicerono — vylingos, humaniškos ir sudėtingos asmenybės — metraštininko pareigas.

UDK 821.111-31

Robert Harris

LUSTRUM

Iš anglų kalbos vertė *Arvydas Malinauskas*
Redaktorė *Asta Kristinavičienė*
Viršelio dailininkė *Vilūnė Grigaitė*
Maketavo *Teresė Vasiliauskienė*

SL 250. 27 sp. l. Užsak. Nr. 777
UAB „Jotema“, Algirdo g. 54, 50157 Kaunas
Tel. 337695, el. paštas: info@jotema.lt
Spausdino UAB „BALTO print/Logotipas“, Utenos g. 41A, 08217 Vilnius

Pasakojimai apie realias istorines asmenybes — apie jų sąjungas ir išdavystes, jų žiaurumus ir gundymus, jų talentą ir nusikaltimus — meistriškai įausti į vientisą epinį romaną. Jų autorius — vergas Tironas, patikimai einantis Cicerono, vylingos, humaniškos ir sudėtingos asmenybės, metraštininko pareigas. Jam žinomos visos šeimininko paslaptys, o tai — gana pavojinga.

Romaną „Lustrum", kuriame susipina istorijos apie rastą žiauriai nužudyto berniuko kūną, mirties bausmės įvykdymą, skandalingą teismą ir įsiaudrinusios minios siautėjimą, galima vadinti studija apie nesibaigiantį valdžios siekimą, jos pagundas ir baisybes.

www.jotema.lt

ISBN 978-9955-13-282-0